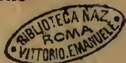
D N. MELCHIORIS KLING GERMANI IVRECONSVLTI CLARISS.

In quatuor Institutionum Iuris Principis Iustiniani libros Enarrationes, à notis errorum, ob quos earum lectio prohibita fuit, repurgatæ.

CVM INDICE LOCVPLETISS.

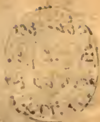

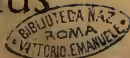
Ex legato Illustrissimi Foccini. —

LOVANII,
Apud Rutgerum Velpium Bibliop. Iur.
Sub interſignio Caſtri Angelici.
Cum Priuilegio Reg.
1572.

Subſig. De la Torre.

¶ Typographus

IVRIS STVDIOSIS.

CVM in his D. Melchioris Kling Enarrationibus ad libros quatuor Institutionum Iustiniani Imperatoris, pauca quædam deprehensa essent, quæ sanæ doctrinæ aduersarentur, eámque ob causam has Enarrationes Studiosorum manibus per Edicta tam Pontificia, quàm Regia penitùs subtractas esse: illas tamen ab omnibus, præsertim adolescentibus Iuris Studiosis, propter tractationis, & Methodicæ traditionis facilitatem, ac fœlicitatem desiderari animaduerteremus, omnem operam adhibuimus, vt sublatis his, quæ in prioribus Editionibus offendebant, per eos, apud quos ex Sedis Apostolicæ benignitate, ac Regiæ Catholicæ Maiestatis clementia huius rei authoritas est, dictæ Enarrationes repurgatæ, in lu-

 cem

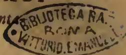
cem prodirent, ad vtilitatem Studiosorũ: parem operam & conatum, fauente Deo, impensuri in alios, tam huius, quàm aliorum Authorum de Iure scriptos libros, qui similem repurgationem desiderant, & sua vtilitate merentur. Proinde quotquot estis Iuris Candidati, ac Tyrones, hunc nostrum conatum boni consulite, & studia vestra eruditione harum Enarrationum exercete & promouete.

Valete.

¶ RERVM AC VOCVM MEMORABI-

lium, in toto hoc opere contentorum, Index locupletissimus.

Acti●

Actio

Banni-

Flumi-

Natis

INDEX.

Petitio-

Spurij

FINIS.

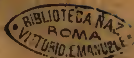

D N.

MEBOHIORIS ALONG

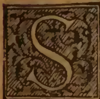
Iureconſ. Clariſs. in Librum primum
Inſtitut. Imperialium
Enarrationes.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De Iuſtitia, & Iure. Tit. I.

SVMMARIVM.

1 *Tyronibus Iuris ab Inſtitutionibus incipiendum.*
2 *Inſtitutionum liber circa quid verſetur, & quo ordine in illo exponendo ſit vſurus.*
3 *Iuris definitio, eiuſdem definitionis expoſitio.*
4 *Dictionis Iuris uaria ſignificatio.*
5 *Ius artem eſſe, contra quorundam opinionem defenditur.*
6 *Ius duplex, publicum, & priuatum.*
7 *Ius publicum quid ſit.*
8 *Ius priuatum quid ſit.*
9 *Iuris naturalis definitiones ab Imperatore & Canoniſtis poſitæ, non ſunt ſufficientes, ac abſolutæ, & nu. 10.*
11 *Iuris naturalis perfecta definitio, eiuſdemque declaratio.*
12 *Ius naturale quomodo diuidatur*
13 *Præceptorum, ſiue ſententiarum ex iure naturali manantium, enumeratio.*
14 *Ius naturale nullas habet cauſas.*

ICVT in omnibus facultatibus & artibus neceſſariò conſtitutum eſt, vt incipientibus tradantur prima principia illius artis, † ita quoque iure cautum eſt, vt diſcipuli Iuris primum omnium audiant Inſtitutio- 1
nes. §. diſcipuli. in proœ. ff. & §. his igitur. ſ. de iuſt. & iu. Cùm autem † totus liber Inſtitutionum ver- 2
ſetur circa ſimplices voces, eaſque Dialectico & Methodico ordine tractet, vt definiendo, diuidendo, &c. Nos quoq; eum ordinem ſequemur. Primùm autem explicabimus nomen generis IVS, vt adoleſcentes nomē artis, in qua verſantur, intelligere poſſint.

Eſt itaque † Ius, de quo hic loquimur, nihil aliud, quàm 3

ars boni & æqui, iustum ab iniusto discernens. l.j. ff. de iust. & iure. Hæc definitio sumpta est ab officio: officium enim iuris est, iustum ab iniusto discernere. Dico autem in defini-
4 tione, de quo hic loquimur: quia † nomen IVS est æquiuocum interdum capitur pro iustitiæ executione, sicuti dici solet: Quod iustitia iubet, ius exequitur: vt cum delinquentes puniuntur, fit executio iustitiæ. Interdum autem capitur pro facultate, vt cùm dico: Dominium est ius, seruitus est ius, vsucapio, obligatio est ius, & cæt. Et de hoc iure nos hic non loquimur: quia genus hoc casu non potest esse ars, sed facultas, exercitium, siue executio: & tum nomen iuris, propriè est relatio, & non qualitas. Igitur nos capimus Ius hic pro arte quadam, quæ traditur & docetur: & hoc casu est in præ-
5 dicamento Qualitatis, consistens. s. in intellectu. Et † licet quidam soleant contendere, Ius non esse artem, sed prudentiam, propterea quòd Methodicè tradi non possit: nos tamē tenemus cum Iurisconsulto, qui dicit ius esse artem. contra illorum opinionem, quorum ratio non est vera: quia Ius tam Methodicè tradi potest, quàm vlla alia artium. Si enim Methodicè tradi, significat per locos Dialecticos duci, vt definiendo, diuidendo, quærere causas effectus, cognata, & pugnantia, vt vult Aristoteles, certè nomen artis nulli professioni ita conuenit, quàm Iuris, cùm hoc perpetuò versetur circa definitiones, diuisiones causarum, effectuumque inquisitiones. Ergo concludimus, Iurisconsultum optimè definiisse Ius per artē. Reliquę partes definitionis differētię sunt, quibus Ius secernitur à reliquis speciebus artis nec opus ha-
6 bent explicatiōe, sunt enim facillimæ. Est autē † Ius duplex, publicum, & priuatum. l.ij. §. huius studij. ff. de iustit. & iure.
7 Ius publicum † est, quod in publicis personis consistit, quales sunt magistratus & sacerdotes, in qualibet sui parte, publicam vtilitatem respiciens: & continetur partim in primo libro ff. Veteris, in fine, & in principio secundi libri. Item in principio x. xj. & xij. C. Huc quoque refer Edicta imperialia, in Comitijs promulgata. Item Bullam auream Caroli IIII I. & similia.
8 Ius priuatum † est, quod ad singulorum vtilitatem spectat. d. l. j. §. huius autem studij. ff. de iustit. & iur. Et hoc est triplex. Naturale, Gentium, & Positiuum.
Ius Naturale est, quod natura omnia animalia docuit. d. §. Ius

De varia Iuris signi- ficatiōe copiose loā. And in Nouellæ suæ exordio ad regulas Iuris.

Quid sit aliqd Methodice tradi. Ius publicū quid differat a munere & honore publico, colligere potes ex tracta. de mun. & bono.

De Iure publico, text. in l. j. de iust. & iur. & in l. i. §. Nūtiatio [8] fit. & c. §. Sextus Pedius de no

§ Ius nat. hic tit nostro. Sed † hęc definitiō non videtur esse sufficiens: complectitur enim ea tantùm, quæ nobis cum pecudibus sunt communia: qualia sunt maris & fœminæ coniunctio, sobolis procreatio, & educatio, violentiæ per vim repulsio, &c. Alia autem, quæ Iuris naturalis sunt maxima, hæc definitio non complectitur: qualia sunt, Deum colere, parentibus & patriæ obtẽperare, & sic conseruare cõmunem societatem. Hęc, & similia natura non docet animalia, ideo solet alia definitio à Canonistis tradi, in princ. j. dist. quæ habet. Ius † naturale est, quod in Lege & Euangelio continetur, quo quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri. Hanc definitionem si quis simpliciter intelligat, scilicet Ius naturale nihil aliud esse, quàm quod in Euangelio traditum sit, & sic idem esse Ius naturale & Euangeliũ, longè erraret, licet enim vtrumq; sit Ius diuinum, sunt tamẽ diuersissima. Nam Ius naturale proponit de Deo thesin, id est, in genere, siue cõmunem propositionem, quòd. s. sit aliquis Deus, quem colamus, non tamen addit, quis ille sit, & qua ratione sit colẽdus: quare etiã variæ opiniones à gẽtibus de Deo cõceptæ sunt. Euangelium autẽ transit ad hypothesin, & subsumit illã cõmunem thesin iuris naturalis, quæ habet Deũ colendũ, exprimens Christũ esse illũ Deũ, & docet quibus modis sit colendus: quare iste intellectus est falsissimus. Potest tamẽ illa definitio quoque defendi, nempe quòd illic per metonymian continens capiatur pro cõtento, siue totũ pro parte. q. d. Ius naturale est, quod in Euãgelio cõtinetur, in illa scilicet parte scripti Euangelij, qua quis iubetur alij facere, quod sibi vult fieri. Et hic intellectus ex ipsis verbis textus colligitur, ita enim sonant verba: Ius naturale est, quod in Lege & Euangelio continetur, quo quis iubetur alij facere, quod sibi vult fieri: & sic Emphasis est in dictione, quo. Idẽ habes in princ. dist. v. Et hæc definitio est quidem bona secundũ posteriorẽ intellectum, non tamen est absoluta. Addenda est ergo tertia definitio, quæ videtur esse aliquantò perfectior. Ius † naturale sunt communes sententiæ, mẽtibus hominũ naturaliter inscriptæ, optimam, & absolutissimam viuendi rationem proponentes, vt colligitur ex c. Ius naturale. j. dist. Genus istius definitionis est, communes sententiæ: totum enim ius naturale sub breuibus aliquot sententijs comprehenditur, de quibus infrà. Et sic hæc definitio sumpta à partibus & effe-

9] vi oppressi. Ad Ius publicum pertinent talia sacra, talesque magistratus. & factio

10] test. l. testamenti factio. de testa.

Cicero libro i. de leg. Itaque ex tot generibus nullũ est animal pręter hominem, quod habeat notitiam Dei: de ipsisq; hominibus nulla gens est, neq; tã immansueta, neque tam fera, quæ non etiam si ignoret,

11] qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat.

Cice.eo.li. Nihil est profecto præstabilius, quàm plane intelligi nos ad iustitiam esse natos, neque opini[one] sed natura constitutũ esse Ius. Innumeralia ex eod lib. ad hanc rem colliges Totus enĩ eo spectat, & hinc sumẽda sunt quæcunq; ad hãc causam tibi facere videbuntur.

ctu illarum partium. Dico, mentibus hominum naturaliter
inscriptæ: quia statim cùm nascimur, illæ sententiæ tãquam
paruæ notitiæ nobiscum nascuntur: cœpit enim hoc Ius ab
exordio rationalis creaturæ, nec variatur tempore, sed im-
mutabile semper permanet:vt in princip.v.dist. Nec refert ꝙ
plerique homines non deprehendant illas sententias, præser-
tim maiores, in animis eorũ scriptas esse:quia hoc Ius latet
in quibusdam,sicuti ignis in silice, qui non apparet nisi ex-
cutiatur. Ita quoque quædam præcepta iuris naturalis in a-
nimis nostris latent,donec ab hominibus prudentibus excu-
12 tiantur. Est autem † Ius naturale duplex, secundum quosdã,
Ius naturale primæuum,&Ius naturale secundarium.
Ius naturale primæuum dicunt esse id, quòd suprà defi-
niuimus, quod scilicet cum ipsa rerum origine cœpit. Ius
verò naturale secundarium,dicunt esse Ius gentium, de quo
infra. Et Philosophi ferè in hunc modum solent de Iure na-
turali disputare,quòd scilicet Ius naturale, & gentium, acci-
piunt pro eodem.Sententiæ † verò,siue præcepta Iuris natu
13 ralis primæui, de quibus suprà fecimus mentionem in defi-
nitione,hæc solent connumerari.

Præcepta Iuris naturalis Primæui.

- I. Deum colere.
- II. Parenti & Patriæ obtẽperare, & sic conseruare communem hominum societatem.
- III. Neminem lædere.l.iij. ff.eod.
- IIII. Per mutuam & voluntariã communicationem, rebus communiter vti.
- V. Maris & fœminæ legitima coniunctio.
- VI. Liberorum successio, scilicet quò ad carnis propaginem: non enim potest intelligi de successione in bonis hæreditarijs, quia illa est Iuris positiui.
- VII. Puerorum educatio.
- VIII. Omnium vna libertas.
- IX. Acquisitio eorum, quæ cælo,terra, mariq; capiuntur.
- X. Violentiæ per vim repulsio.

Et hæc

Et hæc præcepta ex Canonibus collecta sunt,scilicet ex c. Ius naturale cum glo.i.dist. Et conuenit hæc præceptorum collectio cum tertia definitione Iuris naturalis,de qua suprà. Secundum Ius ciuile autem ea tãtùm reputantur pro præceptis Iuris naturalis,quæ nobis sunt cum pecudibus communia:qualia sunt quintum, sextum, septimum, octauum, nonum,& decimum. Reliqua verò computantur inter Ius gẽtiũ.l.j.§.fi.iuncta l.ij.& iij.ff. de iusti.& iur. Et secundũ hoc procedit prima definitio Iuris naturalis, quã s.tradidimus.

Causæ † Iuris naturalis non sunt quærendæ. Hoc enim Ius nobiscum conditum, & natum est,vt colligitur ex princ. quintæ distinct. 14

ℭ DE IVRE GENTIVM.

1 *Ius gentium quid.*
2 *Ius naturale a iure gentium quid differat.*
3 *Iuris gentium duo sunt præcepta, ex quibus omnia iura,atque etiam pene magistratus profluxerunt.& nu.5.*
4 *Causa prioris præcepti iuris gentium.s.res diuidere,quæ sit.*
6 *Causa posterioris præcepti iuris gentium,scilicet,Sontes punire,quæ sit.*
7 *Processus iuris quid sit,& quæ eius causa.*
8 *Bellum vnde sit introductum.*
9 *Improbitas hominum est causa impulsiua omnium legum.*

IVs gentium † dicitur, quod naturalis ratio,humanis necessitatibus exigentibus, inter omnes gentes constituit. 1

§. Ius autem gentium.cum similibus.j de iure nat. gen. & ciuili. Dico in definitione,naturalis ratio:quia hoc ius nõ est nobiscum natum, sed collectum ex iure naturali per rationem,vt j.dicemus. Et † sic differt ius naturale à iure gentium, sicut antecedens & consequentia. Ius naturale enim proponit propositionem quandam loco antecedentis: vt cũ dicit, Publicam societatem conseruandam esse. Ex hac propositione ius gentium infert: Ergo mali sunt tollendi è medio. Dico,humanis necessitatibus exigentibus:quia primùm contractus non erant,sine quibus res humanæ consistere nõ possunt, neque etiam delinquentes puniebantur de iure naturali, per quos tamen societas communis perturbatur: exigit itaque humana necessitas, inter omnes gentes hoc ius esse constituendum. Continet † autem hoc ius duo præcepta. 2 3

Duo præcepta Iuris gentium. { 1 Res diuidere. 2 Sontes punire.

Ex primo fluxerũt illa.f. φ gẽtes sunt discretæ regna cõdita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia parata: & hæc sunt Iura realia. Inde quoque fluxerunt omnes ferè contractus, & sic Iura personalia.i. ex quibus personæ obligantur. vt mutuũ, debitũ, cõmodatũ, depositũ. pignus, emptio, locatio, societas, mandatũ, permutatio, pacta. &c. Cau-

4 sa † huius præcepti est præceptũ Iuris naturalis, quod habet rebus communiter vti. Ponitur enim id tanquã primũ principium, siue antecedens quoddã, ex quo Ius gentiũ colligit consequentiã, hoc modo: Si debet esse rerũ cõmunio, necesse est, gentes discernendas, itẽ regna cõdenda. Itẽ, certos modos constituendos, per quos fiat illa communicatio, quales sunt contractus, & modi acquirendi rerũ dominia.

Iurãperso-nalia sunt cõtractus.

5 Ex † secundo præcepto, Sontes punire, fluxerunt illa.

ℂ POENÆ MAGISTRATVS.

Præcepta fluentia ex secundo præcepto Iurisgentium. {
1 Iudicia.
2 Bella.
3 Captiuitates.
4 Seruitutes.
5 Manumissiones.
6 Postliminia.
7 Fœdera pacis
8 Munitiones.
9 Legatorum non violandorum religio. c. Ius autem gentium. j. dist. l. si quis legatum. ff. de legationib.

6 Causa † istius præcepti siue conclusionis. f. Sontes punire, cum suis capitibus quoque ex Iure naturali fluxit, ex illa scilicet sententia, quę habet, communem societatem cõseruandam esse. Hinc ergo infert, & concludit ius gentium: ergo necesse est malos puniri. Non autem possunt legitimè puniri, nisi constituantur certæ personę, quibus puniendi prouincia mandetur: & hinc venit magistratus. Nec etiam satis esset habere magistratum, nisi ille ordine quodam seruato puniret: & inde manârunt iudicia. Sub hoc autem articulo compræhenditur totus † processus

7 Iuris.

Pro-

Processus Iuris.
1 Citatio.
2 Actio.
3 Libellus.
4 Exceptio.
5 Replicatio
6 Duplicatio.&c.
7 Litis contestatio.
8 Probationes.
9 Testium examinationes.
10 Iuramenta
11 Sententiæ.
12 Appellationes.

Hæc omnia quò ad causam materialem, sunt Iuris gentium, quò ad causam formalem verò, sunt Iuris positiui: addidit enim Ius positiuum istis rebus formã, secũdũ vniuscuiusq; regiõis cõsuetudinẽ. Vide Spec. in proœ. li. j. Cũ † aũt potentiores citati in iudicijs nõ cõparerẽt, nec etiã respon- 8
derent læsis, induxit Ius gentium ex necessitate bellum, per quod cogerẽtur. Ne tamẽ in bellis oẽs indifferẽter occiderẽtur, inducta est captiuitas & seruitus. Itẽ manumissio, per quam serui liberãtur à seruitute, &c. Et † istorũ omniũ cau- 9
sa impulsiua fuit improbitas hominũ. qui cõtra Ius naturale peccãt, lædendo alios: ideoq; suadet naturalis ratio lædentes esse è medio tollendos. Et tantùm de Iure gentium.

Nam, vt ait Cicer. prealleg. glo. Nec est quisquam gentis vllius qui ducem 1] naturã nactus, ad virtutem 2] peruenire non possit.

ℂ DE IVRE POSITIVO.

1 *Ius positiuum quod dicatur.*
2 *Ius positiuum vnde dictum.*
3 *Definitionis Iuris positiui explicatio.*
4 *Iuris positiui diuisio.*

IVs † Positiuũ propriè dicitur, qđ neq; in totũ à Iure naturali & gentiũ recedit, neq; etiã p oĩa ei seruit, sed interdũ aliqd addit, interdũ verò detrahit, vt colligitur ex l. ius Ciuile. ff. de iust. & iur. Et † dicitur Positiuũ, qa nõ cœpit cũ ipsa rerũ origine, neq; etiã cũ gẽtes esse cœperũt, sed à Iureconsultis, & prudentibus viris posteà conditũ, & proditũ est. Dico † in definitione, interdũ aliqd addi: quia Ius naturale 3
& gẽtiũ versantur circa theses, siue cões sentẽtias, qs Ius positiuũ deinde subsumit, ac deinde addit aliqd. Exẽpli causa, Ius gẽtiũ proponit thesim. Sontes esse puniẽdos: Iã si latro, vel fur deprehẽderetur, & quæreretur qđ Iuris? Respondere-

Huc quoq; pertinet præclara illa senten-

tia. Si sequamur naturam ducem, nunquam aberrabimus

tur secundũ ius gentiũ, eũ esse puniendum: quo autẽ genere pœnæ, ex Iure gentiũ non elicitur. Prodit itaq; ius positiuũ, addens aliquid, scilicet si latro est, puniatur gladio: si fur, laqueo, &c. Dico in definitione, interdum verò detrahit, &c. quia præcepta iuris gentium, & naturalis propter circũstantias personarũ, & rerũ, sæpe limitantur. Exẽplum: Ius gentiũ dicit, Pacta seruanda esse: iam si infans, vel pupillus promitteret mihi cẽtum aureos, vel mulier fideiuberet pro aliquo, quæritur an teneantur? Et respõdetur de iure positiuo, quòd non, propter ætatem, & sexus fragilitatem, ne scilicet lædantur. Et hoc casu ius positiuum detrahit iuri gentium. Est † autem Ius positiuũ duplex, ius Ciuile, & ius Canonicum.

4

DE IVRE CIVILI.

Ius

IVs ciuile † est, quod magistratus, populus, vel ciuitas proprium sibi constituit. c. Ius ciuile. j. distin. §. Ius autem ciuile. infrà de iure natura. genti. & ciuili. Et diuiditur in Ius commune, & priuatum, siue municipale. 1

Ius cõe † dicitur quo omnes qui imperio Romano subiecti sũt, ligãtur. Et hoc diuiditur in ius scriptũ, & nõ scriptũ 2

Ius ciuile † commune scriptũ dicitur, quod habetur in libris iuris ciuilis per totum, nec potest hodie condi nisi à supremo Principe, hoc est, Imperatore, secundum Iaso. in l. oẽs populi. in ij. lect. ff. de iustit. & iure. Et est ratio, quia per legem Regiam, quæ de Imperatoria potestate lata est, populus imperatori omne imperium suum, & potestatem concessit. §. sed & quod princ. j. de iur. na. gen. & ciui. Dico † in definitione, hoc ius contineri in libris iuris ciuilis: quia Imperator Iustinianus, cùm otium fuisset consecutus, commisit questori suo Triboniano, alijsque iurisprudẽtibus vt Iurisconsultorum volumina, quorum duo millia extabãt, & numerum legum, siue responsorũ, tricies centena millia continebant, milleque & quadringẽtis annis confusè traditæ erant, in ordinem redigerent: quod & factum est. Redegerunt † enim in quinquaginta libros, quibus imponebant nomen Digestorum, siue Pandectarum: eosq; postea diuiserunt in ff. Vetus. ff. Infortiatum. & ff. Nouum, vt colligitur ex l. j. & ij. C. de vet. iur. enuc. in quibus cõtinentur leges Iurisconsultorum, qui fuerunt ante Christum natum, & paulò pòst, fortè vsque ad tempora Constantini, qui imperiũ trãstulit ab Italis ad Græcos. Posteà autem, cùm sedes imperialis esset in vrbe Constantinopolitana, sunt aliæ leges latæ ab Imperatoribus, quæ Constitutiones Imperiales vocantur: & redactæ sunt in vnum librum, quem vocârunt Codicẽ, licet tres fuerint Codices, Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, vt habetur in l. vnica. C. de no. Cod. fa. Ex illis † tribus Codicibus & libris Digestorum collegerunt Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus, iussu Iustiniani, Institutiones, vt essent prima elementa iuris. §. cumq; hoc. & glo. in §. & cùm sacratissimas, hic in procæ. Ang. & d. Ias. in §. rursus. j. de actio. l. ij §. sed cum perspeximus. C. de vet. iur enu. Quibus † absolutis, emendatus est liber veteris Codicis, & cõpactus est is Codex, quem nunc habemus, secundum gl. in d. §. & cum sacratissimas. in ver. adimpleuimus, hic in procæ. 6 3 4 5 6 7

Toto operi, nomen Digestorum, seu Pandectarum attributum est: Factitia hæc nomina veterũ crassities obtrusit.

Post

8 Postremò † composuit Iustinianus librũ Authenticorũ, Ius nouissimum continentem, in quo multa ex Pandectis, & Codice sunt innouata, pluraq; penitus sublata. Cùm autem Imperium Romanum per Carolũ Magnũ à Græcis esset trãslatum ad Germanos, Græci Imperatores quoq; nõ poterant ferre legem generalem, sed illa authoritas vnà cum Imperio

9 ad Germanos est translata. Ideo † poteris in Ius ciuile commune scriptum referre leges generales Germanorum Imperatorum, qualis est Aurea bulla Caroli quarti. Item constitutiones & edicta Imperatorum in Comitijs edita, &c. Diuidi-

10 tur autem † Ius ciuile commune scriptum in duas species: In Ius ciuile in specie scriptum. & Ius prætoriũ, secundũ gl. in verb. Ius ciuile. §. Ius autẽ ciuile. infrà de iure na. gen. & ciui.

11 IUS Ciuile † commune in specie scriptũ dicitur, quod est conditum ex l. xij. tab. per Consules, Tribunos, Senatores, Imperatores, & Iurisconsultos. Et hoc comprehendit leges, quæ fiebant per Consules. Secundò, plebiscita, quæ fiebant per Tribunos. Tertiò, Senatusconsulta, quæ fiebant per Senatum. Quartò, Principum placita, quæ fiebant per Imperatores. Quintò, Responsa prudentũ, hoc est, Iurisconsultorũ.

12 IUS prætorium † verò dicitur, quod prætores introduxerunt, vel adiuuandi, vel supplendi, vel corrigẽdi Iuris Ciuilis gratia: & solet alioquin appellari Ius honorarium, propter honorem Prætoris. l. Ius autem ciuile. ff. de iust. & iure. Dico in definitione, adiuuandi, vt exemplum: De iure ciuili datur hæredibus petitio hæreditatis, qua agunt ad hæreditatem defuncti: vltra illam introduxit Ius Prætorium bonorũ possessionem, qua idem consequuntur hæredes. Et sic adiuuat Ius prætorium in hoc, Ius ciuile. Dico, supplendi, vt exemplum: De iure ciuili datur pro furto actio in duplum simpliciter, nec distinguitur, vtrum sit furtum manifestum, siue non manifestum: Ius prætorium autem distinguit, supplens Ius ciuile, scilicet quòd pro furto non manifesto datur actio dupli: pro furto verò manifesto, actio quadrupli. Dico, corrigendi, exemplum: Ius ciuile tam in successionibus ex testamento, quàm ab intestato, excludit liberos emancipatos. §. emancipatos. ĩ. de exhære. lib. §. emancip. ĩ. de hære. quæ ab intest. defer. Hoc correctum est per Ius prætorium, quod scilicet dat emancipatis, vel bonorum possessionem contra tabulas, id est, testamentum, si pater cum testamento decessit,

Ius prætorium quomodo adiuuet ciuile.

Quomodo suppleat.

Quomodo corrigat.

cessit, vel si ab intestato decessit, dat eis bonorum possessionem. Vnde liberi. d. §. emancipatos. & d. §. emancipati. Diuiditur † autem Ius pretorium in duas species, in Edicta pretorum, & in Edicta Ædilium Curulium. §. prætorum. j. de iure natur. gent. & ciui. 13

Edicta prætorum † sunt, quæ à prætoribus varijs de causis sunt proposita. Qualia sunt de restitutione in integrum, de bonorum possessionibus, de interdictis, & cæt. & infinitis alijs rebus, quæ hic explicari non possunt. 14

Ædicta Ædilium † Curulium sunt, quæ proponebantur de ædibus conseruandis, ne scilicet incendijs, vel ædium ruina, vrbis aspectus deformetur. Item de edendis, ne scilicet morbosa caro venderetur, vel nimis magno pretio. Item de vitijs, & morbis rerum quarumcũq; vẽdendarũ. De quibus habes totũ tit. ff de ędil. edic. Et † hoc discrimẽ inter Ius ciuile & prætoriũ ad hoc cõducit scire: quia actiones, quæ oriũtur ex Iure ciuili, in spiritu plerunq; durãt perpetuò, hoc est, triginta annis, præsertim in personalibus. Quæ autẽ oriũtur ex Iure prætorio, annalés plerunq; sunt: de quibus infrà, de perpet. & temp. act. Et tãtum de Iure ciuili cõmuni scripto. 15 16

Ius ciuile † commune non scriptum, est ipsa Imperij consuetudo, quæ æquè ligat omnes subditos, qui sunt sub Imperio Romano: & hæc hodie scripta est in libris feudorum. Et vide in vsib. feud. in tit. hic finitur lex, deinde consuetudines regni incipiunt. 17 *Consuetudo.*

Ius ciuile † priuatum, siue municipale, propriè dicitur, qđ non ligat oẽs subditos imperij, sed tantũ eos, apud quos hoc Ius est conditũ, Et hoc quoq; diuiditur in Ius scriptũ, & non scriptũ. Ius ciuile priuatũ scriptũ, propriè dicũtur statuta. Est igitur statutum Ius ciuile priuatũ scriptũ, expresso consensu populi inductum, publicam vtilitatem respiciens. Et dicitur alioqui Ius municipale, & in quibusdam ciuitatibus, *Wilkbuer* siue *Weychbild*. Dico † priuatum, ad differentiam Iuris communis, quod indistinctè ligat omnes, qui sunt sub Imperio Romano. Statuta autem regulariter tantum subditos statuentium ligant, non autem alios. Dico, scriptũ, ad differentiam consuetudinis, quæ sine scriptura inducitur. Dico, expresso consensu populi, iterum ad differentiam consuetudinis, quæ tacito populi consensu inducitur. Dico, publicam vtilitatem respiciens: primũ ideo, quia condere Statuta 18 *Statutũ.* 19

tura est meri imperij, & expeditur iudicis officio nobili. In hoc est attendendum ad qualitatem rerum, super quibus fiūt statuta, hoc est, si statuendum est super his, quæ sunt meri imperij: & tunc condere statuta est meri imperij. Si autem statuendum est super his, quæ sunt simplicis iurisdictionis: & tunc condere statuta, est quoque simplicis iurisdictionis. Si autem communio, vel vniuersitas, vult disponere super administratione rerum suarum, & bonorum, tunc neq; imperij, neque iurisdictionis est, sed permissionis. De hoc vide Doct. copiosè in l. oēs populi. ff. de iusti. & iu. & in §. omnes populi. ℑ. de iu. na. gen. & ciui. Secundò dico, Publicam vtilitatem, ad differentiam constitutionum principum, quæ interdum sunt personales, & respiciunt priuatam alicuius vtilitatem. §. sed & quod. ℑ. de iur. natur. gent. & ciui.

20 Causa efficiens † statuti, est expressus consensus populi, imperium, siue iurisdictionem, siue rerū suarum administrationem habentis, de quo proximè diximus: & tamen in hoc distingue: aut iudices, siue domini maiores, cōdunt statuta. & debent adhibere consiliū prudentum. l. humanū. C. de legib. Si tamē motu proprio, sine sapientum cōsilijs, statuerūt, debet id, quod statutū est, diuulgari subditis, vt colligitur ex l. v. C. de legib. Aut populus condit statuta, & tūc est aut talis populus, qui nullā habet iurisdictionem, neq; cōcessam, neq; præscriptam: & is super decisionibus causarum statuta cōdere non posset. Supra administratione tamen rerū suarū statuere potest, vt de expendenda pecunia cōmuni: Itē de defendendis rebus. Aut est populus, qui habet iurisdictionē cōcessam, siue præscriptam: & subdistingue. Aut iurisdictio est cōcessa à Duce, Marchione, Comite, vel simili magistratu inferiori: & requiritur, quòd is, qui iurisdictionē cōcessit, cōfirmet, & approbet statutum. Aut iurisdictio est cōcessa à summo principe, hoc est, Cæsare, vt in ciuitatibus imperij, quæ alijs principibus subiectę non sunt: & valēt illorū statuta, etiā sine superioris confirmatione, secundū Docto. in l. omnes populi. ff. de iust. & iure. in §. ius autē ciuile. ℑ. de iure natur. gent. & ciui. Et hoc casu authoritate magistratus conuocandus est populus, seu illi, qui populum repræsentāt, in curiam, vel alium publicum locum, & proponendū alternatiuè, de quo statuendum est: quo facto, quod maior & sanior pars approbauerit, statutum dicitur, habetq; vim legis. Vide Bar. in d. l.

De condēdis statutis multa.

in d.l. omnes populi, &c. Causa † finalis est publica vtilitas. 21
Effectus statutorum est,† quòd si fuerint condita super casibus, de quibus iure communi nihil dispositum est, indistinctè valent, & obtinent vim legis, modò sint honesta, & rationabilia, nec contra bonos mores, secundũ gl super rub. C. de decre. decur. lib. x. Et hoc casu dicuntur condita præter ius. Idem dic, si cõdita sunt contra ius positiuum, id † enim per statuta tolli potest. d.l. omnes populi. ff. de iust. & iure. Hoc † tamen fallit, si aliqua lex derogatoria extat, quæ scilicet in specie prohibeat super tali casu statuta condi, vt est tex. in Authen. omnes peregrini. §. hospes. C. commun. de success. Secundò † fallit in casibus principi reseruatis, veluti in legitimatione spuriorum arrogatione. Item in venia ætatis impetranda, (vt si puer petat sibi concedi ius, & potestatem agendi, ac si esset xxv. annorum) super quibus nullũ statutum valet. Vide Ias. in d.l. omnes populi. ff. de iust. & iure.

22

23 *Statuta.*

24 *Ius positiuum tolle-*

25 *re statuta.*

Quãdo autem † quæritur, vtrum statuta condita contra ius gentium, & naturale, valeant: Responde simpliciter, quòd non, nisi sint statuta limitatiua, per quæ illa iura non tolluntur. Exemplum: Ius naturale dicit, neminem lædendum: iam si statuto caueretur, Bannitum lædendum, valeret statutum, quia ius naturale per hoc non tollitur, sed limitatur ex rationabili causa, quòd scilicet Bannitus prius læsit publicam pacem, & sic coincidit hoc statutum cum alio præcepto iuris naturalis, quòd habet, communem hominum societatem tranquillam conseruandam esse. Et per hoc negligitur inferius præceptum iuris naturalis de nemine lædendo, vt superius impleatur, videlicet publica pax, &c.

26 *Statuta cõdita cõtra ius gẽtium & naturale quatenus valeant.*

An autem † statuta contra ius diuinum condi possint, quæritur. Et distingue: Aut loquimur de rebus merè spiritualibus, de quibus neque in iure positiuo, neque in philosophia habetur, quales sunt articuli fidei, &c. & tunc neque leges, neque Canones, neque etiam statuta possunt contra disponere. ca. sunt quidam, cum infinitis similibus. xxv. q. j. gloss. in Authent. ad hæc. C. de vsur. & vide ix. Et x. distinct. per tot. & x. q. iij. per totum. & cap. conuenior. xxiij. q. viij. Aut loquimur de rebus moralibus, siue politicis, de quibus fit mentio in sacris literis, qualia sunt de iuramento, de contentione in iudicio, de fure, de defensione proprij corporis, & cæt. & regulariter statuta condi possunt, etiam contra ea

27 *An cõtra ius diuinũ statuta cõdi possint.*

quæ

quæ habentur in sacris literis, nisi inde sequatur peccatum. Vide quæ notantur in d. Auth. adhęc. C. de vsuris. & in l. fin. C. si contra ius, vel vtilitatem publicam. Exempli gratia. Ius diuinum dicit: Mutuum date, nihil inde sperantes: iam si statutum disponeret, quòd is, qui accepit mutuò centum aureos, teneretur singulis annis vltra sortem dare quinque vel aliquot aureos loco accessionis, nihil valeret statutum, quia habet peccatum, scilicet vsuram, quæ omni iure prohibita est. Vide Doct. in d. l. omnes populi. ff. de iust. & iur. & in §. Ius autem ciuile. J. de iu. natur. gen. & ciui. Et tantùm de ijs, quæ sunt contra Ius diuinum. Statuta autem, quæ fiunt præter Ius diuinum, valent, per ea, quæ suprà notata sunt.

28 Tollitur autem † Statutum reuocatione eorum, qui condiderunt. Secundò, per statutum posterius tollitur prius statutum contrarium, nisi prius contineat clausulam derogatoriam. Vide Ang. in d. §. Ius autem ciuile. hic de iure naturali gen. & ciui. Et tantùm de iure ciuili priuato scripto.

Quomodo tollantur statuta.

DE IVRE NON SCRIPTO, hoc est, de Consuetudine.

1 *Iuris nō scripti, siue cōsuetudinis definitio, eiusq; declaratio.*
2 *Stylus, & consuetudo quid differant, & nu. 3.*
4 *Quæ requirantur ad firmandam consuetudinem.*
5 *Consuetudinis causæ quæ sint, & num. 6. 8.*
7 *Consuetudo probatur duobus testibus.*
9 *Consuetudo est optima legum interpres.*
10 *Consuetudo pugnans cum vtilitate publica, vel cum Iure naturali gentium, aut diuino, non valet.*
11 *Consuetudo quibus modis tollatur.*
12 *Ius ciuile à quibus sit introductum.*
13 *Ius ciuile profluxit ex Iure gentium.*
14 *Ius ciuile quare sit adinuentum.*

1 Est autem † consuetudo Ius Ciuile non scriptum, tacito consensu populi inductum, publicam vtilitatē respiciens, & habet vim legis, vt colligitur ex l. de quibus. ff. de legi. Dico in definitione, non scriptum: ad differentiā statutorum, quæ non possunt induci, nisi in scriptis. Dico, tacito consensu populi. Primò ad differentiam statutorum, quæ inducuntur per expressum consensum populi: secundò ad dif-

Consuetudo.

ad differentiam † styli, qui ex tacito & expresso iudicis, non 2
tamen in scriptis procedere potest. Dico, populi, iterum ad
differentiā † styli, qui inducitur consensu vnius tantùm, hoc 3
est, Iudicis, & respicit ordinem loquēdi, scribēdi, & procedē-
di. Consuetudo verò non inducitur per vnū tantùm, sed per
vniuersum populum, & respicit decisionem iuris. Dico, publi
cam vtilitatē respiciens, ad differentiā præscriptionis, quæ in-
ducitur quoque spatio decennij, sicut consuetudo. In hoc ta-
men differunt, quòd præscriptio tantùm priuatis & singulis
Ius quærit: Consuetudo verò quærit Ius vniuersitati & pu-
blico. Vide Doct. in c. vigilanti. x̄ de præscrip.

Requiruntur ergo † ad consuetudinem quatuor principa- 4
liter ac copulatiuè. Primò, tacitus populi consensus. l. sed & ea. cum seq. ff. de legib. Secundò, quòd sit rationabilis. l. quod non ratione. ff. de legi. Tertiò, quòd sit præscripta, *Verjaert*, hoc est, quæ decem annis continuis Iure Ciuili durauerit, si est præter legem inducta, id est, super tali casu, qui alioqui in iure non est decisus. Si verò esset contra legem Iuris positiui, requireretur longissimum tempus, scilicet X L. annorūm & maximè secundum Canones: vide gloss. & Docto. in cap. fin. x̄. de consuetud. Quartò. frequentia actuum, quòd scilicet ad minus secundum eam bis iudicatum sit. l. 1. C. quæ sit longa consue. vide glo. & Docto. in d. c. fi. x̄ de consuet. & Bar. in d. l. de quibus. ff. de legibus.

Introducendæ cõsuetudini requisita.

Causa † efficiens consuetudinis est, tacitus consensus po- 5
puli, mediante præscriptione.

Causa † materialis est vsus, & mores. in dicta l. de quibus. 6
ff. de legibus. Et sic differt vsus à consuetudine, sicut differt, causa à causato.

Probatur † autem consuetudo per duos testes, *Zvven alte* 7
menner, qui deponunt ita esse, & continuè sine contradictio-
ne obtentum.

Effectus † consuetudinis sunt. Primùm interpretari, & 8
confirmare legem, si secundum legem inducta est. Optima
enim † legum interpres consuetudo est. l. si de interpræta- 9
tione. ff de legib. Secundò, si est præter legem inducta obtinet ipsa vim legis, & secundum eā iudicatur. l. sed & ea. cū sequentibus. ff. de legib. Tertiò, si contra ius positiuū, tollit illud Ius, nisi obstet aliqua lex derogatoria, id est, talis lex, quæ prohibeat talē consuetudinem induci. Hoc tamen intel

lige

10 lige quantū ad priuatorum vtilitatem: si † enim cōtra publicā vtilitatē, vel contra Ecclesiā inducta esset cōsuetudo, non valeret. auth. cassa. C. de sacrosan. eccl. Si verò contra ius naturale, gentium, & diuinum, inducta esset consuetudo, idem dic quod suprà de statutis. Si enim cōtra ius diuinū esset, nō appellaretur consuetudo, sed vetustas erroris. c. consuetudo.

11 cum simi. viij. dist. Tollitur † autem consuetudo duobus modis. Primò per contrariū actū, si præscriptio nondum est completa. Secundò, si præscriptio est completa, tollitur per non vsum tanti tēporis infrà, quantū est inducta, antecedētibus aliquibus affirmatiuis. Vt si consuetudo per decenniū tacito consensu populi inducta esset, & rursus infrà aliud decennium illius consuetudinis non fieret mentio, sed cōtrarium obseruaretur per lapsum istius decēnij, tacito consensu populi consuetudo sublata esset, per regu. Nihil tam naturale, &c. l. nihil. ff. de reg. iu. Vide Pan. in d. c. fin. x. de consuet. & hæc de speciebus iuris ciuilis sufficiant.

Tollendæ consuetudinis modi.

12 CAVSÆ efficientes † iuris ciuilis erant, primò Decēuiri, qui à Græcis ciuitatibus petebant leges, quas in tabulis eburneis pro Rostris proposuerunt, duasq; tabulas addiderunt. Inde ortum est Ius xij. tabularū, ius ciuile vetustissimū. Secundò, Appius Claudius, qui redegit in formā actiones, quæ vocabantur, Ius ciuile Flauianum, à Cneo Flauio scriba Appij Claudij, qui eas populo donauit. Tertiò, Hortensius, qui Plebiscitis dedit authoritatem. Postremò, Senatus, Consules, Prætores, Ædiles Curules, Imperatores, & Iurisconsul-

Iuris ciuilis origo.

13 ti. Vide per to. tit. ff. de orig. iur. Causa † materialis iuris ciuilis sumpta est ex præceptis iuris gentiū: omnia enim negotia circa quæ ius ciuile versatur, aut ciuilia sunt, aut criminalia. Causa materialis ciuiliū negotiorum ex primo præcepto iurisgentium fluxit, quod habet res diuidere. Causa materialis criminalium negotiorum dependet ex secundo

Materia iuris ciuilis.

14 præcepto iurisgentiū. s. Sōtes punire. Causa finalis † iuris ciuilis est humanā coërcere audaciā, nocēdi facultatē refrænare, & bonos defendere. c. j. di. iiij. Et tantùm de Iure Ciuili.

ℂ DE IVRE CANONICO.

1 *Ius Canonicum est, quod disponit de rebus, ac personis Ecclesiasticis principaliter*

2 *Quomodo definitio iuris Canonici sit intelligenda.*

3 *Iuris Canonici diuisio.*

4 Decre-

4 *Decreta quae sint,quando fiant. & quot sint duplicia.*
5 *Decretales quae dicantur,& quomodo diuidantur.*
6 *Ius Canonicum priuatum sunt statuta, a collegijs clericorum inducta.*
7 *Ius versatur circa Iustitiam,quae ibidem explicatur.*

IVS Canonicum † est quod disponit de rebus, ac personis ecclesiasticis principaliter. Dico, † de rebus, vt Episcopatibus,Canonicatibus, præposituris, parochijs, præbendis, decimis,censibus,&c Dico,de personis,vt Cardinalibus, Patriarchis Primatibus Archiepiscopis, Episcopis, Præpositis, Abbatibus Decanis, Canonicis, Vicarijs, Presbyteris, Diaconis Subdiaconis,Acolytis,Exorcistis,Lectoribus,Hostiarijs,&c.secundum Ioan.de Imol. in proœ.decret. qui dicit subiectum Iuris Canonici esse,circa res ecclesiasticas versari. Et † diuiditur in Ius commune, & priuatū: Ius cōmune est, quod continetur in libris Iuris Canonici per tot.vt in Decre. Sext.Cle.&c.Et hoc subdiuiditur in Decreta & Decretales. 1] *Ius pōti* 2] *ficium.* 3

Decreta † sunt quæ constituuntur à summo Pontifice cū consilio Cardinaliū,& Episcoporū, ad nullius consultationē.Et illa fiūt interdū in cōcilijs,interdū verò extra cōcilia. Continentur autē communiter in Decreto Gratiani.Illud enim est quasi quædā farrago sententiarū cōmuniū ex cōcilijs & scriptis doctorū Ecclesiæ collecta.Et diuiditur in tres partes.Prima continet distinctiones, quarū sunt CLXI.Secūda cōtinet causas,quarū sunt XXXVI.Tertia est de cōsecratione.Incertus est quoq; tractatus de pœnit.Sed illa Iuriscōsultis in plerisq; locis aut omnino nihil,aut certè parū profsunt:nō enim ꝓpter decisiōes causarū forēsiū principaliter lata sunt. Extāt tamē in Decreto quædā forēsia, vt de testi.spol.de prob. de testi.de appel.Itē extat in eo materia de causis matrimonialibus latissimè tractata . Solent quoq; Iurisconsulti alios textus interdū adducere in argumentū. 4 *Quam sit tenue comodū decreti Iurisconsultis.*

Decretales † epistolæ sunt, quas vel summus Pōtifex solus, vel cum Cardinalibus , ad consultationem alicuius constituit,secūdum gl.in c.omnes.iij.dist. Et inter eas quædā sunt de ritibus & ceremonijs ecclesiasticis:quales sunt,quæ continētur partim in primo & tertio Decretaliū,& illas Iuriscōsulti quoq; nō curāt, nisi ꝙ interdū ex capitulis illorum librorū colligunt argumēta à similibus ad similia,à maiori ad minus. Quædā verò sunt,q̄ causas,& negotia forēsia cō- 5 *Decretales.*

B cernunt:

cernunt: quales sunt, quæ continētur in fine primi Decretalium, & in secūdo per tot. in parte tertij, vt de contractibu⁹, & vltimis volūtatibus. Itē & in quarto, & in parte quinti: & illæ propriè pertinēt ad Iuriscōsultos. Cōtinētur autē epistolę Decretales in libris decretaliū antiquarū: & in sexto Decretaliū & in Clemētinis Decretales antiquæ cōtinēt Epistolas Gregorij noni, & suorū antecessorū: redegit enim eas in vnū librū, quē vocauit Decretales. Sextus autē Decretaliū est compilatio Bonifacij octaui: q̄ ideo facta est, q̄a post Decretales Gregorij noni, quidā pontifices succedentes quoq; ediderunt Decretales, sæpius inter se pugnātes, quam cōtrarietate Bonifacius octauus opera quorūdā episcoporū in Cōcilio Lugdunensi sustulit & hoc opus cōposuit. Clementinę sunt, quas Clemens v. in Cōcilio Viennensi composuit. His adde Extrauagātes Ioānis XXII. Oēs aūt illi libri continēt eosdē titulos: est enim eadē ferè ratio p oīa, id est, illi tituli, qui sunt in primo Decreta. antiquarū, sunt quoq; in primo sexti, & in primo Clemē. Decretales tamē antiquæ multos titulos cōphendunt, de quibus in alijs libris nulla fit mētio.

Sextus Decretalium.

Clemētinæ

6 Ius Canonicum † priuatum, sunt statuta, & consuetudines, quæ inducuntur à capitulis, & alijs collegijs clericorum. Et de ijs dic quod suprà diximus de statutis & consuetudine. Et tantùm de diuisione Iuris Canonici.

7 Materia † circa quā Ius versatur, est iustitia. Dicitur aūt secundum Imperatorē hic. cōstans & perpetua voluntas, Ius suum vnicuiq; tribuens. Voluntas est genus: & idē est ac si dicerē, est habitus volūtatis, quia iustitia cōpræhēditur sub illa specie qualitatis. Dico constans & perpetua ad differentiam iniustitiæ, & aliorū vitiorū quę quidē sunt habitus voluntatis, sed non perpetui nec durabiles. Dico, Ius suū vnicuiq; tribuens, ad differentiā fortitudinis, & modestiæ, & aliarum virtutum. Diuisionē iustitiæ in vniuersalem & particularem, item subdiuisionē, in distributiuā & commutatiuam, à Philosophis pete. Idem dic de causis, quia Iuriscōsulti contenti sunt tenere officia iustitiæ, nempe Ius suum vnicuiq; tribuere, reliqua committunt Philosophis.

Vide Melāchtho. in epito. phil. mora.

Sequitur enarratio textus.

Ius suum vnicuiq; tribuere.) Hoc sępe negligitur, vt superi⁹, scilicet alterū nō lędere impleatur. Exēplū: Si furiosus penes te gladiū deposuerit, poscēti, secūdū posterius pceptū redde-

re cogereris: sed superius vetat, ne. ff. furiosus aliquem lædat.

❧ De Iure naturali, Gētiū, & Ciuili. Tit. II.

1 *Matrimonium cuius sit Iuris.*
2 *Populus quid a plebe differat.*
3 *Legis generalis condendæ potestas, est hodie penes unicum Imperatorem.*
4 *Ædilium Curulium edicta tres pariunt actiones: Redhibitoriam, Quanti minoris, & In factum.*
5 *Lex inferior negligenda, ut superior impleatur.*
6 *Ius Ciuile quare subinde mutetur.*
7 *Ius naturale duplex: primæuum & secundarium.*

VERS. *Hinc descendit maris.*

Vādo q̄ritur cuius † Iuris sit matrimoniū: respōde quo ad institutionē Iuris diuini, qa De⁹ in Paradiso instituit. Quo ad cōiū ctionē, est Iuris naturalis. Quod verò ad cō sensum attinet est Iuris gētiū. Est quoque Iuris Ciuilis, quo ad stipulationes, & pacta dotalia. Et postremò Canonici, quo ad solennitates. i. quo ad spōsalia, benedictionē sacerdotis, & introduct. ad Ecclesiam. 1 *Matrimonium esse omnis iuris.*

§. *Lex est, quod populus Romanus.*

Differt † populus à plebe, sicut genus à specie: populus enim cōprahendit patritios, senatores, & quoq; plebeios: appellatione autem plebis, veniunt tantùm plebęi & infimi à senatoribus & patritijs separati. 2 *Populus plebs.*

§. *Sed & quod principi.*

Et sic est translata † potestas condendi legem generalem in Imperatorem solum. Senatus enim, Consules, Tribuni, Prætores, &c. qui poterant legem generalem condere, hodie non possunt, propter illam translationem. 3 *Condendæ legis potestas penes solū Imperatorem hodie est.*

VERS. *Proponebant.*

Vt de morbosis animalib⁹, & de morbis. Dātur † enī tres actiones ex ædicto Ædiliū Curuliū, Actio redhibitoria, qua vēditor rē venditā recipere tenetur: intra sex menses vtiles à die venditionis. Secūda actio est, quāti minoris, quæ datur cōtra vendentē rē vitiosam, vel morbosam, in tantā ęstimationē, quanti minoris ex vitio vel morbo latenti res valuit: & ista actio datur ad annū vtilē. Tertia actio est in factū, q̄ datur in vendentem, quāti interest emptoris eā rem nō em- 4 *Quæ actiōes ex edictis ædilium Curuliū manēt.*

 ptam

ptā fuiſſe,& durat XL. diebus. Vide totū tit.ff.de a dil.edic.

§. Sed naturalia.

De materia huius §. diſputat abunde Melanchthon. preallegato lib. Hic §.ſed naturalia,videtur pugnare cū his quę ſuprà diximus de Iure gentiū, quod inducit pœnas & ſeruitutes: & ſic videtur Ius naturale ꝑ id mutari: quia Ius naturale dicit neminē lędēdū.Itē omniū vna libertas.Sed reſpōde:Ius naturale propterea nō eſſe mutatū propter regulā.quæ habet,Inferiore † legē negligendā eſſe,vt ſuperior impleatur. 5 Præcepta autē, neminē lædere & omnes eſſe liberos, ſunt inferiora præcepta Iuris naturalis.Superius autē præceptū eſt,cōſeruare commurē hominū ſocietatē:quod adimpleri non poſſet niſi illa inferiora negligerētur. Habet autē hic
6 §.differentiā inter Ius naturale,& Ius poſitiuū.Quod † autem Ius Ciuile ſubinde mutatur,fit propter caſuū circūſtātias.Aliud enim iuſtū eſt in alijs caſibus & alijs regionibus, & tēporibus.c. non debet. x̄ de conſangui. & affin.Obſeruabis quoque Ius † naturale duplex eſſe: Ius primæuum, & 7 ſecundarium.Ius naturale primæuum dicitur,quod nos ſupra diximus,Ius naturale eſſe: ſecundariū verò dicitur Ius gentium,&c.& vnum ſæpe capitur pro alio indifferenter.

Hoc primæuum, quo continentur pecudū effectus, ni ſi abuſiue ius dici nō poteſt, & docendi gratia. Quare ſatis ridicula alias hæc diſtinctio vide ri poſſet: eū Iuriſcō ſulti ius naturæ vocent ſtorgas bonas communes hominibus cum reliquis animanti-

De Iure Perſonarum. Tit. III.

1 *Perſonæ,quot,& quibus modis diuidantur.*
2 *Perſonæ liberæ ſiunt alieni Iuris, aut per nuptias,aut legitimationem filij naturalis,aut adoptionem.*
3 *Libertas quid,& quotuplex.*
4 *Seruitutis definitio.*
5 *Seruitus quot,& quibus modis acquiratur.*
6 *In libertate vendendi, quæ ſint obſeruanda.*
7 *Seruitus quare inuenta,& qui eius eectus.& nume.* 8.
9 *Seruitus quibus modis tollatur.*

Ic liber tractat ꝑ tot. de ꝑſonis. Sūt † autē 1 ꝑſonę duplices:liberæ, aut ſeruituti obnoxię.Liberę ſunt duplicēs:ingenuę aut libertinę.Et illę aut ſunt ſui iuris, aut alieni.Alieni iuris ſunt filijfamilias,q ſunt ſub poteſtate parētū i.patris, & aui paterni:cuius 2 † poteſtatis cauſę ſunt tres:nuptię,legitimatio filij naturalis,& adoptio Sui Iuris ſunt patresfa. cuiuſcūq; ętatis ſint, etiā ſi eſſent infātes:& illi ſunt aut ſub tutela, aut cura aut neque

neq; sub tutela, neq; sub cura. Sub tutela sunt minores xiiij masculi, & fœminæ minores XII. Sub cura sunt minores XXV. annis. Neq; sub tutela, neq; sub cura sunt maiores XXV annorũ Dic ergo cõditionẽ hoĩm esse duplicẽ, libertatẽ & seruitutem Libertas,† est naturalis facultas faciẽdi quod cuique libet, nisi quod vi aut Iure prohibetur. Et diuiditur in ingenuitatẽ & libertinitatẽ. Ingenui sunt, q. statim vt nati sunt liberi sunt, vt ordine ex textu colligemus. Libertini vero sunt qui ex iusta seruitute manumissi sunt. Et hi erant olim triplices. Romani. Latini, Deditítij. Causæ libertatis quærendæ n̄õ sunt. qa libertas est Iuris naturalis.

b?: vt for-ginad pro creationẽ & educationem natorum, ad sui cõseruatio-nem, ac de-fensionẽ ad-uersus in-iustam vim. Vide Melanthonem prælle. li. 3] 4]

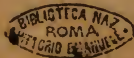
Seruitus †verò est constitutio Iuris gentiũ, qua quis dominio alieno cõtra naturã subijcitur. Explicationem huius definitionis pete ex illis. quæ ẽ circa secundũ præceptũ Iuris gẽtiũ diximus, scilicet Sõtes punire. Causę † seruitutis sunt duplices: aut enim sunt serui de Iure gentiũ, aut de Iure Ciuili. De Iure gẽtiũ fiũt duobus modis, captiuitate, & natiuitate. Natiuitate fiũt, q nascũtur ex ancillis nostris. Captiuitate. qui in publico iusto bello capiũtur secundũ gl. in c. ius gentiũ j dist. Panor. in c. sicut x de iureiu. De Iure verò Ciuili fiũt p vẽditionẽ. In† hac aũt requruntur quatuor copulatiuẽ. Primo, iusta ætas, scilicet xx. anni. Secundo, consensus vẽdẽdi Tertio, pretij participatio. Quartò, notitia cõditiõis: vt per iura hic in gl. alleg. in ver. maior. Causa† finalis seruitutis prima erat, vt seruarentur: Imperatores enim captiuos vendere solebant, & per hoc seruare, ne occiderentur. Effectus est † quod domino acquiritur, quicquid seruus acquirit. Seru' enim q in potestate alicuius est, nihil suũ habet. §. item vobis ĩ per quas perso. nob. acqu. & ĩ per totũ tit. de stipu. seruo. Tollitur † aũt seruitus, Primò p manumissionẽ, quę propriè dicitur datio libertatis, quæ quibus modis fiat in textu videbimus. Secundò, si seruus fuerit à domino institutus hæres. §. licet cum seq. ĩ quib. ex cau. manumit. nõ licet. Tertiò, per adoptionẽ. Quartò, si dominus in iudicio seruum. filium nominauerit. §. si ĩ. de adoptio Quintò, si seruus fuerit tutor datus in testamento filio domini sui.

De iure gẽ tium duobus modis fieri seruos 5] *Introducendæ seruitutis* 6] *per ius ciuile quatuor copulatiue re quiri.* 7] 8] 9 *Tollendæ seruitutis modi.*

De Ingenuis Tit. IIII.

1 *Mater habet tria tẽpora, quibus partui libertatẽ acquirere potest. §. Sed & si quis.*

B 5 Quis

Leges enim semper inspiciunt id, quod est certius: [i] & quia mater semper est certa, ideo ei' cōditio inspicitur.

Via partus, quoad statum seu libertatē, sequitur conditionem matris quoad dignitatē verò & honores sequitur patrem. l mulieres. C. de dign. lib xij. & l fæminę. ff. de sen.

VERS. *Sufficit autem.*

Id est mater † habet tria tēpora quibus partui libertatē acquirere pōt. Primū tēpus est cōceptionis. Secundū dicitur mediū tēpus, scilicet inter conceptionem & partū. Tertiū est tēpus partus. Sufficit ergo matrē vno ex istis tēporibus liberā fuisse, licet reliquis duobus ancilla fuit. Pater autē in hominis procreatione tātùm vnū habet tēpus, scilicet cōceptionis: igitur fauore libertatis, partus sequitur matrē

§. *Cum autem ingenuus.*

Hūc §. sic intellige: Si quis fuerit habitus ꝓ seruo, cū tamē revera nō esset seruus, & postea manumissus fuerit quęritur an illa manumissio efficiat q̄ habeatur ꝓ libertino, & nō ingenuo? & deciditur q̄ nō: quia nihilomin' ingenu' est cū manumissio nō officiat ingenuitati, si vera seruitus nō pręcessisset.

De libertinis. Tit. V.

1 *Libertini qui dicantur, & quotuplices,*
2 *Seruitus, & libertinitas hodie sunt iure cōsuetudinario sublatæ,*
3 *Libertus & libertinus quid differant.*

Ic titulus cōtinet secūdā specie libertatis. s. libertinitatē. Et pnmò ponit, q̄s sit libertin': itē q̄d sit manumissio, & vnde dicatur: quot modis cōtigat, & quę sit diuisio libertinorū.
1 Dic ergo † Libertinū dici eū, qui fuit in seruitute, & manumissus est. Erāt aūt triplices libertini: Romani, Latini, & Dedititij. Romani libertini erāt, q̄ cōsequebantur plenā libertatē: & fiebāt ciues Romani. Latini libertini introducti erant per legem Iuniam Norbanam: quam ferebat Rex Rom. Norbanus: & illi erant toto tēpore vitę suæ liberi, post mortē autē fiebāt serui, ita q̄ bona eorū non manserunt hæredibus, sed ad dominū perueniebāt. Et illa libertinitas sublata est per illū ti. C. de Lat li. tol. Dedititij verò erāt, qui toto tēpore vitę seruiebāt, post mortē autem fiebāt liberi, & peculium eorū cedebat hęredibus, nō autem patronis Hoc autē introductū erat ab Ælio Sētio Rege Ro. per legē Æliam Sentiā, ab eo dictā. Et illa libertinitas quoq; est

est sublata per illũ tit.C.de dedit. lib.tol. Et sic secundũ hoc ius tãtũ supersunt libertini Romani.qui hodie de iure cõsuetudinario desierunt in vsu esse:quia † de iure cõsuetudinario inter Christianos sublata est seruitus, & per cõsequens libertinitas.secundũ Bar.in l.hostes.ff.de cap.& postli.reuer. Panor.in c.sicut extrà de iureiur. Vbi enim nulla est seruitus, ibi quoq; nulla potest esse libertinitas: quia libertinitas est quasi priuatio seruitutis,& priuatio præsupponit habitũ. l. decẽ.ff.de ver obl Ergo sequitur inter Christianos de iure cõsuetudinario quoque nullos esse libertinos. Est autem certũ, omnes homines,qui sunt sub Romano imperio, teneri, vt sint Christiani,si non re nomine saltem.l.j.C.de sum.trini.& fide cath. Differẽtia † inter libertum & libertinum est ꝙ libertinus propriè dicitur, quatenus est manumissus,& nunquam respicit,& sic est nomen absolutum.Libertus verò dicitur respectu patroni: sicut enim pater & filius, dominus & seruus,sunt correlatiua.ita quoque libertus & patronus.

2 *Hodie inter Christianos non esse locum seruituti & libertinitati.*

3 *Libertus.*

Quib.ex causis manumit nõ licet.Tit.VI.

1 *Continuatio huius tit.cum præcedentibus.*
2 *Manumittere quibus prohibeatur.*
3 *Animus hominis.atque intentio,discernit factum.*
4 *Alumnus quid dicatur.*
5 *Manumittere in testamento hodie potest, cui permittitur testamentum condere.*

IN prẽcedẽti † titulo dictũ est de definitione & diuisione manumissionis.& libertinorũ: itẽ de circũstãtijs,vbi,quomodo & quando manumissio fieri debeat:in hoc autẽ titulo tractatur de circũstãtia ꝑsonarũ i quis manumittere possit, & sic de causa efficiente. Possũt aũt manumittere oẽs,quib⁹ nõ ꝓhibetur. Prohibetur † aũt duobus. Primũ,illis,qui nõ sunt soluẽdo,& volũt in fraudẽ creditorũ manumittere:nisi manumissio fiat in testamẽto,& manumissus hęres instituatur: hoc enim casu creditores nullũ sentirẽt incõmodũ.cùm seru⁹ hęres institut⁹ teneatur eis satis facere vt hæres.Secundò, prohibitum est minoribus XVIII. annis, nisi habeant iustas causas manumissionis.de quibus hìc in tex.vel in testamento manumitterent, tunc enim satis esset adimpleuisse XIIIJ.annum.

1 *Thema huius tituli.*

2

VERS. *Ne iniuria defunctus.*

Non enim minùs iniuria afficiendus est defunctus, quàm viuus. Qui autem iniuria eum affecerit, tenetur hæredibus actione iniuriarum.l.ossa. ff. de relig. & sumpt.funer. l.j.§. quoties.ff de iniurijs.

Præualuisse tamē). Id est, prædicta vera sunt, quādo ex proposito manumittit, vt creditores decipiat. Animus enim &
3 † hoīs intentio distinguunt facta.l.fœdissimam. C.de adult. Estq; hic §.sumptus ex l.in fraudē.ff.q. & à qb manumis.&c.

Seruus hæres institutus est) Id est, quòd non potest esse hæres, nisi sit liber: ideoque intelligitur illud prius, scilicet libertas, tacitè concessum, sine quo posterius, scilicet hæredis institutio, valere non potest.

4 *Aut alumnum*) Alumnus † tam in actiua, quàm in passiua significatione capitur. Significat eum, quē tu aluisti, & eum quoque, qui te aluit. Item significat filios ex concubina natos.l.j.cum gl.C.quæ res pig.oblig.pos.

Inde est quod affectum interdum leges tantum intuentur. l. si quis.de sacr san.Eccles.C. Alumnus.

§.*Cum ergo*.

Hic §.etiam hodie est correctus per §.j.in Auth.vt spōsa. larg.coll.ix.vbi † deciditur, quòd quilibet potest in testamēto manumittere, cui permissum est testamentū condere. Sed omnis adultus, id est, XIIII.annorū, qui est sui iuris, postq̄ adimpleuit XIIII.annum, potest cōdere testamentum.§.cū ergo.hic tit.nostro.§. prætereà.cum gl.§. quib.non est permis.fac.test. Ergo sequitur, quòd etiam in testamento manumittere possit.postquàm adimpleuerit XIIII.annum.

Mediam viam) Scilicet inter XIIII.& XX. videlicet XVII.

De iis, qui sui, vel alieni iuris sunt. Tit. VIII.

1 *Continuatio huius tit.cum præcedentibus.*
2 *Liberarum personarum diuisio.*
3 *Patria potestas quæ dicatur.*
4 *Liberorum quinque sunt species.*
5 *Legitimatio quot modis fiat.*
6 *Patria potestas quot, & quibus causis acquiratur.*
7 *Patriæ potestatis qui sint effectus.*
8 *Ius patriæ potestatis sex modis soluitur.*
9 *Sui Iuris sunt omnes personæ præter seruos, & filios familias.*

10. Diui-

10 *Diuisio, siue status personarum, quæ sunt sui iuris.*
11 *Sub tutela esse qui dicantur.*

IN titulis † præcedẽtibus explicauim⁹ vnã 1
pſonarũ diuisionẽ, quæ partim Iuris naturalis, parti verò Iuris gentiũ erat. Ea enim pars, q̃ ingenuitatem tradidit, ppriè ad Ius naturale spectabat, cũ ex Iure oẽs hoẽs liberi sint. Altera verò pars de seruitute & manumissione ex Iure gentiũ originẽ traxit. Seqtur igitur alia personarũ diuisio, quòd † scilicet liberi homines sunt, 2
aut alieni Iuris, aut sui Iuris. Alieni Iuris sunt aut sub potestate dominorum, aut sub potestate parentum: & hæc diuisio est partim Iuris gentium, partim verò est iuris Ciuilis. Nam ea, quæ de potestate dominorum in seruos tradit, ad Ius gentium referenda est: altera verò, id est, de potestate in liberos, propriè ad Ius Ciuile spectat. Et hoc Ius ex Iure Ciuili originem traxit, cum reliquæ gentes liberos in potestate non habeant. §. Ius autem. ĩ. de patria potesta. & l. nam ciuium. ff. de ijs qui sunt sui, vel alieni Iuris.

Alia personarum diuisio.

Est itaq; patria † potestas Ius, per quod filij, filiæ, nepotes, 3
neptes, & cæteri descendẽtes per lineã masculinã, patri, auo, patrono, vel proauo. s. legitimo subijciũtur. Dico per lineã masculinã, propter eos, qui ex filiabus nascuntur: illi enim non sunt in potestate aui materni, sed in potestate sui patris, & aui paterni cum matres liberos in potestate non habeant. §. fœminæ. ĩ. de adop. Dico legitimo, quia non omnes liberi, qui patres, & auos habent, sub eorũ potestate sunt, sed tantum illi, qui legitimos habẽt parẽtes. Ad hoc ergo vt intelligas, qui liberi propriè sint in potestate parentũ, dic, quòd † quinque sunt species liberorũ. Primò, naturales & legitimi, 4
qui scilicet ex iustis nuptijs procreati sunt, de quibus dicemus in tit. ĩ. de nup. Secũdo, legitimi tantùm, vt liberi adoptiui, de quib. ĩ in ti. de adop. & illas duas species habẽt patres in potestate. Tertiò, sunt naturales tantùm, qui scilicet nati sunt ex concubina, vel ex duabus liberis personis extra matrimonium, inter quas tamen matrimonium potest cõsistere: & illi non sunt in patria potestate, nisi legitimentur. Legitimatio † autem fit tribus modis. Primò, per subsequẽs 5
matrimonium. c. j. & c. Tanta est vis. extrà qui filij sint legit. Secundò

Patria potestas.

Quinque species liberorum.

Legitima-

tio quot modis fiat. Secundò per dationē curiæ.§.fi.ј. de nup. §.quibus connumerari.ј.de hær.quæ ab intest.defer.Tertiò, per rescriptum Principis, vel Comitis Palatini. Quarta species filiorum dicuntur spurij, qui scilicet ex scorto publico nati sunt incertos patres habentes, quos vocant, vulgò conceptos. Quinta species est illorum, qui ex incestuoso coitu nati sunt, vt ex ascendentibus & descendentibus, itē ex collateralibus proximis. Et illæ duæ species quoque non sunt in potestate parentum, nec possunt legitimari regulariter, nisi legitimatio fieret per rescriptum Principis de plenitudine potestatis. Per subsequens autem matrimonium legitimari nullo modo possunt. Vide Bal.in l.si qua illustris.C.de Senat.Orfic.

6 *Ex quibus consletur patria [7 potestas. Vis patriæ potestatis.* Causæ patriæ † potestatis tres sunt Prima est legitimū matrimoniū, de quo infrà de nupt. Secunda legitimatio filij naturalis.§.fin.ј.de nupt. Tertia est adoptio vt ј. de adop.in prin. Effectus † verò patriæ potestatis sunt, Primū, ꝙ patri acquiritur plenū dominiū in bonis profectitijs filijsfamilias, & administratio quo ad vsumfructum in bonis aduētitijs §. igitur liberi.infrà per quas perso. nob. acq.l.j & ij.C.de bon. mater.Secundò, quòd filiusfamiliàs nō potest regulariter patrē in Ius vocare, etiā cū venia iudicis.l.fin.C.de in Ius voc. Tertiò, quòd filiusfamiliàs non potest contrahere, neq; agere suo noīe, nisi ad ea, quæ ex castrensi, vel quasi castrēsi peculio proueniūt. vt colligitur ex gl.in verbo. dignitatē in l. si longius.§.si filiusfamilias.ff.de iudic. Quartò, ꝙ filiusfamiliâs non potest testamentum cōdere, nisi in castrēsibus, vel quasi castrēsibus peculijs, vt ј.quib. non est permis. fac. test.& §.fi.ј.de mil.test.Reliquos effectus patriæ potestatis, vide in §.Ius autē.in gl.in verb.in Ius ј.de pat.pot.Soluitur

8 *Soluendæ patriæ potestatis sex modi.* † autē Ius patriæ potestatis sex modis. Primò, morte naturali patris, vel aui paterni.&c.Secūdo, morte ciuili, quando.s. pater propter aliquod malefactū deportatur, vel est bānitus: intellige tamen, ꝙ auus paternus prius fuerit mortuus. Tertio dignitate patritiatus: illa enim dignitas summa erat post Cæsarem. Idem dic, si filiusfamiliâs eligitur in Episcopum. Quartò, si pater fuerit captus ab hostibus: sed tū patria potestas est tantùm in pendenti & suspenso, nec penitus sublata: quia pater ex seruitute rediens, Iure postliminij acquirit pristinā suā potestatem. Quintò, emancipatiōe. Sexto, adoptiōe aui. Et sic habes qui sint alieni Iuris, videlicet filij sub potestate

potestate parentum, & serui sub potestate dominorum. Ex quibus facile cognosces atque intelliges, qui sint sui Iuris. Contrariorum enim eadem est disciplina. Sunt † itaq; omnes personæ sui Iuris exceptis seruis, & filijsfamiliâs. Et vocantur patresfamil. siue puberes sint, siue impuberes. Sicuti filijfamiliâs dicuntur omnes, qui sunt sub potestate parentum, cuiuscunque tandem ætatis sint. l. nã ciuium. ff. de ijs, qui sunt sui vel alieni Iuris. Patresfamiliâs † aũt, siue illi, qui sui Iuris sunt, sunt aut sub tutela, vel cura: aut neq; sub tutela, neque sub cura. Sub tutela † sunt masculi vsque ad XIIII. annum, fœminæ vsque ad XII. & vocantur impuberes, siue pupilli. Deinde adulti, siue puberes, à XIIII anno, vsque ad XXV. annum sub cura sunt, & vocantur minores. Ab anno verò XXV. & vltra neque sub tutela, neque sub cura sunt, & vocãtur maiores: tunc enim personis ac rebus suis ipsi præsunt, nisi sint prodigi, aut furiosi, quibus quoque dãtur curatores. Quid autem sit tutela, vel cura, item quotuplices sint, videbimus infrà suo loco.

9 10 11

Pupilli. Adulti, minores, maiores.

Sequitur de Iure.

Hic titulus tractat primam speciem secundæ diuisionis, scilicet, de potestate dominorum in seruos, quæ cum de Iure gentium satis dura, & intollerabilis sit, per Ius Ciuile est aliquo modo restricta & limitata, ne domini quacunq; de causa in seruos sæuirent: & hoc ideo, quia Reipublicæ interest, ne quis re sua malè vtatur.

Qui ad ædem sacram.) Quid hodie Iuris sit, si delinquens ad sacram ædem fugit, vide in l. fideli. & in l. præsenti. C. de ijs, qui ad eccle. confug. c. inter alia. x de immun. eccle.

De patria potestate. Tit. IX.

IN hoc titulo traditur altera species subdiuisionis supra traditæ, scilicet, patria potestas. Et definitur prima & præcipua causa patriæ potestatis, scilicet matrimonium: deinde addit causam efficientem patriæ potestatis, videlicet Ius Ciuile, & ponit quædam exempla.

De nuptijs. Tit. X.

1 *Quinque sunt iura, quæ ad decisiones causarum matrimonialium allegari possunt.*

Cum

Vm in causis matrimonialibus sint varia iura. quæ circa gradus consanguinitatis & affinitatis, item circa diuortia vbique non conueniunt, primùm omnium necesse iudicamus, de huiusmodi constitutionibus pauca præmittere, vt constet secundum quę iura nostro tempore causæ matrimoniales tractandæ, & iudi-
1 candæ sunt. Sunt itaque † quinque iura, quæ ad decisiones causarum matrimonialium allegari possunt: primum Ius est consuetudo, quæ ante legem Moysi extabat. Secundum est Ius Mosaicum. Tertium est Ius Ciuile. Quartum est Ius Noui testamenti. Quintum est Ius Canonicum.

Iura in causis matrimonialibus consideranda.

¶ DE PRIMO IVRE, DE CONSVETVdine scilicet, quæ ante legem Moysi fuit.

1 *Consuetudo ante legem Moysi permisit nuptias in primo gradu consanguinitatis & affinitatis*

2 *Consuetudo ante legem Moysi vsitata, hodie & iure diuino ciuili, & canonico est prohibita.*

Primum itaque de consuetudine ante legem Moysi di-
1 cemus. Erat † autem illa consuetudo Ius, quod permittebat nuptias in primo gradu consanguinitatis & affinitatis: nam secundum illam consuetudinem. Abraham duxit Saram quæ soror consanguinea eius erat. hoc est, ex eodem patre, & duabus matribus nata quia Genes. xx. Abraham dicit Saram esse sororem suam, ex eodem patre, non autem ex eadem matre: licet interpretes ibi exponant sororem pro fratris filia cum Abraham Genes. xiij Loth quoque vocauerat fratrem suum, & tamen filius fratris erat, Genes. xj. Secundò, secundum illam consuetudinem duxit Iacob simul duas sorores, vt Rachel & Liam. Genes. xxix. cùm tamen Rachel ipsi Iacob in primo gradu affinitatis primi generis, propter Liam
2 sororem, quæ Iacob vxor erat iungebatur. Sed hæc † consuetudo nihil ad nos, quia Ius Mosaicum, Ciuile, & Canonicum expresè illos gradus prohibuerunt. Nam si Sara fuit soror cōsanguinea Abrahæ, prohibitus est is gradus per Moysen, Leu. xviij. his verbis: Turpitudinem sororis tuæ, ex patre, siue ex matre, non reuelabis. Et de iure ciuili in §. inter eas. ỹ. de nup. & de iure Canonico in c. non debet. de consang. & affin. Si autem fuit fratris filia, vt interpretes volunt, per legem Moysi is gradus Leuit. xviij. non reperitur prohibitus,

bitus, de iure tamen Ciuili & Canonico prohibitus est. §. fratris. J. de nup. d.c. non debet. de consang. & affin. Exemplū autem Iacob cū duabus sororibus expressè per Moysen Leuitic. xviij prohibitum est, nec vnquam per ius positiuū tales nuptiæ permissæ sunt. Ideo hæc cōsuetudo nihil ad nos, nec hæc exempla in consequentiam trahenda.

DE LEGE MOYSI.

1 *Nuptiæ inter consanguineos post primum gradum, & inter affines in primo gradu per Moysen erant licitæ,*

2 *Lex Moysi permittit ex quacunq; causa vxorem repudiare.*

3 *Lex Moysi concedens nuptias, consanguineorum diuortia, & polygamiam per Christum, & Ius ciuile est sublata.*

SEcundum Ius diximus esse legem Moysi. Permittebātur † autē nuptiæ per Moysen inter consanguineos post primum gradum, & inter affines in primo gradu: quia filiā fratris ducere licebat cùm inter cōsanguineos hę personę tātum fuerint prohibitæ, vt ascendentes & descendentes. Item collaterales proximi, vt frater, soror, siue consanguinei, siue vterini sint, siue ex vtroque parente. Item amita matertera, patruus auunculus. Ideo sequitur quòd fratris filiā ducere licebat, licet nō planè sit in secundo gradu. Fratrum autem & sororum liberi hoc iure sine dubio coniūguntur. Inter affines autem quoq; tantùm proximiores prohibebantur, vt nouerca, vxoris filia, vxoris neptis, vxoris soror, auunculi vel patrui vxor. Reliquæ personæ sunt permissæ hoc iure, de quibus omnibus habes. Leuit. xviij. Expressè autem hoc mādatum erat, si frater decedebat sine prole, relicta vxore, tenebatur frater superuiuens relictā fratris ducere, & semen mortui suscitare. Deut. xxv. & tamen erat in primo gradu affinitatis Et tantum de gradibus consanguinitatis, & affinitatis, secundum legem Moysi scriptā. Circa † diuortia autē hoc Ius quoque habet speciales constitutiones: nam Deut. xxiiij. expresse habetur, quòd maritus poterit dimittere vxorem ex quacunque causa, & ei dare libellum repudij. Et tantum de lege Moysi scripta. Erat autē ante Moysen, & tēpore Moysi, & post Moysen quoque cōsuetudo, quę polygamiā permittebat sicuti extant multa exempla, vt Iacob, Dauidis, Salomonis, & qui simul plures habuerunt vxores. Sicuti † autem nos consuetudinem, quæ ante legem Moysi extabat, in causis matrimonialibus non sequi debemus, ita nec legem Moysi, siue consuetu-

1

2 *De diuortio per legē Moysi.*

3 *Id est, multarum vxorū societatē inde polygamus multi nub'.*

cõsuetudinem illius tẽporis amplecti tenemur. Primùm ideo quòd Christus ipse polygamiam, & ea, quæ Moyses de diuortijs, & libello repudij tradidit, sustulit, nam Matthæi xix. Christus Pharisæis de libello repudij ex quacũque causa interrogantibus ita respondit: Moyses ad duritiã cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, ꝙ quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationẽ, & aliã duxerit, mœchatur. Et per illam ipsam sententiã Christus quoque improbat polygamiã, quæ licita erat tẽpore Moysi, cùm dicit: Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliã duxerit, mœchus est. Item tollitur polygamia per Pauli sententiam. i. Cor. vij. Vir sui corporis potestatem non habet sed vxor. Igitur is qui vxorem duxit, illi soli alligatus est, nec potest se alij obligare. Secundò, ꝙ Moyses in causis matrimonialibus nos non liget, probatur: nam sicuti alia iudicialia Mosaica nihil ad nos pertinent, ita nec illa, quæ de matrimonijs disponunt: ideo nos sequi debemus leges præsentium magistratuũ, vt Cesaris, & quò Cæsar nos remittit. Certum est autẽ ꝙ Ius Ciuile quoq; prohibet quasdam nuptias, quas Moyses permittebat, vt inter me & fratris mei filiam. §. fratris verò, hîc eodem. Item inter me & relictam fratris mei. l. fratris. C. de incest. & inutilib. nup. Ideo lex Moysi, & consuetudo sui temporis de matrimonijs disponentes, ad nos quoque non pertinent.

Prohibita polygamia per Christum.

¶ DE IVRE CIVILI.

1 *Ius Ciuile permittit nuptias in secundo gradu.*
2 *Diuortia multis de causis secundum Ius Ciuile fieri possunt.*
3 *Causæ diuortij de Iure nouissimo quæ sint, & vtrum hodie valeant.*
4 *Causæ matrimoniales sunt ab Imperatoribus ad cognitionem Episcoporum reiectæ. & num. 5*
6 *Nuptiæ hodie sunt prohibitæ vsq; ad quartũ gradũ inclusiue.*

Iuris ciuilis & legis Mosaicæ discrepantia.

Tertium Ius, quod de causis matrimonialibus disponit, est Ius Ciuile. Prohibentur autẽ per hoc Ius ijdem gra-
1 dus, qui suprà per cõsuetudinẽ ante legẽ, & ꝑ ipsam legẽ Moysi prohibiti erant. Prohibentur autẽ & alia quędã quę
2 de lege Moysi & consuetudine permissa erant: licebat enim lege Moysi ducere fratris filiam, vt colligitur Leuit. xviij. Is gradus de Iure Ciuili prohibitus est: vt §. fratris verò. hic ti.
3 nostro. Item de consuetudine, vt diximus, licebat Iudæis plures

res, habere vxores quod hoc Iure quoque prohibitū reperitur l. eū qui duas. C. de adult. Sunt autem in hoc iure potissimum duo cōsideranda. Primū † est, quod permittit nuptias in secundo gradu consanguinitatis, vt inter liberos duorum fratrum vel duarum sororum. §. duorū. hic tit. nostro. l. si neptem. ff. de ritu nup. & sic post Moysen Ius Ciuile restrinxit matrimonia per vnū gradum. Secundum est, quod Ius Ciuile † diuortia permittebat multis ex causis: nam in §. distrahuntur. in Auth de nuptijs. col. iiij. enumerat Imperator varias causas, propter quas matrimonia legitimè contracta distrahuntur. Sed tamen is § videtur correctus per §. prædictis itaque causis in Auth. vt liceat matri & auiæ. colla. viij. sed tamen de illo Iure nouissimo quoq; extant multę causæ diuortij. Prima † est, si alter ingressus fuerit religionem. §. quæ verò ex consensu. in Auth. vt liceat matri & auiæ Secunda, est impotentia coeundi. Tertia, est captiuitas. d. §. prædictis itaque causis Sed hoc † Ius in causis matrimonialibus quoque nō est considerandum. cum in nouo testamēto quædā videātur expresse sublata, præsertim ea, quæ de diuortio dicta sunt. Nam Christus Matt. xix. dicit: Ego autem dico vobis, quicūque dimiserit vxorem suā, nisi ob fornicationē, mœchus est. Per quam sententiam reliquę causę diuortij sublatę sunt, pręcipue ea, quæ de captiuitate disponit, licet Ius Ciuile quoque non distinguat in captiuitate, scilicet, vtrum constet an cōiux in captiuitatem redacta, viuat, & tum nō permittatur alteri aliud matrimonium: si verò dubiū fuerit an viuat, expectetur per quinquennium, & postea permittuntur nuptiæ. § sed etiā captiuitatis ver. si verò incertum in Auth. de nup. collat. iiij. Cum ergo Ius † Ciuile & nouū Testamentū circa diuortia non videbantur cōuenire, per Christianos Imperatores causæ matrimoniales ad cognitionem Episcoporū reiectæ sunt, vt ipsi secundum ea, quæ in nouo testamēto disposita sunt, iudicent. De alijs verò casibus in nouo testamento omissis, condant rationabiles Canones, secundum quos in causis matrimonialibus decideretur. Canones autem prohibent quoq; secundum gradum in nuptijs, quem leges permiserūt. c. non debet, extrà de consang. & affinit. Nota autem obiter, quod omnes casus qui de consuetudine ante legem Moysi itē per ipsam legē Moysi, & per Ius Ciuile prohibiti erāt, etiā de iure hodierno omnes prohibiti sunt, non enim extat aliquod exem-

1] *Quid iure ciuili cōstitutū sit circa nuptias.*

2 *Diuortiū per Ius ciuile.*

3

4

5 *Causarum matrimoniaiū cognitionem propriam esse Episcoporum.*

exemplũ, quòd Ius Canonicũ permiserit gradum, qui prius prohibitus fuerit. Et cõtra autẽ de iure hodierno multa sunt prohibita, quæ prius permissa erant, vt vides de polygamia, de diuortijs. Item circa gradus consanguinitatis & affinita-
6 tis, in quibus † hodie nuptiæ prohibitæ sunt, vsq; ad quartũ gradum inclusiuè. d. c. non debet. extra de consan. & affin.

DE IVRE NOVI Testamenti.

1 *In Euangelio sunt duæ causæ diuortij, adulterium, & discessio infidelis a fideli.*

Quatenus rem matrimoniorum nonum [Ius] testa. attigerit.

Duæ causæ diuortij in euãgelio

QVartum Ius est Ius Noui testamenti. sed de hoc iure, quod ad gradus consanguinitatis & affinitatis attinet, nihil disponitur, sed tantũ habetur in eo, quod ad diuortia attinet. Enumerãtur † enim duæ causæ diuortij. Prima est adulterium, de quo Matthæi xix. capite. Secunda est, si alter ex contrahentibus infidelis fuerit, & noluerit habitare cum fideli, sed discesserit, permissum est fideli iterum nubere. De hac causa habes j. Corinth. viij. Hoc tamen sic intellige, non quòd hodie liceat Christiano ducere Iudæam, vel Turcæ alicuius filiam, cùm sponsus & sponsa debeant esse eiusdem religionis, sed ita intelligendum est, quòd temporibus Apostolorum sæpe alter ex coniugibus conuertebatur ad Christum, altero infideli manente, illi poterant cohabitare si volebant: si autem infidelis non volebat, sed discedebat, fidelis non erat ligatus.

DE IVRE CANONICO.

1 *Ius Canonicum omnia alia iura in causis matrimonialibus certis in casibus mutat. & nu 2, 3, 4.*

5 *Casus matrimoniales a Iure diuino decisi, sunt sine omni limitatione seruandi.*

6 *In causis matrimonialibus a Iure diuino non decisis, seruatur Ius Canonicum.*

1 QVintum Ius, est Ius canonicum: hoc † autẽ ius in certis quibusdã casibus omnia iura supra dicta mutat. Primũ autẽ mutat consuetudinẽ, quę ante legẽ Moysi extabat, prohibendo scilicet matrimonia inter affines vsque ad quartum gradum inclusiuè. c. j. de consang. & affinit. per quam constitutionem prohibitæ sunt nuptiæ duarum sororum, simul & separatim. Et de hoc est quoque tex. in c. qui dormierit cum similib. xxvij. q. ij. Deinde sustulit quoque po

lygam

lygamiam, quæ hac consuetudine permissa erat, de qua xxviij quęst. ij. & iij. per totum c. si quis fuerit. xxxij. quęst. vij. cap. gaudemus. de diuor. & l. eum qui duas. C. de adul. Secundo, † mutauit quoque legem Moysi, in eo quòd prohibuit ducere relictam fratris, siue sponsa, siue vxor fuerit. c. si quis desponsauerit. xvij. q. ij. c. fin. de diuortijs. Item quòd diuortia fieri non permittit, nisi ex quatuor causis, de quibus infrà: cùm tamen de lege Moisi ex quacunque fieri poterat, vt suprà diximus. Tertiò † mutauit quoque Ius Ciuile in eo quod prohibuit matrimonia inter consanguineos vsq; ad quartũ gradum inclusiuè. c. finali. de consanguinitate & affinitate. per quod sublatum est Ius ciuile, permittens nuptias inter filios fratrum & sororum. Item in eo quoque mutauit, quòd non dirimit matrimonia liberorum sine consensu parentũ contracta. c. sufficiat. xxvij. quæstio. ij. Quum ergo nunc quinque extent. Iura de matrimonijs disponentia & inter se non conuenientia, dubitari poterit, quodnã ex eis debeat seruari in illa diuersitate? Et suprà quidem dictum est, consuetudinem ante legem Moisi seruandam non esse, quia per Moisen sublata est: & postea lex Moisi per Ius Ciuile quoq; mutata, & Imperatores ipsi in causis matrimonialibus à Iure Ciuili recesserunt, easque ad cognitionem Episcoporum reiecerunt, sequitur quòd in causis matrimonialibus extent tantùm duo Iura vsitata: Ius scilicet noui Testamẽti, & Ius Canonicum. Sed certum est, quòd Ius noui testamenti Canonibus non cedit: Igitur † concludo primùm, quòd Ius noui Testamẽti in casibus in eo decisis, simpliciter sine aliqua limitatione siue mutatione seruandum sit. Sed ex eo tantũ causæ diuortij iudicari possunt, & pro parte quidẽ, vt Matthæi 19. & 1. Corinth vij. de alijs autem casibus, vt de gradibus cõsanguinitatis & affinitatis, nihil dispositũ est. Seruatur † itaque in aliis casibus in nouo testamento non decisis, Ius Canonicum: & hoc ex duabus causis. Primùm ideo, quòd Cæsar, cui subditi sumus, & cui tenemur parẽre, seipsum & nos, in causis matrimonialibus ei subiecit. Secũdò, quòd est Ius vsitatum & à multis seculis ex longissima experientia introductum & obseruatum, quare seruandum est. Quia autem causæ matrimoniales non possunt intelligi sine cognitione linearum et graduum, propterea præmittemus primum de arbore Canonica.

Margin notes: 2; 3; *Ius ciuile per pontificiũ in matrimonijs mutatum.*; *Hodie quæ iura in matrimonijs sint nobis sequẽda & quatenus.* 5; 6; *Cæsarem seipsum & nos in causis matrimonialibus Iure Põtificio subiecisse.*

¶ DE ARBORE CANONICA.

1 *Arbor Canonica quare sit inuenta.*
2 *Arbor est duplex, Ciuilis & Canonica.*
3 *Arbor Canonica quæ sit, & quotuplex.*

1 ARbor † Canonica primùm est cogitata, vt esset quædam demonstratio ad oculum, secundum quam personarũ distātiæ, mutuò inter se discerneretur. §. agna-
2 tionis. infrà de arbore cōsangui. Est † autē arbor duplex: Ciuilis, & Canonica. Arbor Ciuilis est, quæ pertinet ad successionem & tutelas. l. Iurisconsultus. ff. de grad. affinit. Et de hac arbore hic nihil dicemus, sed infrà in tit. de arb. cōsan.
3 Arbor † verò Canonica est, quæ spectat ad matrimonia. c. ad sedem. xxxv. quæst. v. Est autem illa arbor duplex: arbor consanguinitatis & arbor affinitatis. De arbore consanguinitatis primùm dicemus.

Quo pertineat arbor ciuilis.

Quo Canonica.

¶ DE ARBORE CONsanguinitatis.

1 *Consanguinitas quæ sit.*
2 *In arbore sunt duo consideranda, linea & gradus.*
3 *Lineæ definitio, eiusque diuisio.*
4 *Gradus quis sit, & quare sic dictus.*
5 *Gradus personarum tribus regulis declarantur & nu. 6. 7.*

1 DIcitur autē † cōsanguinitas, vinculū personarū ab eodē stipite descēdentiū carnali propagatiōe cōtractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis vnitas. Cō-
2 sideranda † autē sunt in arbore duo, scilicet linea, & gradus.
3 Linea † dicitur collectio personarū ab eodem stipite descendentium, gradus continens, & numeros distinguens. Et est triplex linea ascendentium, descendentium, & collateralium. l. j. ff. de grad. affin. & c. j, xxxv. q. v Linea descendentium est. quando numeramus à patre ad filiū, à filio ad nepotem, à nepote ad pronepotem, & sic deinceps. Ascendentium linea est, quando numeramus à filio ad patrem, a patre ad auum, ab auo ad proauū. & deinceps. Collateralium verò est, quando numeramus fratres, & sorores, & vlteriores quoq;. Et illa subdiuiditur in lineam æqualem & inæqualē. Æqualis linea est, quando gradus æquè distant à communi stipite, vt frater, & soror æquè distant à communi stipite. Item patrueles & consobrini à communi stipite. Inæqualis est, quando quædam persona alias gradu præcedit, vt cùm quæri-

Consanguinitas.

Linea.

Linea æqualis & inæqualis.

quæritur de fratre,& fratris præmortui filio Item de consobrinis & sobrinis: quia frater præcedit gradu fratris filium, & consobrini gradu præcedunt sobrinos, igitur sunt in lineainæquali.

Gradus † verò est habitudo distantiũ personarũ, qua cognoscitur quota agnationis vel cognationis distantia duæ personæ inter se differunt. Et dicitur gradus ad similitudinẽ scalarũ graduũ,siue locorũ procliuiũ: quia ita gradimur de proximo ad proximũ.d. l. Iurisconsultus ff.de grad affinit. Nũc dicemus de regulis. ex quibus gradus discerni possunt. 4 *Gradus. Ascendentiũ & descendentiũ nuptiæ in infinitum prohibitæ.*

Primùm, non est necesse tradere regulã de ascendentibus & descendentibus,quia inter illas personas nuptiæ in infinitum sunt prohibitæ.§.ergo non omnes. hic tit.nostro.propter sequentes tamen regulas intelligendas,dic hanc esse regulam in ascendentibus & descendentibus.

PRIMA REGVLA DE ASCENDENTIBUS *& descendentibus.*

Tot sunt † gradus , quot sunt personæ ,connumeratis intermedijs , vna dẽpta:vt auus & nepos sunt in tertio gradu; & hoc ideo, quia pater & filius censentur vna persona.Dicemus itaque de collateralibus,& de ijs extant duæ regulæ. 5

SECVNDA REGVLA DE COL*lateralibus in linea æquali.*

Quoto gradu † vtraque persona distat à communi stipite, eodem gradu etiam inter se distant: vt exemplum . Patrueles & consobrini distant à se mutuò in secundo gradu , quia numerando ad stipitem,quælibet distat ab eo in secundo gradu.Item sobrini inter se distant, tertio gradu. quia quælibet persona distat à stipite tertio gradu. Ita filij sobrinorum distant à se inuicem quarto gradu,quia quælibet earum quarto gradu distat. 6

TERTIA REGVLA DE COLLA*teralibus in linea inæquali.*

Quoto gradu † remotior distat à stipite , eodem gradu distant inter se c.fi.x de consang. & affini. Exemplum:Patrueles & sobrini sunt in tertio gradu, quia sobrini sunt remotiores,& distant à stipite tertio gradu: ergo & à Patruelibus eodem gradu distant.licet patrueles sint tantùm in secundo à stipite.Aliud exemplũ: Nepos Petrutij distat à filia patrui quarto gradu, quia tot sunt personæ vsq; ad stipitẽ. 7

DE ARBORE
Affinitatis.

1 *Affinitas est proximitas personarum, ex iustis nuptijs proueniens.*
2 *Affinitas dicitur quasi duorum vnitas.*
3 *Affinitas contrahitur tã ex nuptijs illegitimis, quam legitimis.*
4 *Affinitatis tria sunt genera, quæ explicantur nu.5.6.*
7 *Gradus affinitatis duabus regulis explicantur. & nu.8.*

Affinitas. Affinitas secundum † leges, est personarũ proximitas, proueniens ex iustis nuptijs. Dico, ex iustis nuptijs, quia ex interdictis & illicitis nuptijs de Iure Ciuili nõ cõtrahitur affinitas.l.non facilè.§.affines. §.& sciendũ. ff.de gra.affini. *Affinitas secundum canones.* Secundum Canones verò, est personarũ proximitas ex quocunq; coitu proueniens, omni carens parẽtela: & de illa affinitate loquimur hic. 2 Et † dicitur affinitas, quasi duorum ad vnum finem vnitas, eò quòd cognationes diuersæ, vel per nuptias, vel alioqui per coitum copulantur. 3 Contrahitur † igitur affinitas duobus modis. *Contrahẽdæ affinitatis modi.* Primò per legitimas nuptias. Secundò per coitum extra matrimonium, siue sit licitus, siue incestuosus.c. discretionem. cap. penul. x̃ de eo, qui cogno.consang.vxor.suæ. *Simplex desponsatio affinitatem non parit.* Per nudam autem desponsationem nondum secuta copula carnali, non est contracta affinitas, sed publica honestas, quæ quoque impedit matrimonia, vt infrà dicemus.

4 Sunt autem † tria genera affinitatis. *Tria affinitatis genera.* Primũ est, quod mediante vna persona contrahitur: persona enim addita personæ, mutat genus attinentiæ, non autẽ gradũ. Exemplum: Ego & frater meus sumus consanguinei in primo gradu cõsanguinitatis, frater meus ducit vxorem, illa est persona addita per copulam carnis, & mutat genus, id est, alio genere attinet mihi, quia vxor est affinis, frater autem consanguineus: gradum autẽ nõ mutat. Sicuti enim frater est mihi in primo gradu consanguinitatis, ita vxor eius est mihi iũcta in primo gradu affinitatis. Et hoc genus habet tantùm prohibitionem in matrimonijs vsque ad quartum gradum, reliqua duo genera matrimonia non impediunt.

5 Secundũ † genus affinitatis est, quando primo generi est addita alia persona per carnis copulã. Exemplum: Vxor fratris mei est mihi in primo genere affinitatis iũcta, mortuo fratre meo, adde eius relictę aliũ maritũ, & is erit mihi affinis in

nis in ſecundo genere. Aliud exẽplũ: Soror mea habuit maritũ, q eſt affinis meus in primo genere, ea mortua, maritus eius aliã accepit, quæ eſt mihi in ſecundo genere, & tamen in primo gradu, ibi marito mortuo, ei⁹ relictã ducere poſſum. Tertiũ † affinitatis genus eſt quod cõſtituitur mediãtibus tribus perſonis. Perſona enim ſecũdo generi ꝑ carnis copulam adiecta conſtituit tertiũ genus. Exẽplum. Relicta fratris mei vxor, quæ mihi eſt in primo genere affinitatis, poſt eius mortem nupſit Gaio, qui eſt mihi in ſecundo genere, ipſa deceſſit, Gaius autem aliã duxit, & illa eſt mihi in tertio genere affinitatis: iam quæritur vtrum mortuo Gaio liceat mihi ducere relictã eius: Et deciditur quòd ſic: quia ſecundum & tertium genus hodie non impediunt matrimonia. c. non debet. x̃ de conſang. & affi. Primum enim genus tantum obſtat nuptijs in quo contrahitur affinitas inter ſponſum & cõſanguineas ſpõſę, & viciſſim inter ſpõſam & conſanguineos ſponſi. Inter cõſanguineos autem ſponſi & ſponſæ nulla eſt affinitas, quę nuptias impediat. Hinc eſt quod pater & filius poſſunt ducere matrẽ & filiam (ſcilicet ſi vidua extat, quæ habet filiã, & vir qui habet filiũ) & duo fratres poſſunt ducere duas ſorores. c. qđ ſuper his. x̃. de cõſang. & affinit. Et ita ſecundum & tertium genus affinitatis regulariter matrimonia nõ impediũt, ſed tantum primũ genus. Subijciemus ergo in primo genere affinitatis regulas.

6

Quæ genera affinitatis hodie impediunt matrimonia

Quare pater & fili⁹ poſſũt ducere matrẽ & filiam.

PRIMA REGVLA IN

primo genere affinitatis.

In affinitate † propriè non eſt gradus, ſed computantur perſonæ à conſanguinitate contrahentium: vt conſanguinei vxoris, quoto gradu ſunt ipſi vxori iure cõſanguinitatis, eodem quoque gradu ſunt ipſius marito Iure affinitatis. Et econtrà, conſanguinei mariti, quoto gradu ſunt ipſi marito iure conſanguinitatis, eodem quoque gradu affinitatis ſunt ipſi vxori. Exemplum: Frater mariti eſt marito iunctus in primo gradu cõſanguinitatis, ergo ipſius vxori in primo gradu affinitatis iunctus eſt. Aliud: Neptis fratris vxoris eſt ipſi vxori in tertio gradu Iure conſanguinitatis, ergo ipſius marito in tertio gradu affinitatis eſt.

7

Ratio perſonarum in affinitate computandarum.

SECVNDA REGVLA.

Sicuti † conſanguinitas vſq; ad quartum gradum incluſiuè impedit matrimonium contrahi, ita quoq; affinitas vſ- 8

Ad quem usque gradum affinitas impediat matrimonia. que ad quartum gradum. d. c.non debet.x. de consanguinit.& affinit. Exempli causa: Si Titius duceret vxorem,quę moreretur quæritur vtrum defunctæ consanguineam denuò possit ducere? Et responde quòd non,vsque ad quartum gradum : quia affinitas est perpetuum impedimentum , quod durat etiam mortua persona,mediante qua contrahitur.ca. fraternitatis.xxxv.q.x. Nunc de nuptijs dicemus,& primùm de sponsalibus.

ℂ DE SPONSALIBVS.

1 *Sponsalia quæ sint,& vnde dicta.*
2 *Sponsalia sunt duplicia,de futuro,& de præsenti: quæ explicantur.nume.3.5.*
4 *Sponsalia de futuro quibus modis tollantur.*

1 *Sponsalia.* Svnt autē† sponsalia mentio & repromissio futurarū nuptiarū.c.nostrates.xxx.q.v. Et habet nomen à spōdendo, quia veteres de futuris nuptijs spōdebāt,inde venit spōsus & sponsa. Quæ autem requirantur,vt sponsalia valeant, videbimus de matrimonijs.Eadem enim,quæ in matrimonijs requiruntur,ferè etiam in sponsalibus adhibenda sunt.

2 *Sponsalia duplicia.* Sunt autem†sponsalia duplicia de futuro. & de præsenti.

3 *Sponsalia de futuro.* Sponsalia† de futuro dicūtur tractatus,de futuris nuptijs celebrādis,vt cum adolescens dicit puellæ: Promitto tibi ꝙ te ducā in vxorem per illā promissionem nuptiæ nō sunt cōtractæ,sed tantū sponsalia de futuro.Sicut in simili dicitur: Promitto tibi,ꝙ emā à te domū tuā: per hæc verba emptio nō est celebrata,sed tātùm tractatus de futura emptione celebranda,quando.s.conuenitur de merce & pretio. Ita quoque nuptiæ non sunt cōtractæ per hæc verba: Promitto tibi ꝙ te capiam:quia hoc est tantùm de futuris nuptijs,& verę nuptię posteà cōtrahuntur per cōsensum de præsenti,de quibus in c.pe.x. de spons.Et licet videatur , quòd Germanica lingua illam differentiā non admittat, tamen si quis obseruet,poterit idē in Germanica lingua intelligere . Sæpe enim fit ꝙ adolescens differat,vbi interrogatur,vel à puella, vel ab eius cognatis,quid sit facturus an velit eam ducere , adolescens respondit: Promitto quòd eam accipiam, vel promitto tibi quod te accipiam : tantùm est tractatus de futuris veris nuptijs celebrandis.Et sic vides spōsaliorū de futuro causam esse consensum per verba de futuro.d. c. pen. x. de sponsal.

Causa & effect' spōsaliorū de futuro. Effectus sponsaliorū de futuro sunt,Primò,ꝙ ea pars, per quam

quã ſtat quò minus ſponſalia deducantur ad matrimonium tenetur ad duplũ arræ,ſi data eſt arra.l.mulier.in princ. c de ſponſ.Secundò,quòd ſecuta copula carnali, efficiũt perfectũ matrimonium.c.is qui.x̃. de ſponſ.Tertiò cõſanguinei ſpõſi non poſſunt ducere ſpõſam,& econtrà: quia licet affinitas contracta nõ ſit,ſi copula nõ acceſſit,publica tamẽ honeſtas cõtracta eſt.c.ad audientiã.& c.ſpõſam alterius x̃. de ſponſ. Soluuntur† autem ſponſalia de futuro. Primò,diſſenſu vtriuſq; partis,& quoq; de iure ciuili diſſenſu parentum.c. præterea x̃.de ſponſ.l.in poteſtate.ff.de ſponſ. Secundò ſi ſponſus in terram longinquam ſe contulerit,& per triennium abfuerit,ita ꝙ ſponſa alteri nubat c.de illis.extra de ſponſa.& l.liberum.C.de repu. Tertiò,ſi ſuperueniunt ſpõſalia de præſenti cum alio,vel cum alia.c.ſicut ex literis. extrà de ſpon. Quartò,per affinitatem ſuperuenientẽ.cap.ſuper eo.extrà de conſang.& affinit.Et tantum de ſponſalibus de futuro.

Publica honeſtas.

4 *Diſſoluendorum ſponſaliorum de futuro modi.*

Sponſalia de præſẽti 5

Sponſalia† de præſenti dicũtur, quãdo de præſentibus nuptijs tractatur,& contrahentes per verba de præſenti conſentiunt,vt dicendo: Promitto tibi quod ſis vxor mea: Itẽ,tractabo te tanquam vxorem meam.Item nemo nos ſeparabit, excepta morte,&c. Et illa ſponſalia propriè dicuntur matrimoniũ,nec intereſt inter illa ſponſalia & matrimoniũ, cùm nuptias non concubitus,ſed conſenſus faciat.l.nuptias. ff.de reg iur.Nunc itaq; de nuptijs dicemus,

Spõſalia de præſenti eſſe matrimonium.

¶ DE NVPTIIS.

1 *Nuptiarum definitio,definitioniſq; expoſitio.*
2 *Matrimonia ſunt duplicia,clandeſtina,& publica.*
3 *Si quis cum vna contraxit matrimonium clandeſtine, & cum alia publice, quid iuris.*
4 *Matrimonia publica interdum contrahuntur conditionaliter,interdum pure.*
5 *Matrimonium conditionale quot , & quibus conditionibus contrahi ſoleat.& nu.6.7.*
8 *Matrimoniũ purũ dicitur,quod ſine cõditione cõtractum eſt.*
9 *Nuptiarum generalis diuiſio.*

NVptiæ autem,† ſiue matrimonium,eſt maris,& fœminæ coniunctio legitima indiuiduam vitæ conſuetudinem,diuini,humaniq; iuris cõmunicationem cõtinẽs. Dico,legitima,ad differentiam ſcortationis . Dico, indiuiduam vitę conſuetudinẽ,quia non ſeparantur niſi morte & diuor-

1 *Nuptiæ, ſeu matrimonium quid.*

Hæc clausula, diuini atque humani iuris &c. additur ad differetiā cōcubinat⁹ q̄ a[z] eandem affectionem quis non potest habere ad cō cubinam. vide glo. in verb indiuiduam. §. de patria potest.

diuortio, de quibus infrà. Dico diuini iuris, propterea quod ambo debeant profiteri eandem religionem, ita quòd aut ambo Christiani, aut ambo Iudęi sint. l. ne quis. C. de Iudæ. Dico humani iuris, quia vxor perfecto matrimonio non ad forum parentum, sed mariti pertinet. l. de Iure. §. vlti ff. ad municip. Et nota obiter synonyma esse matrimonium, connubium, coniugium, consortium, & nuptiæ. Contubernium verò dicitur quod serui & ancillæ contrahunt. Sunt † autem matrimonia duplicia, clandestina, & publica.

Clandestina dicuntur, quæ clam contrahuntur, non adhibitis testibus, quibus ꝓbari possint. c. j. & c. cùm inhibitio. extrà de clād. despon. Et hæc matrimonia si ab vtraque parte nō negantur, sunt matrimonia: si autem ab vna parte negantur, probatio incumbit illi qui matrimonium dicit contractum esse. d. c. j. de clande. desp. Et si probari poterit, est matrimonium, tam coram Deo, quàm coram ecclesia. c. q̄d nobis. extrà de cland. despon. Si autem probari non poterit, & tamen contractum est coram Deo, qui corda scrutatur, matrimonium est, sed corā ecclesia; & in foro matrimoniū non est, propter defectū ꝓbationis. Et licet illa matrimonia quoq; dicātur clādestinè contracta, in quibus omissæ sunt solennitates, quas ecclesia de honestate requirit, vt est publicū proclama. Itē benedictio sacerdotis, introductio in ecclesiā, & similia. d. c. cùm inhibitio. de cland. despon. tamē propter omissionem illarum non vitiantur, si alioqui nullum impedimentum subest: quia hæc, & similia, non sunt de substātia matrimonij, sed tantùm de solennitate, vt infrà dicemus.

Publica matrimonia sunt, quæ coram testibus quibusdā, quibus probari possint, contracta sunt, siue sint solennitatibus & ceremonijs solitis consummata, nècne. Quādo autem quæritur, si quis cum vna contraxit clandestinè, & cū alia publicè, quæ desponsatio præcedat, & alteri præiudicet? Et † dic, Aut publicum matrimonium præcessit clandestinum, & non est dubium, quòd clandestino præfertur. cap. veniens. la. ij. & cap. si inter. in princip. de spōsali. c. tenor. de re iudic. Aut clandestinum præcessit publicum, & dic: Aut clandestinum probari non potest: & non præiudicat publico, nisi in foro penitentiali, secundum Hostien. in §. vtrum clandestina. versi. matrimonium. de clandest. desponf. Aut clandestinum matrimonium potest probari, & distingue.

Aut

Aut quæris vtrum præiudicet sequenti publico tantùm quò ad hoc, vt impediat eius consummationem: & dic, quòd sic. cap. quod nobis. in fin. de clande. desponsat. cap. quod nobis. qui filij sint legit. Aut quæris vtrum clandestinum præiudicet publico, quo ad legitimationem liberorum ex publico natorum. & dic: Aut liberi procreati sunt, antequàm clādestinum ab ecclesia receptum est, & non præiudicat liberis ante illam ecclesiæ receptionem natis, etiam si posteà fiat diuortium c. ij. qui filij sint leg. Aut post receptionem prioris clandestini matrimonij procreati sunt: & præiudicat clandestinum matrimonium illorū legitimitati, quia ab illo tēpore detegitur secundum matrimonium non valere. de. c. ij. sumpto argumento à contrario sensū, qui filij sint legitimi. De pœnis autem eorum, qui contrahunt clandestinas nuptias, vide in c. fi. de clan. despon. Publica † autem matrimonia subdiuiduntur: quædam enim contrahuntur sub conditione, quædam purè. Conditiones † autem sunt triplices,

Conditiones, quæ in contrahendis matrimonijs addi solēt. 4]

5]

Quædam sunt { Honestæ, & possibiles. / Inhonestæ, & impossibiles. / Honestæ, & impossibiles. }

Circa honestam, & possibilem, ita distingue: Aut est conditio necessaria, aut voluntaria. Si necessaria est, dic: Aut est talis conditio, quę omnino extitura est, nec tamen est de substantia matrimonij: vt si quis hoc modo contrahit: Promitto tibi, quòd ducam te, si sol cras orietur. Hæc conditio non suspendit contractū, sed habetur pro nō adiecta, secundū Hostien. in sum. sua in tit. de conditio. apposit. §. quæ conditio. vers. quid si contrahit sub cōditione, &c. Et est ratio, quia talia futura iam sunt præsentia in suis causis. Si tamē quis hoc modo contrahendo, velit suam promissionem conferre ad aliquod certum tempus, dicēdo: Promitto tibi matrimoniū, si sol in Cancrū venerit, &c, matrimonium in suspenso esset vsque ad illud tempus, & valeret matrimonium, si ꝓmittens interim cum alia contraheret. Vide Henr. Bohic in c. super eo, de conditio. apposs. Aut conditio nō est omnino extitura: & tunc, aut est talis conditio, quæ aliâs sine expressione tacitè intelligebatur in contractu, vt illa: Promitto tibi quòd ducam te, si Deus voluerit, si Deo placuerit, si vixerimus: & talis conditio non suspendit matrimonium, arg. l. conditiones extrinsecus. & l. aliquando. ff. de cond. & demon. Aut

Conditio honesta, possibilis, necessaria.

non intelligebatur tacitè,& dic: Aut est talis conditio, cuius præexistentia est necessaria ad substantiam matrimonij de iure speciali,& dispensatiuo: vt si duo, qui sibi inuicem iuncti sunt sanguine in secundo vel tertio gradu, contrahunt his verbis: Promitto tibi nuptias, si Papa dispensauerit. Et nō valet simpliciter talis dispensatio: quia cùm sponsalia non teneant, vbi requiritur dispensatio, ergo nec sub conditione cōtrahi poterunt. arg. l. inter stipulantem. §. sacram. ff de ver. obliga. Aut est talis conditio, cuius præexistentia necessaria est ad substātiam matrimonij de iure communi. vt cùm Christianus dicit Iudææ, Contraho tecum matrimonium, si facta fueris Christiana: sine qua conditione non valeret talis promissio. c. caue. & c. non oportet. xxviij. q. j. Igitur per talem conditionem matrimonia suspenduntur, tam ex vi conditionis quàm ex natura rei, id est, fidei, quę debet inesse, antequàm sit matrimonium. Et tantum de conditione honesta & possibili necessaria.

Si autem conditio honesta,& possibilis est voluntaria,& distingue: Aut est talis, quæ tacitè inest. vt si contrahētes ita dicunt: Promitto tibi nuptias si honestè vixeris. Et non habetur pro cōditione, quia nō suspendit actū: & igitur valent nuptiæ quasi puræ, argu. d. l. conditiones extrinsecus. ff. de condit. & demonst. & arg l. non rectè. C. de fideiusso. Aut est talis conditio, quæ nō inest tacitè, sicut illa: Contraho tecū, si mihi dederis centum. Item, si nauis ex Asia venerit. Item, si pater meus consenserit. & distingue, Aut post illā promissionem secuta est copula carnalis, & per copulā cēsetur promittens à conditione recessisse: igitur habetur pro matrimonio puro, per tex. in cap. per tuas extra de condit. apposit. Aut carnalis copula nondum est subsecuta: & tunc suspendit talis conditio matrimoniū, nec potest promittens cogi ante conditionis euentum c. super eo. extrà de condi. appos. Et tantum de conditione honesta & possibili voluntaria.

6 Si verò conditio † est inhonesta,& impossibilis de iure, vt si quis hoc modo ꝓmitteret virgini, vel mulieri matrimonium: Promitto tibi nuptias, si publicè in templo docueris, vel si missam celebraueris, &c. & quia tales actus mulieris sunt inhonesti, & de iure impossibiles. ca. noua quædam. de pœni. & remis. ergo nihil operatur talis adiectio, sed censetur matrimonium purè cōtractum, si modò vterq; cōsensit, etiam

Conditio inhonesta & impossibilis de iure.

etiam sub ista conditione c.j.& fin.de condi.apos.Si cōditio est inhonesta, & impossibilis de facto:& tūc, aut est contra substātiam matrimonij, vt hoc modo:Contraho tecū, si prolem vitaueris. Item si te adulterandam tradideris, vel si meliorem nō potero inuenire. Et non valet talis cōtractus, nec est matrimonium.c.fi.in princip.de condit.apposit. Aut non est contra substantiā matrimonij: vt si hoc modo dicat:Cōtraho tecum, si hominem interfeceris, si furtum, aut rapinā cōmiseris:& tunc habetur pro non adiecta, & censetur matrimoniū purum.d.c.fi.§.licet de condit.apposi. Si † verò est honesta & impossibilis, vt si hoc modo contrahat:Contraho tecū, si Imperium mihi dederis, vel si cœlum digito attigeris: hæc quoque habetur pro non adiecta.c.fi.§.licet.de condi.appos. Et tantum de matrimonijs conditionalibus.

Inhonesta & impossibilis de facto. Honesta sed impossibilis

Purum † matrimoniū dicitur, quòd sine alicuius conditionis adiectiōe cōtrahitur: vt si quis hoc modo cōtrahat, Promitto tibi ꝙ sis mea vxor. Item ꝓmitto quòd nemo nos separabit, excepta morte. Et quæ diximus de matrimonijs cōditionalibus, siue puris, habent locū tam in publicis, quàm clandestinis desponsationibus. Item, tam in desponsationibus de futuro, quàm de præsenti. Item, quæ diximus de clandestina, & publica desponsatione, quoque habent locū siue per verba de futuro, siue per verba de præsenti.

8 *Matrimonium purum.*

Omnes † autem nuptiæ siue sint clandestinæ, siue publicæ, item siue sint conditionales, siue puræ, sunt duplices: aut enim sunt illicitæ, aut licitæ.

9 *Nuptiarū omnium generalis diuisio.*

DE ILLICITIS NVPTIIS.

1 *Nuptiæ illicitæ quæ sint, & quotuplices.*
2 *Nuptiæ incestæ sunt, quibus natura repugnat.*
3 *Coniuncti ex incestis nuptijs, non sunt in matrimonio, nec vocantur mariti & vxores.*
4 *Nuptiarum incestarum quæ sint pœnæ.*
5 *Nuptiæ inutiles dicuntur, quæ contra leges, & canones, & non contra naturam sint contractæ.*
6 *Nuptiæ octo modis redduntur inutiles, qui ordine explicātur.*
7 *Nuptiæ inutiles non habentur pro matrimonio, & liberi ex illis procreati non sunt legitimi*

NVptiǫ illicitǫ † sunt, quǫ vel natura, vel lege, vel canone prohibēte & repugnāte contrahūtur. Et illæ subdiuidūtur in incestas siue nepharias, & inutiles. Inceste siue nepha-

1 *Nuptiæ illicitæ.*

cundo enim & tertio genere affinitatis, matrimonia permissa sunt.d.c.non debet cum glo. Quod autem diximus de prohibitis matrimonijs propter affinitatem, tu intellige quo ad sponsum & sponsam, non autem eorum consanguineos.c.quod super his.extra de consang. & affi. Quartò, ratio honestatis, vt si filia senatoris vel ducis nuberet alicui artem ludicram exercenti, inutiles nuptiæ essent: cùm in coniunctionibus non solum quid liceat, sed etiam quod honestum sit, considerari debeat. l. semper in coniūctionibus ff.de ritu nup. Quintò, ętas, scilicet masculi ante xiiij. & fœminæ ante xij annum contraxerunt §.masculi.hic titulo nostro, Sextò, raptus virginis seu mulieris in authen. de raptis mulier. quæ rap. nubunt. per totum titu. De iure Canonico tamen potest esse matrimonium.c.raptor.xxvij. quęst ij. Vide xxxvj.quęst.j.per totum.& cap.cum causa.extra de raptor. Septimò, si pupilla tutori vel curatori, siue filio tutoris vel curatoris nupserit.l.j.C.de interd.matri.inter pupill & tutorem. Octauò, ipsum matrimonium contractum. Qui enim habet vxorem, aliam ducere non poterit. l.neminem.C. de incest & inuti. nuptiis.l. eum, qui duas C.de adult. Nonò, cognatio spiritualis, quæ est inter eum, qui puellam suscepit ex baptismo & susceptam, l.si quis alumnum.in fi.C de nup.& extra per totum.de cogna.spir. Effectus nuptiarum inutilium, si contractæ fuerint, hi sunt, quòd non 7 habentur pro matrimonio, nec ipsi pro maritis & vxoribus: ideoque neque dos neque donatio propter nuptias debentur. Liberi ex illis nuptijs procreati non habentur pro legitimis, & excluduntur ab hæreditate, si scientes impedimentum subesse contraxerunt. l. qui contra legum C. de incest.& inut.nup.c.referente.extra qui filij sint legit. Et illæ nuptiæ non soluuntur neque per diuortium, neque per alium modum, cùm ipso Iure non valeant, nisi in posterioribus gradibus dispēsatum sit. Et tantum de illicitis nuptijs.

Vide l.semper in coniūctionibus. & l.nō omne.ff.de regul. iu. & ibi Decium.

¶ DE LICITIS NVPTIIS.

1 *Nuptiæ licitæ sunt, quę non sunt prohibitæ.*
2 *Quæ requirantur ad matrimonium licitum nu.5.13.*
3 *Consensus parentū debet adhiberi in matrimonio cōtrahēdo.*
4 *Authoritas tutorum & curatorum in matrimonijs contrahēdis non requiritur.*

6 *Consen-*

6 *Consensus contrahentium matrimonium est triplex, cohabitationis, carnalis copulæ, & matrimonialis societatis. Explicantur numero. 9.*
7 *Consensus cohabitationis matrimonium non facit.*
8 *Consensus carnalis copulæ non facit matrimonium.*
10 *Consensus tacitus non facit matrimonium, nisi in nuptijs, in quibus consensus ex signis collectus sufficit.*
11 *Consensus expressus est, quando vtrinq; contrahitur verbis.*
12 *Consensus expressus factus per verba non consueta, & si de mente cõtrahentis non cõstiterit, non facit matrimonium.*

Licitæ nuptiæ. [1] SEquitur nunc de nuptijs licitis dicendum. Quæ aũt ille sint, ex superioribus facilè colligi potest. Sũt † enĩ oẽs licitæ, quæ non sunt prohibitæ. Prohibitas autẽ ex supradictis pete. 2 Requiruntur † autẽ ad matrimoniũ licitum, Primò, q̃ cõtrahentes sint ciues Romani, hoc est, liberi homines, vt hic, in principio ti. nostri. licet de Iure Canonico non requiratur. c. j. x̃. de coniu. ser. Secundò iusta ætas, scilicet vt masculus sit XIIII. annorum, puella verò XII. *Ad licitũ matrimonium requisita.*

3 Tertiò, Iure Ciuili requiritur consensus † parentum, quoad nuptias liberorum in potestate constitutorum, non etiam emancipatorum. l. 2. l. filiusfamil. miles. l. filius emãcipatus. de rit. nupt. At Ius Canonicum sacramenti & vinculi, quod in matrimonio consistit, rationem habet, nec Iuris Ciuilis rationem quæ commentitia & positiua non in naturali ratione posita est, in Iure scilicet patriæ potestatis, non in honore parentum, aut liberorum pietate, aut obedientia. Nam si ad eam respiciatur, in emancipatis liberis idem cõstituendum erat, quia in Iure naturali ac diuino nulla est differentia inter liberos emancipatos, & in patria potestate constitutos. Meritò itaque ex Iure Canonico sufficere debet consensus eorum, qui coniunguntur in matrimonio, etiam si parentum consensus desit, cũm sufficiat. 27. q. 2. Authoritas † tamẽ tutorũ vel curatorũ nõ reqritur, in matrimo-
4 nijs cõtrahẽdis. l. in copulãdi C. de nup l. sciendũ de rit nup.
5 Quartò † requiritur consensus contrahentium. Dic autẽ consensum † esse triplicem: Consensus cohabitationis, consensus copulæ carnalis. & consensus matrimonialis, siue cõiugalis societatis. c. sufficiat. xxxvij. q ij. Consensus † cohabitationis matrimonium non facit: quia alias inter fratrem & sororem, inter filium & matrem esset matrimonium. d. *Consensus contrahentium multiplex.* [6]

c. suffi.

c.sufficiat:quod tamē fieri non potest.cap literas.x̄.de rest. spol.c.non debet.x̄.de consang.& affinit.Consensus † carnalis copulæ quoq; non facit matrimoniū, quia si cōtrarium decideretur,sequeretur ꝙ scortator cū scorto esset ī matrimonio.Item sequeretur,ꝙ inter beatam virginem & Ioseph nō fuisset matrimoniū, cū ipsa ab initio cōtractus proposuerit virginitatem retinere. d.c sufficiat.c beata Maria xxxij.q.ij. 8

Consensus † autē matrimonialis, siue coniugalis societatis.vt de indiuidua vitæ consuetudine, facit matrimonium c cùm locū.& c.tua.de sponsal. Et sic certum est,quòd consensus coniugalis societatis facit matrimonium. Dic ergo hunc consensum esse duplicem,tacitum,& expressum. 9 *Qui consensus matrimonium faciat, & quotuplex.*

Tacitus consensus est,quando nulla verba,saltem ab vna parte proferūtur,sed cōsensus vtrinque colligitur. Et in hoc distingue.Aut † quæris de illis, qui loqui nō possunt,vt de mutis:& certū est quod valet matrimonium,dūmodò consensus per signa demonstrari possit.cap. cū apud.x̄ de sponsa.Aut quærimus de illis qui loqui possunt: & regulariter nō valet matrimoniū, nisi consensus expresse per verba declaretur.c.licet.x̄ de sponsa.duorū.ibi,vtroq; dicēte.Et hoc ideo est statutū ab ecclesia, ne matrimonia sint in incertis.alias sequeretur absurdum, scilicet si adolescens & puella tacitè consentirent, & neuter de alterius voluntate certus esset,ꝙ esset matrimonium neutro sciēte. Ad hęc ergo dubia & pericula tollēda,statutū est,vt verbis exprimāt cōsensum. Dic tamē in hoc casu,Aut neuter cōtrahētiū vtitur verbis,sed signis:& nō cōtrahitur.d.c.licet.sumpto argumēto à cōtrario sensu,x̄.de sponsa duorum.Aut vna pars contrahentiū vtitur verbis altera signis:& tūc si ex signis sumitur violēta p̄sumptio,est matrimoniū. Vt si adolescēs dicit puellæ:Cōsentio ī te vt ī vxorē,& si vis me ī virū, porrige mihi manū.Si hoc fit,est matrimoniū per ea. q̄ notāt doct. in c.fi. de sponsa duorū.& in c fi. xxvij.q ij.Si verò vna pars tātū verbis vtatur,altera verò neq; verbis neq; signis:vt si in præsentia puellæ adolescēs dicit eius patri, Promittis mihi filiam tuam in vxorē?& tūc si puella præsens tacet, videtur cōsentire.Vide de hoc d.Ias.in l.Titia in primo notabili.ff. de verb.obl.Et hoc verum est,si pater nomine filiæ hoc modo promittit.Si autem extraneus quispiam nomine puellæ promitteret,ipsa præsente,& tacente,nihil operaretur hoc. 10 *Consensus mutorum.* *Matrimonium signis contractū.*

Expressus

Quando dicatur in matrimonio expressus consensus.

11 Expressus† cõsensus est, quãdo cõtrahentes vtrinq; vtũtur verbis: & in hoc distingue. Aut vsi sunt verbis consuetis: vt accipio te in meã. &, accipio te in meũ, & non est dubiũ quin matrimoniũ sit contractũ c. si inter virũ, x. de sponsalibus. c licet. x. de sponsa duorum. Aut vsi sunt verbis non cõsuetis ad matrimonium, vt si dicat, Nõ dimittam te, non deseram te: & dic. Aut constat de mente, & consensu contrahentium, quòd volũt cõtrahere. vt quia interuenit inter eos fides pactionis, cum carnali copula subsecuta, vel fides, consensus: & tunc quoque contrahitur matrimonium. vt habe-
12 tur in c j. de sponsa duorum. c fin. xxvij. q. vlt. Aut † non cõstat de mente contrahentium, & non est matrimonium, vt notatur in c. tua nos. x de sponsal.

13 Quintò † requiritur quòd non sit nefarium, & Iure prohibitum, vt diximus de nuptijs illicitis. Et hæc quinque sunt de substantia Matrimonij.

ℂ SOLENNITATES NVPTIARVM.

1 *Solennia nuptiarum quæ dicantur.*
2 *Nuptias facit cõsẽsus per verba tã de præsẽti, q̃ de futuro.*
3 *Matrimonium est institutum propter euitandam scortationem, & procreandam prolem.*
4 *Qui sint effectus nuptiarum licitarum.*

Quæ sint solennia nuptiarum.

1 ARræ autem† annuli, dos, donatio propter nuptias, cõuentiones, publica nuptiarum celebratio, traductio in ecclesiam, copulatio, benedictio sacerdotis, velamen spõsæ, &c. solennia sunt nuptiarum, quę de honestate tantũ, & non de necessitate adhibentur. c. nostrates. c. qualis. & c. sponsus c. nullum. xxx. q. v. Et ea, quæ requiruntur ad substantiam matrimonij, requirũtur quoq; ad substantiã spõnsaliorum, excepta ætate: sufficit enim cõtrahentes spõsalia esse septem annorum x. de desponf. impub. per totum l in sponsalibus. ff. de sponsali. Causa † efficiens matrimonij est

Cõsensus est efficiens causa matrimonij.

2 consensus per verba de præsenti: quia consensus nuptias facit, non concubitus. l. nuptias. ff. de reg. iur. Secundò, consensus per verba de futuro, iuncta copula carnali. c. is, qui
3 fidẽ. & cap. si inter x de sponsal. Causæ † finales sunt. Prima propter scortationẽ vitandã. sicut Paulus dicit: Propter scortationẽ vitandam vnusquisque habeat suam, & vnaquæque suum. Secunda & potissima causa finalis est ratio procreandę sobolis: pudor enim est fœminis, nuptiarum præmia non habere

Quarum rerum gratia institu-

habere c.pudor.xxxij.q.ij.c.nō enim.xxxij.quæstione j. Effectus † nuptiarum licitarum sunt, quòd habentur pro legitimis matrimonijs. contrahentes sunt mariti & vxores: debetur dos & donatio propter nuptias, liberi sunt in potestate parentum, admittuntur ad successionem.d. §. si aduersus. sumpto argumento à contrario sensu. §. intestatorum.j̄ de hæreditat.quæ ab intestato deferun.

tū matrimonij sit. 4] *Fructus & virtutes liciti matrimonij.*

ℭ DE DIVORTIO.

1 *Matrimonia contracta soluuntur Iure naturali, & diuortio.*
2 *Diuortij definitio, eiusdemque definitionis expositio.*
3 *Adulterium est prima causa diuortij.*
4 *Casus, in quibus vxor adultera non potest a marito accusari, nec admitti.*
5 *Quomodo, & quando propter infidelitatem, seu diuersam religionem inter coniugatos poßit fieri diuortium.*
6 *Tertio fit diuortium propter impotentiam coeundi, quæ est duplex naturalis, & accidentalis.*
7 *Naturalis impotentia quæ sit, & quando faciat diuortium.*
8 *Accidentalis impotentia definitio, eiusque subdiuisio.*
9 *Impotentia accidentalis violenta facta ante matrimonium, dirimit illud. Secus si accidit in ipso matrimonio.*
10 *Maritus factus impotens vxori siue per maleficia, aut sortilegia in matrimonio, manet matrimonium: si vero ante matrimonium, & non curari potest, dirimitur. Secus si spes est curationis.*
11 *Quarta causa diuortij est, si alter alteri insidias tendit.*

SOluuntur † autem matrimonia iam contracta duobus modis: morte naturali, & per diuortium. De morte non est dubium, quia mortuo marito, vxor libera est à lege mariti, & econtrà. 1] *Dissoluendorum matrimoniorum modi.*

Est autem † diuortiū legitima separatio mariti & vxoris, cum causæ cognitione, apud cōpetentem iudicem. Et habet nomen à diuertendo Dico in definitione, mariti & vxoris: ad differentiā eorū, qui contrahunt incestas & inutiles nuptias. quia non sunt mariti & vxores, igitur nō opus est diuortio: quia priuatio presupponit habitū. l. decem stipulatus. ff. de verb.oblig. Dico, cum causæ cognitione, & apud cōpetentem iudicē: quia separatio propria authoritate fieri non debet, sed corā iudice competenti, iudiciario ordine seruato cum sufficienti causarū probatione.c.seculares.& c.historia. 2] *Diuortium.*

xxxiij.q.ij c.porro:de diuortijs. Et si ante causæ cognitionē vxor propria authoritate expulsa fuerit, ante omnia est restituenda.dicto c.historia, cum c. sequenti: nisi adulterium sit notorium,& ipsa post expulsionem perseuerat in adulterio notorio, tunc petenti restitutio denegatur. Vide quæ notātur in c.literas.de restit.spol.c.significasti. de diuortijs.

Ex quot et quibus causis diuortium.

Fit autem diuortium ex quatuor causis. Primo † propter adulterium:nā si maritus poterit de adulterio cōuinci,vxor habet ius petendi diuortium, & econtrà.Matthæi xix. c. ex literis,de diuortijs.

Quib. casibus impudica & adultera vxor, accusari à viro nequit.

Hoc disertißimis uerbis exprimit Papini. in l. viro sol. [4 matr. & multa Cicer. in hāc sententiam Action. v. in Verrē. Cur enim, inquit Scæuola, impro [5 bet maritus mores, quos ipse āte corrupit, aut postea probauit? Videl.

Sunt tamen quidā casus,in quibus vxor adultera nō potest accusari à marito,nec peti diuortiū. Primus est,si maritus quoq; cōuincitur de fornicatione & adulterio, & tunc quo ad ipsos fit criminiscompensatio.d.ca.significasti,in fi. de diuortijs.& xxxij.q.vi.per totū.Secundus, si maritus ipse prostituit eam:cap discretionem.de eo, qui cog. consang. vxo.suæ. Tertius,cùm vxor virum credens defunctū, nupsit alij:quia maritus prior tenetur eā recipere.nō obstāte adulterio,nisi sciēter post reditū primi, apud eum permanserit. c.cùm per bellicam.c.si virgo.xxxiiij. q.ij. cap. dominus.de secund.nuptijs. Quartus,si cognita fuerit ab aliquo, quem credebat esse proprium maritum. argumento c. in lectum, xxxiiij.q.ij. Quintus † casus est,si vxor fuerit oppressa.l. fœdissimā.C.de adult.l.vim passam.ff.de adulterijs.c.propositio.xxxij.q v.De hoc tamen intellige de vi absoluta, non de lenibus minis. Sextus est, quando adulteram reconciliauit sibi post adulterium commissum,vel eam publicè adulterātem retinet in consortio maritali xxxij.q.i. per totū. l. crimen.C.de adulterijs.Septimus est,si infidelis fidelē dimittit, dato sibi libello repudij,& illa nupserit alij, & posteà vterq; cōuertatur ad fidē,tenetur prior eam recipere,non obstante quòd ab alio sit cognita.c.gaudemus.de diuortijs.

Secunda causa est,† quando alter coniugum infidelis fuerit:in hoc tamen distingue,Aut ab initio matrimonij vterq; erat infidelis:aut vterq; erat fidelis,& matrimonio cōstante alter laps⁹ est in hęresim,vel gentilitatē.Primo casu dic,Aut quæris vtrum cōuersus ad fidem statim possit infidelē relinquere,& distingue.Aut infidelis est gentilis, & non Iudæus, & non statim relinquere debet, si infidelis voluerit cohabitare. Et ita secundum Canonistas intelligitur sententia Pauli

Pauli.j. Corinth. vij. Aut infidelis est Iudæus,& distinguūt *cū mulier.* Doct. Aut maritus est Iudæus, vxor Christiana,& statim po *sol. matri.* test vxor relinquere maritū: quia Iudæi habēt legē & Pro- *Dissoluēdi* phetas, quibus muniti & parati sunt animas simpliciū falle- *matrimonij* re nec desistunt à sua pertinacia, quod non est in gētilibus. *causa pro-* Vide quæ notātur in c.Iudæi. xxviij.q.j. Aut maritus factus *pter diuer* est Christianus,& vxor Iudæa:& tum si vxor vult cohabita *sitatem re-* re,non separentur,cum mulieres non facilè possint viros in *ligionis.* errorē deducere d.c.Iudæi. Sed huic decisioni obstat exem- *Iudæi.* plum Salomonis,quem mulieres gentiles seduxerūt ad Ido- *Salomon.* lolatriam,vt habetur iij.Reg.xj. Aut quæris,vtrum conuer- sus non statim,sed posteà infidelē in suā infidelitate perseue rantē,possit relinquere? Et dic, Aut infidelis vult cohabita- re sine blasphemia Christi: & nō sunt separandi, per senten- tiā Pauli j.Corin.vij. Aut infidelis non vult cohabitare,vel cohabitare,nō tamē sine cōtumelia & blasphemia nominis Christi:& separādi sunt c.quāto ver. si enī alter x̄ de diuor- tijs. Et hoc casu sine dubio fidelis, etiā suo coniuge infideli viuente,iterū potest nubere. p tex.Pauli, Si infidelis discedit, discedat: non enim seruituti subiectus est frater vel soror in huiusmodi. Et est tex. in d c.quāto. Secundò casu quando s. quæritur de ijs,qui ab initio fuerunt fideles,& alter constā- te matrimonio lapsus est in hæresim , vel gentilitatis erro- rē:& distingue: Aut quæris vtrum matrimoniū propter hęre sim,vel talem errorē in totū possit dissolui,ita ꝙ fidelis al- tero viuente,habeat trāsitū ad secūdas nuptias. Et dic quòd non,d.c quanto.§. si verò alter. x̄. de diuortijs. Aut quæ- ris, vtrum soluatur per separationem thori : & dic , quòd sic,ar.d c.quanto.§.si vero alter.in verb.relinquitur.

Tertia causa † est impotētia coëundi: illa autē est duplex, 6 naturalis & accidētalis. Naturalis impotētia † dicitur in viro 7 nimia frigiditas,in fœmina inhabilitas ad matrimoniū. Dic *Dissolutio* ergo . Aut potens cōtraxit cum impotente, nesciēs impotē *matrimo-* tē esse,& dic. Aut vir est naturaliter nimia frigiditate affe- *nij ratione* ctus,& illa dissoluit matrimoniū iure contractum.c.j. & ij. *impotētiæ* xxxiij.q.j.& c laudabilē de frig.& malefic Aut fœmina non *coeundi.* est disposita ad matrimonium naturaliter,& dic, Aut pōt ei *Auxilium* subueniri ope medicorū sine graui periculo corporali:& nō *medicorū* dirimit matrimoniū. Aut nō potest ei subueniri,vel subue *ad coeun-* niri quidē,sed tamē cū graui periculo:& dirimitur.c.frater- *dum.*

nitatis.§.per hæc autem de fri.& malefi.Et licet in his casibus,vt diximus;fiat separatio.nō tamē fieri debet.Distingue ergo: Aut nō potest apparere de impotentia,seu impedimēto ante triennium:& triēniū expectari debet.c.laudabilē.de frig.& male.Aut constat de impedimēto ante triēniū,& dic: Aut cōstat per cōfessionem ambarū partiū:& erit tēpus arbitrarium dicto cap.laudabilem.de frigi.& malefi.§.si autem. Aut ambæ partes nō fatētur impotētiā,vt quia vxor probauit virum esse impotentē,& vir negat.& dic:Aut impotētia est notoria:& statim fit separatio.d.c.laudabilē.in prin.sumpto argumento à cōtrario sensu.Aut impotētia nō est notoria:& tūc si alter petit separationē, expectabitur triēnium.d.c.laudabilem. Vide Hostiē.in summa sua super tit.de frig.& malefi Et tantum de ista quæstione, si potens contraxit cū impotente,ignorans impotētiā naturalē. Aut potens cōtrahit cū impotente,sciēs impotētiā: & tūc licet propriè matrimonium nō sit,tamē est societas,quæ dirimi non debet.Et si eam habere non potest pro vxore,habeat pro sorore.& ecōtra.c.consultationi.& d.c.laudabilē.§. ꝙ si ambo. Si tamen potens pars cum alia contrahat,valet illud secundum matrimonium:tenetur tamen impotentem vt fratrē vel sororem
8 alere:vt not.in d.capit.consultationi. Accidentalis † impotentia est,quæ naturaliter potentem,per accidens reddit impotentem. Et illa subdiuiditur in violentā & occultā. Violenta dicitur,quæ violenter infertur,vt sectio,propter quā quis
9 amittit virilia . ita ꝙ spado fit.& in hac distingue, Aut † illa violentia accidit ante matrimonium contractum:& propter eam dirimitur matrimonium.c.quod sedem.in fine.iuncta gl.in verbo.impotens. & glossa in cap. ex literis.in verbo. contraxit.extrà de frigid.& malefi. Aut illa violentia accidit post matrimonium:& tūc postquàm matrimoniū tenuit semel,per impedimentum superueniens,non tollitur,secundum quosdam,arg.ca. discretionem. versi. sed nec affinitas. extrà de eo,qui cog.consan.vxo.Dispensari tamen posset, cōsideratis circunstantijs , & propter maius periculum vitandum.Si verò est dubium an illud impedimentum præcesserit vel secutum sit, præsumitur ꝙ præcesserit,vt sic expediātur,nec maneant impediti.Vide Hostien.in sum.sua de fri. & malefi.in §.iij.versi.accidentalis.cum versi.seq.Impotentia accidentalis occulta dicitur,quæ fit ex maleficio. (Vuam

man einem ein suplein ingibt) vel sortilegio (*Zauberei.*) In hac distingue. Aut † maritus per maleficiũ siue sortilegiũ
redditus est impotens omnibus, præterquàm vxori suæ: & 10
non dirimitur matrimonium: quia illud sortilegium factum est pro vitando adulterio. Aut per sortilegium vel maleficium factus est impotens soli vxori suæ, omnibus alijs mansit potens. & dic: Aut maleficium accidit in ipso matrimonio contracto, & non dirimitur: quia speratur, quòd curetur. Aut præcessit matrimonium: & dic, Aut est maleficiũ tẽporale: & nõ dirimitur. Aut perpetuũ: & dirimit. c. si per sortiarias. xxxiij. q. j. Vide Ho in d. §. iij. de frig. & malefi.

Quarto † fit diuortium, si alter coniugum alteri conti- 11
nuis insidijs mortem machinetur, secundum Canonistas in c. j & glo in c. ij. extrà de diuor.

¶ DE REDINTEGRATIONE.

1 *Quot, & quibus modis redintegrentur matrimonia.*
2 *Bigamia & octogamia est licita.* – (*sanguineos.*
3 *Affinitas tantum respicit contrahentes, & non eorum con-*

Redintegrãtur † autem matrimonia post diuortium. 1
Primò mutua reconciliatione. c. Apostolus cũ sequen. xxxij. quęstio. vij. Secũdò superueniẽte adulterio à parte illius, quæ petijt diuortium. cap. ex literis: extra de diuortijs. Tertiò si diuortium per errorem esset factũ: nulla enim sententia in causa matrimoniali ita transit in rem iudicatam, vt non possit retractari, quandocunq; comperta veritate. c. lator. extrà de sent. & re iud. De redintegratione post separationem propter infidelitatem seu hæresim, vide quæ notantur in c. de illa. & in c. quãto. extrà de diuor. Et de redintegratione post separationem propter impotentiam, vide quæ notantur in c. fraternitatis. extrà de frig. & malefic.

De redintegrandis matrimonijs, quæ diuortio perierant.

Memineris † etiam non tantum primas nuptias, sed 2
etiam bigamiam, & si fieri posset, octogamiam licitam esse. c. quomodo. c. aperiant. c. Deus masculum xxxj. q. j.

Sequitur Enarratio Textus.

Consensus habeant.

Hic obserua, si causæ matrimoniales secundum Ius Ciuile decidi deberent, sicuti tamen non fit, tamen secundum ea requireretur in matrimonijs filiorum, consensus patris, & aui paterni, non autem matris, & aui materni: quia textus hic dicit: Consensum habeant parentum, quorum in potestate

In matrimonijs filiorũ ius ciuile consensum parentum requirit.

 state

ſtate ſunt. Sed certum eſt, quòd matres liberos in poteſtate non habent. §. fœminæ. infrà de adopt. Ergo &c. Honeſtum tamen eſt, quòd matris conſenſus accedat.

§. *Mariti tamen.*

8 Ex hoc hodie permiſſum eſt, per regulã, quòd affinitas † reſpicit tantum ipſos contrahentes, nõ autem eorum conſanguineos. Exemplum: Vxor non poteſt nubere alicui ex conſanguineis mariti, vſq; ad quartũ gradũ, & maritus viciſſim non poteſt ducere vxorem ex conſanguineis vxoris prioris vſq; ad quartum gradum: eorum autem conſanguinei, quicũque tandem ſint, non obſtante affinitate, licitè iunguntur.

De Adoptionibus. Tit. XI.

1 *Continuatio huius titu. cum præcedentibus.*
2 *Adoptio quæ ſit, & quotuplex.*
3 *Adoptio in ſpecie quæ ſit, & eius cauſæ.*
4 *Arrogationis definitio, eiuſq; cauſarum enumeratio.*
5 *Adoptare qui poßint, & qui non.*
6 *Iuriſconſultis, quoties deeſt ſpecies, vtuntur nomine generis.*
7 *Vbi plures ſunt rationes, ibi debet eſſe & maius ius.*
8 *Serui quot & quibus modis liberentur.*

1 DIximus † ſuprà patriam poteſtatem habere tres cauſas: legitimum matrimonium, legitimationem filij naturalis, & adoptionẽ. Sunt autem proximo titulo duæ priores abſolutæ, reſtat nunc tertia, adoptio ſcilicet.

2 Eſt † autem adoptio in genere, legitimus actus, per quem quis fit filius, qui alioqui non eſt filius. Et eſt duplex: Adoptio in ſpecie, & arrogatio. Adoptio

Adoptio.

3 † in ſpecie dicitur, quando adoptatur filiusfamilias ab aliquo, Et ea fit coram quouis magiſtratu mixtum imperium habente. §. imperio. hic tit. noſtro. Cauſa efficiens eſt conſenſus adoptantis, adoptandi, & eius, qui adoptandum habet in poteſtate: quales ſunt, auus patern⁹, & pater. l. in adoptionibus ff. de ado. Effectus eſt, quòd adoptatus ab inteſtato ſuccedit patri adoptiuo, etiam extraneo, licet viuente patre ſuo naturali in adoptiui poteſtate non fuit. §. ſed hodie, hic tit. noſtro, Secundò ſi auo paterno ſiue materno nepos in adoptionem datus fuerit, quòd per hoc, ſoluitur ius patriæ poteſtatis patris naturalis, & tranſit in poteſtatem aui adoptan-

Adoptio in ſpecie.

Effectus adoptionis.

adoptantis.§. si verò. hic tit.nostro. l. pe. C. eo.

Arrogatio † verò est, quando adoptatur paterfa. Et hoc fit principis,id est,Cæsaris authoritate. Requiruntur autẽ in arrogatione.quòd arrogandus sit pubes. Secundò, si impubes fuerit,requiritur quòd per rescriptũ principis,cũ causę cognitione,& sufficienti cautione fiat.§. cùm autem impubes. hic tit.nostro.Causa efficiens arrogationis, est mutuus consensus cum interrogatione & responsione reciproca inter arrogatorem & arrogandũ,si arrogandus fuerit pubes.l.ij.ff. eo.Effectus est,quòd arrogatus vna cum liberis & rebus suis transit in potestatem arrogãtis,d.l.ij §.fi ff eo Et adeò, quòd etiam alteri in adoptionem dari possit.§. in plurimis hic tit. nostro.Et huc refer quæ suprà de patria potestate diximus, sunt enim iidem.Possunt † autẽ adoptare omnes,quibus nõ est prohibitũ.Et prohibetur primò castratis, §. sed & illud. hic tit nostro.Secundò fœminis,exceptis quibusdã casibus. §. fœminæ.hic ti.nostro Tertiò illis,qui non decem & octo annis maiores natu sunt,quàm adoptandus.§.minorem. hic ti nostro.Quartò,tutoribus & curatoribus, ne arrogent pupillos vel adultos l nec ei in prin.ff.eo. Possunt autem adoptari nepotes,& quoq; alieni, in locũ filiorum & nepotum. Hic autẽ nihil dicemus de modis, quibus soluitur adoptio: quia cùm adoptio sit causa patriæ potestatis, soluitur illis ipsis modis,qbus patria potestas. De qbus in titulo sequẽti. 4 *Arrogatio,& quę in ea requiratur.* *Quid faciat arrogatio.* 5 *Qui possint,& qui non, adoptare.*

V E R S. *Imperia Magistratus*

Vides hic,quòd Iurisconsulti†vtũtur nomine generis,pro specie,quoties speciem non habent.Hic enim adoptio, quæ nomen generis est,diuiditur in arrogationẽ,& adoptionem in specie.Sicuti etiam iurisdictio in genere diuiditur in imperium & iurisdictionem in specie.Vide Bart.in l.imperium ff.de iurisdict.omnium iudicum.Item cognatio,in agnationem & cognationem in specie, 6 *Species in nostris libris pro genere sumpta.*

V E R S *Et naturalia adoptionis Iura.*

Ex hoc textu nota reg: Vbi†plures sunt ratiões,ibi quoque debet esse fortius ius,sicut hic vides in patre & auo. Quia in patre est tãtũ ius naturale,in auo verò naturale & ciuile:ideo auus plus iuris habet in nepote suo,quẽ ꝑ filio adoptauit,q̃ pater. 7 *Est vulgare, duo vincula fortiora esse vnico.*

§. *Sed si quis.*

Ratio est,quia auus tam filium, quàm nepotem habet in sua potestate:ideoque cùm nepos sit in sua potestate,

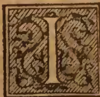
poteſt eum, vigore patriæ poteſtatis in adoptionem alteri dare, patre ſuo, hoc eſt, filio, non conſentiente.

§. Apud Catonem.

Serui† liberantur multis modis. Primò manumiſſione, de qua ſuprà. Secundò inſtitutione hæredis. §. idemq; iuris. ſuprà, quibus ex cauſis manum. non licet. Tertiò adoptione, de qua hic. Quartò nominatione filij, hoc eſt, ſi coram iudice ſeruum filium nominauerit, vt hic.

Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur. Tit. XII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Patria poteſtas quot, & quibus modis ſoluatur. & n. 3. 10. 11*
4 *Deportatio eſt ob aliquod maleficium in inſulam miſſio, vt perpetuo illic maneat.*
5 *Relegatio & deportatio quid differant.*
6 *Banniti quando æquiparentur deportatis vel relegatis.*
7 *Infames & dãnati poſſunt per imperatorẽ in integrũ reſtitui.*
8 *Serui pœnæ qui hodie dicantur.*
9 *Damnati in metallum, & in opus metalli, quid differant.*
12 *Emancipatio quæ ſit, & vnde dicta.*
13 *Patri emancipati debentur præmia tam legalia, quam conuentionalia, a filio emancipato.*

1 Mperator † hactenus quomodo perſonæ, quæ in dominorum poteſtate ſunt, ſoluãtur ab illorum poteſtate, tractauit: nunc porro ſecundum membrũ diuiſionis ſuprà traditæ proſequitur, quibus modis ius ſcilicet patriæ poteſtatis ſoluitur.

VERS. *Si vero, qui in poteſtate, &c.*

2 Imperator† hic incipit tractare primũ modũ per quem patria poteſtas ſoluatur, ſ. per mortẽ naturalem vt ẏ. in textu.

Varij modi ſoluẽdæ patriæ poteſtatis. Mors ciuilis.

§. *Cum autem.*

3 Secundus† modus, per quem ſoluitur patria poteſtas, eſt mors ciuilis. Et ideo dicitur mors ciuilis, quòd huiuſmodi homines, quò ad ius ciuile, habentur pro mortuis, & omnes actus iuris ciuilis amittunt: qualia ſunt, teſtamenti factio, teſtimoniũ, &c. Cùm ergo patria poteſtas ſit iuris ciuilis. §. ius autẽ ſ. de. patr. pot. ſequitur, ꝙ ciuiliter mortui hoc ius amiſerint, & liberi corũ ſui iuris facti fuerint. Sunt autem ciuiliter

uiliter mortui banniti,& deportati Dicitur† autẽ deportatio, 4
in insulã missio, propter aliquod maleficiũ capitale,vt perpe-
tuo illic maneant.l.inter pœnas.§.decurionis.ff. de interdi.
releg.& depor. Dico in insulam,quia deportatio fieri non
potest nisi certus locus,& sic insula assignetur. Et sic habes
primã differentiã inter deportationẽ & relegationem. Quia
† relegatio est alicuius loci interdictio, quẽ relegatus vitare 5
cogitur.& extra illũ locũ poterit versari vbicunq; voluerit.
Deportatus aũt cogitur in loco assignato manere,& alioqui
in omnibus alijs locis non est tutus.Dico,perpetuò, ad dif-
ferentiã relegationis ad certũ tẽpus,vel in perpetuũ,nec adi-
mit vitã ciuilem:quia relegati retinent ciuitatem,familiam,
patriam potestatẽ,testamenti factionem,& omnia,quę sunt
iuris ciuilis.Deportati vero tantùm in perpetuum deportã-
tur,& amittunt ciuitatẽ familiã,patriam potestatem, quia
sunt ciuiliter mortui,&c.l.relegati.iuncta l.relegatorum.ff.
de interd.releg.&c. Tu † hodie refer ad bannitos nostri tẽ- 6
poris,qui ęquiparantur deportatis, maximè si propter tale
maleficium bannitus quis fuerit,propter quod in amissione
ciuitatis quoq; bona publicarentur:aliàs æquiparatur ban-
nitus relegato,secundum gl. hic in verb.retin. quã approbat
Bart.in l.vt vim.ff.de iust.& iu.& vide Bart.in i. q. suarum
disputationũ. Reliqua de relegatione,deportatione,& exilio,
vide per tot.ti.ff.de interd releg.& depor.

Deportatio.

Relegatio.

Banniti huius tempestatis, qui b'antiquorum cõparandi sint.

§. *Sed si ex indulgentia.*

Nota ex hoc textu.quod † infames & damnati per sentẽ- 7
tiam propter aliquod capitale maleficium,per Imperatorem
in integrum restitui possunt, ita quòd acquiruntur omnia
iura prius amissa.Sicuti videmus in edicto in comitijs Spirę
promulgato,vbi seditiosi rustici sunt restituti.

§. *Pœna seruus*

Serui † pœnę dicuntur hodie, qui damnantur ad mor- 8
tem per sententiam. Ideo illorum testamenta, & codicilli,
non valent, secundum Bartol. in authent sed hodie. C. de
donat.inter virum & vxorem.& l. qui vltimo.ff. de pœnis.

Qui sint hodie serui pœnæ.

VERS. *Qui in metallum.*

Damnati † in metallum differunt ab his, qui in opus me- 9
talli damnantur, quòd illi grauioribus vinculis præmeban-
tur.Ideo si damnati in opus metalli fugiebant, posteà quo-
que in metallum damnabantur. l.aut damnum. §.inter eos.
cum

Damnati in metallum, & in opus metalli.

cum.§.sequen.ff de pœnis. Sed hæ pœnæ hodie non sunt in vsu, vt hîc in gloss. in verbo. in metallum.

§. *Sed ex constitutione.*

10 Tertius † modus est dignitas Patriciatus. Fuit autem illa dignitas summa post Cæsarem. Idem dic hodie in Episcopis: si enim filiusfamilias electus est in Episcopum, eo ipso liberatus est à patria potestate. Quæ autem sint aliæ dignitates à patria potestate liberantes, vide in l. fin. gloss. C. de decurion. lib. x. & §. fin in authen. constitutiones, quæ de dignitatibus. col. vj. Vide gloss. hîc in verb. non liberat.

Dignitates a patria potestate liberantes remiss.

§. *Si ab hostibus.*

11 Quartus † modus est captiuitas, Sed nota. captiuitate patriam potestatem non tolli, sed tantum suspendi: ideo si pater captus ab hostibus redit, recuperat omnia sua iura, ac si nunquàm fuisset captus.

VERS. *Sui iuris fuisse.*

Quia lex Cornelia fingit eum prima hora captiuitatis mortuum fuisse: sicuti Ius postliminij fingit eum nunquàm fuisse captum, si reuertitur. Sunt autem illæ fictiones necessariæ, propter actus liberorum: vt contractus, & testamenta, quæ fiunt in absentia parentum.

Fictio l. Corneliæ.

§. *Præterea.*

12 Quintus † modus est emancipatio Est autem emancipatio ꝗ relaxatio patriæ potestatis, cum consensu patris emãcipantis & filij emãcipãdi, corã cõpetenti iudice. Nomẽ habẽs à mancipi, id est. propriũ. Inde mãcipare, id est, potestatẽ alicuius rei acquirere, à quo poteris componere emancipare id est, potestatem alicuius rei amittere. Dico, cũ cõsensu emãcipantis: quia filius regulariter non potest cogere patrem, vt eũ emancipet: neq; etiam filius inuitus emancipari potest, exceptis quibusdam casibus, de quibus in gl. fi. huius ti. in ver. penẽ Ideoq; emancipatio est actus voluntarius, non autẽ necessarius. Dico, coram cõpetente Iudice: quia nudus consensus patris & filij nõ est satis, sed reqritur quædã solennitas, quæ propriẽ est iudicis accessus. l. nõ nudo. C. de emanc. Causam efficiẽtẽ vides esse cõsensũ vtriusq; iũcta solẽnitate. Hoc aũt casu neuter tenetur allegare causã emãcipationis, sed satis est cõsensus cũ solẽnitate corã iudice. d. l. nõ nudo. Effectus emãcipationis est, solutio patriæ potestatis, vt s. filius postea liberẽ cõtrahere, testari, & oĩa agere, sicut paterfa. possit. Itẽ, ꝙ acquirit

Emancipatio.

Emancipatio est actus voluntarius.

Quid pariat.

qrit plenū dominiū,hoc est proprietatē &vsumfructū in oībus bonis suis,tā aduētitijs,q̄ profectijs. Et sic vides emācipationē nō esse pœnā,sed beneficiū,cū p eā filius multa acqrat, q̄ prius nō habuit.l j.ff.si à parē.quis manu.fuer. Et proptereà †debetur patri prēmiū aliqd,siue sit legale,siue cōuētionale: Legale præmiū,qa leges tribuūt patri idē Ius ī bonis filij,siue nepotis emācipati,qd habet patronus in bonis liberti. videlicet,si emācipatus est impubes,habeat pater eius tutelā,& succedat ei,si sine liberis decesserit.§.& tūc.tit.nost.Cōuētionale prēmiū debetur patri,p emācipatione:qa pater potest aliqd accipere à filio,vt eū emācipet. d l.j.emācipatus à parēt. §.si parēs,ff.si à parēt.qs manumis.fuerit. Et vide de his prēmijs.§.hoc quoq;.cū seq ī,p quas pso.nob.acquir Et pdicta sic intellige, q filius emācipatus nō excluditur hodie ab hereditate patris ab intestato decedētis. §. si qs igitur.in auth.de here.ab intest.veniē.colla ix. Idē dic si pater testamētū cōdidisset.& filiū emācipatū preterijsset.nō instituēdo eū,nec exheredādo,tū pretor dat emancipato bonorum possessionem, contra tabulas.§.emancipatos ī de exher.liber . Patria autē potestas semel soluta,amplius honestè redintegrari non potest,nisi per adoptionem. Semel tamen adoptatus , amplius adoptari non potest.l.qui liberatus.ff. de adop.

Emancipationem esse beneficium filio.

13 *Præmium legale, & conuentionale.*

Filius emācipatus hodie nō excluditur ab hereditate patris.

Quando prætor det bonorum pos. cōtra tab.emancipato.

VERS. *Sed emancipatio.*

Qui volebat filiū suū emācipare,vendebat alicui fortè pro duobus nūmis,sub hac cōditione,vt statim manumitteret eū. Imaginariæ sunt,& simulatæ tā venditio,quàm manumissio.

De tutelis. Tit. XIII.

1 *Transitio a superioribus ad præsentem titulum.*
2 *Tutelæ definitio,eiusdemque definitionis expositio.*
3 *Tutelæ diuisio.*

Vpra †diximus de personis,q̄ sunt alieni iuris,vt de seruis,& filijsfamilias,id est,quibus.s. modis alieno iure subijciātur,& iterū liberētur:nūc de his dicemus,q̄ sūt sui iuris.Diximus autē illas esse,vel sub tutela,vt pupilli & pupillę:vel sub cura,vt adulti,&minores.vel neq; sub tutela, neq; sub cura,vt maiores xxv.annor.q nec pdigi,nec furiosi sūt.Tradem9 aūt primo de illis,q sūt sub tutela Dicitur † aūt tutela;vis,ac potestas ī capite libero,ad tuēdum 1 2

dū eum, q se propter ętatē defendere nō potest, Iure Ciuili data ac permissa: vt in prin. Dico, in capite libero: quia seruus nō pōt gerere tutelā, neq; etiā habere tutorem, si tamē in testamento datus esset tutor à domino suo, per hoc liber esset. §. sed & seruus. ī. qui testa. tu. da. pos. Dico propter ętatem: quia tutor datur masculo minori xiiij. & fœminę minori xij. ann. vt ī. quib. mod. tut. fi. in prin. Dico Iure Ciuili: quia non est Iuris naturalis, nec gentiū, sed Iuris positiui. Habet autē nomē à tuēdo: & dicūtur tutores, quasi tuitores. l. j. ff. de tute. & hic ti. nost. in princ. Est autē tutela triplex.

Tutela cuius Iuris sit.

Tutela vnde dicta.

Tutela triplex. { 1 Testamentaria. 2 Legitima, & 3 Datiua.

DE TESTAMENTARIA TVTELA.

1 *Testamentaria tutela quæ dicatur.*
2 *Seruus quando in tutorem dari poßit.*
3 *Tutores quales esse debeant.*
4 *Quando tutoris in testamento dati requiratur confirmatio.*

Testamentaria tutela.

1 TEstamentaria † tutela dicitur, cùm liber homo, masculus, maior, & sanę mentis, qui loqui, & audire potest, tutor liberis impuberibus, à testatore in testamento datur. §. permissum hic tit. nostro. Dico, liber homo: quia sicuti seruus alioqui non potest esse tutor, ita nec in testa-
2 mēto tutor dari potest. In hoc † tamē distingue: Aut datur seruus alienus in tutorē, aut propri⁹. Primò casu dic, Aut datur purè: & datio nulla est. Aut datur sub illa conditiōe, si liber erit: & valet datio cōditione existēte. §. seruus aūt alienus. ī. qui testa. tut. dar. poss. Secundo casu, quando scilicet datur seruus proprius, & valet datio, siue cum libertate, siue sine libertate fiat: nam etiam si detur sine libertate, tamē tacitè videtur libertatē accepisse, cùm tutela esse non possit, vbi non est libertas. §. sed & seruus. ī. qui test. tuto. dar. pos. Secundo dico, liber homo, simpliciter: quia non distinguitur, siue sit paterfamiliâs, siue filiusfamiliâs, q tutor datur: quia filiusfamiliâs in publicis causis, siue officiis, loco patrū familiâs habetur: ideo magistratus & tutelas gerere possūt. l. filiusfamil. ff. de iis, qui sunt sui vel alien. iur. Dico, mascul⁹ qa officiū tutelę virile est, nec possūt mulieres tutrices esse Hodie tamē mater & auia tutrices sunt, si viduę mā serint, & renūciauerint beneficiis muliebribus: vt C. per tot. quando

De seruo in tutorem dando distinctio.

Magistratus, sacra & id genus similia, publici iuris sunt: muneris vero publici exercere eos magistratus, ea sacra.

Hinc est quod filius non prohibetur magistratum gerere: interdicta est autē ei factio testamenti. quæ publici iuris est. l. cū prætor. in fine. l. in priuatis. l. quippe. de. Iudi.

quando mat.tut.off.fung.pos.vt dicemus ỹ Dico, maior: qa minor xxv. annis tutor esse nō pōt: si tamē tutor datur, incipit tutela, cū maior factus fuerit. §. furiosus. ỹ qui testa tut. dari. pos. Dico sanæ mentis. quia furiosus in tutorē dari nō potest: si tamē detur, tunc tutor erit, cùm compos mentis factus fuerit, dicto §. furiosus. Idē dic de prodigo, quia huiusmodi personę ipsæ opus habent curatoribus, vt ỹ. dicemus. Dico, qui loqui potest: quia muti & surdi tutores esse non possunt. l. j. ff de tute. Tardè aūt audiētes, tutores esse possunt. Quod dico, liberis, intellige de filijs & filiabus. item de nepotibus & neptibus patrem non habētibus: item de posthumis. Si autē in testamento dederit filijs suis tutores, non cōpræhenderentur nepotes. §. si quis filiabus. ỹ qui test. tuto. da. pos. Dico impuberibus, ad differentiā adultorū XIIII. ann. & puberum, quibus nō dantur tutores, sed curatores: vt ỹ. de cura. per tot. Secundò, ad differentiam maiorum, quibus neque tutores, neque curatores dantur, nisi sint furiosi, vel prodigi. Dico in testamento: quia in codicillis dari nō possunt, nisi sint testamento confirmati. l. iij. ff. de testa. tute. Tum autem hæc datio vires acquirit, postq̄ is, qui in testamento hæres scriptus est, hæreditatem adierit. Si autē hæredes scripti hæreditatē repudiauerint, nihil valet datio, sicuti nec totum testamētum. l. si nemo. ff. de test. tutel.

Testamentaria tutela quando vires sumat.

Et illas circunstantias, quas in hac definitione recēsuimus, refer quoque ad alias species tutelarum: quia † omnes tutores siue sint testamentarij, siue legitimi, siue datiui debent esse liberi homines, masculi, maiores, sanæ mētis, frugales. qui loqui & audire possunt. Non tamen omnes tutores in testamento dati simpliciter valent: quia † sunt quidā casus in quibus requiritur tutoris confirmatio: vt primò si pater filium naturalē & legitimū emancipauerit, & postea in testamēto ei tutorē dederit, nō valet datio sine cōfirmatione. Confirmatio tamē facienda est sine inquisitione, scilicet morū, & facultatū tutoris. §. si. hic tit. nost. Item dic, si pater dederit tutorē filio naturali. In hoc tamen distingue. Aut pater naturalis in testamento relinquit aliquid filio naturali, & quoq; dat tutorem: & cōfirmari potest datio sine inquisitione l. si. C. de confir. tut. Si autem mater dederit liberis suis impuberibus in testamento tutores, tunc distingue. Aut liberos, quibus tutores dedit, in eodem testamēto

3] In oī genere tutorum requisita.

4 Tutoris in testamento dati, interdum requiri confirmationem.

hæredes

hæredes instituit: & datio confirmari potest, cum inquisitione. l j. C. de cõfirma. tut. l. pater ff. de test. tut. Aut non instituit hæredes: & iudex non tenetur confirmare dationem. Solebant tamen prætores eam confirmare. Vide l. mater. & quæ ibi notantur. C. de testa. tut. & tantum de tute. testa.

DE LEGITIMA TVTELA.

1 *Legitima tutela quæ sit, & quotuplex.*
2 *Tutela agnatorum diffinitio.*
3 *Agnati olim tantum erant legitimi tutores, sed hodie etiam cognati, si sunt proximiores.*
4 *Quæ necessario requirantur in tutela agnatorum.*
5 *Tutela patronorum quæ dicatur, & unde sit introducta.*
6 *Tutelæ parentum descriptio atque origo.*
7 *Fiduciaria tutela quæ dicatur, & unde sit introducta.*

1 *Legitima tutela.* Legitima † tutela dicitur, quando lex dat tutores liberis impuberib', testamẽtarijs tutoribus nõ extãtibus. Quod fit cùm testator decessit intestatus: aut si condidit quidẽ testamentum, & in eo tutelæ non meminit. Aut dedit quidem tutorem in testamento, sed is viuo testatore decessit. §. quid aũt. ſ. de leg. ag. tu. Est aũt legitima tutela quadruplex.

Legitima tutela quadruplex.	1	Agnatorum.
	2	Patronorum.
	3	Parentum, &
	4	Fiduciaria.

2 *Agnatorũ tutela.* Agnatorum † tutela dicitur ea quam lex hodie agnatis & cognatis proximis expresse defert, nullis testamentarijs tutoribus extantibus. §. ex his. in Authen. de hæred ab intesta. 3 veniẽ. col. ix Dico in diffinitione, hodie: quia † olim agnati (*scheuuert magen*) tantũ erãt legitimi tutores, cognati autem (*spill magen*) excludebantur: vt ſ. per tot. de leg. agn. tut. Sed hæc differentia per Ius Authenticorũ nouissimũ sublata est: quia vocãtur ad successionẽ & tutelã, qui sunt proximiores, siue sint agnati, siue cognati. d §. ex his. In feudis tamẽ agnatio adhuc habet prærogatiuã, qa cognati excludũtur agnatis extãtibus. Sicut etiã cognatio in feudis nihil operatur, vt in vsibus Feudorũ per tot. ferè. Et nota circa hãc tutelã, licet lex agnatis & cognatis deferat tutelã, si in testamẽto tutor datus nõ est, nõ tamẽ possunt illi administrare, nisi quædã 4 præcedãt. Primò † q decernatur administratio per iudicẽ. l. iij. §. fi. ff. de admi. tut. Secũdò q cõficiatur inuentariũ. l. tutor,

Hodie etiã agnatio prerogatiuam habet in feudis.

In agnatorum tutela quędam requirũ.

tor, qui repertorium in prin. ff. de adminiſt. tut. Tertio, ꝙ iuret ſe vtilia facturum, & inutilia prætermiſſurum. Vide Ange. ꝟ. de leg. agnat. tut. circa finem prin.

Tutela † patronorum dicitur, quam habent patroni in libertis, & eorũ liberis. Et ea introducta eſt tantùm ex mẽte & ſententia legis XII. tabul. non autem expreſſis verbis. Nuſquam enim in lege XII. tabul. cautum reperitur, quòd patronus ſit tutor liberti impuberis: quia tamen lex duodecim tabularum diſpoſuit patronos libertis, ſine liberis decendentibus ſucceſſuros, colligitur eandem legem quoq; voluiſſe, quòd cum tutela onerentur. Qui enim vult ſentire commodum, debet quoque ſentire incommodùm, vt ꝟ. de legit. patron. tute. in princ. 5 *Patronorũ tutela.* *Argumentatio ex mẽte legis.*

Parentum † tutela dicitur, quando parentes liberorum emancipatorum tutores fiunt, ad exemplum patronorum. Dico, ad exemplum patronorum, quia hæc tutela primùm neque ex verbis, neque ex mente legis duodecim tabularum introducta eſt, cùm lex duodecim tabularum eius non meminerit, neque etiam fit mentio in ea de ſucceſſione in bonis filij emancipati: ideo tantum ad exemplum tutelæ patronorum primum introducta eſt. Et ſic cùm hodie emãcipatio in ſucceſſionibus nihil operetur, & impediat. §. ſi quis igitur. in Authent. de hæred. ab inteſta. veni. col. ix. meritò pater filio emancipato ſuccedens, eius tutelam ſuſcipiat. Vide Bart. in l. frater. C. de legit. tut. 6 *Parentum tutela.* *Locus ab exemplo.*

Fiduciaria † tutela dicitur, quãdo frater fratris ſui emancipati impuberis poſt mortem patris tutor fit. Illa autẽ tutela neque ex verbis, neque ex mente legis duodecim tabularum, ſicuti agnatorũ & patronorum tutela, neque etiam per interpretationem ſiue extenſionem, ſicut parentum tutela, ſed tãtum propter fiduciam, quam lex habebat erga fratres, introducta eſt. Quia lex confidebat fratres propter ius ſanguinis futuros diligentiores in defendenda perſona fratris impuberis, quare eam appellauit fiduciariam, à fiducia. Hodie autem, quia condita eſt lex, quæ vocat fratres ad ſucceſſionem fratris emancipati, dicitur & ex ipſa mente ipſius legis legitima per legem frater. C. de legit. tut. 7 *Fiduciaria tutela.* *Congrua legis præſumptio.* *Fiduciariã tutelã hodie eſſe legitimam*

ℂ DE DATIVA TVTELA.

1 *Datiua tutela quæ ſit, & vnde dicta.*

2 *Per quos, & quando tutores debeant peti pupillis a iudice.*

3 Tutores

3 *Tutores trifariam dantur.*
4 *Seruus & debitores, licet in testamento tutores dentur, à iudice tamen dari non possunt.*
5 *Quibus tutores dari poßint.*
6 *Tutorum officium quod sit.*
7 *Pœna tutorum officio suo negligenter fungentium.*
8 *Pupillus vbi debeat educari.*
9 *Tutela quibus modis finiatur.*
10 *Actio tutelæ datur, quando tutela est finita.*

Datiua tutela. 1 DAtiua † tutela est actus legitimus, ꝑ quē datur tutor impuberi purè à iudice mixtū imperiū habente, ad petitionē matris, vel proximorū consanguineorū, testamētarijs vel legitimis tutoribus non extātibus. Et dicitur datiua, quia à iudice datur. Dico purè, quia si à iudice detur tutor in diē, vel sub cōditione expressa, datio ipso Iure non valeret. l. mutuo: §. sub conditione. ff. de tut. Dico, mixtum imperiū habēte, quia datio tutoris est mixti imperij: ideoq; qui simplicē iurisdictionē in specie tantū habet, & nō imperiū, tutores dare non potest. d. l. mutuo. §. tutoris datio. ff. de tutel. Dico ad petitionē matris, vel proximorū cōsanguineorum: quia mater, † vel ea deficiente, proximi consanguinei ad quos hæreditas pupilli de Iure pertinet, quā primum fieri potest, & infra annū iudicē illius loci, vnde originem traxit (*daer geborn Vnnd gezogen ist*) & vbi facultates inueniuntur, domiciliumque habet, accedere, & pupillis tutores idoneos petere debēt: vt C. per tot. qui petant tut. & l. vnica. C. vbi petāt. tuto. Quòd si neglexerint tutores petere intra annum, & pupillus decesserit, priuarentur eius successione. l. sciant. C. de legit. hæred. nisi habeant legitimā excusationē, fortassis propter absentiam aut probabilē facti ignorantiā. Iuris enim ignorantia non excusat. l. fi. C. qui tut. pet.

Datio tutoris cuius sit iurisdictionis. [2

Datiui tutores quot modis dentur. 3 Dantur † autem Datiui tutores trifariam. Aut sine inquisitione, aut ex inquisitione, aut extraordinariè siue anomalè.

Sine inquisitione dantur, quando non quæritur de moribus eorum, & an sint locupletes.

Aut ex inquisitione dantur, quando facultates, & mores inquiruntur.

Tutela anomala. Extraordinariè, siue anomalè dantur, quando mater, vel auia datur. Dicitur aūt illa tutela, tutela anomala: quia neq; testamentaria, neq; legitima, neq; etiam, propriè loquendo, datiua

datiua est, cùm mulieres regulariter tutelam, tanquam virile officium, gerere non possint l.j.C.quãdo mul.tut.off. fungi poss & illæ omnes satisdant rem pupilli saluam fore §. nos autem infrà de Attilia tut. Causam efficientem illius tutelæ vides esse iudicem habentem mixtum imperium, præcedẽte petitione matris, vel consanguineorum. Hodie tamen si facultates pupilli non excedũt quingentos aureos possunt dari tutores à quouis magistratu.§.nos autem.infrà de Attil.tut. *Tutela ĩmmala.*

Dantur autem à iudice tutores illi, qui testamento dari possunt de quibus §. Mater tamen excipitur, quæ à iudice potest dari tutrix, licet in testamento non detur. Authẽ. matri & auiæ. C quando mul.tut of fun.pos.& econtrà. Seruus † in testamento tutor datur, vt suprà qui testa tuto da pos. & tamen à iudice tutor dari non potest. Sic creditores & debitores pupilli à iudice tutores constitui non possunt, licet in testamento dentur, cùm fides eorum censeatur à testatore approbata.§.sed hoc.infrà de satisd tut. *Personæ quæ a iudice tutores fieri possunt, & 4 quæ nõ.*

Et potest † dari tutor absenti, nolenti, & inuito: sicuti etiã 5 inuitus datur, cùm tutores compelli possint, nisi habeant excusationes.§ penult.§. de satisda. tuto. l. illud cum l. sequenti ff.de tutor.& curat.dat.ab his.

❡ DE TVTORVM OFFICIO.

Absoluimus tractationẽ de constituẽdis tutoribus: restat dicendũ, quod nam sit eorũ officiũ, vbi pupillus educetur, & quæ detur actio Tutorum † autẽ officium siue sint testa 6 mentarij: siue legittimi, siue datiui, est instituere pupillũ bonis moribus, mercedes præceptoribus constituere, alimenta ministris pupilli præstare. l. cùm plures. § cùm tutor. ff. de administratio. tutor. Corpus & salutem impuberis tueri. l. consilio.in prin ff.de curat.furiosi. Impuberem defendere, si ab alio conueniatur.l.tutoris præcipuũ. ff. de administratio. tuto. Pro impubere promittere soluere, & iudicium contra alium intentare, alimenta pupillo dare.l.iij. §.tutor.ff.de suspectis tut. Pecuniam dare ad vsurã, (*gelt austhun vmb zinß.*) si pupilli substantia est mobilis, vt inde sustentetur: Authen. nouissimè.C.de administr.tut. Et hoc † si neglexerint, tanquam suspecti remouentur & damna de bonis eorũ pupillo 7 resarciuntur.l.fi.in princ C.de administrat.tutor. 8 *Officium tutorum culuscunque sint modi.*

Educatur autẽ† pupillus apud matrẽ, si innupta mãserit: si verò nupserit, vel mortua fuerit, apud cognatos, aut eos, *De educatione pupilli.*

E quibus

quibus Prætor eam prouinciam decernit. Est autem potissimum cura adhibenda, ne apud eos educetur, vbi pudicitia eius periclitaretur. l. penult. ff. vbi pupil. educ. debe. & C. eod. per totum.

Tutela quando finiatur.

Finitur autem † tutela. Primò pubertate. item arrogatione, deportatione, seruitute, captiuitate pupilli. Item morte naturali pupilli, vel tutoris, capitis diminutione tutoris maxima, vel media. De quibus omnibus dicemus infrà, quibus modis tute. finiat.

Obligatio vnde actio tutelæ manat. ex qua causa sit.

Finita † autem tutela, tenetur tutor reddere rationẽ suæ administrationis coram iudice: durante autem tutela, iudicialiter conueniri non potest. l. nisi finita. cum similibus. ff. de tutel. & ratio. distrah. Obligatio autem ex qua actio tutelæ nascitur, non prouenit ex contractu, sed ex quasi contractu: quia pupillus cum tutore verè non cõtraxit, sed quasi. Et oriuntur mutuæ actiones, directa, & contraria. Directa datur pupillo, qua conuenit tutorem de reddenda ratione. Contraria autem datur tutori, qua conuenit pupillum de restituendo, quod eius nomine impendit. §. tutores. infrà de oblig. quæ ex quasi contrac. nasc.

In verbo, Recusari.

Quia tutores dantur tantùm illis, qui sunt sui Iuris & impuberes: nepotes autem ex auo, auo mortuo non sunt sui Iuris, si filius aui, hoc est, pater nepotum adhuc viuit, in cuius potestatem post mortem aui cedunt. Ideoq; auus eius non potest tutores dare in testamento, nisi pater eorum vel mortuus fuerit vel ipsi ab eo emancipati. tum enim possunt.

Qui testamento tutores dari possint Tit. XIIII.

1 *Directa libertas quæ sit, & quid a fideicommissaria differat.*
2 *Tutor, & curator, in quibus differant.*

Scopus huius tituli.

Hic titulus tractat circunstantiam personarum, & temporis: recenset enim quæ personæ, & quibus tutores in testamento dari possint deinde quando dentur.

VERS. *Sed sciendum.*

Ratio est: quia seruus tutor esse non potest, nisi sit liber. Ex quo aũt dedit seruũ tutorẽ in testamẽto, vi-

to, videtur ei quoq; libertatē tacitè cōcessisse, cū tutela sine libertate esse nō possit. Directa † libertas est, quæ statim 1 competit ex testamento: vt si testator ita dixerit in testamento suo, Lego Titio seruo meo libertatem. Hoc casu statim post mortem testatoris ipso Iure, & sine facto hominis liber esset. Fideicommissaria verò libertas est, vbi testator fidei hæredis committit, vt seruum manumittat, vt hoc modo: Caius hæres meus post mortem meam Titium seruum manumittat. Tum enim non statim ipso Iure liber esset, sed requireretur factum hominis, id est, manumissio hæredis.

Directa libertas quæ. Fideicommissaria libertas.

§. *Seruus in verbo. Pure.*

Id est, non sub conditione: vt si ita dicit testator, Titius seruus Seij sit tutor filij mei, & non adiecit illam conditionem, Si liber erit, inutilis est datio.

VERS. *Certæ autem rei.*

Quibus detur tutor, nempe personis, non autem rebus. Et nota hic obiter differentiam inter tutorem & curatorem, scilicet quod tutor † principaliter personæ, secundariò verò rebus pupilli datur. Curator autem datur principaliter rebus & secundariò personæ minoris. l. in copulandis. C. de nupt. 2

Discrimen inter tutorem & curatorem.

VERS. *Quid si nepotes.*

Quæstio est. Si quis in testamento filijs suis tutorem dedit, an nepotibus ex filio præmortuo quoque censeantur tutores dati? Et distinguit Imperator. Aut testator dixit, Do filiis meis tutorem: & non continentur nepotes. Aut dixit, Do liberis meis tutores: & continentur nepotes, quia illa dictio, liberis, latiùs patet l. liberorum. in prin. ff. de verb. sig.

Latius patere verbum liberi, quam filij.

De legitima agnatorum tutela. Tit. XV.

Cognatio vnde dicta, & quotuplex.

2 *Agnati dicuntur, qui nobis sunt per mares iuncti.*

3 *Cognati in specie vocantur, qui nobis sunt per fœminas iuncti.*

4 *Agnati olim habebant prærogatiuam in successione, hodie proximiores gradu.*

5 *Agnati hodie prærogatiuam in feudis obtinent.*

§. *Sunt autem agnati.*

1 *Cognatio quid & quotuplex.* Ognatio† in genere, propriè dicitur ab eo, quod quasi vna cōmunitérue nati. vel ab eodem orti progenitiue sint, & est duplex. Cognatio legalis, & cognatio naturalis. Cognatio legalis fit per adoptionem, de qua vide l. non facile., cognati. cum seq. ff. de grad. aut.

Cognatio naturalis dicitur, quæ per iura sanguinis cōtrahitur, & est duplex. Agnatio, & cognatio in specie. Agnati †

2 *Agnati.* dicuntur qui nobis per mares cōiuncti sunt, vt patruus, quia iunctus est per masculum videlicet patrem, cuius frater est: & idem habent illi nomen gentilitium, & sunt eiusdem familiæ. Est autem de iure ciuili introducta. Effectus eius est, quod in successionibus & tutelis præferebantur cognatis, sicuti etiam hodie in bonis feudalibus fit. Tollitur autem per capitis diminutionem: vt hic. & §. sed agnationis J. eo.

3 *Cognati.* Cognati† verò in specie dicuntur, qui nobis per fœminas iuncti sunt, vt auunculus: quia per matrem meam mihi iunctus est. item filius amitæ: licet enim amita sit mea agnata, quia soror patris mei, filius tamen eius cognatus meus est, quia iunctus per fœminam, hoc est, matrem suam. Et hæc species tollitur tantum maxima & media capitis diminutione. Et † licet hæc differentia inter agnatos & cognatos de

4 *Hodie agnatorum sublata est se differentiam.* iure antiquo procedebat, scilicet quod agnati in successionibus & tutelis habebant prerogatiuam, ita vt penitus excluderent cognatos: hodie tamen per ius Authen. est sublata illa differentia: quia vocantur ad successionem & tutelam proximiores gradu, siue sint agnati siue cognati, §. ex his. in Auth. de hære. ab intest. veni. col ix. Prædicta tamen intellige de bonis allodialibus: quia † in feudis agnati etiam

5 *Etiam hodie in feudis seruari prælationē agnatorū.* hodie habent prærogatiuam, & cognati penitus excluduntur: vt in vs. b. Feud. per totum. Et licet lex deferat tutelam agnatis & cognatis, si in testamento tutor datus non est, non tamen possunt administrare nisi quædam præcedant. Primo, quòd decernatur administratio per iudicem. l. iij. §. fi. ff. de administr. tuto. Secundò quòd conficiatur inuentariū. l tutor qui repertorium in princ. ff. de administr. tuto. Tertiò, quòd iuret se vtilia facturum, & inutilia prætermissurum. Vide Ang hic.

VERS.

VERS. *Quia qui ex ea nascuntur.*

Filius amitæ tuæ sequitur agnationem, & familiam sui patris, & non matris, quæ tua agnata est.

§. *Quod autem lex.*

Habes hic duos casus in quibus pater quo ad tutelam dicitur intestatus decedere. Primus, si fecit testamentum, nec tamen tutelæ in eo meminit. Secundus, si dedit tutorem in testamento, & is viuo testatore decesserit. *Intestatus quo ad tutelam.*

§. *Sed agnationis*

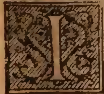
Id est, illa prærogatiua, quàm habent agnati in successionibus & tutelis præ cognatis, tollitur capitis diminutione, hoc est, per status mutationem: vt si agnati facti essent serui, aut deportati.

VERS. *Non omnibus modis.*

Id est, nō qualibet capitis diminutione tollitur cognatio, sed tantum per maximam & mediā capitis diminutionem, non autem per minimam sicuti agnatio. Hoc tamen intellige non quòd ipsa cognatio id est, consanguinitas tollatur, cum sit naturalis quædā cōiunctio, quam capitis diminutiones à iure ciuili introductæ, tollere non possunt. l. iura sanguinis. ff. de reg. iur. Effectū tamen cognationis tollūt s. quòd capite diminuti maxima vel media capitis diminutione cognatis non succedunt: vt hic in glo. in ver. sed agnationis.

☞ De capitis diminutione Tit. XVI.

1 *Digreßio a disputatione de tutela ad explicationē diminutionis capitis.*
2 *Diminutio capitis est prioris conditionis commutatio.*
3 *Diminutio capitis triplex maxima, minor minima.*
4 *Diminuti capite possunt ab Imperatore in integrum restitui.*
5 *Seruus pœnæ hodie dicitur, in quē fertur capitalis sententia.*

Mperator † hic digreditur à proposito. Instituit enim disputationē principaliter de tutelis, quā modò relinquit, & obiter interpretatur, quid, & quotuplex sit capitis diminutio. cùm in ✝ §. præcedentis tit. eius obiter meminerit. † Est autē capitis diminutio. prioris stat⁹, siue cōditionis cōmutatio: vt hic in prin. titu. nostri. & l. j. ff. de capi. dimi. Caput enī sumitur hic pro statu, & diminutio pro cōmutatione, secundū gl. hic in ver- 1 *Qua ratione obiter ad capitis diminutionem diuerterit Imperator.* 2

3 bo,commutatio.Est † autem capitis diminutio triplex:Maxima,Media siue minor Minima.

Significatio horum vocabulorum hic caput, & diminutio.

Maxima est,cum quis amittit libertatẽ,& ciuitatẽ simul, vt dãnati per capitalẽ sententiam .vel pro seruis venundati.

Media siue minor.est. cum ciuitas amittitur , & libertas retinetur,vt in ijs qui in insulam deportãtur. vel banniuntur . Effectus istarum duarũ diminutionũ est,quod diminuti habentur pro mortuis ciuiliter : quare etiam ad tutelam, curam ,vel successionem suorum agnatorum & cognatorum non vocantur . Et propter hunc effectum Imperator istum titulum tutelis inseruit. Vide l.ij.ff. eo. Recipiunt † autẽ pristinum statum hoc modo diminuti ,per restitutionem principis §.sed si ex indulgentia ĩ.quib mod Ius pat.pot.sol.in §.quod autem in verbo,si manumissus.hic ti.nostro. Minima capitis diminutio est, cum libertas retinetur, status autẽ hois mutatur vt fit in emancipatis & arrogatis . Effectus istius diminutionis est , ꝙ per eã tollitur Ius agnationis i. prærogatiua in successionibus & tutelis, quã habẽt agnati . Intellige tamẽ de tutela agnatorũ tantũ:quia testamentariã & datiuã tutelam tollere nõ possunt.Sed nos supra diximus, illam prærogatiuam agnatorum hodie non habere locum.

Ciuitatem id est, Ius ciuium Romanorum.

Ciuiliter mortuꝰ dicitur , cui omnes ciuiles actus sunt prohibiti.

VERS. *Serui pœnæ.*

Id est, Qui subiiciuntur bestijs , quæ pœna amplius non habet locum. Hodie † autem seruus pœnæ dicitur, in quem fertur capitalis sententia , vt diximus ĩ. in §. pœnæ seruus. quibus mod. Ius patr.potest. sol.

Quis dignoscatur hodie seruus pœnæ.

5

Libertatẽ amittit)scilicet,quando redigũtur in seruitutem.

Aqua & igni) In cuius locum succedit deportatio, vt diximus in §.cum autem ĩ.quibus mod.Ius pat.potest.sol.

Quod accidit his) Id est,patribus familiâs.

Alieno iuri) Quia passi sunt se arrogari.

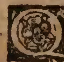
Non habuit caput) Quia tẽpore seruitutis cẽsetur mortuus.

De legittima patronorũ tutela. Tit. XVII.

1 *Tutele patronorum vnde sit introducta.*

2 *Tutela quando mulieribus concedatur.*

Ratiocinatio ex mẽte legis.

Quia suprà visum est de legitima agnatorum tutela,& adhuc alia est,quæ appellatur legitima,scilicet tutela patronorum , eam quoque hic subiungit Imperator.

Introducta est) Hęc† tutela nō est expressa in l. xij. tabu. sed 1
colligitur ex mente illius legis: Cum enim patroni succedunt
libertis, meritò sunt etiam tutores.

VERS. *Quia plerunque.*

Ex illa regula fiunt omnes tutelæ legitimæ.

Plerunque.

Dicit textus, plerunque, propter fœminas: nam & ipsæ suc-
cedunt. Tutrices † tamen esse non possunt, exceptis matre, 2
auia, & proauia, quę hodie legitimis & datiuis tutoribus prę *Quæ mulieres esse tutrices possint.*
feruntur, non autem testamentariis, modò renuntient secun-
dis nuptiis, senatusconsulto Velleia. & alijs beneficijs à lege
fœminis concessis. Authen. matri & auiæ. C. quando muli.
tuto offic fung. poss. Vide Bart in l. si quis sub conditione. ff.
de testam. tut.

De legitima parentū tutela. Tit. XVIII.

Vpra dictū est de legitima patronorū tutela, iam subijcit de legitima parētum tutela.

Recepta est alia tutela) Sicuti domin⁹, qui manumittit seruum impuberē, patronus fit, & tutor liberti impuberis: ita quoq; pater, qui emancipat filium impuberem, retinet ius tutelę in eo.

De fiduciaria tutela. Tit. XIX.

1 *Occupatio obiectionis, quæ Imperatori poterat obijci de fiduciaria tutela.*

2 *Filius emancipatus & libertinus in quo differant.*

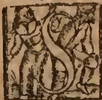
Mperator† hic occurrit tacitę obiectioni: 1 *Occupatio*
videbatur enī ꝙ illa fiduciaria tutela quo
que dicenda sit legitima ad similitudinē
tutelę patronorū: sicuti enī mortuis patronis liberi eorū cōsequebātur legitimā tutelā in libertis, ita quoq; videbatur defuncto parēte filij emācipati tutelā pertinere ad filios defuncti, & sic fratris emācipati. Imperator aūt tātū ponit antecedēs, omissa cōsequētia, sic enī argumentatur: Liberi patroni eo mortuo fiūt legitimi tutores libertorū impuberū: ergo eadē rōe filij, mortuo patre emācipāte, fiūt legitimi tutores filij, hoc est, fratris emācipati Sed illa conse-

quentia est falsa quia Imperator decidit hic contrarium, videlicet quòd propterea non sit vocanda legitima tutela, cum magna sit diuersitas inter filios patroni erga libertos, & 2 fratres inter fratrem emancipatum. Quia † si filius emancipatus impubes à patre emancipatus non fuisset, post eius mortem effectus esset sui iuris, nec cecidisset in potestatem fratrum suorum. Libertus autem si manumissus nō fuisset, mansisset in potestate liberorum patroni, patrono scilicet mortuo: quod non est in filio emancipato. Hæc tamen tutela quoque est legitima, ex alia ratione supra tradita.

A male cohærentibus enim ridiculum est ratiocinari. l. Papinianus exuli. de Minorib.

De Attiliano Tutore. Tit. XX.

1 *Prætor proprie qui fuerit, & unde dictus.*
2 *Præsidis nomen generale est.*

Upra visum est de testamentaria tutela & de legitima, videlicet, quia cessante testamentaria & legitima, opus est prouidere de datiua: ideo subdit de Attiliano tutore.

De Attiliano tutore. i. de datiua tutela.

VERS. *A Prætore Vrbano.*

1 Prætor † propriè dicebatur vrbanus iudex, quia in vrbe ius dicebat: à præeundo dictus, quasi præitor. Eius officium Romæ tantùm erat: nam in prouincijs erāt Præsides. Alioqui † præsidis nomen generale est, eò quòd Proconsules, Legati Cæsaris, & quilibet prouincias regentes licet Senatores fuerint, præsides appellabantur. l. 1. ff. de offic. præsid.

Prætor qui & unde dict'. *2 Præsidis nomen generale.*

De authoritate tutorum. Tit. XXI.

1 *Quare tutores pupillis sint dandi.*
2 *Pupillus in commodum suum sine tutoris authoritate contrahere potest, in damnum vero suum non.*
3 *Tutor datur personæ, curator vero rei.*

1 Abes † hic effectum tutelę, nempe pupillū regulariter nihil posse agere, nisi tutoris authoritas accedat. In hoc tamen breuibus ita distingue. Aut † agitur vt pupillus contrahendo alium sibi obliget in commodum suum, vt si ab aliquo centum aureos ex causa donationis stipuletur: & valet contractus sine tutoris au-

Vis tutelæ. *2 Pupillus quando sine tutoris*

tis authoritate. Aut agitur vt ipse obligetur alij: & non potest sine tutoris authoritate. l. contra Ius Ciuil. in prin. ff. de pact. Et hæc summa huius tituli. *authoritate quid agat, & quando nō.*

V E R S. *Ne vllum dammum habeant.*

Quia hæres adeundo hæreditatē, quasi cōtrahit cum legatarijs & creditoribus defuncti. l. apud. §. fi. cum l. seq. ff. quib. ex cau. in poss. eatur. Quare si hæreditas quam pupillus a 'iret, esset grauata legatis & ære alieno, damnum haberet: quia legatarijs & creditoribus teneretur satisfacere.

V E R S. *Sed curator.* Ratio autem quare hic adijcitur curator, & non tutor, est quia † si tutor detur, respiceret da tio principaliter personam pupilli, & sic prioris tutoris authoritas etiam lite finita extincta esset: quod fieri non debet, cum lis non sit modus tollendæ tutelæ. Curator non personæ pupilli, sed liti datur: lite ergo finita, cessat quoque curator: cùm cessante causa, cesset effectus. Ergo administratio prioris tutoris agentis cum pupillo, quo ad personam eius, & cætera negotia, nihilominus manet firma. 3] *Tutoris & curatoris officiū.*

Quibus modis tutela finiatur. Tit. XXII.

1 *Quare hic titulus ab Imperatore sit appositus.*

Ic† titulus potissimū posit' est ꝓpter actionē tutelæ. Diximus enim supra tutores, tutela durāte de ratione administrationis iudicialiter cōueniri nō posse, sed tū demū post. q̄ tutela fuerit finita. Refert ergo scire, quot sint modi, ꝑ quos finiatur, quos hic ordine in tex. audiemus. 1 *Actio tutelæ contra tutores quando intentetur.*

§. *Item finitur tutela, si arrogati. & c.*

Hodie legitima tutela non perit per minimam capitis diminutionem tutoris, cùm ea tantùm tollat agnationem, non autem cognationem. Cognati autem hodie quoque sunt legitimi tutores, sicuti agnati. Ergo & c.

De curatoribus. Tit. XXIII.

1 *Curæ definitio, eiusque definitionis explicatio.*
2 *Differentia inter tutorem & curatorem.*
3 *Curatores sunt duplices, legitimi & datiui.*
4 *Curatores a quibus dentur.*
5 *Cura quando, & quibus modis finiatur.*

6 Off.

6 *Officium Curatoris quod sit.*
7 *Prodigus quis dicatur.*

Xplicatum est supra inter cætera, tutelam pubertate finiri. Cùm autem puberes vsque ad annū x x v. nondum censeātur habiles, & idonei ad negotia sua gerenda, dantur eis postea curatores. Est † itaque cura, potestas in capite libero, ad tuendum, siue gerēdum illius negotia, qui propter ætatem ea gerere non potest. Dico ad tuendum negotia: quia curator datur principaliter rebus siue negotijs, secundariò verò personæ. Tutor verò datur principaliter personæ, & secundariò rebus pupilli. Et hic † nota differentiam inter tutorē & curatorē. Primò quòd tutor datur impuberi & pupillo: curator verò puberi & adulto. Secūdò, q tutor, vt diximus, datur principaliter personæ, & secūdariò rebus pupilli, curator verò datur principaliter rebus, secundario, personæ pupilli. Tertiò, tutor potest dari in testamento, curator vero non regulariter. Quartò, tutor datur inuito curator vero non, nisi ad litē. §. itē, hic tit. nostro. Sunt † autē Curatores duplices, legitimi, & datiui. Legitimi, sunt proximi agnati, siue cognati quos dat lex furiosis & prodigis, etiā maioribus xxv annis, licet Iudices hodie dent ex inquisitione. hic tit. nostro. §. furiosi.

Cura. [1

2 *Discrimē tutoris & curatoris.*

3 *Curatores duplices.*

Datiui sunt, qui dantur à Iudice impuberibus & minoribus xxv. annis, & maioribus, scilicet mente captis, surdis, mutis, & qui perpetuo morbo laborant: quia rebus suis, & negotiis præesse non possunt. l. si furioso. ff. de curat. furio. In testamento autem de Iure dari non possunt, de facto tamen dati, valet datio, si iudex confirmauerit.

4 *Cuius iurisdictionis sit dare curatores*

CAVSA efficiēs curæ est lex, & iudex. Illi † ipsi autē Iudices dant Curatores, qui tutores dare possunt, nēpe qui habent mixtū imperium. §. dantur hic tit. nostro. Causa finalis est gerere illius negotia, qui propter ętatem gerere nō potest, vt hic in princ. Effectus quære suprà, de tutelis. Finitur † autem cura illis ipsis modis, quibus tutela, nisi quòd cura anno XXV. tutela verò XIIII. cessat. Idem si datus est curator ad negotia certa, siue ad litem certam, finitur cura negotio siue lite finita. Officiū † curatoris est, agnoscere legata, fideicōmissa, hæreditatem, & alia bona adulti furiosi, siue prodigi, inuentario tamen super his facto. Item non solùm

5 *Quando expiret* [6 *cura.*

solùm patrimonium, sed corpus & vitam eius tueri debet, maximè si est furiosus l. consilio. ff. de cura. furio. *Munus seu officiū curatoris.*

§. *Furiosi quoque.*

Furiosus, & prodigus æquiparantur, quòad curam: vtriq; enim, etiam cùm maior est factus, curator datur. Est † autem 7 prodigus, qui neque tempus, neque fidē expensarum habet, *Prodigus.* sed bona sua dilapidando & dissipando profundit, &c. Possunt autem curatores dari prodigis, siue furiosis. Primò filius patri. si probus est. l. j. in si ff. de cura. furio. Secūdò, filius matri. l. furiosæ. ff. de curat. furio. Deinde agnati & cognati, &c. finitur autem illa cura, si furiosus cœperit esse sanę mentis, & prodigus frugalis. l. j. ver. tandiu. ff de cur. furi.

De satisdatione tutorum vel curatorum. Tit. XXIIII.

1 *Satisdatio hic quid significet.*
2 *Satisdatio fit & fideiussoribus, & pignoribus.*
3 *Satisdatio ad quid pupillis, vel maioribus conducat.*
4 *Qui teneantur pupillis siue maioribus, pro rebus suis male administratis.*
5 *Qui ex magistratu possint a pupillis conueniri actione subsidiaria*
6 *Actio subsidiaria quæ dicatur.*

Satisdatio, † de qua hic loquimur. est species prætoriæ stipulationis, qua stipulatur pupillus, si fari potest, à tutore, siue adultus à curatore, corā magistratu, vt promittat, & caueat, res ei⁹ saluas fore. Dico si fari potest: quia si pupillus est infans, stipulatur eius nomine seruus proprius: si verò seruū non habuerit, emitur aliquis. Quod si & hoc fieri non potest, constituit prætor seruum publicum, qui eius nomine à tutoribus stipuletur. l si pupillus. cum l. seq. ff. rem pupil. sal. fo. Et † fit duobus mod. fideius. & pign. §. quib. §. quod si. 2 hic tit. nostro. 1 *Satisdatio est species prætoriæ stipulationis.*

Causa † finalis est, ne pupillorū, siue adultorū bona à tutoribus, siue curatoribus diminuantur, vt hic in princ. Effectus est, q ex illa satisdatiōe quæsita est vtilis actio pupillo, finita tutela, & adulto finita cura, quàm primùm constiterit quòd curator dolo malo quid egerit. l. non quasi. §. hanc stipulationem. cum glo. in verb. aliud. ff. rem pupil. sal. fore. 3 *Quid fructus pupillis satisdatio generat*

VERS.

VERS. *Quem maior pars elegerit. &c.*

Ratio autem quòd vnus ex tutoribus & curatoribus gerat administrationem solus, hæc est: quia plerunque negligentius expeditur, quod pluribus, quàm quod vni committitur. l. si plures. §. quamuis cum. §. si. ff. de admini. tut.

§. *Sciendum autem est.*

Imperator in hoc §. obiter perstringit, quæ personæ sint pupillis, & adultis obligatæ ex administratione rerum suarum, si non fuerit satisdatum, vel satisdatum non tamen idoneè. Circa quod tu ita distingue, Si † plures sunt dati tutores simul qui nihil gesserũt, conueniuntur illi primùm, quorum bona executiuntur: & si inde pupillo potest satisfieri, fideiussores non conueniuntur: sin minus, conueniuntur fideiussores quoque cum excussione bonorum. Si & inde pupillo non potest satisfieri, agitur contra Magistratũ in subsidium. l. aduersus eum l. seq. C. de magistrat. conueni. Si verò dati sunt plures tutores, & administratio tutelæ diuisa est, ita quòd vni ex eis tantum cum satisdatione imponeretur: si hoc casu is nihil gessit, conuenitur primum ipse gerens, & excutiuntur eius bona. Secundò cæteri contutores, fideiussores, & Magistratus in subsidium. In Magistratibus autem sic distingue: Sunt † quidam qui tantũ dãt tutores, nec exigunt satisdationem rem pupilli saluam fore, vt prætor, præfectus vrbis, & c. & illi non cõueniuntur in subsidium. §. neque. h`c tit. nostro. Secundò, quidam Magistratus possunt tutores dare, & exigere satisdationem simul: quales sunt Magistratus municipales, & defensores ciuitatum: illi admoniti à cognatis, vt darent tutores, si non dederint, vel dederint quidem, sed sine satisdatione, vel cum satisdatione, non tamen idonea, conueniuntur in subsidium, si minoris cõditio inde facta est deterior. l. Aemilius. ff. de admi. tut. §. nos autẽ suprà de Atti. tuto. Tertiò, sunt qui exigunt tantùm satisdationem, nec possunt tutores dare. Et hi quoque conueniuntur, si satisdationem non exegerunt, vel exegerunt, sed non sufficienter: quales sunt tabelliones, notarij, & similes. l. j. §. si Magistratus ff. de magistra. conue. glo. in §. nos autem. in verb. eorum. suprà de Attil. tut.

4 *Personæ quæ ex administratione sunt pupillis obligatæ, vt compelli actione possint.*

5 *Magistratus qui subsidiaria actione a pupillis cõueniri possũt.*

§ *Subsidiaria autem.*

6 Subsidiaria † actio dicitur quando agitur cõtra Magistratum, excussis tutoribus, eorum collegis, & fideiussoribus.

Actio subsidiaria.

De ex-

75 De excusatione tutorum, vel curatorum. Tit. XXV.

1 *Excusatio quae dicatur.*
2 *Fiscus qui sit, & quae pecunia in eum soleat reponi.*
3 *Numerus Grammaticorum Medicorũ & Rhetorũ à tutela exemptorum, cuiq; ciuitati pro magnitudine praescriptus.*
4 *Philosophi & Theologi omnes à tutela & cura sunt exempti, secus in Iurisperitis, nisi sint a consilijs principum.*
5 *Computatio dierum, inter quos excusare licet*

Via suprà de tutoribus & cur. constituẽdis, deq; illorũ officio, & actionibus dictũ est. & sepe tutores, vel curatores excusatiões, quib' se à tutelis & curis liberãt, obijciũt. Imperator hic modos ad excusationẽ sufficiẽtes enumerat. Est †autẽ excusatio, alicuius iustę causę allegatio ob quã quis nõ debeat cogi ad tutelã. vel curã. Et sumitur ex multis rationib', quas hic ĩ textu audiem'. *Scopus tituli.* 1 *Excusatio.*

§. *Item diuus.*

Fiscus † est Thesaurus principis, siue publicũ aerarium, quo reponitur pecunia poenalis propter aliquod maleficiũ, vel simile quiddã praestita vel debita Bona enim deportatorum, haereticorũ cõtrahentiũ incestas nuptias, itẽ haereditas eorum, qui morte defuncti nõ vindicãt iure, aut qui sibiipsis metu alicuius atrocissimi delicti mortem cõsciuerũt, deferũtur ad fiscũ. l. j. ff de iure fisci. Et qui illã pecuniã exigit, procurator fisci dicitur: qui excusatur ab onere Tutelae, &c. [2 *Fiscus.* *Procurator fisci.*

VERS. *Nec anni.*

Nam alioqui si quis aberat Reip. causa, post reditum habebat vacationem anni, infra quem non poterat vocari ad tutelam. Hoc intellige de noua tutela suscipienda; non autem de suscepta.

§. *Item Romae.*

Licet excusentur Grãmatici, Medici & Rhetores, artes in sua patria exercentes, non tamen omnes excusantur. sed adhibetur certus numerus pro magnitudine ciuitatum, in qui bus degunt. In minoribus † enim ciuitatibus quinque Medici, tres Rhetores, siue Sophistae, & totidẽ Grammatici. In maioribus septem Medici, quatuor Rhetores, & totidem Gram *Grammatici, Medici, Rheto-3 res, quot in singulis ciuitatibus excusẽtur.*

Grammatici. In maximis autem ciuitatibus, decem Medici, quinque Rhetores, & totidem Grammatici à tutelis & curis excusantur, & vltra illorum numerum non admittitur ex-

4 cusatio. l. si duas. §. Grammatici. ff. eo. Philosophi † quoque qui suam artē profitentur, excusantur quotquot fuerint. Non enim certus numerus præfigitur. cùm pauci sint, qui philosophentur. l. sed & reprobari. ff. eo. De Theologis non est dubium quin sint excusati: quia de Iure Ciuili & Canonico, ab omnibus oneribus & officijs Ciuilibus sunt exempti, vt habetur in multis locis. C. de Episcop. & cle. iuxta illud, Nemo militans Deo, implicet se negotijs secularibus. Iuris autem professores non excusantur à tutelis, nisi Romæ legerint. d. l. sed & reprobari. §. fi. vel nisi à consilijs principum fuerint. l. Iurisperitos. ff. eod. Nec etiam excusantur Mathematici, qui docent Musicam, Arithmeticam, Geometriam, & Astronomiam. l. Geometræ. ff. eod. Vide glo. hic in verb. Grammatici.

Philosophi *Theologi.* *Professores iuris.* *Mathematici.*

VERS. *Non appellant. &c.*

Scilicet à datione, cùm se excusare possint Si tamen excusatione proposita sententia feratur, in qua grauaretur, posset appellare. l. cùm in vna. §. tutor. ff. de appel.

§. *Qui autem excusare se volunt.*

Hic §. continet tempus intra quod admittitur excusatio,

5 si qua potest produci. Tu † autem ita intellige illam computationem, quòd primò tutores vel curatores dati, si habitant in vrbe, siue intra centesimum miliare ab vrbe, habeant quinquaginta dies ad excusationem, si verò vltra centum miliaria habitauerint. pro qualibet dieta xx. miliaria, & vltra illas dietas xxx. dies ad excusationē haberent, postquàm cognouerint se tutores datos. Ex hoc tamen videtur sequi, illorum, qui longius absunt, conditionem esse deteriorem, quàm eorum, qui habitant in vrbe aut prope vrbē: veluti si quis esset ducentis miliarijs ab vrbe, haberet pro qualibet dieta xx. miliaria, & sic decem dies, intra quos possit proficisci Romam, & vltra illos decem dies adhuc. xxx. quibus simul computatis, extarent XL. dies, cum in vrbe, aut prope vrbem habitantes quinquaginta dies continuos habeant, quod tamen esset iniquum. Ideo dicit. l. scire oportet. §. illud. ff. eo. illam computationem de xxx. diebus esse intelligendā, si tutores habitauerint quadringentis & quadraginta

Tempus quo producēda est excusatio se excusare volenti.

draginta miliarijs ab vrbe. Ibi enim haberent xx. miliaria pro dieta, & sic XXII. dies ad profectionem itineris & vltra illos XXII. dies, alios XXX. sicuti hic tex. dicit, & computarentur LII. dies continui. Quare vides illam computationem de XXX. diebus ad eos, qui intra quadraginta & quadraginta miliaria habitant, non pertinere: cum ipsi quoque habeant 50. dies ad excusationem sicuti mens. §. nostri in fi. vult dum dicit: Ne minus sint quam quinquaginta dies. Licet verba aliud videantur sonare.

De suspectis Tutoribus & Curatoribus. Tit. XXVI.

1 *Tutor suspectus qui & quando habeatur.*
2 *Suspicio in tutorem vnde poßit colligi*
3 *Tutor suspectus per quot, & apud quos accusari poßit.*

SÆpe contingit quòd tutores & curatores in administrationibus habentur pro suspectis: ideo Imperator illam suspicionem hic tractat Est † autem suspectus tutor, siue curator, qui non administrat bona fide, sed dolo, & fraudulenter. Differunt tamen hic tutor & curator: quia tutor à pupillo, tutela durante & nondum finita, tanquam suspectus accusari non potest. Curator verò potest, etiam durante cura. Et † colligitur illa suspicio contra tutorem & curatorem potissimum, ex dolo mendacio ac denegatione alimentorum, vt hic. Hac † autem accusatio est publica. ideò quilibet accusare potest tutorem suspectum etiam mulieres: pupillo tamen aliqua ratione vel sanguinis, vel familiaritatis iunctæ. § consequens. hic. tit. nostro modo probent dolum. Et fit accusatio coram illis ipsis magistratibus, qui tutores dare possunt. §. datum. hic tit. nostro.

Suspectus 1 tutor & curator. *Hæc accusatio est publica.* 2 3 *Huius accusationis vis.*

Causa finalis est vt tutor removeatur.

Effectus sunt, Primò quòd lite contestata, interdicitur suspecto administratio. §. si quis autem suspectus. hic titulo nostro. Secundò, quòd conuictus de dolo, remouetur tanquam suspectus, etiam si paratus sit satisdare, rem pupilli saluam fore, & fit infamis. §. nouissimè. hic tit. nostro.

VERS.

VERS. *Dummodo meminerimus famæ eius parcendum.*

Quia libertus in libello non debet exprimere dolum patroni, propter reuerentiam, quam debet patrono, sed tantum generaliter accusare, quòd malè & negligenter res suas administrauerit. Et hoc casu non fieret infamis, cùm propter dolum non condemnetur per sententiam, ex quo in libello de dolo non sit facta mentio. Vide Bar. in l. hæc enim. in. §. prin. ff. eo.

Dissimulatio doli in libello efficit ne quis per eã sententiam infamis efficiatur.

VERS. *Quinimo & mulieres.*

In hac accusatione est speciale in fauorẽ pupillorũ, & adultorum, quòd mulieres admittuntur. Alioquin enim huiusmodi, & similia virilia officia per edictum Prætoris eis interdicta sunt, ne contra pudicitiam sexui cõgruẽtem, alienis causis se immisceant. Huic autem edicto Calphurnia improbissima mulier, quæ inuerecundè postulabat. & magistratũ inquietabat, causam dedit. l. j. § ij, loco, cũ. §. seq. ff. de postulando.

Calphurnia.

IN LI-

IN LIBRVM SECVNDVM Institutionum.

Enarrationes.

De rerum diuisione, & acquirendo ipsarum dominio. Tit. I.

1 *Argumentum secundi libri Institutionum.*
2 *Nomen, res, quid hic significet, & quotuplex. & nu.3.*
4 *Dominij definitio, definitionisq; expositio.*
5 *Dominium est duplex, directum & utile.*
6 *Dominij cognata sunt, quasi dominium, & ius in re.*
7 *Quibus modis acquiratur dominium.*
8 *Dominium quot, & quibus modis admittatur.*
9 *Diuisio huius tituli in duas partes.*
10 *Res, de quibus hic tractatur, quomodo diuidantur.*
11 *Quare & quomodo res dicantur communes.*
12 *Fluminum, in publica, & priuata, diuisio.*
13 *Portus, & ripæ definitio.*
14 *Littus & ripa quid differant.*
15 *Differentia inter res communes, publicas & uniuersitatis.*
16 *Res sacræ quæ sint, & quot sint duplices.*
17 *Quæ requirantur in alienatione rerum sacrarum.*
18 *Sanctum quid vocetur, & unde dictum.*
19 *Quibus modis consequamur rerum dominium.*
20 *Primus modus acquirendi res priuatas de iure naturali est occupatio, cuius hic numerantur quinque species.*
21 *Tria sunt animalium genera.*
22 *Secundus modus acquirendi dominia rerum, est Accessio, quæ fit duobus modis.*
23 *Alluuio proprie quæ dicatur.*
24 *Insula quid sit, & quotuplex.*
25 *Specificatio est, quando quis ex aliena materia bona fide speciem conficit.*
26 *Vtrum specificans retineat speciem, an dominus materiæ.*
27 *Sempronius emens bona fide frumentum furtiuum, suo immiscuit, & ex illo coxit panes, quid sit iuris.*
28 *Dominus rei surreptæ quatuor habet actiones.*

F 29 *Si quis*

29 *Si quis ædificat in suo solo ex aliena materia, aut in solo alieno ex sua materia, quid iuris, & nu. 30.*
31 *An & quando quis teneatur de fructibus perceptis ex alieno fundo bona fide possesso.*
32 *Vsufructuarius quid differat a bonæ fidei possessore in percipiendis fructibus.*
33 *Colonus qui sit, & in quibus differat ab vsufructuario.*
34 *Thesauri definitio, definitionisq; expositio.*
35 *Quando thesaurus inuentus fiat inuentoris, quando vero nō.*
36 *Traditio quæ sit, & quotuplex.*
37 *Quæ requirantur ad veram traditionem.*

Scopus libri 1

Rei nomen valde generale. 2

Quotuplices res. 3

IN † hoc libro tractatur secundum membrū diuitiōis supra traditę de rebus. Est † autē res generalissimum nomen, cuius appellatione, nō tantùm ipsa res, sed etiā causæ, fructus rei, item iura, & seruitutes ipsi rei debitæ veniunt. l. rei appellatione. cum gl. ff. de verb. signifi. Sūt † autem triplices res. Quædam sunt in patrimonio nostro, quæ scilicet dominio nostro subijci possunt, vt res corporales, de quib. ĩ. tractatur in §. singulorum. vsque ad fin tit. nostri.

Quædam verò sunt extra patrimonium nostrum, quę nostro dominio subijci non possunt: vt res communes, & nullius quales sunt sacræ, sanctæ, & religiosæ: de quibus tractatur à principio tituli, vsque ad §. singulorum.

Quædam vero sunt nec in, nec extra patrimonium nostrum, quales sunt seruitutes vrbanorum & rusticorum prędiorum, vt iter, actus, via, aquæ ductus, vsusfructus, quę per se non possunt esse, cùm hæreant in alia aliqua re, vt colligitur ex l. j. ff. de vsufru leg. & l. rectè dicimus. in princ. ff. de verb. sig. Et de ijs tractabitur vsque ad tit. de vsucap. exclusiuè. Quia autem quædam res dominio nostro subijciuntur, de dominio præmittemus.

De diffinitione hac omnes nostri ad tædiū vsq; in 4

Est † itaque dominium, ius perfectè disponēdi de re corporali, si rei copiam habeas: sin minùs, vendicandi, nisi vel lege, vel conuentione prohibearis. Genus illius definitionis est ius, reliqua omnia posita sunt ad differentiā aliarum specierum iuris: vt adoptionis, patriæ potestatis, possessionis, vsucapionis, præscriptionis, obligationis, actionis, &c. Dico autem perfectè disponendi, ad differentiam possessionis, quæ

est ius

est ius insistendi. Item ad differẽtiam aliarum specierum iuris: possessor enim non potest perfectè disponere. Dico, de rebus corporalibus, quia rerum incorporalium, vt seruitutũ, & similium, propriè nullum est ius. d l. rectè dicimus. ff. de verb. sig. Ideo is cui seruitutes debentur, non dicitur habere earum dominium, sed ius in re aliena. Dico, si rei copiam habeas, quia dominus rerum suarum copiam habẽs, dicitur moderator, & arbiter rerũ suarum. Ideo intellige, si rei copiam habes, hoc est, si rerum tuarum administratio sine cõtrouersia ad te pertinet. Dico, sin minus, vendicãdi: quia is, qui res suas nõ possidet, vt puta per alium spoliatus, vtiq; de eis perfectè disponere nõ potest: poterit tamẽ eas à possessore quolibet vendicare. Dico, nisi lege prohibearis, quia plereq; personæ, licet dominium rei habeant, tamen non possunt pro libito tractare. Exemplum: Maritus est dominus dotis, & tamen eam alienare non potest, quia lex prohibet §. nam dotale, infrà, quibus aliena. licet, vel non. Itẽ pupilli, furiosi, prodigi quoque sunt domini rerum suarum, & tamen non possunt de eis disponere, lege ꝓhibẽte. §. vnde in his. supra de author. tutor. l. is cui bonis. ff. de verb. oblig. Dico, nisi cõuentione prohibearis: quia si venditor pactum in contractu apposuit, de re non vendenda, efficit illud pactum adiectum, quòd emptor vtcunque dominus rei factus, rem alienare non possit. Vide doct. in. §. duo fratres. l. qui Romæ. ff. de verbo. oblig. Idem dic de debitore, qui creditori suo rem aliquam pro debito obligauit: quia is, vtcunque sit dominus rei obligatæ, nõ tamẽ potest de ea disponere, quia conuẽtio obstat. Est autẽ dominiũ duplex: Directũ & Vtile. Directũ dicitur, quod est sine fructu, cũ spe tamẽ cõsolidationis: quale est: quod habet dominus feudi, siue emphiteusis. Vtile dicitur, quod habet vasallus, siue emphiteuta. Plenum autem is habere dicitur, qui habet vtrumque, vt est in omnibus bonis allodialibus, & hæreditarijs. Cognata † dominij sunt quasi dominium, & Ius in re. Quasi dominium habet is, qui rem aliquam ab eo, qui non erat dominus, quem tamen putauit esse dominum, ex iusta causa, vt emptionis, vel donationis & bona fide acceperit, id est, nesciens rem alienam esse. Dicitur autem ideo quasi dominium, quia is, qui nõ est dominus, dominium quod non habet, in alium transferre non potest, iuxta Regulam. Nemo. ff. de reg. iur.

princ. tit. de acquirẽ rer. doml. ff & de acquiren pos. nonnulli.

Dominium 4 *Directum, & vtile. Plenum dominium.* 6 *Quasi dominium. & ius in re, sunt cognata dominij.*

Quasi dominium quid prosit. Effectus quasi dominij est, quòd mediante præscriptione & vsucapione, quæ facit quem verum dominum, & interim si quasi dominus rem amiserit, habet actionem Publicianam ad repetendam rem amissam, de quibus infra.

Ius in re habet creditor in pignore: licet enim dominus pignoris videatur creditor, tamen non est dominus, sed tantum habet Ius pignoris. l. pignus C. de pig. act. Idem dic de

7 seruitutibus. Causæ † dominij sunt duplices. Aut enim de iure gentium acquirimus, aut de iure ciuili. Causæ iuris gentiũ sunt occupatio, captiuitas, procreatio, & c. de quibus hic in tex. Causæ verò iuris ciuilis subdiuiduntur. Aut enim acquirimus per vniuersitatem, vt aditione hæreditatis, agnitione bonorum possessionis, & hæreditatis. Aut acquirimus singillatim, vt vsucapione præscriptione, legato, fidei commisso singulari, de quibus suo loco. Effectus dominij sunt, quod dominus potest disponere de re sua pro libito, si habet, & non prohibetur lege vel conuentione: cùm quilibet in re sua sit moderator, & arbiter. l. in re mandata. C. mandati. Secundò, si non habet rei copiam, potest vendicare, à quocunq; possessore possessa fuerit. §. namq; agit. versi. cum eod. §. de actio.

Ex quibus causis rerum dominia acquiramus.

8 Tollitur † autem dominiũ, Primo, si res nostras tradimus alteri animo alienandi. Secundò, si quis bona fide id, qđ nostrum est, possederit, vel vsuceperit. l. traditionibus C. de pactis. Tertiò, si res nostræ factæ sunt publicæ, sacræ, sanctę, vel religiosæ, vt colligitur ex §. item contrà. infra de inuti. stip.

Extinctio dominij.

ENARRATIO *Textus.*

9 Hunc titulum † poteris docẽdi causa diuidere in duas partes principales. In prima habes diuisiones rerũ. quod s. sunt quintuplices. Communes, publicæ, vniuersitatis, nullius & singulorum. In secunda, in §. singulorum habes causas, qui-

10 bus res de iure gentium fiunt nostræ. Tu res † ita diuide breuibus, quod sunt duplices, Corporales & incorporales. Corporales sunt quę sui natura tangi possunt, vt fund⁹, homo. & c. de quibus loquitur totus iste titulus. Et subdiuidũtur. Quędam enim sunt diuini Iuris, quædam humani. Diuini Iuris sunt res sacræ, sanctæ, religiosæ, quæ nullius dominio subijciuntur. Res humani iuris subdiuiduntur in cõmmunes, publicas & priuatas, de quibus suo loco. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt qualia sunt, quæ in Iure consistunt, vt seruitutes, &c. de quibus infrà tit. proximo.

Summa diuisio rerũ.

§. Et

§. *Et quidem naturali iure communia.*

Dicuntur † communia, eò quod non tantum hominibus, 11
ſed omnibus animantibus ſunt vſui: ita tamen cōmunia ſunt *Cōmunionis hoc loco ſignificatio.*
quo ad ipſum continens. Contentū enim à continente ſeparatum definit eſſe cōmune. ſed fit priuati iuris, & cedit occupanti. Exemplum: Mare eſt continens aquæ. piſcium, gemmarum &c. Si quis ergo hauſerit aquam ex mari, aut piſces ceperit ſiue gemmas inuenerit, illæ ſtatim fiunt occupantis poſt ſeparationem à continenti. Idem dic de aere. Et hic vides vſum iſtarum rerum omnibus æquè patere. Ipſę autem res communes permanent iure naturali, nec poſſunt alicuius dominio ſubiici, niſi longiſſima præſcriptione in mari, & littore maris id fiat. Sicuti videmus in Venetis qui partē maris occupauerunt, & iuriſdictionem in eo conſecuti ſunt. Vide Bart. in l. iniuriarum. §. ſi quis. ff. de iniuriis.

VERS. *Et ædificiis ſe abſtineant*

Ædificia enim in littore maris ſtructa ædificātium ſunt, & non communia, modò decreto iudicis extructa ſint, & publicis vſibus non obſint, alioqui manu prohiberi poteſt, ne fiant. l. quamuis. ff. de aquir rerum domi.

VERS. *Quia non ſunt iuris gentium.*

Ius gentium hic ſumitur pro iure naturali, ſicuti etiam Ius naturale ſumitur pro iure gentium, vt §. ſed naturalia. de iure natu. gentium, & ciuili.

§. *Flumina.*

Flumina ſunt † duplicia: publica, & priuata. Priuata, quæ 12
interdum aquis deficiunt, & quorū ꝓprietas à ſingulis acquiri poteſt. Publica verò dicuntur, quę perēnia ſunt, vt Rhenus Albis Mogonus Danubius, & c. l. j. ff. de flumin. Et de illis loquitur textus noſter. Quilibet enim in eis piſcari poteſt, nec ab aliquo prohiberi. l. fi. in prin. ff. de vſucap. Niſi quis fortè continuè in quaſi poſſeſſione iſtius iuris fuerit, ꝙ ſolus pluribus annis in publico flumine piſcatus ſit, tūc poteſt alios prohibere. l. ſi quiſquā. ff. de diuer. & temp. præſcri. Molendina tamē ſine principis, ſiue magiſtratus authoritate, in publico flumine fieri nō poſſūt, neq; etiā aqua abduci poteſt, ne nauigationi officiat. l. quò minus. & ibi Bar. ff. de flumi.

Duæ fluminū ſpecies.

Molendina in publico flumine an fieri poſſit.

Et portus.

Portus † eſt concluſus loc⁹, quo importātur & exportātur 13
merces. l. portus. ff. de ver. ſig. Ripa verò eſt id, quod flumi- *Portus.*

 nis

nis alueum continet, naturalem cursus sui rigorem tenens. l.3.ff.de flu.

§.*Riparum quoque.*

14 Differentia † inter littus & ripam, est, Primo, quod littus est maris, ripa verò fluminis: Secundo, quod vsus littoris omnibus communis est, proprietas verò nullius, vsus verò arborum in ripa natarum quoque communis est omnibus, ita quòd quilibet in ripa fluminis poterit stare, piscari, nauesque arboribus alligare, proprietas tamen riparum & arborum priuata est, hoc est, eorum, qui prope flumen prædia possident. Poterit autem dubitari quæ sit ratio, quòd flumina sunt publica, etiam, quo ad proprietatem, ripæ verò non quo ad proprietatem. Responde, eam esse rationem, quòd ripæ hominum cultura & labore incrementum accipiunt, flumina verò per se fluunt sine facto hominis. Ex quo ergo prædia possidentes muniunt ripas, ne impetus fluminis in prædia irruat, Iure quoque proprietas illarum ad eos spectare debet: quia vbi est onus, ibi quoque debet esse commodum. §. quia plerunque. supra de legit. patro. tute.

Littoris & ripę differentia.

Cur flumina quo ad proprietatē sint publica, ripæ vero non.

15 Res † communes secundum Ang. differunt à publicis, quòd illæ nunquam in alicuius dominio fuerunt, sed sunt relicta communia, secundum Ius suum naturale primæuum. Publicæ verò, vt flumina, & portus, interdū subijciuntur dominijs circumiacentium, sicuti colligitur ex l. quod in littore. ff. de acq. rer. domi. Res autem publicæ differunt à rebus vniuersitatis, quòd illarum vsus est omnium populorum simul, qualescunque sint. Vsus verò vniuersitatis quoque communis est, sed tantùm illorum hominum, vbi res vniuersitatis sunt sitæ.

§.*Sacræ res.*

16 Res † sacrę sunt, vt text. hic dicit, quæ ritè per pontifices consecratæ Deo sunt Et sunt duplices. Quædam enim dedicantur ad vsum & cultum diuinum simpliciter & immediate, vt calices, libri, ornamenta &c. Et illæ alienari non possunt nisi causa pietatis: vt si alienentur pro redemptione captiuorum, vel sustentatione pauperum, tempore famis, iuxta regulam: Aurum habet ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. c. aurum. xij. q. ij. & l. sancimus. la j. C. de sac. eccle. Vel, si ecclesia habet superflua vasa, & debent, & possunt alienari. Authen.

Res sacræ

then præterea C. de sacrosa eccle. Quædam verò res sacræ non dedicantur simpliciter ad cultũ diuinum sed pro sustentatione ministrorum ecclesiæ: & illæ possunt alienari, si conditio ecclesiæ inde fit melior, vel alioqui ecclesia grauata est ære alieno, nec potest de mobilibus satisfieri. §. hoc autem in authen. de alie. & emphyt. col. ix. In † alienatione autem requiruntur tria. Primo, causæ cognitio, vt scilicet superior Prælatus examinet, vtrum alienatio expediat ecclesiæ, nécne. Secundò, consensus, seu authoritas prælati ecclesiæ, secundùm Panor. in c. statuimus. x. de transact. Tertiò. consensus totius cleri, siue Capituli. c. placuit. xij. quæst. ij. c. fi. x. de reb. ecclesiast. non alien. Qui autẽ his non obseruatis alienauerit, siue occupauerit, punitur de Iure Canonico, & Ciuili. Pœna Iuris Canonici est, quòd habentur pro sacrilegis, & excommunicantur. c. omnes ecclesiæ. xvij. q. iiij. Pœna Iuris Ciuilis est, quòd ecclesia rem alienatã vendicat pretio non reddito: Auth. qui res. C. de sacrosanct. eccles. Si tamen res aliqua esset ad pium vsum relicta, qui deprehenditur illicitus, debet in alium vsum pium & licitum conuerti. l. legatum, & quæ ibi notantur. ff. de vsu. & vsufru. legat. 17 *In alienatione rerũ sacrarum quot requirantur.*

Effectus rerum sacrarum est, quòd sine causæ cognitione temere in prophanum vsum conuerti non potest, l. sancimus. de sacr. ecc.

§. Religiosum.

Hodie illatione mortui, siue cadaueris, simpliciter locus non fit religiosus de Iure, sed requiritur authoritas episcopi, sicut constat.

§. Sanctæ quoque res.

Sanctum † est, quod ab iniuria hominum defensum, atque munitum est, dictum à sagminibus. Sagmina enim herbæ sunt quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret. l. sanctum. ff. de rerum diuisio. 18 *Sagminã herbæ.*

§. Singulorum.

De rebus, quæ in dominium nostrum venire non possunt, diximus. Nunc de rebus priuatis, quarum dominiã consequi possumus, dicemus. Consequimur † autem earum dominia duobus modis, de Iure gẽtium & de Iure Ciuili. In hoc §. vsque ad finẽ tituli, tractat de modis Iuris gentium. 19

Et deinde à titulo de vsuca . vsque ad titulum de obligationibus, tractat modos Iuris Ciuilis.

§. *Feræ igitur bestiæ.*

20 Primus † modus, siue causa acquisitionis rerum priuatarum de Iure gentium, est occupatio, quæ continet quinq; species: Venationem, piscationem aucupium, captiuitatem in bello publico iusto, & inuentionem. Est igitur venatio, occupatio bestiarum ferarum de Iure gentium permissa, nisi aliquis longissima præscriptione hoc Ius in aliquo loco solus acquisierit. Dico, ferarum: quia qui mansuetas occupat, furtum committit. Dico, nisi aliquis longiss. &c. quia si quis solus in aliquo certo loco longissimo tempore venatus fuerit, potest alios prohibere: vt colligitur ex l. si quisquam. ff. de diuer. & temp. præscri. Et licet Imperator hic indistinctè permittat venationem tamen de Iure consuetudinario feudorum, illa facultas est restricta ad vrsos, apros & lupos. §. nemo. de pac. ten. in vsi. feu.

Prim' modus acquirendi de iure gētium, occupatio. Venatio quid.

V E R S. *Quod enim ante nullius.*

Res nullius sunt duplices. Primò natura, vt feræ bestiæ, volucres, pisces: & illæ conceduntur occupanti Secundò vocantur nullius existimatione, siue censura hominum, vt res sacræ, sanctæ, de quibus loquitur tex. in §. nullius. ī. eod.

Res nullius.

Integrare) Apibus adhuc in arbore pendentibus cū fauo.

Talis regula.

21 Dic † secundum gl. hic in versi. talis, quòd tria sunt genera animalium. Quædam sunt prorsus fera, vt lupi, apri, &c. & illa conceduntur occupanti, iuxta §. feræ igitur bestiæ. ī e. Quædam natura quidem fera sunt, sed tamen diligentia hominum mansueta reddita: & illa tum fiunt occupantium, quando constat abijsse animo non reuertendi, de quibus in §. ceruos. hic tit. nostro. Quædam sunt natura mansueta, vt gallinæ, anseres. &c Et illa per occupationem non fiunt occupantis, de quibus loquitur §. gallinarum. hic tit. nostro.

V E R S. *Et qui lucrandi animo, &c.*

Furtum enim non esset, si detineret, non tamē animo lucrandi, ad hoc enim vt furtum sit, requiritur dolus & fraus, vt ī. dicemus.

V E R S. *In littore maris.*

Dicitur notanter, in littore maris, quia lapilli, & gemmæ ibi nati in nullius bonis vnquam fuerunt, igitur cedunt occupanti.

cupanti. Idem dic de aliis rebus natis in publicis siue communibus locis. Secus si quis gemmas, aut alias res, in alio loco quàm vbi natæ sunt, inuenerit: tum enim non fiunt inuentoris, cùm prius dominium habuerit, qui eas amisit, ideoque restituere debet. Si verò retinuerit, furtum committit, quia animo lucrandi rem alienam contrectat.

§. Prateres.

Secundus † modus generalis Iuris gentium, quò rerum dominia consequimur, est accessio, quæ fit duobus modis. Quandoque enim accedit rebus nostris, & nostrum fit sine hominum labore & industria. Quandoque per humanum laborem & operationem. Prima accessio est duplex, continua, & discreta. Discreta est, quando ex animalibus nostris, vt vaccis, ouibus gallinis, &c. quid procreatur. Continua verò fit per alluuionem. Item si insula in flumine publico nata fuerit, vel flumen dereliquerit alueum. Est † autem alluuio propriè, quando flumen paulatim detrahit fundo alicuius, & fundo alterius adijcit, ita quòd non poterit animaduerti quid quouis momento adiectum sit, ideoque illa accessio fit eius, cuius fundo adijcitur, siue lapides, siue ligna, siue gemmas, siue aurum adiecerit, modò terræ inhæreant. & oblita sint. l. adeo. §. præterea. ff. de acqui. rer. do. & Bar. in tract. de alluuio. in prin. Secunda accessio, quæ scilicet fit cum hominum labore & industria, fit multis modis, vt commixtione, ædificatione, implantatione, satione, scriptura, pictura &c. de quibus infrà in tex. ordine. 22 Accessio est modus acquirendi iure gentiũ. 23 Alluuio.

§. Insula.

24 Insula † dicitur propriè locus, qui vndique aquis circundatus est, siue sit in mari, siue sit in flumine, vt hic in gl. in ver. insula. Et est duplex, naturalis, & accidentalis, siue casualis. Naturalis est, quæ non fit casu, sed perpetuò ferè fuit, quales sunt Creta, Rhodus, &c. & de illis non loquitur text. noster. Casualis, siue accidentalis dicitur, quæ vel in mari (quod tamen rarò fit) vel in flumine nascitur. in mari nata, quia nullius est, cedit occupanti, quo ad dominium: & in hoc casu loquitur §. noster. Iurisdictio tamen spectat ad illum, qui mare distinguit, vbi nata est. l. insulæ. cum gl. ff. de iud. In flumine verò nata insula corũ fit ipso iure, qui prope flumen prædia possident, quò ad dominium: iurisdictio tamen ad dominum illius territorij pertinet. l. adeo. §. insula. ff.

la.ff. de acq.re.dom.

VERS. *Scilicet pro modo latitudinis.*

Id est, fit mensuratio insulæ, respectu vtriusq; possidentis prædia circa flumen. Et si fuerit in medio fluminis orta, cedit cuiq; dimidia pars insulæ. Si autem in vna parte ripę duo prædia possederint, diuiditur dimidia pars insulæ proportionabiliter ratione prediorũ. Si verò in littore fluminis orta fuerit, ita quod vni sit propior, ab altero verò longius distet, iterum fit mensuratio, & cedit vnicuique sua pars, pro ratione proportionis, hoc est, is, ad cuius prædium inclinat insula, plus acquirit, quàm alter, qui est remotior.

§. *Cum ex aliena.*

Quãdo qs bona fide ex materia aliena speciem cõficit, quo modo præcedat acquisitio.

Sequitur nunc accessio, quæ fit per nostrum laborem, cu-
25 ius prima species est specificatio. Est † autem specificatio, quando quis ex aliena materia bona fide speciem conficit,
26 vt ex alieno auro annulum. Quæritur autem, vter sit † dominus speciei, an is, cuius fuerit materia, an specificans? Tu distingue, aut species potest reduci ad rudẽ materiam, sicuti annulus potest reduci ad aurũ: & habet dominus materiæ actionem ad exhibendum: vt scilicet exhibeatur species, & reducatur ad priorem materiam, quo facto habet rei vendicationem, qua consequitur suam materiam. l. in rem. §. si quis. & §. item quæcunque. ff. de rei vend. Aut species non potest reduci ad rudem materiam: vt si quis ex alieno frumento coxerit panes, ibi panes non possunt resolui in frumentum, & tunc distingue. Aut specificans fuit in bona fide, id est, nesciuit frumentum esse alienum, & fit dominus speciei. tenetur tamen domino materiæ, actione in factum ad æstimationem materiæ. d. §. item quæcunque. Aut specificans fuit in mala fide, id est, sciuit materiam esse alienam: & datur domino materiæ actio ad exhibendum, & deinde rei vendicatio. Quia si quis sciens ex aliena materia aliquid conficit, videtur operam suam domino materiæ donasse. l. cuius per errorem. ff. de reg. iur.

In verbo. species aliqua.

Hic notã Iurisconsultis esse speciem, quod Dialecticis est indiuiduum. vt cùm dico: Promittis mihi Pamphilum? promissio speciei est. Sicuti cùm ita stipulor: Promittis mihi hominem: promissio generis est.

§. *Quod si partim*

Secunda

Secunda species accessionis in specie est commixtio, siue confusio. Fit autem commixtio quando quis partim ex sua, partim ex aliena materia speciem facit. Exempli gratia, Si quis † furaretur Titio frumentum, & vendiderit Sempronio. Sempronius licet bona fide emerit, nesciens scilicet frumentum esse furtiuum, tamen non fit dominus frumenti, cum venditor fur scilicet dominium non habuerit: igitur manet frumentum alienum, scilicet illius, cui surreptum erat. Iam si Sempronius illi frumento à fure empto suum immiscuerit, & panes coxerit, &c. quæritur, quid iuris sit in illa commixtione, cum materia specierum partim specificantis, partim verò aliena fuerit? Et distingue: Aut ex commixtione fit certa species, cuius materia separari nō potest, ita vt sciatur, quæ pars cuiusque fuerit, vt vinum, annulus, &cæt. Et subdistingue, Aut commixtio est facta voluntate solius specificantis bona fide, nesciente illo, qui fuerit dominus partis materiæ: & fit specificans dominus speciei: quia concurrunt duæ rationes, videlicet opera sua, id est, specificatio, & pars quoque materiæ quam adhibuit. Et in hoc casu loquitur §. quod si partim. hic tit nostro. Dominus tamen partis materiæ habet actionem in factum ad æstimationem, per regulam, Nemo cum alterius iactura locupletetur. l. nam hoc natura, ff. de cond. ind. Aut est facta commixtio cum cōsensu, siue voluntate vtriusque, tam specificātis quàm alterius: siue est facta commixtio casu, id est, neutro sciente, & fit species ex commixtione facta communis, daturque actio vtrique, communi diuidundo. l. idem Pomponius. in prin. ff. de rei vend. Et in hoc casu loquitur §. si duorum hic tit nostro. Si autem est facta commixtio materiarum, sed singula corpora suam substantiam retinuerunt. vt si frumentū meū alieno cōmisceatur: tunc quoque subdistingue. Aut frumentum est mixtū voluntate vtriusque, & fit cōmune, competitq; actio communi diuidundo. l. idē Pomponius. in prin. Aut est mixtum casu, id est neutro sciēte, siue voluntate vnius tantum, altero nesciente. Et subdistingue: Aut frumentum extat: & tunc aut apparet quantum cuiusque fuerit: & habet vterque rei vendicationē ad repetendum id quantum de suo aceruo frumenti accesserit. d. l. Idē Pomponius. Aut non apparet, quantū cuiusque fuerit: & iudex ex officio suo æstimabit quantum cuiq; reddi debeat: vt

Cōmixtio, siue confusio. 27

hic

hic in §. sed si ab alterutro. Si verò frumentum consumptum fuerit:& iterum subdistingue. Aut fuit consumptum bona fide:& tunc si constiterit,quantum cuiusque fuerit, datur vtilis actio ad æstimationem illius consumpti ex mente l.qui occiderit.§.si quis alienum.ff.ad leg.Aqui.Si verò non constiterit,quantum cuiuscunque fuerit, committitur arbitrio iudicis, qui ex officio decernit, quantum cuique debeatur.d.§.sed si ab alterutro.hic tit.nostro.Aut malè consumptum est,& furtum commisit consumens: quia scienter contrectauit rem alienam,animo lucrandi, ideoque furti actione tenetur.

Quot actiones sint contra furtũ pro-dita. 28

V E R S. *Condici possunt in §.si quis tamen alienam.*

Id est,potest agi contra furem actione personali.§.appellamus.j.de actionib Et nota obiter, dominum, cui res surrepta est,habere quatuor actiones. Prima † est actio ad exhibendũ quæ est quasi præparatoria rei vendicationis,nempe qua agitur contra possidentem, vt exhibeat rem, & det inspectioni.Secunda est rei vendicatio,qua rem ipsam,si extat,à quouis possessore repetit. Tertia est actio furti, qua consequitur duplum, vel quadruplum, secundum Ius antiquum. & quoque rei persecutionem habet, de qua infra. Quarta est condictio furtiua, qua consequitur rei extinctæ æstimationem.

§ *Cum in suo solo.*

Ædificatio

Tertia species accessionis est ædificatio. Fit autẽ ędificatio de qua hic loquimur, duobus modis Aut enim quis in suo solo ædificat ex aliena materia, aut in alieno solo ex

29 sua materia. Primò casu dic. Aut † ædificans ædificat bona fide.id est nescit materiam esse alienam:& fit dominus ędificij:quia ędificiũ cedit solo.Tenetur tamẽ domino materię actiõe de tigno iniũcto,qua cõsequitur duplũ Si verò ędificiũ dirutum fuerit, & nondũ consecutus est duplũ,habet actionẽ ad exhibendũ,& rei vendicationẽ qua repetit suam materiam.Idẽ Iuris est in eo,qui habet tignũ iniunctũ,licet ipse nõ iniunxerit,vt hic in glo.in verbo de tigno iniuncto. Aut ędificat mala fide:& agitur cõtra eũ actiõe ad exhibendum rei vendicatione actione furti, condictione furtiua, & actione de tigno iniuncto.l.j.in fi.&l.fi.ff.de tig.iniũcto.& glo.hic in verb.de tigno iniuncto. Secundo † casu, quando

Ædificans bona fide in alieno solo.

Ædificans mala fide.

30 ædificat in alieno solo ex sua materia,& subdistingue:

Aut

Aut ædificat mala fide sciens scilicet solum alienum: & videtur domino soli donare illam materiam,l.cuius per errorem.ff.de reg.iu.Ideoque cedit tale ædificium solo,nec vendicatur materia,etiam si sit dirutum ædificium.Et de illo casu loquitur.§ ex diuerso. hic tit nostro. Aut bona fide: & non tenetur domino soli restituere ædificium, nisi soluerit dominus pretium materiæ,& fabrorum mercedes,iuxta regulam, Nemo locupletetur cum alterius iactura. Et in hoc casu loquitur.§.certe.hic tit.nostro.

§. *Si Titius alienam plantam.*

Est planè eadem ratio cum implantatione, & scriptura, quæ est cum ædificatione. Sicuti enim ædificium cedit solo,ita quoque planta & frumentum solo,& scriptura chartę cedit. Et sicuti sciēs alienū solum esse,ædificando de sua materia,ædificium domino soli facit, & sicuti ædificans bona fide in alieno solo,potest petere expensas & æstimationem materię: sic quoq; plātans, & serens bona fide in alieno solo,petit à domino soli impēsas, & pretiū seminis siue plātę.

§.*Si quis in aliena tabula.*

Ratio diuersitatis est,quòd scriptura cedit chartæ.& tabula picturæ: quia olim cùm non erat papyrus, chartæ multo pretiosiores scripturis erant: picturæ autem propter sumptus colorum semper erant pretiosiores quibuslibet tabulis, ideo vtrinque vilius pretiosiori cedit. *Quare sit diuersa ratio in scriptura, quā pictura.*

§.*Si quis a non domino.*

Est & alius modus acquirendi dominium,Perceptio fructuum ex re aliena, bonafide possessa. Vt intelligas,pone casum hoc modo: Titius emebat fundum à Sempronio bona fide, cùm tamen fundus non esset Sempronij, quòd sic traditione non potuit transferri dominium in emptorem, quia venditor non erat dominus: certum tamen est quòd per possessionem longi temporis.id est,decennij, & sic per præscriptionē, potuit assequi dominiū.Si ergo interim priusquam fundus emptus prescriberetur,à vero domino vendicatus fuerit, quæritur an emens, & sic possessor bonæ fidei teneatur quoque ad fructus, quos inde percepit: Et distingue,Aut † quæritur de naturalibus fructibus, qui sine indu- 31 stria hominum,& labore peruenerunt,vt de pomis piris & similibus:& dic,Aut extant:& vendicat dominus à bonæ fidei possessore.Aut sunt consumpti:& tenetur bonæ fidei possessor *Quæstio elegans, de restituēdis fructib' ex alieno fundo bona fide possesso perceptis.*

sessor condictiõe sine causa, ad æstimationem in quãtum factus est locupletior. Aut queritur de industrialibus fructibus qui scilicet hominum labore, & industria prouenerunt, vt frumentum, vinum &c. & iterum distingue, Aut extant: & possunt vendicari per officium iudicis. l. certum. §. bonæ fidei. C de rei vendi. Aut comsumpti sunt: & planè nihil tenetur possessor: pro cura enim & labore suo eos retinet, vt hic in §. nostro. Et hęc in bonæ fidei possessore procedunt. Malæ fidei autem possessor indistinctè tenetur de omnibus fructibus tam naturalibus, quàm industrialibus, tam de extantibus, quàm consumptis. Similiter quoque de perceptis & percipiendis, nisi habeat titulum: tum enim excusatur de percipiendis.

§. *Is vero.*

Quod attinet ad faciendos fructus suos, quid differat fructuarius à bonæ fidei possessore.

32 Sicuti bonæ fidei possessor fructus industriales pro labore & industria suos facit, sic quoque vsufructuarius, & quoque colonus, Differt † tamen vsufructuarius à bonæ fidei possessore. Primò, quia ad hoc, vt fructus fiant vsufructuarij, requiritur quòd aut ipsemet, aut alius suo nomine, eos à terra separet & percipiat. l. si fur decerpserit. ff. de vsufruct. Bonæ fidei autem possessori cedunt fructus, à quocunque fuerint separati. l. si vsufructuarius messem. ff. quib. mod. vsufru. amit. Secundo differunt, quòd vsufructuarius facit omnes fructus suos, tam naturales, quàm industriales. l. vsufructu legata. ff de vsufruct. Bonæ fidei autem possessor tantùm industriales suos facit, non autẽ naturales. l. fructus ff. de vsuris.

VERS. *Eadem fere & de colono dicuntur.*

Colonus quis, & in quo differat ab vsufructuario.

33 Colonus † est, qui sub certa annua mercede in pecunia numerata, vel alia materia, veluti frumento, vino, & c. agros suscipit colendos. Sicuti autem vsufructuarius omnes fructus tam naturales, quàm industriales suos facit, ita quoque colonus. Differt tamen colonus ab vsufructuario, quòd fructus sunt coloni, à quocunque fuerint decerpti. l. si. apes. §. fi. ff. de fur. Vsufructuarij verò tum demum fiunt, cùm ipsemet, vel alius eius nomine, à solo separauerit. d. l. si fur decerpserit. ff. de vsufru. Secundò differunt, quòd hæres coloni, eo mortuo, in eius locum succedit, & fructus percipit. §. fi. J. de locatio. & conductio. Hæres verò vsufructuarij, non item per tex. nostrum hic.

§. *Sed si gregis.*

Debet

Debet enim vti, frui bona fide, sicuti diligens paterfamilias, salua rerum substantia.

§. *Thesauros.*

Thesaurus, † est depositio pecuniæ ab ignotis dominis, cuius non extat memoria. l. vnica. C. de thesau. lib. x. Dico, ab ignotis dominis, & cuius non extat memoria: quia quando constat quis deposuerit, & quando deposita sit, thesaurus non est. Ideoque si quis vel lucri, vel metus, vel custodiæ causa pecuniam absconderit, inuentoris non fit. Qui autem inuenerit, sciens conditionem, & retinuerit, furtum committit. l. nunquam nuda. §. Thesaurus. ff. de acquir. rerum domin. Abscondentis enim, vel ius hæredum manet. l. thesaurus. ff. ad exhibend. Si tamen quis talem pecuniam inuenerit, nesciens conditionem, & putans thesaurum esse, retinendo non committit furtum, quia non est in dolo, vt dicemus. ʒ de furtis. 34 *Thesaurus quid. Animaduerte tamen Iurisconsultos hoc vocabulo sæpe abuti: vt Papin. in l. peregre de acqui. possess.*

Ad hoc autem, vt scias quid Iuris sit de thesauris inueniendis, siue quærendis, quorum non extat memoria, distingue, Aut quærit † siue inuenit quis thesaurum in suo loco. Et subdistingue, Aut quæritur simpliciter, non adhibitis artibus magicis: & fit thesaurus inuentoris, siue casu inuenerit, siue inquirendo. Aut inuenit in loco sacro, vel religioso: & fit quoque inuentoris, si non inquirendo, sed casu fortuito inuenit. d. l. vnica. C. de thesau. lib. x. dicta l. nunquam nuda. §. thesaurus. ff. de acquir. rerum domi. & §. nostro hic. Aut non quæritur simpliciter, sed artes magicæ adhibentur: & fisco debetur, si inuentus fuerit thesaurus. Gl. in verb. arte. & ibi Bar. in d. l. vnica. C. de thesau. li. x. Aut quis inuenit thesaurum non in suo loco, neque in loco religioso, siue sacro, sed inuenit in re aliena, siue in Cæsaris siue fiscali. & subdistingue, Aut quis inuenit thesaurum casu, vt arando, vel aliâs terram alienam colendo, non tamen animo quærendi thesaurum: & fit dimidia inuentoris, dimidia vero domini soli. Aut studiosè animo quærendi thesaurum inuenit: & tenetur domino soli inuentum restituere, puniturque pœna extraordinaria. d. l. vnica. C de thesau. li. x. *De inuentione thesauri.* 35

§. *Per traditionem.*

Alius modus Accessionis est traditio. Est † autē traditio, rei alicuius in aliquem trāslatio. Et sumitur duobus modis, propriè & impropriè. Propriè, quādo res mobilis traditur, vt 36 *Acquisitio per traditionem.*

annu-

annulus,vestis,liber,& c. Impropriè verò in reb' immobilibus,quæ tradi verè non possunt,sed fit introductio in possessionem,quæ pro traditione habetur. Obseruabis autē solam traditionem non satis esse ad transferendum dominium .l. nunquam nuda.ff.de acquir rerū domi.quia primo + requiritur,quod tradens sit dominus rei traditæ,vel saltem quasi dominus,iuxta regulā. Nemo plus Iuris in alium transferre potest,quàm ipse habet. Secundò, quòd sit persona habilis ad tradendum,veluti nō pupillus, nō furiosus, nō prodigus. l.j.ff.de curator.furiosi. Tertiò, ꝙ præcedat causa vera, vel putatiua, vt causa emptionis, donationis. dotis, legati,& c. Si vera causa præcessit,non est dubium,quin transferatur dominium: si verò putatiua præcessit,distingue. Aut vterq; putauit causam subesse:& transfertur dominium, vel quasi dominium per traditionem. Aut tradens putauit subesse causam.& accipiens sciuit nullam subesse:& accipiens,hoc modo furtum committit, quia sciens contrectat rem alienam. l.si iussus. §.j. ff. de furt. Aut accipiens putauit causam subesse, tradens autem sciens nullam subesse:& transfertur dominium,quia videtur donare l.cuius per errorem. ff.de reg. iur. Quartò,quòd res non sit prohibita alienari,vt res sacra, sancta dotalis,liber homo,& c.& quia illæ vtcunque tradantur.etiam ex iusta causa,non tamen transfertur dominium. Quintò,si traditio fuerit facta ex causa emptionis, requiritur quod sit solutum prætium,alioqui venditori pignoribus vel fideiussoribus satisfactum.§.venditæ.hic tit.nostro.

Sola traditio non transfert dominium: & quot requirantur in tradēte vt transferat. [37

VERS. *Sed si is.*

Quare ante solutum pretium. vel sufficientem cautionem potest venditor rem venditam tāquam suam vendicare, nisi venditor fidem emptoris sit secutus, vel emptor paratus sit incontinenti prætium soluere, vel alijs modis venditori satisfacere.l. Inciuile. C. de rei vendi.& c.

IN VERBO. *Quia palam.*

Nisi ex qualitate proiectionis intelligi possit, res ita proiectas,quòd pro derelicto habeantur. Exemplum, Si quis libros apertos è naui in mare proiecerit,statim appareret eijcientem eos habere pro derelicto, ideoque cederent occupanti. Si verò clausos. & inuolutos abijceret, videretur non animo amittendi eiecisse,quare & etiam eius manent.l. falsus.§.si iactum.ff.de furtis.iuncta glo.hic.

De

De rebus corporalibus, & incorporalibus. Tit. II.

1 *Transitio à diuisionibus rerum supra traditis, ad nouam, scilicet, res diuidi in corporales, & in incorporales.*
2 *Res corporales quæ sint, & quomodo diuidantur.*
3 *Rerum incorporalium definitio.*

N† titulo præcedenti, explicatę sunt multæ diuisiones rerum: in hoc autem† titulo habes aliã diuisionẽ, scilicet quòd quædã sunt corporales, quędam incorporales. Corporales† sunt, quę de sui natura possunt tãgi, vt fundus, prædium, &c. Et sunt duplices: Quædã enim de sui natura sunt quidẽ tangibiles, quæ tamen propter impossibilitatẽ tãgi nõ possunt, qualia sunt corpora cælestia. Itẽ quę in mari submergũtur. Et de ijs, licet sint res corporales, tamẽ de eis iure nihil dispositũ est, cùm dominio nostro subijci non possint. Quędã verò ita tãgibiles sunt, quòd à quouis facilè tãgi, & deprehẽdi possunt: quales sunt ædes, fundi, & reliquæ res, quas habemus in nostro cõmercio: quæ quibus modis nostrę fiãt de iure gentiũ, dictũ est in tit. prox. Quibus autẽ modis nostrę fiãt de iure ciuili, audiemus ꝟ. in tit. de vsucap. de dona. de testa. de leg. de fideic. de succ. ab intesta. de bono. pos. & in quibusdã titulis sequẽtibus. Incorporales† verò sunt, quę tãgi nõ possunt: qualia sunt ea, quę in iure cõsistũt, vt seruitus, vsusfruct', vsus, habitatio, vsucapio, præscriptio, hæreditas, possessio, obligatio, & actio, &c. Quarũ tractatio vsq; ad finẽ triũ librorũ sequẽtiũ durat, & singularũ explicationẽ suo loco audiemus. 1 2 3

Res corporales duplices.

VERS. *Quæ in iure consistunt.*

Ideo dicit, Res incorporales in iure cõsistere, quia incorporalia cogitatione tantùm discernuntur. Quid enim sit hæreditas, tangi non potest, sed animus hominis percipit: ideo iuris esse dicitur, quia per ius substantiatur, creatur, & nominatur. Et licet contenta in hæreditate sint res corporales, vt fundi, prædia. &c. tamen ipsa hæreditas, id est, ipsum ius, per se non est corporale quiddam, ideo quoq; possideri propriè non potest, sed quasi possidetur. Idem dic de reliquis rebus incorporalibus. Et sic nota obiter quòd continens nõ semper mutat naturam propter contenta.

Res incorporales quare illæ putentur, quæ in iure consistunt.

De seruitutibus rusticorum, & vrbanorum prædiorum. Tit. III.

1 *Continuatio huius tit. ad sequentes tres tit.*
2 *Seruitutis definitio, definitionisq; expositio.*
3 *Seruitus duplex, realis, & personalis.*
4 *Seruitus realis quæ sit, & quomodo subdiuidatur.*
5 *Seruitutes reales quomodo acquirantur, & quibus modis rursus amittantur. nume. 6.*
7 *Seruitutes personales quæ sint, & quot earum species.*
8 *Vsusfructus definitio, definitionisq; explicatio.*
9 *Quasi vsusfructus dicitur, qui est in rebus, q̃ vsu cõsumũtur.*
10 *Vsusfructus est duplex, formalis & causalis.*
11 *Modi acquirendi vsumfructum.*
12 *Vsusfructus consistit cum in rebus corporalibus, tum in incorporalibus, & mobilibus ac immobilibus.*
13 *Quibus modis finiatur vsusfructus.*
14 *Vsus qui sit, & quid ab vsufructu differat.*
15 *Quot, & quibus modis vsus fiat.*
16 *Habitatio quæ sit, & in quibus ab vsufructu & vsu differat, atq; in quibus cum illis conueniat.*
17 *Iter, actus, via, quid inter se differant.*
18 *Quare seruitus sine prædio constitui non posit.*

1 Ontinuatio ad sequentes tres titulos talis potest assignari: Dictũ † est in proximo titulo, res incorporales eas esse, quæ consistunt in Iure, quales sunt seruitutes, hæreditas, & c. quas Imperator ordine explicabit. & primò orditur à seruitutibus. Serui-
2 tus † est Ius, quod habemus in re alterius, vt is patiatur aliquid, aut non faciat aliquid l. quoties. §. seruitutum. ff. de seruit. Exempli causa: Si haberem iter in fundo Titij, oporteret eum pati, me ire ꝑ illũ fundũ, Vel si habeo Ius in ædibus vicini, ne fenestram faciat, & c. me inuito fenestram facere nõ poterit. Et illud Ius seruitus vocatur, q̃a vicini ædes, vel fundi. ĩ hoc seruiũt ædibus, vel fundis meis. Dico in definitiõe, in re alteri⁹, ad differẽtiã dominij, qđ est Ius, qđ habemus
3 in reb⁹ nostris, & nõ alienis. Est † autẽ seruitus duplex, rea-
4 lis, & personalis. Seruit⁹ realis † est, cùm res seruit rei, vt fundus fundo, domus domui, prædiũ prædio, pratũ prato & c. Ideo

Seruitus.

Seruitus quotuplex.

Ideo realis dicta quia personam non respicit, sed durat, etiã si persona cui debetur, sublata fuerit, & transit ad quemcũq; successorem, secundum gl in l. j ff. de seruit. Et subdiuiditur in seruitutem rusticorum prædiorum, & vrbanorum prædiorum. Rusticorum prædiorum sunt, quæ rusticis prædijs debentur vt agris, vineis, pratis, horteis, stabulis, à reliquis tamen ædificijs causa inhabitandi factis, separatis. l. eo iure, §. stabula. ff. in quibus causis pig. vel hipoth. contrahitur.

Qualia sunt,
- Iter. Actus.
- Via.
- Aquæ ductus.
- Aquæ haustus.
- Pecoris ad aquam appulsus.
- Ius pascendi. *Die trist.*
- Calcis coquendæ.
- Arenæ fodiendæ.

Ex quibus cõficiatur seruitus rusticorum prædiorũ.

l. j. ff. de seruit. rusti. præd. His connumerari poterit ius venãdi, & aucupandi in alieno fundo, ius piscandi in alieno flumine ius secandi ligna in aliena sylua. nam & hæc rebus seruiũt, & ad successores perueniunt.

Seruitutes vrbanorum prædiorũ sunt, quę debẽtur prædijs vrbanis. Dicuntur autẽ vrbana prædia omnia ædificia inhabitãdi causa facta, vbicunq; sint, modò nõ fiant fructuũ reponendorum causa, secundum glossam hic, in verbo, villa.

Seruitus urbanorũ prædiorũ.

Seruitutes vrbanorum prædiorũ sunt hæc,
- Altius tollendi ædificium, & officiendi luminibus vicini.
- Aut non extollendi.
- Stillicidium auertendi in tectum, siue aream vicini.
- Aut non auertendi.
- Mittendi tigna in vicini parietem.
- Ius deijciendi.
- Item ne officiatur prospectui. l. j. cum sequentibus. ff. de seruit. vrb. prædior.

Causæ † seruitutum realium sunt pactiones, stipulationes, contractus. vt emptiones, donationes, legata. §. si quis velit. hic ti. nostro. Item vsus tanti temporis, cuius initij nõ extat memoria: habetur enim talis præsumptio pro constituto. l. j. §. fin. ff. de aqua pluuia arcenda. Requiritur tamen quasi traditio, quæ fit per patientiam domini, qui patiendo 5

inducit quem in quasi possessionem, & cauet se non impediturum vtentem seruitute.l.quoties. ff.de seruitutibus. Ef-
6 fectus est, habere Ius in re alterius. Amittuntur † autem seruitutes reales, Primò per confusionem, hoc est, si is, qui habet seruitutẽ in fundo alicuius, illum fundum emat, aut ecõ trà.l j.ff.quemadmod. seruitus amit. Secundò, per ædificationem. Si enim eo sciente, qui seruitutem habet, in eo loco, vbi seruitus est, quid ædificatum fuerit, amissa est seruitus.l.si stillicidij.in princip.ff. quibus modis seruit.amitta. Tertiò, amittuntur non vtendo infra decem annos inter præsentes, & viginti inter absentes, si seruitus est continua, nec habeat temporis interualla. Si verò discontinua fuerit, vt si alternis mensibus seruitutem quis habeat, vel aquã in æsta te tantũ in alieno fundo habeat, duplicãtur tẽpora amissionis, vt scilicet nõ vtẽdo viginti annis inter pręsentes, & quadraginta inter absentes, amittatur.l.si sit cõstituta. ff.quẽad. ser.amit. Et hoc est verũ in seruitutibus rusticorũ prædiorũ. In seruitutibus autẽ vrbanorũ prædiorũ non est satis ad amissionem, q͂ quis intra decẽniũ, vel viginti annos nõ fuerit vsus seruitute: sed requiritur impedimẽtũ illius, in cui9 bonis seruit9 hęrẽt, videlicet q͂ decẽ vel viginti annis impedierit, ne vteretur illa seruitute.gl.in verb.recipiat.hic ti.nostro.

Quibus modis seruitutes reales amittantur.

9 Seruitutes † personales sunt, quando res seruit personæ. Et ideo personalis dicitur, quia tantum personę inhæret, & non rebus, ideo cum persona intermoritur.

Personalis seruitus.

Et sunt tres, { Vsusfructus. Vsus & Habitatio.

8 Vsusfructus, † dicitur ius alienis rebus vtendi, fruẽdi, salva rerum substantia. Dico, alienis rebus, quia vsufructuarius non est dominus rei, in qua constitutus est vsusfructus, sed tantùm habet Ius fruendi. *Er mag es allein geniessen.* Ideo que non datur ei rei vendicatio, sed actio confessoria. §.æquè si agat.J.de actionibus. vbi principaliter tractatur materia seruitutum. Dico, vtẽdi ad differentiã Iuris, quod creditor habet in pignore, quo vti non potest, imò vtẽdo, *Wan er es gebrauchet*, cõmittit furtum. §.furtum autem.J de obligatio. quæ ex delic.nascun. Dico, fruendi, ad differentiam vsuarij, qui tantum vti potest, quantum opus habet ad quotidianũ vsum, non autem frui, sicuti vsufructuarius, qui fit dominus

Vsusfructus.
Actio vsufructuarij.

pro-

prouentuũ,& redituũ rei,ex qua debetur vsusfructus, modò ipse percipiat,& à terra separet.§. is verò. ꝟ. de rer diui. l.si fur decerpserit.ff.de vsufruc.Dico, salua rerum substantia: quia vsufructuarius ita vti frui debet, ne proprietas fiat deterior. Ideoque si vsusfructus vineæ legatus esset,in locũ demortuarum vitium, vel arborum, vsufructuarius alias substituere debet.§.sed si gregis.ꝟ.de rer.diuisio.*

Cognata vsusfructus sunt,vsus,habitatio,& quasi vsusfructus. De vsu & habitatione.ꝟ.dicemus. Quasi vsusfructus vero † est in rebus,quæ vsu cõsumũtur,vt vino,oleo,frumẽto, pecunia numerata,&c. Et dicitur ideo quasi vsusfructus, q͂a nõ potest esse in huiusmodi rebus salua rerũ substãtia,aut si salua manet substãtia, non potest vsufructuarius vti & frui. Et sic non cõuenit cũ definitione vsusfructus. Constituitur autẽ quasi vsusfructus,præstãdo cautionem de restituẽdo tãtundẽ pecuniæ,olei,siue vini,&c. vel æstimationẽ earũdem finito vsufructu,quæ cautio loco proprietatis soluendæ habetur Est † autem vsusfructus duplex: formalis,& causalis. Formalis dicitur,quãdo vsusfructus separatus est à proprietate,de quo loquitur propriè titulus noster. Causalis verò est,quando coniũguntur proprietas & vsusfructus, & nihil aliud est in effectu,quàm plenum dominium,& dicitur illa coniunctio,consolidatio.§.nã cedẽdo.hic tit.nostro. Causæ vsusfructus † sunt,pactiones,stipulationes,contractus,testamẽta,codicilli: vt si testator alicui vsumfructum domus suæ legauerit. Item sententia iudicis: vt si iudex vni proprietatẽ, alteri verò vsumfructum adiudicauerit. l. vsusfructus pluribus modis.ff.de vsufr. Causa † materialis sunt res corporales,& incorporales, mobiles, & immobiles. Mobiles sunt, quæ vsu non consumũtur,vt iumenta, pecudes,&c. Immobiles.vt prædia vrbana,& rustica,fundus,ædes,prata,vineæ, &c. Incorporales,vt iurisdictiones,decimæ,census, reditus, &cæt. Causa finalis,vti,frui rebus alienis. Effectus est,parere actionem confessoriam.§.æquè. ꝟ de action. Finitur † autẽ vsusfructus multis modis. Primò, morte vsufructuarij. Secundo,maxima,& media capitis diminutione. Tertiò,non vtendo decem annis inter præsentes, & viginti inter absentes.l.an vsusfructus. ff.de vsufr. Quartò,mutatione rei, in qua debetur vsusfructus: vt si in domo fuerit relictus vsusfructus,& illa exusta fuerit,vel deciderit: vel si sit in area relictus,

Vsufructuarius 9] *autem an poßideat ingens antinomia est duarum legum l.naturaliter. de acq pos.* 10] *& l. certe. §. is qui rogauit de precar.*

Vsusfructus quotuplex. 11]

12

13 *Finiendi vsusfruct' modi.*

li&ctus,& posteà factùm sit ædificium:vel si habeam vsumfru-ctum agri alicuius, qui posteà fit stagnum, vel econtra: vel in sylua cædua, vbi posteà agri parati sunt, &cæt. In istis. & similibus casibus cessat vsusfructus, quia res est mutata. l. si ager cum similibus. ff quibus mod. vsusfructus amit.

Quintò, confusione, vt si vsufructuarius nanciscatur proprietatè,& ecõ:ra, l. si seru⁹. ff. quibus modis vsufr. amittatur.

14 *Vsus.* Vsus, † dicitur Ius cum cautione vtendi rebus alienis, salua rerum substantia. Dico cũ cautiõe : quia vsuarius tenetur satisdare de vtẽda re, arbitrio boni viri, id est, iudicis:& de restituẽdo eo quod restabit. l. huic. §. sed & vsus. ff. vsufru. quomodo caue. Dico, vtendi tantùm, ad differentiam vsusfructus, in quo est quoque ius fruendi, quod hîc non habet locum Ideoque is qui vsum fundi alicuius habet, fructibus, pomis, oleribus, floribus, oleo, fœno, &cæt. & alijs rebus, quæ in fundo nascuntur, tantùm quod ad victum suũ proprium necessariũ, & suorũ, vel interdum etiã cõuiuarum, siue hospitum, quos recipit, nec aliquid, quod vltra victum superit, vendere vel alienare potest, quod tamen vsufructuario permissum est. Sunt quoque aliȩ differentiæ inter vsum & vsumfructum; quas poteris colligere in Ioan. de Pla hic.

De differẽtijs usus & usufruct⁹ remissiue.

Quomodo constituatur usus

Fit † autem vsus dupliciter: Aut constituitur in rebus immobilibus, vt fundo, &c. & potest vsuarius vti omnibus rebus, quæ inde nascuntur. Aut constituitur in rebus mobilibus vt grege ouium, & subdistingue, Aut ea, quæ inde prouenniunt, in vsu tantùm sunt, non autem in fructu: & cedunt vsuario. Aut non tantum sunt in vsu, sed quoque in fructu: & non cedunt. Exemplum: Si vsus pecorum, vel ouiũ, legatus esset, certum est, vsuarium lacte, lana, & agnis vti non posse, vel tantum modicè: quia in fructu sunt, & non in vsu. §. in pecudum. s. de rerum diui. Ad stercorandum aũt agrum pecoribus legatis vti posset. §. sed & si pecorum. cũ §. seq. hic tit. nostro. Causæ eædem sunt, quæ sunt vsusfructus, vt hîc tit. nostro. Effectus est vti rebus alienis. Finitur quoque vsus illis ipsis modis, quibus vsusfructus.

Vsus ouiũ.

16 *De habitatione.* Habitatio, † est Ius separatum ab vsu & vsufructu, in habitãdo consistens, & tantum in domo cõstituitur. Dico tantũ in domo, ad differentiam vsusfructus, & vsus, qui in omnibus alijs rebus constitui possunt. modò vsu non cõsumãtur. Secundò differt habitatio ab vsufructu, & vsu, quia Ius habitationis

tionis finitur tantũ morte inhabitãtis. Ea autẽ pluribus modis amittuntur vt dixi. Tertiò, differt ab vsu, quia vsuarius ius suum alteri locare non potest: is autem, qui habitationẽ habet locare, & gratis cõcedere alteri põt Et in hoc casu cõ uenit cũ vsufructu. Cũ vsu quoq; cõuenit habitatio, qa eas personas ad se recipere põt inhabitãs, quas recepit vsuarius. Cũ vtroq; cõuenit, quod easdem habet causas, quas ille seruitutes. Secũdò, q non transit ad heredes, sicut nec illa duo Iura. Vide Io: de Plat. hic. Causę habitationis, vt diximus, eædẽ sunt quę vsusfructus, & vsus, de qbus supra. Effect' est, habitare in alienis ædibus. Finitur aũt habitatio morte illius, q inhabitat, nõ aũt alijs modis, qbus vsusfructus tollitur.

VERS. *Iter, actus, via.*

Differentia † inter iter, actum, & viam hęc est, quòd qui habet iter, ius habet eũdi & ambulãdi, siue ipse eat, siue sella vel lectica vehatur, siue equo aliòve quocũq; animali insideat: iumẽtum tamẽ & vehiculum ducere non potest. Qui verò actũ habet, primùm habet omnia Iura itineris, & præterea plaustrum, & iumentũ ducere potest. Viam verò qui habuerit tam ius itineris, quàm actus habet, & præterea ius trahendi lapides, & ligna, ferendiq; erectam hastam, hoc est, ius habet ducendi exercitũ, siue peditatũ, per alienum agrũ, modò fructus non lædat. l. qui sella. ff. de serui. rust prædio. 17 *Iter, actus, via.*

Ædificijs) factis causa inhabitandi.

Et si in villa ędificata sint.) Econtrà omnia ędificia non causa inhabitandi, sed reponendorum fructuum gratia facta, rustica prædia dicuntur, etiam si sint in vrbibus.

§. *Ideo autem hæ.*

Id est, seruitus † est relatio, quæ versatur inter duo extrema, inter fundamentum, & terminum. Fundamentum est prædium in quo hæret seruitus, & ex quo debetur. Terminus vero est fundus, siue prędiũ, ad quod respicit, siue cui debetur seruitus. Ideoque sine istis prædijs seruitus esse non potest, sicuti accidens non potest esse sine subiecto. 18 *Seruitutẽ sine prædio nõ esse, tanquam accidens sine subiectio.*

Ius in corpore.

Id est in re aliqua immobili, quę si fuerit mutata, & ipsum Ius vsusfructus sublatũ est: vt si ager, in quo debetur vsusfructus, fit piscina. Est aũt vsusfructus, quoq; relatio, quę versatur inter duo extrema inter fundamentũ & terminũ. Fũdamẽtũ est ipsum corp', siue res immobilis, in q̃ debetur vsus-

 fructus.

fructus. Terminus verò est persona, cui debetur vsusfructus.

VERS. *Item alij vsumfructum.*

Id est, testator potest eundem fundum duobus simul legare, vni vsumfructum, & alteri proprietatem.

Caueatur.) Scilicet de restituendo vino, oleo, &c. vel eorum æstimatione, vsufructu finito.

Satisdet.) Pignoribus, vel fideiussoribus.

Capite minueretur.) In seruitutē redigeretur, vel deportaretur

Per cautionem.) Quæ scilicet loco proprietatis habetur.

Maxima) Id est, seruitute.

Media.) Id est, deportatione.

Cedendo extraneo.) Id est, cedendo Ius ipsum vsusfructus nihil agitur, quia personæ inhæret, à qua separari non potest: commoditas tamen vendi, & cedi extraneo potest, etiam proprietario inuito.

Vtatur.) Vsufructuarius habet omnes fructus, tam naturales, quàm industriales, & potest de iis pro libito disponere, nec tantum ad vsum, sicut vsuarius.

Neque his.) Id est familiæ rusticæ, quæ ibi est fundi colendi causa, vrbanę tamē licet molest⁹ sit, propterea nō prohibetur illic morari, vt colligitur ex l. si habitatio. §. pe. & vl. ff. eod.

VERS. *Nec vlli alij Ius.*

Id est, cōmoditatem, quā habet vsuarius, alteri cedere, vel locare nō potest, quod tamen vsufructuarius potest. Et sic intellige non de iure ipsius vsus, sed commoditatis, quia etiam vsufructuarius Ius ipsum, hoc est, vsumfructū in alium trāsferre non potest. §. nam cedendo. supra de vsufruct.

Mentio sui ipsius qui complectatur in nostris libris.

Cum vxore.) Sine quibus vsus domus est inutilis. Nam vbicumq; in aliqua lege, siue dispositione, fit mentio de se, vel de sua persona, vel similibus, talia verba non solum comprehendunt propriam personam, sed etiam alias, quas circa se habet necessariò, puta vxorem, liberos, & similes. l. iij. §. sed quod diximus. ff. de pec. leg.

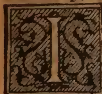
Proprium aliquod Ius.) Scilicet in domo tantùm consistens, alijs locare, & etiam gratis concedere potest. l. j. §. inter commodatum. ff. commodati.

VERS. *Exposuissemus.*) Continuatio ad seq. titulum.

De vsucapionibus, & longi temporis præscriptionibus. Tit. VI.

Continua-

1 *Continuatio præcedentium titulorum ad sequentes.*
2 *Quibus modis acquirantur dominia, de iure ciuili.*
3 *Præscriptio non procedit sine possessione.*
4 *Generalis possessionis definitio, definitionisq; declaratio.*
5 *Possessio duplex est, naturalis, & ciuilis.*
6 *Ciuilis possessio est ius insistendi rei corporali, non prohibitæ possideri.*
7 *Qui habeant possessionem ciuilem sine naturali.*
8 *Vtilitas, siue effectus ciuilis possessionis.*
9 *Naturalis possessio quid sit.*
10 *Qui dicantur habere naturalem possessionem.*
11 *Modi quibus acquiratur naturalis possessio.*
12 *Ad quid cõducat habere rei alicuius naturalem possessionem*
13 *Quomodo amittatur possessio naturalis.*
14 *Possessionis secunda diuisio in possessionem iuris & facti, ac iuris & facti simul.*
15 *Vsucapionis, siue præscriptionis definitio, definitionisq; expositio.*
16 *Vsucapimus res mobiles. præscribimus autem immobiles.*
17 *Vsucapio est duplex, triennalis, & annalis.*
18 *Quinq; sunt præscriptionis species, quæ ordine explicantur.*
19 *Vsucapio est introducta vt finiat lites.*
20 *Quare in vsucapione trasferatur dominium ipso iure, & cur detur directa vendicatio rei.*
21 *Quibus modis interrumpatur præscriptio.*
22 *Res furtiuæ a furibus vsucapi nunquam possunt, sed ab emptore bonæ fidei spatio triginta vel quadraginta annorum præscribi possunt: secus in emptoribus malæ fidei.*
23 *Hæres & defunctus habentur per fictionem iuris pro vna eademq; persona.*

IN† superiorib' ti. libri secũdi dixim', qbus modis de iure gẽtiũ res singulorũ dominio nostro subiiciãtur: sequũtur nũc causę iuris ciuilis, q̃ sunt duplices. Aut †acquirimus rerum dominia sigillatim, aut per vniuersitatem. Sigillatim acquirim' per vsucapionem, præscriptionem, legatum, donationem, fideicommissum singulare. Per vniuersitatem verò consequimur. Primò, aditione hæreditatis, quæ fit duobus modis, ex testamento, & ab intestato. Secundò, agnitione bonorũ possessionis. Tertio arroga-

1 *De acquirendo dominio.*
2 *Dominio p Ius Ciuile.*

arrogatiōe. Primū itaq, de vſucapiōe & præſcriptione dicemus:quia aūt vſucapiōis & pręſcriptiōis cauſa eſt poſſeſſio,
3 iuxta regulā, Sine † poſſeſſiōe pręſcriptio nō ꝓcedit.c.ſine poſſeſſiōe.de reg iu.in vj.Dicitur aūt poſſeſſio, q̄ſi pedū po ſitio:quia naturaliter tenetur ab eo.q. inſiſtit. l.j. ff.de acq.
4 poſſ Poſſeſſio † in genere,eſt Ius inſiſtēdi rei corporali non ꝓhibitę poſſideri.Bar.in l.j.ff.de acq.poſſ.Dico, Ius inſiſtendi ad differētiā ſeruitutū,dominij, obligatiōis,actiōis,& ſimiliū ſpecierū Iuris Dico,rei corporali,ad differētiā rerū incorporaliū,q̄ propriè non poſſidentur,ſed quaſi poſſidētur. Dico,nō prohibitę poſſideri,propter res ſacras,ſanctas,& religioſas,quæ poſſideri nō poſſunt, vt ſ.diximus. Cognata poſſeſſiōis ſunt,q̄ſi poſſeſſio,& detentio.Quaſi poſſeſſio eſt in rebus incorporalibus,detētio verò in pignore, cōmoda-
5 to,& ſimilibus.Eſt † aūt poſſeſſio duplex. Naturalis & Ciui-
6 lis.Ciuilis poſſeſſio † eſt Ius inſiſtēdi rei corporali,nō ꝓhibitæ poſſideri.i.cauſam præbēs præſcriptiōi, & vſucapioni, ex qbus deinde ſeqtur dominiū,aptū ꝓducere Ciuiles effectus reſpectu veri dominij,Dico aptū producere Ciuiles eſfect' reſpectu veri dominij,qa per Ciuilē poſſeſſionē inducitur vſucapio & pręſcriptio,q̄ ſunt effect' poſſeſſiōis,& cauſę dominij.Pręſcriptiōe enī cōpleta, bonæ fidei fit poſſeſſor domin'. Secūdo,ad differētiā naturalis poſſeſſionis q̄ nō eſt ſufficiēs ad producēdā vſucapionē,& pręſcriptionē.l.acquirit.§.fi.ff.de acq.rer.do.niſi mala fides defuerit:nā tūc & illa producit vſucapionē:vt Bar.in d.l.j.ff.de acq.poſ.Sūt autē illæ duę poſſeſſiōes plerūq; cōiūctæ,& in certis tātūm caſibus ſeparatæ.Nā † Ciuilē poſſeſſionē à naturali ſeparatam,
7 hēt illi tātū.Primò,proprietari'.Secūdo,domin' Emphyteuſis.Tertiò,domin' feudi.Quartò domin' ſoli.Quintò,precariò cōcedēs. Sextò cuius bona occupantur cū abeſt:nā in abſentia.ſi neminē domi reliqt, & alius eius bona occupat, amittit abſēs naturalē poſſeſſionē, Ciuilē tamē retinet.l.clā poſſidere.§.q ad nūdinas.ff.de acq.vel amit.poſſ. Ex prędictis vides ꝙ cauſa retinēs Ciuilis poſſeſſionis, eſt ipſe conat' animi,quē qs retinet in mēte, vt poſſeſſionē de facto,vel naturaliter amiſſam, recuperet Et ideo Ciuilis poſſeſſio dicitur intellectualis poſſeſſio ꝓpterea ꝙ in aīo, & in intellectu conſiſtit,ſecundū Iaſ.in d.l.j.ff.de acq.poſſ.Exēplū:Si aliqs princeps per vim expellitur à poſſeſſione rerū ſuarum, per

Poſſeſſio.

Ciuilis & naturalis poſſeſ.quādo ſeparentur.

per hoc amittit naturalē possessionē, ciuilē aūt retinet, quā-
diu toto mentis conatu innititur, vt naturalem recuperet.
Effectus† ciuilis possessionis est, producere dominiū, mediāte 8
vsucapiōe, & præscriptiōe. Secūdò impedire præscriptionē in
eo, qui tantū naturaliter possidet. Cōmuniter tamē sunt cō-
iūctæ naturalis & ciuilis possessio. Tertio, in eo, cuius bona
occupata sunt in absentia, tribuit absenti, & sic ciuiliter pos-
sidēti acquisitionē fructuū. In alijs tamē casibus Ciuilis pos-
sessionis non est item: quia vsufructuarius, vasallus, colonus,
&c. q naturaliter tātū possidēt, lucrantur fructus. Ergo pro-
prietarius, domin' feudi, & similes, q similē possessionem ha-
bēt, nō lucrātur. Naturalis possessio,† seiūcta à Ciuili, est Ius
insistēdi rei corporali, nō ꝓhibitæ possideri, aptū ꝓducere 9
Ciuiles effectus, respectu alicuius Iuris à dominio separati, &
respectu naturaliū accessionū. Dico, respectu alicuius Iuris à
dominio separati qa possessio naturalis tātū nō respicit do
miniū nec vsucapionē, sed tātū Ius ꝑcipiēdorū fructuū: sicu-
ti videm' in vsufructuario, vasallo, & similib'. q habēt natu
ralē possessionē tātū. Nō tamē ad hoc, vt mediāte vsucapiōe
& ꝑscriptiōe plenū dominiū cōsequātur, sed tantū vt fructus
suos faciant: semper enim recognoscūt alios dominos. vsu-
fructuarius proprietariū, vasallus dominū feudi, emphyteu
ta dominū emphyteusis, & sic de singulis. Et sic naturalis
possessio proprie dicitur, quādo quis corporaliter ipsam rē
possidet per se, vel per aliū. Et illa dicitur quoque corporalis
possessio, nomen habens à pedū positione. d. l. j. ff. de acqui.
poss. Et sic nota breuibus. ꝙ naturalis possessio acqritur, &
retinetur corpore: Ciuilis aūt vnà cū naturali corpore, & sic
appræhensione quidē acqritur, aīo tamē, & mētis conatu re
tinetur, naturali amissa. Naturalē † aūt possessionē seiunctā 10
à Ciuili habēt, vsufructuarius, emphyteuta, vasallus, suꝑficia-
rius, ꝑcariò possidens, & occupans absentis bona. Quod ad
causas naturalis possessionis attinet, distingue. Aut posses-
sio † est vacās, id est ꝙ nemo possidet, vt in rebus, quæ sunt 11
de sui natura nulli', requiritur appræhēsio actualis. Quò re-
fer occupationē cū suis speciebus, de quibus suprà in §. fe-
ræ igitur bestiæ. de rer. diui. & in l. j. in prin. ibi, nā hæc pro-
tinus eorū fiūt. ff. de acq. poss. Aut possessio non est vacans.
sed aliquis iā possidet: Et subdistingue, Aut prior possessor
non tradit volens; & iterū reqritur appræhēsio. l. qđ meo. §.
si. ff.

fi.ff.de acqui. poss. Aut prior possessor tradit volens: & quæritur possessio multis modis. Primò apprehensione. Secundò, per solum aspectū. Tertiò, per introitū in partē illius rei possessæ. l. possideri. in prin. ff. de acqui. poss. Huc refer quoq; missionem Iudicis ex secundo decreto. Nec refert siue quis ipse, siue alius eius nomine deprehendat, aspiciat, siue intret in possessionem, modò sit habilis persona, quæ possit acquirere possessionem, vt non pupillus sine tutoris authoritate, &c. d. l. j. §. adipiscimur. ff. de acqui. poss.

12 Effectus † naturalis possessionis est, quòd naturaliter possidens facit fructus suos. Fallit in eo, qui occupat absentis bona: tamen & illa possessio suum effectum habet. Licet enim occupans absentis bona propter naturalem possessionē nō potest se defendere cōtra ciuilē possessorem, id est, absentē, tamē habet ius defendendi contra extraneum, interdicto, scilicet vti possidetis. Secundò si vi expulsus fuerit naturalis possessor, etiā à vero domino, habet interdictum, vnde vi, quo recuperat suam naturalem possessionem. l. j. §. qui autē à me. ff. de vi & vi arma. §. recuperandæ cum seq. ĩ de interdi.

Vis naturalis possessionis.

13 Amittitur † autem possessio naturalis multis modis. Primò possessio rei mobilis amittitur, si res demergatur in mari, vel flumine. l. Pomponius. in prin. ff. de acquir. poss. Secundò, si claneculum surrepta, vel per violentiam amota est. l rem, quæ nobis. ff. de acquir. poss. Tertiò ferorum animalium possessionem amittimus, cùm naturalem facultatē & libertatē assecuta fuerint. §. cùm verò suam. ĩ. de rer diui. Rei immobilis possessio amittitur primò inundatione, vt si prædium inundatum sit l. possideri. §. Labeo. ff. de acquir. vel amit. poss. Secundò, si latronum & hostium potentia prohibeat possidere. l cùm vnus. §. fi. ff de bo. auth. iudi. possiden. Tertiò, illatione mortui causa perpetuæ sepulturæ, quia res fit religiosa de iure ciuili. Quartò, mutatione conditionis, siue status possessoris, vt si possessor factus sit seruus. Quintò, si possessor à iudice iussus ex primo decreto, nolit vicino cauere de damno infecto, mittitur vicinus ex secūdo decreto in eius possessionem, & sic amittitur. l. qui vniuersas. §. j. & ij. ff. de acqui. poss. Sextò, si possessor longo tpe absfuerit. l. furtum. §. fundi. ff. de vsuc. Possessio aūt ciuilis amittitur solo animo, quādo scilicet qs reliquit illū animi conatū recuperādę possessionis naturalis. l. quēadmodū. & l. possideri. §. in amittēda. ff. de acq. vel amit. poss.

Interitus nat. possess.

Est

Est † & alia diuisio possessiõis. Quædã enim dicitur pos sessio Iuris tãtũ, cũ scilicet quis possidet rẽ, quã Iure potest possidere, vt si miles vel nobiles possidẽt Feudũ, vel clericus beneficiũ ecclesiasticũ. Quædã est facti, vt si qs possidet sciẽter rẽ alienã, vel eã, quæ possideri nõ potest, vt sacram, sanctã, religiosam, liberũ hominẽ, res pupilli, &c. Quædam verò dicitur Iuris, & facti simul: vt quãdo quis rẽ alienã, quę non est prohibita possideri, aĩo & corpore possidet. Possessio enim animi. i. ciuilis, potest dici Iuris possessio, & possessio corporalis põt dici facti. Vide glo in c. fine possessiõe. in verb. fine possessione de reg. iur. in vj. Hæc premisimus, vt materia vsucapionũ & præscriptionum eo facili' intelligi possit: qa, vt diximus. possessio causa est vsucapionis & pręscriptionis, ideo de ea p̃mittendũ erat. Nũc itaque dicemus de effectu possessionis, de vsucapione. f. & de præscriptione. 14

Possessionis alia diuisio.

Nostri hi princi. ff. de acqui. pos. toti se effundunt vanissime, ut probent possessionẽ uel esse Iuris solum, uel facti.

Est † itaque vsucapio, siue præscriptio Ius, rerũ alienam meam faciens, quã præscripto à legibus tempore, bona fide & iusto titulo continuè possedi. Dico, præscripto à legibus tẽpore: quia ad hoc vt præscriptio valeat, requiritur in vsucapione rei mobilis, de Iure communi, spatium triennij, & de Iure Saxonũ spatium vnius anni, anni & dierũ: & rei immobilis, spatiũ decennij inter præsentes, & viginti inter absentes de Iure communi: de Iure Saxonũ verò spatiũ XXX. annorum anni & dierum. Dico, bona fide: quia si quis sciẽs rem alienam, aut vitiosam, vt sacrã, sanctam, religiosam, liberum hominem, res pupilli, &c. & similes à legibus possideri prohibitas, possederit, mala fide dicitur possidere, nec vsucapit etiam longo tempore. l. vbi. ff. de vsucapio. c. vigilanti. x. de præscriptio. c. possessor malæ fidei. de regu. Iuris. lib. vi Dico, iusto titulo: quia ad hoc vt possessio inducat vsucapionem, requiritur q̃ præcedat titulus verus, vel putatiuus, quales sunt modi acquirendi rerũ dominia, de quibus s. de rerum diuisio. Itẽ tituli pro soluto, pro hærede, pro emptore pro dote, pro suo, &c Dico, possedi: quia sine possessione ciuili, præscriptio non procedit. c. sine possessione. de regu. iur. in vj Dico, continuè possedi, quia possessio nõ iuuat, si fuerit interrupta: quæ interruptio, vsurpatio dicitur. l. ij. ff. de vsucap. Differunt † autem vsucapio & præscriptio, quòd vsucapio habet locum in rebus mobilibus, Præscriptio autem in rebus immobilibus. Est autem † vsucapio duplex, trienna

15] *huiusmodi nugis ſt delectaris eo te confer.*

16] *Discrimen vsucap & præsc.*

17]

triennalis,& annalis. Triennalis habet locũ in rebus immo-
18 bilibus de iure communi. Annalis & dierum habet locũ in rebus mobilibus de Iure Saxonum. Præscriptio † autem de iure cõmuni est quintuplex. Prima est longi tẽporis, decem annorum inter præsentes,& viginti inter absentes, quæ habet locum in quibuslibet rebus non vitiosis priuatorũ,bona fide possessis:&,de hac loquitur ti.noster. Secũda est longissimi temporis xxx.vel xl.annorũ,qua potest p̃scribi res furtiua,vel vi possessa, bona fide tamẽ acquisita. Item pignus à tertio quodam possessum.l.sicut in rem C.de præscrip.xxx. vel xl.anno. Item habet hæc præscriptio locũ,quãdo præscribendum est contra principẽ. vel Rempub.vel Ecclesiã.vt in Authen.quas actiones.C.de sacrosan. eccle. Et præscriptio xxx.annorũ habet quoq; locũ in omnibus actionibus personalibus ex contractibus ortis.l sicut.C.de præscrip. xxx. vel xl.annorũ. Est & præscriptio annalis,vt primò, actiones iniuriarum ex conuitijs ortæ,secundum glo.in §.sed & lex Cornel.in verbo introduxit. Inst de iniur. Item omnes actiones prætoriæ,pœnæ persecutoriæ. Institu.de perp. & temp. actio.in prin. Prætereà est præscriptio biẽnalis, vt actiones de dolo. Postemò est præscriptio quinquennalis, vt querelæ inofficiosi testamenti. l.si quis filiũ.in fi.C de inoffic.testa. Vide quæ notantur in d.§.j.Instit. de perpet. & tẽpo.actio. Tertiò est præscriptio tanti tẽporis, cuius initij non extat memoria,quæ habet locũ in seruitutibus discontinuis,vt aquæductu,& c.l.hoc iure.§.ductus aquæ.ff.de aqua quot. & æsti.&.l.j.§.fin.ff. de aqua plu.arcen.& c. super quibusdam. de verb.signi. Quartò est præscriptio quatuor annorum,quæ competit contra fiscum vendentẽ rem alienam,vt hic. §.fin. & l.bene à Zenone.,C. de quad. præscrip. Quintò est præscriptio centum annorũ,quæ habet locum cõtra Romanam ecclesiam d.authen,quas actiones.C de sacrosanct.eccle.

Præscriptio quotuplex.

Querelæ inofficio. testamen.

Causa vsucapionis siue p̃scriptionis ꝓpinqua,est continua possessio mediantibus statuto tẽpore,bona fide & iusto titulo. Causa remota est Ius ciuile, quod introduxit vsucapionẽ.

19 Causa finalis † est,vt sit litium finis. arg.l.ff. pro suo. Et respexit IusCiuile in introductione vsucapionis ad Ius naturale,quod habet communẽ societatẽ seruandã esse. Illa enim conseruari nõ posset, nisi certus terminus litibus esset p̃scriptus. Ideo si quis intra terminum à iure præscriptũ res suas

Quorsum introducta vsucapio.

non

non petierit,censetur eas habere pro derelicto,& earũ obli tus esse,quia tẽpus inducit obliuionem,obliuione autẽ amit titur dominiũ.Vide glo.hic in verb.absentiã in §.qđ autẽ.

Effectus vsucapionis est,quòd vsucapiens factus est dominus rei alienæ vsucaptæ ipso iure l. traditionibus . C. de pact. Præscriptionis verò effectus est quoque transferre dominium,non tamen ipso iure sed ope exceptionis:obiicitur enim exceptio præscriptionis domino petenti rem præscriptam.Item si præscribens possessionem rei præscriptæ casu amiserit, post præscriptionem completam ,parit vtilem rei vendicationem.l.si quis emptionis.C.de præscript. xxx. vel xl.annorum.Et glo. hic in princi. in verb. dominia rerum. *Vis & potestas vsucapionis.*

Ratio † autem. quare in vsucapione dominium ipso iure transfertur,& datur rei vendicatio directa,hæc est,quia mobiles res vsucapiuntur, quamdiu est vilis, & facilis dominij trãslatio: in præscriptione autem sunt res immobiles, quæ sunt prætiosiores:ideoque ipsarum dominia non tam facile transferuntur ipso iure,sed ope exceptionis.Vide glo. hic in verb.Dominia.in fi.Interrũpitur † autẽ pręscriptio duobus modis.naturaliter,& ciuiliter. Naturaliter,primo per inundationem maris vel fluminis.Secundò, si quis è possessione eiectus fuerit. Tertiò, si res mobilis alicui surrepta fuerit.l. naturaliter.ff.de vsucap.l possideri. §.Labeo ff de acqui pos. Ciuiliter vero fit interruptio multis modis,Primò,si annali actione libellus fuerit oblatus,qualis est actio iniuriarũ verbalis.Secundo per litis cõtestationẽ in perpetuis actionibus. Sunt quoque alij modi,quos vide in glo.cap. illud.in verb. interruptio.extra de præscript.Vsucapio tamen in reb9 mobilibus,per litis cõtestationẽ non interrũpitur l.si post acceptum.cũ gl.ff.de rei vendicatio. nisi in quatuor casibus specialibus quos habes in gl.l. vt perfectius C. de anna.excep. 20 21 *Interrumpẽdæ præscriptionis causæ.*

§. *Furtiuæ quoque res.*

De rebus furtiuis & vi possessis ita distingue.Aut † fures, siue violenti possessores ipsi possident:& nunquam possunt vsucapere,maxime secundum Ius Canonicum:quia sunt malæfidei possessores c. possessor malæfidei.de regu iur. in vj. Aut quidam acquisiuit ab eis:& subdistingue,Aut mala fide acquisiuit,id est,sciens rem furtiuam vel vi possessam emit: & quoque non præscribit.d.c.possessor malæfidei Aut bona fide acquisiuit, id est , putauit alienantem dominum esse, 22 *Furtiuæ, & vi possessæ res an præscribantur.*

& præ

& præscribit de iure Codicis spatio xxx. vel xl. annorum. l. omnes. & l. sicut. C. de præscript. xxx. vel xl. annorum.

§. *Sed tamen.*

In præcedentibus tradidit regulã, quòd res vitiosę nõ possent vsucapi, inter quas recensuit quoq; res furtiuas. Et definiuit furtũ committi, quotiescunq; res aliena, etiã ex aliqua causa tradita fuerit. Istius regulæ in hoc §. ponit limitationẽ.

Vsucapiatur) Vt si quis emit rem alienam ab eo, qui nescit alienam, vsucapere potest: cessat enim ratio furti, cùm venditor vt suam alienauerit.

§. *Error autem.*

Hic §. loquitur de errore proprij facti, qui facile potest deprahẽdi. vt si quis credat se emisse, quũ tamen non emerit, vsucapio nõ procedit. secus autem, si quis errat ex facto alieno: vt si hæres credat defunctum rem emisse, licet non emerit, non impeditur vsucapio: quia est probabilis ignorantia. l. si. ff. pro suo. & l. qui in alterius. ff. de reg. iur.

§. *Diutina possessio.*

Continuari prescriptionẽ [23 per heredem.

Scilicet, si defunctus incœpit præscriptionem possidendo, & mortuus fuerit, poterit hæres continuando præscriptionẽ implere: quia defunctus + & hæres censentur vna eademque persona iuris fictione. tex. est in Authen. de iuramen. à mo. præsti. in prin. col. v.

VERS. *Bonorum possessori continuatur.*

Ratio est, quia non attenditur nec mala. nec bona fides hęredis, sed tãtũ defuncti: & ideo si defunctus nouẽ annis prædium aliquod bona fide, & iusto titulo possederit, & posteà hæres eius vno anno cum mala fide, sciens scilicet prędium alienum esse, nihilominus præscriptio completa est.

VERS. *Quod si ille.*

Id est, si defunctus mala fide possedit rẽ per octo annos, & post mortẽ eius hæredes per biẽniũ bona fide, nescientes scilicet rem alienã esse, possederint, præscriptio completa non est, propter malam fidẽ defuncti. Si autem hæredes post mortem defuncti decem annis illam rem continuè & bona fide possederint, tum præscriptio cõpleta esset quia possessio patris malæ fidei in hoc tempus non esset computata.

§. *Inter venditorem.*

Id est, Si venditor incœpit præscriptionẽ, emptor potest eam complere. In hoc tamen differt à superiori casu, quòd

in

a vtroq;,id est,emptore & vẽditore, requiritur bona fides. *Etiam a venditore in emptorẽ continuari præscriptionem.*

§. *Edicto diui Marci.*

Si quis emit rem à fisco, statim securus est: fiscus tamen tenetur intra quadriennium respondere illis, qui aliquod Ius in illa re prætendunt.l.fin.C.de quadrien.præscrip.

VERS. *Nostra autem.*

Quasi diceret:Idem Iuris est de patrimonio,siue priuata substantia Imperatoris,& Augustæ,quod est de bonis fisci: sicuti enim emens rem alienam à fisco, statim securus est, nec potest conueniri:ita quoque emens rem alienam ab Imperatore vel Augusta,statim securus est. Imperator tamen,siue Augusta de pretio conueniri possunt intra quadriennium. Item, sicuti res fisci præscribuntur tantum spatio quadraginta annorum, ita quoque res priuatæ Imperatoris & Augustæ.

De donationibus. Tit. VII.

1 *Donatio proprie non est contractus.*
2 *Donatio quę sit,& quare sic dicta.*
3 *Duę donationis sunt species, donatio impropria, & donatio propria.*
4 *Impropria donatio quę dicatur, & quomodo subdiuidatur.*
5 *Sponsalitia largitas, & donatio propter nuptias quid differant.*
6 *Donationes ob causam, nisi conuentiones fuerint adimpletę, possunt reuocari.*
7 *Definitio donationis causa mortis.*
8 *Donatio causa mortis quomodo fiat.*
9 *Donatio causa mortis tollitur per mortem donatarij,si fuit pater familias,& per pœnitentiam donantis.*
10 *Propria donatio quę sit.*
11 *Donatio propria potest reuocari propter ingratitudinem donatarij erga donatorem.*
12 *Quando, & quomodo in causis Iuris citari possunt authoritates Poetarum,Oratorum,Philosophorum,&c.*
13 *Argumentum ductum a contractibus ad modos acquirendi rerum dominia,ualet.*
14 *Donatio propter nuptias,olim dicta est donatio ante nuptias.*
15 *Ius accrescendi ĩn contractibus, & actionibus inter uiuos non habet locum,sed in ultimis uoluntatibus sic.*

Donatio contrahit originem a iure gentium. cur eius ac- [1 quisitio ciuilis putetur.

IN hoc titulo habes alium modum, quo res de Iure Ciuili nostræ fiunt, donationem scilicet. Licet donatio quò ad materiam sit Iuris gētiū, tamē quia Ius Ciuile formam addidit, dicitur hic mod⁹ Iuris Ciuilis esse.

Nota † aūt obiter, donationem, propriè loquēdo, nō esse contractū. Cōtractus enim est obligatio vltro citroq; obligatoria l. Labeo. §. cōtractū ff. de ver. & rerū sig. quę definitio nō cōuenit donatiōi: nulla enim inest ob-
2 ligatio. Est itaq; Donatio, † quædam mera liberalitas, quæ nullo Iure cogēte cōceditur. l. donari. ff. de dona. Et dicitur donatio, quasi doni datio. l. senatus. §. donatio. ff. de mor. caus. donat. Dico, mera liberalitas: quia si fit ex necessitate, donatio non est. l. rem legatam. ff. de alimen. leg. Secundò, si fit ob causam, vt quia aliquem instituisti, quoque non est donatio, sed remuneratio, *Ein Vergleigchung seiner mühe.*

Donatio an sit contractus.

3 Est autē † donatio duplex Impropria, & ꝓpria, siue absoluta. Impropria est, quādo quid datur, vt tū demū accipiētis fiat, cùm aliquid fuerit secutum. Et ea diuiditur in donationem
4 ob causam, & donationem conditionalem. Donatio † ob causam est, quæ interponitur, vt à donatario aliquid fiat, vel nō fiat, qualis est sponsalitia largitas, & donatio propter nuptias. Dicitur autem sponsalitia † largitas, quæ fit à sponso
5 sponsæ, & econuerso, ante nuptias, in qua est licita causa matrimonij, quia matrimonij intuitu fit. De qua in l. si à sponso. C. de dona. ante nup. Donatio propter nuptias (*Gegenuermachunge*) quam facit sponsus sponsæ in recompensationem dotis, ad hoc vt sponsæ soluto matrimonio sit consultum. Huius autem donationis causæ sunt pactiones, siue in scriptis, siue sine scriptis fiant, & potest augeri, si dos fuerit aucta, vt seruetur æqualitas vtrinq;. §. sed tamen. hic titu. no-
6 stro. Reuocantur † autem donationes ob causam, si donationes accipiens, conuentiones habitas adimplere noluerit. l. generaliter C de reuoc. donat. Auth. dos data. C. de dona. ante nupt. Donatio sub conditione est, quæ fit in euentum, si aliquid fuerit secutum, qualis est donatio mortis causa l. j. & l. senatus. ff. de donatio. causa mortis.

Donatio duplex.

Sponsalitis largitas.

Reuocatio donationum ob causam.

Donatio sub conditione.

7 Est autem donatio † causa mortis, cùm donās magis vult seipsum habere quā eum, cui donat, & magis eum, cui donat, quàm hæredem suū. §. in summa. hic titu. nostro. Dico,

Donatio causa mortis.

mortis

mortis causa,quia in hac donatione requiritur, q fat mortis mentio:alioqui haberetur pro donatione inter viuos,secundū gl hic in ver.si quid humanitus. Est autē per omnia equata legatis,& fideicommissis particularibus.§.hę mortis. hic tit.nostro.Causa + istius donationis est pactū siue stipu 8
latio,cū cōsensu vtriusq; corā quinq; testibus, scriptura interueniente,vel nō, modò mors donatoris sequatur,secūdū gl.hic in ver.cōstitutio.Tollitur + autē hæc donatio,primò 9
morte donatarij, si donatarius fuit paterfamiliâs : si fuit filiusfamiliâs, vel seruus, durat nihilominus donatio, in persona patris,siue domini,l.si filiofamiliâs.cū simil ff de mor. cau.dona.Secūdò,tollitur per pœnitentiā,siue reuocationē donatoris.Est enim eius volūtas vsq; ad mortem mutabilis, & ambulatoria.l.non videtur. ff. de mor cau. dona.Propria + verò donatio est inter viuos,quæ fit,cùm quis ex mera li- 10
beralitate,purè,sine aliqua cōditione,vel causa dat,vel promittit,vt statim velit accipientis fieri,nec vllo casu ad se reuerti. d.l.j.ff.de don.Dico ex mera liberalitate:qa donator nō debet astrictus esse ad dandū,nec donatarius ad aliquid faciendū.l hoc Iure.§. si quis seruo. cum §. seq.ff.de dona. Dico purè,sine aliqua cōditione, vel causa:quia si vnū illorum depræhenditur, nō est propriè donatio.l.j.& l.hoc Iure.§.Labeo ff de donat.Dico, vt statim velit accipiētis fieri: qa repetitio non habet locum , sicuti in donatione mortis causa,vel in donatione ob causam, causa nō sequuta.d.l.senatus.§.j de mor.cau.do Causa istius donatiōis est ipsa traditio,vel stipulatio,siue nudum pactū. Vtcunq; enim neq; stipulatio,neq; traditio accesserit,tamen de Iure nouo donatio valet.l.si quis argentum §.finantē.C de do.Et hoc verū,siue in scriptis,siue sine scriptis celebretur,modò in præsentia publicarum personarum insinuetur,si summa excedat quingētos aureos,vt hic.§.& cū retro. Reuocatur + aūt illa 11
donatio hodie ꝓpter ingratitudinē donatarij erga donatorē, veluti si atrocē iniuriā in eū effundat,vel manus impias inferat,vel iacturæ molē ex insidijs suis inferat Et est ratio, ne sit cuiq; licētia,& alienas res rapere,& liberalitatē irridere donatoris.Hanc tamen reuocationem tantum habet donator,nō autem eius hæredes l.generaliter.C de reuo.don.

Quomodo perimitur mortis causa donatio.

Propria donatio inter viuos est.

Pura donationis reuocatio.

Sic & apud Homerum.

Hic locus sumptus est ex XVII. Odyss. Cùm enim Pyr-

 rhęus

rhæus secum haberet dona, quæ Menelaus dedit Telemacho, iussit Telemachū ea ad se recipere. Telemachus autem quia timebat, ne proci matris sibi mortem clanculū inferrēt, & patrimonium suum inter se diuiderēt, noluit tum recipere dona Menelai. Disposuit ergo hoc modo, Si proci me clanculum interfecerint, tu Pyrrhæe retineto illa dona: si verò ego eos oppressero, adferes mihi. Hic mauult Telemachus seipsum habere dona Menelai, quàm Pyrrhæum, & mauult habere Pyrrhæum, quā procos. Itaq; donatio mortis causa dicitur: quia facta est mortis mentio. Et nota hîc obiter, quòd authoritates Poetarū, Oratorum, Philosophorū, & Medicorum in causis iuris citari & allegari possunt: quia hic, & ℐ. de emptio. §. item pretium. & ℐ. de leg. Aqui. §. quod autem. & in l. j. ff. de contrah. empt. & vēdi. multi versus Homerici citantur. Item in l. in tantū. in fi. ff. de rer. diuis. citatur testimonium Vergilij. Ita quoque in l. ij. ff. de leg. habes definitionē legis ex oratione Demosthenis contra Aristogitonem, & in l. Cicero. ff. de pœ. extat testimonium Ciceronis ex oratione pro Cluentio. Similiter in d. l. ij. ff. de leg. extat Græca definitio legis ex Chrysippo Philosopho & in l. seq. testimonium Theophrasti. & in l. si pater ff. de solu. citatur authoritas Aristotelis & in l. septimo mense. ff. de stat. homi. extat authoritas Hippocratis Medici. Sed ✝ hoc intellige, quod citari possunt in his, quæ sunt suę artis, vt putà cùm quęstio Physica oblata fuerit, an scilicet puer natus septimo mense post nuptias, vel natus vndecimo mense post mortē patris, dicatur legittimè natus. Hæc quæstio Physica est, ideo ex libris Hippocratis, vel similiū decidenda. Ad decisiones autē causarum ciuilium illæ citationes necessariæ non sunt, sed tantùm probabiles: ideo eis non statur, nisi validissima ratione nitantur, vt colligitur ex l. sed diui. ff. de rerum diuisione.

Etiam exteros authores apud nos citari posse, contra plerosque huius seculi sycophantas, qui cœno ueteri tantum & barbara sua cōsuetudine delectātur. [12

Quatenus alterius disciplinæ authores citari debeāt.

Temere) Textus dicit temere, quia reuocari quidem potest propter summam ingratitudinem, vt diximus.

V E R S. *Et ad exemplum.*

Id est sicuti emptio perfecta est, etiam ante traditionem, sic quoque donatio, & cogitur donator ad traditionem rei donatæ. Et ✝ sic nota obiter hic, quod valet argumentū ductum à contractibus ad modos acquirendi rerum dominia: quia Imperator argumentatur hîc de venditione ad donationem, & tamen donatio non est contractus propriè, sed

Argumentum a contractib' ad modos acquirēdi rerum dominia. [13

potius

potius modus acquirendi rerum dominia.

Insinuari.)Scilicet corã magiſtratib⁹,vel in pręſentia publicarum perſonarũ ſcribi. *In das Gerichts boch ſchriben laſſen.*

§. *Eſt & aliud genus.*

In hoc § habes quod donatio,† quę dicitur propter nuptias, olim ante nuptias dicta erat, quia fiebat ante nuptias, & tacitam conditionem de futuro matrimonio continebat,vt ſ. tunc valeret,cùm matrimonium eſſet ſecutum, & quæ poſtea ex conſtitutione Iuſtiniani etiam conſtante matrimonio augeri poterat:ſed cũ illud nomen,ſcilicet ante nuptias,huic donationi non conueniret,quia poſt nuptias potuit augeri, Iuſtinianus ſuſtulit, diſponens hanc donationem poſt nuptias conſtante matrimonio inchoãdam. Et ſi dos aucta fuerit, augendam, donationemque propter nuptias appellandam,quam Græci antiphernin,quaſi pro dote dationem. Reliqua bona vxoris præter dotem,paraphernalia dicuntur. 14 *Donatio propter nuptias.*

§. *Erat olim*

Ius accreſcendi eſt, cùm portio vnius accreſcit portioni alterius,Notabis † autem, quòd in contractibus, & actibus inter viuos,Ius accreſcendi regulariter non habet locum, id eſt, portio vnius ex contrahentibus non accreſcit portioni alterius.l.ſi mihi & Titio. ff.de ver.oblig.In vltimis autem volũtatibus locum habet hoc Ius,quia hoc videtur ex tacita & coniecturata mente teſtatoris prouenire:quare etiam non petentium partes accreſcunt partibus petentium. Exempli cauſa: Si plures eſſent hæredes inſtituti, & quidam ſuã partẽ non peterent,accreſceret illa portio portioni petentium. 15 *Ius accreſcendi.*

Vindicta.)Scilicet per illum ritum,quo Prætor ſerui caput virga tangens,declarabat eum eſſe liberum. Vide glo. in § multis autem modis.in verb.vindicta.ſ.de libertinis.

Quibus modis alienare licet,vel non.

Tit. VIII.

1 *Argumentum huius tituli.*
2 *Qui a lege prohibeantur alienare.*
3 *Debitor licet habeat dominium pignoris. tamen propter conuentionem de illo diſponere non poteſt.*
4 *Quando liceat creditoribus alienare pignora.*
5 *Fundus dotalis poteſt alienari conſentiente muliere.*
6 *Pupillo pecuniam mutuo danti ſine authoritate tutoris, tri-*

bus actionibus succurritur.

7 *Tres sunt securitates debitoris soluentis pupillo pecuniam, plena plenior, plenißima.*

1 IN hoc titulo † explicat Imperator partem definitiõis dominij, q̃ s̃. tradita est. Diximus enĩ dominiũ esse Ius ꝑfectè disponẽdi de re corporali, nisi lege, vel cõuentiõe prohibearis. Circa q̃d proposuit hic duos casus. Prim⁹ est, ꝙ quidã licet sint domini rerũ suarũ, non tamẽ possunt disponere ꝑ libito, neq; eas a-
2 lienare, q̃a vel lex, vel cõuẽtio ꝓhibet. Lex † ꝓhibet, ne mari-t⁹ res dotales alienet, exceptis tamẽ quibusdã casib⁹, de q̃bus hic in glo in ver. dotale, & in verb. ꝓhibetur. Secundò ꝓhibet, ne pupill⁹ vel adult⁹ sine tutoris vel curatoris sui autho-
3 ritate alienet. Cõuẽtio † aũt obstat debitori: q̃a licet retineat dominiũ in pignore, nõ tamẽ de eo disponere potest ꝑ libito. Deinde ecõtrariò, quidã licet nõ sint domini, tamẽ certis ex causis de rebus etiã nõ suis disponere, & eas alienare pos-
4 sunt creditores, † q̃ pignora alienãt, si id pactiõib⁹ fuit cautũ. Si verò nihil fuit cautũ post vnã denũtiationẽ, vt debitor pign⁹ luat, elapso biẽnio, alienatio valet. Si verò fuit cautũ, ne alienetur pignus post trinã denuntiationẽ, creditor quoque potest alienare. Vide glo. hic in verb. certus modus.

Quos lex prohibeat alienare.

Quos cõuentio impediat.

Interdicta sit alienatio.

5 Si tamen vxor † consenserit alienationi, & iurauerit non contrauenire, valet alienatio propter iuramẽtum: quia hoc iuramentum potest seruari sine dispendio æternæ salutis. c. & si Christus. &c. cùm contingat. x. de iureiur. Hoc tamen verum est, nisi prius iurasset se nunquàm velle consentire alienationi. tum propter prius iuramentum, secundum non valeret. Vide. c. licet. de Iureiur. in vj.

De consensu mulieris in alienatione fundi dotalis.

Ideoque vendicari non possunt.

6 Habes hic † tres actiones, quibus potest pupillo consuli, si pecuniam sine tutoris authoritate mutuo dederit. Prima, est rei vendicatio, quæ datur, si pecunia nondũ est consumpta, sed extat. Secunda, est conditio certi ex mutuo, quæ datur contra personã mutuarij, si pecunia bona fide consumpta est, hoc est, ab eo, qui nesciuit mutuantem esse minorẽ. Tertia, est actio ad exhibendum, quæ datur contra eum, qui mala fide pecuniam minoris mutuo acceptam consumpsit, id est,

Quæ, & quot pupillo dãti mutuo actiones cõpetiãt

id est, sciens mutuantem pupillum esse.

Liberabitur.) Ad hoc scilicet vt dominium rei transferatur In pupillum, non autem ad illum effectum, vt debitor sine tutoris authoritate pupillo soluens liberetur.

Dare.) Id est, dominium transferre. *Dare.*

Tradere) Id est possessionem transferre. *Tradere.*

Soluerit.

Nota hic ex glo in verb. soluerit, tres securitates. Plenam, pleniorē, & plenissimā. Plena est, si debitor soluerit pupillo sine tutoris authoritate & pecunia soluta extat, vel est versa in cōmodū pupilli ita ꝙ pupillus inde factus est locupletior. Hoc casu licet debitor non sit liberatus ipso Iure, tamē est securus ope exceptionis. In hoc casu loquitur. §. sin autē aliter. hic ti nostro Plenior securitas est, si soluit sine decreto iudicis, cū authoritate tamē tutoris: quo casu debitor ipso Iure quidē liberatur, pupillus tamen si nō habet rē saluā, potest in integrū restitui. Et in hoc casu loquitur. §. ideoq; si debitor. hic tit. nostro. & est textus in l. j. & fi. C. si tut. vel cura. interuene. Plenissima securitas est, si fit solutio authoritate iudicis. In hoc casu loquitur. §. sed hoc, hic ti nostro. *Tres securitates debentis pupillo.*

Per quas personas nobis acquiritur, Tit. IX.

1 *Enumeratio personarum, per quas nobis possit acquiri.*
2 *Quando & quomodo nobis acquiratur.*
3 *Modus acquirendi nobis per seruos.*
4 *Parasceue siue præparatio, ad sequentes titulos.*

Vprà tradidit, quæ res, & quibus modis nostræ fiāt: hic autē exprimit per quas personas nobis acquirātur. Quòd autem per nos ipsos res nobis possint acquiri, nō est dubium. An aūt ꝑ alias personas nobis acquirātur, dubitari potest. Imperator ergo hic decidit ꝙ etiā per alias personas nobis acquiratur dominiū & possessio Et plurimū acquiritur † nobis ꝑ eas personas, quę nostro dominio, & Iuri subiectę sunt. Secūdò, per seruos alienos, quos bona fide possidemus. Tertiò, per liberū hominem bona fide nobis seruientem. Quartò, per procuratorem, item per tutorem, curatorem, & similes personas. In primo casu distingue: Aut loquimur in filijs, aut seruis. Si in filijs, 1 *Quæ personę acquirere nobis possint.*

Acquisitio per filios. filijs,& sub distingue, Aut loquimur in peculio profectitio, quod scilicet filiusfamiliâs ex re, vel propter rem patris acquirit:& habet pater plenum Dominium,tam proprietatem quàm vsumfructū.Aut loquimur de peculio aduetitio,quod scilicet aduenit filiofamiliâs ex bonis maternis, siue à linea materna, vel ex prospera fortuna:& habet pater vsumfructum,filius verò proprietatem.Aut loquimur in Castrensi peculio, quod scilicet filiusfamiliâs in Castris acquirit:aut in quasi castrensi peculio loquimur,quod scilicet filiusfamiliâs sua arte,vel industria acquirit,vt si est magister artiū liberalium,medicus,aduocatus,notarius, &c.vt hic in gl.in verb. castrensib.Et in his duobus peculijs nihil acquiritur patri, sed filius retinet tam vsumfructū,quā proprietatē.Videl cum oportet,cū ibi not.C de bo.quę lib.Si verò † in seruis loquimur,iterū distingue,Aut loquimur de seruis,in quibus habemus plenū dominium:& nobis,etiam inuitis acquirūt,cùm seruus nihil suum habere possit.§.item vobis.hic tit.nostro. Aut de ijs loquimur,in quibus habemus tātum vsumfructū: & nostrū fit quod ex re nostra,vel ex operibus suis acquirūt. Reliqua verò omnia,vt si esset hæres institutus,&c. ad proprietarium spectant.§.de ijs.hic titu.nostro.Idem dic de eo, qui liberū hominem,aut seruum alienū bona fide possidet.

Acquisitio per seruos

§. *Ex his itaque &c.*

Quia alteri per alterū regulariter nec obligatio,nec actio, nec dominium,nec possessio quæri potest:vt hic,& infrà.§.si quis alij.de inut.stipul.

§. *Hactenus.*

Epilog'[a hacten' dictorum vt appareat occasio tractandi testamenta.] In initio † huius libri diximus duplices esse causas, quibus res nostræ fiunt,de iure gentium scilicet,& iure ciuili. Causas Iuris gentiū explicauimus in titul.de rerū diuisio:de iure aūt ciuili diximus quòd res fiāt nostrę bifariā,aut sigillatim, aut per vniuersitatē.Sigillatim acquirimus, vt cùm singulæ res separatim nobis acquiruntur:quæ acquisitio pro parte in præcedentibus titulis tractata est,vt vsucapione,præscriptione,donatione.Partim verò explicanda est, vt in tit. de legato, fideicommisso, singulari,&c.Per vniuersitatem verò acquirimus res,cùm vniuersa bona alicuius nobis adijciuntur: quod fit aditione hęreditatis,agnitione bonorum possessionis,arrogatione, assignatione bonorū,libertatū conseruādarum causa.Aditio autē hæreditatis,fit duobus modis,aut ex

testa-

testamento, aut ab intestato. Tractat ergo in titu. seq. primũ modum de testamento. De reliquis, suo loco dicemus.

De testamentis ordinandis. Tit. X.

1 *Testamentum quid sit, & unde dictum.*
2 *Expositio definitionis.*
3 *Testamentum est duplex, militare, & paganicum.*
4 *Quibus modis fiat testamentum militare.*
5 *Testamentum paganicum quid sit, & quotuplex.*
6 *In testamento facto coram principe vel iudice, non requiruntur testes.*
7 *Solennitates, quæ specialiter, & necessario requiruntur in testamento solenni in scriptis.*
8 *Quomodo debeat fieri testamentum in scriptis solenne.*
9 *Formæ subscriptionis testatoris, & testium, in testamento in scriptis solenni.*
10 *Solennitates obseruandæ in publicatione testamenti solennis in scriptis.*
11 *Nuncupatiuum testamentum quid sit, & unde dictum.*
12 *Differẽtia inter testamẽtũ solẽne in scriptis, & nũcupatiuũ.*
13 *Quot, & quibus modis fiat testamentum nuncupatiuum.*
14 *Solennitates obseruandæ hæredi nominato in testamento nuncupatiuo non in scriptis reducto, si volet, quod testamẽtum perpetuo probet.*
15 *Quomodo conficiatur testamentũ nuncupatiuum in scriptis.*
16 *In testamento, ubi instituitur hæres extraneus, requiruntur septem testes, si vero naturalis filius, sufficiunt duo, sicut & in testamento ad pias causas.*
17 *Qui prohibeantur testari.*
18 *Quare testamenta conficiantur.*
19 *Testamenta, quæ careant substantialibus, & solennitatibus, dicuntur non iure facta, & sunt nulla.*
20 *Quibus modis testamenta iure facta infirmentur.*
21 *Quatuor olim erant testamentorum formæ, Calata comitia, procinctum, per æs & libram, & solenne in scriptis.*
22 *Testamentum solenne in scriptis unde sit collectum.*
23 *Mulier quando poßit esse testis.*
24 *Intestabilis dicitur, qui nec testator, nec hæres, nec testis in testamento esse potest.*
25 *Testimonium domesticum in omnibus contractibus, etiam inter uiuos reprobatur.*

Testa-

1 Estamentũ† est volũtatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortẽ suã fieri voluit. l. j. ff de testa. Et appellatur testamẽtũ, quasi testatio mẽtis: vt hic in prin. Huius

2 definitionis genus est sentẽtia. Dico† in definitione, nostræ volũtatis ad differẽtiã seruorũ, filiorũfamiliàs impuberũ, furiosorũ, prodigorũ, mutorũ, surdorũ, &c. quia illi & similes nõ habẽt liberũ arbitriũ propriæ voluntatis, sed dependent ex alieno cõsilio & potestate: quare illorũ sententia pro testamẽto nõ habetur: vt ĩ per totũ tit. quib. nõ est permis. fac. test. Et hæc differentia respicit propriè circunstantiam personarum actiuam, hoc est, qui testamenta facere possunt. In primis enim debemus considerare an is, qui fecit testamentũ, fuerit talis persona, quæ potuerit facere. Deinde si potuerit facere considerandum est, an secundum dispositionem iuris fecerit. l. iiij. ff de testa. Sequitur in definitione, iusta sententia.

Volũtatis nostræ dictum est, quia iura testamentorum per se firma esse debẽt &c.

Additio.

Iustũ plerunq; dicitur, quod est in suo genere perfectum, veluti iustus metus, iustę nuptiæ, iusta vxor, iusta hæreditas. Dic ergo hic per iustam significari perfectã, & absolutã. Inde est quòd dominus, atq; patronus iusti cõtradictores appellãtur, in l. cùm non iusto. de collu. de teg. Et iusta quoq; ætas dicitur, quæ in integrũ restitutione non venit. l. cũ filio. in fi de leg. iij: Huius generis innumera facile est reperire.

Sequitur textus authoris.

Dico ergo primum ad differentiã testamẽti non solennis, vel imperfecti ratione testium, vel aliorũ requisitorum, quia talia testamenta non valent, nec sunt iusta sententia: vt ĩ. de hær. quæ ab intest. defer. in prin. Secundò dico iusta, ad differentiã testamenti illegitimi, siue reprobati: vt si quis institueret hęredẽ nõ capacẽ, veluti deportatũ, vel natum ex incestu, vel turpiter disponeret, quoq; nõ esset iusta sententia. l. quidã. ff de cond. inst. l. j. Ç de hære. inst. Et hæc pars differẽtiæ respicit circunstantiã personarũ passiuã, hoc est, hæredes institui possunt in testamento, de quibus ĩ. Tertiò dico, iusta, ad differentiam testamẽti imperfecti, in quo planè nullus est institutus hæres: quia non valet tale testamentũ, nec est iusta sententia. §. ante hæredis ĩ de leg. Dico de eo, quod quis post mortem suam fieri voluit, ad differentiã actuũ inter viuos.

3 Est autẽ† testamentũ duplex, militare & Paganicũ. Testamẽtum militare est, quod miles facit: & fit bifariam. Aut enim

†domi

† domi extra militiam, siue expeditionem: & tenetur testari 4
secundū dispositionem Iuris: adhibitis solennitatibus. §. illis autem, cum multis similib. Inst. de mil. test. Aut testatur in militia, siue expeditione: & subdistingue, Aut in conflictu, hostiumq; cōgressu, & sic in extremo vitæ periculo testatur, & nullæ solennitates requirūtur, adeò ꝙ si in vagina aut clypeo sanguine suo aliquid annotauerit, aut puluere gladio inscripserit, pro testamento habeatur, & valeat l. milites C. de test. mil. modò probetur duobus testibus etiam casu fortasse aduenientibus. l. Lucius cū gl. ff de test. mil. Aut testatur in militia, nō aūt in tāta necessitate, & hostiū cōflictu, vt si valetudinarius esset: & iterū nō requiritur solennitas, sed valet testamētū vtcumq; fiat modò duos testes ad hoc roget, quibus probetur. Nec enim satis esset, testes non rogatos casu accedere, cū habeat spatium rogādi testes, quæ ratio cessat in superiori casu. l. diuus. cū gl. in verb. conuocatis. ff. de mil. te. Quibus aūt modis milites hoc priuilegiū amittant, vide l. iij. & l. ex militari. ff. de testa mil. & l. & militibus. C. de test. mi. Testamētū † Paganicū est, quod domi extra militiā con- 5
stituti facimus. Et hoc diuiditur in duas species, in testamentum solenne, & testamentū nuncupatiuū. Solēne subdiuiditur in testamentū, quod corā principe, siue apud Acta corā iudice fit, & in testamentū, quod alioqui fit corā septē priuatis personis, seruatis solennitatibus. In testamēto † corā prin- 6
cipe, vel corā iudice apud acta facto, non requiruntur aliqui testes: vt est tex. in l. omnium. & ibi do. Ias super glo. in verb. testi. C. de testa. cùm principis, vel iudicis præsentia sufficiat, & suppleat omnem solēnitatē, licet Bar. ibi requirat duos testes, quē vide. Alteram speciem testamenti solennis diximus esse, quod fit in scriptis corā septem testibus priuatis, omni exceptione maioribus, in quo primò requiruntur ea, quæ alioqui in omnibus testamentis requiruntur: videlicet ꝙ is, qui facit testamentū, habeat testamēti factionē actiuā, id est, ꝙ sit talis persona, quę possit cōdere testamentū, de quibus infrà. Secundò, ꝙ instituatur hæres, qui sit de personis, cum quibus testamenti factio passiua est, id est, quæ posset hęres institui, de quibus infrà. Et præter illa communia, habet hoc testamentum etiā alias solēnitates, quæ necessariò adhibēdæ sunt, alioqui nō valet. † Primò itaq; requiritur, si testator literas norit, ꝙ propria manu testamentū scribat, aut alio scri- 7
bente

Testamentum paganicum.

Testamentum solenne in scriptis.

Singularia huius testamenti.

bente, se subscribat. Si verò nesciat literas, adhibeat aliquẽ vltra alios septẽ testes, qui suo nomine scribat, & subscribat. Secũdò, præsentia septẽ testium, præter eũ, qui loco testatoris scribit. Tertiò, ꝙ illi testes sint ad hoc rogati, & nõ casu accesserint, l. hęredes palàm. §. in testamẽtis. ff de testa. Quartò, ꝙ illi testes sint omni exceptione maiores, vt liberi homines, puberes, masculi, non surdi, muti, nec bonis interdicti, vel prodigi, nec potestati testatoris subiecti. §. testes. cum seq. hic tit. nostro. Quintò, ꝙ testes se subscribant, vno eodẽq; tẽpore & loco, nullo scilicet actu extraneo interueniente, nec vnus testis pro alio subscribat, sed quisque proprio chirographo vti debet. l. singulos. ff. de testam nisi fiat in tali loco, vbi tot literati nõ inueniũtur: nam tunc duo vel tres, pro alijs literas ignorantibus subscribere possunt. l. fi. C. de testa. Sextò, ꝙ testes consignẽt proprijs annulis, vel alienis, si proprios non habent. l. si vnus. in prin. C. de testa. Septimò, ꝙ testator scribat hæredem, aut scribi faciat, proprioq; nomine explicet. l. hæredes palàm. ff. de testa. Octauò, requiritur, quòd omnia illa fiant vno contextu, & sine diuerticulo ad alios actus, nisi interueniat aliqua humana necessitas. l. cùm antiquitas. § j. C. de testa. Et si prædictorum vnum defuerit, dicitur testamentum non valere, propter defectum solennitatis. l. hac consultissima. C. de testa.

Elegans condẽdi solennis testamẽti inscripti admonitio.

8 Qui ergo vult † condere testamentum in scriptis solẽne, primùm ipse scribat suam voluntatem, si literas norit, aut si nesciat, manu alterius, & secreti amici scribi faciat, in charta spatiosa, & non rasa, ita vt retineat margines, & præsertim in parte inferiori, propter suam & testiũ subscriptiones, & sigillorũ appensiones, & scriptam implicet, ita vt vacans pars, in qua subscriptiones, & sigilla fieri debent, emineat, membranulásue, siue ligatula in quibus signa testium affigi debẽt, appẽdat. Quo facto, vocet septem testes, corã quibus exponat quid eum mouerit, ꝙ testamentũ solenne, & secretũ composuerit: & ne possit impugnari, roget eos sua sigilla opponere, seq; subscribere. Et primũ ipse testator se subscribat, si literas norit: aut si nesciat literas, alius quidam præter

Formæ subscriptionis

9 illos septem testes eius nomine hoc faciat. Posteà verò testes suis proprijs sigillis, si habent, aut plures vno annulo id signent, & se subscribant. Sunt autẽ † subscriptionis formæ. Primò, si testator literas norit, se ita subscribat: Quòd hoc instru-

instrumentum, siue charta, sit testamentum mei N. & quòd omnia & singula contenta. contineāt meam vltimam voluntatem: & quòd testes subsignati, per me rogati, eorum sigilla apposuerint seque subscripserint. hoc meo testor chirographo, anno & die, &c. Si verò nesciat literas testator, tū alius extra numerum septem testium pro eo subscribat, hoc modo: Quòd contenta in hoc instrumento, iussu, & petitione N. testatoris manu mea N. scripta dictus testator voluerit suum esse testamentū solenne, vltimamq; voluntatē, testibus subscriptis subscribendam, & subsignandam exhibitā esse. testor ego præfatus N. mandato dicti testatoris literarum ignari, in cuius fidem me, rogatu, & mandato dicti testatoris. subscripsi, signoque meo, quo vtor, signaui. Testes verò se ita subscribant: Ego N. rogatus, & præsens vnà cum omnibus suprà vel infrà scriptis testibus præsentibus & rogatis, ad singula in hoc præsenti instrumento contenta & scripta, pro solenni testamento N. nobis exhibita, dicti testatoris precibus & mādato, me in testimonium subscripsi, & id proprio (si habet) vel commodato (si proprium non habet) sigillo signaui, &c. Et hæc de confessione testamenti solennis dixisse sufficiat. Cùm autem testamentorum solennium in scriptis factorum, tenorem ante publicationem nemo teneat, placuit quoque de publicatione pauca annectere.

Et primò † requiritur ad publicationem testamenti solen- 10
nis quòd iudex ordinarius adeatur. l. testamenta. & l. consulta. C. de testam. qui citat omnes, quorum interest publicationem fieri, velut illos qui ab intestato successissent defuncto: quia in actibus præiudicialibus vocandi sunt omnes, quorum interest. l. de vnoquoque. ff. de re iudic. Secundò, debent vocari testes, vt recognoscant sigilla sua. l. cùm ab initio. ff. quemadmo. testam. aper. Et testamentum semel hoc modo publicatum, & apertum, manet firmum etiam si charta fuerit amissa. l. publicati. C. de testa.

Publicatio testamenti solennis in scriptis.

Nuncupatiuum † testamentum est, quando testator co- 11
ram septem testibus voluntatem suam declarat, hæredemq; palam omnibus testibus audientibus nuncupat. l. hæredes palàm. ff. de testam. nomen habens à nuncupando. Differt autem † à testamēto solenni in scriptis, quod in illo testa- 12
tor celat testes suam voluntatem, in hoc autem non. Et fit duobus † modis. Aut enim testantur parentes inter liberos: 13

Testamentum nuncupatiuum.

& satis

& satis est adhibere duos testes, etiam non rogatos, siue sint masculi, siue fœminæ. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. C. de testa. l. fi. C. fam. ercisc. Aut testatur quis nuncupatiuè inter extraneos: & fit hoc testamentum corã septem testibus, omni exceptione maioribus: quales sunt liberi homines, puberes, & c. de quibus vide quæ diximus. ꝭ. in quarto requisito testamenti solennis: Fit autem hoc testamentum bifariã. Aut enim illa voluntas testatoris corã septem testibus declarata, in præsentia notarij redigitur in formam publicã, id est cõficitur desuper instrumentum per notarium, & statur postea huic instrumento, Aut nõ redigitur in formam publicam, sed tantum statur notitiæ testium, vel scripturæ testatoris priuatæ, quæ tamen septem testibus probari potest Et distingue, aut testatur in infirmitate, aut extra infirmitatem. Si extra infirmitatem testatur: & iterum subdistingue, Aut testatur in tali loco, vt possunt haberi testes: & requiruntur septẽ testes rogati præsentes, & audientes, cum quibus testamenti factio est, nec sint de familia testatoris: Aut testatur in pago, villa, siue alio loco, vbi tot testes adhiberi non possunt: & sufficiunt quinque. l. fin. §. sin autem. C. de testamen. Sin autem in infirmitate testatur, die aut laborat morbo contagioso, vt peste, & c. & potest testari secundum priuilegium militare, in præsentia duorum testium: quia nõn facilè inueniuntur qui subeunt periculum: ideoque necessitas excusat à solennitate. argum. d. l. fina. C. de testament. Aut non est morbus contagiosus, vt febris, & c. & requiruntur solennitates requisitæ, videlicet cum numero septem testium, adhibita tamen distinctione, de qua suprà, si scilicet in loco fuerit, vbi possunt haberi tot testes. Et propter maiorem certitudinem, solet in huiusmodi testamentis apponi clausula codicillaris, hoc modo: Si hoc meum testamẽtum non valet iure testamenti, valeat saltem iure codicillorum, vel alterius cuiusdam vltimæ voluntatis imperfectæ, & non solennis. De codicillis dicemus infrà. Et si † hæres nominatus in tali testamento nuncupatiuo, non tamen in scriptis redacto, velit quòd illud testamentum probet perpetuo, potest adire magistratum illius loci, & petere, vt testes coram quibus hæres est nuncupatus, cum omnibus, qui aliquod interesse prætendere velint, citentur, in quorum præsentia producat hæres memoriale à priuato aliquo scriptum

Forma testamẽti nũcupatiui.

Testamẽtũ pestilẽtiali morbo factum.

14 *Consilium hæredi nũcupato.*

ptum voluntatem testatoris continens & legi faciat coram magistratu, petatque testes examinari vt deponant: an illa fuerit testatoris vltima voluntas: & si testes audito tenore memorialis, siue chartulæ, eam fuisse voluntatem defuncti dicunt, redigitur in acta iudicij. Et tunc si examinatis testibus, nulli extiterint contradictores, publicabit iudex eorum dicta, & pronuntiabit publicationem ritè factam, ac tantam fidem illi scripturę adhibendam, ac si originale voluntatis defuncti in scriptis mandatæ extaret. Quibus peractis, talis scriptura publicationis, tanquam publica, vbique probabit, vt colligitur ex no. doct. in l publicati C. de testam. Et hæc vera, si nulli contradictores extiterint. Si verò extiterint contradictores, contradictio summatim ante publicationem excutienda est, an sit sufficiens nec ne. Si verò testamentum † nuncupatiuum sit in scriptis, debet testator hæredē nominare expresse coram septem testibus, & notario, qui postea illam voluntatem testatoris redigit in formam publicam: & hic modus testandi est maximè in vsu. Et huc refer distinctiones, quas in proximo membro allegaui: nihil enim ab eo differt, nisi quòd testator prius concipit suam voluntatem in scriptis: & postea illud Protocollum exhibet notario, vt publicum instrumentū desuper cōficiat, quod siue confectū, siue non confectum fuerit, nihilominus testamentū est validum, quo ad substantialia, modò septem testes extent. 15

Testamentum nuncupatiuum in scriptis redactum.

Quomodo autem publicetur hoc testamentum, practicæ, & consuetudini vniuscuiusq; regionis cōmittendum est. Fit tamen publicatio plerunque per executores, id est, testamentarios post mensem. Et prædicta, quæ † de solennitate septem testium diximus, vera sunt, si quis in suo testamēto instituerit hæredes extraneos, quales sunt fratres, sorores & remotiores. Secus autem si instituerit liberos suos naturales, & legitimos: nam hoc casu valet testamentū, etiam sine prædictis solennitatibus, modò adhibeantur duo testes, siue masculi, siue fœminæ sint. d l. hac consultissima. §. ex imperfecto cum Authen. sequen C. de testamentis. & l. fin. C. famil. ercisc. Secundò de iure Canonico valet testamentum ad pias causas, cum duobus testibus. c relatum. extrà de testamen. imò de iure Canonico quodlibet testamētum à Parochianis in præsentia Presbyteri parochialis & duorum testium factū, valet. c. cū esses. extra, de testa. Sed hoc potest proce- 16

Septem testium solēnitas quib' in testamentis sit necessaria.

procedere in terris Ecclesiæ: secus autem in terris Imperij, quia ibi seruatur Ius ciuile cum septem testibus.arg. cap. si duobus.§.fi.extrà de appellat.

Causa efficiens testamenti validi est testator, qui habet
17 testamenti factionem actiuã.Omnis autem illam factionem habet,qui non prohibetur testari. Prohibetur † autem testari filiusfamiliâs in peculio aduentitio & perfectitio, Impubes etiam paterfamiliâs,furiosus,mutus,surdus,seruus,&c. vt infrà quib.non est permis.fact.testam.per totum. Secundò hæreticus, credens hæretico, & fauens. c. excommunicamus. §. credentes. extrà de hæret. Tertiò incertus de statu suo. i. qui nescit vtrum sit liber aut seruus,filiusfamilias,vel paterfamiliâs.l.de statu. ff. de testa. Quartò,cōdemnatus ad mortẽ ciuilem,vel naturalem,propter crimẽ cōmune. l.eius,qui. §.j.ff.de testam. Quintò, perpetuò banniti, quia æquiparantur deportatis.gloss.in verb.retinent.§. relegati. suprà, quib. mod. Ius patri. potest. solui. Sextò, obsides. *die Giesel*, qui scilicet ea conditione alicui traduntur,vt si dans obsides à fide recedat, accipiens vitæ necisque in eos habeat potestatem.l.obsides.ff.de testam.Illi,& similes,si fecerint testamẽta, sunt ipso iure nulla. reliqui verò omnes, extra illos, habent testamenti factionẽ actiuam.Contrariorum enim eadẽ est disciplina,iuxta l.j.ff.de ijs, qui sunt sui, vel alieni iuris.

Personæ testari prohibitæ.

Obsides.

18 Effectus † testamenti est.quod hæres institutus in omnibus bonis, in quibus est institutus, statim post mortem testatoris fit dominus fictè:& post aditionem hæreditatis verè: & legata debentur legatarijs, secundum dispositionem testatoris. Reipublicæ enim interest, vltimas hominum voluntates expediri.l.j.C.de sacrosan.eccles.

Huc vsque de testamentorum confectione dictum est. nunc autem dicemus quomodo testamenta facta infirmentur.Et primum testamentorum quædam fiunt iure,quædam
19 verò non iure. Non † iure dicuntur fieri,quæ carent substantialibus, & solennitatibus requisitis: veluti si testator non habuit testamenti factionem actiuam, vel omisit solennitates, vel non instituit hæredem, nec expressè exhæredauit, quem debebat instituere, & c. Et illa testamenta ab initio & ipso iure sunt nulla l.j.ff de iniust.rupt.irrit.testament. Iure dicuntur fieri testamenta, quæ conficiuntur se-
20 cundum modos supradictos. Horum tamen † quædam infir-

Infirmata testamẽta

firmantur. quod fit duobus modis: aut ipso iure, aut officio iudicis. Ipso iure quoque infirmantur bifariam. Aut enim rumpuntur, aut fiunt irrita. Rumpuntur primo agnatione naturali, vel ciuili, vt cùm post testamentum agnascitur suus hæres, id est, filius, vel nepos, ante mortem testatoris. Vel si ipse testator ante mortem suam post testamenti confectionem aliquem adoptauerit vel arrogauerit, quod dicitur agnatio ciuilis.§. rumpitur, infrà, quibus modis testamenta infirmantur. Secundò, rumpitur, si post testamentum natus fuerit posthumus. §. posthumi.infrà, de exhæred. liber. Tertiò, per posterius testamentum perfectum. §.posteriore. infrà, quibus modis testamenta infirmantur Irritum fit testamentum iure factum, Primo, si testator capite diminutus fuerit, etiam si minima fuerit capitis diminutio.vt adoptio.§. alio quoque modo, infrà, quibus modis testamenta infirmantur. Secundò, quando hæres scriptus vel nominatus, hæreditatem non adit, dicta lege prima.ff de iniust.rupt. irrit. testamen. Tertiò, si testator metu futuræ pœnæ seipsum interfecerit. l. secunda, in fin. C.qui testamen. face. poss. Officio iudicis infirmantur testamenta,quando opponitur querela inofficiosi testamenti,de qua infrà suo loco.

Testamēta iure facta infirmari.

Irritum testamentum

Quorum altero in pace.) Quod nos dicimus paganicum. Quæ sunt Calata comitia, vide apud Gel. lib. xv. capite xxvij. Ea autem testamenta vocabant ipsi Calata comitia, quæ nos appellamus Paganica: & quod nos dicimus,militare,ipsi vocabant procinctum,quasi succinctè fieret.

Calata comitia.

Familiæ emptor.

Familiæ emptor,qui hæredis loco erat, coram quinque testibus, & æstimatore hæreditatis, qui Libripens vocabatur.emebat hæreditatem æstimatam à Libripende, pro vno aut altero nummo.Et illa emptio erat imaginaria:& sic in il lo testamento requirebantur tres personæ. Primò, venditor, qui loco testatoris erat. Secundò, emptor familiæ, id est,hæreditatis,qui erat loco hæredis.Tertiò,Libripens, qui æstimabat hæreditatem. Addebantur quoque quinque testes,quibus probabatur illa imaginaria venditio.

Per emancipationem.) Sicuti iure veteri emancipatio filij familiàs fiebat per imaginariam venditionem, quia pater emancipans vendebat eum alicui pro nummo, fortè

ſub illa tamen conditione, vt emptor eum ſtatim manumitteret, de quo in §.præterea.ſuprà. quibus modis Ius patriæ poteſta.ſol. eadem ſimulatione fiebant quoque teſtamenta, de quibus hic.

Emancipatio) Id eſt imaginaria venditio.

Sed vt nihil.

21 *Priſca formæ teſtādi.* In hoc principio vſq; ad §.poſſunt.habes † quatuor formas teſtamentorum. Prima erat teſtamēti, quod fiebat domi, extra militiam, & vocabatur Calata comitia. Secundum quod in militia fiebat, & dicebatur procinctum. Tertium quod fiebat per æs & libram, id eſt, hæreditate ęſtimata pro exiguo ære, pro quo emebat is, qui dicebatur familiæ emptor, & hæres erat. Libra autem propriè hæreditas dicitur. ſicuti enim libra in duodecim vncias diuiditur, ſic quoque hæreditas in duodecim partes, vt glo hic, in §. quod verò. in verb.libram.ſed hæc omnia ſunt ſublata. Quartum eſt ſolenne teſtamentum in ſcriptis, quod † collectum eſt ex Iure Ciuili, conſtitutionibus principum, & Iure prætorio. Primò à Iure Ciuili ſumptum eſt, quod teſtes abhibentur. Ex conſtitutionibus Imperatorum, ſubſcriptione teſtatoris, & teſtium, vt d.l.hac conſultiſſima.C.de teſtamen Tertiò, de Iure prætorio, ſignacula, & numerus ſeptem teſtium.§.Iure enim honorario.hic titulo noſtro.

22 *Solemnitates teſta.in ſcriptis ex quot manarint iurib'.*

Conſtitutiones. *Conſtitutionum.*) Id eſt, ex legibus principum, quibus Ius vetus emendabatur.

Ius ciuile. *Iure Ciuili.*) Id eſt, ex libris Pandectarum, vt l.hæredes palàm.ff.de teſtamen.

Sed neque mulier.

23 Licet † mulier in teſtamentis non poſſit eſſe teſtis, tamē in codicillis, donationibus cauſa mortis, & alijs voluntatibus: Item in omnibus cauſis Ciuilibus, & quoque criminalibus regulariter teſtis eſſe poteſt, ſecundū gloſſam in l.fin. in verbo, quinque. C.de codicillis. l.qui teſtamento.§.mulier.ff.de teſtamentis. Et vide glo.cap. forus.in verbo, fœminæ.x̄.de verborum ſignificatione.

Inteſtabileſque.

24 *Inteſtabilis* Inteſtabilis † eſt, qui nec teſtamentū facere, nec in teſtamento hæres inſtitui, nec etiam teſtis adhiberi poteſt: quales ſunt: qui ob crimen famoſum damnantur, vel qui muliebria paſſi ſunt, de quibus in glo.hic in verb.inteſtabiles.

VERS.

VERS. Reprobatum est.

tabis † hic obiter, quòd domesticum testimonium re- 25
tur, non solùm in testamentis, verùm etiam in omni-
js actibus inter viuos. l. j. C. de testib. nisi fiat aduer-
olente, vel probaretur innocentia domestica. Qui
sint domestici, vide glo. hic in ver. in ea.
stißimi) Sicuti familię emptor, & eius cōiuncti in ter-
nere testamentorum, quod fiebat per æs & libram,
oterant esse testes in testamento, sic hodie nec heres,
s coniuncti testes esse possunt, quia hæres successit in
familiæ emptoris.

De militari testamento. Tit. IX.

orantia Iuris excusat milites.
ri milites, nūc nō gaudent priuilegio testamenti militaris.
usfamilias quando potest testari.

Propter nimiam imperitiā.) Magis enim de-
bent scire arma quā leges. l. fi. §. arma. C. de 1
Iure deliber. Ideoq; † Iuris ignorātiā quo- *Ignorantia*
q; allegare possunt, & excusantur, vt hic in *iuris militi*
textu in verb. imperitiam Quæ autē requi- *prodest.*
rantur ad hoc, vt quis possit Iure militari
testari, vide in gl. super rub. An† aūt nostri 2
gaudeant hoc priuilegio, est cōmunis opinio, quòd *Hodierni*
uia illorum militia non est priuilegiata. Vide. Ange. *milites ijs*
§. planè, & Ioan. de Plat. in princip tituli nostri. *priuilegiis*
estari.) Regula est, quòd filiusfamiliàs regulariter non *nō gaudēt.*
condere testamentum. Hæc regula fallit. Primò † in 3
nilias milite, qui in castris, & domi, in peculio ca- *Filiusfami-*
testari potest, vt hic. Secundò fallit in peculio quasi *lias quibus*
si, de quo quilibet filiusfamilias potest testari. §. fin. *casibus te-*
ilo nostro. *stetur.*

§. Quid ergo.

iti si miles testaretur in castris priuilegio militari, &
eret Titium hæredem sub hac conditione, Titius hæ-
us esto, si factus fuerit consul, postea miles missus est
n, & decessit infra annum: Titius autem hæres in-
s post biennium factus est consul, & sic conditio in-
num non est impleta: quæritur an valeat testamentū
nilitis? Et videtur, quòd non: quia militare testamen

 tum

tum post missionem ad domum, anno elapso extinguitur. Et hæc conditio, scilicet si factus fuerit Consul, finito integro biennio est impleta Ergo &c Tamen deciditur cõtrarium, quod valeat: quia euentus conditionis in testamentis retrò trahitur ad tempus testamenti: & ideo hæres institutus sub conditione, ea adueniente censetur hæres institutus pure, tempore testamenti.

Euẽtus cõditionis in testamẽtis retro trabitur.

Quibus non est permissum facere testamentum. Tit. XII.

1 *Argumentum huius tituli.*
2 *In testamentis requiritur sanitas mentis.*
3 *Quando surdus & mutus possint testari.*

Scop' tituli

1 S Vmma† istius tituli vsq; ad §. preterea, hec est, quòd filiusfamiliâs nõ põt cõdere testa mẽtũ, nisi de peculio castrẽsi & quasi cast.

VERS. *Item furiosi.*

2 Nã† in testamẽtis requiritur sanitas mẽtis, & non corporis. Hinc est, q̃ notarij in omnibus testamẽtis scribũt: Sanus mẽte, & intellectu licet lãguens corpore l.ij. & ibi Bar. ff. de. test.

Additio.

Quamuis enim tabellio de re ad munus suum nõ pertinente testetur, (fuit enim tãtũ rogatus testamentũ scribere, non mẽtis integræ ferre testimoniũ) tamen quia adiuuatur à lege ei credendũ est: Dec. in l. senium. C. qui test. fac. post Prodestq; hoc saltem ad tollendas contrarias coniecturas.

Nec *ad rem:*) Occurrit tacitæ obiectioni, id est, Testamẽtum impuberis, siue furiosi, propterea nõ cõfirmatur, quòd post confectionem impubes factus est pubes, vel furiosus sanæ mentis, per dictam regulam, Quod ab initio non valuit, &c. vt glo. hic in verbo inutile.

§ *Item surdus.*

3 In muto & surdo ita distingue: Aut naturaliter † hoc accidit aut casu. Si naturaliter muti & surdi sunt nec testamẽta, nec codicillos facere possunt. Si verò id casu accidit, dic, Aut quis est surdus & mutus simul. & distingue: Aut nouit literas. & potest testamentum manu sua scribere obseruatis solennitatibus. Aut non nouit: & testari non potest. Aut morbus est separatus. & tunc si est surdus tantum, & habet vocem articulatam, testari potest. Si verò aures apertæ fuerint,

gua autem impedita poteſt teſtamentum ſcribere, ſi
nouit: quas ſi non nouit, non poteſt teſtamentum
l. diſeretis C. qui teſta. fac poſ.

De exhæredatione liberorum.
Tit. XIII.

tinuatio huius tituli cum præcedentibus.
eredatio quid ſit, & quotuplex.
*neratio cauſarum, propter quas parentes poſſunt exhære-
re liberos.*
æ, propter quas liberi parentes poſſunt exhæredare.
*aterales non poſſunt opponere querelam inofficioſi teſta-
enti, niſi turpes perſonę pro eis ſint inſtitutæ.*
re filij nominatim debēt exhæredari, aut hęredes inſtitui.
hbumi qui dicantur, & quot ſunt duplices.
hbumus ſiue poſthuma hodie exhæredari non poſſunt.
*re non neceſſe erat de Iure Ciuili filios emancipatos hæ-
edes inſtituere, vel exhæredare.*

Numerata ſunt † in ſuperioribus, quæ in 1
quolibet teſtamento perfecto requirūtur,
ſupereſt adhuc aliud quiddā. propter quod
teſtamentū impugnatur. veluti ſi pater ha
beat in ſua poteſtate filios, filias, nepotes,
& neptes ex filio, & eos expreſſe non ex-
hęredauerit, nec hæredes inſtituerit. infir-
eius teſtamentum: quare hic tit. tractat exhæredatio-
iberorū. Eſt igitur † exhæredatio liberorū, à ſucceſſio- 2
luſio. Et eſt duplex, tacita, & expreſſa. Tacita eſt, *Exhęredatio tacita.*
lo mater. vel auus maternus, filios, ſiue nepotes ſilen-
æ ereunt. Silentium enim matris, vel aui materni, tan-
icit, quantū patris, vel aui paterni expreſſa exhæreda-
mater vel auus. h c tit. noſtro. Habent tamen iſti liberi
lam inoffic. teſta. de qua. ÿ ſuo loco dicemus Expreſſa *Exhæredatio expreſſa.*
ando pater, vel auus paternus. filium, nepotē, ſiue ne-
, vel econtrà præcedente ſufficienti cauſarū probatio-
ucceſſione expreſſe & nominatim excludit. Dico, pa-
l auus paternus. ad differentiam matris, & aui mater-
i liberos & nepotes non habent in poteſtate. quare e-
preſſa exhæredatio non requiritur, ſed ſufficit ſilentiū.
, præcedēte ſufficiēti cauſarū ꝓbatione: quia ſi nō ſuf

ficiens causa ingratitudinis filij erga patrem probata fuerit, exhæredatio non valet, & testamentum infirmatur. §. aliud quoq; in Authen. vt cùm de appel. cogn. collat. viij. Dico, expresse, & nominatim: quia nō satis est liberos inter cæteros exhæredari, sed nominatim, vt hoc modo: Titius filius meus exhæres esto, propter illam vel illam causam.

5 † *Causæ exhæredationis, propter quas parētes liberos suos exhæredare possunt, sunt* xiiij.

- Prima si quis parentibus suis manus intulerit.
- Secunda, si grauem vel atrocem iniuriam eis intulerit.
- Tertia, si eos in criminalibus causis accusauerit, quæ non sunt cōtra principem, vel rempublicam.
- Quarta, si cum maleficis hominibus vt maleficus versatur.
- Quinta, si vitę parentum suorum per venenum, siue alio modo, insidiari tentauerit.
- Sexta, si nouercæ, aut concubinę patris sui se immiscuerit.
- Septima, si delator contra parentes extiterit, & per suam delationem grauia dispendia eos fecerit sustinere.
- Octaua, si pater coniectus fuerit in vincula, & filius nolit pro eo fideiubere.
- Nona, si filius prohibuit parentes condere testamentum.
- Decima, si pręter voluntatem parentum arenarijs & mimis filius se sociauerit.
- Vndecima, si filia mauult impudicè viuere, quā matrimonio iungi.
- Duodecima, si filius neglexerit patrem furiosum curare, & nutrire.
- Decimatertia, si filius patrem captiuum nō redemerit.
- Decimaquarta, si filius fuit hæreticus. §. aliud quoque. cum §. seq. in Authen. vt cùm de appel. cognoscitur collat. viij.

Et econtrà, si filius vel nepos de castrensi, vel quasi castrēsi peculio testamenta condiderint, nec extēt descendentes, tenentur parentes hæredes instituere, aut certis ex causis eos exhæredare, alioqui testamentum non valet.

Octo

[...]cto sunt [...]ſæ, pro- [...] quasi [...]i possunt [...]æredare [...]rentes.

1 Si Parens accuſauerit filium de crimine capitali, niſi accuſatio fiat de crimine læſæ maieſtatis, vel hæreſis.

2 Si pater vt maleficus, vel alio modo inſidiatus fuerit vitæ filij.

3 Si pater immiſcuerit ſe nurui, vel concubinæ filij.

4 Si pater prohibuit filium teſtamentum condere in caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi peculio. 4

5 Si pater inſidiatus fuerit vitæ vxoris, & ſic matris filij, vel mater vitæ mariti veneno, ſiue alio modo.

6 Si pater filium in furore conſtitutum curare, & nutrire neglexerit.

7 Si pater filium captiuum redimere noluerit.

8 Si filius fuerit orthodoxus, pater verò hæreticus. Vide §. ſi verò contigerit. cum ſequen. in authen. vt cùm de appella, cogno. coll. viij.

Poteris quoque addere alias cauſas æquè graues, vel grauiores, propter quas permittitur exhæredatio. hoc enim à ſimili probatur. Nam ſicuti in feudo ſunt expreſſę cauſæ, propter quas vaſallus amittit Feudum, tamen propter alias non expreſſas, æquè tamen grauiores, quoque amitti poteſt. c. vnico. §. porrò. in vſibus feud in titu. quæ fuit prima cauſ. ben. amit. Et hoc obtinuit d. doctor Hieronymus Schurpff in publica diſputatione. Et ſic vides exhæredari poſſe deſcendentes, vt filios, & aſcendentes, vt patrem, matrē, auum, & auiam &c. In collateralibus autem etiam proximioribus non opus eſt exhæredatione. Nam † etiam prçteritio fratrum non inualidat teſtamentum, cùm ipſi quęrelam inofficioſi teſtamenti proponere non poſſint, niſi turpes perſonæ pro eis ſint inſtitutæ. §. ſoror. infrà de inoffic. teſtam. Exhæredare autem alios, & remotiores gradu, planè ineptum eſt. l. quidam. §. ſed videamus. ff. de verb. oblig. Eſt autem in exhæredatione obſeruandum, vt purè fiat, non ſub conditione. Item, vt fiat in tota hæreditate, non in parte. Vide gl. in l. iij. §. ante hæredes. ff. de lib. & poſthu.

Collateraliū, & alio[rum] proximiorum, non eſt neceſſaria exhæredatio.

Pura debet eſſe exhæredatio.

Filium). Naturalem, vel legitimum, vel legitimum non emancipatum

Silentio præterierit) Si non instituendo hęredem, nec exhæredando.

Inutiliter testabitur) Id est, ipso Iure non valet testamentũ, si filius est præteritus. Hoc tamen ita procedit, si filius petierit declarari testamẽtum esse nullum. Si verò tacuerit, licet de rigore Iuris non valeat, tamen de ęquitate testamento subuenitur. l. filio. cum glo. §. ff. de iniu. rup. irri. testam.

Sed non ita.

Iure veteri erat differentia inter filios & filias. nepotes & neptes ex filijs, quia pater tenebatur filium instituere hęredem, vel nominatim exhęredare: secus autem in filiabus & nepotibus, vt hic

Sublata vetus masculorũ & fœminarũ differẽtia quo ad exhæredationẽ *Inter cæteros)* Vt hoc modo: Titium filium meum hæredem instituo cæteros omnes exhæredo. Sub hac exhæredatione continebantur filię, nepotes, & neptes ex filijs. Hodie nulla est differentia quo ad exhæredationem inter masculos & fœminas §. sed hæc. ỹ. eodem.

VERS. Nominatim.

6 *Filij cur sint nominatim instituendi aut exhæredandi.* Ratio † quòd filij nominatim exhæredari, aut hæredes institui debent, nec præterijri, hęc est, quòd etiam viuentibus parentibus existimantur quodammodo domini rerum paternarum, quod dominium per præteritionem & silentium patris eis non adimitur. Requiritur ergo expressa exhęredatio. l. in suis. ff. de liber. & posthum.

§. Posthumi.

7 *Ridiculum hoc est de tot posthumis.* Posthumus † dicitur quasi post humationem patris natus. Et sunt triplices. Primò, dicuntur posthumi, qui nascuntur post mortem patris. Secundò, qui nascuntur patre quidem viuente, sed tamen post conditum testamentum. l. iij. §. posthumos. ff. de iniu. rup. irri. testam. Tertiò, est posthumus, qui nascitur auo ex vxore filij sui. l. Gallus in princ. ff. de lib & posthum. Et Iure veteri requirebatur aut institutio, aut expressa exhæredatio, eratque differentia inter posthumum & posthumam. Hodie † autem nec posthumus, 8 nec posthuma exhæredari possunt, cùm non sentiant, nec cadat in eos aliqua causa ingratitudinis, ex XIIII. l. si quis in suo. C. de inoffic. testam. Quare si præteriti fuerint, nec instituti, rumpunt testamentum. Est tamen differentia inter

um præteritum, & posthumum præteritum, quia si-
ræteritus statim & semper facit testamentum nullum.
umus vero præteritus tum demum rumpit testamen-
ure factum, si viuus natus fuerit. d l.iij.ff de iniu.rup.
estam. Nam si vxor abortum fecerit, manet testamen-
firmum. §.ideoque.hic titu.nostro.

Differentia inter posthumũ præteritum & filium præteritum.

VERS. *Sed fœminini.*

ides hic Iure veteri differentiam fuisse inter posthumũ
osthumam. quia posthum' nominatim exhæredabatur,
thuma verò inter cæteros, ita tamen, vt aliquid legare-
ne scilicet videatur præterita per obliuionem: Sed hæc
erentia hodie sublata est per rationem in l. maximum
um.C. de lib. præter. vel exhæred. & per §.fina. ibidem.

§. *Posthumorum.*

Cautio nõ prætereũdi posthumi.

Casus istius §. talis est. Pone, Titius habet filium Sem-
onium nomine, & ex eo nepotem Caium, si is Titius
ult condere testamentum, quod omni Iure valeat, necesse
t, eum ita testari: Sempronium filium meum hæredem
stituo, & si cōtigerit, quòd ipse me viuo mortuus fuerit,
ubstituo Caium nepotem ex eo natum. Hoc casu, licet
empronius decedat viuo patre suo, tamen valet testamen
um: quia Caius nepos testatoris, qui habetur loco posthu-
ni, in illo testamento institutus est. Si autem Caius ne-
pos esset præteritus, & Sempronius filius viuo Titio patre
suo decederet, rumperetur hoc testamētum: quia Caius ne-
pos post mortem Sempronij patris sui, intrat in locum sui
patris, & fit suus hæres: ergo cùm inuenerit se præteritum,
nec extat aliqua persona, per quam excludatur, certum est,
quòd testamentum rumpit.

VERS. *Id lege Iulia.*

Consilium Vellei.

Sicut Iure veteri testatores dicebant in testamentis. Si
post mortem meam intra decem menses filio meo mortuo
nepos mihi natus fuerit, hæres vel exhæres esto. d.l. Gallus.
in princ. ff. de lib. & posth. Ita quoque consulebat Iulius
Velleius obseruandum esse in nepotibus ex filijs, vt auus
hoc modo institueret: Titium filium meum hæredem insti-
tuo: & si contigerit eũ mori ante mortē meã, Sempronium
nepotē ex eo substituo, vel exhæredo. d.l. Gallus. §.nunc de
lege. Alioqui si post testamentũ viuente auo moreretur, es-
set nepos suus hæres aui, qui rũperet testamentũ eius, si nõ

esset

esset hæres nominatus, vel expressè exhæredatus.

§. *Emancipatos.*

9 *Emancipati iure ciuili tanquam extranei.* Ratio † est, ꝙ de Iure Ciuili filij emancipati nec hæredes institui, nec exhæredari necesse erat: quia Ius Ciuile in successionibus respiciebat agnationē. ℐ. de leg. agn. success. in prin. Agnatio autem omnibus capitis diminutionibus tollitur. §. sed agnationis ℐ. de legit. agna tut. Et emācipatio est minima capitis diminutio. §. minima ℐ. de cap. dimi. Ergo cùm in successionibus prima ratio erat agnatorū, & agnatio emancipatione tollebatur, sequitur etiā emancipatos de Iure Ciuili à successione exclusos esse Sed prætor potius cognationē naturalē, quàm agnationē, quæ Iuris Ciuilis est, cōsiderat. Quare etiā propter illā naturalē cognationē, quę per emancipationem tolli non potest, admittit liberos emancipatos præteritos ad successionem contra testamentum.

VERS. *Emancipati.*

Quia tam naturalia quàm Ciuilia Iura in liberis adoptiuis emancipatis cessant, & habentur planè pro extraneis: quare non opus est exhæredatione, nec institutione.

VERS. *Qua ratione.*

Hoc hodie correctum est per § sed hodie. ℐ. de adopt. vbi dicitur, quòd per adoptionem ab extraneo factam Ius patriæ potestatis patris naturalis non dissoluitur.

§. *Sed hæc quidem.*

Per hunc §. prædicta ferè omnia sunt correcta. Dicas igitur quòd hodie tam filij, quàm filiæ, tam nepotes, quàm neptes ex filijs, aut hæredes sunt instituendi, aut iustis ex causis exhæredandi. Et hoc verum, respectu patris vel aui paterni: Mater enim vel auus maternus possunt silentio præterire filios & nepotes: §. mater. hic titu. nostro. Illi tamen liberi in testamento à matre præteriti, possunt opponere quęrelam inofficiosi testamenti, vt infrà audiemus, de inofficio. testament.

§. *Circa adoptiuos.*

Liberi autem in adoptionem extraneo dati manent in potestate patris naturalis. §. sed hodie. ℐ. de adop. l. penult. C. de adoption. Similiter & posthumi & posthumæ, omnino exhæredari non possunt, vt diximus. quare hic. §. quoad posthumos, hodie est correctus. l. si quis in suo. C. de inoffic. testamen.

De hæredibus instituendis. Tit. XIIII.

Quomodo titulus hic cohæreat cum superioribus.
Hæredem instituere, est sibi aliquem hæredem statuere.
Hæredes tripliciter instituuntur, pure, sub conditione possibi li, & in diem incertum.
Omnis, qui non iure prohibetur, potest hæreditatem capere.
Qui prohibeantur institui hæredes.
Hæres institutus, si tempore institutionis vel mortis testatoris deportatus fuerit, non valet institutio: si vero medio tempore, & ante aditionem restitutus fuerit, sic.
Diuisio huius tituli in tres partes.
Hæreditas quomodo soleat diuidi in duodecim uncias.
Non potest quis pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere.

IN præcedentibus † titulis tractauimus de eo, qui habet testamenti factionem actiuam, hoc est, qui testamenta facere, & hæredes instituere possit, & similibus: hic autem habes de eo, qui habet testamenti factionem passiuam, hoc est, qui, & quomodo hæres in testamento institui possit. Est autem † hæredem instituere, nihil aliud, quàm sibi hęredẽ aliquem statuere. Dicitur enim instituere, quasi suo loco statuere. Hoc enim agit instituens, vt institutus post mortem suam, sit dominus omnium bonorum suorum. Vna enim & eadẽ persona est hæredis & defuncti, vt in auth. de iureiu. à mo rien. præst. colla. v. in prin. Fit autem † institutio tribus modis: purè, sub conditione possibili, & in diem incertũ. Purè. vt cùm testator simpliciter dicit, Titius hæres meus esto. Sub conditione, hoc modo: Si Seia vidua manserit, hæres mihi esto. In diem incertũ, hoc modo: Titius cùm capere poterit, hæres mihi esto. l. in tempus. in prin. ff. de hæred. insti.

Quid sit hæredẽ instituere. 1 2
Quod modis fiat institutio. 3

Potest aũt† hæres institui quilibet, qui nõ iure prohibetur hæreditatem capere. Hinc sequitur liberos homines, seruos proprios, & alienos hæredes institui posse, si modò dñi seruorum alienorũ tales personę sint, quę hęreditatẽ capere possint. l. neq; per se. C. de hær. inst. Itẽ institui possunt patresfamiliâs, filiusfamiliâs, mutus, surdus, furiosus, prodigus, miles, laicus, clericus, monachus, ciuitas, Imperator, Augusta, fiscus:

Institutionis capaces. 4

fiscus, Ecclesia, & quilibet locus venerabilis. §. testamenti
autem.j. de hær.qual.& differ.l.cùm hæredes.C.qui test. fa.
5 poss.l.hæreditatis.C.de hæred. inst Non autē † hæredes in-
stitui possint. Primò, deportati, siue perpetuò banniti.l.j.C.
Incapaces eo Secūdò, damnati in metallum.l.si in metallum. ff.de his,
qui pro non scrip. Tertiò, Anabaptistæ.l.nulli. C.ne sac.ba-
ptis reite. Quarto collegium non priuilegiatum.l collegiū.
C de hær.inst. Quintò, nati ex damnato, vel incęstuoso co
itu.auth. ex amplexu.C.de ince.& inut.nup. In deportatis ta
6 men & similibus personis attende tria tempora, tēpus insti-
In deportatis quę tempora spectentur. tutionis, medium temp', & tēpus mortis testatoris, siue ac-
quirendæ hæreditatis. Si tempore institutionis deportatus
fuit, institutio non valet.l.j.C de hær.instit Si verò medio
tempore fuit deportatus, & ante aditionē restitutus, mediū
tēpus non officit l.sed & si.§.solemus ff.de hær.inst. Si tē-
pore mortis testatoris deportatus fuerit, quoque non valet
institutio: nam Ius hæredis eo maximè tempore inspiciēdū
est, quo acquirit hæreditatem. l si alienum. §.in extraneis.
ff de hære.inst. Effectus institutionis est.quòd institutus fit
dominus omnium bonorum post mortem instituentis.

Hæredes.

7 Hunc titulum † diuide principaliter in tres partes. In pri
Series huius titul. ma habes, quæ personæ possint hæredes institui: & ponit
regulam, quòd tam liberi homines quam serui, tam proprij,
quàm alieni regulariter hæredes institui possunt. In secun-
da parte in §.hæreditas. tractat quomodo hæreditas in in-
stitutione diuidatur. In tertia, §. hæres. explicat quomodo
fieri debeat institutio, nēpe purè, & sub conditione possibili.

§. *Hæreditas.*

8 Habet hìc diuisionem hæreditatis. Diuiditur † autē hære
Hæreditatis diuisio ditas plerunq; in duodecim partes. sicuti as in duodecim vn
cias: quę diuisio necessaria est, quādo testator vult hęredes
instituere ex inæqualibus partibus: veluti si testator habeat
tres filios, Titium, Sēproniū, & Caiū, quos inæqualiter velit
hæredes instituere, ita q; dimidia hæreditatis perueniat ad
Titiū, altera verò dimidia diuidatur pro rata inter Sempro-
niū & Caium, hoc modo institueret: Titiū filiū meū instituo
ex semisse, Sēproniū ex quadrante, id est, Titius habebit sex
partes hæreditatis, & sic dimidiā Sēpronius tres. & sic quar
tam hæreditatis, Caius quoq; tres, & sic quartā hæreditatis.
Ple-

unq;.) Dicit plerunque, quia interdum diuiditur in .interdum in xxxvi. vncias vt infrà audiemus.

VERS. *Neque enim.*

urrit tacitæ obiectioni. Poterat enim obiici. Si vnus n in semisse,& sic dimidia hęreditatis institutus est,vi ꝙ reliqua semissis pertineat ad hæredes ab intestato, s contineat duos semisses:ergo alter, in quo nemo est institutus,videtur ad hæredes ab intestato pertinere. extus hic decidit contrariū,ꝙ scilicet hoc casu tota hæ s comprehendatur sub semisse,Et est ratio,quia † quis 6 pōt pro parte testatus,& pro parte intestatus decedere.

VERS. *Si vero totus as.*

est.si tota hæreditas diuisa fuerit inter eos, qui expref rtibus instituti sunt, & supersunt alij hæredes scripti xpressis partibus,tum diuiditur hæreditas hoc modo, instituti ex certis partibus habent vnam dimidiam, teri aliam dimidiam.

§. *Et si plures.*

quis instituerit hæredes ex multis partibus, ita quòd lerent assem & superesset alius hæres non expressis par instititutus, is reliquum. quod dupondio deesset, reti- t.Exemplum:Testator instituit Titiū ex semisse, id est, x partibus, Caium ex besse, id est, octo. Sempronium m sine expressis partibus: habebit ergo Sempronius m partes,quæ desunt dupondio: sic quoque hoc modo ondius expletus sit, & vnus siue plures hæredes sine ex- is partibus instituti fuerint, itur ad tripondium, id est, pient quod deest. xxxvi.vnciis.

§. *Impossibilis.*

Quia vltimæ voluntates interpretandæ sunt potiùs vt ant,quàm vt pateant.l.si quando.§.j.C.de innoffi. testa.

De vulgari substitutione. Tit. XV.

ubstitutio generalis est secunda institutio, quæ fit post primam in locum deficientis.
Duæ sunt substitutionis species,directa,& obliqua.
Directæ substitutionis in quinque partes subdiuisio.
Vulgaris substitutio quæ sit,& quotuplex.
Quinque sunt effectus vulgaris substitutionis.
Pupillaris substitutio dicitur, quando pater pupillo suo impuberi.

puberi alium substituit hæredem.

7 *Substitutus in pupillari substitutione non fit hęres testatoris, sed eius pupilli in pupillari ætate decedentis.*

8 *Quæ requirantur in pupillari substitutione.*

9 *Pupillaris substitutio ad quid conducat.*

10 *Pupillaris substitutio secundum Azo. quinque modis finitur.*

11 *Exemplaris substitutio quæ sit, & vnde dicta.*

12 *Breuiloqua substitutio dicitur, quæ continet duas vulgares, & duas pupillares substitutiones.*

13 *Compendiosa substitutio quid sit, & quomodo fiat.*

14 *Substitutio cõpendiosa facta per paganũ. quõ, & quãdo va- (leat.*

15 *Obliqua substitutio quibus verbis fieri soleat.*

16 *Quare plures hęredes a testatore institui soleant.*

Roximus titulus de primo gradu institutionis proposuit: hic autem disponit de secundo gradu institutionis. quæ substitutio
1 dicitur. Est igitur † substitutio nihil aliud, quàm secunda institutio, quę fit post primã, in locum deficientis: vt quando testator ita dicit, Titius hæres meus esto: si verò Titius decesserit, Sempronius hæres meus esto. vt colligitur hic in prin. tit. no-
2 stri. Et diuiditur † in duas species, in directam & obliquam, siue fideicommissariam Directa dicitur, quando quis capit hæreditatem deficientis, mediante nulla alia persona, vt in exemplo iam proposito. Obliqua est, quando quis capit hæreditatem ex fideicommisso: vt cùm hoc modo dico, Titius hæres meus esto: si verò decesserit, Sempronius hæres meus esto, & fidei eius committo, vt restituat Seio. &
3 de hac ĩ de fideicom. hære. Directa † subdiuiditur in vulgarẽ, pupillarem, exemplarem, breuiloquam, & compendiosam.
4 Vulgaris dicitur, quæ fit † cuilibet à quolibet de vulgo, dũ tamen substituens testamentum facere, & substitutus ex testamento capere possit. Vide Doct. in l. j. ff. de vulg. & pup. subst. Et illa subdiuiditur in expressam & tacitam. Expręssa, quæ fit verbis negatiuis, hoc modo: Si Titius hæres meus nõ est, Sempronius hæres esto: vt hîc tit. nostro. Tacita, quæ fit verbis affirmatiuis: vt cùm testator dicit, Vos duos inuicem substituo. vel sic, Vter inter Titium & Seiũ vixerit, heres meus esto. tunc si vterque vixerit, ambo hęredes sunt: si verò vnus decesserit, alter solus hæres erit ex asse. l. Titius & Seius.

Quanta sit apud nostros huius definitionis rixa, nemo omnium nescit. Tu vero prudentissimum Iurisconsultum imitare stude, qui nihil omnino tali contentione opus existimauit esse in re omnium certissima, quis enim vel

ff de hær.inst. Effectus substitutionis † vulgaris expres 5
acitæ,recenset Bart in l.j.ff.de vul.& pup.subst.& sunt
; Primus est,ꝙ facit substitutũ admitti ad hæreditatẽ,
itutus nõ sit hæres. Secundus,ꝙ testamẽtũ põt sumere
substituto,si fortè institutio nõ valet. Terti⁹,quod il-
garis expressa substitutio,cõtinet tacitã pupillarẽ. Quar
per eã succeditur defuncto,nõ ei, cui substitutus quis
uintus,ꝙ vulgaris substitutio facit de suo & necessario
e voluntarium,id est,seruus in institutione fit suus,&
sarius hæres,hoc est,nolit,velit,cogitur adire hæredita-
substitutione verò est volũtarius hæres,hoc est, pote-
stinere,si voluerit.l.si filius hæres.ff. de lib. & posthu.
pillaris substitutio † est,quando pater filio suo impu 6
liũ hæredẽ substituit,& idẽ est ac si illi impuberi testa
um conderet. Pater enim potest filio impuberi cõdere
nentum,post suũ testamentum.l moribus.cum simi.§.
.ff.de vulg.& pupil.substit. Et est quoq; duplex,exp res-
tacita. Expressa est, quæ hoc modo fit: Si filius meus
hæres erit, & in pupillari ætate post mortẽ meam de-
rit,Titium ei substituo:vt j de vulg.& pupil.substitu.in
:.Et dico hîc notanter, ei substituo : quia † in pupillari 7
itutione substitutus non fit hæres defuncti testatoris,
psius pupilli instituti, & in pupillari ætate decedentis.
ta est,quæ fit his verbis : Quisquis mihi hæres erit, sit
s filio meo,in pupillari ætate decedenti.

tuor † requirun- 8
d pupillarẽ substi
onẽ, vt valeat, se
dũ glo.in verb,li.
.j de pupil. sub-
,in princ.

- Primùm, vt sit de liberis pupillus, cui substituitur : nam extraneo substitui non potest.
- Secundò, quòd sit impubes, cui substituitur.
- Tertiò, quòd substituens habeat eum in potestate.
- Quartò,quòd omnes alij liberi sint instituti vel exhæredati:aliàs nullũ esset principale testamentum, & per consequẽs pupillaris substitutio quoque non valeret.

ffectus pupillaris substitutionis secundũ Bar.in l.mori-
ff.de vulg.& pup.subst.sunt quatuor. Prim⁹,ꝙ † pupil- 9
expressa cõtinet tacitã vulgarẽ. Secundus, quòd per cũ
succe-

stupidißi-mus dubi-tare pote-rat, in re testamen-taria quid esset sub-stituere. Fu-ge, obsecro nugas et so-phismata.

6] Vt vul-garem sub-stitutionẽ agnoscas scito in ea necessariũ esse institu-tũ, esse hæ-

7] redẽ, & conditio-nem negati-uã in eum esse colla-tam Quot quot autẽ formulas ex

8] cogitare poteris, in hunc sen-sum perpe-tuo resol-uetur, qui-que semper includi in-telligitur duobus ca-pitibus,

9] quæ no

ſtri appellant volũtatis & impotentiæ. Reliqua ſomnia Bart. & oĩm olĩ tantopere laudata, de expreſſo & tacito quoad caſus, verba, genus, ſpeciẽ, & ſimilia deliramenta, quæ ille ipſe ſi viueret, nullo prorſus vſui poſſet vnquã accõmodare, explode, abijce & exbibila.

ſucceditur pupillo,& nõ defuncto Et hic vide differentiam inter vulgarem & pupillarẽ:quia in vulgari ſucceditur defuncto,in pupillari autem pupillo cui quis eſt ſubſtitutus. Tertius, ꝙ pupillaris expreſſa excludit matrem, & alios aſcendentes per lineã maternã preteritos, quos filius preterire nõ potuiſſet. Quartus, ꝙ ſi pater ſubſtituit filio ſuo impuberi talẽ hæredẽ, q̃ ipſi patri eſſet ſuus & neceſſari' hęres. vt ſeruum,&c. fit is ſubſtitutus impuberi quoq; ſuus & neceſſari' hæres. d.l.morib'.§.prius.& l.ſed ſi.ff.de vul.& pup ſubſtit.

10 Expirat autem † pupillaris ſubſtitutio ſecundũ Azo.in ſumma ſua quinq; modis. Primò maxima,media,& minima capitis diminutione pupilli: ſubuenitur tamẽ ſubſtitutis ꝑ vtiles actiões Secũdò, ſi non adita eſt hęreditas patris. Tertiò, ſi patris teſtamẽtũ ꝑ querelã inofficioſi teſtamẽti fuerit expugnatũ in totũ,ſecus ſi in parte tãtũ:nã tũ valeret pupillare teſtamentũ. Quartò, ſi ſubſtituenti teſtatori fuerit agnatus poſthum'.l. ſi pater filiũ.ff.de vulg.& pup.ſub. Quintò,ꝑ pubertatẽ, vt gl in d.§.qua ratione Et tantum de pupillari.

11 Exemplaris †.ſubſtitutiò eſt, quando parentes vtriuſq; ſexus ſubſtituunt furioſo,vel mente capto eius deſcendentes, vel his deficientibus fratres, vel etiã extraneos, ſi ſcilicet neque aſcendẽtes, neq; etiã fratres habuerint. Et dicitur exemplaris, quia fit ad exemplũ ſubſtitutionis pupillaris. Sicuti enim pater filio impuberi poteſt ſubſtituere. ita quoq; parẽtes vtriuſq; ſexus furioſis & mente captis ſubſtituere poſſunt: quia ipſi rebus ſuis præeſſe non poſſunt, ſicut nec pupilli. §.qua ratione. cũ ſimili.ĩ.de pup.ſub. In quibus autem differat hæc ſubſtitutio à pupillari,& in quibus concordet, vide gl. in verb ad exemplũ. in d.§.qua ratione. Et eſt quoque duplex, expreſſa & tacita. Expreſſa eſt quæ fit verbis expreſſis. Tacita eſt. q̃ cõtinetur in expreſſa vulgari, facta furioſo, vel mẽte capto. de q̃bus vide Io.de Platea in d.§.q̃ ratione. Ceſſat aũt hęc ſubſtitutio adueniẽte ſanitate, vel cùm furioſus cõpos mẽtis factus fuerit. Secũdò, ſi frater furioſi, vel extranei ſubſtituti fuerint, ceſſat ſubſtitutio, liberis, à furioſo procreatis.l. humanitatis.C.de impub.& alijs ſubſti.

12 *Breuiloqua ſubſtitutio.*

Breuiloqua ſubſtitutio † eſt, quæ cõtinet duas vulgares,& duas pupillares ſubſtitutiones: vt cùm duo impuberes, hoc eſt, qui nõdum nati ſunt XIIII annos, inſtituti à parẽte, qui eos habet in poteſtate, ſibi inuicẽ reciprocè ſubſtituuntur,

hoc

hoc modo: Titium & Sciū filios meos impuberes hæredes instituo, & sibi inuicē substituo. Hæc substitutio pmmōcōtinet duas pupillares substitutiones, videlicet vter illorū ī pupillari ætate decesserit, est ei supstes substitutus. Deinde cōtinet duas vulgares, scilicet cū ambo instituti vixerint vsq; ad pubertatē, & vter illorum postea decesserit, alter substitutus manet vulgariter. Dicitur autē breuiloqua, quia breuib' verbis cōtinet cōmuniter quatuor substitutiōes. Dicitur quoq; reciproca, q̄a fit quædā reciprocatio ī mutua substitutione.

Compendiosa substitutio † dicitur, quæ sub cōpēdio verborum plures substitutiones seu tempora cōplectitur: & fit per aduerbiū, quādocūq;, secūdum gl. in c. Raynutius. ẍ. de testam. in verb. si absq; Et fit his verbis: Instituo Titiū filiū meū hæredē. & quādocūq; decesserit, Caius hæres esto. Vides, ꝙ aduerbiū, quandocūq;, hic cōplectitur vulgarem & pupillarē substitutionē. Si enī institutus in pupillari decesserit, est hæc conpendiosa substitutio quoq; pupillaris: si verò post pubertatē decesserit, vulgaris. Et sic quoq; cōpræhēdit plura tēpora, tēpus pupillaris ætatis, & quoque tēpus totius vitę. Potest autē hæc substitutio fieri tā à milite, quàm à pagano. Si fit à milite, valet iure directo. Si verò à pagano, & sic ā nō milite fit, distingue, Aut institutus moritur in pupillari ætate: & valet substitutio q̄uoq; iure directo: quia pater videtur hoc casu impuberi testamētū fecisse, aut post pupillarē ætate institutus moritur: & subdistingue, Aut fit substitutio per hæc verba, Quandocūq; filius meus institutus decesserit, substituo Sempronium: & valet substitutio, quia est vulgaris, & succedit substitutus non ipsi instituto testatori. Trahitur autem hæc substitutio ad fidei commissum, i. ac si testator dixisset: filiū meū instituo. & rogo eū, vel fidei eius cōmitto, vt hereditatē adeat, & restituat Sempronio substituto. Aut fit substitutio per hæc verba: Quandocunq, filius meus decesserit, substituo ei Semproniū: & nō valet substitutio, si institutus moritur post pubertatē: quia Sempronius est hic substitutus instituto, & nō testatori, quod fieri non potest post pubertatem: quia pater non potest aliquē substituere filio, nisi sit pupill'. Ergo, &c. Vide gl. in verb. ad exēplū. §. qua ratione. ÿ. de pupil. sub. Et hæc de directa substitutiōe sufficiāt. Notabis autē obiter, quòd sicuti directa institutio hæredis tantū fit in testamēto, & in nulla alia vlti

K ma

13 *Compendiosa substitutio.*

Quid sit trahi ad fideicommissum.

ma voluntate,ita quoq; directæ ſubſtitutiones fiunt tantùm in teſtamentis. Obliqua autẽ, ſiue fideicommiſſaria inſtitutio,vel ſubſtitutio,etiam in codicillis fieri poteſt.§.codicil-
15 lis.cũ ſeq ĩ.de codi.Dicitur aũt† obliqua,ſiue fideicõmiſſaria ſubſtitutio,quæ fit hoc modo:Inſtituo Titiũ filiũ meum hæredẽ,& rogo eũ, vt hæreditatem reſtituat Sempronio, ſi deceſſerit Titius ſine liberis.de qua latiùs.ĩ.de fideicom.hęre.Vide de ſubſtitutionibus gl.in verb.ad exemplum.§.qua ratione.ĩ de pupil.ſub.glò.& doct.in d.c.Raynu x̃.de teſta. doct.in l.j.& l.moribus.ff.de vulg.& pupil.ſubſti.

Obliqua ſubſtitutio, Fideicommiſſum non eſſe ſubſtitutionẽ omnes pręter Alex.uolũt, qui frigidiſſimis mouẽtur rationib᷒, veriorq́; communis ſententia proculdubio eſt.

In teſtamento.)Dicit notanter,in teſtamẽto.quia in codicillis & alijs vltimis voluntatibus ſubſtitutio directa nõ valet.

16 *Subſtituere poteſt.*Id eſt.)ſi fortè hæreditas † eſſet grauata ære alieno,adeò ꝙ hæredes inſtituti non facilè adirent eam. Ne ergo poſt mortem teſtatoris eius bona ſuo nomine vẽderentur,qđ ignominioſum eſſet,ꝓmiſſum eſt teſtatoribus, tres, vel quatuor hæredũ gradus facere:ꝙ ſi vnus hæreditatẽ repudiauerit,tñ alter adiret,cuius nomine,& nõ teſtatoris,bona deinde venderẽtur Quòd ſi nec aliqs ex inſtitutis, ſiue ſubſtitutis,hæreditatẽ adire velit, põt teſtator loco nouiſſimo ſeruũ ſuũ hæredẽ inſtituere. qui velit,nolit,cogitur eſſe hęres, & bona teſtatoris iſtius ſerui nomine vẽduntur.

§. *Et ſi ex diſparibus.*

Vt ſi teſtator inſtitueret Titiũ in ſex vncijs,Caiũ in quatuor.& Seiũ in duabus, & illos tres ſibi inuicẽ ſubſtitueret, nõ tamẽ expreſſis partibus in ſubſtitutione.quæritur ſi Titius moriatur ante aditionẽ, quõ ſex vnciæ Titio relictæ, inter Caiũ & Seiũ reciprocè ſubſtitutos, diuidẽtur? Decidit Imperator.ꝙ Cai᷒ habebit quatuor vncias & Sei᷒ duas.qa in inſtitutione Cai᷒ quatuor,& Sei᷒ duas vncias habebant.

§. *Si ſeruum.*

Factum huius §.

Hic eſt caſus iſtius §.Quidã inſtituit ſeruũ alienũ hæredẽ, quem putabat eſſe liberum & ſui Iuris:& ſi hęres non eſſet, ſubſtituit Mæuiũ.Defuncto teſtatore,ſeruus inſtitutus iuſſu domini ſui adiuit hæreditatẽ.Meuus autẽ ſubſtitutus, quia teſtator errauit in conditione inſtituti,petebat hęreditatem Iure ſubſtitutionis.Quærebatur itaq; qño hæc verba interpretãda ſint,ſcilicet,ſi hęres non eſſet.Et dicit Imperator,ſi teſtator ſciuiſſet illũ hæredẽ inſtitutum ſeruũ eſſe,ita fieret interpretatio,id eſt,ſi neq; ipſe ſeru᷒ hæres erit,neq; alium, ſcilicet

Interpręta tio horum verb.ſi hęres nõ erit

scilicet dominum suum, hæredem effecerit. Si verò testator ignorauerit institutum esse seruum, vt in casu nostro, sic fit interpretatio: Si hæres non esset. i. si institutus hæreditatē sibi, vel ei, cuius Iuri posteà subiectus esse cœperit (per arrogationem. s. vel per redactionē in seruitutē) nō acquisierit, Mæuius hæres esto. Et quia hic vterq; tam institutus, quàm substitutus habet pro se rationē, q̃a domin⁹ instituti adiuit hæreditatem ꝓpter seruū suū institutum: igitur argumētatur hoc modo cōtra substitutū: Vulgaris substitutio post aditionē hæreditatis ꝑ institutū est extincta. l. post aditā. C. de impub. & alijs subst. Sed tu es vulgariter substitutus, & seruus meus institut⁹ hæreditatē meo iussu adit: ergo seq̃tur tuam substitutionē esse extinctā: & per cōsequēs te nō posse instituere petitionē hæreditatis. Ecōtrà substitut⁹ pro se contra institutū quoq; habet rationem, & argumētatur hoc modo: Volūtas testatoris poti⁹ spectāda est, quā verba. Sed certum est, testatorem credidisse te liberū hominē instituere, & voluisse, si liber non esses, vt ab hæreditate excludereris: & sic voluit liberū hominē instituere, elegitq; tuā, & non domini tui personā. Sequitur ergo, q̃a liber non es, & tñ sub illa conditione institutus: ꝙ institutio statim nō valuit, & hæreditas ad me pertineat. Cū ergo vterq; pro se habeat rationē, diuiditur hæreditas. Primò, in duos semisses, & alter semissis diuiditur in duos quadrātes. Prim⁹ integer semissis, & vnus quadrās alterius semissis dātur Mæuio Iure substitutiōis. ita ꝙ nouem vncias habeat. Domino autē instituti datur quadrans, propterea ꝙ hæreditatē adiuit. l. si paterfamilias. cum seq. ff. de hæred. institu. Vide glo. hic in verbo, in partem.

☙ De pupillari substitutione Tit. XVI.

1 *Quare pater poßit pupillo facere testamentum.*

VERS. *Nam moribus.*

Ratio, †ꝙ pater filio impuberi potest testamētū facere, est, ne impubes decedat intestat⁹. Decederet enī intestat⁹, si pater ei testamētū nō fecerit: cū null⁹ impubes testamētū cōdere possit. §. ꝓpterea: q̃ te. fa. pos. 1 *Introducē-dę hui⁹ substitutionis ratio.*

Ad exemplum.) Quia furiosus & pupillus in plerisque æquiparantur, vt colligitur ex §. pupillus. ĩ. de inuti. stipul.

VERS. *Illud palam.*

Id est, propterea substitutio non est inualida, quòd institutio, & substitutio sunt scriptæ in eadem charta, licet pupillo sit periculosum.

§. *Liberis autem suis.*

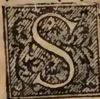
Pater pupillariter substituere non potest, nisi sibijpsi condat testamentum, & in eo substituat.

§. *Vel singulis.*

Id est, si testator vult, quòd nullus impuberum decedat sine testamento, potest singulis substituere. Si verò vult, quòd legitimo modo sibi inuicem ab intestato succedant non est necesse singulis substituere, sed tantùm nouissimè, vt hoc modo: Quicunque filiorum meorum nouissimè impubes decesserit, sit ei Titius hæres.

Quibus modis testamenta infirmentur. Tit. XVII.

1 *Testamenta quando dicantur non Iure facta, & quando sic.*
2 *Quando & quomodo testamenta Iure facta infirmentur.*
3 *Si testator decedit sine testamento, vocantur proximiores ad successionem.*
4 *Nemo potest facere duo testamenta.*

1 *Testaměta duobus modis fieri nõ iure, & iure.*

Vmma istius tituli hæc est, quod testaměta fiunt duobus modis. nõ Iure, & Iure. Non † Iure fiũt, quę carẽt solennitatibus requisitis, vel quando testator non habet testaměti factionẽ actiuã, & tñ fecit testamentum, vel hæres institut⁹ nõ habet testaměti factionẽ passiuam: vel filius in potestate constitutus præteritus est, &c. Et illa ipso iure non valent. Iure fiunt, in quibus prædictorũ nihil desideratur; Et illa infirmãtur † duob⁹ modis. Primũ, ipso Iure. Secũdò, p officio iudicis. Ipso iure infirmãtur quoq; bifariã Aut rũpũtur aut irrita fiũt. Rumpũtur primò p agnationẽ sui hęredis: qđ fit, si post testamẽtũ factũ nat⁹ fuerit posthum⁹, vel testator aliquẽ adoptauerit, vel arrogauerit. Secũdò, rũpitur p posterius testamẽtũ Iure factũ. Irrita fiunt, si testator fuerit capite diminutus vt si arrogatus fuerit. Per officium iudicis infirmãtur testaměta Iure facta, quando proponitur querela inoffi test. de qua in tit. sequẽ.

2 *Testaměta Iure facta, quot modis ĩfirmẽtur.*

3 *His casibus*). Id est, testator † decedit sine testamẽto, & vocantur

cantur ad successionem ab intestato. qui sunt gradu proximiores: quia tam primum, quàm posterius testamentum irritum est. Primum rumpitur per posterius, posterius autem ideo non valet, quia hæres, vel conditio deficit.

§. *Sed & si quis.*

Hæc secunda institutio non videtur valere: quia cùm hęreditas sit successio in vniuersum Ius defuncti. l. hæreditas. ff. de reg. iur. videtur q; in re certa quis non possit esse hæres, tñ deciditur hic cõtrariũ: quia altera parte detracta, habetur hæres ex certis rebus institutus pro hærede omnium bonorum, ne testator censeatur partim testatus, partim verò intestatus decessisse l. j. §. si ex fundo. ff de hæred. instit.

VERS. *Testamentum secundo loco.*

Licet testator in secundo testamẽto dicat quòd primũ testamentum quoq; valeat, nihilominus tamen primũ inualidatur per secundum: quia nemo potest† decedere post se relictis duobus testamentis. Hæres tamen in primo testamento institutus consequitur maiorem partem hæreditatis, & hoc ex secũdo testamento, q; scilicet approbauerit suã institutionem nomine fideicommissi. Nã hæres secundi testamẽti cogitur esse contẽtus sua parte, vel quarta parte hęreditatis, & restituere nomine fideicommissi reliquã partẽ instituto in primo testamẽto. Idẽ enim est, ac si testator dixisset in secũdo testamẽto: Titius hęres esto in certis reb°, & fidei eius committo, vt reliquam partem hęreditatis restituat hęredi. 4 *Duo testamenta eiusdem testatoris non possunt simul stare.*

Capite diminutus.] Id est, maxima, vel minima capitis diminutione: vt paterfamiliàs fecit testamentum, & dederit se posteà in arrogationem, hoc testamentum est irritum, quod per arrogationem fit filiusfamiliàs, qui regulariter testari non potest, vt suprà diximus.

§ *Non tamen.*

Regula est, quòd testamentum fit irritum, si testator est capite diminutus. Hæc regula fallit, si testator ante mortem suam est restitutus.

☙ De inofficioso testamento.
Tit. XVIII.

1 *Inofficiosum testa. est, quod contra officiũ pietatis factum est.*
2 *Querela inofficiosi testamenti quid.*
3 *Querela inofficiosi testamenti datur descendentibus, ascendentibus.*

dentibus, & proximis collateralibus.

4 *Quibus ex descendentibus detur querela inofficiosi testamenti. & quibus non.*

5 *Parentes, siue ascendentes, quando poßint proponere querelam inofficiosi testamenti.*

6 *An querela inofficiosi testa. habeat locum in liberis emancip.*

7 *Qui & quando collaterales habeant querelam inofficiosi testamenti. & nu 15.*

8 *Causæ, quibus frater agens de inofficioso testamento poteſt repelli, sunt tres.*

9 *Querela inofficiosi testamenti datur contra omnes hæredes.*

10 *Querela inofficiosi testamenti incipit post aditam hæreditatem, & durat quinquennium.*

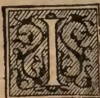
11 *Si filius præteritus medio tempore ante querelam præparatam decesserit, transmittit eam ad descendentes.*

12 *Si filijs exhæredatis, vel præteritis in testamẽto, relicta est legitima, vel minus legitima, aut omnino nihil, quid iuris. & (nu. 17.*

13 *Legitima quid dicatur.*

14 *Quot, & quibus modis amittatur querela inofficiosi testa.*

16 *Casus, quando quis præstans aduocationem hæredi instituto, non amittit querelam inofficiosi testamenti.*

IN proximo tit. dictũ eſt, quib⁹ modis teſtamentũ ipſo iure infirmetur ſine facto hoĩs: in hoc aũt tit. habes quomodo infirmetur, non ipſo iure, ſed officio iudicis, qđ fit per querelã inoffic. teſta. Eſt aũt inofficioſum teſtamẽtũ, qđ cõtra pietatis officiũ factũ eſt. Dico, cõtra pietatis officiũ, propter parẽtes, & liberos, qui ſibi ipſis debẽt mutuũ officiũ, & pietatẽ. l. j. ff. de obſeq. à lib. & lib. par. & pat. præſt. Et ſic nota, teſtamẽtũ hoc caſu nõ impugnari, propterea, quod ſolẽnitates omiſſę ſunt, ſed tãtũ fit querela, quod quis dicit ſe prçteritũ, vel iniuſtè exhæredatũ. Eſt itaque querela inofficioſi teſtamenti remediũ ſubſidiariũ, quo petit quis, vt iudex ex officio ſuo teſtamentũ reſcindat, quaſi cõtra pietatis officiũ factum. Datur aũt hæc querela tribus, deſcendentibus, aſcendentibus, & collateralibus proximis.

1 *Inofficiosum testamentum.*

2 *Hęc querela est remediũ subsidiarium.*

3 *Quibus cõpetat.*

Deſcendentibus datur, vt filijs, filiabus, nepotibus, neptibus, &c. In his tamen diſtingue, Aut loquimur de liberis naturalibus tantũ, & ſubdiſtingue, Aut tractatur de teſtamẽto patris: & non poſſunt querelã inofficioſi teſtamenti inſtituere, ſiue

siue prçteriti sint, siue exhæredati: (debētur eis tamē alimenta, ex bonis paternis) q̃a non sunt in patria potestate, nec sui hæredes, vt colligitur ex gl. in §. fi. s̃ de nup. Aut tractatur de inofficioso testamento matris: & tā naturales quā spurij de inofficioso testamēto conqueri possunt, si sunt prçteriti, vel iniustè exhæredati l si suspecta. §. de inofficioso. ff. de inoffi. test. Aut loquimur de liberis naturalibus, & legitimis simul, vel legitimis tātū: & distingue, Aut sunt exhæredati, aut prçteriti. Primo casu subdistingue. Aut sunt exhæredati ex iusta causa ingratitudinis, de quibus s̃. &† valet testamētū, nec potest impugnari per querelā inofficiosi testamēti. §. siue igitur in auth. vt cum de app. cog. col. viij. Aut sine iusta causa à patre exhæredati sunt, vel à matre, vel auo materno preteriti (quç præteritio pro exhçredatione habetur. §. fi. s̃. de exhære. li.) & habēt querelā inofficiosi testamenti. l. non putauit. §. sanè. ff. de bo. pos. cōtra tab §. fi. in fi. cū gl. s̃. de exher. li. Secundo casu, quando. s. liberi à patre vel auo paterno prçteriti sunt: & distingue, Aut fuerunt in testatoris potestate: & nō opus habēt querela inofficiosi testamēti, quia testamētū est ipso iure nullū. §. sed qui filiū, cū seq. s̃. de exhære. liber. Aut fuerūt emācipati: & iterū nō opus habent hac querela: quia datur eis à prætore bonorū possessio cōtra ta. §. emācipatos. s̃ de exhæreda. libe. Et tantum de descendentibus. 4

Querelā ascendētiū

Secundò datur hæc querela ascendentibus vsque in infinitum contra testamenta inofficiosa liberorū. In his tamen quoq; distingue, Aut sunt† parentes naturales tantùm, aut naturales, & legitimi simul, siue legitimi tantum. Primò casu dic, Aut pater naturalis, vel auus paternus præteritus, vel iniustè exhæredatus est: & non potest proponere querelam inofficiosi testamenti, arg. d. gl. fi. §. fi. s̃ de nup. Aut mater naturalis filij, vel etiam mater spurij prçterita, vel iniustè exhæredata est à filio naturali, vel spurio: & potest hāc querelam proponere, arg. d. l. si suspecta. §. de inofficioso. ff. de inofficioso testa. Secundo casu, quando scilicet loquimur de parentibus naturalibus, & legitimis simul, vel legitimis tātum: & distingue, Aut liberi, qui testantur, sunt in potestate parentū, aut sunt emancipati Si in potestate parentū sunt, & subdistingue. Aut testātur de peculio aduentitio: & testamētū est ipso iure nullū, nec opus est querela, vt s̃. diximus in tit. quibus non est permis. fac. testa in prin. Aut de castrensi 5

vel quasi castrensi peculio testantur:& iterum subdistingue. Aut loquimur de parētibus à linea paterna, vt patre auo paterno,&c & tunc, aut sunt expressè exhæredati, aut præteriti. Si exhęredati, iterum distingue. Aut exhæredatio cōtigit propter iustam causam, & valet testamentum filij, nec potest impugnari per querelam inofficiosi testamenti.d.§ siue.igitur.in auth.vt cùm de ap.cog.coll.viij. Aut exhęredatio cōtingit sine iusta causa: & subdistingue: Aut exhęredatus est parens à filio, milite in militia constituto:& non habet locū querela.l.de inofficioso. C.de inoff. testa. Aut est exhæredatus à filio pagano, siue à non milite.& habet locum querela inofficiosi testamenti.auth.presbyteros.C de epi.& cle: Aut loquimur de parentibus à linea materna: & distingue, Aut quæris de liberis legitimis tantùm:& valet testamentū, siue præteriti, siue exhæredati sint. Aut quæris de liberis naturalibus.& legitimis simul·& subdistingue, Aut filius exhæredauit illos iustā ob causam:& valet testamentū.d §.siue igitur.in auth vt cùm de app.cog.coll. viij. Aut sine iusta causa:& est locus querelæ l.cum filiū.C. de inoff. test. nisi filius sit miles.d.l.de inofficioso C e.

6 †Si emancipati liberi de bonis suis quibuscunq; testati fuerint prætererintq́; parentes, siue exhæredauerint, quæritur an habeat locum querela? Et distingue, Aut loquimur de parētibus à linea paterna:& tūc subdistingue. Aut sunt exhæredati, vel præteriti:& tunc si exhæredati sunt ex iusta causa valet testamentū, nec pōt impugnari.d.§.siue igitur.in auth.vt cùm de ap. &c. Si verò sine causa eos exhęredāt, habēt querelam. Si verò eos pretereunt, habēt bonorū possessionē cōtra tab.l.Pantonius. ff.si à parquis manu.fue. Aut loquimur de parentibus, à linea materna sine causa pręteritis, vel exhæredatis:& dic quòd habēt querelam inofficiosi testamenti.arg.l.cùm filium.C.de inoff.testa.

7 *Querela proximorū collateralium.* Tertiò datur†hæc querela inofficiosi testamēti proximis collateralibus, vt fratribus, sororibus. Sed hoc casu requiruntur duo. Primò, vt illi qui proponunt illā querelā, sint defuncti fratres vel sorores, vtrinq; coniuncti, vel ad minus consanguinei, id est, ex eodem patre nati Secundò, quòd sit turpis persona pro eis instituta. Si enim esset honesta persona instituta, non possent testamentum impugnare.l.fratres. C. eo. Sunt autem tres causæ, propter quas † frater agens de in-

8 officioso testamento fratris, & turpibus personis institutis,

repel-

repelli potest. Prima est, si frater mortẽ fratri defuncto voluit inferre. Secunda si eũ voluit criminaliter accusare. Tertia si properauit iacturã substantię eius inferre. §. ingratitudinẽ in auth. de nup colla iiij. Et hæc refer ad ea quæ supra diximus de exh. lib. Datur autẽ † hec querela cõtra scriptos, vel nũcupatos hæredes, directos, vel fideicommissarios vniuersales, quicunq; fuerint. & si Imperator vel Deus instituceretur id est ipsa Ecclesia. l. Papinianus. §. si Imperator. cũ gl. ff. de inoff test. vbi citatur dictũ Augustini dicẽtis. Qui vult Deũ instituere hæredẽ, filiũ verò exhæredare, alium quærat pro consilio, non Augustinũ c. quicũq;. xvij. q. iiij. Et incipit competere† post aditã hæreditatẽ (quæ intra sex menses, vel annũ adiri debet) durat vsque ad quinquenniũ. l. si quis filiũ. in fi. C. eod. Et si† filius præteritus vel exhæredatus medio tẽpore ante querelam præparatã decesserit, transmittit eã ad suos descendẽtes. l. scimus. §. in medio & d. l. si quis filiũ. C. e Ad extraneos verò hæredes nõ transmittitur querela, nisi fuerit præparata id est, nisi filius viuẽs eam inceperit, & pręparauerit, & post præparationẽ mortu' fuerit l. posthum'. §. si quis. ff. eo. Circa effectus querelæ inofficiosi testamẽti distingue. Aut exhæredatis† sine iusta causa à patre, vel præteritis à matre sine iusta causa, in testamẽto est relicta legitima aut minus legitima, aut omnino nihil. Primo casu si scilicet legitima relicta est, coguntur liberi esse cõtenti, nec possunt testamentũ impugnare. Secũdo casu, qñ minus legitima relicta est, agitur ad supplementum legitimæ. d. l. si quis filiũ. Tertio casu, quando scilicet nihil omnino relictũ est distingue, Aut quæris de præteritione matris: & adhuc datur querela inofficiosi testamenti vsq; ad legitimam. §. fi. iuncta gl. ĩ de exhær. lib. Aut quæris de præteritione patris, & petitur totũ testamentum rescindi: & si pronuntiatũ fuerit contra testamentũ, nec appellatũ, fit actor hæres vniuersalis, vel bonorum possessor. l. omnimodo. §. sin verò. C. eo. tit. Legata tamen, & fideicommissa singularia in testamẽto inofficioso relicta præstari debent. §. si verò cõtigerit. in authen. vt cùm de app. cog. colla. viij. Est autẽ legitima† liberis debita triens, id est, tertia pars bonorum, si sunt quatuor liberi, vel pauciores. Si verò plures quã quatuor extarẽt, legitima omnium bonorũ esset semissis, id est, dimidia pars bonorũ, quę pater tẽpore mortis habuit, deducto ære alieno,

Margin notes: 9 — 10 *Quando competat* — 11 *Transmittitur.* — 12 *Vis huius querelæ.* — 13 *Computatio legitimæ.*

no,legatis,& ſumptibus funerum.auth.nouiſſima.C. eod.ti.

14 Repellitur † autem quis ab hac querela tribus modis,Primò, ſi à tempore aditæ hæreditatis tacuit per quinquennium.d.l. ſi quis filium.in fi C. eo.Secundò.ſi agnouit teſtamentum il lud præſtando aduocationem his qui agunt ex teſtamento. hoc enim modo videtur teſtamentum approbare.l.fi.ff.e.Ter tiò,ſi competit aliud remediũ,quàm querela,vt bonorũ poſ ſeſſio contra tabulas,vel condictio ex lege.§.tam autem.cum gl. hic tit.noſtro. l. Papinianus.§.ſi quis impuberi, ff. eo.

Repulſio ab hac querela.

§. *Plerunque*

Hic nota obiter, quando querela inofficioſi teſtamenti locum habeat. Et primò, ſi parentes vtriuſque ſexus liberos ſuos ſine cauſa exhæredant,vt hìc,in verbo,ſine cauſa.Secundò,ſi parentes à linea materna eos prætereant, quæ præteritio pro exhæredatione habetur.

Sublatus antiqu' color, quaſi non ſanę mentis.

Hoc colore.) Sed hodie hic color,ſeu hæc ratio,ſcilicet quòd teſtator non ſanæ mentis fuerit,non habet locum,ſecundum Bar.l. nam & his. in fi. ff. eo.Ad hoc ergo quòd hæc querela locum habeat, ſatis eſt proponere cauſam exhæredationis, ſiue præteritionis,non eſſe veram.

15 *Vltra fratres.*) Reliqui cognati † vtcunq; proximi gradu, contra officium pietatis impugnare non poſſunt.Si verò teſtamentum per ſe non valeret, vt quia teſtator non habuit teſtamenti factionem actiuam,vel hæres inſtitutus teſtamen ti factionem paſſiuam, vel alioqui teſtamenti ſolennitates omiſſæ ſint,tum quilibet,qui ab inteſtato ſuccederet,vel intereſſe aliquod prætenderet impugnare poſſet.

§. *Si tutor.*

Factum huius.§.

Tertiò,ſi actor approbauit teſtamentum,præſtando aduo cationem. Sed hic in tex. eſt limitatio iſtius regulæ. Hic eſt

16 caſus † iſtius §. Titius habuit duos filios,Caiũ & Seiũ. Caius erat pubes, & maior, quem pater ſine iuſta cauſa exhæreda uit.Seio autem,qui impubes erat, certã pecuniæ ſummã lega uit,cuius tutelam geſſit Caius frater maior exhæredatus: defuncto teſtatore,Caius accepit legatum ex eo teſtamento no mine pupilli ſui, hoc eſt, fratris: Soluto autem illo legato, volebat ſuo proprio nomine contra illud teſtamentũ quere lam inofficioſi teſtamẽti proponere,ꝓpterea, quia ſine iuſta cauſa exhæredatus erat.quærebatur an poſſit agere? Et videbatur quòd non:quia per acceptionem legati,nomine pupilli fratris

fratris sui videtur testamētū approbasse. Probās aūt testamētū, & deinde agēs querela, repellitur exceptione. l. nihil. ff. e. Tamē Imper. hic decidit cōtrariū, scilicet quòd nihilominus filius exhæredatus tutor impuberis, cuius nomine accepit legatū, adhuc suo proprio nomine etiā querelā inoffic. testamēti proponere possit Nec obstat ratio dubitandi, quia procedit, quādo quis acceptat legatū tanquā aduocatus, vel procurator ipsius, & sic nomine volūtario: tūc enim testamētū approbaret. Secus aūt quādo acceptaret legatū nomine necessario & tutorio, vel curatorio nomine, vt hic: tunc enim non videtur testamentū approbare, quia necessitas excusat. Et sic adhuc pōt suo nomine querelā inoffi. testamēti proponere.

Amittit.) Id est, si nomine pupilli tutor egerit querela inofficiosi testamenti, & victus fuerit, nihilominus tamen potest petere legatum sibiipsi in eodem testamento relictum.

§. *Igitur quartam.*

Hodie tertiam, † vt diximus. Ita autem intellige tertiam legitimam esse, si liberi sunt quatuor, vel pauciores, & c. vt si testator haberet in bonis 600. aureos, omnium filiorum legitima simul est triens, id est, 200. aurei, qui posteà diuiduntur pro rata, ita vt quilibet habeat quinquaginta, & hac legitima parentes liberos suos priuare non possunt. Econtrà autem liberi parentes prohibere non possunt, de reliquis duabus partibus, pro lubito disponere. 17 *Legitima.*

Iure hæreditario.) Id est, si pater fecit testamentum, tenetur filijs relinquere legitimam iure institutionis. Si verò codicillos conderet, quocunque titulo relinquere potest. Vide gloss. hic in verbo, iure legati. An autem hodie legitima alio titu. relinqui possit, quàm institutionis, vide quæ notantur in authen. nouissima. C. de inoffic. testamen. *Quo titulo legitima relinqui debeat.*

De hæredū qualitate & differentia. Tit XIX.

1 *Hęredes sunt successores in uniuersum Ius defuncti.*
2 *Hęredes sunt triplices, necessarij, sui & necessarij, & extranei, qui definiuntur. num. 3. 4.*
5 *Liberi emancipati quid iuris hodie habeant in successione.*
6 *Quomodo tempora sint obseruanda in hæreditate.*
7 *Hęres hodie in adeunda hęreditate habet & Ius deliberandi. & faciendi inuentarium.*
8 *Hęres extraneus potest adire hęreditatem bifariam, facto, & nuda uoluntate.*

De

E institutione & substitutione hæredum supra dictum est: hic autem titulus diuisionem hæredum complectitur Sunt autem † hæredes successores in vniuersum Ius defuncti, vt colligitur ex l. hæreditas. ff. de reg iu. Et sunt † triplices, necessarij, sui & necessarij, & extranei. Necessarius hæres est, seruus proprius: qui ideo necessarius hæres dicitur, quia velit, nolit, statim post mortem testatoris liber fit, & hæres: quæsita tamen post mortem defuncti, vel quæ defunctus ei debebat ex naturali obligatione, retinet, nec potest à creditoribus de his molestari, si à iudice separationem impetrauerit, antequàm bona hæreditaria attingat. l. j. §. fi. ff. de separa. Sui & necessarij † hæredes sunt, qui sunt in potestate testatoris, vt filius, filia, nepos, neptis, &c. respectu patris, & aui paterni. Nepos tamen & neptis tum demum sui hæredes sunt, si nemo eos gradu præcedit, id est, si pater eorum aut decesserit, aut ab auo emãcipatus fuerit. Appellantur autẽ sui hæredes, quia sunt domestici & viuo patre, quodammodo domini existimãtur. l. in suis. ff. de li & posth. Necessarij verò dicuntur, quia ex lege XII. tab. siue velint, siue nolint, coguntur se immiscere. De iure prætorio tamen habent facultatẽ abstinendi, si hæreditas est grauata ęre alieno.

1 Hæredes & quo [2] tuplices.

3 Sui & necessarij.

Extranei hæredes † sunt omnes, qui non sunt in potestate testatoris. Hinc est, quòd fratres sorores, &c. & omnes reli qui gradu remotiores, imò & liberi respectu matris, & aui materni, pro extraneis hæredibus habentur. Et illæ duæ species hæredum, sui, & extranei, habent Ius deliberandi. Vel si inuentarium fecerint ante aditam hæreditatem, sine periculo hæreditatem defuncti adeunt, hoc est, non tenentur creditoribus vltrà, quàm hæreditas defuncti se extendit.

4 Hæredes extranei.

Tunc enim nepos.) De iure ciuili emancipati liberi à successione penitus repellebantur, quia erant capite diminuti. De iure autem prætorio admittebãtur ad bonorũ possessionem contra tabulas, sed per edictum de coniungendis cum emancipato liberis (de quo ff. de cõiũgen. cũ emanc. lib.) dispositum erat. quòd etiã cum nepotibus ex filio emãcipato, ipse quoque emancipatus admittebatur. Hodie autẽ † hoc teneas de emancipatis, Si testator condidit testamentum, & in eo præterijt emancipatum, adhuc Ius vetus locum habet.

Emancipati.

5 Hodiernũ ius circa emãcipatos.

vide-

videlicet quòd emancipatus præteritus habet bonorũ poss. contra tabulas,de quibus ℸ.in §.emancipatos. de exhæred. liber. Si verò sine testamento decesserit parens,relictis post se liberis emancipatis,& liberis in potestate sua constitutis: & hoc casu succedit emãcipatus vnà cũ alijs filijs in potestate existentibus, ex æquo: quia differentia inter emancipatos & eos, qui sunt in potestate, hodie est sublata per authent. cessante successione. & in corpore vnde sumitur. C. de legiti.hæredib.Et ita tenent cõmuniter do Ioan.Fab.& Ange.hic Bar.l.j.ff.de coniung.cũ emanci.liber gl.in d.Authen.cessante successione.Et sic habes, quod hic §. & totus tit.ff. de coniung. cum emanci. liber.hodie per d Authẽt. cessante successione, correcti sunt si testamentũ nõ est conditum: condito verò testamento Ius vetus firmum manet.

§. *In extraneis.*

Testamenti factio est duplex: Activa & Passiva,Activam is dicitur habere, qui est talis persona,quæ potest testamentum condere Passiuam autem is dicitur habere, qui potest hæres institui in testamento. *Testamẽti factio duplex.*

Et id duobus temporibus.) Quando quæritur † de tẽporibus,quæ in hæreditate requiruntur, distingue, Aut testator cõdidit testamentũ,aut decessit intestatus. Primo casu subdistingue, Aut loquimur de necessario hærede, vel de suo hærede:& requiritur habilitas duobus tẽporibus,scilicet tẽpore testamẽti,vt possit hęres institui:secundo,tẽpore mortis testatoris,vt institutio possit habere effectum. Tempus autem aditæ hæreditatis hoc casu nõ attenditur: quia nullũ est mediũ ante tẽpus mortis testatoris,& tẽpus aditæ hæreditatis,cùm in his casibus lex sine facto hominis incõtinenti, testatore mortuo, faciat nos hæredes. Aut loquimur in extraneo hærede:& requiruntur tria tẽpora,videlicet, quòd institutus sit habilis tempore conditi testamenti. Secundò, tẽpore mortis testatoris Tertiò,tempore aditæ hæreditatis: quia lex extraneos hæredes non facit incontinenti hæredes, sicuti suos & necessarios,sed tantum quando adierunt. 6 *Tempora in hæreditate obseruanda.*

VERS. *Sed siue is.*

Habes hic differentiam inter suos hæredes & extraneos. Si enim suus hęres ex testamento capit hęreditatẽ,dicitur se immiscere bonis hęreditarijs.Si autẽ recusauerit, abstinere dicitur.Actus autẽ hęredis extranei,est adire,vel repudiare. *Sui & extranei hæredis differentia*

Prætor

Prætor succurrit.) Per restitutionẽ in integrũ vsq; ad annũ XXIX. Datur enim quadriennium post tẽpus maioris ætatis intra quod læsus in minore ætate potest petere restitutionem in integrũ, l. superuacuum. C. de temp. in integ. rest. &c.

§ *Sed nostra.*

7 *Hodie utroque beneficio, tam deliberationis quã inuentarij esse præditũ hæredem.*

Hodie † habet hæres vtrunq; beneficium, tam Ius deliberandi, quàm confectionem inuentarij. Si mauult deliberare, habet à lege annum. Si verò à iudice petierit tempus deliberandi, arbitrabitur iudex quantum tempus sit dandum, non tamen minus det, quàm centum dies. Et si post deliberationem adierit, tenetur omnibus creditoribus in solidum. Si verò mauult inuentarium facere ; vltra vires hæreditarias non tenetur, & detrahit Falcidiam à legatis. l. scimus. § & si præfatam. C. de Iure deliberandi.

§. *Item extraneus.*

8 *Duplex beneficiũ extranei in adeundo.*

Summa istius §. hæc est, quod hæres extraneus † potest hæreditatem adire bifariam. Primùm ipso facto, id est, ꝙ tractet res hæreditarias tanquam suas, vendendo, locando, donando &c. Secundò, nuda voluntate, verbis tamen declarata, hoc est, ꝙ fateatur se hæredem esse. Et occurrit Imperator in hoc §. tacitæ obiectioni: nam si hæres extraneus post aditam hæreditatem inuentario non confecto teneatur creditoribus in solidum, potest quæri, quando hæreditas dicatur adita. Et huic quæstioni Imperator hic respondet.

De legatis. Tit. XX.

1 *Legatum est donatio a defuncto relicta, ab hærede præstãda.*
2 *Legatum, & donatio causa mortis in quibus differant.*
3 *Quot, & quibus modis fiat legatum.*
4 *Legatum factum in rebus testatoris quando valeat, necne.*
5 *Legatum factum in rebus hæredis, perinde valet, ac si esset factum in rebus testatoris.*
6 *Si factum fuerit legatum in re legatarij, legatum non valet, nisi illa res alicui sit oppignorata.*
7 *Quid Iuris, si legatum fuerit in re communi.*
8 *Quando valeat legatum rei alienę.*
9 *Cum dubitatur, testatorem nesciuisse rem legatam alienam fuisse, incumbit probatio legatario.*
10 *Legatum rei non existentis in rerum natura, si speratur res futura, valet: sin minus, est cassum.*

Quando

11 *Quando non constat, rem legatam extare, hęres tenetur de re prosequenda, & restituenda.*
12 *Quę res legari poßint, uel non.*
13 *Tertia legati diuisio.*
14 *A quo, cui, & quando legatum fieri poßit. & num. 17.*
15 *Ex legato tres oriuntur actiones: rei vendicatio, actio hypothecaria. & actio personalis ex testamento.*
16 *Quot, & quibus modis hęres conuẽtus a legatario poßit liberari.*
17 *Causa lucratiua, & causa onerosa quę dicantur.*
18 *Deficiente principali legato, deficit quoque acceßio.*
19 *Legati diem cedere quid significet, & quot modis dicatur.*
20 *Quod Dialecticis est species, id Iurisconsultis est genus.*

Hvcvsque proposuit Imperator modos, quibus res nostræ fiunt de Iure Ciuili, partim per vniuersitatem, partim verò sigillatim: ideo hic inserit materiam legatorum, quæ relicta singularia, siue particularia dicuntur. Est autẽ legatũ, † donatio à defuncto relicta, ab hærede præstanda. Dico donatio: quia in multis æquiparatur donationi mortis causa. Dico, à defuncto relicta ad differentiam donationis inter viuos: Legatũ enim non debetur, nisi testamentũ morte testatoris confirmatũ fuerit. Dico, ab hærede præstanda, ad differentiã donationis mortis causa, quæ plerunque præstatur à defuncto. Differt quoq; † legatũ à donatione mortis causa, alijs modis. Primò, quia legatũ semper ab hærede præstatur, vt hic in definitione legati. Donatio autem mortis causa à quolibet. Secũdò, in donatione causa mortis obligatur donans, in legato non. Tertiò, si accuso testamẽtũ tanquã inualidũ, perdo legatũ, nõ donationẽ. Quartò, filiusfamiliâs donare potest, legare nõ potest. Vide gl. in §. nã cũ prudẽtibus in verb. ferè. I. de don. A donatiõe inter viuos differt legatũ, quia illa nõ potest reuocari, nisi ex certis causis, de quib' in l. fi. C. de reuoc. dona. legatũ verò potest vsq; ad mortem legãtis semper reuocari. Ambulatoria enim est voluntas defuncti vsq; ad mortem l. iij. §. nõ solũ, & l. iiij. ff. de adm. leg. Differt quoq; legatũ ab hæreditate, qa hæreditas, est vniuersalis successio in omnib' bonis, & trãsit ad hæredẽ cũ onere. Legatũ verò est singulare quiddã, & trãsit ad legatariũ sine aliquo onere, nisi ꝙ interdũ detrahitur quarta per legem Falci-

1 *Legatum.*

2 *Discrimen Legati & mortis causa do.*

Falcidiā.l.si hæreditatem.ff. mandati.Cum fideicōmissis singularibus sunt omnino adæquata legata.De fideicommissis verò vniuersalibus, idem dic quod de hereditate. Et hæc de
3 definitione legati sufficiant. Fit autem † legatum sex modis. Primò, in re propria testatoris. Secundò, in re hæredis. Tertiò, in re legatarij. Quartò, in re communi. Quintò, in re aliena Sextò, in re, quæ non est in rerum natura.

Quot modis fiat legatum.

Primò, quando legatum fit in re propria testatoris, distingue, Aut testator † est dominus rei legatæ reuocabiliter, aut
4 irreuocabiliter. Si reuocabiliter, vt maritus in dote, & subdistingue, Aut maritus legat dotem extraneo cuidam, & non vxori: & non valet legatum §.quibus alien licet.vel non in prin. Aut maritus legat dotē ipsi vxori: & dic, Aut dotē ab vxore prius accepit, & valet legatum dotis, quia plenius est legatū, quàm actio de dote: Facilius enim pōt vxor dotem suā legatā ex testamento acquirere, quàm si intentaret actionem de dote. Aut maritus nihil accepit in dotē ab vxore, & tunc si simpliciter, & in genere legat dotē, non valet legatū: est enim inutile, propter incertitudinē. Si verò certam pecuniā, vt centū aureos, vel certum corpus, vt fundum Tusculanū &c. pro dote legauit, valet legatum. §.sed si vxori.hic tit. nost. Aut testator est dominus rei irreuocabiliter: & subdistingue: Aut res legata est in bonis testatoris sine onere, aut est alteri obligata, aut habet eā in alteri' bonis, puta quod aliquis ei debet. Primò casu tenetur hęres soluere legatū, siue testator sciuerit rē legatā suam esse, siue putauerit alienā, vel legatarij. §.si quis rē suā. hic tit. nost. Secūdo casu, quādo scilicet res legata erat pignori data, vel alteri obligata: & distingue, Aut loquimur de rebus, quę grauatę vel obligatæ erant priusquàm legarētur, aut post legatum alicui obligatæ sunt. Primo casu subdistingue. & tunc, Aut testator legando sciuit rem legatam pignori datam, vel obligatam esse, & tenetur hæres eam luere, & legatario soluere, etiā si ipsi creditori legauerit. Aut ignorauit rem legatam pignori datam, & subdistingue: aut legauit coniunctæ personæ, & tenetur hæres luere. l. prædia. C. de fideicom. Aut legauit omnino extraneo: & non tenetur hæres luere. §.sed & si rem. hic tit. nost. Aut loquimur de rebus, quæ post testamentum factum alteri obligatæ sunt: & tunc, aut testator vendidit, aut tantum pignori dedit: & subdistingue. Aut vendidit totā rem:

&

& si cōstat vendidisse animo adimēdi legatario, cessat legatū, si verò nō animo adimēdi vēdidit, valet legatū, agiturque cū hærede, vt vel redimat, vel eius æstimationem præstet. Si verò partē rei tātū vēdidit testator, pars nō vēdita indistinctè debetur legatario: vēdita verò pars tū demum legatario cedit, si nō animo adimēdi vēdita est. §. si rem suā legauerit. hic tit. nostro. Si verò res legata post conditū testamentum non est vēdita, sed tātū pignori data: & tenetur hæres simpliciter luere, & legatario soluere. d. § si quis rē suā. hic tit. nost. Tertiò quādo testator habet rē legatam in bonis alterius, vtputa, quia Titius debet ei cētum aureos, & potest eā rē legare cui vult, etiam ipsi debitori: & si debitori legata fuerit purè, poterit debitor hæredem conuenire vt liberet eum per acceptilationē. Si verò ad certum tēpus res legata fuerit, hæres intra illud tēpus nō potest debitorē cōuenire. § si quis debitori. hic tit. nost. Et si legatū rei propriæ est purè factū, dominiū illius rei à morte testatoris fictè trāsit in legatariū: ab adita verò hæreditate verè. Legatarius tamen potest legatū repudiare, si vult. l. si tibi. § cùm seruus. ff. de leg. j. Et prodest hoc scire propter quæstionē, vtrū fructus rei legatæ, à tēpore mortis testatoris ad legatariū, vel hæredē pertineat.

Secūdò, fit legatū † in re hæredis: & huc refer distinctiones, quas de re testatoris posuimus: Vbiq; enim conueniūt excepta ea parte, qua dixim⁹, quid iuris sit, si post legatū factū res fuerit vendita vel alienata. Nam post legatū factū in re hæredis, non valet alienatio rei legatæ ab hærede facta, si modò vult hæres esse ex testamēto, & testator in ea sentētia perseuerauerit, etiā si alienauerit animo adimendi legatum: quia actus hæredis non tollit dispositionē defuncti l. si mihi Sempronius. ff. de leg. j. Et in legato rei hæredis nihil refert, siue testator sciuerit, siue ignorauerit rē hæredis esse. §. non solum. cum glo. in verb. hæredis. hic tit nostro. Sed hoc casu dominiū rei legatæ nō trāsit in legatariū, nisi facta traditiōe ab hærede. Vide Angel. hic in §. legatum. versi. & prædicta. 5 *Legatum de re hæredis.*

Tertio fit † legatū in re legatarij: sed hoc casu distingue, Aut legatur illi res sua, quam habet sine onere, nec est grauata: & omnino nō valet legatū, quia quod prius nostrum est amplius nostrum fieri non potest, etiā si post legatū factū eā alienauerit §. sed si rem legatarij. hic tit nostro Aut legatur ei res sua propria, pignori tamen alteri data: & valet 6 *Legatum rei legatarij.*

let

let legatum, ita quòd hæres eam legatario redimere tenetur.l si tibi in princip ff.de legat.j.

7 Quartò fit legatum† in re cõmuni:in quo distingue:Aut legator legando fundũ cõmunem dixit Lego Titio totum fundum,& valet legatũ in totũ,ita ꝙ hæres alterã partẽ fundi luere tenetur,siue legatario eius æstimationem præstare. l.Iulianus.in princ.ff de leg. iij. Aut dixit simpliciter:Lego fundum cõmunem.& subdistingue,Aut habuit fundũ communem cum extraneo : & valet legatũ in ea parte tantum, quę testatoris est, etiam si post legatum testator viuens alteram partẽ quoq; redemit.l.v. §.fi. cum ibi not.ff.de leg.j. Aut habuit fundum cõmunem cum hærede: & tunc aut dixit Lego meum fundum : & videtur tantùm suum Ius aut suam personam legasse Aut simpliciter dixit,Lego fundum communem & debetur legatario totus fundus.l.cùm filius. §.dominus.ff.de leg.ij.Vide Bar.in l.v.§.fi ff de leg.j.

Legatũ rei communis.

8 Quintò fit legatũ,quando quęritur,an legatum rei alienæ valeat,nécne:& distingue,Aut † testator sciuit rem legatam esse alienam, aut ignorauit. Primo casu distingue,Aut res legata ante mortẽ testatóris nõ peruenit ad legatariũ: & tunc distingue Aut dominus rei legatæ post mortem testatoris vult vendere illã rem: & tenetur hæres illã rẽ redimere,& legatario præstare, Aut dominus nõ vult vendere: & tenetur hæres iustam æstimationem legatario soluere.l. non dubium.§.fi.ff.de leg.iij. Aut peruenit ad eum ex causa lucratiua,puta donationis,vel legati:& cessat illud legatum, quia duæ causæ lucratiuæ circa eandem rem,& eundem hominẽ concurrere nõ possunt, vt hic.§ si res aliena.Aut peruenit ad eũ ex causa onerosa. vt emptionis:& tũc aut emit totam rem:aut tantũ proprietatẽ,deducto vsufructu.Primo casu potest legatarius agere contra hæredem actione ex testamento,quia consequitur prætium rei legatæ.d.§.si res aliena.Secundo casu,quando nudam proprietatem emit,distingue, Aut vsusfructus peruenit posteà quoque ad legatariũ ex causa onerosa, vt quia emit ab vsufructuario:& iterũ tenetur ei hæres ad pretiũ totius rei. Aut vsusfructus peruenit ad eũ ex causa lucratiua,puta morte,vel capitis diminutione vsufructuarij: & tenetur hæres legatario tãtũ ad pretiũ proprietatis. deducto vsufructu.§.si cui fundus.hic titu. nostro.Secundo casu, quando ignorauit alienã rem esse,& dubita-

Legatũ rei alienæ.

dubitatur, an legatũ valeat: & distinguendũ est, Aut legauit omnino extraneo: & non valet legatũ, vt hic. §. quod autem diximus. Aut legauit cõiunctæ personæ, vt vxori fratris vel simili, cui alioqui reliquisset legatum: & valet. l. cùm rem alienã. C. de lega. Probatio autem † hoc casu incumbit legatario, videlicet, quòd probet testatorẽ sciuisse rem alienam esse: est enim legatarius actor, & hæres reus. Actore autem non probante, reus, etsi nihil omnino præstiterit, absoluitur, vt hic, in ver. & verius. l. qui accusare. C. de edendo. 9

Sextò, quando quæritur vtrũ legatum rei, quæ nõ est in rerũ natura valeat nécne, distingue, Aut non † est in rerum natura, nec speratur futura, vt homo mortuus vel chymera, & non valet legatũ. § sed si talis, hic tit. nostro. Aut non est in rerũ natura speratur tamẽ futura, vt fructus futuri, fœtus pecorum: & valet legatum. §. ea quoq; res. hic ti. nostro. Et † nota in dubio, quando, si non certò constat, an res legata extet, vel non, hæredem teneri de prosequenda & restituenda re legata: & si persecutio requirit magnos sumptus, pertinebunt illi sumptus ad hæredẽ. Si vero res legata nõ longè abfuerit, satis est hæredẽ soluere in eo loco, vbi est legatũ l. cùm seruus. cũ ibi not. ff. de leg. j. Et † sic habes ex prædictis quæ res possint legari, nempe res priuatorũ, quæ dominio nostro subijci possunt. Poteris itaq; facilè cõcludere, quæ res non possint legari. Quando enim cõstat quid legari possit, statim cõcluditur, quid legari non possit. Cõtrariorũ enim eadẽ est disciplina l. j ff. de his, qui sunt sui vel alie. iuris. Infert ergo, quòd res quæ non sunt in nostro cõmercio, vt sacræ, sanctæ, religiosæ, liber homo, & similes, vt res publicæ, vniuersitatis, cõmunes legari nõ possunt, licet sint in rerum natura. §. sed si talis hic titu. nostro. Omnes autẽ res, quæ legari possunt leguntur aut purè, aut sub conditione, aut in diẽ, aut ex die de quibus suo loco dicemus. Tertia † diuisio, quòd legatur aut ex testamento aut ab intestato. Ex testamento legatur duobus modis: aut in testamẽtis, aut in codicillis. In testamentis requiruntur septem testes, in codicillis quinque. l. iij. § & si quid tale cum gl. in verb. legatorum C. cõmu. de leg. Ab intestato olim legari nõ poterat. § præterea in fi. de fideicõ. hære. Quia autẽ fideicõmissa particularia olim ab intestato fieri poterãt, dicto §. præterea. & legata hodie æquiparata sunt illis fideicommissis. §. sed non

10 *Legatum quando res nõ est in rerũ natura.*

11

12 *Quæ nequeant legari.*

13 *Tertia diuisio legati*

vsq;.hic ti.nostro.sequitur ꝙ etiã legata ab intestato relinqui possint.Ita colligit Io de Pla.in d.§ prętereà. Potest au-
14 tē † legatũ relinquere quilibet, qui habet testamenti factionē actiuã.l.ij.ff.de leg.j. Et legari potest illis,qui testamēti factionē passiuã habent. Vide.§.legari.hic titu.nostro.cum gl.in verb.testamenti.qui explicat,qui nõ habent testamēti factionē passiuã. Et potest legatũ fieri ante hęredis institutionē,inter medias hæredũ institutiones,& quocunq; tempore testamēti, modò tamen hæredes instituantur:quia ex hæredis institutione testamentũ vires capit.§.ante hæredis. hic tit nostro.Et legatur in testamentis, & codicillis.l.ii.§. & si quid tale.cum gl.in ver legatorũ.C.cõmu.de leg.Causa efficiēs legati est is qui habet testamēti factionē actiuam. l.ij.ff.de leg.j Causa materialis est res quæ nostro dominio subijci potest,de qua s.in prima diuisione.Causa finalis est, vt transferatur dominiũ rei legatæ in legatariũ.Effectus est
15 † parere tres actiones.rei vendicationē,actionem hypothecariã,& actionem personalem ex testamento,& quoq; exceptionē.Sed circa istas actiones distingue, Aut legata est res testatoris aut aliena. Si res testatoris legata est purè, distingue,Aut legauit debitori suo liberationem:& habet legatarius exceptionem contra hæredem petentem debitum.Aut legauit alij, qui ei nihil debebat:& dic,Aut est legatũ generis,siue quantitatis,vt si legaret equum in genere, vel decē modios frumēti &c & dantur duæ actiones tantùm,hypothecaria,& actio personalis ex testamento non aũt rei vendicatio: quia certa res hoc casu per legatariũ vendicari non potest.Aut legauit aliquid in specie,quod est indiuiduum:vt lego Titio illud vas vini,vel Stichum,si modò tantùm vnus Stichus est, secus si plures sunt:vel fundum Tusculanum:& dantur tres actiones.rei vendicatio, hypothecaria, & actio personalis.Rei vendicatio ideo datur,quia statim post mortem testatoris dominiũ rei legatę transit in legatariũ fictè, post aditã hæreditatē verè. Hypothecaria verò ideo datur, quia omnes res defunctisunt legatario hypothecatæ,quandiu legatũ solutum nõ fuerit. Personalis autem actio ex testamento ideo datur cõtra hæredē,quia hæres creditoribus & legatarijs obligatus est ex quasi cõtractu.§ hęres quoque. ff.de obli quæ ex quasi cont.nasc. Illæ tamen tres actiones nõ dantur simul legatario, sed vnã illarum elegit.l.cùm filius. §.va-

Qui possint legari.

Quæ actiões pro legato competant.

§.variis.ff.de leg.ij. Aut res aliena heredis, siue legatarij, legata est: non datur legatario rei vendicatio. quia testator nō erat dominus: quare etiam dominium neq; fictè neque verè in legatarium transferre potuit. Datur igitur vel hypothecaria, vel actio personalis ex testamento. Et hæ actiones intentandæ sunt post aditam hæreditatē, non autem ante, & per eas legatarius consequitur ab hærede rem legatam. Hæres tamen † istis actionibus conuentus à legatario liberari potest multis modis Primò, si res legata sine facto heredis periret: & si domus legata sine culpa hæredis combureretur, vel seruus legat⁹ decederet. §. si res legata. h c tit. nostro. Secundò, liberatur per transformationem rei legatæ. l. lana ff. de leg. iij. vt si lana legata esset, vestis quæ viuente testatore inde fit, non debetur: quia vestis non potuit reduci ad rudē materiam & lana desinit esse lana, postquam vestis est inde facta. Massa tamen auri & argenti legata, postea scyphi ex ea facti exigi possunt: quia aurum non desinit esse aurum, sed potest reduci ad rudē materiā. d. l. lana. cum ibi not. ff. de leg. iii. Tertiò. liberatur hæres, si legatarius rem alioqui ex causa lucratiua nactus esset. § si res aliena. hic ti. nostro. 16 *Quibus modis a superioribus actionib. hæres libe retur.*

Diximus ❡ † quemlibet legare posse, qui habet testamenti factionem actiuam: ita quoque cuilibet legari potest. qui habet testamenti factionē passiuā. Qui autē sint illi, vide in § legari. cum gl in ver. testamenti. hic titu. nostro. Et potest legatū fieri ante hæredis institutionem, inter medias hæredum institutiones, & quocunq; tempore testamenti, modò tamen hæres instituatur. Quibus modis legatum fiat caducum vide l. vnicam. §. & cum triplici. C. de cad. tol. Et quibus modis adimantur legata, videbimus infrà ti. proximo. 17 *Legatum caducum, remißiue.*

VERS. *Sed quod deest.*

Id est, id ꝙ veteri Iure erat in fideicōmissis, & deficiebat in legatis, hodie additū est legatis: & econtra, qꝺ erat in legatis & deficiebat in fideicōmissis hodie quoque accessit ad fideicōmissa. Desiit autē in fideicōmissis, ꝙ fideicōmissarius post mortē testatoris nō habebat tres actiones, sicuti legatarius. In legatis verò defuit respectu fideicōmissorū. Primò ꝙ in fideicōmissis poterat relinq alicui post mortē hæredis siue legatarij in legatis aūt nō. §. post mortem. hic titu. nostro Secūdò. ꝙ fideicōmissa fiebant ab intestato. legata verò nō fiebāt in testamento. §. prætereà ĵ. de fideic. hær. Tertiò, *Peræquatio legatorum & fideicomm.*

fideicommiſſarius ſingularis poterat rogari, vt rem relictā reſtitueret alteri legatarius autem nō item vt ỹ.de ſingul. reb.per fideicommiſ.relict.in princ.Hodie idem eſt ius circa omnia in legatis & fideicommiſſis ſingularibus.

§. *Non ſolum.*

Tale legatum.) Adeò quòd etiam pœna nō debetur,quæ eſt adiecta tali legato, vt hoc modo Hæres meus det poſt mortem meam Titio templum:& ſi non dederit det ei nomine pœnæ mille aureos : hoc caſu neutrum legatū valet.

Concurrere non poſſe) Id eſt,ſimul: diuerſis tamen tēporibus concurrere poſſunt de quo eſt caſus in l.exiſtimo. & Doctor.ibi.ff.de verborum oblig.

§. *Si res aliena.*

17 *Duas lucratiuas cauſas.*) Cauſa lucratiua † dicitur quando aliquid gratis, remuneratione, vel mutua præſtatione nobis obuenit,vt ex donatione,legato, fideicommiſſo ſingulari,&c.Cauſa onerosa verò appellatur,cùm aliquid ita accipimus,vt viciſſim alia re quadam acceptum rependamus, vt eſt emptio item permutatio. Vide Bar. in l. ſtipulatus. in vlti.parte.ver,& erit ſolutio. ff.de verb oblig.

Cauſa lucratiua & oneroſa.

Agere poteſt)Scilicet ad rem ipſam:quia res & pretiū rei non ſunt eadem,ſed diuerſa.l.fundum Cornelianū,in prin. ff.de noua.Ergo ſi legatarius pretium, ſiue æſtimationem rei in duobus teſtamentis legatæ,ex vno teſtamento cōſecutus eſt nihilominus tamē poteſt ipſam rem ex altero teſtamento conſequi.Secus verò ſi rem ipſam ex primo teſtamento cōſecutus fuiſſet:tum enim nō poſſet agere ad pretiū ipſius rei,cuius factus erat dominus in cauſa lucratiua.

§. *Si eadem res.*

Viuo teſtatore)Dicit notanter,ſi viuo teſtatore deceſſerit collegatarius:quia ſi mortuo teſtatore alter deceſſerit,pertineret legatum ad hæredem eius,iure traſmiſſiuo l. vnica.§. cùm igitur.cum gl.in ver.cedere.C de cad.tol.Licet regula ſit,ꝙ bonū argumentū ſit à contractibus ad vltimas voluntates,& econtrà.Hæc tamen regula fallit in caſu. §. noſtri. Nam eadē res duobus legata in vltimis voluntatibus inter eos diuiditur,nec prior excludit poſteriorē.Secus eſt in cōtractibus.vbi præuētio locū habet.Si enim eadē res vendita eſt duobus,is acquirit dominiū , cui primo eſt tradita: nec alter emptor poteſt eā vēdicare,licet prior cōtraxerit.l.quoties

Argumentum a contractib' ad vltimas uoluntates.

ties duobus.C.de rei vendicatione.& infrà.

§ Si cui fundus.

Hic est casus huius §. Quidam testator legauit cuidā fundū aliēnū sciens cuius proprietatē deducto vsufructu, legatarius viuo testatore emit, vsusfructus autem postea quoque ex causa lucratiua, vt morte, vel capitis diminutione vsufructuarij peruenit ad legatariū ita q viuo testatore plenū dominium illius fundi legatarius nactus est Iam quæritur vtrum legatarius mortuo testatore, proprietatem & vsumfructum simul possit ab hærede petere actione ex testamēto Et deciditur, quòd æstimatio proprietatis tantum debebitur, quòd vsusfructus peruenit ad eum ex causa lucratiua.

§. Si quis debitori.

Si nihil plus) Vt si mihi deberet centū in diem, puta. & post quinquenniū soluat, & legauit mihi illud idē debitum purè, valet legatum:& plus est in legato, quàm in debito. Creditor enim legatarius accepit ex testamento illos cētum statim, quos alioqui sine legato post quinquennium tantùm accepisset, & interim caruisset illo lucro, quod consequitur ex illis centum purè solutis. Illud ergo lucrum, quod debitor consequitur ex pecunia in diem debita & purè soluta & propter legatū, cō modum repræsentationis dicitur Hinc est quod dicimus, plus dat, qui citò vel ante tempus dat. arg. §. plus autem in versic. qua enim ratione. j. de actio.

VERS. *Quod si viuo testatore.*

Potest tamē quæri quid si debitor in diem, vel sub cōditione, legauit suo creditori illud debitū purè, & priusquàm testator decederet, conditio extitit, siue dies venit, ita quòd illud debitū purè debeatur, vtrū etiā tale legatum adhuc valeat: Et videtur quòd nō, quia legatum in eum casum peruenit, à quo nō potuit incipere. Dies enim siue conditio extitit ita quòd vltrà non in diē, neq; sub conditione debetur, in legato non plus est, quàm in debito: & hoc modo cessat commodum repræsentationis. Tamē Imperator hic decidit contrariū, videlicet, quòd valeat tale legatū. Et est ratio quia legatū ab initio valet, & potuit habere locū commodū repræsentationis, id est, potuit fieri, quòd debitor ante diē, vel cōditionis euentum moreretur: & satis est hoc casu, quòd creditor quoque habeat actionem ex testamento.

Non tenetur heres) Id est, æstimationē manumissi: ga ser-

uus per manumissionē factus est liber:& liberis hominis nulla est ęstimatio.l.ij.§.cū in eadem naue.ff.ad le.Rho.de iact.

§. Si *quis ancillas.*

Si *ancilla cum natis legata fuerit*) Duo sunt legata, vt hic in gl. in ver. cedunt. Similiter si serui ordinarij cum vicarijs legati fuerint, quoq; duo sunt legata per se. Quare si ancilla vel serui ordinarij defecerint, nati ex ancilla, & serui vicarij nihilominus debētur. Secus tñ esset, si seruus cū peculio, & fundus cū instrumētis legarētur: hoc enim casu seruo extincto, & fundo alienato, peculiū serui, & instrumēta fundi nō debētur. Et est ratio, qa hoc posteriori casu peculiū, & instrumēta accessiones sunt legati principalis, serui scilicet. & fundi: deficiēte † autē principali legato, deficit quoq; accessio.
18 Sed illa ratio cessat in priori casu, vt in ancilla &c. qa nati ex ancilla nō habētur pro accessione prop ter dignitatē hominis. l. iustissimè in prin. ff. de ædi. edic. Sicuti etiam alioqui dicitur ꝙ partus ancillæ in fructu non est: quia absurdū esset, hominē in fructu vel accessione esse, cùm omnes fructus gratia hominis creati sint. § partus. ff. de rer. diui.

§. Si *peculium.*

Seruus,) Id est, cuius peculiū legatū est. Hic est casus istius §. in vers. quòd si post mortem testatoris. Quidam legauit cuidam peculium serui sui & decessit post mortē testatoris, ante aditam hæreditatem auctum est peculium, legatum, quæritur cui accedat hoc augmētum an legatario, vel hæredi? Et distingue, Aut peculium est legatum ipsi seruo in testamento manumisso, & accessit ei omne, quod ante aditā hæreditatem adiectum est: quia eius legati dies ab adita hæreditate, & non ante cedit. cùm etiam libertatē non prius cōsequatur, quàm hæreditas sit adita. Aut peculiū legatum est extraneo: & non accedit illi augmentum ante aditam hęreditatem post mortem testatoris acquisitum quòd eius legati dies à tempore mortis testatoris cedit: & eo tempore etiā debetur legatum extraneo. Quare si quid post mortem testatoris accessit, hæredi, & non legatario accessit.

19 *Cedere diem*) Legati diem † cedere, significat diem adesse, quo incipit legatum deberi. l. cedere diē. ff. de ver. sign. Dicimus autē diē in legatis cedere tribus modis. Primò ad trāsmissionē ad hæredē legatarij. Secundò, quo ad obligationē. Tertiò, quo ad dominij transitionē, siue petitionem Primo casu

Cedere diem, quid sit.

quando scilicet quæritur de cessione diei, quo ad transl-
onẽ,& distingue. Aut legatum est purum, aut in diẽ, aut
onditione. Si est purũ, siue in diẽ certũ:& cedit dies le-
tẽpore mortis testatoris, id est, legatarius etiam si post
ẽ testatoris fuerit mortuus, ante euentũ tñ illius diei
pti, nihil transmittit ad suum hæredẽ. Si verò est condi
ale, vt hoc modo: lego Titio centũ aureos, si factus fue-
onsul. &c. & ante euentũ conditionis nihil transmittit
æredes, cùm dies illius legati ante conditionis euentum
cedit. Secundo casu, quãdo scilicet quæritur de cessione
quo ad obligationem id est, quando heres dicatur lega-
obligatus. Et rñde, ante aditã hæreditatem diẽ cedere
posse, quia tum nulla extat persona, quæ possit cõueni-
a enim quasi obligatio hæredis tũ demum incipit, post-
hæreditatẽ adiuit. §. hæres. ỹ de obli. quæ ex quasi con-
na Itaq; post aditã hæreditatẽ cedit dies legati quo ad
gationẽ. Distingue in hoc casu. Aut legatũ est purum:&
m obligatur hæres post aditã hæreditatem regulariter.
legatũ est cõditionale, vel in diem certum: & cedit dies
ti adueniente conditione, vel die. Tertio casu, quando
itur de cessiõe diei, quo ad petitionẽ, siue dominij trãs-
nem:& distingue. Aut legatũ est purũ, siue in diẽ certũ:
dit dies à tẽpore mortis testatoris fictè: ab adita verò, ve
d est, tũ demum legatarius rẽ legatã tanquã suã petere
st. Si verò in diẽ, vel sub cõditione relictũ est, non cedit
legati quo ad dominij trãslationẽ, nisi adueniẽte cõdi-
e, vel die. vide Bar in l. vnica. §. & cùm lex. C. de ca tol.
ebus peculiaribus) Vtputa, si in peculio fuissent pecora,
s illorũ quoq; cedũt extraneo legatario, quia contingit
ebus peculiaribus. Secus aũt si ex donatione aliquid pe-
o accesserit, post mortẽ testatoris ante aditã hæreditatẽ.

§. *Si generaliter seruus*.

't si testator haberet plures seruos, & legaret Titio ser- **Legatum in genere.**
n in genere, non exprimẽdo nomen: eligit legatarius, ita
ligat nec optimum nec pessimum, sed medioctem: Se-
est in cõtractibus: si enim res in genere promittitur: ele-
promissoris est, non stipulatoris. nam imputet sibi sti-
tor, cur verba expressius non dixerit, iuxta l. quicquid a- **Gen' quid**
gendæ. ff. de verb. obli. Nota ex hoc textu, Iurisconsul- **Iurisconsul**
genus esse, quod Dialecticis est species: quando enim 20 **tis.**
quis

quis legat alicui seruum vel hominem, legatum generis dicitur Et in hoc legato, quia non constat de quo seruo vel homine testator senserit, habet legatarius electionem: ita tamen eligere debet, vt nec optimum, nec pessimum, sed mediocrem eligat. l. legato generaliter. ff. de leg. j. Si generaliter, id est. in genere subalterno, vel infimo, tum in superioribus nō valet legatum: vt si quis legaret animal, corpus, substantiam, vel eius quiddam, legatum inutile esset propter generalitatem, hæres enim præstando muscam liberaretur. Vide gl. in verb. electio. §. si generaliter, hic titu. nostro.

§. *Incertis autem personis.*

Repeti non posse.) Id est licet ciuiliter hæres non esset tamen naturaliter debeat: & licet obligatio naturalis non pariat actionem ad petendam scilicet rem, si tamē res illa fuerit soluta, repeti non potest. Conditio constituitur per si: vt cùm dico, lego Titio centum, si filiā suam filio meo dederit in vxorē. Modus autē cōstituitur per vt, vt cùm dico Lego tibi centum, vt literis incumbas. Causa cōstituitur per quia: vt cùm dico. Quia filium meū instituisti, lego tibi decem. Demonstratio verò fit ostendendo aliquid quod est, vel nō est, vt hoc modo: Stichum seruum meum vernam do, lego. Conditio autem & modus, si defecerint, vitiantur legata regulariter: falsa enim demonstratio & causa non nocent.

Conditio · *Modus.* · *Causa* · *Demonstratio.*

§. *An seruo hæredis.*

Pure inutiliter.) Id est, propter confusionem hæreditatis & legati: quia hæreditas & legatum cōcurreret circa eādē personā, vt hæres & legatarius esset idē in effectu: domino enim acquirit quicquid seruus acquirit. Si enim hoc casu dominus hæres, & seruus eius legatarius esset, is dominus sibiipsi solueret legatū, quod deberetur seruo suo quod esset absurdū.

Quis diutius testator.) Propter regulam Catonianam quæ habet, Legatum, quod ab initio non valuit, ex postfacto non potest conualescere.

VERS. *Sub conditione vero.*

Vt hoc modo, Si seruus hæredis mei eo tempore, quo incipit deberi legatum, manumissus fuerit, vel alia ratione de potestate hæredis exierit, det ei hæres meus centum: valet legatum tanquam conditionale in conditionis euētum.

Et diuerso) Quęritur tamē, quòd si seruus fuerit hęres institutus, & dominus eius in eo testamento legatarius an valeat

legatum? Et videtur quòd nõ, quòd hæreditas & lega-
ētur cõcurrere circa eundē hominem. Tamen decidi-
ontrariũ, quòd post mortem testatoris domino serui
tatim debetur nomine serui sui hæredis instituti, sicut
iori casu, legatum cum requiratur, vt seruus ipse iussu
ini eam adeat, & ante actualem aditionem domino ni
ebetur de hæreditate. Quare hoc legatum potest vale-
ia fieri potest, quod ante aditā hæreditatem seruus alte
ndatur, vel manumittatur, ita quòd priori domino lega
, hæreditas per illum seruum non debeatur. Sed hæc
vel à seruo manumisso, vel ab alio, in cuius potestate
t, peti potest. Si verò seruus in eadem persona manse-
uanescit legatum domino factum, ne scilicet hæreditas
egatum concurrant circa vnam & eandem personam.
uibus casibus.) Scilicet, si seruus hæres institutus ante
am hæreditatem iussu prioris domini manumissus, vel
venditus esset & sic e potestate domini prioris, qui le-
rius erat, exierit. §. *Pœnæ nomine.*
Quæ impoßibilia.) Vt si quis ita legaret. Si Stichus Sem-
nium interfecerit, habebit ex testamento meo centum
cos: si verò non interfecerit, nihil habebit.

De Ademptione legatorũ. Tit. XXI.

Legata reuocare cuique est liberum, sicut & legare.
Ademptio legatorum quid sit.
Quod, & quibus modis fiat ademptio legati.
Translatio fit quatuor modis.

Icuti nemo † cogitur in testamento alicui 1
quid legare, sic quoque nemo potest cogi *Causa hu-*
in testamento, vel codicillis legata non *ius tituli.*
reuocare, siue adimere: cum testantium vo-
luntates vsque ad mortem sint ambulato-
riæ, & mutabiles. l. iiij. ff. de adimen leg.
m ergo proximo titulo de constituendis legatis dictum
, meritò quoque subiungitur hic, quibus modis illa adi-
ntur. Est itaque † legatorum ademptio nihil aliud, quàm 2
ictorum per contrariam voluntatem propter pœnitentiā *Ademptio*
tatoris pura siue conditionalis reuocatio Reuocatio, ge- *legatorum.*
s est istius definitionis. Dico, per contrariā volūtatē: quia
quiritur quòd contraria mens testatoris deprehendatur,
siue

siue fiat contrarijs verbis, siue præsumpta volūtate de quib⁹ infrà Dico propter pœnitētiā: quia per vtrunq; videtur testator rē legatā adimere. Si tñ alienauerit, & cōstat q eū legati nō pœnituerit, valet legatū nō obstante alienatione. §. si rē suā legauerit. ī de leg. Dico pura siue cōditionalis: q a adēptio pōt fieri purè, & sub cōditione. l. datū. C. de leg. Et si sub cōditione fit, existente cōditione ademptū est legatū.

3 Fit autē adēptio † illa tribus modis. Primò, in eodē testamento, quo legatum relictū est. Secundò, in alio testamēto. Tertiò, nuda voluntate. Et primo casu distingue, Aut testator expressis verbis adimit legatū in eodē testamēto: & videtur nūquā fuisse relictū. l. si ita sit scriptū. ff. de leg. j. Aut deleuit siue cancellauit legatū, aut conscidit testamentū. Si deleuit, siue cācellauit testamētū distingue. Aut cancellauit ante consummationē testamēti, & ademptū est legatū. siue consultò, siue inconsultò deleuerit. l. j. §. sed si legi ff. de iis quæ in test. del. Aut post cōsummationē testamēti deleuit: & subdistingue, aut deleuit cōsultò: & debetur quidem legatū, hæres tamē habet exceptionē cōtra legatarium petētem. Aut inconsultò deleuit: & potest nihilominus petere legatum legatarius l. j. §. sed cōsultò. & ibi Bar. ff. de his, quæ in testa. delen. Si verò legatū in testamēto est discissum, distingue. Aut testator ipse cōscidit: & non pōt legatarius agere. Aut alius, inulto testatore conscidit & pōt agere legatarius d. §. sed cōsultò. His tamen casibus legatario incūbit onus, vt probet testatorem incōsultò cācellasse, vel legatū eo inuito esse cōscissum §. & verius ī de leg. Secundò, quando scilicet legatum adimitur in aliò testamēto, distingue. Aut adimitur in testamento perfectò: & ademptū videtur ipso iure sine facto hominis. l. si iure. ff. de leg. iii. Aut fit adēptio in testamento imperfecto, vel codicillis secundum quosdā: & tum debetur quidē legatū: adhuc tamen hæres ipso iure potest se defendere contra legatarium petentem per exceptionem, secūdum gl. in d. l. datum. C. de lega. Tertio casu, quādo scilicet legatum adimitur nuda voluntate, distingue. Aut expresse constat de nuda voluntate testatoris: vt si rē legatam alteri donauerit, animo adimendi: & legatum est ademptum. l. rem legatam. ff. de adimen. lega. Aut non expresse constat de eius volūtate, sed tantùm præsumptione colligitur: & tum aut præsumptio sumitur ex grauissimis, & capi

Modi quibus fiat.

capitalibus inimicitijs inter testatorem & legatarium: & videtur ademptum legatum non ipso Iure, sed ope exceptionis, si in illis capitalibus inimicitijs vsque ad mortē testatoris perseuerauerint. Si verò redierint in gratiā, & pœnituerit testatorem offensæ, relictum legatum reintegratur. l. iiij. ff. de adimen. leg. Et in summa, sī testamentū est inualidū, aut initio, vel ex postfacto inualidatur quibuscunque modis, regulariter omnia legata sunt adempta, excepto eo casu, quando infirmatur testamentum, vt propterea, quòd liberi, vel parentes sine iusta causa sunt exhæredati, tum enim nihilominus debentur legata. §. si verò contigerit. in Authen. vt cū de appellat. cog collat viij. Et potest adimi totum legatum, etiam si plus fuerit ademptum quàm legatum: vel etiā pars rei legatæ adimi potest, vt reliqua tantum debeatur. Exemplum: Si quis centum legauerit, potest quinquaginta adimere. Nulli autem potest legatū adimi, nisi ei cui relictum est. Quare si filio vel seruo res fuerit legata, & patri vel domino adempta, ademptio non valet l. legatum nulli. ff. de adimend. leg. Ita quoq; adimere nemo potest, nisi is, qui reliquit. l. generaliter. §. hoc tamen C. de reuocand. dona. quare ademptio hæredis nihil valeret.

Effectus ademptionis est, quòd res legata simpliciter adēpta remanet penes hæredē, cum omni onere suo. l. si adimē do. & ibi Bart. ff. de adimend. leg. Fit autem † translatio legati quatuor modis. Primò, à persona in personam. vt cum dico: Centum florenos quos Titio legaui, lego Seio. Secundo, ab eo, qui dare iussus est, transfertur vt alius det. Tertiò, fit translatio de re ad rem: vt cùm vna res pro alia legatur, vt pro fundo decē floreni. Quartò, de tēpore præsenti in conditionis alicuius euentum. vt cùm id, quod purè datum est, transfertur sub conditione. l. translatio. ff. de adimen. leg. 4 *Translatio legati.*

De lege Falcidia. Tit. XXII.

Lex Falcidia est quæ prohibet vltra dodrantem legare.
Defalcatio quartæ partis a legatis quando, & quibus detur. numero 3.
Quare hæc lex dicta sit Falcidia.
In quibus lex Falcidia habet locum.
Ante defalcationem deducitur omne æs alienum.
In quibus legatis lex Falcidia non admittatur.

Proximo

Lege ij. xij.tab.uti quisq; legasset, [1 ita ius erat l.verbis legis.de uer. signific.

Quæ libertas hac [2 coãgustatæ est.

Cui falcidia competat.

Roximo Titulo dictum est.quibus modis legata alicui in totum adimantur: hic autem habes modum,per quem adimitur tãtùm pro parte. Fit autem † hic modus per legem Falcidiam,qua scilicet cõtra Ius vetus dispositum est,ne quis vltra dodrantẽ id est,nouem vncias legaret. Et si totam hæreditatẽ legatis testator absumeret,habet hæ res facultatẽ per hanc legẽ falcidiã,quartã partẽ à legatis defalcandi, vel abscindendi. Habet itaque † hæc sectio vel defalcatio locum,quãdo testator omnino nihil reliquit hæredi,& potest integrã quartã à legatis defalcare:si verò hæredi aliquid relictũ fuerit,non tamẽ quarta,defalcat ꝑ legẽ Falcidiã,quod deest quartæ. Exẽplũ. Vt si quis habeat in bonis cccc.& de ijs legaret ccclxxx. poterit hæres scriptus defalcare octoginta, vt quartã suã ha-

3 beat integrã. Datur autẽ † hæc defalcatio hæredi instituto, hæredi hæredis instituti,& quoq; hæredi ab intestato:quod fit in præsentia quinq; testiũ. l. vltima C.qñ dies legati ce-

4 dit. Et habet nomẽ hæc † lex à Falcidio authore,vel est metaphora sumpta à falce. Sicuti enim falx fœnum ita quoque

5 lex Falcidia legata resecat,vt hic in gl.1. Habet aũt † hæc lex

Falcidia vbi locũ habeat.

locũ,Primò in legatis, vt hic. Secũdò in fideicõmissis particularibus.l.ij.C. ad Falci. Tertiò,in mortis causa donatiõe. l si quis quadringẽtorũ.§.si enim . C.eod. Quartò,in donatione inter viuos,quæ morte cõfirmatur,vt est donatio in-

6 ter virũ & vxorẽ.l. in donationibus C.eo. Et priusquã † da-

Obseruatio in Falcid.

tur hoc beneficiũ,deducitur omne æs alienũ,etiam id,quod testator hæredi debebat,modo hæres fecerit inuẽtariũ,& testator non prohibuerit, licet per cõfusionẽ vtriusq; bonorũ factũ sit indebitũ. Secũdò deducitur funeris impẽsa. Tertiò, pretia seruorũ manumissorũ. Quartò,id,quod ad inuentarij confectionẽ expressum est.l.scimus.§.in computatiõe.C.de

7 Iure delib. Sunt † tamẽ quædã legata,à quibus nihil omni-

In quibus legatis falcidia locũ nõ habeat.

no potest defalcare hæres, vtcũq; tota hæreditas sit absumpta legatis,vt primò à legatis in militis testamento relictis, qui testatur in expeditione l.in testamento.C.eo. Secundo, si legantur instrumẽta. Tertiò, si dos legatur vxori:quia suã rem repetere videtur.l.si prædiorũ.C eo Quartò si libertates legatæ fuerint secundũ gl in §.non licebit.in Authẽ. de trien.& semis.coll.iij. Quintò,in legitima filijs relicta. l simus.

§. 1. sancimus .C de inoff. testa. Sexto in legatis relictis as causas, vt pro redēptione captiuorū. §. si autem hęre- n Authen de trien. & semis. Alios casus, in quibus lex dia cessat, vide in glo. fin. hic tit. nostro.

§. Quantitas autem.

ortis tempore) Id est, tantùm consideratur quid testator pore mortis suæ habuerit & ab illo potest detrahi falci si autem post mortem testatoris ante aditam hæredita aliquid eius bonis accesserit, illa accessio non reputa- d bona hæreditaria, nec ab ea potest detrahi falcidia, sed quartam, quæ defalcatur, illa accessio quoq; hæredi- cedit, in qua legatarij nihil iuris habent. *Quę bona sub'aceant falcidię.*

V E R S. *Ex diuerso.*

, qui habebat centū in bonis, & post mortem eius ante ā hæreditatē, quarta pars, id est xxv. casu ab hæreditate cerint, vtrum hæres institutus adhuc in reliquo possit ahere quartam Et respondetur hic simpliciter quod nō: hic consideratur tempus mortis testatoris sui. *In falcidia tēpus mortis testatoris esse pręcipuum.*

Decreuerint bona) id est, xxv. aurei perierint.

Solida legata. Id est, nō potest detrahi quarta à lxxv. aureis ātibus. Et sic dico breuiter, quicquid post mortē testato ante aditā hæreditatē, hoc casu hęreditati vel accędit, vel edit, nō ad legatariū spectat, quantū attinet ad quartam.

Nec ea res) Occurrit tacitæ obiectioni.

Quæ res efficit.) Id est, licet de rigore iuris hęres institut⁹ casu, quando scilicet quarta deficit in eo quod superest, il possit defalcare, tamen potest legatariū cogere, si mo vult legata ex testamento legatorum petere, vt aliquam rtionem ex æquitate hæredi remittat. Si enim nihil ad- tteret legatarius, hæres non adiret hæreditatem: qua non ta, testamentū non valeret nec etiam legata deberentur.

§. *Cum autem ratio.*

Hic est casus istius §. Si testator cccc. florenos habet in nis & legat cccc. detrahit hæres quartam partem, hoc est, Si verò c c c. & L. detrahit hæres ab illo legato tantùm inquaginta, & sic octauam partem hæreditatis: quia alte n octauam partem. hoc est. L. prius habuit ex institutio- , & ita tantū detrahit, vt suam legitimā suppleat. Si verò ccc. legauerit, cùm habeat in bonis tantùm cccc. primùm trahit hæres quintam partem à legatis, hoc est, c. aureos, *Exempla detrahendę fal.*

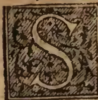
in

in quibus ſcilicet legata excedebant hæreditatem poſt illam detractionem, à reliquis trecentis nihilominus detrahit quartam partem, puta lxxv.

De fideicommiſſariis hæreditatibus.

Tit. XXIII.

1 *Fideicommiſſi definitio, definitioniſq; expoſitio.*
2 *Fideicommiſſum duplex eſt, vniuerſale & ſingulare.*
3 *Fideicommiſſum introductum eſt, vt perſonæ quæ iure directo hęredes inſtitui non poterant, oblique inſtituerētur.*
4 *Hæres directus poteſt cogi ad aditionem, & reſtitutionem hęreditatis.*
5 *Reſtitutio hęreditatis pōt fieri inter præſentes & abſentes.*
6 *Super fideicommiſſis duo ſunt lata ſenatuſconſulta, alterum Pegaſianicum, alterum Trebellianicum.*
7 *Quando fideicommiſſarius non tenetur hæredi directo de quarta parte hęreditatis.*
8 *Quarta pars debetur ſex modis, quæ ordine enumerantur.*
9 *Stipulatio emptæ & venditę hæreditatis quæ dicatur.*
10 *Hæres directus quot modis poſſit habere quartam partem, & quando a creditoribus poſſit conueniri.*
11 *Iuſiurandum quid ſit, & quotuplex.*

Vperioribus Titulis hoc tantùm actum eſt, vt intelligatur quibus modis iure directo ex teſtamento res noſtræ fiant: hîc autem audietur ratio, qua per mediam perſonam, inter teſtatorem ſcilicet, & eum, ad quē hæreditas peruenit, rerum dominia cōſequantur, per fideicommiſſum ſcilicet. Eſt autem fideicom-

Fideicommiſſum. 1 miſſum, † inſtitutio hæredis directi, cū hoc modo vt adeat hæreditatē, & eā reſtituat tertio cuidā à teſtatore nominato, retenta quarta omniū bonorū, ſi libet. Dico, hæredis directi, vt cum hoc modo, quia quædā perſonæ ſunt, q̄ in teſtamento nō poſſunt hæredes inſtitui iure directo, nec etiā aliquid eis legari pōt, quales ſunt ſpurij: diſpoſitum ergo eſt, vt inſtituatur alius hæres, qui pōt inſtitui, & poſteà illi fideicōmiſſario reſtituat, vt hic, in prin. tit. noſt. Dico. retēta quartā: q̄a ſicuti p leg. Falcid pōt hæres retinere quartā, ſi vltra dodrantem legatū eſt, ſic quoq; per ſenatuſcōſultū Trebel. introductum eſt, hæredē directū poſſe retinere quartā hæreditatis.

Fideicommiſſum quotuplex.

s. Est autem † duplex, vniuersale & singulare. Singula- 1
, quando hæredis fidei cōmittūtur singulæ res, hoc est,
um, fundum, alicui restituere: & hoc est adæquatum le-
. Vniuersale verò est, quando hæres instituitur, & fidei
committitur, vt totā, vel partem hæreditatis, tertio ali-
estituat, q fideicommissarius appellatur: & potest vtrun
acitè vel expresse fieri. Expresse: vt cùm testator dicit:
is hæres meus esto, & rogo vt quàm primùm adeas hę
atem, eamq; restituas Seio Tacitè verò fit hoc modo,
ter filium & filiā simul instituerit, & adiecerit: Mando
ilia, ne condas testamentū, si sine liberis decesseris. Per
mandatū videtur fidei filiæ committere, vt hæreditatē
restituat. l. qui filium. ff. ad Senatusconsul. Trebell.
ausa impulsiua † fideicommissi hæc est, q cū essent quę- 3
personæ, vt dicimus, quæ directo Iure hæredes institui *Fideicom-*
oterāt, introductum est, vt instituantur obliquè, & sic *missi intro*
ideicommissum. Effectus est, restitui totam hęreditatē, *ducēdi cau*
ucta quarta p hæredē directū fideicōmissario. §. in pri. *sa.*
hic tit. nost. Et hic nō refert cuius cōditionis sit hæres
ctus, modò sit capax: nec etiam refert, siue institutus sit,
ab intestato succedat. l. j. §. hoc autē, cū simil. ff. ad Tre.
Et si † nolit directus hæres adire hæreditatē, cōpelli po- 4
ad aditionē, & restitutionē. l. si eius. §. si necessarij. ff ad
atusconf. Trebel. Et valet illa † restitutio, siue inter prę- 5
tes, siue inter absentes fiat. Si inter præsentes. tunc potest
i, aut re, aut verbis. Re fit, si hæres directus patitur res
reditarias à fideicommissario possideri animo restituēdi.
rbis fit, vt si ei promittat se velle restituere. Inter absen-
aūt potest fieri restitutio, siue per nuntiū, vel per literas
icet se velle restituere: & statim cū constat de mente hę-
is directi, censentur omnia bona hæreditaria esse in bo-
fideicommissarij, vtcunq; possessionē nōdū nactus sit. l.
ituta. & l. facta. ff. ad Senatuscō. Trebel Et si posteà fue-
impedit⁹, habebit rei vendicationē. Restitutione autē, si-
re, verbis, literis, siue per nuntium facta, transeunt om- *Restitu-*
actiones & obligationes in fideicōmissariū, ita vt cōue- *tione facta*
e possint oēs, qui defuncto obligati fuerāt. l. quāuis. ff ad *quæ tran-*
atusconf. Trebell. Super fideicommissis † autē erāt lata *seant in fi-*
o Senatusconsulta, vnum Pegasianicum, alterum verò 6 *deicom-*
ebellianicum. In Pegasiano inerat primò quòd hęres *missarium.*

directus retinebat quartã in restitutione. §. sed qa hæredes. hic tit. nostro. Secũdo, q̃ hæres directus ꝓpter quartã, quam retinuit, solus ferebat omnia onera hæreditaria, nisi inter eos interuenisset stipulatio de communicandis oneribus. §. post quod. hic tit nostro. Tertiò, interueniebant stipulationes emptæ & venditæ hæreditatis §. ergo. hic titu. nostro. Quarto, q̃ hęres directus nolens adire, cogebatur adire oĩbus oneribus in fideicommissariũ trãslatis. d. §. ergo. hic tit. nost. Sed ab hoc Senatusconsulto, & quoq; à Pegasianicis stipulationibus est recessum, & statur illi quod per Senatuscõsultũ Trebellianicũ introductum est: videlicet, q̃ hæres institutus cogitur adire hæreditatẽ, eãq; posteà fideicõmissario restituere, ita tamẽ quòd quartã partẽ retinere possit siue illa quarta sit ei à testatore relicta, siue non relicta. Secũdò. q̃ hoc casu diuiduntur actiones, quæ contra defunctũ dari potuissent (modò nõ sint pœnales) quia illæ cõtra hęredes non dãtur. §. nõ autẽ. ff. de perpe. & tẽpo. act pro rata portione vtriusque, nisi hæres directus totã hæreditatẽ restituisset fideicõmissario. Eo enim casu competunt fideicommissario, & contra eũ omnes actiones. §. sed quia stipulationes. in fi. hic tit. nostro. Sunt tamẽ † quidã casus, in quibus hæres direct⁹ cogitur restituere hæreditatẽ fideicõmissario, nec tamen retinet quartã. Primò, si coactus est adire. l nam quod. §. qui compulsus ff. de Senat. Trebel. Secundò, si testator miles erat. l. Marcellus autem. §. quod autem ff ad Senat. Trebel.

Senatusconf. Trebellianum.

7 Quando nequeat hæres retinere quartã.

§. *Postea diuus.*

Confirmatio fideicommissorum per Augustum, qui dispo suit, quòd essent necessitatis, & non voluntatis.

§. *Restituta.*

Quas actiones hæres transferat in fideicommiss. [8 sar.

Quî recipit.) Transfert hæres directus in fideicommissariũ actiones vtiles, ipse vero retinet directas, quę ab eius ossibus separari non possunt, vt no. in l. quis ergo. ff. de pecul.

§. *Sed quia hęredes.*

Quartæ variæ species.

Nota hic obiter ex gl in ver. pe inde. quod quarta † debe tur sex modis. Prima debetur liberis in bonis ascendentiũ, & ascendentibus in bonis descendentium, quæ dicitur legitima Iure naturali debita. Hodie tamen tertiã habent, vt s. diximus de inoffi. test. Secũda quæ debetur hæredibus, quãdo testator vltra dodrantem legauit, quæ dicitur quarta Falcidiæ, de qua s. de leg. Fal. Tertia, est Trebellianica, quæ datur

hæredi

directo in restitutione hæreditatis, de qua loquimur
uarta, quæ datur filio arrogato à patre adoptiuo, sine
ausa emancipato, vel exhæredato. §.cum autē impu-
§.sed & si decedens.ff. de adop. Quinta est, quæ datur
binæ, quæ eo animo apud quendam vixit, vt ducē-
n vxorē, quæ postea si fuerit expulsa; debetur ei quar-
s bonorum illius, qui eam expulit. §. qui vero legē, in
vt lic. mat. vel auiæ. collat. viij. Sexta, quando diues ma
lecedit, relinquens post se vxorem inopē & indotatā,
: ipsa quartam omnium bonorū, si tamen cùm tres
iciores liberi extarent: si verò plures, succedit vnā cū
ex æquis portionibus. Authen. prætereà. C. vnde vir
r. vide gl. in c. Raynutius. x. de testamen.

§. *Ergo si quidem.*

pta & vendita.) Stipulatio emptæ † & venditę hęredi-
æc erat, quòd emptor & venditor stipulabantur, si qd
ditionem perueniret post contractum ex re vendita,
ori restitueret, & econtrà emptor promitteret quòd
a, quæ haberet venditor restituere vellet, vt gl. in l. ven
in ver. interposita ff. de hęred. vel actio. vend. Ita quo-
oc casu stipulabatur, quòd si quid ex hæreditate per-
et ad hæredem directum, restitueret fideicommissario,
ntrà fideicommissarius promitteret omnia damna re-
re, quę inde essent futura hæredi directo.

§. *Sed quia stipulationes.*

l repetere solutum.) Id est, restitutum, si restituit per er-
n totam hæreditatem, deceptus ignorantia facti repete-
est, vt quia restituit 600 aureos, putans restare 200 ex
s possit habere quartam: Si hoc casu est deceptus, id
uòd 200. non restant, sed tota hæreditas continet 600.
s, potest repetere quartam hæreditatis fideicommissa-
debitè solutam. Secus autem esset, si ignorantia Iuris
leceptus, vt quia nesciuisset se posse retinere quartam,
omnino non habet locum repetitio: quia ignorantia
non excusat. l. regula. ff. de Iuris & facti igno.

§. *Nihil autem.*

uti fideicommissarius vniuersalis potest cogere hære-
lirectum, vt restituat hæreditatem, ita quoque is, qui in
est institutus, cogi potest vt adeat, & eam partem resti
x asse, id est, tota hæreditate.

§. *Si quis vna.*

10 Hæc est mens istius. §. Hæres institutus † potest habere quartã duobus modis: aut in re, vt in fundo, &c. vel in quãtitate certa, vt in centum aureis ex dispositione testatoris: aut in nulla re certa, sed tantũ ex hæreditate capit quartã. Primo casu, quando. f. habet quartã in re certa, distingue. Aut habet in re certa totã quantitatẽ, vel etiã plus quarta: & habetur ꝓ legatario, nec potest conueniri à creditoribus, sed transfert restituendo omnes actiones in fideicõmissarium. Aut nõ habet in re certa integrã quartã: & tunc si est cõtẽtus illo relicto, nec agit ad supplemẽtũ quartę, iterũ habetur pro legatario, nec potest conueniri à creditoribus. Si verò agit ad supplementum quartæ ex Senatusc. Trebel. tunc tenetur pro ea parte creditoribus respondere. Secũdo verò casu, quando. f. nõ est relicta certa & expressa res nomine quartæ, sed ipse simpliciter retinet quartã, & tenetur pro illa quarta quoque respondere creditoribus: quia hoc casu habetur vt cohæres, & non vt legatarius: ideoq; ad onera hæreditaria obligatur.

Debita quo modo partienda sint inter hęredem & fideicommiss. *Pro dodrante*) Veluti si alicui deberẽtur LXXX. aurei ex hęreditate quadam, tunc creditori tenetur fideicommissarius pro LX. & hæres directus pro XX. Et est ratio, quia vterque tenetur, cõsiderata proportione partis, quæ ad eum peruenit: ad fideicommissariũ autẽ perueniũt tres partes hæreditatis, ad directum verò hærẽdem vna: ergo tres partes debiti fideicommissarius præstare debet, & hæres directus vnam.

Et secum deliberare.) Occurrit tacitæ obiectioni: posset enim obiici, Si in re certa hæredis scripti relicta continetur maxima pars hæreditatis, & ipse nihilominus restituendo minimam partem fideicommissario, per hoc transferre debet omnes actiones in eum, videtur iniquum esse, &c. Huic respondet Imperator, videlicet fideicommissarium deliberare posse, vtrum expediat hæreditatem sibi restitui nécne: & sic non potest cogi, vt recipiat hæreditatem restitutam.

§. *Pręterea.*

Plures gradus posse fieri in fideicommisso. *Vt id rursum*) Sicuti in institutionibus directis potest testator plures gradus hæredum facere substituendo, ita quoque in fideicommissis fieri potest: hæres enim directus rogari potest, vt restituat fideicommissario hæreditatem, & is iterum rogari potest, vt alij restituat, & sic deinceps.

§. *Et quia prima.*

ec est summa istius. §. Si testator instituit hæredē, & ro ū adire hæreditatē, & restituere Caio, nec tamen extat nētū scriptū, nec tot testes; quibus probari possit fidei-missum, si hoc casu hæres institutus negaret fideicom-im, potest ei fideicōmissarius hæres deferre iusiurādū, tenetur præstare: si autē pręstare recusauerit, & post tionem, exceptionē opposuerit, scilicet esse quidem fi-ommissum relictum, sed in testamento inualido, ideo valere fideicōmissum: hæc exceptio nihil prodesset pro-mendacium præcedens. Si autē primū fuisset cōfessus, posuisset posteà illam exceptionem, releuasset eum.

iurandum est† affirmatio, vel negatio, mediante reli-e. vel, est remedium, quo deciduntur lites, deficientibus ationibus. *11] De iureiurando quędam.*

...est { Veritatis est, quādo quis simpliciter sic es se, vel non esse iurat: & subdiuiditur in { Conuētionale iuramentum, qđ & voluntarium, siue extraiudiciale appellatum est, quod quis parti defert extra iudicium. Iudiciale, quod pars parti defert in iudicio, iudice approbante: & hoc iuramentum habet locum, quando de iure Saxonum res conscientiæ alicuius committitur. Necessarium, quod in defectum probationis iudex defert. }

Crudelitatis, quod & iuramentum calūnię dicitur, est quando quis iurat sic esse, vel non esse.

Affectionis, qđ & iurametum in litem appellatur, est quando res, de qua agitur, iuxta affectum iurantis taxatur, vt quādo quis iurat se malle carere centum aureis, quàm illa vel illa re, licet tāti vēdi nō possit. } *Iuramentum in litē*

De singulis rebus per fideicommissum relictis. Tit. XXIIII.

...deicommissa singularia hodie sunt legatis adęquata.
...bertas duplex est. directa, & fideicommissaria.

Via hodię† fideicommissa singularia sunt adęquata legatis, poteris huc referre quæ suprà de legatis dicta sunt.

§. Libertas.

2 Libertas †est duplex, directa & fideicōmissaria. Directa est, quę fit in verbis directis, vt si testator sic dicat: Titius seruus meus liber esto, vel ita: Titio seruo meo libertatē lego. Istis casibus statim post mortē testatoris fit seruus ipso iure liber, & libertus defuncti testatoris, nō aūt hæredis ipsius. §. qui autē. versi. at is. hic titu. nostro. Fideicōmissaria libertas est, quæ fit his verbis: Titius hæres meus esto, & rogo eum vt post mortē meā Stichū seruū meū manumittat. Hic Stichus nō statim fit liber ipso iure, sed requiritur factū hominis, hoc est, manumissio hæredis, ideoq; hæredis libertus fieret, non testatoris, dicto. §. qui autem. hic titu. nostro.

De Codicillis. Tit. XXV.

1 *Codicillus est testamentum imperfectum, quo sine solennitatibus aliquid cuipiam relinquitur.*
2 *Testamentum & codicilli quomodo differant, & in quibus conueniant. nu. 3.*
4 *Codicilli fiunt duobus modis, cū testamēto, & sine testamēto.*
5 *Codicillos facere possunt, qui & testamentum.*
6 *Si testamenta, in quibus codicilli confirmantur, sunt inualida, infirmantur quoque codicilli.*
7 *Res in codicillis relictæ possunt peti, vel conditione ex lege, vel actione vtili ex testamento.*
8 *Codicilli infirmantur eisdem modis, quibus testamenta, preterquam agnatione posthumi*

Ictū est hactenus de testamētis solēnibus & perfectis ratione solēnitatū: in hoc autē titulo dicetur de testamētis imperfectis, q̄
1 Codicill. dicūtur codicilli. Est† igitur codicillus testamentū imperfectū, quo sine solennitatibus dictis per fideicōmissum aliquid relinquitur. Dico imperfectū, ad differentiā testamentorū perfectorū, in quibus requiruntur solennitates, vt séptē testes l. fi. §. fi. C. de codi. Dico, per fideicōmissum: Discrimen codicillorū & testamē. quia in codicillis nō potest quis directè hęres institui, sicut in testamento. Et si directè fiat institutio, nihilominus traditur ad fideicōmissum. §. codicillis. hic tit. nostro. l. Scæuo
2 la. ff. ad sena. Tre. Differūt† tamen testamenta & codicilli in alijs quoq; casibus. Primò, per secundū testamentū perfectū rumpi-

itur primũ §.sed & si quis.ĩ.quib.mo.test. infir.sed per
ũ códicillũ prim' nõ rũpitur, nisi expressè caueatur.l.
oponatis C.eo.Sec[?]d[?],per arrogationẽ posthumi rũpi-
stamentũ.) rũpitur ĩ.quib.mod.test.infir. Sed codicil-
b intestato facti fuerint, per agnationẽ posthumi non
itur.l.si quis ff de iure codicil. Tertiò,in testamẽto nõ
nt esse testes,nisi rogati l. hac cõsultissima C. de testa.
dicillis autẽ etiã casu adueniente testes esse possunt. d.
fi.C.eod.Quartò.in testamentis tantùm masculi testes
possunt. ◊ testes autẽ ĩ. de test.ord. In codicillis autem
eminæ adhiberi possunt.gl.in l.qui testamenti.§.mu-
f de testa.Conueniunt autem† etiam in hoc,quòd quis 3
t condere testamentum cum scriptura vel sine scriptu-
sed cum paulatim,& §.sed hæc ĩ.de test Ita quoque co *In quibus*
i in scriptis,vel sine scriptis fieri possunt,modò fiant in *conueniat.*
ntia quinq; testium,secundum gl.hîc in prin.ti.nostri.
unt autem† codicilli duobus modis, cum testamento, 4
e testamento.Quando fiunt cũ testamento, cõfirman- *Conficiẽdo*
ut in futurum,aut in præteritum, aut de præsenti, per *rum codicil*
sulam codicillarem l.conficiuntur.in prin.ff. de iure co- *lorũ modi.*
.In futurũ confirmantur,quando codicillos præcedit te-
ientum,in quo testator ita dixit. Quicquid in codicillis
me fiendis dixero,valere volo.In præteritum confirmã-
quando testator in testamẽto sequenti dicit,Codicillos
s feci,seruari volo.l.siue ĩ initio.C.de codicillis. De præ-
per clausulam codicillarem ita confirmantur codicilli,
testator condiderit testamentum adhibitis sex testibus,
adhibitis septem testibus, inter quos tamen sunt,qui nõ
omni exceptione maiores,vt infames,bãniti,& adijce-
llam clausulam,Si hoc meum testamentum non potest
re vt testamentum,valeat vt codicillus.l. fi.§. illud quo-
.C.eo.Vide gl hic in ver.confirmatos. Sine testamentis
m fiunt codicilli,quando quis decedit intestatus,& con-
atis quinq; testibus,declarat corã eis suã volũtatem,insti
lo hæredẽ fideicõmissariũ.l.si quis.in prin.ff.de iure.cod. 5
ausæ efficientes†codicillorũ sunt personæ, quæ habent
ure testamenti factionem actiuã.l.diui § codicillos.ff.de
codicil.Quæ autẽ illæ personæ sint,vide ĩ.in tit.qui test.
os.vel non.Et illis relinqui in codicillis potest,qui habẽt
amenti factionem passiuam; de quibus vide glo.in §.le-

 gali

gari,§.de legato.Causa finalis est, quòd ibi propter defectū septem testium quis non possit condere testamentum solenne: potest tamen condere codicillos, si habeat quinque téstes,ne intestatus decedat,vt colligitur ex principio tituli nostri.Circa effectus codicillorum distingue. Aut codicilli confirmantur in testamento,aut fiunt ab intestato. Primo casu hæredes in testamento instituti directè tenentur adire hæreditatem, & restituere ei, cui in codicillis relicta est, possunt tamē retinere quartam ex Senatuscon·Treb.l.ij.§.

6 fi.ff.de iu.codic.Et si † testamenta,in quibus codicilli confirmantur,sunt inualida,vt quia hæres directus ex eis hæreditatem adire non potest, infirmantur quoque codicilli. Secundò sunt facti codicilli ab intestato: hoc casu videntur directè instituti illi,qui alioqui ab intestato succederent, & rogati seruare quæ in codicillis disposita sunt, licet re ipsa instituti non sint.l.conficiuntur.cum glos.in verb. possunt. & l.si quis cum.& ibi Bar.ff.de iure codic. Quare etiā adire tenentur, & fideicommissario restituere, retenta quarta Trebellianica, vt colligitur ex d.glo.in ver.possunt. Et pe-

7 titur † res in codicillis relicta,vel conditione ex lege: vt l. vnica. ff. de condi. ex leg. vel actione vtili ex testamento, cùm codicilli ad instar testamentorum sint inducti.l.ij §.j. ff.de iure codic. Vide gloss.hic,in verbo relinquitur. Infir-

8 mantur † autem codicilli illis ipsis modis, quibus testamenta,quos vidē suprà quib. mod testam.infirm.In hoc tamen fallit., quòd agnatione posthumi codicilli ab intestato facti non rumpuntur.l.si quis cùm in princip.ff. de iure codicillorum.

Qua actióe sit res codicilloru petēda.

Quomodo infirmētur.

Conditionem.) Vt si testator in codicillis diceret,Titius sit hæres meus, si factus fuerit Consul.non valeret, quia est directa adiectio & institutio.

Substituo.) Vt hoc modo: Instituo Titium hæredem meum,& si hæres non erit,substituo ei Caium.

SECVDI LIBRI INSTItutionum Imperialium Finis.

ENARRATIONES D. Doctoris Melchioris Kling in librum III. Institutionum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De Hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur. Titul. I.

Repetitio, atq; adeo argumentũ superiorũ duorum librorum
Quis dicatur intestatus decedere.
Decedenti ab intestato succedunt legitimi heredes.
De successione bonorum hereditariorum duo habentur iura, Ciuile, & Saxonicum.

OMne Ius,† quo vtimur, à Iustiniano in §. fi. ī. de iu. nat. gent. & ci. ita diuisum est, quòd vel ad personas, vel ad res, vel ad actiones pertineat: personarum tractatio in primo libro absoluta est. Diuidit enim personas primũ in liberas & seruiles: dein... eas, quæ sunt alieni iuris, vt serui, & filiifa. & eas quæ ... sui iuris, vt paterfam. Et illæ quæ sunt sui iuris, aut sunt ... tutela, vt minores XIIII. an. aut sub cura, vt minores XXV. ... aut neque sub tute. neque sub cura, vt maiores XXV. an. ... inde in secundo libro suscepit tractationem rerum, & ea ... oque diuisit hoc modo. Quòd rerum dominia consequi... ur dupliciter: aut de iure gentium, aut de iure ciuili. Iure ...tiũ. per occupationẽ, inuentionẽ, procreationẽ, alluuio... &c. de quibus ī. de rer. diui. cum seq. De iure verò ciuili ...óque bifariam cõsequimur: Aut sigillatim, vt vsucapiõe, ...escriptione, legato, fideicõmisso singulari. Aut per vniuer...atẽ, vt ex successione, quæ fit duobus modis: aut ex testa...ento, de quo à tit. de testa. vsq; ad fi. ij. li. Aut ab intesta... de quo in præsenti ti. tractabitur. Dicitur aũt † is inte...tus decedere, qui aut omnino testamentũ nõ fecit, aut se... q dẽ, sed nõ Iure: aut Iure fecit, sed id posteà ruptũ, irri...umve factũ est, aut nemo ex eo hæres extitit, vt hic in pri. ... nost. Dico in definitione, q omnino nõ fecit testa... ...ptèr eos, q nolũt testari, aut q volũt, sed nõ possunt, vt im...beres, furiosi, pdigi, &c. l. j. in prin. ff. de suis & legi. her.

1 *Epilogus praecedentium duorum lib.*

2 *Intestatus.*

Dico

Dico autem, non iure fecit: propter illa testamēta, quę quidē facta sunt, sed sine solennitatibus iuris, vt quia nō sunt adhibiti test. Dico ruptū est: propter testamenta quæ per agnationem sui hæredis rumpuntur, quod fit, si post testamentū factū testator quē adoptauerit, vel posthumus natus fuerit. §. rūpitur ī. quib. mo. test. infir. Dico irritum factum: quia testamentū etiam iure factum, per capitis diminutionem testatoris, fit irritum. §. alio aūt modo. ī. quib. mo. testa. infir. Dico, nemo hæres extitit: propterea quod testamētum vires capit ex hæredis institutione, & eius aditione. §. ante hæredis. ī. de leg. l j. in fi cum glo. ff. de vulg. & pupil. subst. Quare † prædicti omnes dicūtur intestati decedere, & eo casu vocantur ad successionem defuncti legitimi hæredes in qua successione dic: Aut loquimur de successione in bonis hæreditariis, siue allodialibus, aut loquimur de successione in bonis Feudalibus. Primo † casu dic Aut quæris
4 de successione secundū Ius Ciuile, aut secundū Ius Saxonū.

DE SVCCESSIONE IN BONIS HÆreditariis, siue allodialibus secundum Ius Ciuile.

1 *Secundum Ius Ciuile triplices sunt hęredes, descendentes, ascendentes, & collaterales.*

2 *Quinque sunt species filiorum, naturales & legitimi, legitimi tantum, naturales tantum, spurij, & incestuosi.*

3 *Naturales & legitimi liberi succedunt vtrique parenti ab intestato indistinctè.*

4 *Filij legitimi tantum succedunt in bonis paternis.*

5 *Filij naturales tantum quando & quibus succedant.*

6 *Spurij bonis maternis succedunt vna cū legitimis, sed si mater fuerit illustris ꝑsona, & habuerit legitimos liberos, nō.*

7 *Nati ex incestuoso coitu, neque ad successionem matris, neque patris admittuntur.*

8 *Natis ex adulterio de iure ciuili non debentur a parentibus alimenta sed de æquitate Canonum sic.*

9 *Deficientibus descendentibus, succedūt ascendētes vtriusque sexus secundum graduum prærogatiuam.*

10 *Quinque sunt parentum species, sicut & filiorum.*

11 *Mortuis parentibus vocantur ad successionem aui & auię vtriusque parentis.*

12 *Fratres, & sorores vtrinq; cōiuncti, succedūt cū parētibus defuncto in capita, & filij prę mortuorū fratrū in stirpes.*

Mater

Mater vidua quando succedat filio & quando non.
Matres filijs adoptiuis succedere non possunt.
Patres adoptiui quando succedant filijs adoptiuis, vel non.
Parentes naturales tantum, eodem modo succedunt suis liberis, quo liberi parentibus.
Patres spurijs succedere non possunt, sed matres sic.
Deficientibus descendentibus, & ascendentibus succedunt fratres & sorores vtrinque coniuncti: si vero nec illi fuerint, consanguinei. & vterini.
Fratres legitimi sibi inuicem non succedunt.
Naturales fratres, siue sint legitimati siue non, sibi inuicem succedunt: exceptis legitimatis per curiam aut rescriptū principis. qui non succedunt legitime natis.
Fratres spurij. etiam vterini, succedunt sibi inuicem.
Non extātibus descendentibus, neq; ascēdentibus, neq; collateralibus. succedūt remotiores gradu, qui sunt proximi.
Successio in descendentibus & ascendentibus durat perpetuo, in collateralibus vero usq; ad decimum gradum.
Qui repellantur in successione.

De successiōe ī bonis hęreditarijs secūdū ius ciuile primū dicemus. Secundū q†habetur triplex ratio heredū. Prima est descendētiū, vt filiorū, filiarū, nepotū, neptū, &c. q̄ sui hę redes dicūtur, & excludūt oēs alios §. intestatorū. hīc ti. nost. Nec refert siue in potestate parētu, siue emācipati fuerint §. si qs igit. in auth. de hęr. intest. ven. col. ix. Secūda, si defuerint descēdētes, habe. ratio ascēdentiū, vt parentū vtriusq; sexus, secundū gra. prerogatiuā, vt scilicet pater præferatur auo. d. §. si. quis ur. Tertiò, habetur ratio collateraliū. d. §. si quis l. ij. in tit. in auth, col. ix. Circa descēdētes distinguendū est. Sūt m†quinq; species filiorū, siue descēdentiū. Vide gl. in c. a est vis. in verb. repellēdus extrà, q. fil. sint leg. & similē in c. tāta est vis. in verb. repellēd'. x qui fil, sint legit. & silē gl. in c. liberi. xxij q. iiij. in verb. liberi. Primò, sunt naturales & legitimi, ex iustis nuptiis procreati. Secūdo legiti tātū, vt adoptiui. Tertio, naturales tātū, vt ex cōcubina, duab' liberis psonis, extrà matrimoniū nati. 4°. spurij, habēt incertū patrē, & ex scoito publico nati sunt. Quin. ex incestuoso & phibito coitu nati, de qbus oībus. s̄. de pot. diximus. Et hic primùm de successione naturaliū &

1 *Prima successio est descendentium.*

2 *Quinque species descendentiū.*

3 legitimorum liberorum dicemus. Naturales & † legitimi libri succedunt parentibus tam paternis, quàm maternis, ab intestato indistinctè, siue masculi sint, siue fœminæ, siue in potestate parẽtum fuerint, siue emancipati. §. nullã. Auth. de hæred. ab intest. venient. col. ix. Et quod dicitur de filijs, & filiabus, idem dic de nepotibus & neptibus, pronepotibus & proneptibus: succedunt enim nepotes. & pronepotes in bonis aui, & auię cum patruis & auũculis, amitis & materteris in stirpẽ (id est, eã partẽ accipiũt quã parens eorũ accepisset, siue vnus sit, siue plures) & nõ in capita, cùm filij repræsentẽt patrẽ, & censeãtur eadẽ persona cũ eo d. §. si quis igitur. in auth. de hær. ab inte. venien. col. ix. Hoc tamen est intelligendũ cũ quodã temperamento, quia filij vocantur ad hæreditatẽ patris in capita, nepotes & vlteriores gradu, in stirpẽ: Et est ratio, quia ipsi nepotes patris locum intrant. §. si quis igitur. auth. de hær. ab intest. venien. col. ix.

Naturales & legitimi.

Succedere in stirpem,

Legitimi tantum. 4 Circa secundam speciem, quando scilicet quæritur de legitimis tantùm, hoc est, de adoptiuis, dic † quòd succedant tantùm in linea paterna, & non materna. Distingue tamen. Aut sunt adoptati patresfamiliâs, qui scilicet nullos habẽt parẽtes à linea paterna. Aut sunt adoptati filijfamiliâs, id est, qui habent patrẽ vel auum paternum. Primo casu subdistingue. Aut manserunt in patris adoptiui potestate, nec sunt emãcipati: & idẽ Iuris est, quod in naturalibus & legitimis. §. intestatorum. hic tit. nostro. Aut sunt emancipati: & tunc aut sunt emancipati iustam ob causam, & habentur pro extraneis, nec succedunt. §. cùm autem impubes. cum seq. ꝟ. de adop. Aut sine iusta causa sunt emancipati: & restituuntur eis omnia bona, quæ nomine ipsorũ pater adoptiuus accepit: & propterea quoque quarta pars bonorum ipsius patris, etiam viuo patre d. § cùm autem impubes. ꝟ. de adopt. Secundo casu, quando scilicet filiusfamiliâs adoptatus est, distingue. Aut est adoptatus ab auo, & succedit ei ad instar naturaliũ, & legitimorum. §. sed hodie. ꝟ. de adopt. Aut est adoptatus ab extraneo, vt fratre vel reliquis vlterioribus gradu, & tunc aut is decedit testatus, & tantum consequitur filius adoptiuus ex eius testamento, quantum ei fuerit relictum. Aut deceditintestatus: & subdistingue. Aut filius adoptiuus est ab eo emancipatus, & nihil cõsequitur, quia sublatum est per emancipationẽ Ius filiationis. § minus. hic

tit.

ſtro. Aut manſit in eius poteſtate, & ſuccedit vt fili-
rum in adoptiuis. §.ſed ne articulū. C de adoptionib.
ció caſu, quando ſcilicet tractatur de ſucceſſione natu-
n tantum:& diſtingue. Aut loquimur † de ſucceſſione 5
nis maternis:& tunc aut mater fecit teſtamentum, nec Naturales
ſtituit hæredes, & poſſunt agere contra teſtamentum tantum.
s quærela inofficioſi teſtamēti, etiā ſi legitimi hęredes
t inſtituti, ſecūdū gl. in verb. cū legitimis. l. ſi qua illu-
n §. fi. C. ad Senat. Orfi. Aut nō côdidit teſtamētū, ſed
ſit inteſtata:& ſuccedūt ſimul naturales cū legitimis, ſi
modò mater nō ſit illuſtris pſona d. l. ſi qua illuſtris.
.ad Senat. Orfi. Aut loquimur de ſucceſſione in bonis
nis:& tunc aut pater naturalis decedit teſtatus aut in-
us. Primò caſu diſtingue, Aut reliquit poſt ſe vnà cum
naturalibus etiam legitimos liberos, aut parentes, aut
ē indotatā pauperē. Si liberos reliquit legitimos vnà cū
ralibus, in teſtamento poteſt naturalibus relinq̄re vnā
ā, quā habebūt cum matre. §. cōſideremus. cū ſ.milib. in
en, de trien & ſemiſſe. colla. iij Si verò vnà cū naturali-
parentes poſt ſe reliquit, poteſt filijs naturalibus in te-
ēto relinquere quantū vult, modò parētes retineāt le-
nā, id eſt, tertiā partē bonorū. auth. licet. §. quòd ſi paren
C. de naturalib. liber. Si autē reliquit defunctus, qui locu
fuit, vnà cū liberis naturalibus, etiā vxorē pauperem, &
otatā:& poteſt ſimiliter naturalibus relinquere q̄tū vult.
ri tamē debetur quarta iuxta diſpoſitionē, authen. præ-
à. C. vnde vir & vxor. Aut pater naturalis decedit ſine le
mis liberis, parentibus, & vxore:& poteſt naturalibus li-
s totā ſubſtantiā ſuā in teſtamento relinquere. d. authē.
t. §. quòd ſi parētes. C. de natu. liber. Secūdo caſu, quan-
ſcilicet pater naturalis decedit inteſtatus: & tūc aut ex-
t naturales & legitimi liberi vnà cū naturalibus tantū:&
urales non ſuccedunt, ſed aluntur à legitimis, ſecundum
ſtantię menſurā, à bono viro, id eſt, iudice arbitratā. §. ſi
s igitur habēs, cū ſ.mil. in authen. quibus modis natural.
c. ſui. coll. vij. Aut non extant naturales & legitimi, neq;
im vxor, &c.& tunc aut pater naturalis habuit ſimul plu
concubinas, & ex eis liberos: & nihil omnino debetur
propter odiū effuſæ libidinis. §. ſi verò effuſa. in authent.
ibus modis naturales effic. ſui. Aut habuit eodem tēpore
tantùm

tantùm vnam concubinam,& ex ea liberos:& debentur eis vnà cum matre duæ vnciæ hæreditatis, id est, sexta pars §. si quis autem defunctus.cum simili.in authen. quibus modis natu.effic sui.& d.authen.licet.§.ab intestato.C.de nat. liber.Et quæ de filijs, & filiabus naturalibus dicuntur, eadem dico quoque de nepotibus,& neptibus, & pronepotibus.§.de nepotibus. in authen. quibus modis natu.effic.sui.

6 Spurij & vulgo quæsiti. Quartò,de spurijs,& vulgò quæsitis dic. Aut quæritur † de successione paterna, & non admittuntur ad successionē, cū patrem demonstrare nō possint.l.vulgo.ff de statu.ho.§. vulgo.ff de successio.cog Aut quæritur de successione in bonis maternis,vt matris,& aui materni:& distingue.Aut mater fuit illustris persona: & tunc si habuit simul cum spurijs etiā legitimos liberos, & spurij neque ex testamēto,neq; ab intestato succedunt.l.si qua illustris persona §.sancimus.C. ad S.C.Orf.Aut nō habuit legitimos liberos:& succedūt spurij ex testamento,& etiā ab intestato, secundum Doct.post gl.d l. si qua illustris. Si verò mater non fuit illustris persona,tunc succedunt ei,& auiæ,& auo materno ex testamen. & ab intestato,etiā vnà cū legitimis. §.nouissimè.ff.ad S.C. Orfi.§.vulgò.ff.de successio.cogn.l.j.§.sed & vulgo ff ad S. C.Tert.l.hac parte.& l Modestinus.ff vnde cognati.Et si in testamentis fuerint à matribus prǽteriti, datur eis querela inofficiosi testa.l.si suspecta.§.de inoffic.ff.de inoffic.testa.

7 Incestuosi siue nefarij. 8 Quintò,Nati ex † incestuoso & nefario concubitu,neque ad successionem patris,neq; matris admittūtur,quales sunt nati ex patre & filia,fratre & sorore,&c.Item ex † adulterio nati,quibus de rigore Iuris Ciuilis ne alimenta quidē à parentibus debentur,cū sint omni substantia parentū indigni, nec nomen habeant filiorum.§.si.auth.quib mod.natu.effi. sui.coll.vij.ibi,nec est alendus à parentibus.Authē.ex cōplexu.& in corpore vnde sumitur. C.de neph. & incest. nupt. De æquitate tamen Canonica debētur eis alimenta. c cum haberet.& ibi pulchra glo.in ver.secundum facultates.x. de eo qui dux.in matri.quam per adul pol.in fi.Et huic textui etiā standū esse statuo de Iure Ciuili,propter naturalē æquitatē,quā Canones semper ob oculos habent.Et est pulcherrima ratio:nam educatio liberorum est Iuris naturæ, atque originē habet ex instinctu naturæ. c.Ius naturæ j.dist.adeò quidē:vt si parentes liberis indigētibus alimēta negarēt,homicidij

possunt accusari.l necare ff de libe.agnoscend.

¶ DE SVCCESSIONE. ascendentium.

ciendtibus† descendentibus, qui sui hæredes dicuntur, 9
ur ad successionē ascēdentes vtriusq; sexus secundum
prærogatiuam. Hic autē memineris tot esse species
entiū siue parentū, quot dicimus esse descēdentiū: filij
k parētes sunt correlatiua, & correlatiuorū est eadem
l.fi.cū gl C.de indic.vid.toll. Dic ergo † quinque esse 10
parentū; naturales & legitimos, legitimos, tantùm
spuriorū, naturales tātùm, & parētes incestuosorum.
nùm dicemus de legitimis & naturalibus parentibus
n quibus distingue Aut soli ascendentes extant: & sue
ex æquo, salua gradus prærogatiua: quòd scilicet ex-
is patre & matre, diuiditur inter eos hęreditas filij
ti exclusis auis. Mortuis † verò patre & matre, vocan 11
& auiæ vtriusq; parentis, & datur auis paternis dimi-
s, & auis maternis altera dimidia, etiā si sint dispares
ro Nec hic sexus attēditur, nec etiam vtrum defunctus
estate fuerit, vel emancipatus, authen. defuncto. C. ad
Tertul. §. si igitur defunct⁹. cū seq. in authē. de hęredi.
est. venien. col. ix. Aut extant vnà cum descedenntibus
& sorores, & liberi fratrū vel sororū præmortuarum:
ingue. Aut sunt fratres & sorores consanguinei, siue
ii tantū, & excluduntur ab ascendentibus. Aut sunt † fra 12
sorores vtrinq; cōiuncti: & tunc aut quęrimus de pa-
succedunt pariter. pater, fratres. & sorores defuncto in
fratris verò vel sororis præmortuarū filij in stirpes. §.
uthen. vt filij fratrū succe. colla. ix. d. §. si verò cū ascen-
bus. in authen. de hęred. ab intest. venien. Et idem Iuris
matre, si superest viuente marito suo. Aut quærimus † 13
atre, quæ vidua est: & tunc aut mansit vidua, nec con-
it ad secundas nuptias, & idē Iuris est, quod in patre.
cūdò nupsit intra tempus luctus, & intra annum, & fit
is: quo casu distingue. Aut infamia non remittitur vi-
filio: & omnino nō succedit. §. j. cū simil in authē. de
colla. iiij. Aut infamia remittitur: & non succedit nisi
bus filijs mortuis, & sic tantū nouissimo succedit secū-
gl. in §. Et quoniam mater. in verb. in virilem, in Auth
pt. coll. iiij. Aut secundò nubit, & post annum: & tunc
aut

Species ascendentium

Parentes legitimi & naturales.

Mater.

aut quærimus de bonis defuncti filij castrensibus, quasi castrensibus, vel aduētitijs: & succedit mater ab intestato, vnà cum liberis suis, hoc est, fratribus vel sororibus defuncti, pleno Iure, id est, quo ad proprietatem, & vsumfructū. Aut quęrimus de bonis, quæ defunctus à patre suo acquisiuit, hoc est, de bonis profectitijs: & tunc aut fecit testamētū, & instituit matrē hæredē: & succedit mater ex testamento pleno Iure. Aut decessit intestatus, & scilicet quo ad suam partem consequitur mater in illis bonis tantùm vsumfructum. §. hinc nos. & §. & quoniam mater. in authen. de nupt.

Parentes legitimi tantū. [14 Secundo casu, quando scilicet loquimur de parentibus legitimis tantum, id est, adoptiuis, distingue. Aut loquimur † de matribus: & non succedunt liberis adoptiuis, quia fœminę regulariter adoptare nō possunt. § fœminę. s. de adop. Aut loquimur † de patribus adoptiuis: & tūc aut arrogatus est paterfamiliâs, & subdistingue. Aut fuit ante arrogationē à patre naturali emancipatus, ita q̄ pater naturalis, etiā durāte adoptiōe adhuc viueret: & succedit pater naturalis cū matre, fratrib', & sororibus, fratrūq; filijs, eo modo, quo s. diximus, excluso adoptiuo patre, quia hodie in successionibus emācipatio nō attēditur. §. si verò. in Authē. de hęred. ab intest. venię col. ix. cū si. Et adoptatio tanquā res inter alios acta, patri naturali nō potest Ius suū auferre p̄ vulgaria. Aut pater naturalis, & auus paternus filij arrogati ante arrogationē sunt mortui: & tunc aut mater extat naturalis & legitima, &c. & excludit patrē adoptiuū. l. ij. & obijcitur. eū seq. ff. ad Senat. C. Tertul. secundum Paul. de Cast. in Auth. defuncto. C. ad Sena C. Tertu Aut nō extat mater, sed fratres & sorores vtrinq; cōiuncti, & succedūt vnà cū patre adoptiuo. secundū gl. in d. §. mortuo. in verb. alię personę. in fi. j. de acquisi. per arrogat. Si autē fratres & sorores quoque nō extāt, succedit pater adoptiuus.. In solidū. d. §. mortuo. j. de acquisit. per arrogat. Aut adoptatus est filiusfamiliâs: & distingue. Aut est adoptatus ab auo paterno, vel materno: & soluitur Ius patriæ potestatis patris naturalis etiam sine emancipatione. & transfertur in auum adoptantē. §. si verò pater naturalis. s. de adop. Quare etiam filio adoptiuo succedit excluso patre naturali, per rationes, quæ colligi possunt ex l. cum in adoptiuis. §. si verò pater naturalis. C. de adop. §. sed & si pater. s. quibus mod. Ius patriæ potest. sol. Aut

iusſa. adoptatus eſt ab extraneo.& manet Ius patriæ
atis patris naturalis firmum, ita quòd ei ſuccedat. d.l.
a adoptiuis.C de adop.§.ſed hodie ī.de adopt.
turales † parentes tantùm, ſuccedunt quoque liberis 16
turalibus eo modo, quo liberi ipſis:& ſicuti parentes
les debent liberis ſuppeditare alimenta, ita viciſſim
parentibus alimenta præſtare debent.§.de nepotibus.
then.quib.mod.natu.effic.ſui. colla.vij Dic ergo, aut
ente filio naturali quærimus de iure patris, matre mor-
tunc, aut filius decedit teſtatus.& poteſt patrem inſti-
hæredem in omnibus bonis, ſi vult, niſi habeat deſcen-
s: ſi verò nolit eum in omnibus bonis inſtituere, po-
a parte bonorũ, &c. Aut deceſſit inteſtatus, & ſuccedit
n duabus vncijs, id eſt, in ſexta parte hæreditatis, per
.de liber.nat.allegata. Aut quærimus de iure matris: &
aut filius cõdidit teſtamentũ, nec ei reliquit legitimã,
tertiã partẽ:& poteſt mater teſtamentum impugnare
uerelã inofficioſi teſtamenti, argu.l.ſi ſuſpecta.§. de in-
oſo.ff.de inoffi teſt. Aut deceſſit inteſtatus: & tunc aut
r eſt ſola, & ſuccedit ei in vniuerſum. §. fi.ĵ. ad Senat.
ul. Aut mater non eſt ſola, ſed extant pater, fratres, &
es defuncti, & vtrinq; cõiuncti, & ſuccedit pater in dua
ncijs, id eſt, in ſexta parte, mater verò & fratres in reli-
vt Sal.in Auth.defuncta.C.ad Senat.Tertul.

uando de parentibus ſpuriorũ vel vulgò conceptorum
itur, diſtingue. Aut quæritur† de linea paterna: & nõ ſuc 17
:, quia ſpurij incertos patres habent, nec poſſunt eos de-
ſtrare. Aut quæritur de linea materna: & tunc, aut ſpu-
ecit teſtamentũ, & matri non reliquit legitimam:& po
mater teſtamentum impugnare per quærelã inofficioſi
menti.d.l.ſi ſuſpecta.§ de inofficioſo. ff de, inoffi. teſt.
decedit inteſtatus, & deuoluit hæreditatem ſimpliciter
atrem d.§.fin.ĵ ad Senat.Tertul.Et quæ diximus de pa
s & matribus, tu quoque refer ad auos, & auias.
e inceſtuoſis parentibus quærendum non eſt, cùm ibi
ſit ſucceſſio, nec appellatio parentum & filiorum. §.
n Authent.quibus modis natural.effic.ſui.Authent. ex
plexu. C. de inceſt. nupt.

Parẽtes naturales tantum.

Parentes ſpuriorum.

Parẽtes inceſtuoſorũ.

¶ DE SVCCESSIONE Collateralium.

N Tertiò

18 Tertiò. si quis † decesserit, & neque descendentes, neque ascendentes post se reliquerit, vocantur ad successionē fratres & sorores vtrinq; cōiuncti in capita, fratrūque & sororum liberi in stirpes. Memineris autē & hic quoque tot esse fratrū species, quot diximus esse filiorū & parentū, quare de singulis dicem', Et primùm de fratribus naturalibus & legitimis simul. Circa fratres naturales & legitimos simul distingue. Aut extāt fratres & sorores vtrinq; cōiuncti cū liberis fratrū, & sororū defunctorū, & succedūt fratres, sororesq; defuncto ab intestato in capita: liberi verò defunctorū fratrū, vnà cū eis in stirpem, exclusis fratribus cōsanguineis & vterinis. Authent. cessante C. de leg. hæred. §. si igitur defunctus. in Authen. de hæred. ab intest. veniē coll. ix. Aut non extāt fratres vtrinq; cōiuncti, sed cōsanguinei, vel vterini tātum, liberiq; ex fratre cōsanguineo vel vterino: & succedunt defuncto eo modo quo iā diximus, exclusis patruis, & auunculis defuncti. licet eiusdē gradus sint authen. post fratres. cū simi. C. de legit. hæred. ita tamē q cōsanguinei in bonis paternis, vterini verò in bonis maternis præferantur. l. de emancipatis. §. penul. C de legit hæred.

Fratres naturales & legitimi.

19 Quando quæritur † de legitimis fratribus tantùm, dic, quòd sibi inuicem non succedunt: patribus enim tantùm, & non familiæ, nec cognatis patrum succedere possunt. l. cùm in adoptiuis. § neque enim ex veteri. C. de adoption.

Fratres legitimi.

20 De naturalibus fratribus tantū ita responde, Aut sunt† legitimati, & distingue. Aut legitimatio facta est per subsequēs matrimoniū: & succedūt omnibus fratribus ex eo matrimonio editis, nec excludūtur à legitimè natis § tribus. cū seq. Et ibi Bar. in auth. quib mod. natur. effi. sui. Aut legitimatio facta est per dationē Curiæ, vel per rescriptū Principis: & tūc aut quærim' de successione fratrū legitimè natorū, & nō succedūt eis, quia solius patris & nullius vltrà, propter illā legitimationē successores facti sunt. §. filiū verò. in authē. quib. mo. nat. effic. sui. Aut quærimus de successione naturaliū fratrū legitimatorū inter se: & succedere possunt ab intestato. arg l. ij. & l. si spurius. ff. vnde cognati. Aut non sunt legitimati: & succedūt sibi inuicē. d. l. ij. & d. l. si spuri'. ff. vnde cognati Et in ijs seruatur quoque illa regula, q fratres & sorores vtrinq; coniuncti, excludūt eos, qui sunt cōiuncti ex altero parēte tantū. Fratres vulgo † quæsiti, qui

Fratres naturales.

21 tantùm

m vterini ſunt, ſuccedunt ſibi inuicem ab inteſtato,
ſint cognati d.l.ij.& d.l.ſi ſpurius.ff.vnde cognati.
inceſtuoſis fratribus quærendum non eſt, cùm inter
ulla ſit ſucceſſio, nec alicuius iuris participatio, per ſu-
llegata iura.
ando autem † nec aſcendentes neq; deſcēdentes, neq; 22
fratres & ſorores, vel fratrū & ſororū liberi, ſed remo *De ſucceſ-*
gradu extāt, tunc vocantur ad ſucceſſionē omnes, qui *ſione rem-*
gradu proximiores: & habet tūc locū regula, Qui prior *tiorum gra-*
adu, potior eſt iure. Et ſi plures eiuſdem gradus exti- *du.*
, vocantur ſimul in capita, id eſt, ſecundū perſonarum
rū. Neque hoc caſu attenditur, vtrū illæ perſonę, vnde
nem cognatio traxit, fuerint fratres vtrinque cōiuncti,
altero parente tantum, cum hæc vinculorum coniun-
antùm in ſucceſſione fratrum & ſororum, eorumq; li
& non in vlterioribus gradibus ſpectetur. Nec etiam
guitur, vtrum maſculi ſint vel fœminæ emācipati nec-
ſi vero neque fratres. in authen de hæred. ab inteſt. ve-
Hinc ſequitur, patruum, auunculum, amitam, materte
ſſe eiuſdē iuris. Item patruū magnum, item auunculū
num, amitam magnam, materteram magnam quoque.
iuſdem iuris. Item ſequitur amitam, ſiue materteram
o parente tantum, excludere amitā, & materterā ma-
æc, ex vtroque parente. Item amitā magnā, vel materte
gnā excludere filios patrui magni, ſiue auunculi ma-
liberos amitæ, ſiue materterę ex vno parente tātum,
dere nepotes auunculi ex vtroque parēte. Itē ſequitur,
culum ſiue materterā ex altero parente tātum propio- *Quatenus*
e filijs patrui ex vtroq; genere. Durat autem ſucceſſio *extendan-*
endentibus & deſcēdentibus vſq; in infinitū, neq; præfi *tur ſucceſ-*
certus graduū ordo. In collateralibus autē durat vſq; *ſiones*
cimum gradū, ſecundū gl. in §.fi. & ibi Doct. ĵ. de ſuc-
cog. & ſi in decimo gradu nemo extiterit, hæreditas
, & cedit fiſco l j C. de bon. vacan. libro x. Repelluntur *Ex omnib⁹.*
† à ſucceſſionibus, primò diminuti capitis diminu- 23 *prædi-*
maxima, & media. §. quod autē. ĵ. de capi dimin. ſed *ctis qui re-*
aſu hæreditas defertur alijs cognatis. Secūdò, ſi parens *pellantur à*
atus eſſet crimine perduellionis, deſinerēt liberi eius *ſucceſsioni*
eredes eſſe. §. interdum. hic titulo noſtro. Tertiò is, qui *bus.*
vxorem contra decreta iuris, repellitur à ſucceſſione

illius vxoris.l.ij.ff de ijs quib vt indig.Quarto,is cuius negligentia, & culpa testator defunctus est. Quinto,qui non vindicauerūt Iure necē defuncti l hæredē.ff de ijs,quib. vt indig.hoc tamen casu subuenitur hæredibus.Primo,si iudicis iniquitate occidens absolutus fuerit.Secundo,si hęredes fuerint minores xxv ann Tertio,si authorem reperire non potuerunt l.propter veneni § vlt ff.ad Senat. Syl.l.minoribus.C de ijs, qui vt indig.Sunt & alij modi,ꝓpter quos à successione quis repellitur, quos vide per totū tit.C.& ff.de ijs,qui.vt indig.Istis autem casibus omnibus habet locū regula Quod aufertur indigno,applicatur fisco.l.Papinianus. §.meminisse.ff.de inof.test. Et tantū de successiōibus in bonis hæreditarijs de Iure ciuili,nūc dicem' de Iure Saxonū.

De successione secundum Ius Saxonum.

1 *Militi defuncto si habuit vxorem,succedunt uxor, proximus senior,agnatus,& hæredes.*
2 *Quę debeantur uxori militis defuncti.*
3 *Donatio propter nup.quid sit & in quibus rebus cōstituatur.*
4 *Sponsalitia largitas est donatio,quam erogat uir militaris in uxorem,antequam cum ea ad prandium discubuerit.*
5 *Sponsalitia largitas in quibus rebus poßit constitui.*
6 *Vtensilia,quæ nobilibus mulieribus post mortem uiri competunt,quę dicantur.*
7 *Domestica cibaria quę sint.& quando uxoribus debeantur.*
8 *Mulieres accipientes tertiam partem bonorum, non poßunt accipere alia mulieribus debita.*
9 *Proximo agnato uiri militaris defuncti debentur res expeditoriæ.*
10 *Res expeditorię quę sint,& quomodo diuidantur.*
11 *Res expeditoriæ quomodo, quando,& a quibus instruantur.*
12 *Ad hęredem pertinent omnia alia, quę non uxori defuncti uel proximo agnato debentur.*
13 *Res hęreditariæ quando debeant peti,& quotuplices sint.*
14 *Militi decedenti sine uxore succedunt proximus agnatus & hęres.*
15 *Decedente uiro nō militari,tota hæreditas peruenit ad hæredes.*
16 *Mulieribus quomodo,& a quibus succedatur.*

AD hoc,vt rationē succedēdi de Iure Saxonū ītelligas, dic breuib' Aut decedit mascul',aut fœmina.Si mascul',distingue,Aut est miles,siue equestris ordinis,i.

VVor

VVon Ritters art. Aut non miles, vt ciuis, ruſticus. Si miles eſt, dic, Aut habuit vxorē, aut nō habuit vxorē. Primo † caſu diuidūtur bona, excepto feudo inter tres, inter vxorē, ꝓximū agnatū ſeniorē, & heredes. Vxori debētur † donatio propter nuptias, q̄ & ſponſalitiū appellatur, *Leibzucht*. Vtēſilia, *die Geraede*. Tertiò, ſpōſalitia largitas, *die Morgēgabe*, & cibaria domeſtica, *Mußtheyl*. Et hæc omnia capit mulier ſine onere: nō enim tenetur ſatisfacere creditoribus. Donatio †propter nuptias, ſiue dotalitiū, quæ Germanicē, *Leibzucht*, *oder Leibgeding*. vocatur, ſecundū gl. *Vueichbildt* Artic. xxii. dicitur propriè remuneratio, quam maritus in bonis ſuis, vxori in recōpenſationē dotis cōſtituit: & de hac ſ. de dona. diximus. Cōſtituitur aūt, aut in rebus mobilibus, aut in rebus immobilibus. In rebus mobilibus cōſtituitur ſine heredū cōſenſu. In rebus immobilibus cōſtitui non poteſt ſine hæredū conſenſu. Et ſi res fuerit feudalis, requiritur conſenſus domini. *Landtrecht*. lib. j. artic. xxj. & artic. lj. Sed contentio eſt, quid propriè veniat hoc caſu appellatione hæredū. Quidā intelligunt tātùm illorū hæredū conſenſum requiri, qui habent querelā inofficioſi teſtamenti: quales ſunt aſcendentes, deſcendentes, Quidā verò extendūt etiā ad alios hæredes collaterales. Pendet itaq; vis ex eo, quid propriè ſignificet nomen hæres, à lege prolatū: hoc autem non eſt materia noſtra, Sed in donatione propter nuptias, habet mulier tantū vſumfructū, ſecundū glo. *Lehenrecht*. artic. xxxj. lib. j.

Sponſalitia † largitas, quæ Germanicè, *Morgengabe*, vocatur, eſt donatio, quam erogat vir militaris in vxorem, ante quàm cū ea ad prandiū diſcubuerit, *Landtrecht*. lib. j. arti. xx. Et dicitur quoq; interdū largè loquēdo dos. d. artic. xx. Poteſt tamē fieri quādocunq; viro placuerit, ſecundū gloſſam. *Vueichbildt*. artic. xxj. Poterit autem † maritus donare vxori nomine ſponſalitiæ largitatis, ſine cōſenſu hæredū, ſeruum impuberem, ancillā inermem, ſępes, ædificia, carpenta nondū abſoluta, & pecora paſcualia *Landtrecht*. lib. j. artic. xx. Item poterit ei dare equos, qui ad labores ruſticos nondū coaptati ſunt, & gregatim paſcuntur (non tamen intellige de equabus, *Von Stutpferden*. Item, vaccas, capras, & porcos. *Landtrecht*. lib j. artic. xxiiij & lib. ij. arti. xxj & hæc nō debentur, niſi expreſsè conſtituta fuerint. Si aūt fuerint conſtituta, poterit mulier exigere, ſicut vtenſilia, & quoque

cibaria domestica. Dic aūt in spōsalitia largitate vtēsilibus & cibarijs domesticis: aut mulier statim post tricesimū sepa rat se à liberis suis: & potest statim illa tria capere. Aut non statim separat se a liberis: & tunc, aut liberi sunt cū matre in bonis: & matri adhuc liberū est, quādocunque voluerit, illa exigere sine aliquo impedimēto, siue filius ducat vxorē, siue nō. Aut mater est cū filijs in bonis: & tūc si fili⁹ duxerit vxo rē & mortuus fuerit, pfertur vxor filij ipsi matri in spōsalitia largitate, vtēsilibus, & quoq; cibarijs domesticis, nō obstāte q mater sua nōdū acceperit. *Landtrecht*. lib. j. artic. xx.

6 Vtēsilia† *Die geraede*. vocātur, supellex & res domesticę. ad quemcunq; vsum quęsitę, secundū gl. in princ. *Vueichb.* arti. xxiij. Et hæc nō cōstituuntur per pacta inter maritū & vxorē, sed ex legis prouisione debentur vxoribus nobilium post mortē maritorum suorū. Et eò multa pertinent, vt anseres, oues cistæ colūnatę, *mit angehenkten lidden*, lecti, puluinaria, linteamina, mensalia, manutergia, pelues, candelabra, balneamina, linū, vestes muliebres, & multa alia De quibus vide *Landtrecht* li. j. art. xxiiij. Et *Landtrecht*. c lvj. in gl. ver. *Auff daß ir eygētlich vuisset*. Et *Vueichbildt*. art. xxij. in text. & gl. Et de vtēsilib⁹ mulier hoc casu nō tenetur parare lectū hæredi, sicuti alioqui proxima cognata post mortē mulieris sine filio decedentis. tenetur marito mensam, & lectū &c. de vtensilibus instruere: quia nobilis mulier tenetur lectū dare ad res expeditorias. *Zū hergevveidit Lādtrecht*. li. j. ar. xxij.

7 Domestica † cibaria sunt, quæ parata sunt ad quotidianū victum illius anni, & supersunt post tricesimū in quibusuis ædibus siue curiis ipsius mariti. Et huc pertinēt caro, lac, pēnæ, farcimina, casei, butyrū, sal, adeps mel, pisces, vinum, ceruisia & alia potus gña Itē siligo, legumina & multa alia, q̄ omnia diuidit mulier cū hæredibus *Landtrecht*. li. j. ar. xxij.

Sed in his dic, q secūdū ius municipale, *nach Vueichbildt recht*, mulier diuidit in his tātūmodo ędib⁹ & curiis, in q b⁹ habet ius aliquod, vt quod ad eā pertinet iure dotalitij. In aliis verò ædibus, in quibus Ius dotalitij nō habet, non diuidit cibaria cū hæredibus, sed ex eis tantum victū habet, donec donatio propter nuptias siue dotalitiū fuerit restitutū. Et hoc verū, vt diximus secūdū Ius municipale *nach Vueich bildt recht vt Vueichbildt*. art. xxiiij. Sed illa differētia plerunque nō seruatur. Et quæ s. diximus circa sponsalitiā largitatem

tem de matre in bonis filiorum,&c. tu quoque extende ad vtenſilia,& cibaria domeſtica. Et in his tribus ſcilicet ſpõſalitia largitate,vtenſilibus, & cibarijs domeſticis, habet mulier plenũ Ius,tã vſumfructũ,quàm proprietatẽ, ſine onere, ideoq; ad ſuos hæredes poſteà ab inteſtato deuoluit, vel viuens pro lubito de illis diſponit.*Landt*.lib. 1. artic. xxxviij. Debentur aũt † illa mulieribus, ſi alioqui iure hæreditario nihil accipiũt.Eſt enim in quibuſdã regionib. cõſuetudo,ꝙ mulieres accipiũt tertiam partẽ bonorũ iure hæreditario,& tũ habent electionẽ accipiendi vel tertiã partẽ,vel alia mulieribus debita.Si tertiã partẽ elegerint,habent eã cum onere, ita quod tenentur ſatisfacere creditoribus vt hæredes. Electis alijs.habent ea ſine onere.ſecundum gl. fi. *Landt*. arti. xxiiij.Et tantũ de ijs quæ pertinent ad relictã viri militaris.

Proximo † agnato,*Dem nechſten ſchvvertmage* viri militaris defuncti, debentur res expeditoriæ, quas vulgo vocant *Hergeuueidt*. Dicũtur aũt † res expeditorię,præparamẽta ad expeditionẽ exercitus pertinẽtia,ſecundũ glo. fin. art. xxvij.*Landt*.Lib.j.Dico autem breuibus, Aut defunctus relinquit poſt ſe plures filios maſculos: & ſubdiſtingue. Aut ſunt puberes:& diuidunt inter ſe ęqualiter res expeditorias, ita tamen,vt ſenior retineat gladiũ,in argumentum tutelæ & curæ.Aut filij ſunt impuberes: & accipit ſenior agnatus res expeditorias, quas retinet vſque ad annos pubertatis filiorum. Interim autẽ tutor eorum eſt,& tẽpore pubertatis adueniẽte, reſtituit filijs cũ omnibus,quę percepit,niſi probauerit res in eorum vtilitatem verſas, *Land*.lib 1.art.xxiij. Si verò nulli extãt filij,ſed plures agnati eiuſdẽ gradus: tùm illi diuidunt res expeditorias, ità tamẽ,vt ſenior gladiũ retineat. *Landt*.lib.1.art.xxij.Et hoc caſu ſenior diuidit, iunior autẽ eligit. *Landt*. lib iij.art.xxix. Si aũt neq; filij, neque agnati extiterint poſt triceſimũ,præſentantur res expeditorię iudici,ſiue præconi,qui eas retinet per annũ & diẽ,quo elapſo,in ſuos vſus conuertere poterit, niſi is, cui debebantur, iuſto impedimẽto fuerit impeditus, vt ſi fuerit captiuus.vel in ſeruitio imperij conſtitutus,*Landt*.lib.j art. xxviij. Idem dic de vtenſilibus & cibarijs domeſticis.Pertinent autẽ† ad res expeditorias. gladius defuncti cũ validiori equo inſtructo.meliora arma pro vno equite inſtruẽdo,q̃ tẽpore mortis defunctus poſſedit,lectus paratus, mẽſale, duæ pelues cũ

manutergio & alia ad expeditionē militarē pertinētia, quæ
oīa vidua defuncti præſtare tenetur, ſi modò extent. Si verò
non extiterint in bonis defuncti, neque vidua, neq; hęredes,
ipſa cōparare, vel æſtimationē præſtare cogi poſſunt. Ideò
ſi illæ res viuēte viro venditæ fuiſſent, & ſic pretiū in locū
eorū ſucceſſiſſet, tā maſculi quàm fœminę agnati vel cogna
ti, *Spillmagen*. in iis ex ęquo tanquā in rebus hæreditariis ſuc
cederent. *Landt*. lib. j. art. xxij. Præterea ſi viuēte marito quę-
dā illarū rerū loco pignoris obligatæ fuiſſent, neque vidua,
neque hæredes redimere tenerentur, ſed is cui de iure debe-
retur, poterit, ſi velit, redimere. *Landt* lib. j. artic. xxiiij.

18 Hæredi † autem debētur res hæreditarię. Et dicuntur res
hæreditariæ, quæ ad donationē propter nuptias, ſponſaliti-
am largitatem, vtenſilia, cibaria domeſtica, & res expedito-
rias nō pertinēt. *Landt*. lib. j. art. xxiiij. Petūtur † autē ſtatim
poſt triceſimū: & ſi tum nemo extiterit, qui petat, deferun-
tur iudici, ſiue præconi, qui eas retinet per annum & diem,
hoc eſt, per annum & ſex integras ſeptimanas, intra quod
tempus ſi hæredes non extiterint, conuertet iudex in vſus
proprios. *Landtrecht*. lib. j. art. xxviij. Sunt autē res hæredi-
tariæ duplices. Aut enim ſunt mobiles, aut immobiles. In
mobilibus procedit, quod iam dictum eſt de iudice, quia in
eis habet locū annalis præſcriptio. d. art. xxviij. lib. j. Immo
biles aūt peti poſsūt vſq; ad terminū xxx. anno. anni, & die-
tum: *Landt*. lib. j. art. xxix. Et ſolēt numerari inter res hære-
ditarias, omnes fundi, & liberæ proprietates, omne aurū &
argentū, ſiue ſit rude, & ſic in maſſa, ſiue in pecunia nume-
rata, omnes annui reditus, dimidia cibariorū domeſticorū,
equi, equæ, & pulli equarū, qui quæue in curribus ſiue ara-
tris poſſunt eſſe vſui, boues, ſiue ſint caſtrati, ſiue non, oīa
animalia maſculini ſexus, vt arietes, hirci, porci ſaginati, vel-
lus, ephippia, fræna, & alia multa, quæ ſupra enumerata non
ſunt. De quibus vide tex. & gl. *Vneichb*. arti. xxvj. Et ab his
deducūtur primū merces familiæ, & miniſtrorū, vſq; in diē
obitus defuncti. Mercenariis quoq; vſque in diem triceſimū
prouideatur, vt circūſpiciant. ſi alicubi recipiantur. *Lantrech*.
lib j. art. xxij. Et veniūt huiuſmodi res ad hæredē cū onere,
hoc eſt, ꝙ ipſe tenetur ſatisfacere creditoribus. Quæ autem
actiones de iure Saxonū ad hæredē ſint tranſitoriæ, & quæ
non, vide *Landt*. lib j. art. vj. & lib. iij. artic. xxj. Quæ autem

ſit

ſit ratio ſuccedendi, quo ad perſonas hæredũ, infrà dicemus.
Si verò decedit vir militaris † vxorẽ non habens, fit diuiſio bonorum inter duos, inter proximum agnatum & hæredem. Proximo agnato debentur res expeditoriæ ſecundum diſtinctionem proximè traditam Heredi autem omnia alia, quæ poſt reſtitutionem rerum expeditoriarum extiterint. *Landt* lib. j art. xxvij. Et tantũ de ſucceſſionibus in bonis hæreditarijs viri militaris. De feudo infrà dicemus. 14

Aut decedit † vir non militaris: & non habet locum diuiſio, de qua ſuprà: quia omnia, quæ extant, ad hæredes ſuos maſculos, ſiue fœminas, pertinent. *Landt*. lib. j. art. xxvij. Et hæredes tenentur vxori reſtituere donationem propter nuptias, ſi conſtituta eſt, ſecundum dotis quantitatem. Si autẽ neque dos numerata, neque donatio propter nuptias conſtituta fuiſſet, ſuccederet vxor inops, ſecundum ea, quæ habẽtur. C. vnde vir & vxor, de quo vide *Vueichb*. ar xxij. in glo. in ver. nota. Et tantùm de ſucceſſione in bonis virorum. 15

Aut decedit † mulier: & dico, Aut eſt nobilis: & ſubdiſtingue. Aut habet maritum: & diuiduntur eis bona inter tres, inter maritum, proximas cognatas, & hæredes. ſiue ſint maſculi, ſiue fœminæ. Marito debentur res mobiles, proximis cognatis vtenſilia in, quibus dic. Aut habet filias: & tunc ſi quædã maritatæ ſunt, quæ ſuam partẽ à matre acceperũt: & non diuidũt vtenſilia cũ alijs, quæ adhuc ſunt in domo matris. Filij aũt, qui clerici ſunt, cũ ſororibus diuidũt vtenſilia, niſi habeant præbẽdas. Et eſt ratio, quia clerici neq; Feudũ, neque res expeditorias capiũt, cùm illa debeãtur militibus: ipſi autẽ nõ militãt: ideo in recõpenſationẽ admittũtur ad vtenſilia. *Landt*. lib. j art. v. Aut nõ habet filias, & tamen proximæ cognatæ vtenſilia diuidũt, & tenẽtur recipiẽtes vtenſilia marito defunctæ parare lectum. quemadmodum vxore viuente parabatur. Itẽ menſam cũ menſali, ſedile cũ puluinari. *Landt*. lib iij. art. xxviij. Hæredi autẽ debentur res hæreditarię. *Lãdt*. lib. j. art. xxvij. & art. xxxj. Aut mulier militaris non habet maritũ: & trãſmittit vtenſilia ad proximiorẽ cognatã, reliqua omnia ad hæredes. Aut decedit mulier ciuis vel ruſtica, & tũc ſi maritum habet, diuiduntur eius bona inter duos, inter maritũ, & hæredes. Maritus retinet res mobiles, hæredes autẽ res immobiles & hæreditarias. Si maritum nõ habet, omnia pertinent ad hæredes. *Landt*. lib. j. art. xxvij. 16

xxvij.ſumpto arg à contrario ſenſu. Vtenſilia enim de Iure ſcripto ad proximam cognatam de Iure non tranſmittit, licet in multis locis de conſuetudine quoque vtenſilia debeantur. Et tantum de diuiſione rerum, quas defuncti poſt ſe relinquunt: nunc de ordine ſuccedentium dicemus.

DE ORDINE SVCCEDENTIUM, de Iure Saxonum.

1 *Tot ſunt ordines ſuccedentium, quot de Iure Ciuili.*
2 *Deſcendentes in ſucceßione omnibus alijs præferuntur.*
3 *Deficientibus deſcendentibus ſoli aſcendentes ſuccedunt, excluſis collateralibus.*
4 *Collaterales quando, & quomodo ſibi ſuccedant.*

1 TRes ſunt † ordines ſuccedentiũ de Iure Saxonũ, ſicuti quoque de Iure cõmuni diximus, Deſcẽdentiũ, Aſcẽdentiũ, & Collateralium. In deſcendentibus † Ius Saxonum
2 planè concordat cũ Iure Ciuili, cùm & in eo deſcẽdentes primũ locũ habeant, omnibus alijs aſcẽdentibus, & collateralibus excluſis filij, & filiæ in capita, nepotes & neptes cũ patruis & auũculis in ſtirpes ſuccedentes *Landt*.lib.j.art.v.& arti.xvij Et exigitur hoc Iure quoq; collatio eorũ, quæ viuis parentibus quis acceperit. *Landt*.lib.j.art.xiij. Secundus ordo eſt aſcendentium, in quibus Ius Saxonum à Iure cõmuni recedit. Nam de Iure communi fratres & ſorores vtrinque coniuncti, vnà cum parentibus ad hæreditatem defuncti vocantur, vt ſuprà di-
3 ximus De Iure † autem Saxo. quandiu pater extiterit, tandiu linea collateralium penitus excluditur. Ideo diuiditur hæreditas defuncti inter patrem & matrem in capita, fratribus & ſororibus excluſis. *Landt* lib.j art.xvij.

Collaterales. Tertius ordo eſt collateraliũ, in quo ſunt tres alij ordines. Primus eſt fratrũ, & ſororum vtrinque coniunctorum. Secundus, fratrũ, & ſororũ ex vno parente. Tertius eſt aliorũ quorũcunq; q proximiori gradu agnationis, ſiue cognationis defuncti erãt, de quibus ſingulis dicemus. Fratres igi-
4 tur † & ſorores vtrinq; coniũcti, defuncto, nõ extãtibus patre & matre ſuccedũt, & excludũt primum auos & auias defuncti: vt colligitur ex d. art xvij. lib. ij. ſumpto arg. à cõtrario ſenſu: ibi enim nulla fit mentio aui & auiæ, ſed tantùm patris & matris. Et addit text. Qui ſi non extiterint fratres, & ſoro-

& ſorores defuncti vocantur: ita colligit gl. ibi. Et in hoc quoq; recedit à Iure cõmuni, cùm vel auũ & auiã admittat cũ fratribus & ſororibus, vt ſuprà diximus. Secundò excludũt fratres cõſanguineos, & vterinos tantùm, quia illi ſunt in gradu remotiores, vt colligitur ex art. iij. *Landt.* lib j. & eſt tex. *Landt* lib ij. art. xx. Tertiò excludunt liberos fratrũ & ſororũ ſuarũ: quia Ius repræſentationis de Iure Saxonum non habet locum in collateralibus, ſicuti ex d. art. xvij. patet, vbi dicit tex. Quando ad hęreditatem ſoror non pertinet, neque frater, omnes, qui ſe in vno gradu exiſtere probauerint cognationis, æquã in his percipiant portionẽ. Et probatur ex d. art. xx. lib. ii. Et in hoc quoq; recedit à Iure cõi. Secundus ordo in collateralibus eſt fratrũ & ſororũ conſanguineorũ, ſiue vterinorũ tantùm. Et cùm eis vocantur liberi fratrũ & ſororũ ex vtroque parente. *Landt.* lib. ij ar. xx. & gloſſ. art. iij lib. j. Et cum his fortè poſſent vocari auus & auia. Poſtremò, quãdo neque deſcẽdentes extãt, qui primum locum habẽt, neq; aſcẽdentes proximi, qui ſecundũ locum habent, neq; etiã fratres & ſorores vtrinque coniuncti, qui tertiũ locũ habent, neq; etiã fratres & ſorores ex altero parente tantum, ſiue liberi fratrũ & ſororũ ex vtroque parente, qui quartum locum habent, extant: tùm procedit regula Iuris Saxonum *Wann ſich ein erb verſchvveſtert oder verbruodert, die ſich gleich nahe zu der ſip ziehen moegen, die nemen gleich theyl daran, es ſei man oder vveib.* De quo in dicto art. xvij. lib. j. Et prædicta procedũt in naturalibus & legitimis liberis, parentibus & fratribus. Quod enim attinet ad ſucceſſionẽ naturaliũ, ſpuriorũ, inceſtuoſorũ, & ſimilium, ſeruatur Ius cõe. Et tantùm de ſucceſſionibus in bonis allodialibus, ſiue hęreditarijs: nũc de ſucceſſiõe Feudi dicem⁹.

DE SVCCESSIONIBVS IN bonis feudalibus.

1 *Vaſallus non poteſt in vltima volũtate de feudo diſponere.*
2 *In feuda ſuccedunt tantum maſculi, excluſis fœminis & ex illis natis.*
3 *Deſcendentibus non extantibus ſuccedunt collaterales, ſi feudum eſt paternum, ſecus ſi eſt nouum.*
4 *Aſcẽdentes in feuda deſcẽdẽtibus nũquam ſuccedere poſſunt.*
5 *Sui hæredes qui ſint, & quotuplices.*
6 *Legitimatio fit tripliciter, per dationẽ curiæ, per reſcriptum*

principis,

principis, per subsequens matrimonium.

7 *Crimen perduellionis dicitur, quando quis hostili animo arma contra principem uel Rempub. mouet.*

8 *In capita, & in stirpes succedere, quid sit.*

9 *An filius emancipatus a patre naturali, & postea ab extraneo adoptatus, qui & ipse eum emancipauit, possit patri naturali succedere.*

10 *Quot, & quibus modis prætor det filijs emancipatis bonorum possessionem.*

1 HÆc successio in feudis propriè ad causam intestati pertinet: quia † vasallus in vltima voluntate de feudo disponere non potest, c. vnico in princ. de success. feud. In feudi autem successione duo sunt ordines: primus est descendentium, secundus collateralium.

2 *Descendentes in successione feudorum.* In descendentibus dic, Aut sunt † fœminæ, siue masculi ex fœminis, vt nepotes ex filiabus: & ad illos de feudo nihil omnino pertinet, nisi speciali pacto, siue inuestitura id acquisitum sit, c. vnico. de natu. success. feu. Aut sunt masculi: & illi omnibus alijs præferuntur, secundum ea, quæ suprà quoque in bonis allodialibus, siue hæreditarijs dicta sunt, hoc est, quòd filij defuncti succedunt æqualiter, nepotes autem ex filio, loco patris sui, non distinguendo, vtrum feudum nouum siue paternum fuerit. d. c. vnico. in princip. de success. feud & d. c. vnico de natur. success. feudi.

II. DE SVCCESSIONE collateralium.

3 *Collaterales in successione feudorum.* Secundus ordo est collateralium, qui † admittũtur, descẽdentibus nõ extãtibus: & in his distingue. Aut feudũ est nouũ, aut paternũ. Si nouũ est: & nõ admittũtur collaterales, sed reuertitur ad dominũ, descẽdẽtibus nõ extãtibus, nisi per inuestiturã ordinatũ fuerit, vt frater fratri succedat. ca. vnico. de benefi. fra. c. vnico. de feu. March. Dicitur aũt feudum nouũ, quod de nouo acquisitũ est, & nõ prouẽtũ ab ascẽdẽtibus. Si verò parẽtũ fuerit, quod scilicet aliquis ex superioribus, siue ascendentibus acquisiuit. Et vocantur primò, fratres defuncti, cum fratrũ præmortuorũ filijs, qui scilicet in locũ patrũ suorũ succedũt. c. vnico. vers. his verò. de success. frat. Quibus deficiẽtibus, habet locum regula, qui prior est gradu, potior est Iure. d. cap. vnico, in fi. de success. feud. Et prædicta omnia procedũt in filijs, nepotibus, fratribus na-

turalibus, & legitimis ſimul id eſt, qui verè in matrimonio nati ſunt. Naturales enim, ſpurij, & ſimiles, nihil Iuris in feudo habẽt. Imò & ſi filius naturalis legitimatus fuerit, tñ adhuc nõ eſt capax feudi. §. naturales. ſi de feu. ſuc. cõtr. inter dom. & ag Vaſ. Durat autem hæc ſucceſſio in feudis vſque in infinitum. hoc eſt, quandiu aliquis extiterit natus primo acquirẽte. d. c. vnico. de natu. ſuc. feu. Aſcendẽtes† aũt per lineam directã, vt pater, auus, &c. deſcẽdentibus nõ ſuccedunt. Nam ſi feudum eſt paternum, deſcendentes id communiter nãciſci non poſſunt, quandiu extant aſcendẽtes, & ſic ceſſat in paterno ſeudo. Si autem fuerit nouum feudũ, ex natura eius ſuccedunt tantùm deſcẽdentes. & nulli alij. d. c. vnico. de nat. ſucceſ. feu. Nota quoq; obiter quòd inter Ius cõmune, & Ius Saxonũ, qđ ad ordines ſuccedẽtiũ in feudo pertinet, nulla eſt differentia, licet ſit quædam diuerſitas in ſimultanea inueſtitura Sed hoc nihil iam ad propoſitum. *Filius legitimatus feudi incapax.* 4

ENARRATIO *Textus.*

Aut non Iure.) Æquiparantur enim, teſtamentũ nõ fieri, vel fieri quidẽ, ſed nõ ordine Iuris. l. quoties ff. q ſatiſd. cog.

Ruptum.) Vt per agnationẽ ſui hæredis: quod fit ſi poſt teſtamentũ cõditũ poſthumus naſcitur, vel filius arrogatur.

Irritum.) Vt ſi teſtator ſe in adoptionem dederit.

Aut ſi nemo ex cohæres.) Fundamentum enim, & caput teſtamẽti, eſt hæredis inſtitutio & hæreditatis ex eo aditio. *Præcipua teſtamenti.*

Ad ſuos autem hæredes.) Id eſt, deſcendentes. Sui autem hæredes ſunt triplices, naturales & legitimi, legitimi tantum, & naturales legitimati.

§. *Inteſtatorum.*

Hic §. cum ſequentibus vſque ad §. emancipati, continet definitionem, diuiſionem, & ordinem ſuorum hæredũ. Dicuntur† autem ſui hæredes, qui fuerunt in poteſtate morientis. Et ſunt triplices, naturales & legitimi, legitimi tantũ, & naturales legitimati. Legitimatio fit† tribus modis: per dationem curiæ, per reſcriptũ principis, & per ſubſequẽs matrimonium. Deinde in §. ita demum, eſt limitatio ad definitionẽ: non enim omnes, qui in poteſtate ſunt moriẽtis, ſiquè ſuccedunt, ſed hi tantùm, quos nemo gradu præcedit. 5 *Sui hæredes.* 6 *Legitimatio.*

Veluti emancipatione.) Hoc hodie ſublatum eſt: quia in ſucceſſionibus non attenditur emancipatio. §. j. in auth. de hæredi. ab inteſt. venien. Colla. ix.

Ius

Ius enim postliminij.) Captiuitas enim efficit, quòd Ius succedendi in suspenso eſt, propterea quòd patria poteſtas suspenditur. §. ſi ab hoſtibus. ī quib mod. Ius patriæ poteſta sol. Tamen ſi reuerſus fuerit ab hoſtibus, admittitur ad ſucceſſionem per Ius poſtliminij, quod fingit eum ſemper domi fuiſſe.

7 *Crimē perduellionis.* *Perduellionis crimen*) Crimē† perduellionis dicitur quādo quis hoſtili animo arma cōtra principem, vel rempub. mouet. l. fi. ff. ad l. Iul. Maie. Et dicitur perduelliōis, quaſi hoſtilis, cum perduelliones hoſtes appellentur. l. quos nos. ff. de ver. ſignifi. Alios caſus vide in glo. in verb. quo ad noſtram.

§. *Cum filius filiáve.*

Hactenus dixit de ſucceſſione ſuorum hæredū, qui ſunt in pari gradu, vt filius filiáve, &c. hic autē dicit de ſucceſſione eorum, qui ſunt diſpares in gradu, vt ſi quis decederet relictis poſt ſe filijs & filiabus ſuperſtitibus, & quoque ſimul nepotibus ex filio præmortuo.

8 *Succedere in ſtirpes & capita quid ſit.* *Non in capita ſed in ſtirpes*) Succeſſio † in capita propriè dicitur fieri, quando hæreditas diuiditur ſecundum perſonarum numerum. In ſtirpes fieri dicitur, quando plures tātum accipiunt, quantum vnus: vt ſi extarent duo filij, & tres nepotes ex filio premortuo, diuideretur hæreditas defuncti in tres partes, quarum quælibet filiorum vnam haberet, & tertia pars inter nepotes defuncti filij diuiditur.

§. *Cum autem quęritur.*

Nepos quā do incipiat fieri ſuus. Hic eſt caſus iſtius §. Quidā habuit filiū, & ex eo nepotē: filium autē iuſtis ex cauſis exhæredauit, & extraneū hæredem inſtituit: poſteà filius exhęredatus moritur, & hæres inſtitutus non vult adire hæreditatem, vel fortè etiā moritur, ita quòd teſtamentū eſt deſtitutū, & res peruenerūt ad cauſam inteſtati, idemq; eſt, ac ſi teſtamentum nō eſſet conditum. Hoc ergo caſu quæritur, vtrum nepos ex filio exhæredato, eo, ſcilicet exhæredato, mortuo, & teſtamento deſtituto, ſit auo ſuus hæres, néc ne? Et diſtingue, Aut viuo auo ille nepos vel conceptus, vel nātus eſt: & ſit ſuus heres: quia auus deceſſit inteſtatus. Aut eſt cōceptus & natus poſt mortem aui: & ſuus hæres auo non efficitur, quia nullo cognationis iure auum attigit.

VERS. *Vnde liberi.*

Hæc bonorum poſſeſſio datur liberis emancipatis, ſi parens

rens eorum decesserit intestatus: si verò fecit testamentum, & eos præterijt, dat prætor eis bonorum possessionem, con tra tabu. §. emancipatos. & de exhæred. liber. *Bon. pos. vnde liberi, & contra ta.*

§. *At ij, qui.*

Hic est casus istius §. Si pater † naturalis filiū suum quē in potestate habebat, emancipauerit, & emancipatus posteà in adoptionem extraneo se dederit, quæritur vtrum etiā patri naturali succedat? Et distingue, Aut mansit in adoptiua familia: & non succedit patri naturali iure isto. Aut est à patre adoptiuo quoq; emancipatus: & subdistingue. Aut emācipatus est viuo patre naturali: & succedit patri naturali de iure prætorio. Aut est emancipatus post mortem patris naturalis: & neq; naturali, neq; etiam adoptiuo succedit. Sed hæc omnia hodie sunt sublata per ius Authenticorū, quod disponit, in successionibus ab intestato non attendi neque emancipationem, neque patriam potestatem. 9

V E R S. *Quod ideo placuit.*

Id est, si filius adoptiuus post mortē patris naturalis à patre adoptiuo emancipatus patri naturali succederet, sequeretur quòd in potestate & voluntate patris adoptiui esset, vtrū liberi defuncti vel eius agnati succederent. Nam si pater adoptiuus filiū adoptiuum emāciparet, succederet filius, & nō agnati: si aūt non emanciparet, non succederet filius, sed reliqui agnati. Et sic pēderet successio ex alieno arbitrio, quod fieri non debet. l. illa institutio. ff. de hæred. insti. 10 *Emancipatis quibus casibus cōpetat bon. possess.*

§. *Eadem hæc obseruantur.*

Id est, Prætor † dat liberis emācipatis bono. poss. duobus modis. Primò, si in testamento præteriti sunt, dat eis bonorum possessionē contra tabu. Si verò ab intestato quis decesserit, dat eis bonorū possessionē, vnde liberi. Sicuti autem non succurrit prætor liberis emancipatis in adoptiua familia existentibus ab intestato, sic quoq; non succurrit eis per bon. poss. contra tabu. si in testamento præteriti fuerint. 11

§. *Admonendi tamen.*

Alia tamen parte vocari) Id est, licet liberi naturales & legitimi à patre naturali emancipati, & tempore mortis eius existentes in adoptiua familia, non vocentur per bonorum possessionem vnde liberi, vocantur tamen per bonorum possessionem, vnde cognati: suis scilicet hæredibus & agnatis non existentibus.

§. *Item*

§. *Item vetustas.*

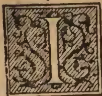
In hoc §.habes triplex Ius.Primum, quòd tantùm liberi ex filijs vocabantur inter suos hæredes,nepotes autẽ & neptes ex filiabus,non inter suos hæredes, sed inter cognatos vocabantur.Secundum ius erat,quo disponebatur illam differentiam inter nepotes esse tollendam,hac tamen ratione, vt nepotes & neptes ex filiabus admittantur vnà cum nepotibus,ex filijs ad eam partem, quam mater eorum accepisset,cum diminutione tamẽ tertiæ partis.Tertium ius & nouissimum est, quòd nulla habetur ratio sexus, sed nepotes ex filiabus æquè vocantur,vt nepotes ex filijs.

De legitima agnatorum succeßione. Tit. II.

1 *Discrimen agnatorum & cognatorum a lege, & non a natura introductum.*

2 *De Succeßione agnatorum quinq; habentur iura,media iuris prudentia,Ius prætorium,Ius duodecim tab. Cõstitutio Iustiniani,& Ius authenticorum.*

3 *Successorium edictum est,quod,proximo ordine deficiẽte sequentem ordinem vocat.*

Iure vèteri tres erant gradus hæredum. Primò sui hæredes. Secundò agnati, hoc est, iuncti per masculos, qui vocabantur secũdo loco, suis hæredibus scilicet deficiẽtibus.Tertiò deficientibus suis hæredibus & agnatis,vocabãtur cognati.Hic autem titulus loquitur de secundo gradu, de agnatis scilicet, qui dicuntur †legitimi hæredes,quasi à lege,& non à natura introducti Est autem totus titulus per ius Auth. correctus,vt §.j.in authent.de hæred.ab intesta.venien.

1 *Totus hic titu.per ius nouellarum correctus.*

VERS. *Item si quis ex cæteris.*

Hodie filius adoptiuus, quo ad consanguineos patris sui adoptiui,habetur pro extraneo, ideoq; nulli ex familia succedit excepto patre.

§. *Cæterum inter masculos.*

2 Hic §.cõtinet†quatuor iura. Primò ponit mediam iuris prudentiã,qua restricta erat successio agnatorũ,ita vt agnatæ,id est fœminæ nobis iunctæ per masculos, vltra sorores nõ succederẽt.Secũdò ponit ius prætorium,quo disponebatur

Enarratio omnium iuriũ,quę de

tur agnatas fœminas vltra sorores admitti per bo. pos. Vnde cognati. id est, tertio loco Tertiò ponit leg. duod. tab. quæ vocabat pariter ad successionem tam agnatos, q̃ cognatos, etiã vltrà sorores. Quartũ Ius est, Constitutio Iustiniani, qui illam successionem reduxit ad legem xij. tabu. & disposuit, omnes agnatos per virilem sexum etiã vltra sorores ad successionem admitti. Tu adde quintum Ius Authenticorum, & nouissimum, quo cauetur tam masculos, quàm fœminas indistinctè admittendo ad successionem, sublata omni differentia agnationis & cognationis. vt in tit. de hæredib. ab intest. venien. coll. iv. *successione cognatorum disposuerũt*

§. *Hoc etiam addendum.*

Ius vetus post suos hæredes vocabat tantum agnatos, filios autem & filias sororum non vocabat, quia erant cognati, & sic tertio loco. Imperator autem in hoc §. & hoc ipsum Ius emendat, disponens filios sororum, licet sint cognati, quoque ad successionem vocandos.

§. *Placebat autem.*

Successionem.) Id est, successorum edictum, quod † propriè dicitur, quando vnus ordo succedentium deficit, vel recusat hæreditatem adire, & sequens ordo vocatur. Exempli causa: Sui hæredes sunt primi ordinis, qui si abstinuerint ab hæreditate, vocantur agnati, agnatis quoque recusantibus, vocantur cognati: & hoc dicitur de ordine in ordinem. Deindè eo quoque vtimur de persona in personam, vt si filius recusat, admittitur nepos, ex successorio edicto. Item si frater, vel soror recusant, admittuntur liberi ex eis & aliæ personæ eiusdẽ ordinis. Olim aũt proximo agnato recusante, sequẽs in ordine nõ admittebatur, sed vocabantur cognati, exclusis reliquis agnatis: quod postea Prætores corrigẽtes, disposuerũt agnatos remotiores gradu, vnà cũ cognatis admittendos. Quia autem & hæc correctio insufficiens videbatur Iustiniano, sustulit eam, disponẽs successorium edictum de persona in personam in agnatis sequẽtibus, proximo recusante, locum habere. Et hoc indè colligit, deficiẽte proximo agnato, qui pupilli tutor esse debebat, vocatur sequens agnatus ad tutelam, exclusis cognatis. Ergo deficiente proximo agnato, qui debebat vocari ad hæreditatem, vocatur sequens agnatus exclusis cognatis. Tenet cõsequẽtia. Quia vbi est onus, ibi quoq; debet esse commodum, sed penes agnatos etiã *† Successorium edictum.*

remotiores onus est, tutelæ. s. ergò etiam commodum. i. successio penes eos esse debet: exclusis cognatis.

Succesſionem non eſſe.) Scilicet si proximior agnatus recusabat hæreditatem adire, non admittebatur alius agnatus ex eodem ordine, sed cognati vocabantur.

§. *Ad legitimam.*

Videtur quòd pater, qui filium emancipauit, ei non possit succedere, quia pater est agnatus filij, &c. Agnatio autẽ etiam minima capitis diminutione tollitur. §. sed agnationis. ῑ de leg. agnat. tutel. Emancipatio autẽ est minima capitis diminutio. §. minima. ῑ. de cap. diminu. Ergo &c. Sed ad hoc respõde, quòd tex. in d. § sed agnatiõis. nõ dicit simpliciter agnationẽ tolli per capitis diminutionem, sed vtitur verbo, plerunque, propter patrem & fratrem, qui etiam Iure veteri emãcipati succedebãt. Sed de hoc hodie nõ est quærendum, cùm emancipatio in successionibus nihil officiat.

Contracta fiducia.) Id est, etiam si pater in emancipatiõe filij nõ dixerit, Reseruo mihi in bonis eius ius succedẽdi nihilominus tñ succedit, quia semper præsumitur dictũ esse.

De Senatusconsulto Tertul. Tit. III.

1 *Mater quando, & quomodo succedat liberis.*

2 *Quinque sunt Iura de succeßione matris disponentia.*

Quomodo mater admittatur ad liberorum succesſionem. [1

Quia agnati in successione preferebãtur cognatis, vt dictũ est, & mater est cognata filij, videbatur quoq; ꝙ existẽtibus agnatis, ad successionẽ filij nõ sit admittẽda: ideo in hoc titulo ponitur speciale beneficium matribus concessum. Primò vt† excludant agnatos. Deinde si tantũ sorores defuncti extiterint cũ matre, mater habebit dimidiã, & sorores omnes alterã dimidiã. Si verò vnà cũ matre fratres & sorores superstites extabãt, fiebat secundũ illud Ius successio in matrẽ, fratres & sorores in capita. Quomodo autẽ mater hodie succedat filio, vide quę suprà diximus. In hoc † titulo habes quinque Iura.

2 *Quot Iura de matris succeßione diſpoſuerint.*

Primò, Ius XII. Tabu. quod vsq; adeò excludebat fœminas, quòd etiã agnatos matribus prӕferret. Secundũ est Ius prętoriũ, quod vocabat matres tertio loco per bonorũ possessionẽ, vnde cognati. Tertiũ est cõstitutio Claudij, quæ tribuebat matribus successionẽ in bonis illorũ liberorum, qui in

acie

acie principis perierant. Quartum est Senatusc. Tertullianū, quo disponebatur, matrē ingenuā, quę ter, & matrē libertinā, quæ quater pepeisset, ad successionē defunctorum filiorum aut filiarum admittendam. Quintum est cōstitutio Iustiniani, quæ matrem admittit in successione filij exclusis agnatis, cum distinctione tamen, quæ est in §. sed cùm anteà. vtcunque tandem defunctum vel defunctam pepererit.

De S.C.Orficiano. Tit. IIII.

N tit præcedēti dictum est de successione matrū in bonis liberorū, in hoc aūt tit. q. bus modis liberi vicissim succedāt matribus tractatur. Cū aūt communis regula de Iure antiquo fuerit, ꝙ in successionib⁹ primo loco vocabātur sui hęredes, seci do agnati, tertio cognati, & matres, ac filij sint inter se cognati, & nō agnati, sequitur illos duos titulos de S.C Tertul. de S.C. Orficiano, fuisse fallentias ab illa regula, & casus speciales.

Ex *lege xij. tab.*) Agnatorum. Ratio est quia lex XII. tab. tantùm respiciebat agnationem, quæ minima capitis diminutione, hoc est, emancipatione, vel adoptione tolli poterat, nouum autem Ius, vt S.C. respicit tantùm cognationē, & sic Iura sanguinis, quæ capitis diminutione minima tolli non possunt. §. fin. suprà. de legit. agnat. tut.

De Successione cognatorum. Tit. V.

Hic titulus continet tertium ordinem hæredum Iuris veteris, successionem scilicet cognatorum deficientibus suis hæredibus & agnatis.

De gradibus cognationum. Tit. VI.

1 *Consanguinitas quæ sit unde dicta, & quis eius usus.*
2 *Arbor quare sit excogitata, & quotuplex.*
3 *Arbor Ciuilis est, quæ spectat ad successiones & tutelas.*
4 *Arbor Ciuilis, & Canonica in quibus conueniant, & in quibus differant. nume. 5.*
6 *Quæ ad typū arboris Ciui. intelligēdū sint cognitu necessaria*
7 *De arbore Ciuili tres traduntur regulæ.*
8 *Ratio, quare numerādo grad⁹ una persona sēper soleat demi.*
9 *Quando in successionibus arbor ciuilis requiratur.*

10 *Arbor canonica est duplex, consanguinitatis & affinitatis.*
11 *Arboris canonicę tres sunt regulæ.*
12 *Matrimonia vsque ad quartũ gradũ inclusiue sunt prohibita.*
13 *Sobrini sunt duplices, propiores & remotiores.*

1 *Consanguinitas.* Consanguinitas est † vinculum personarum ab eodem stipite descendentiũ, carnali propagatione contractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis vnitas. Et habetur eius ratio circa successiones, tutelas, & matrimonia. In successionibus enim & tutelis plerũque proximi sunt potioris iuris, & excludunt remotiores. Ecõtrà aũt in matrimonijs cõtrahẽdis vlteriores gradu sunt tutiores, & proximi repelluntur. Discretio aũt illorũ
2 ex arbore depicta deprehẽditur. Est † enim arbor primùm excogitata, vt esset primũ quasi quędã demõstratio ad oculũ, *Duplex arb.* secundũ quã personarũ distãtię mutuo inter se discernerẽtur. §. agnationis. hic tit. nostro. Estque duplex, arbor ciuilis, & arbor canonica. Arbor canonica est, quę spectat ad matrimonia. c ad sedem. xxxv. q. v. de qua § dictũ est in tit. de nupt.
3 *Quo spectet Ciuilis.* Arbor † ciuilis est, quæ spectat ad successiones & tutelas. l. Iuriscõsultus. in prin. ff. dę gra affi. Et licet illæ duæ arbores in quibusdã differant, in quibusdã tamen quoque cõueniunt.
4 *In quibus conueniãt Ciuilis & Canonica.* Primũ † enim cõueniunt in eo, quod vtraq; arbor habet lineas & gradus. Quid autẽ sit linea, itẽ quid sit gradus, dictũ est § in ti. de nupt. Secũdò conueniũt arbor Iuris Ciuilis, & arbor Canonica, quòd vtriusque est eadem regula in ascẽdentibus & descẽdẽtibus, vtroq; enim Iure pater & mater in linea ascendentiũ, filius & filia in linea descendentium, sunt in primo gradu: & sic deinceps. Quia in ascendentibus & descẽdentibus potest primus gradus constitui etiam in Iure Ciui-
5 *Earundem discrimina.* li l. j in prin ff. de grad. affi. Differt † tamen arbor Ciuilis ab arbore Canonica, quia in arbore Ciuili in collateralibus nõ cõstituitur primus gradus. d. l. j. in prin. ff de grad. affi. de Iure verò Canonico cõstitui potest. d. c ad sedẽ. xxxv q. v. vt frater & soror sunt proximi collaterales & tamẽ de Iure Ciuili in secũdo gradu sunt: de Iure verò Canonico sunt in primo gradu Et ratio istius differentiæ sumitur ex regula Iuris Ciuilis. quæ dicit: Quod vnaquæque persona adiecta constituit nouum gradum. §. hactenus. hic tit nostr. Ideo quia ego sum patri meo in primo gradu, si nascitur postea alius ex eodem

patre soror vel frater, ex generatione istius causatur nouus gradus, & per consequēs appellatur secūdus Ius verò Canonicū hoc nō cōsiderauit, sed tantùm illud, quòd duo fratres, aut duæ sorores tribuunt initium transitei sali lineæ, & ideo in primo gradu illius lineæ eos constituit. Secūda differentia est, quòd in Iure Ciuili traditur regula, quòd in linea transuersali, sola persona adiecta facit nouū gradum, vt diximus: quia Ius Ciuile numerat gradus quo ad successiones & tutelas: successio verò, & tutela deferūtur de vna persona ad aliā: meritò ergo quælibet persona in collateralibus constituit nouum gradū. Sed in Iure Canonico regula est, Quòd ad c. usandum nouum gradū requirūtur duæ personæ. Et est ratio, quia Ius Canonicum numerat gradus ratione matrimonij: sicuti ergo nuptiæ requirunt duas personas, sic quoque duæ personæ simul de Iure Canonico constituunt vnum gradū. d.c. ad sedem. xxxv. q. v. vt frater & soror de Iure Canonico constituunt primum gradum, consobrini & patrueles secundum. sobrini tertium, filij sobrinorum quartum gradum.

Priusquam † tradamus regulas, hoc obseruari oportet, cellulam vacuam, quæ scilicet continet imaginem nec habet proprium nomen, vocari Petrutium, & haberi in linea ascendentium respectu superioris, pro filio, & in linea descendentium pro patre, respectu verò fratris & sororis, pro fratre & sorore, &cæt. Omnes verò cellulæ sumunt nomen à Petrutio illo, exceptis illis, quæ per genitiuum exprimuntur, quales sunt fratris filius, sororis nepos. Fingitur enim Petrutius quasi persona quædam, cui cæteræ in cellulis nominatis cognatæ & agnatæ sunt. Secundò obseruabis in ascendentibus & descendentibus poni vtrūque sexum in eadem cellula, vt patrem matrē, auum auiā, filius filia, nepos neptis: & in lateralibus consanguinitatē esse separatā, ita quòd agnati, id est, iuncti per masculos sunt in dextro latere arboris, & cognati iuncti per fœminas in sinistro latere. Tertiò, notabis arbores habere cōmuniter duplices numeros in singulis cellulis, superiores & inferiores Superiores denotant gradus secundū arborem Canonicā Inferiores verò secūdum arborē Ciuilem. 6 *Arboris explicatio.*

De Ascendentibus & Descendentibus. Regula I.

Quot sunt † personæ, de quibus queritur, computatis intermedijs, vna dempta, tot sunt gradus inter eas. Exempli causa, Quando quæritur quoto gradu distat abauus à Petru- 7

tio.numerantur quinque personę, deme vnam,& remanent quatuor,tot ergo gradibus inter se distāt.Ita quoq; si quęritur,quoto gradu distet filius ab abnepote, habebis quatuor personas. deme vnā, & efficitur tertius gradus. Itē quando quæritur, quoto gradu distet pronepos à proauo, numerabūtur sex personę(& in illa numeratiōe potest pręteriri Petrutius,si placet,si verò nō placuerit numerare,habetur pro patre,& cellula patris pro auo,cellula verò aui pro proauo) deme vnā,& remanent quinque,sunt ergo in quinto gradu.

8 Addunt † autē rationem à simili, quod in ascendentibus & descendentibus vna persona semper abundat:quia sicuti vna columna non constituit fenestrā,ita vna persona non constituit gradum : duæ autem columnæ coiunctæ constituūt vnam fenestram,& tertia adiecta duas,quarta tres, sic quoque duæ personæ vnum gradum,tres duos gradus. & quatuor tres constituunt.

Ratio à simili sumpta.

☙ De Collateral. in lin.æquali Regula II.

Tot sunt gradus, quot sunt personæ, stipite dempto.Est autē stipes ea persona,à qua cæteræ omnes,de quibus quęritur,descendunt,& originem trahūt:vt frater & soror sunt in secundo gradu , quia numera cum eis stipitem, hoc est, patrem,& habes tres personas, deme nunc stipitem, & remanēt duæ,quæ cōstituunt secundum gradum.Itē quando quæritur,quoto gradu distent inter se patrueles & consobrini,numerando habes quinq; personas cum stipite, deme stipitem , & efficies quartum gradum Sic sobrini distant à se mutuò sex gradibus,filij sobrinorum octo gradibus : tot enim vbique personas habebis,si stipitem ademeris.

Vsus verbi stipes hic.

☙ De collateralibus, in linea inæquali. Reg III.

Eadem est regula hic,quæ fuit s.in linea æquali, nempe: Quot sunt personæ.tot sunt grad' stipite dēpto.Vt si quęratur,quoto gradu sint patruus & pronepos,numerabis sex personas,deme stipitem,id est,eam personā , à qua patruus & pronepos originē trahūt, & remanent quinque. sunt ergo in quinto gradu,& sic de similibus.Diximus suprà arborem ciuilem pertinere ad successiones & tutelas.Est autem

9 in † successionibus tum demū eius vsus,quando nec descēdētes,nec ascēdentes , nec etiā fratres & sorores, fratrūque & sororum liberi extāt:tū enim,& non antè habet locū regula:Qui prior est gradu , potior est iure.Illa ergò graduū discretio

Vsus huius regulæ, qui prior est gradu.&c.

discretio, ex regulis, quas de arbore tradidimus, deprehendi potest: ponamus aût exempla. Pone, Petrutius decedit, relictis post se liberis patrui, & liberis auunculi, quaeritur quis succedat? Et cōclude, eos simul succedere, qui pari gradu defuncto iuncti erant, nempè quarto. Aliud exemplū in linea inaequali. Petrutius decessit, & reliquit post se patrui nepotem, & neptem sororis, quaeritur vter succedat? Et numerādi sunt gradus: prior enim posteriorē excludit, & inuenies patrui nepotem distare à Petrutio quinto gradu, quia sunt sex personę, deme stipitem, & manent quinq;. Neptis verò ex sorore quarto gradu distat: excludit ergo in successionibus nepotem patrui, quia gradu praecedit.

DE ARBORE IVRIS Canonici

Quia haec arbor non ad successiones & tutelas, vt superior, sed ad matrimonia pertinet, ideò dantur peculiares regulae. Est † autem duplex arbor canonica, arbor consangui- 10 nitatis, & affinitatis.

De arbore consanguinitatis. Regula I.

In ascendentibus † & descendentibus nulla est differen- 11 tia inter ius canonicum, & ciuile: datur enim eadem regula vtrinque, Tot sunt gradus, quot sunt personae, connumeratis intermediis, vna dempta.

De collateralibus, in linea aequali. Reg. II

Quoto gradu vtraque persona distat à communi stipite, eodem gradu etiam distant inter se. Vt exemplum, Patrueles & consobrini distant à se mutuò, secūdo gradu, quia numerando ad stipitem, quilibet distat ab eo secundo gradu, ergo etiam inter se secundo gradu distant. Item liberi sobrinorum distāt inter se quarto gradu, quia vtrinq; distant à stipite quarto gradu. Ergo etiam inter se distant eodem.

In linea inaequali. Reg. III.

Quoto gradu remotior distat à stipite, eodē gradu distāt inter se. c. vlt. extrà de consang. & affi Exemplum, Patrueles & sobrini sunt in tertio gradu, quia sobrini sunt remotiores & distant à stipite tertio gradu: ergo etiam à patruelibus eodem gradu distant, licet patrueles sint tantùm in secundo gradu à stipite. Aliud exemplum, Nepos Petrutii distat à filia patrui omnino tantùm in quarto gradu, quia tot sunt personae vsque ad stipitem, quare eodem gradu inter se

12 distant. Notabis † autem matrimonia vsque ad quartũ gradum inclusiuè prohibita esse. In quinto autem gradu permittuntur.c non debet.extrà,de consang. & affinit. Potest tamen dispensari in matrimonijs quarto gradu contractis. Reliquas regulas arboris affinitatis,vide §.de nupt.

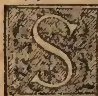
Quoto gradu licita sint matrimonia.

Propior sobrinus.

13 Vt textum hic intelligas, dic sobrinos † esse duplices. Propiores,& remotiores. Propiores sobrini sunt liberi patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, & materteræ magnæ,vt § nostro.Remotiores verò sunt liberi consobrinorum vel patruelium,vt hic.§.sexto gradu.

Sobrini duplices.

De seruili cognatione. Tit VII.

Vprà tradidit Imperator de iure cognationis in liberis hominib⁹:qa aũt de iure naturali inter seruiles ꝑsonas quoq; cognatio oritur,dubitatur vtrũ etiam sibi inuicẽ succedãt. Et primò certũ est durãte seruitute,successionẽ nõ esse ꝑmissã, cũ successio Iuris Ciuilis sit:serui aũt de iure Ciuili habentur pro nullis.l. seruitutem.& l.quod attinet. ff.de reg.Iu. Si autem libertatem fuerint consecuti, admittuntur hodie in successionibus. Et primò descendentes, quibus deficientibus ascendentes & collaterales,excluso patrono.Sed totus iste titulus non est in vsu,quia hodie non habemus seruos.

Iure patronatus.) Ius patronatus,de quo hic loquimur,est ius,quod retinet patronus in persona & bonis manumissi.

De successione libertorũ. Tit. VIII.

1 *Hic titulus cum præcedenti hodie non est in vsu.*
2 *Libertus quis sit,& quid iuris patronus in bonis ei⁹ habeat.*
3 *Tertia pars bonorum liberti debetur patrono sine onere.*

1 Ic Tit.nõ † est in vsu.qa nõ habemus seruos,& sic per cõsequẽs nec libertos: seruit⁹ enim de iure cõsuetudinario apud Christianos est sublata.Dicitur aũt libert⁹ † q ex iu-
2 sta seruitute manumissus est,alioqui etiã libertinus dicitur, sed respectu patroni dicitur propriè libertus, quia patronus & libertus sunt duo correlatiua, sicut pater & filius. Patronus itaq; manumittendo seruum retinet

tantum ferè iuris in bonis liberti, quantū pater emācipando in bonis filij, videlicet, quod nāciscitur eius tutelam si impubes fuerit, & succedit ei decedenti, siue suis hæredibus, &c. *Sed ad cohæredes eorum hoc onus redundaret.*) Tertia † pars 3 debetur patronis sine omni onere, adeò quòd si libertus in suo testamento quid legauerit, illud legatum non soluitur ex tertia parte patroni, sed ex reliqua parte hæreditatis.

De bonorum possessionibus. Tit X.

1 *Secundus modus acquirendi dominia rerum per vniuersitatem, est bonorum possessio.*

2 *Bonorum possessio quę hic dicatur, & quid a bonorum possessione, de qua supra dictum est, differat,*

3 *Differentia inter petitionem bonorum possessoriæ hæreditatis, & bonorum possessionem.*

4 *Hæreditas & bonorum possessio in quibus differant.*

5 *Possessiones bonorum sunt duplices, ordinaria & extraordinaria.*

6 *Ordinaria possessio bonorum quæ sit, & quotuplex.*

7 *Ex testamento duæ dantur actiones, secundum tabulas, & contra tabulas.*

8 *Ab intestato quatuor dantur actiones, vnde liberi, vnde agnati, vnde cognati, vnde vir & vxor.*

9 *Extraordinariæ bon. possessionis definitio, eiusq; subdiuisio.*

10 *Tres sunt species possessionis extraordinarię, quę ius in nuda possessione tribuit.*

11 *Vtrum possessiones bo. hodie per iura noua sint sublatę, necne.*

12 *Quando bonorum possessiones sint necessarię & quando nō.*

13 *Vbicunque quis potest esse hęres de iure ciuili, ibi nulla opus est bonorum possessione.*

14 *Secunda possessionis bonorum in edictalem & decretalem diuisio.*

15 *Possessiones bonorum propter breuitatem & duritiam iuris ciuilis a prętore sunt introductę.*

16 *Quę bonorum possessiones hodie sint in vsu, & quę ab Imperatore sint sublatę.*

17 *Dies vtiles sunt, quibus coram iudice litigari potest ferijs nō computatis.*

In

1 *Bonorum possessio.* [2

IN hoc Tit. habes † secundũ modũ, quo rerũ dominia p vniuersitatē acquirimus videlicet agnitione bon. possess. Est aũt † bonorũ possessio ius prætoriũ, propter quod prosequimur, & retinem' patrimoniũ, siue rē q̃ cuiusq;, cùm is moritur, fuerit. l. iij. §. bonorũ. ff. de bo. poss. Est itaq; vna dictio, sicuti hęreditas vel paterfamiliàs. Dico in definitione, ius ad differentiã possessionis bon. de qua s̃. de vsuc. quæ licet etiã sit ius, tamē nõ est merũ ius, cùm cõsistat in facto. Diximus enim in definitione, possessio est ius insistendi rei corporali, &c. Insistendi autem rei corporali vtiq; factum continet: quare illa possessio facti, & non iuris esse dicitur, sed tamen tribuit ius. dicitur enim possessio, quasi pedum positio l. j. ff de acqui. poss. Sed hæc bonorum possessio, de qua hìc loquimur, est res incorporalis tantùm in iure consistens, sicuti hæreditas, dominium, &c Nam ius. quod in bonis defuncti, vel ex testamento, vel ab intestato consequimur, vocatur de iure ciuili hæreditas: de iure verò prætorio bonorũ possessio. Prætorium verò dico, ad differentiam hæreditatis: hæreditas enim iuris Ciuilis nomē est, bonorũ possessio autē, iuris prætorij nomen est. Dico, propter quod prosequi-

3 mur, ad differentiã † bonorũ possessoriæ hæreditatis petitionis: bonorũ possessoriæ hæreditatis petitio enim actio est, qua id petimus, quod nobis ex eo quòd bonorũ possessionē agnouimus, debetur. Bonorũ autē possessio non est actio, vel instrumentum agendi, sed est causa istius actionis, sicuti dominium est causa rei vendicationis. Non enim dicimus, ago bonorum possessione, vnde liberi, vel vnde cognati: sed ita, ago bonorum possessoria hæreditatis petitione: quia bonorũ possessionem, vnde liberi &c. coram prætore agnoui. Vide glo in l. iij. in verb. ius prosequendi. ff de bo. poss. Dico, prosequimur, ad differẽtiam hæreditatis, quia eam cõsequimur nuda voluntate. § fi. s̃. de hær. qual. & diffe. Sed in bonorum possessione requiritur, vt corã prætore eam agnoscamus, & is suũ decretũ interponat. d. l. iij. §. si causa. ff. de

Bonorum possessoriæ hęreditatis petitio qd differat 4 *bo. possessione.*

4 bo. pos. Sũt autē † & aliæ differētiæ inter bonorũ possessionē & hæreditatē. Primò, q hæreditas potest peti infra spatium xxx. annorũ. l. licet. cũ ibi. no. C. de iu. delib. Bonorũ autem possessio à liberis intra annũ petenda est, ab agnatis verò & cognatis

Discrimina bonorũ poss. & hęreditatis.

cognatis centum dierũ spatio.§. cũ igitur.hic ti.nostro Secundo hæreditatẽ prosequimur per actionem, quæ petitio hæreditatis vocatur:bonorum aũt possessionẽ per actionẽ, quæ vocatur possessoria hæreditatis petitio.In effectu tamẽ nulla est differentia inter hæreditatem,& bonorum possessionem,quia illud idem consequitur ex hæreditate cùm bonorũ possessores vice hȩredũ habeãtur.l.ij.ff. de bo.Sunt aũt †bonorũ possessiones duplices,ordinaria & extraordinaria. 5

Ordinaria † est,quæ stabilita est certa parte edicti prætoris:& diuiditur in bonorum possessionem.quæ datur ex testamento & eam, quæ datur ab intestato. Ex testamento † duæ dantur bonorum possessiones Prima dicitur secũdum tabulas,quæ datur hæredibus scriptis in testamento, & eis deficientibus,substitutis,&c.l.ij.§.defertur ff.de bo poss.sec. tab.Secunda bo poss.ex testamento datur contra tabulas,& datur liberis naturalibus & legitimis sine iusta causa exhæredatis,vel præteritis à matre,vel auo materno,siue sint nati,siue sint posthumi,siue in potestate morientis constituti, siue emancipati:& arrogatis, id est , legitimis tantum.quia in potestate fuerunt morientis.l.j.in prin.ff.de bo. poss.cõtra ta.§.emancipatos.s.de exhæ.lib . Ab intestato † autem dantur quatuor bonorum possessiones.Prima est vnde liberi.Secunda,vnde agnati.Tertia,vnde cognati.Quarta,vnde vir & vxor.Ad vnde liberi , admittuntur liberi naturales & legitimi indifferenter,siue in potestate fuerint,siue emancipati , siue etiam sine iusta causa exhæredati, vel præteriti à matre,vel auo materno.Item liberi arrogati,nõ tamẽ emãcipati.Et admittuntur secundũ ordinem de quo suprà,quòd f.filius excludat nepotem ex se natum,& sic deinceps. Vnde agnati,vel vnde cognati,olim separati erant, cũ agnati haberent prærogatiuam præ cognatis:hodie autẽ idẽ est cùm prærogatiua agnationis sit sublata,& admittuntur ad illam bonorũ possessionẽ liberis deficientibus.Vnde vir & vxor, cõpetit illis,qui legitimum matrimonium contraxerũt, sed tũ demũ eis datur,quãdo nec ascẽdẽtes,nec descẽdẽtes,nec etiã cognati extẽt,nisi cõiunx prȩmoriẽs locuples fuisset,& superstes pau.p.tũc superstes vnà cũ liberis defuncti succederet iuxta formã auth.præterea.C.vnde vir & vxor.Et prȩdictæ bonorũ possessiões tribuũt ius in proprietate,id est, dominio & possess.& cõcedũtur cum plena causæ cognitione.

6 *Bon.poss.* 7 *ordinaria.*

Bon poss. ex testamẽto.

8 *Bon. poss. ab intestato.*

Vnde vir & vxor quando locũ habeat.

Extra-

9 Extraordinaria † bonorum possessio est, quæ non est stabilita certa parte edicti. Et subdiuiditur. nam quædam est, quæ conceditur cum causæ cognitione: & tribuit quoque ius in proprietate & possessione. Quędã verò sunt quę cōceduntur sine causæ cognitione, & tribuunt tantum ius in possessione, non autem in proprietate. Prima extraordinaria bonorũ possessio est, quæ cōpetit, quoties ex nouis legibus datur hæreditas ex testamēto, vel ab intestato. Et dicitur extraordinaria, quia nō habet certã sedē, sed interdũ datur ex testamento interdũ verò ab intestato. Exemplum: Si quis esset captus ab hostibus, & illic moreretur, datur eius bonorum possessio i. hæreditas, non secus ac si domi esset mortuus propter leg. Corneliam, quæ fingit eum mortuum ante captiuitatem. l. lex Cornelia. ff. de vul & pu. substi. Et hæc bonorum possessio extraordinaria dicitur primùm, quia datur ex noua lege, hoc est, ex lege Cornelia. l. iij. §. dari ff. de bo poss. l. nec nos. C. de capti. & postli reuer. Secundo hoc casu ex lege xij. ta. nemo vocatur ad successionem capti, & apud hostes mortui: quia per captiuitatem quis efficitur seruus & seruus de iure xij. tabu. habetur pro nullo, nec potest habere hæredem. l. seruitutem. & l. quod attinet. ff de reg. iu. Tertiò, hæc bonorum possessio non comprehenditur sub istis, quæ dantur ex testamento, neq; etiam sub illis quæ dantur ab intestato sed promiscuè, siue quis decedat cum testamento, siue sine testamento. Si enim captus fecit testamentum ante captiuitatem, & posteà apud hostes moritur, datur bonorum possessio ex testamento. Si verò sine testamento decesserit apud hostes datur extraordinaria bonorum possessio ab intestato. d l iij. § dari. ff. de bo. poss. Et sic vides, illam bonorũ possessionē non esse compręhensam in tertio loco edicti prætoris, cùm non detur necessariò ex testamento tantùm, vt bo. poss. contra tabulas, nec etiam ab intestato tantùm vt vnde liberi vel vnde cognati, &c. Sed interdum ex testamento, interdum verò ab intestato prout rȩs postulauerit.

Poss. extraordinaria.

10 Extraordinariæ † autem bonorum possessiones quæ tantùm Ius in nuda possessione, sine dominio tribuunt, sunt tres. Prima est Carboniana, quæ datur, quando filio impuberi non instituto, nec exhæredato, sed præterito, status cōtrouersiæ mouetur ab eo, qui paterna bona possidet, quasi non

Quę bon. possess. ius tantum in possess. tribuant.

...n fuerit filius defuncti: tunc enim mittitur impubes in ...norum possessionem defuncti, quam retinet, donec cau... filiationis fuerit decisa: & differtur illa decisio vsque ad ...mpus pubertatis. l. j. in princ. ff. de Carb. edict. Et datur ...c bonorū possessio omnibus quibus datur bon. possessio ...tra tabulas, videlicet, oībus liberis in bonis paternis, &c.

Secunda est: quæ datur vxori nomine ventris. Nā si quis ...cedit relinquens post se vxorem, quæ asserit se grauidam ...x defuncto, mittitur illa in bonorū possessionem defun...ti, quousque constet vtrum conceperit ex eo necne. l. vbi...unque. ff. de ventre in poss. mit. Et in istis duobus casibus ...onsequuntur tantùm nudam possessionem, sine aliqua pro...prietate, & dominio. Tertia est, quæ datur gratia litis agno...scendæ, id est, querelæ in tentandæ, quæ secundùm Iaso. dat filio emancipato exhæredato, vel præterito à matre facultatem, vt admittatur de iure Ciuili ad querelā inofficiosi testamenti, ad quam alioqui non admitteretur, cùm illa querela sit iuris ciuilis, & Ius ciuile emancipatum non agnoscit. Ideoq; hæc bonorum possessio est quasi præparatoria ad querelam inofficiosi testamenti. l. Papinianus. §. i. ff. de inoffic testam. Vide Iaso. in l. certum C. vnde legit. Et tantum de diuisione bonorum possessionis.

Potest autem † quæri, vtrum bonorum possessiones sint sublatæ per noua iura? Et videtur quòd sic, quia hodie est sublata differentia emancipationis, patriæ potestatis, agnationis, & cognationis, quæ erant causæ, quare inducerentur bonorum possessiones: & sic cessante causa, videtur cessare effectus. Tamen gl. & Doct. contrarium decidunt, videlicet quòd non sint sublatæ: quia nusquam reperitur, illa iura expresse correcta esse, & vitanda est legum correctio: quare si quis velit, posset etiam hodie bonorum possessione vti. gl. Bar & Doct. in d. l. certum C. vnde legitimi. Vtrum autem † bono. pos. sint necessariæ, videamus. Et primò de bono. pos. secundum tabulas, circa quam est communis conclusio, quòd nec olim, nec hodie sit necessaria, sed voluntaria, quia institutus hæres poterat adire hæreditatem ex testamēto de Iure Ciuili si volebat. vel de Iure prætorio per bo. pos. secundum tabulas: ergo liberum erat. Hoc tamen fallit in quibusdam casibus, in quibus & olim, & hodie bonorū possessio secundū tabulas est necessaria. De quibus vide

11 *Ius nouum an sustulerit bonor. possessio.*

12 *Bon. posse. an sint hodie necessariæ.*

vide Bal.super rub.C.qui admit.ad bon.pos. & Ang. ꝟ. de exhæreda.libero.in prin.Bono. pos.contra tabulas,sicuti olim,ita & hodie necessaria est,in liberis scilicet emancipatis, vt diximus, qui sunt exhæredati vel præteriti. Vide Iaso in l.certum. C.vnde legitimi. Videamus nunc vtrum bonorũ possessiones ab intestato sint necessariæ.Et primò quod ad bonorum possessionem,vnde liberi,attinet, dic quòd olim fuit necessaria liberis emancipatis: quia de Iure Ciuili non admittebantur.§.emancipati.ꝟ.de hæred quæ ab intest.Hodie verò nemini est necessaria cùm etiam emancipati liberi hodie de Iure Ciuili succedãt.§.si quis igitur in auth. de hæred.ab intest.venien. colla.ix.Secunda, vnde agnati, vel vnde legitimi: & tertia, vnde cognati, hodie non sunt necessariæ, quia differentia agnationis, & cognationis hodie est sublata per Ius Auth.§.si verò neque.in auth.de hære ab intest.venientib.olim tamen vnde cognati, necessaria erat. Quarta, vnde vir & vxor, sicuti olim fuit necessaria, ita & hodie:quia de Iure Ciuili coniuges sibi inuicem non succedunt,etiam cognatis & agnatis deficientibus.Prætor tamẽ dat eis bonorum possessionem,excluso fisco.l.j cũ ibi nota. C.vnde vir & vxor.Et breuiter, † vbicunq; quis potest esse

13 *Regula superiorum quæstionũ.* hæres de Iure Ciuili,ibi nulla bonorum possessio est necessaria.Et econtrà, vbi quis non potest esse hæres de Iure Ciuili,ibi bonorum possessio. necessariæ sunt. Qui autem illi casus sint, ex superioribus pete. Et sic habes quòd quædam sunt necessariæ, quædam verò voluntariæ & vtiles. Bonorũ possessiones extraordinariæ, sicuti olim, ita hodie quoque sunt necessariæ, secundum communem Doct.opinionẽ, & maximè ea, quæ datur gratia litis agnoscendæ,hodie necessaria est liberis emãcipatis, vel in testamẽto præteritis. vel exhæredatis, qui aliter querelam intentare non possunt:licet enim ab intestato sit sublata differentia emancipatiõis: condito tamen testamento, adhuc durat. Vide gl. Bart. & Ia.in d l.certum.C.vnde legitimi.Est & alia † diuisio bono-

14 *Bon. poss. Edictalis & Decretalis.* rum possessio. nam quædam dicitur Edictalis,quædam verò Decretalis est. Edictalis quam quis potest habere ex edicto Prętoris mortui,sed à iudice viuo nondũ petita. Decretalis verò est, quæ infrà præscriptum tempus à iudice viuo petita est. Hodie enim decretum Prætoris non requiritur, sed satis est coram quouis iudice bonorum possessionem agnoscere

agnoscere.l.si C.qui admi.ad bo.pos.possunt. §. fi.hic titu. nost.Causa efficiēs bonorum possessionis est Prætor, vt hic in princ Causa autem † impulsiua, quæ mouit prætorē,est 15 breuitas,& duritia Iuris Ciuilis circa successiones,quod prętor suppleuit,emendauit & confirmauit, tam ex testamēto, quàm ab intestato. Primùm enim cùm lex XII. tab.de successiōibus ab intestato disponeret,adeò succinctū erat,vt ne quidem matres in bonis filiorū,nec alios quoscunq; cognatos admittebat,sed tantū suos hæredes,& agnatos vocabat: vt §.de S.C.Tert.in prin.§.intestatorum.§.de hæredi.quę ab intesta defer.& §.de legi agna.succes.in princ.Ideo primum S.C. Tertul. & Orficianum suppleuerunt,quæ deerant leg. XII.tabu. disponentia matres ad successionem filiorum exclusis agnatis,& econtrà,filios ad bona matrū admitti.Quia autem cognatis neque adhuc cōsultum erat,motus est Prętor ad illam partē supplere, disponens cognatos per bonorum possessionē vocari tertio loco, vt §.de successio.cogn. Secundò,erat Ius Ciuile nimis durum,& contra æquitatem naturalem, quia excludebat filios emancipatos à successiōe parentum:& hoc Prætor emendauit, naturalem æquitatem secutus, & dedit eis bonorum possessionem, vnde liberi.§. emancipati.§.de hæred. quæ ab intesta.defer. Tertiò,confirmauit Prætor ius Ciuile in eo, quòd scriptis hæredibus dat bonorum possessionem secundum tabulas, qui tamen alioqui possunt esse hæredes de iure Ciuili, vt hic in princ. tituli nostri. Quo autem casu emendet Prætor ius Ciuile testamento facto, videbimus in textu in principio tituli nostri. Effectus sex bonorum possessionum ordinariarum, & primæ extraordinariæ, sunt, quòd tribuunt Ius in proprietate, & in possessione,non minus quàm aditio hæreditatis de Iure Ciuili,vt glo. magna in l.j. ff.de bono. pos.Et de istis bonorum possessionibus tantùm loquitur tit. noster. Effectus autem trium bonorum possessionum extraordinariarum posteriorum, quære suprà in earum definitionibus.

Finis bon. possessionis

ℭ ENARRATIO TEXTVS.

§. *Sunt autem.*

Prętoritis liberis.) Id est, in testamento patris, vel aui paterni:nam qui præteriti sunt in testamento matris, vel aui materni,nō possunt dicere testamentū nullum, nec etiā pe-

tere

tere de iure annullandum, quia mater liberos non habuit in potestate. Ideoq; proponunt querelam inofficiosi testamē-ti. § fi. ff. de exhæredatio libero. Potest autem quæri, cur detur hæc bonorum possessio liberis præteritis in testamento patris, cùm propter illam præteritionem testamentum sit ipso iure nullum § alioqui. ff. de exhæred. liber. Ad hoc responde, quòd primò datur propter liberos emancipatos in testamento præteritos, qui de iure Ciuili planè erant incogniti, nec alia via extabat, per quam poterant venire ad hæreditatem defuncti. Secundò licet tale testamentum de iure Ciuili in totum sit nullum. l. si filius, qui in potestate. ff. de liber. & posthu. tamen de iure prætorio aliquo modo valet, quare per illam bonorum possessionem contra tabulas est impugnandum. Vide glo. hic in verb. contra tabulas.

Stante nullo testamēto ex causa prǽteritionis, cur tamen adhuc bono. pos. contra tabu. detur.

Priscus ritus emancipandi.

Extraneo manumissori.) Ideò dicit, extraneo manumissori, quia olim in emancipandis liberis talis ērat ritus, quòd si pater aliquem volebat emancipare, vendebat alicui fortassis pro vno nūmo: & sic erat tantum imaginaria venditio. vt emptor eum posteà manumitteret. §. prætereà. cum simil. ff. quibus mod. ius patriæ potestā. sol. Et is manumissor, licet extraneus esset, retinebat aliquid iuris in successionibus manumissi, cui præferebantur in illa successione decem personæ, quas habes hic in textu. Sed hoc est hodie sublatum.

Post correctionem Iustiniani quę bono. pos. hodie sint in vsu. [16

§. *Sed eas quidem.*

Hæc est summa quatuor §§. sequentiū. Olim ex † testamento erant duæ bonorum possessiones à prætore introductæ, contra tabulas & secundum tabulas, quæ etiam hodie sunt in vsu: ab intestato verò erant octo, quarum Imperator reliquas quatuor sustulit, & reliquas quatuor confirmauit. Sublatæ autem sunt primò vndecim personæ. Secundò, ea quæ dabatur familiæ. Tertiò, vnde liberi patroni, patronæque, & parentes. Quartò, vnde cognati manumissoris. Manserunt autem reliquæ quatuor, videlicet vnde liberi, vnde legitimi, vnde cognati, & vnde vir & vxor.

Contracta fiducia.) Quòd scilicet emancipans filium, semper retinet ius in eius bonis succedendi, siue hoc expresserit, siue non expresserit, vt ff. de legit. agna. succe. §. fi. cum gl. Qare illa bonorum possessio, vnde decem personæ, superuacua est.

VERS.

VERS. *Cum enim.*

Quia ex constitutionibus Iustiniani, patroni, & illi, qui patronis ex transuerso latere iuncti sunt, succedunt libertis decedentibus sine liberis, vsque in quintum gradum, sicuti ingenui inter se succedunt in decimum gradum: ergo superfluum erat speciales bonor. pos. de patronis, liberis, & parentibus & familia patronorum proponere. cùm posset vti bonorum possessione, contra tabulas, vnde legitimi, vnde cognati, propter illam æquiparationem, & similitudinem, quę est facta inter successiones ingenuorum, & libertinorum, vt hîc in princ. §. cumque antea. & ī. de succes. liber. §. multis alijs. Ideo etiam Imperator illas duas bonorum possessiones, tanquam ex familia, & ex patrono sustulit.

Dispari gradu.

Vt in bonorum possessione, vnde liberi: sunt filij & nepotes: si filij recusauerint hæreditatem, admittuntur nepotes.

VERS. *Et si intra.*

Vt si primùm liberi repudiarent, defertur agnatis: quibus recusantibus. defertur cognatis &c. Et hoc est successorium edictum, de quo ī. diximus. Vide ī. de legi. agna. succes. §. placuit.

VERS. *Admittuntur.*

Si liberi defuncti statim post eius mortem repudiarent bonorum possessionem, quàm primum deferret Prætor agnatis, nec expectaret donec tempus liberis præfixum, hoc est annus vtilis, laberetur.

Dies vtiles.

Dies vtiles † dicuntur quibus coram iudice litigari potest, ferijs non computatis. Itaque datur pro anno vtili plerunque quadriennium, vt l. fi. C. de tempo. in integ rest. 17 *Dies vtiles*

VERS. *Sed bene.*

In bonorum possessione non requiritur, quòd Prætor suum decretum interponat, sed satis est quocunque modo eam coram iudice agnoscere.

De acquisitione per arrogationem.

Tit. XI.

1 *Tertius modus vniuersalis acquirendi rerum dominia, est arrogatio, quæ hic quid sit, explicatur.*

2 *Pater adoptiuus quid Iuris habeat in bonis filij arrogati.*

3 *Operæ libertorum sunt duplices, obsequales, & artificiales.*

1 Ic Titulus † tractat tertium modũ vniuersalẽ, per quẽ rerum dominia consequimur, arrogationem scilicet. Est aũt arrogatio, vt s. diximus, species adoptionis, quando quis adoptat patremfamiliâs, hoc est, eum
2 qui est sui Iuris. Et per illam † arrogationem consequitur pater adoptiuus Ius in persona, & in bonis arrogati Circa qd' distingue: Aut quærimus de iure patris adoptiui in bonis arrogati, dũ viuit arrogatus: & dic ꝙ pater adoptiuus tantũ habet vsumfructũ. §. cccc. vers. nihil hîc tit. nos. Aut loquimur de iure qd' habet pater adoptiuus in bonis filij arrogati, post mortẽ arrogati: & subdistingue, Aut arrogatus est liberatus à potestate patris naturalis per emancipationem: & tunc si decedit sine descendẽtibus viuo patre naturali, qui emãcipauit eũ, excluditur pater adoptiu' per patrem naturalem in eius successione Aut est liberatus à patris potestate per mortẽ patris naturalis: & si tunc extat, mater, adhuc excluditur adoptiuus. Si verò & mater fuerit mortua, distingue, Aut arrogatus est impubes, & impubes quoque decessit & restituuntur eius bona illis, qui ab intestato successissent excluso patre adoptiuo Aut arrogatus est pubes: & si tunc vnà cum patre adoptiuo extant fratres vel sorores defuncto vtrinq; coniuncti, & succedunt vnà cũ patre adoptiuo. Si non extant fratres &c. succedit pater arrogans solus Et hoc casu habet locum ille tit. videlicet quòd vniuersa bona arrogati eo mortuo perueniant ad patrem adoptiuum. Vide quæ s. diximus de hær. quæ ab intest defe.

Ius patris adoptiui.

Quales sunt obligationes.

Quas scilicet liberti debebant filio arrogato, vt patrono.
3 Sunt autem † operæ libertorum duplices, obsequiales, & fabriles, siue artificiales. Obsequialium aliæ sunt in faciẽdo, vt de reuerendo patrono, & assurgendo ipsi. Aliæ verò consistunt in non faciendo, vt de non testificando in patronum, de non vocãdo eũ in Ius. Fabriles, siue artificiales sunt, scribere, pingere, &c. quas stipulatus est patronus à liberto in ipsa manumissione. Sed hîc tex. loquitur tantũ de operis obsequialibus, quæ in faciendo consistũt, vt de reuerẽdo patrono: nã illæ operæ transeunt tantùm ad suos hæredes, nõ autẽ ad extraneos. Vide Azo. in summa sua. C. de oper. liberto.

De

De eo, cui libertatis causa bona addicuntur. Tit. XII.

Quartus modus acquirendi rerum dominia vniuersaliter est adiectio bonorum causa libertatis.

Addicere bona quid sit. & quando habeat locum.

Ic habes † quartum modum, per quẽ rerũ dominia de Iure Ciuili per vniuersitatem cõsequimur, adiectionẽ. s. bonorũ, causa cõseruandarum libertatum. Est autem † addicere bona, nihil aliud, quàm alicui ea dare eo pacto, vt creditoribus satisfiat. Est autem hic modus fauore libertatis introductus: & habet tum demum propriè locum, quando quis cõdit testamentum, & in eo reliquit seruis suis libertatem directè, vel per fideicõmissum, & posteà nemo ex scriptis hæredibus vult adire hæreditatem, ità quòd libertas propter desertionem testamenti impeditur. Ad hoc autem vt libertates conseruarentur, permissum est, quòd aut illi, quibus relicta est libertas, aut extranei, aut etiam fiscus, petant sibi bona defuncti addici: qui si volunt cauere creditoribus hæreditarijs, datis pignoribus, vel fideiussoribus, de satisfaciendo, addicuntur eis bona defuncti, & conseruantur libertates relictæ siue sint directæ, siue fideicommissariæ. Illi autem, quibus bona addicuntur, neque hæredes ex testamento, neque ab intestato, sed anomali propriè dicuntur.

1 2 *Addicere bona.*

§. *Sed is qui.*

Quæritur ergo vtrum restitutione post addictionẽ facta libertates debeant reuocari? Et decidit Imperator, ꝗ non.

De successionibus sublatis, quæ fiebant per bonorum venditionem, & ex Senatusconsulto Claudiano. Tit. XIII.

1 *Debitor accusatus in iudicio a creditore, & si ipse non comparet, quid hodie Iuris.*

2 *Mulier libera immiscens se seruo, amittebat olim libertatem.*

Rant olim alij duo modi, per quos quis alicui succedebat per vniuersitatẽ. Primus erat, si debitor cessabat in solutione actio contra eum solẽniter proponebatur: si neq; ipse veniebat, neque

 solue-

soluebat, succedebat ei creditor in omnibus tanquam mortuo, etiam si debitor haberet hæredes: & licebat creditori omnia vendere, nec opus erat iudiciali authoritate. Hodie
1 autem † solennitates illarum actionum sunt sublatæ: ergo nec talis venditio locum habet, sed tantummodo datur licentia creditoribus sine solennitate verborum proposita actione, si debitor non veniat, per officium iudicis postulare
2 se mitti in possessionem, quòd etiam obtinent & disponũt de bonis prout vtile visum est. Alius modus † erat, si mulier capta amore serui alicuius, contra denuntiationem domini illius serui se immiscuerit, fiebat illa ancilla illius domini. & eius substantiam tanquam Dominus capiebat, ex dispositione Senatuscõsulti Claudiani. Sed hoc erat durum, ideo est sublatum.

Hodie creditor non comparente debitore, postulat se mitti in possessionē.

De obligationibus. Tit. XIIII.

1 *Transitio a tractatione personarum, & rerum, ad actiones.*
2 *Obligatio est vinculum iuris, quo necessitate stringimur aliquid soluere, facere, vel dare.*
3 *Obligatio duplex naturalis, & ciuilis.*
4 *Obligatio naturalis quid sit, & quomodo subdiuidatur.*
5 *Antidoralis obligatio est voluntaria, & non necessaria.*
6 *Secunda species obligationis iuris naturalis, est obligatio ex nudo pacto.*
7 *Obligatio ex nudo pacto quomodo subdiuidatur.*
8 *In quibus casibus oriatur ex obligatione naturali exceptio contra soluti repetitionem.*
9 *Quæ sint causæ naturalis obligationis.*
10 *Naturalis obligatio ad quid prosit.*
11 *Naturalis obligatio duplicata parit actionem.*
12 *Quando obligatio naturalis liberet.*
13 *Obligatio ciuilis quid sit, & quotuplex.*
14 *Obligatio naturalis plerunque cum ciuili est coniuncta.*
15 *Contractus nominati quatuor modis contrahuntur, re, verbis, literis, & consensu.*
16 *Innominati contractus quinque sunt species, permutatio, permutatio do vt des, &c. quasi contractus, delicta, & quasi delicta.*
17 *Obligatio generalis parit actionem cum effectu exactionis.*
18 *Quibus modis tollatur obligatio.*

Huc

Vc vsq; sunt† explicata duo membra partitionis s.in §.omne autē ius. de iure natu.gent.& ciui.traditæ de personis in primo libro.& de rebus in secūdo.Restat tertium membrum de actionibus. Quia autem actionum causæ sunt obligationes.l. et.§.ea obligatio ff. de procurat.igitur de obligationibus dicemus. Est autem † obligatio,vinculum iuris,quo necessitate stringimur aliquid soluere , facere, vel dare . Dico stringimur:quia sicuti boues stringuntur funibus.ita homines obligationibus.Dico autem aliquid soluere, facere, vel dare,ad differētiam dominij per quod vendicamus res nostras,si rei copiam non habemus . Et diuiditur † in obligationem Naturalem & Ciuilem.l.fideiussor. §. fideiussor.ff. de fideiussoribus. 1 2 *Obligatio* 3

Obligatio † naturalis dicitur , quando quis tantum ex æquitate naturali,vel dispositione iuris gentium obligatur, vt Bar.in l.Iulianus.verum debitorem.ver. item dubitatur. ff.de cond.indebiti. 4 *Magna est nostrorū altercatio de hac definitione, cum vix constet quoloco sit a Iurisc ōs. tractata. Hæc parū s]in nostris libris attēditur.*

Obligatio naturalis subdiuiditur:nāquædam prouenit ex iure naturali primæuo,& sic ex solo instinctu naturali,quę etiam in bruta cadit:& tūc,aut ius ciuile approbauit, & oritur inde actio,quale est educare sobolem,de quo per totum titulum.C.de alend.liber.& paren.Aut ius ciuile nō approbauit,vt est obligatio antidoralis,de qua per gl.in l.sed etsi. §.consuluit.ff.de peti.hære. & non oritur actio . Antidoralis † obligatio est voluntaria, & non necessaria : licet enim quilibet naturaliter sit obligatus officia pro officijs reddere & benemeritis benemerita remunerare:nemo tamen ita necessariò obligatur , vt cogi possit beneficijs respondere, excepto liberto , qui quadam necessitate stringitur & obligatur patrono etiam ad obligationem antidoralem. l. j. §. cùm patronus.ff.de offi.præfe.vrbis.Istius obligationis causæ quærendæ nō sunt,quia proueniunt ex iure naturali primæuo.Effectus tamē octodecim vide apud Iaso.in l.ex hoc iure ff.de iust.& iur . Quædam verò † naturalis obligatio prouenit non ex ipso instinctu iuris naturalis primæui, sed ex iure gentium , atque oritur ex simplici promissione seu conuentione, & sic ex nudo pacto. Et cōtrahitur in omnibus contractibus innominatis iuris gentium, ad quos non 5 6

 accidit

accidit vinculum ciuile, ſtipulatio ſcilicet, vel rei traditio.
7 Et illa † ſubdiuiditur: quædam enim eſt inducta ad obligandum, quædam verò ad liberandum. Circa primam, quę ſcilicet inducta eſt ad obligandum, diſtingue, Aut approbatur à iure ciuili in certis quibuſdam caſibus, vt ſi nudo pacto ciuitatibus vſurę promiſſę eſſent per nudum pactum, propterea non deberentur vſuræ promiſſæ: quia illud parit tantum naturalem obligationem, ex qua non oritur actio: ſed quia ius ciuile hunc caſum ſpecialiter & expreſsè approbat, oritur actio propter approbationē Iuris ciuilis. l. etiam. ff. de vſuris. Et dicitur illud nudū pactum iam legitima conuentio, iuxta l. legitima. ff. de pact. Aut eſt improbata à iure ciuili, vt ſi quis contraxerit cum pupillo infantiæ proximo, vel furioſo, vel prodigo, cui bonis interdictum eſt: & tunc naturalis quidē obligatio naſcitur. l. quod pupillus. ff. de cōdi. indc. l. pupillus. ff. de actio. & obli. l. is cui bonis. ff. de verb. obli. Aut obligatio naturalis proueniens ex iure gentium, & ſic nudo pacto, neque approbata, neque improbata eſt à iure ciuili: & tunc † non oritur actio, ſed exceptio cōtra ſoluti repetitionē, & hoc eſt in multis caſibus. Primò, ſi promitto tibi centum ex nudo pacto. l. iuris gentium. § quinimo. & §. ſed cùm nulla. ff. de pac. Secundò, ex contractu patris cum filio in poteſtate exiſtente. Tertiò, ex contractu fratrum in eiuſdem poteſtate. l. frater à fratre, ff. de condic. indeb. Quartò, ex contractu domini: cum ſeruo alieno. l. naturaliter. ff. de cond. indeb. Quintò, ſi reus nudo pacto tranſegit cum actore ſuo, vt ab eo accipiat certam pecuniæ ſummam, & diſcedat à lite. l. ſiue apud acta, C de tranſac. Sextò, ex legatis in teſtamento minus ſolenni relictis, ſecundum communem opinionem Doct. in l. cùm quis. C. de iur. & fac. igno. Septimò, ex contractibus innominatis; traditione, vel ſtipulatione non ſecuta. l. ex placito. C. de rerum permuta. Octauò, ex contractu pupilli pubertati proximi, ſine tutoris authoritate. l. j. in fin. ff. de nouatio. Nonò, ex furto filij vel ſerui, patri vel domino facto. l. ne cum filiofamiliâs. cum l. ſeq. ff. de furt. & c. Ex iſtis omnibus caſibus oritur tantum naturalis obligatio, non autem ciuilis, quia ius ciuile neque approbat, neque improbat: ideoque inde non oritur actio, ſed exceptio.

Obligatio naturalis quando [8] exceptionē tantum pariat.

9 Cauſas iſtius † ſpeciei obligationis naturalis, vides eſſe nudum

dum pactum siue simplicem conuentionem Secundò, contractus innominatus, stipulatione, siue rei traditione non vestitos. Tertiò, contractus nominatos, & delicta respectu quarundam personarum, vt patris, & filij, domini & serui, & c. Effectus autem † illius speciei naturalis obligationis sunt: Primò, si res naturaliter tantùm debita soluta fuerit, quòd repeti non potest: obstat enim exceptio, licet nulla detur actio ex obligatione naturali. d. l. iuris gentium. §. sed cum nulla ff. de pact. Secundò, valet ad compensandũ. l. etiam. ff. de compensat. Tertiò, nouat praecedentem obligationem l. j. ff. de nouat. 10

Quòd autem † dixi, naturalem obligationem non parere actionẽ, intellige si vna & simplex fuerit: si verò fuerit duplicata, tũc efficax est ad ꝓducẽdã actionẽ. Est enim regula: Quòd vbi ꝑcedit debitũ naturale tãtũ, si illud idẽ debitum nudo pacto iterũ ꝓmittatur, vel à debitore, vel ab alio inducitur cõstitutũ, & habet locũ actio de cõstituta pecunia. §. de cõstituta. Inst. de actio. Cano. in c. Quintauallis. extrà de iure. Quædã vero † naturalis obligatio à iure gẽtiũ, & sic ex cõsensu ꝓueniẽs, est inducta ad liberãdũ: & in hoc casu distingue, Quãdoq; approbatur de iure ciuili, & ꝑ eã tollitur oĩs obligatio. l. ab emptione. ff. de pact. Quãdoq; verò ius ciuile resistit, prohibẽdo. s. pacisci, & nihil operatur. d. l. Iuris gẽtiũ. §. si paciscar. ff. de pact. & l. trãsigere. C. de trãsactioni. Quandoq; verò ius Ciuile, neq; assistit neq; resistit, vt quãdo creditor facit debitori suo pactum de non petendo, & ex isto pacto debitor liberatur naturaliter, ne cogatur debitum soluere, licet ciuiliter maneat obligatus, & creditor quoque naturaliter obligatur debitũ amplius non petere. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. Et ita habes casum, quo naturalis obligatio tollitur, Ciuili remanẽte. Ecõtrà notabis aliũ casum, vbi Ciuilis obligatio tollitur, & naturalis manet: vt si debitor, qui verè debet iurauerit se nõ debere, per illud Iuramentum tollitur Ciuilis obligatio, naturalis tamẽ manet. Et in summa, ex quocũq; nudo pacto, siue promissiõe, siue etiã partium cõuentione, quæ nõ habet speciale nomen contractus, de Iure gentium oritur naturalis obligatio, modò sit vtriusque cõsensus. Vide Iaso. super rub. ff de ver. obl. 11 *Obligatio naturalis geminata, pa. l: actionem.* 12 *Obligatio naturalis liberatoria*

Obligatio † Ciuilis est, quando quis non est obligatus ex Iure naturali, vel gentium, sed ex dispositione Iuris Ciuilis tantùm 13 *Obligatio ciuilis.*

tantùm, deficiente scilicet consensu obligati, vt Bar. in l. Iulianus verum debitorem. ff. de condi. indeb. Ciuilis obligatio est duplex: quædam parit actionem in effectu exactionis, vt si quis dānatus est per sententiam iniquè, quæ transiuit in rē iudicatā, & mādatur executioni, is vtique nō consentit: quare etiā propter dissensum nō obligatur naturaliter, ciuiliter tamē obligatur, & datur cōtra eū actio cū effectu exactionis propter authoritatē rei iudicatę. l. qui Romę §. duo fratres. ff. de ver. obl. Quædam verò est, quæ quidem actionem parit, non tamen exactionem: vt si quis spe futuræ numerationis dedit alicui chirographū, in quo confitetur se certā pecuniæ summā ab eo mutuo accepisse, quā tamē nō accepit, hic scribēs nō obligatur naturaliter, quia nō cōsensit obligari sine numeratione, ciuiliter tamē obligatur. ideo propter illam ciuilē obligationē solùm habet creditor cōtra scribentē actionem propter chirographum: exactionē tamen non habet, quia scribens potest se defendere exceptione non numeratæ pecuniæ. Vide Barto. in l. j. ff de fideiussoribus. & in d. l. Iulianus verum debitorem. ff. de condi. inde. Causa itaque ciuilis obligationis solius, est approbatio iuris Ciuilis deficiente cōsensu debitoris obligati, &c. Effectus est regulariter parere actionem, non autem exactionē, sicut naturalis obligationis solius effectus est, parere exceptionem, nō actionem.

Vix & perraro separari ciuilē & naturalē obligationem.

14 Licet autem† obligatio habeat duas species, naturalem scilicet, & ciuilem, vt audiuimus, tamen illæ raro à se mutuo sunt diuulsæ. In illis enim casibus tantū, quos indicauimus, aut paucis aliis qui colligi possent, sunt separatæ, alioquin enim semper sunt coniunctæ. Primùm enim sunt coniunctę in omnibus contractibus nominatis iuris gentium: quales sunt contractus, qui re, & consensu contrahuntur. Secundò sunt coniunctæ in contractibus iuris gentium, innominatis, si rei interuētu sunt vestiti. Vt si dedi tibi rem, vt aliam mihi dares. Tertiò, coniunguntur in contractibus iuris ciuilis, quales sunt stipulatio, literarum obligatio, contractus Emphyteuticus, & sponsalitia largitas: quia in illis omnibus est consensus, qui de iure gentium constituit naturalem obligationem. Et ad hoc accedit Ius ciuile, quod illos contractus approbat, vnde oritur ciuilis obligatio. Quartò, concurrūt in delictis, quia ex pręcepto iuris gentiū

(Sontes

(Sontes puniie) oritur obligatio naturalis: nam naturalis obligatio duo habet capita, consensum, vt in omnibus contractibus, & naturalem æquitatem, vt in quasi contractibus & delictis. Ita notanter dicit Bart. in l j. in princ. ij. col. fina. de condiction. indeb. Et ex Iure ciuili, quod de delictis singulis disposuit, oritur ciuilis obligatio. Quinto, sunt coniunctæ in quasi contractibus, & quasi delictis regulariter. Causæ autem naturalis, & ciuilis obligationis simul, & sic obligationis in genere, sunt primò omnes contractus nominati Iuris gentium, & Iuris ciuilis simpliciter, & contractus innominati, quatenus traditio rei interuenit, vel factum aliquod.

Contractus † nominati sunt quadruplices. Primò quidem contrahuntur re, vt mutuum, indebitum, commodatum, depositum, pignus. Secundo, quidam verbis, vt stipulatio Tertiò, quidam literis, vt literarum obligatio. Quartò, quidam consensu, vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum. Contractus † autem innominati sunt quinque: Permutatio, id est, quando datur species pro specie. Vide gl. in l. j. in verb. nomen, in fi. ff. de verb. permutatio. & glos. fin. in l. j. C. eodem tit. & ibi Doct. Permutatio, do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias. Secundò, quasi contractus, vt negotiorum gestorum, tutelæ, &c. de quibus dicetur in tit. de obli. quæ ex quasi contrac. nasc. Tertiò, delicta, quæ sunt duplicia, priuata, & publica. Priuata sunt, furtum, rapina, damnum, & iniuria. Publica sunt, crimen læsæ Maiestatis, parricidium, homicidium, &c, de quibus suo loco. Quartò, quasi delicta, de quibus in tit. de oblig. quæ ex quasi del. nascun. Et de his causis tractatur vsque ad titulum de actionibus. Naturalis autem † & ciuilis obligationis simul effectus est parere actionem cum effectu actionis. Quamprimùm enim quis alicui naturaliter & ciuiliter obligatus est, parit illa obligatio Ius persequendi in iudicio cum effectu, quod debetur, & c. l. licet §. ea obligatio. ff. de procurat. Tollitur † autem obligatio, primum per solutionem. Secundò, si res debita, sine culpa debitoris; interierit. Tertiò, per acceptilationem. Quartò, per nouationem. De quibus singulis dicemus suo loco.

15 *Nominati Contract'.*

16 *Innominati.*

17 *Obligationum coniunctarum effectus.*

18

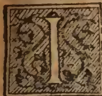
Quibus

❧ Quibus modis re contrahitur obligatio. Titulus. XV.

1 *Contractus realis quinque sunt species, mutuum, indebitum, commodatum, depositum & pignus.*
2 *Mutuum est cum res nostras, quæ pondere, numero, mensurave constãt, alijs damus, ut idem nobis reddant.*
3 *Mutuum est duplex, naturale, & ciuile.*
4 *Ciuile mutuum subdiuiditur in mutuum, in quo cooperatur natura, & in mutuum mere ciuile,*
5 *Condictio est actio, qua certã speciẽ vel quantitatẽ petimus.*
6 *Condictio diuiditur in condictionem certi generalem, & cõdictionem certi specialem.*
7 *In contractibus quinque sunt consideranda, casus fortuitus, dolus lata culpa, leuis culpa, & leuißima culpa. (bet*
8 *Indebitũ dicitur, quãdo quis soluit per errorẽ quod nõ de-*
9 *Indebiti, in quatuor partes diuisio.*
10 *Quatuor sunt exceptiones indebiti, dilatoria, perpetua, dubia. & qua conseruatur rigor iuris.*
11 *Ex indebito oritur actio indebiti.*
12 *Cõmodatum dicitur rei alicuius ad certũ usum gratuito facta concessio, ut eadem, & non alia species reddatur.*
13 *Commodamus res mobiles & immobiles, corporales & incorporales.*
14 *Ex commodato duæ dantur actiones, actio commodati directa, & actio contraria.*
15 *Quando commodanti non competat actio directa contra commodatarium.*
16 *Ad quem pertineat periculum si res commodata perijt.*
17 *Depositum est, quod ad custodiendum alicui est datum.*
18 *Depositum est triplex: depositum sequestratum, depositũ ad impediendas usuras, & depositum gratia custodiæ.*
19 *Res mobiles tantum deponi possunt.*
20 *In deposito duæ dantur actiones directa & contraria.*
21 *Ad quem spectet periculum interitus rei depositæ.*
22 *Pignoris definitio, definitionisq; expositio.*
23 *Pignus debet esse rei mobilis, & quod tradatur.*
24 *Pignus est triplex, conuentionale, prætorium, & iudiciale.*
25 *Cõuentionale pignus fit expresse & tacite.*
26 *Quæ res oppignorari poßint, & quæ non. num. 27.*

28 Ex

28 *Ex pignore datur actio pignoratitia directa, & contraria.*

IN hoc titul.tractatur prima species contractuum, videlicet contractus, qui re contrahuntur: qui inde nomen habent, quòd neque ciuilis oblig. neque etiam actio naturalis, oriri potest, nisi ipsa res interueniat.

Contractus † qui re contrahuntur, sunt quinque.
1 Mutuum.
2 Indebitum.
3 Commodatum.
4 Depositum.
5 Pignus.

Mutuũ est† cùm res nostras, quę põdere, numero, mẽsuraúe cõsistunt, alteri damus, vt idẽ genus nobis reddat. l. ij. ff. de reb cred. Et dicitur mutuũ, quasi ex meo fiat tuum, vt hic in tex. Dico in definitione res nostras: quia mutuãs debet esse dominus, vel quasi, rei mutuatæ. d. l. ij. §. in mutui. ff. de reb. credit. Dico, numero, pondere, & mensura, ad differentiã cõmodati, in quo non veniunt eiusmodi res. sed tales quibus vtimur, vt illas species, & non alias eiusdẽ generis reddamus. Dico, alteri damus, ad differentiã commodati, depositi, & pignoris, in quibus res ita tradimus, vt nõ accipientiũ fiant, vt dominiũ trãsferatur, sed ad aliũ finẽ, vt infrà audiemus. In mutuo autẽ res ita datur accipiẽti, vt eius fiat, alioqui non posset ea vti. Dare enim significat dominiũ transferre. Dico, vt idẽ genus nobis reddat, primò ad differentiã cõmodati & depositi, in quibus redduntur illę ipsæ species, quæ traditæ sunt, & nõ aliæ eiusdẽ generis: vt si cõmodaui tibi equum gratis, teneris mihi reddere illũ ipsum equũ, & nõ aliũ. Similiter si deposui penes te centũ aureos, illos, & nõ alios eiusdẽ generis, teneris restituere. In mutuo aũt nõ redduntur illæ ipsæ species, sed aliæ eiusdẽ generis, vt si quis centũ acceperit mutuò, potest illos cõsumere & mutuanti alios centum aureos eiusdem valoris reddere. Secũdò ad differẽtiam cõtractus innominati, do vt des &c Si enim nõ illud genus, sed aliud, vt puta pro siligine triticum reddideris, nõ erit mutuũ, sed cõtractus innominatus, do vt des

Mutuum.

Mutuum est † duplex, naturale, & ciuile. Naturale est, cùm tibi numero actualiter pecuniam meam, vel aliam rem, quæ numero, pondere, mensuráue consistit, do mutuo actuali- 3

Hæc traditio ciuilis & na-

turalis mu tui, vetus nostrorum nugae est, et imposita [4 ra ridicula: cuius tamen confutatio commode hic tradi non potest.

actualiter sine stipulatione, vel literarum obligatione. Ex illa re, id est numeratione, vel actuali traditione, oritur mutuum naturale, quod parit obligationem ex qua posteà oritur actio, quæ vocatur condictio certi specialis: qua repeto rem mutuo datam, vt hic in princ. Ciuile mutuũ † subdiuiditur in mutuũ, in quo natura cooperatur, & in mutuũ, merè Ciuile, in quo natura nõ cooperatur. In primo subdistingue. Quoddã enim fit per quandam fictioné Iuris, vt si filiusfamiliâs ex peculio profectitio, dederit alicui pecuniam mutuo: hoc casu mutuatarius patri illius obligaretur, licet ille nihil numerauerit. Et oritur mutuum Ciuile, quia Ius Ciuile introduxit, quòd ex contractu filij quæritur obligatio patri, & fingit hîc Ius patrem illam pecuniam numerasse, & si non numerauerit: quare respectu patris oritur mutuum Ciuile tantum. In hoc autem Ciuili mutuo cooperatur natura, in eo. quòd pecunia à filio est actualiter numerata: ideo dicitur mutuum Ciuile, in quo cooperatur natura. Item si deposui centum aureos penes Titium, & posteà promisi, vt si ipse Titius depositarius vteretur illis centũ, fit iam ex illo deposito mutuum, licet non vt mutuum, sed vt depositum numerauerim. Ius tamen fingit numerationẽ denuò intercessisse, quare oritur mutuum Ciuile in quo cooperatur natura. l. certi condictio. §. fi. ff. de rebus cre. Et ex hoc mutuo quoque competit actio quæ vocatur certi condictio specialis. Quoddam verò mutuum Ciuile, cui natura cooperatur, diuiditur, quando quis per stipulationem promittit alicui mutuò dare centũ aureos, & illam stipulationẽ in continẽti sequitur, vel præcedit numeratio: oritur mutuũ Ciuile per stipulationẽ, cui natura per numerationẽ cooperatur. Inde tamen nõ oritur actio ex mutuo, sed ex stipulatione impleta propter mutuũ. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. ver. superest. ff. de ver. obl. Mutuũ verò merè Ciuile, in quo natura nõ cooperatur, est, si quis nõ animo donandi, sed spe futuræ numerationis, dat chirographũ suum, in quo confitetur se centũ aureos mutuò accepisse, quos tamẽ non accepit. Ex illa scriptura oritur mutuũ Ciuile tantùm, quia actualis numeratio non accessit, & si natura non potest cooperari, nihilominus tamẽ ex illo mutuo Ciuili oritur Ciuilis obligatio post biennium, nisi mutuatarius probet pecuniam numeratã fuisse. Et hoc casu quoq; nõ oritur

actio

actio ex mutuo,sed ex cōtractu literarū propter mutuū. Si aūt quis aīo donandi dedisset chirographū statim esset natū huiusmodi mutuū ciuile,& obligatio Vide Bar.in l. ij. § in mutui datione.ff.de reb.cred. Causa mutui est res consistēs in numero,vt pecunia:pondere,vt cera:& mensura vt vinū, oleum,frumentū,&c.mediante datione,vt idem genus reddatur. Effectus est.parere obligationem, vnde oritur actio, quæ vocatur condictio certi specialis,qua scilicet repetimus quod alicui mutuo dedimus.

Quia autem † hic fit mentio actionis,quæ condictio certi vocatur, dic Condictionem esse actionem,qua certā speciem vel quantitatem petimus. Tunc autem dicitur certum quiddam,quando apparet quid, quale, quantúmne sit,quod debetur, vt vini Rhenensis quatuor amphoras. l.vbi autem non apparet ff.de ver. obl. Condictio est † duplex : Condictio certi generalis, & condictio certi specialis. Condictio certi generalis est, quæ datur ex omnibus obligationibus puris, ex quibus quid certi debetur, excepta causa mutui.l.certi condictio. in prin.ff.de reb.cred. Condictio certi specialis est,quæ datur in mutuo Condictio autem Triticaria habet locum in omni specie, & quantitate,nisi sit debita ex causa mutui. Item in re incorporali, vt seruitute Itē pro possessione,quam quis obligatus est mihi dare. Vide Azo.in summa sua.C.si cer.pe. 5 *Condictio certum.* 6 *Condictio duplex.*

In contractibus † solent quinque considerari. Primum est casus fortuitus, quem nulla hominum prouidentia cauere, aut prouidere potest. Secundū est dolus. Est aūt dolus machinatio alicuius decipiendi causa,cùm aliud agitur,& aliud simulatur.l.ij.§.j.ff. de dolo. Tertium est, lata culpa quæ propriè est minima negligentia, scilicet non intelligere quod omnes intelligunt Estque duplex,lata culpa versutiæ, & lata culpa socordiæ. Lata culpa versutiæ est, cùm quis est satis diligens in rebus suis, in alienis autem negligens. Lata culpa socordiæ est, magna & suprema negligentia, quæ etiam nimia securitas appellatur, non intelligere quod omnes intelligunt. Quartum est leuis culpa,scilicet non adhibere eam diligētiam & custodiam rebus alienis, quā diligēs paterfamiliâs adhibet in rebus suis. l. ca igitur. ff. de pig.actione. Quintum est leuissima culpa,nō scilicet adhibere tātā diligentiam in rebus alienis,quantam adhibet diligētissimus 7 *Quinq; in contractibus cōsiderari. Dol', Lata culpa. Leuis culpa. Leuissima culpa.*

mus quisque paterfamiliâs in rebus suis. §. item is cui. vers. an is qui. hic tit. nostro. In mutuo ista omnia prçstâtur. Si ue enim pecunia mutuata casu, dolo, lata, leui, vel leuissima culpa mutuarij amissa fuerit, nihilominus mutuarius tenetur reddere, quia factus est dominus rei mutuatæ.

Secundus contractus, qui scilicet re contrahitur, est indebitum, dicitur autem † indebitum, quando quis soluit per errorem, quod non debet. Dico, soluit: quia is contractus non oritur, nisi actualis solutio accedat. Dico, per errorem: quia si quis sciens soluit indebitum, videtur donare, nec potest repetere. l. cuius per errorem. ff. de reg. iur. Indebitum est † quadruplex. Primò, naturaliter, & ciuiliter indebitum, vt si id soluatur, quod nullo Iure debeatur. Secūdò, naturaliter indebitum, & Ciuiliter debitum: vt si quis soluat, quòd confessus est se debere in chirographo dato, spe futuræ numerationis. Et in his duobus casibus habet locum condictio indebiti. Tertiò, est indebitum Ciuiliter, & debitum naturaliter, vt inter patrem & filium, dominum & seruum, item legatum relictum in testamēto minus solenni. Et hoc casu si quis soluerit errore Iuris vel facti non probabilis, repetere non potest. Hoc fallit in muliere, & minore, quos ignorantia excusat. Quartò, est indebitum ope exceptionis. Circa quod dic, quòd exceptiones † hoc modo sunt quadruplices. Prima est dilatoria, siue temporalis, vt si quis promisit alicui centum in diem, ante euentum illius diei nihil debet, quia habet exceptionem: tamen si illud indebitum ante euentum illius diei soluerit, non repetit per condictionem indebiti, quia certum est debitum iri. Secunda exceptio est perpetua, circa quam distingue, aut est fauorabilis, vt si mulier fideiuberet pro aliquo, ex illa fideiussione nihil debet, quia habet exceptionem Senatusconsulti Velleiani. Si autem indebitè, vel errore Iuris vel facti soluerit, potest repetere per condictionem indebiti. Aut est odiosa exceptio, vt si filiusfamiliâs acceperit ab aliquo pecuniam mutuò. nō tenetur reddere, quia habet exceptionem Senatusconsulti Macedoniani. Si tamen indebitè soluerit per errorē iuris, nō potest repetere per cōdictionē indebiti, qa illa exceptio est odiosa. Tertia exceptio est dubia, vt si qs promittat, sub conditione, hoc modo: Titi promittis mihi centum, si hoc anno celebrabitur Conciliū. Ante condītiōis illius

8 *Indebiti.*

9 *Indebitum multiplex.*

10 *Exceptiones quadruplices.*

illius euentum nihil debet promissor, habet enim exceptionem. Si tamen indebitè per errorem soluerit potest repetere per condictionem indebiti, quia dubium est, an sit futurum debitum nécne. Quarta exceptio, quæ fuit inducta rigoris iuris conseruandi causa vt sunt exceptio litis pendentiæ contra verum debitorem. Exceptio fori: Exceptio Epistolæ diui Adriani, &c. Exemplum, si sunt plures fideiussores alicuius, qui omnes sunt soluendo, quilibet tenetur tantùm pro sua parte, nec potest conueniri in solidum, quia habet exceptionem Epistolæ Diui Adriani. Si tamen in solidum soluerit & sic indebitè, non potest repetere per condictionem indebiti à creditore, confideiussores tamẽ propterea conuenire potest. Vide Bart. in l. j. ff. de condict. indebi. & Ioan. de Plat. hic effectus indebiti† est parere actionem, quę vocatur condictio indebiti, qua quis repetit id, quod indebitè solutũ est. Et datur ei qui indebitè soluit, aut cuius mãdato solutum est, & hæredibus eius. Et datur contra eum, cui solutum est indebitum, & contra hæredes eius. Cessat autẽ illa actio primò quando quis sciens soluit indebitum, quia videtur donare. Secundò, si per sententiam damnatus est soluere, quod non debet, & sententia transit in rem iudicatam: & is, cui quid indebitè solutum est, tenetur omnia præstare, quæ præstantur in mutuo, id est, siue pecunia casu, siue dolo, siue qualicunque culpa perierit, reddere tenetur. Et hic contractus impropriè dicitur contractus, est enim potiùs distractus, quàm contractus. 11 *Indebiti effectus.*

Tertius contractus qui re contrahitur, est commodatum. Est autem† commodatum, alicuius rei ad certum vsum gratuita facta concessio, vt eadem species, & non alia eiusdem generis nobis reddatur. Et dicitur commodatum, quasi commodo vtentis datum. Primò, dico in definitione alicuius rei: quia hic contractus non oritur, nisi res interueniat. Secundò dico, ad certum vsum, ad differentiam precarij: quia precarium conceditur indefinitè, & sine certi vsus præfinitione: ideoque potest reuocari quandocunque placuerit concedenti, & præstatur in eo solum dolus, & lata culpa l. quæsitum. §. eum quoque. & l. cum precario. ff. de precario. l. Lucius, ff. de donat. In commodato autẽ est tantùm certus vsus præfinitus, quem si quis transgreditur, & re commodata aliter vtitur, furtum committit. §. furtum 12 *Commodatum.*

autem

autem ℐ.de obligat.quæ ex delicto nascun. ideoq; commodans rem commodatam reuocare nõ potest, nisi vsu finito. Tertiò dico,vsum, ad differentiã pignoris,& depositi: quia si creditor pignore,vel depositarius re deposita vsi fuerint, furtum cõmittũt d.§.furtũ autẽ.ℐ de obliga. quæ ex delict. nascun. Quartò dico.gratuita,ad differentiam locationis,& conductionis : quãprimum enim datur merces pro vsu rei, transit in aliam speciem contractus, & fit locatio:cõmodatum enim de sui natura debet esse gratuitum, alioqui non esset commodatum. Quintò dico,cõcessio, & nõ translatio: quia commodans retinet dominiũ & possessionem rei commodatæ.l.rei commodatæ.ff.eo. Postremò, dico,vt eadem species reddatur,ad differentiam mutui,in quo nõ redditur
13 eadẽ species,sed idem genus,vt suprà diximus.Cõsistit † autem commodatum in rebus mobilibus, & immobilibus: corporalibus,& incorporalibus,pura habitatione.l.j §. inter commodatum.ff.eod.In illis autem, quæ vsu consumũtur,vt pecunia, oleo,&c. non consistit commodatum, nisi fiat ad pompam, & ostentationem:vt si quis accipiat pecuniam commodato, vt diues appareat.l.iij.§. fin.ff.eod.Ori-
14 untur ex † isto contractu duæ actiones, actio commodati directa,& actio contraria.Directa datur commodati,& eius hæredibus, contra commodatarium,& eius hæredes,qua petit restitutionem rei commodatæ, quæ si non restituitur, iuratur contra contumacem in litem Contraria datur commodatario .eiusq; hæredibus,contra commodantem.& eius hæredes.Primum, vt impediat eum vti re commodata.Secundò, ad ægritudines & impensas maiores, in re commodata factas.Tertiò si quis sciens commodauit vasa vitiosa, in quibus vinum vel oleum infusum corrumperetur, teneretur hac actione l. in rebus §.possunt, cum §. sequenti.

Duæ actiones ex cõmodato.

15 ff. eodem. Sunt tamen † casus, in quibus directa actio nõ potest competere commodanti : vt si quis commodaret alicui equam, quam comitaretur pullus, pro repetendo pullo non potest dari directa actio commodati, quia non fuit in commodato : datur itaque vtilis actio ex mente cõtrahentium. l. v. §.vsque. ff. eodem. Item si ego propria authoritate acciperẽ vtendum equum amici mei,& putarem eum ratum habiturum, hic quoq; competeret tantùm vtilis actio ad repetendum. Quando autẽ † quæritur ad quẽ

pertineat

pertineat periculum, si res cōmodata perijt †distingue, Aut est commodata gratia commodantis tantùm veluti si spōsus commodet sponsæ ornamenta vt honestiùs ad eum duceretur. & præstatur tantum dolus si fuerint amissa l. si vt certo. §. interdum ff eodem Aut est commodata gratia vtriusque: vt si Titius & Caius pararent simul conuiuium in ædibus Titij, & Caius commodaret Titio pocula, hoc casu præstatur dolus, lata culpa, & leuis culpa. l in rebus. in princip. ff. eodem. Aut commodatur tantum gratia cōmodatarij, tunc præstatur dolus, lata, & leuis culpa non autem casus fortuitus. Sunt autem tres casus, in quibus commodatarius etiam tenetur, si res commodata casu perit. Primus est, si commodatarij culpa perit, puta quia remisit rem commodatam per minus idoneam personam, vel equum fortè commodato accepit. vt Lypsiā proficisceretur, & profectus est in bellum Secundus, si expresse pacti sunt inter se de prestando casu fortuito. Tertius, si commodatarius interpellatus, vt rem restitueret, nec restituit, hoc casu propter moram tenetur de casu fortuito. c. vnico. x. de commodato. l. v. §. sed interdum ff eo. Nota tamen, si res commodata perijt culpa nuntij illam deferentis, perit periculo commodātis, si non potest imputari culpa remittenti in eligendo talem nuntium l. argentum. ff. eod. 16 *Commodatę rei periculum, ad quem spectet.*

Quartus contractus, qui re contrahitur, est depositum. Est autem † depositum, quod ad custodiendum alicui datū est. Dictum ex eo, quod ponitur, quasi seorsum positū. Prępositio enim de, auget vt ostendat totum fidei eius cō missum, quod ad custodiam rei pertinet l j. in prin ff. depositi. Dico ad custodiendum, ad differentiā aliorum contractuū, quia depositarius tantum custodit, nec potest re deposita vti: vtendo enim furtum committit. d § furtum autem. ỹ. de obligationibus quæ ex delicto nascuntur. Depositum 17 *Depositum.*
† est triplex: depositum sequestrarium. depositum, quod fit causa impediendarum vsurarum, & depositum. quod simpliciter fit gratia custodiæ. Depositū sequestrarium est, quando res aliqua litigiosa sub hac conditione traditur sequestro, vt retineat, donec ex causæ cognitione constet cui debeatur. Et hoc casu deponentes amittunt possessionē rei depositæ, in sequestrum enim transfertur possessio l. licet §. rei. ff. depositi. nisi aliter expresse sit actum. l interesse. ff de 18 *Depositum triplex.*

Q acqui.

acqui. poss. Et in hoc deposito, sequester officium suum deponere non potest, nisi subsit iustissima causa.l.ei.§.fin.ff. eod. Et de hoc deposito hic non loquimur. Secundum depositum est, quando debitor offert creditori suo pecuniam debitam, quam creditor recipere recusat, & ad euitandum cursum vsurarum, consignat eam, & deponit in publicum, vel sacram ædem.l.acceptam cum glo. C. de vsuris. Et neque de hoc deposito hîc loquimur. Tertium depositum est, quando quis apud amicum rem suam tantùm custodiæ causa deponit, ita vt dominiū & possessio penes deponentē maneat: & potest quādocūque voluerit reuocari.c.bona fides, extra de deposito. Et de hoc deposito loquimur hîc. Cōsi-
19 stit † autem tantū in rebus mobilibus, non autē in immo-
20 bilibus. Dantur autem † in hoc contractu quoq; duæ actiones, directa & contraria. Directa datur deponenti, eiusque hæredibus, contra depositarium, eiusq; hæredes, si depositarius dolo versatus est in deposito, vel hæredes inde facti sunt locupletiores. Agit itaque deponens primò ad restitutionem rei non deterioratæ cum omnibus accessionibus. l. j. §. quæ depositis. ff. eo. Secundò, si hæres nesciens rem penes testatorem depositam fuisse, alienauerit eam, nec poterit redimere, agitur ad prætium rei. d. l. j. §. fi. cum l. ij. & iij. ff. eo. Tertiò, si quis rem incendij, naufragij, tumultus vel ruinæ causa deposuit, & depositarius inficiatus fuerit, agitur contra eum ad duplum. §. in duplum. ℐ. de actio. & in hac actione iuratur in litem, si depositarius nō vult restituere. d. l. j. §. si rem depositā. ff. eo. Et hæc actio est bonę fidei personalis, ciuilis, & famosa. Contraria verò actio datur depositario, eiusq; hæredi, contra deponentē, eiusq; hæredem, in qua venit quod vtiliter est impensum à depositario in rem depositā. Item venit interesse, vt si quis sciēs deponeret seruum, qui fur esset. Et in hac non iuratur in litē: neque etiam est famosa, quia contrariæ actiones non infamant: §. ex quibusdam. ℐ. de pœna temere litig. Est autem depositum priuilegiatum, quòd contra ipsum non admittitur compensatio regulariter. §. in bonæ fidei. versi. excepta. ℐ. de actio.

Duæ actiones ex deposito.

21 Periculum autem † interitus rei depositæ non spectat ad depositarium, nisi dolo, vel lata culpa versutiæ res eius perit, l. j. §. si quis. & l. quod Nerua. ff. depositi. De leui enim & le-

Rei deposi tę pericu-

& leuissima culpa non tenetur depositarius: quia imputet sibi deponēs, quòd rem suam apud negligentē amicum deposuerit. Si tamen depositarius obtulit se deposito, præstatur quoq; leuissima culpa. d.l.j.§.sed & si quis.ff.eo. Casum autem fortuitum præstat depositarius. Primò si expreßè actum est, quia contractus ex partium conuentione legem accipiunt, d.l.j.§.si conueniat.& §. sæpe. ff. eod. Secundò, propter morā depositarij, vt quia post litem contestatam potuit rem reddere, nec reddidit ita quòd periit.l.si in Asia. §.fin.ff.eo.& vide glo.in d.l.j.§.sæpe.ff.eodem. *Iū ad quē spectet.*

Quintus contractus, qui re contrahitur, est pignus. Dicitur † autē pignus propriè res mobilis, quæ pignori est obligata, & tradita creditori, vt sit saluū debitū suū. Dictū pignus à pugno, quia res, quæ pignori dantur, manu tradūtur. l.plebs. §.pignus.ff.de ver.signi. Dico in definitione, propriè, quia alioqui etiam pignus nomen generis est, cōprehendēs sub se pignus in specie & hypothecā. Secūdò quia impropriè etiā capitur pro re immobili, vt gl, in d.l.plebs.ff. de verb.signi. Dico, res mobilis, ad differentiam hypothecæ, quia hypotheca indifferenter constituitur, tam in re mobili, quàm immobili, pignus autem tantū in re mobili. Dico, tradita, iterū ad differentiam hypothecæ, quia hypotheca cōstituitur tātùm per nudam cōuentionē sine actuali traditione, pignus autem non nisi cū traditione. Et ea est propriissima differētia, qua pignus secernitur ab hypotheca. Requirūtur † enim in pignore duo copulatiuè. Primùm, quòd sit res mobilis. Secundùm, quòd tradatur; quæ ambo possunt abesse in hypotheca. §.inter pignus cum glo j de actionibus. 22 *Pignus.* *Pignoris et hypothecæ discrimen.* 23

24 Est autem † pignus triplex: conuentionale, prætoriū, & judiciale. Pignus conuentionale dicitur, quod cōtrahitur ex cōuentione partiū. l.j.ff de pignora. actio. Pignus prætoriū est, quando iudex vel magistratus mittit quem in possessionem alicuius. l.non est mirū.ff.de pign.actio. Hoc tamē intellige, si fiat missio in possessionem, vt caueatur pro legatis, vel de damno infecto, vel de nouo opere demoliendo. Iudiciale est, quando iudex iubet mitti in possessionē ex officio suo, vt sententia diffinitiua mandetur executioni. Et hoc casu capiuntur primò mobilia, secundò immobilia, tertiò peruenitur ad debita. l. à diuo.§ in venditione. ff.de re iudi. Conuentionale † pignus fit bifariam, expreßè, & tacitè. 25 *Pignus multiplex.*

Expressè, quando partes expressis verbis conueniunt, de oppignorando: tacitè, quando fit ex vi et potestate legis, sine hominum expressa conuentione. Licet hoc quoque posset dici hypotheca. quia non semper traditur. Ponamus quædam exempla. Primò, omnia bona promittentis dotem nomine vxoris alicuius, sunt tacitè oppignorata ipsi marito. Et econtra dote soluta, omnia bona mariti sunt tacitè oppignorata vxori pro dote. l. j. §. & vt plenius. C de rei vxo. actio. Secundo, locatori fundi sunt omnes fructus ex eo percepti tacite oppignorati. Item omnia inuecta & illata pro pensione. l. certi. C. de locat. Reliquos casus, in qui-

25 bus est tacitum pignus, vide apud Azon. in tit. in quibus

Res quæ oppignorari possunt. cau. pig. taci. contra. Possunt† autem oppignorari res. in quibus quis habet dominium, vel quasi. l. si inter. §. si debitor ff. de pignori Nec refert siue præsentes sint res, siue futuræ, vt sunt fructus pendentes, item partus pecorum. l. & quæ nondum. ff. de pigno. Item res corporales & incorporales, vt cautiones, instrumenta, nomina debitorum. Et hoc casu ceduntur vtiles actiones. l. cùm conuenit. ff de pigno. Item seruitutes personales oppignorari possunt. vt vsus, vsusfructus. l. si is. § vsusfructus. ff. eo. Et potest fieri oppignoratio in singulis quoque rebus, & quoque vniuersis. Si tamen in vniuersis fit, intelliguntur quædam debitori excepta, de quibus non est verisimile quòd specialiter obligasset, puta, supellex, vel vestis aliqua.

27 *Quę non possunt.* Oppignorari† autem regulariter non possunt, primò res religiosæ, & sacræ. l. iij. C. quæ res pign. obliga. pos. l. sancimus neminem C. de sacros. eccl. Secundò, liberi homines, adeò quòd pater filium pignori non potest dare. l. qui filios. C. quæ res pigno. obliga. non poss. Tertiò, res, quarum rustici opus habent in cultura agrorum. l. pignorum, cum authen. seq. C. quæ res pig. oblig. non pos. Quartò, seruitutes vrbanorum prædiorum, ne deformaretur vrbis aspectus. l. si is. §. fi. ff de pigno. Quando autem, & quibus modis creditor possit alienare pignus, vide quæ dixi in §. contra autem. su-

28 prà, quib alien. licet vel non. *Quę actio ex hoc contractu.* Datur autem† in hoc contractu actio pignoratitia directè debitori, qua repetit pignus, si pecuniam soluerit, vel alia ratione creditori satis fecerit. l. si rem. §. omnis. ff de pign. act. Actio autem pignoratitia cōtraria datur creditori ad sumptus, si quos fecit in pignore.

De

De hac actione & actione hypotecaria, dicemus in §. item Seruiana. ȷ. de act. Præstatur autem in hoc contractu dolus, lata, & leuis culpa. Casus autem fortuitus & leuissima culpa non præstantur. l. si cùm venderet. §. venit. ff. de pignorat. actio.

De verborum obligationibus.

Tit. XVI.

1 *Contractus proueniens ex verborum obligatione, dicitur proprie stipulatio.*
2 *Stipulationis definitio, definitionisq; expositio.*
3 *Stipulatio quid a conuentione, promissione, nudo pacto, & pollicitatione differat.*
4 *Prima diuisio stipulationis in puram, in diem, & cōditionalē.*
5 *Secundo, diuiditur stipulatio in eam, quę cōsistit in dando, & in eam quæ consistit in faciendo.*
6 *Tertio, stipulationes sunt quadruplices: iudiciales, prætoriæ, conuentionales, & communes.*
7 *Iudiciales stipulationes sunt, quæ a legibus Imperatorum sunt adinuentæ.*
8 *Stipulationes prętoriæ sunt, quæ a iure prætorio sunt introductæ.*
9 *Prętoriæ stipulationes sunt triplices, iudiciales, cautionales & communes.*
10 *Nouatio quot, & quibus modis fiat.*
11 *Stipulationes prætorię in quibus differant a iudicialibus.*
12 *Tres sunt stipulationes prętoriæ, in quibus non requiruntur fideiussores, nec pignora.*
13 *Communes stipulationes dicuntur, quæ interdum sunt iudiciales. interdum prętoriæ.*
14 *Obligamur quoque ex stipulatione eorum, qui in nostra sunt possessione.*
15 *Vsus, siue effectus stipulationis, est, vt firmet contractus, & obliget ad dandum vel faciendum.*
16 *Ex stipulatione oriuntur actiones, condictio certi generalis, & actio ex stipulatu.*
17 *Quot & quibus modis stipulatio reddatur inutilis.*
18 *Regulę incertitudo vitiat stipulationem, expositio.*
19 *Tres sunt stipulationis conditiones, de præsenti, de pręterito, & de futuro.*

1 O N tantum† re contrahitur obligatio, sed etiã verbis, qui contractus propriè stipulatio dicitur. Est aũt† stipulatio cõceptio ver-
2 *Stipulatio* borũ, quibus is qui interrogatur daturũ, facturúmve se id de quo interrogatus est, in cõtinenti spõdet, vel promittit. l. v. §. stipulatio autem. ff. eo. & habet nomẽ à stipulo, quod apùd veteres firmum significabat, fortè à stipite descendens, vt hic in prin. tit. nostri. Est enim stipulatio firmissimus contractus, quo reliqui solent colligari. Dico in definitione, conceptio verborum: quia hic contractus non oritur, nisi verborũ solennitas interueniat. Dico, daturum, facturúmve: quia stipulatio propriè contrahitur per verba futuri temporis, & per verba præsentis temporis contracta (vt promittis quòd des mihi cẽtum) regulariter non valet. Dico, in continenti: quia responsio debet sequi interrogationem in continenti, nullo actu extraneo interueniente d. l. j. §. qui præsens. ff. eo. Dico, interrogatus spondet, &c. quia in hoc contractu requiritur quòd præcedat interrogatio, & sequatur respõsio, alioqui stipulatio non esset. Inde sequitur quòd neque surdus, neque mutus, neque absens. stipulari possunt, exaudire enim se inuicem debent. Nec stipulatio esset, si promissor annueret capite, cùm neque naturaliter, neque ciuiliter obligetur. d. l. j. in princ. & §. si quis ita. ff. eod. Differt autem
3 † stipulatio primum à conuentione: quia conuentio est nomen valde generale ad omnem contractũ, & distractũ, siue re, verbis, literis, siue consensu, siue per nuncium, vel per epistolã, siue expressè, siue tacitè fiat. l. j. § cõuentionis, cũ simili. ff. de pact. Et sic differt cõuentio à stipulatiõe, sicuti species à genere Secũdò, differt à promissione, quia promissio etiã generalius quiddã est, quàm stipulatio: adaptatur enim ad pactũ, pollicitationẽ, & stipulationẽ: angustior tamen est quàm conuentio l. sciendũ. §. dictũ. ff. de ædil. edict. Tertiò, differt à nudo pacto. quia nudum pactũ propriè fit, quando quis non interrogatus promittit, ita tamen vt is, cui fit promissio, consentiat, licet promittentem non interrogauerit: ideoq; contrahitur per nudi cõsensus ministerium, sine verborum solennitate, nec parit actionem. l. iuris gẽtium. §. sed cum nulla. cum ibi not. ff. de pact. Quartò, differt à pollicitatione, quæ est, quando vnus promittit, & alter nec tacitè,

Discrimen stipulationis à conuentiõe. A promissione. à pacto nudo. à pollicitatione.

nec

nec expreſsè conſentit promiſſioni.l.pactum. ff. de pollicita. Et fit communiter inter abſentes per literas, vel per nũtium. Vides ergo in quibus differant ſtipulatio, nudum pactum, & pollicitatio,quòd. ℂin ſtipulatione requiruntur interrogatio & reſponſio. item conſenſus vtriuſque. In nudo pacto ſatis eſt promiſſio ſine interrogatione, modò tamen vterque conſentiat. In pollicitatione quoque ſatis eſt nuda promiſſio, cum conſenſu vnius tantum,promittentis. ℂ Vide Do Iaſ.ſuper Rub. ff. de verb.obli. *Pollicitatio.*

Eſt autem † ſtipulatio triplex,pura,in diem, & conditionalis. Stipulatio pura eſt,in qua nulla dies,ſiue conditio ap ponitur. Et illa ſtatim committitur, quando eſt contracta, ceſſit enim,& venit dies l.cedere diem.ff. de verb.ſign. Debet tamen tantum temporis præterire, quòd traditio fieri poſſit,niſi tacitè inſit tempus. Vt ſi quis purè promitteret dare centum Francofordiæ, hic dies tacitè ineſt, quo ſcilicet poſſit venire Francofordiam. Stipulatio in diem eſt, quando dies apponitur certa vel incerta, dum tamen certum ſit,quòd ſit ventura:vt promitto centum poſt mortem meam. Et hæc ſtipulatio non committitur, id eſt, promiſſum peti non poteſt,priuſquam veniat dies: ante euentum enim diei peti non poteſt,licet promiſſor ſtatim ſit obligatus. Ideoque in hac ſtipulatione dicitur dies ceſſiſſe,non autem veniſſe: id eſt, obligatio eſt quidem ſtatim contracta, commiſſa tamen ante diei euentum non eſt. Imò & ſi dies veniſſet, eodem tamen die peti non poteſt, quia totus is dies arbitrio ſoluentis tribuitur. §. omnis ſtipulatio. hic tit. noſtro. Stipulatio conditionalis eſt, quando apponitur conditio de futuro, quæ habet ſe ad eſſe & non eſſe. Vt ſi ita ſtipulor: Promittis mihi centum, ſi Cæſar vicerit Turcã. l. itaque. ff. ſi cert. pet. Et hæc ſtipulatio non obligat ante euentum conditionis,nec etiam quid peti poteſt:quia quod eſt in conditione, non eſt in obligatione.l. ſi quis ſub conditione. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſta. Hinc eſt quòd dicitur in ſtipulatione pura, ceſſit, & venit dies, id eſt promiſſor ſtatim eſt obligatus, ita quòd peti poteſt. In ſtipulatione autem in diem, ceſſit quidem dies, id eſt, promiſſor eſt quidem obligatus, nondum tamen venit, id eſt,ante euentum diei peti non poteſt. In ſtipulatione conditionali neque ceſſit neq; venit dies,id eſt,promiſſor nõ eſt obligatus,nec 4 *Stipulatio multiplex.*

etiam ab eo quicquã peti potest ante euentũ conditionis.

Stipulatio aut in dãdo aut in faciendo consistit. Secunda stipulationum † diuisio est, quòd quędam consistunt in dando, quædã in faciendo. In stipulationibus dãdi promissor simpliciter ad dãdum tenetur. l. vbi autẽ. §. fin ff. de. ver. obl Et natura istius stipulationis est, quòd diuidi potest, id est quòd pars debiti potest solui. & promissor eiusq; hęredes tãtum in reliqua parte coueniuntur. Et hoc est verum si promissa est quantitas aliqua vt centum aurei Secus si aliquod corpus, vt homo, vel equus, &c. vel aliud indiuiduum promittatur: tum enim pars regulariter non potest solui. li. i. §. & harum. & l. stipulationes non diuiduntur in princ. ff. eo In stipulationibus autem, quæ in faciendo consistunt, vt si quis promittat ędificare domum, scribere librũ, &c. si id non fit, potest agi ad interesse, quanti scilicet stipulatoris intersit rem promissam factam non esse. Et hoc verum, si non est adiecta pœna, vt hoc modo: Promittis mihi fodere vineam: & si nõ feceris, promittis nomine pœnę decem? Et vtilius est adijcere pœnam. cùm interesse non facilè possit probari. l. fi. ff. de pręto stipula. §. fi. hic tit nostro.

6 Stipulationum † quædam sunt Iudiciales, quædã Prætoriæ, quædam cõuentionales, & quædã communes, scilicet tã

7 Prætoriæ quàm Iudiciales. *Iudiciales stipulationes.* Iudiciales † stipulationes sunt, quæ à legibus Iurisconsultorum vel Imperatorum sunt adinuentæ & per officium Iudicis viuentis siue principaliter siue incidenter accedatur vbicunq; ei æquum visum fuerit, exercẽtur: vt est cautio de dolo, vel simile quiddam, quod legibus ciuilibus, non prætorijs, introductum est. Et hæ stipulationes non sunt numeratæ, nec etiam cõpræhenditur sub certis titulis, sed sunt sparsæ per vniuersum ius ciuile.

8 *Prætoriæ quę sunt triplices.* Prætoriæ † stipulationes sunt, quæ non à lege Iurisconsultorum & Imperatorũ, sed tãtùm à iure prætorio introductę sunt, & à iudice viuo exercentur. Et sunt † triplices, iudiciales cautionales, & communes l. j. in prin. ff. de prætor. stipulat. Prætoriæ stipulationes iudiciales sunt, quæ interponuntur propter sententiam, vt consequatur effectum: quales sunt iudicatũ solui. quod continet tres clausulas. Prima, de re iudicata soluenda. Secunda, de causa defendenda. Tertia de dolo malo absfuturo. l. iudicatũ solui. ff. iud. solui. Itẽ continet rem ratam haberi, qua cõmuniter cauet procurator, si non habet mandatum, videlicet, dominum suum rem

ratam

ratam habiturum, &c de quo suo loco. Item de nouo opere demoliendo quatenus per sententiam apparebit iniustè ędificatū Prætoriæ stipulationes cautionales sunt, non quibus stipulamur vt sentētiæ pareatur, sed instar actionū habētur: agimus enim per eas, vt quid nobis detur vel fiat, inducaturq; nouatio, quod† fit quatuor modis. Primò, per stipulationē legati. Secundò, per stipulationem de tutela. Tertiò, per stipulationē rem ratā haberi. Quartò per stipulationem damni infecti. Nouatio per stipulationē legati fit hoc modo: Si quis mihi in testamento legaret decē in diē, ante euētum illius diei, actione ex testamento ab hærede testatoris petere non possum. Si autē stipulor ab hærede illos decē purè, nouatur actio ex testamento, per illam stipulationē prætoriā, quę dicitur legati stipulatio, & possum statim petere actione ex stipulatu l. si Stichū. §. legata ff. de nouat. Secūdo, fit nouatio per stipulationem prætoriam cautionalem de tutela, hoc modo: Tutor finita tutela cōuenietur actione tutelæ: si autem interposita fuerit stipulatio prætoria cautionalis, quę dicitur, rē pupilli saluā fore, potest tutor cōueniri actione ex stipulatu, quia actio tutelæ est nouata, siue transfusa in actionem ex stipulatu propter stipulationē interpositā. l. si pupillus. ff. de nouationibus. Tertia stipulatio prætoria cautionalis est, rē ratam haberi, & inducitur per eā nouatio. Exemplū: vt si procurator ad negotia alicuius exegerit pecuniā indebitā si non promisit de rato, id est, dominum suum ratum habiturū, conuenitur per condictionem indebiti à soluente pecuniam. Si autem promisit de rato, nouatur illa condictio indebiti, & datur actio ex stipulatione illa prætoria qua promisit rem ratā haberi. l si sine. in prin. ff rem ratam haberi Differt autem hæc cautio de rato à superiori cautione de rato, quòd superior fit per procuratorē ad litem propter effectum sentētiæ, hæc autē per procuratorem ad negotia, vt nouetur condictio indebiti Quarta cautionalis stipulatio, quæ inducit nouationem damni infecti, hoc modo fit. Si vicinus meus vi vel clā extruit opus, quod possit mihi nocere, competit mihi contra eum interdictum quod vi aut clā. Si autem stipulor ab eo de damno infecto, illa stipulatio prætoria cautionalis nouat prius interdictum quod vi aut clam. Vide. l j. §. iudiciales cum glo. & Bart. ff. de prætor. stipu. Stipulationes prætoriæ cōmunes sunt, quæ fiunt

10 *Quatuor modis, quib' inducitur nouatio.*

fiunt iudicij sistendi causa, & partim respiciunt processum iudicij, partim verò effectum sententiæ, qualis est illa: Promittis sistere in iudicio illo vel illo die? Item promittis defendere causam, &c. Effectus prætoriarum stipulationum est, quòd stipulator per eas redditur securior, & cautior: ideoque omnes cautionales dici possent. d. l. j. §. communes.

11 ff. de prætor. stipulat. Differunt autem † stipulationes pretoriç à iudicialibus stipulationibus, quòd in iudicialibus stipulationibus non requiruntur fideiussores, & pignora, sed satis est simplex cautio, siue repromissio, vt patet in cautione de dolo, nisi aliter à partibus actũ sit. In prçtorijs autem stipulationibus non est satis nuda promissio, sed requiritur satisdatio per fideiussores & pignora: exceptis † tribus. Prima est stipulatio ex noui operis nuntiatione, in qua distingue, Aut quis facit nouum opus in solo priuato: & tenetur satisdare pignoribus, vel fideiussoribus, de non nocendo vel demoliendo. Aut ædificatur in publico: & satis est nuda repromissio. Secunda est stipulatio de damno infecto, in qua quoque distingue, Aut fit opus in flumine publico, quod minatur damnum: & requiritur satisdatio per fideiussores, & pignora. Aut fiunt ædes in solo priuatorũ, quç minantur ruinam, & satis est nuda promissio. Hæc tamen distinctio procedit, si quis cauet nomine proprio. Si enim alieno nomine caueret, vt procurator, indistinctè teneretur satisdare per fideiussores & pignora, nec satis esset promissio. Tertia est stipulatio dupli in euictionib⁹, vbi satis est repromissio, nisi expressè actum sit de satisdatione. In reliquis stipulationibus omnibus prætorijs requiritur satisdatio vel per pignora, vel per fideiussores. d. l. j. §. stipulationum. ff. de prætorijs stipu.

Quid differant pretoriæ à iudicialibus.

12

In quibus prætorijs stipulationibus cesset satisdatio.

Secundò differunt, quòd stipulationes iudiciales etiam pœnales sunt perpetuæ, id est, durant xxx. annis. vt j. de perpet. & tẽp. act. Vt si quis stipuletur hoc modo: Promittis de dolo abfuturo? & si dolum commiseris, promittis nomine pœnæ ducenta. Si promissor ante lapsum xxx. an. dolum cõmitteret, incideret in pœnam, quia hæc stipulatio iudicialis est perpetua. Prætoriæ autem pœnales, sunt temporales, annũ tantùm durantes. Vt si quis hoc modo stipulatur: Promittis de non iniuriando verbis: & si iniuriam mihi feceris, promittis nomine pœnæ centum? Hoc casu si promissor, elapso vno anno conuicia dixerit, non incidit in pœnã, quia

hæc

hec ſtipulatio eſt tantũ annalis.l.in honorarijs.ff.de actio.& oblig. Tertiò differunt quòd ſtipulationes prætoriæ ferè omnes compræhenduntur ſub certis titulis, vt ſub titulis de ædilitio edicto.de noui operis nuntiatione.de damno infecto.prætorijs ſtipulationibus rem pupilli ſaluam fore.iudicatum ſolui.rem ratam haberi,&c. Iudiciales non compræhenduntur ſub certis titulis, ſed ſunt ſparſæ per vniuerſum Ius Ciuile,&c Et tantum de prætorijs & iudicialibus ſtipulationibus, de quibus omnibus vide tex.in l.v. & ibi Bar.& Iaſ.ff.de verb.oblig.text.cum gl.& Bart. in l j.ff.de prætorijs ſtipul.

Conuentionales ſtipulationes ſunt, quæ neque iuſſu iudicis viui, neque per edicta prætoris mortui, ſed ex partium conuentione concipiuntur: quarum totidem ſunt genera, quot poſſunt eſſe contractus.§.conuentionales.infra de diuiſ.ſtip.

13 Stipulationes † communes ſunt, quæ interdum ſunt iudiciales, interdum verò prætoriæ. §.communes j. de diuiſio. ſtipu.quales ſunt, rem pupilli ſaluam fore, ſtipulatio duplæ, ſtipulatio de rato,&c. Stipulatio enim, rem pupilli ſaluam fore, prætoria eſt, quando is, cui decernitur tutela, pupillo cauet, res ſaluas fore. Iudicialis verò eſt, quando vnus tutorum iuſſu iudicis viui, non ipſi pupillo, ſed alijs contutoribus cauet rẽ pupilli ſaluam fore, propter ſedandam diſcordiam l.iij.in fi.ff.de adminiſtr.tuto. Sic ſtipulatio duplæ in euictionibus tum demum prætoria eſt, quando venditur ſeruus, vel animal aliquod. Iudicialis verò eſt, quando venditur aliqua alia res pretioſior. Sic quoque ſtipulatio de rato eſt prætoria, quando interponitur à procuratore actoris: Iudicialis verò eſt, quando interponitur à procuratore rei, vt Io.de Plat.j.in tit.de diui ſtip. Hæ ergo tres ſtipulatiões dicuntur communes, quia interdum ſunt iudiciales, interdum verò ſunt prætoriæ. Vide Bart.in l.v.in prin.ff.de ver. oblig. Et tantùm de diuiſione ſtipulationum.

Stipulationes communes.

Acquirimus † autem obligationem non tantùm ex noſtra ſtipulatione, ſed etiam ex ſtipulatione illorum, quos in poteſtate habemus, puta per liberos noſtros, puta in peculio profectitio quo ad plenã proprietatẽ, & in peculio aduẽtitio, quo ad vſumfructum. Item acquirimus per ſeruos,&c. de quibus ſuo loco. Cauſa ſtipulationis eſt ſolennitas 14

verborum,

verborum, præcedente ſcilicet interrogatione, & ſequente reſponſione,cum conſenſu, & præſentia vtriuſque, tam ſtipulatoris,quàm promiſſoris d.l.j. in princ.ff de verb.oblig. Et hic contractus eſt à Iure Ciuili introductus,non autem à
15 Iure gentium . Effectus † ſunt, primò quòd ſtipulatio tanquam vinculum quoddam firmat omnes contractus, ſuper quibus interponitur. Secundò , parit obligationem ad dandum,faciendū,vel præſtandum,& per conſequens actiōem.

Contrariū tamē a plerisque doctiſsimis tuetur.

16 Dantur † autem ex ſtipulatione duæ actiones, condictio certi generalis,& actio ex ſtipulatu: vt hic, in prin.titu.noſtri. Condictio certi generalis habet locum, quando certum quid deductū eſt in ſtipulationem.puta quod continet quid, quale,quantum : vt quando quis ſtipulatur vini Rhenenſis decem vrnas.Actio autem ex ſtipulatu datur,quando incer-

Quę actiones ex ſtipulatione.

17 tum eſt quid ſit promiſſum: vt ſi quis promittit equum in genere. Redditur † autem ſtipulatio inutilis multis modis. Primò,propter impoſſibilitatem naturæ. Secundò, propter impoſſibilitatem Iuris. Tertiò,quando quis alteri,cuius Iuri ſubiectus non eſt,ſtipulatur . Quartò,propter diuerſitatē in qualitate & quantitate.Quintò, ratione perſonæ ſtipulātis vel promittentis.Sextò,impoſſibilis condictio.Septimò, circunſtantia loci. Octauò.error in re promiſſa.Nonò, turpitudo de quibus omnibus habetis in tit.de inut.ſtipu.

Inutilis ſtipulatio.

ENARRATIO Textus.

Si incerta ſit.) Hoc fallit in dote, pro qua datur actio ex ſtipulatu , licet incerta ſit : & ſtipulatio non ſit interpoſita:fingitur enim interpoſita fauore dotis. l.j.in princ.C.de
18 rei vxo.actio.Regula † eſt,quòd incertitudo variat ſtipulationem.l.ita ſtipulatus.ff. de verb. oblig. Tu breuibus dic, Aut promittitur quid in genere generaliſſimo,vt ſi promitto animal,inutilis eſt ſtipulatio, & nulla datur actio: quia ſtipulator dando muſcam liberaretur.Aut promittitur quid in genere ſubalterno, quod Dialectici vocant ſpeciem, certiſque finibus continetur,vt homo, equus, &c, & debetur nec optimus,nec peſſimus,ſed mediocris.l.legato generaliter.cum glo.ff.de leg.j. Vide copioſiſſimè Docto.in dicta.l. ita ſtipulatus.ff.de verborum oblig.

Confeſtim.) Confeſtim intellige cū quodā tēporis moderamento,fortè decem dierū, quòd ſcilicet ſtipulator nō ſtatim pulſet fores promiſſoris.l.quid dicimus.ff.de ſolution.

§. At

§. At si ita.

Quia ad tempus quid non potest deberi.) Tempus, non est modus tollendæ obligationis, sicut nec inducendæ: quia tẽpus, neque delictum, neque contractus, neque quasi delictũ, neque quasi contractus est. Ergo non inducit obligationẽ: quia omnis obligatio ex istis quatuor oritur. Sic quoque obligationem non tollit tempus: quia non numeratur inter illos modos, qui obligationem tollunt, de quibus infrà. Quare sequitur, quòd in hac obligatione, qua quis promisit alicui decẽ aureos annuos quoad viuit, promissor etiam hæredi stipulatoris obligatus sit. Hæres tamen petendo illos aureos, repellitur à promissore per exceptionem pacti conuenti: quia inter stipulatorem & promissorem conuentum erat, quòd illi aurei tantùm in vita stipulatoris peterentur. l. obligationum ferè. §. placet. ff. de act. & oblig.

§. Loca etiam.

Tempus adiectum.) Committitur autem id tempus arbitrio Iudicis, qui æstimat quanto tempore diligens paterfamilias in locum solutioni destinatum peruenire possit, vt neque duplomate, id est, diebus & noctibus, & tempestate contempta hæc continuare cogatur, neque tam delicatè progredi debet, vt reprehensione dignus appareat: sed ratione habita tẽporis, ætatis, sexus, valetudinis, &c. proficiscatur, promittens vt eo tempore perueniat, quo plerique eiusdem cõditionis solent proficisci. l. continuus. §. cùm ita stipulatus. ff de ver. obli

§. Conditiones.

Conditio † est triplex de præsenti, de præterito, & conditio de futuro. Conditiones de præsenti, & conditiones de præterito impropriè sunt conditiones. nec suspẽdunt obligationem. Vt cum dico, Promittis mihi centũ, si iã est conuẽtus principum Augustæ? Si illi principes sunt Augustę, statim obligatio est commissa: si verè non sunt Augustæ, statim est nulla, nec suspenditur. Conditio autem de futuro propriè est conditio. Vt cum dico, Promittis mihi centũ, si Cæsar vicerit Turcam? Hæc obligatio suspenditur vsque ad euentum conditionis. 19 *Conditio triplex.*

Ne quantitas stipulationis.) Si enim non est adiecta pœna in stipulatione facti, cogitur stipulator agere, quanti sua interest rem promissam factam non esse: & sic teneretur

proba-

probare intereſſe,quod tamen eſt difficile probatu, vt l.fi. ff.de prætor.ſtipulat.

VERS. *Sed ſi quædam fieri.*

Id eſt,ſi quis ſtipuletur factum affirmatiuum,& factũ negatiuum ſimul,vt hoc modo:Promittis mihi ædificare domum,& poſteà non impedire,quo minus inhabitem.

De duobus reis promittendi, & ſtipulandi. Tit. XVII.

1 *Duo rei promittendi & ſtipulandi qui dicantur. & nu.2.*

3 *Correi promittendi & ſtipulandi quid a promiſſore in defectum & a fideiuſſoribus differant.*

1 *Rei promittendi.* DVO rei † promittendi propriè dicuntur, qui vnam & eandem quantitatem, ſimul & ſemel æquè principaliter promittunt. Vt hoc modo: Titi,promittis mihi decem aureos? Et, Semproni, promittis mihi eoſdem decem aureos, &c. Sunt duo rei promittendi, & quilibet tenetur in ſolidum. Duo autem †

2 *Rei ſtipulãdi.* rei ſtipulandi dicuntur,quando duo vel plures vnam & eãdem quantitatem ſimul & ſemel æquè principaliter ab vno ſtipulantur, & tenetur promiſſor cuilibet ſtipulantium in ſolidum.

3 *Quid iſti differant abeo,qui in defectum promittit, & a fideiuſſoribus.* Differunt † autem duo rei promittendi & ſtipulandi ab eo,qui in defectum promittit, quòd adiectus in defectum non tenetur ad certam quantitatem, ſed ad id tantùm, quod creditor à debitore ſuo conſequi non poteſt. l. decem.cum ibi not.ff. de verb. oblig. Differunt quoque Correi à fideiuſſoribus, quòd fideiuſſores accedunt obligationi alterius, nec poſſunt conueniri in ſolidum, niſi reo principali excuſſo. Correi autem ſunt æquè principaliter obligati pro ſe, &c. de quibus dicemus in tit.de fideiuſſoribus. Hodie tamen duo rei promittendi,& ſtipulandi, non conſtituuntur, niſi expreſsè agatur. Authent. hoc C. de duob. reis promitt.

§. *Ex duobus reis.*

Vt ſi quis ita ſtipuletur: Titi, promittis mihi decem aureos,ſi celebrabitur cõcilium?Et, Semproni, promittis mihi eoſdem:purè conſtituuntur duo rei promittendi.

De ſti-

De stipulatione seruorum. Tit. XVIII.

1 *Stipulatio seruorum quid differat à stipulatione filiorũfamil.*
2 *Stipulationes seruorum quædam in facto, quædam in dando consistunt.*

V E R S: *Sed etsi hæreditas in plerisque.*

Icit notanter, in plerisque: quia hæreditas non distinctè sustinet vicem defuncti. Si enim defuncto quid fuerit ablatum, dicitur furtum commissum. Hæreditati autem regulariter furtum fieri non potest, sed si quid amouetur, dicitur crimen expilatæ hæreditatis. Vide gl. hic in verb plerisque. *Crimẽ expilatæ hereditatis, non furtum in hereditate dicitur.*

V E R S. *Idem iuris est.*

In hoc differt† stipulatio filiorumfamiliâs à stipulatione seruorũ, quòd filijfamiliâs in duobus casibus sibiipsis stipulando acquirunt obligationem, & non patri: vt si stipulātur ex causa castrensi, vel quasi castrensi: Secus si ex causa aduẽtitia, vel profectitia, quia illa obligatio acquiritur patri. 1] *Stipulatio seruorũ & filiorũfami.*

V E R S. *Sed cum factum.*

Stipulatio † seruorum est duplex, quædam consistit in dando, quædam in faciendo. Quæ in dando consistit, acquiritur domino: & in hoc casu loquitur principium istius tituli. Quæ verò in faciendo consistit, acquiritur ipsi seruo, commoditas tamen ad dominum pertinet: & in hoc casu loquimur §. sed cùm factum. 2

De diuisione stipulationum. Tit. XIX.

V E R S. *Iudiciales sunt.*

Xempla Iudicialis, vide in glo. in verb. de dolo. & in verb. de persequendo.

Prætoriæ sunt) Dãni infecti, vt hoc modo: Ædes vicini mei minãtur ruinã: ego stipulor ab eo de damno futuro, vt caueat de resarciendo, si quid inde damni acciderit.

Si aliter) Nam & prætor tum demum iubet res pupilli saluas fore caueri, quando cõstituitur tutor: & fit hæc cautio ipsi pupillo. Quando autẽ vnus ex tutoribus iussu iudicis non ipsi pupillo, sed alijs contutoribus cauet rẽ pupilli saluam fore propter sedandam discordiam, iudicialis res est. *Stipulatio damni infecti.*

De inu-

De inutilibus stipulationibus. Tit. XX.

1 *Stipulatio, quæ a principio fuit nulla, licet postea deueniat ad casum, a quo possit incipi, non tamen reconualescit stipulatio.*

2 *Infans, infantię proximus, pubes, & pubertati proximus, qui dicantur.*

VERS. *Nec in pendenti.*

1 Ota hic † regulam, quando stipulatio à principio est nulla, vt est stipulatio liberi hominis, licet posteà deueniat ad casum, à quo possit incipere, vt puta si liber homo promissus factus fuerit seruus. non tamen reconualescit stipulatio. Et sic econtrà, si stipulatio ab initio valuit, vt si quis stipuletur seruum, qui deueniat ad casum à quo non posset incipere stipulatio, puta quòd sine facto promissoris manumitteretur, vitiareturque stipulatio, quæ ab initio valuerit.

VERS. *Nam infans.*

2 Infans propriè dicitur, † qui nōdum adimpleuit septimū annum. Infantiæ proximus, qui nondum adimpleuit decimum annum, Pubes verò, qui adimpleuit XIIII. & pubertati proximus, qui adimpleuerit decimum annum.

Infans. *Infantiæ proximus* *pubes.*

§. *Si scriptum.*

Solennitas stipulationis hæc est, quòd præcedat interrogatio, & sequatur responsio. Et est duplex: Solennitas extrinseca & intrinseca. Extrinseca est, quando in instrumento tam de interrogatione, quam de responsione cauetur. Intrinseca est, quando tantum in instrumento fit mētio promissionis, tum ius pręsumit interrogationem accessisse, nisi contrarium probetur.

§. *Quoties*

Neque enim necesse est in respondendo omnia repeti, quæ stipulator expresserat §. prætereà ī eodem.

Pęnæ adiectio.

Adiecerit pœnam.) Vt hoc modo, Promittis Sempronio dare L. & si non dederis promittis nomine pœnæ centum.

VERS. *Et si creditori*

Vt si creditor meus, cui fundū oppignoraui promisit alicui pœnā, quā si teneretur pręstare forte cogeretur vendere fundū meū oppignoratū: ego itaq; stipulor ab illo, cui debetur pœna, vt creditori meo pœnā remittat. Hoc casu valet

let stipulatio, licet alteri fiat, quia mea interest fundũ meũ quẽ oppignoraui, propter pœnæ cõmissionẽ non distrahi.

§. *Versa vice.*

Sicuti stipulatio facti alieni sine pœnæ adiectione non valet, ita quoq; promissio alieni facti non valet, vt hoc modo: Promitto tibi quòd Titius scribat tibi librum.

§. *Item nemo rem suam.*

Vt hoc modo. Promittis mihi uuas in vinea mea nasci-turas, non valet: quia quod prius meum est, amplius meum fieri non potest.

§. *Quod turpi ex causa.*

Sicut enim de natura impossibile est, quem digito cœlum attingere. ita quoq; de iure impossibile est, quenquam posse homicidium vel sacrilegium committere.

De fideiussoribus. Tit. XXI.

1 *Quinque sunt species personarum pro alijs se obligantium, mandator, sponsor, constitutus, expromissor, & fideiussor.*
2 *Duo sunt beneficia fideiussorum, quæ obijcere possunt.*
3 *Omnes, qui possunt obligari, possunt quoq; fideiubere, exceptis militibus, clericis, & mulieribus.*
4 *Fideiussio potest fieri pro omnibus, qui ciuiliter vel naturaliter obligari possunt.*
5 *In causis criminalibus fideiussio non admittitur.*
6 *Fideiussor qui soluit pro reo, repetit ab eo per actionẽ mãdati.*

Ictũ est suprà de obligationibus, quibus qs principaliter, & pro seipso obligatur, sequitur nũc, quibus modis quis pro alio, & siẽ accessoriẽ obligatur. Sunt 1 aũt personarum species, quæ pro alijs intercedunt, quinque. Mãdator, Spõsor, Cõstitutus, Expromissor, & fideiussor. Mãdator est, qui cõsentit de præstando officio gratuito: & cõstituitur tãtũ ante obligationẽ principalis, excepto vno casu: vt cũ mãdo creditori alicuiꝰ nẽ vrgeat debitorẽ suũ periculo meo l. si verò nõ remunerãdi §. si post ver si. plane, ff. mãdati. Spõsor est, qui sua spõte, & sine rogamine intercedit pro alio principali debitore præsente. Constitutus est, qui promittit nudo pacto soluere quod ipse vel aliusante debebat: & is tantum post obligationem principalis accedit. Expromissor est, qui promittit pro non obli-

Species personarũ quæ pro alijs se obligant.

Mandator.

Sponsor.

Expromissor.

R gato.

gato. Vt si dominus vellet manumittere seruũ qui ei deberet decem, & aliquis accederet promittens domino illos decem pro seruo, diceretur is Expromissor, quia promittit pro seruo, qui obligatus non est, saltẽ ciuiliter l.& elegãter. §.seruus pactionis.ff.de dolo. Fideiussor verò est: qui per stipulationem obligatur pro alio principali ad illud idem, vt sit creditori diligentius cautũ. Et si plures sunt dati fideiussores vni creditori, tenentur omnes in solidum ipso Iure, nisi creditor diuidat petitionem suam. l.reos.C. de fideiussorib.

Fideiussor.

Beneficia fideiussorum.

2 Habẽt tamẽ† fideiussores duo beneficia, quę obijcere possunt. Primũ est beneficiũ epistolę diui Adriani, quo creditor cogitur diuidere obligationẽ, & à singulis suã partẽ petere, si modò soluẽdo sunt: si verò quidã fideiussorũ soluendo non sunt, cæteri onerãtur. §.si plures hic tit.nostro. Hoc tamẽ verũ est, si huic beneficio expresse nõ renuntiauerũt. Secũdũ beneficiũ fideiussorũ est, dispositio Authẽticę, pręsente C. de fideius. qua cauetur quòd creditor fideiussorẽ cõuenire non potest, nisi prius excusso principali debitore: qui si fuerit absens, vel nõ soluẽdo, cõuenitur fideiussor. Possunt aũt† fideiubere oẽs, qui alioqui obligari possunt. Excipiũtur tamẽ milites l milites.C.locati. secũdò clerici, tertiò mulieres. vt C. per totum tit. ad S.C. Velleia. Et potest † fideiussio fieri pro oĩbus personis, quę Ciuiliter & naturaliter obligari possunt. Itẽ potest accedere fideiussor tantũ in Ciuili obligatione: vt pro eo, qui dedit chirographũ alicui spe futurę numeratiõis, in quo cõfitetur se pecuniã mutuo accepisse, quã tamẽ nõ accepit. Et hoc casu habet fideiussor exceptionẽ cõtra creditorẽ nõ numeratę pecunię. Similiter potest accedere fideiussor in sola naturali obligatiõe. vt si detur pro seruo tantũ naturaliter obligato. Prędicta† tamẽ oĩa intellige in Ciuilib' causis: quia in criminalibus fideiussio nõ admittitur. Causa finalis est, vt creditori diligẽti' sit cautũ. Sũt enim duę cautiões, quę dicũtur plenę, per fideiussores scilicet & pignora. Si aũt fideiussor pro eo soluit, repetit ab eo per actionẽ mãdati.

Beneficium epistolæ diui Adriani.

Authenti. præsente. C. de fideiussor.

3

4

5

Criminib' nõ dari fideiußionẽ.

§. *In stipulationibus*) Id est, fideiussio debet fieri per stipulationẽ, & stipulatio fit per interrogationẽ & responsionẽ, & fit solẽniter. Si autem nunc in instrumẽto esset scriptum quẽ fideiussisse, nectamẽ fieret mentio stipulationis, nihilominus præsumitur, quod stipulatio intercesserit, & sic quòd

omnia

omnia sint solenniter acta: quia huiusmodi solennitates intrinsecæ præsumuntur. l. sciendum. ff. de verbo. obligatio.

De literarum obligatione. Tit. XXII.

1 *Obligatio literarum est, quando debitor spe futuræ numerationis dat chirographum, in quo confitetur se certam pecuniæ summam mutuo accepisse.*

2 *Confessio facta in literis, ante biennium tantum parit Ciuilem obligationem, post biennium quoque naturalem.*

3 *Quæ actiones oriantur ex obligatione in literis.*

4 *Quinq; sunt casus, in quib' cessat exceptio numeratę pecunię*

Sequitur tertia species contractuum, ex qua oritur obligatio, contractus literarum scilicet. Est autem † obligatio literarū, quādo debitor spe futuræ numerationis dat chirographū, in quo confitetur se certā pecuniæ summam mutuò accepisse. Dico, spe futuræ numerationis: quia si ex causa de præterito confiteor me debere, vt quia emi rem aliquam à creditore: & tunc nō attenditur numeratio, sed tantum an præcedens causa fuerit sufficiens: & hoc casu nō habet locum materia tituli nostri. l. aduersus. C. de non nu. pec. debet enim hæc obligatio fieri de præsenti, non autē de præterito. Dico, dat chirographū, &c. quia si debitor confitetur sine scriptura, non est obligatio literarū. vt Salic. in l. generaliter. C. de non nu. pec. Dico, in quo confitetur se mutuò accepisse: quia si cōfiteretur pecuniā sibi esse numeratā, nō esset cōtractus literarū, sed cōtractus, qui re cōtrahitur, mutuū scilicet. Dico certā summā: quia hic cōtractus regulariter habet locū in rebus, quę numero, pondere, & mēsura consistunt. Si autem ex alia causa, quàm mutui cōfessio fiat, statim præiudicat sibi confitens. l. generaliter. C. de nō num. pecu. est enim speciale in mutuo. 1 Obligatio literarum.

Causam efficientem istius obligationis vides esse confessionem in literis factam. Et est hic contractus à Iure Ciuili introductus, reliqui enim ferè omnes sunt Iuris gentium.

Effectus est † quòd confessio in literis facta parit Ciuilem obligationem tantū ante biennium, non autem naturalem, quia deficit consensus debitoris: voluit enim tacitè se nolle obligari, si numeratio pecuniæ non sequeretur. Post biennium accedit quoq; naturalis obligatio ad Ciuilē. Præsumi- 2

tur enim quòd pecunia sit numerata, ex quo debitor intra biennium chirographum à creditore non repetijt. Oritur autem ex
3 illa obligatione actio ex stipulatu, si stipulatio intercessit: si verò non intercessit, oritur actio, quæ vocatur condictio ex lege. l. in cōtractibus. C. de non num pec. Et si creditor intra biennium actione ex stipulatu egerit, potest repelli per actionem in factum: Si verò condictio ex lege à creditore præposita fuerit intra biennium, eluditur per exceptionem non numeratæ pecuniæ. Et trāsfertur onus probādi in creditorē, vt probet scilicet pecuniā, de qua in chyrographo mētio fit, numeratā esse. Si verò post bienniū agit creditor, probatur actio per confessionē chyrographariā, non enim præsumitur, debitorē fuisse tam negligentem, quòd biennium chyrographum suū nō repetierit, si pecunia numerata non fuisset. Et sic est præsumptio pro scriptura, quæ trāsfert onus probādi in debitorem, vt probet scilicet pecuniā numeratā non fuisse. Et hoc speciale in hoc contractu. Idem tamen est in sponso, qui confitetur se accepisse centū aureos in dotē à socero, iuxta l. in contractibus. in fin. C. de non num. pecu. in quibus casibus cessat exceptio non numeratæ pecuniæ. Vide Ioan. de Plat. hic.

Quæ actio ex hoc contractu fluat.

4 Hæc tamen exceptio nō numeratæ pecuniæ cessat in quinq; casibus. Primus, quando quis cōfitetur se recepisse depositum. Secundus, quando procurator fisci confitetur se recepisse solutiones tributorum, & collectarum. Tertius, quando maritus, post dotalia instrumenta confitetur se dotem recepisse. Quartus, quando procurator fisci vendens rē, confitetur sibi pretium esse solutum. Quintus, quando mulier in instrumento fideiussionis confitetur se pretium recepisse pro fideiussione. Vide Ioan. de Plat.

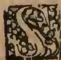
Exceptio non num. pec quādo opponi nequeat.

Post multum temporis.

Non potest se defendere per exceptionem non nu. pec. nisi paratus esset probare pecuniam numeratam non esse.

De obligationibus ex consensu.
Tit. XXIII.

1 *Cōtractus ex cōsensu orti, quid ab alijs cōtractibus differant.*

Equitur quarta contractuū species, cōtractus scilicet, qui cōsensu cōtrahuntur. Dicuntur autē illi cōtractus, cōsensu cōtrahi, propterea quòd in eis nudus cōsensus parit obligationē & actionē, quod nō est

est in aliis contractibus, ideoque differũt ab aliis contractibus. Et primò † differunt ab illis, qui re contrahũtur, quales sunt, mutuum indebitum, commodatũ, depositum, pignus. de quorum substãtia est quòd res interueniat, alioqui nihil operantur. Secundò, differunt à stipulatione, de cuius substãtia est quòd partes sunt præsentes, & consensum verbis exprimant. Tertiò differunt à literarũ obligatione, in qua necessariò requiritur scriptura. Quartò, differunt à contractibus innominatis, qui quoque consensu cõtrahuntur, sed tamẽ in eis solus cõsensus nihil operatur: requiritur enim rei interuentus. Consensus tamen est de substãtia omnium cõtractuum, sed consensus solus, per hoc sine alio adminiculo nusquam parit obligatiõem, & actionem, quàm in emptione, locatione, societate, & mandato. Præterea, differunt ab omnibus contractibus suprà nominatis, quòd in superioribus principaliter obligatur tãtũ vnus, vt in mutuo mutuatarius, in stipulatione promissor. In his autem contractibus obligatur vterq;, vt in emptione obligatur emptor ad pretium, vẽditor verò ad tradendã rem venditã. Postremò differunt à stipulatione, quòd in ea nihil venit, nisi de quo expresse actum est: in illis autem contractibus officio iudicis ex bono & æquo multa præstantur, de quibus actum non est. Vt si quis ignorans venderet equum vitiosum, teneretur emptori de vitio, vtcunque de eo nihil sit actum. Item, si quis simpliciter conduceret domum, cuius parietes rumperentur, &c. teneretur conductor de ruptis & cæsis officio iudicis ex bono & æquo, licet de eis nihil sit actum.

r *Discrimen horum contractuũ cũ reliquis.*

Per epistolam.) Inde sequitur quòd etiam surdus & mutus hoc modo possunt contrahere.

Promittat.) Et quod verbis omissum est, habetur pro omisso, neque aliquid prestatur ex æquo & bono.

De emptione & venditione. Tit. XXIIII.

1 *Emptio vnde & quare sit introducta.*
2 *Quomodo, & quibus modis cõtrahatur emptio. & nu. 4. 5. 6.*
3 *Emptor quãdo, & quas possit habere actiões cõtra vẽditorẽ.*
7 *Ex obligatione ad tradendam rem venditam, & numerandum pretium, oriuntur duæ actiones, ex empto & vẽdito.*
8 *Quibus prohibitum sit emere vel vendere.*
9 *Quæ res prohibitæ sint vendere.*

10 *Ad quem spectet commodum & periculum rei venditæ*
11 *Quomodo emptori re alienæ & euictę succurratur.*
12 *Quot. & quibus modis rescindatur venditio.*
13 *Caßij et Proculi de rerũ permutatione et vẽditione cõtẽtio.*
14 *Contra eum, qui surripuit rẽ venditam, tres dantur actiones rei vendicatio, condictio, & actio furti.*

1 *Vetustißimus permutandi modus.* *Nummus.*

PRimus contractus, qui cõsensu cõtrahitur, est emptio. Cœpit † autẽ emptio primũ à permutatione, olim enim cũ nũmus nõ esset, neq; merx, neq; pretiũ cõstituebatur, sed vnusquisq; secũdũ tẽporũ ac rerũ necessitatẽ vtilib⁹ inutilia permutauit. Quia autẽ nõ semper, nec facilè cõcurrebat vt tu haberes quod ego desiderarem & econuerso, ego haberem quod tu accipere velles, inde electa materia est, cuius publica & perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret, eaq; materia forma publica percussa, nũmus dicebatur, prætium à merce distinguẽs, aut emptionẽ constituẽs Vide l.j. ff. de cõtrah emp.

2 *Emptio.*

Cõtrahitur † autẽ emptio & vẽditio solo cõsensu postquã inter emptorẽ & vẽditorẽ de pretio conuentũ est verè, & nõ simulatè. Dico, solo cõsensu: quia nõ requiritur interuẽt⁹ rei. Vtcũq; enim merx tradita nõ ęst, nec pretium numeratum, si conuentum est, vtriq; orta est obligatiò, quod s. vẽditor tenetur ad tradẽdã rẽ, & emptor ad pretiũ numerãdũ. Deinde quoq; non requiritur partiũ præsentia: quia inter absentes, vt per nuntiũ vel epistolã emptio fieri potest. Dico, verè & nõ simulatè: quia si de pretio cõuentũ est animo donãdi, emptio nõ est. Cõtrahitur antẽ emptio & venditio bifariã: aut per verba præsentis tẽporis, vt quia vẽditor dicit: Vẽdo tibi illã vel illã rem. Aut per verba futuri tẽporis, vt quia vẽditor promittit vẽdere & tradere. Primo casu distingue, Aut facta † est vera

3 *Emptoris actiones.* *Vitium est à natura morb⁹ vero per accidens.*

traditio rei venditæ, & emptor nõ habet actionẽ ex empto ad perfectionẽ cõtractus, quia per traditionẽ iam perfectus est habet tamen alias actiones. Prima, si res empta fuerit euicta, potest emptor agere de euictione contra vẽditorẽ. l. ex empto in prin. ff. de act. emp. Secũda, si res vitiosa (intellige de vitio latenti) est vẽdita, habet emptor actionẽ redhibitoriã cõtra venditorẽ, vt cõtractus dissoluatur, d. l. ex empto. §. redhibitionẽ. ff. de act. emp. Tertia, si venditor pacta adiecta

adiecta emptori non seruauerit, habet emptor contra eum actionē præscriptis verbis,&c.adimpletionē pactorum. l.ij. C. de pact.int.emp.& vēd. Aut est facta quasi traditio, puta, quia vēditor cōfitetur se rē venditā precario tenere ab emptore: quo casu, quia translata est naturalis possessio p quasi traditionē, cōpetit emptori ad cōsequēdā ciuilem possessionē actio ex empto. Ita colligitur ex gl in l. Iulianus.§. possessionē.ff.de actio emp. Aut res vēdita omnino nō est tradita:& tunc, aut emptor pretiū nō numerauit, vel numerauit sed tantū partē pretij. & nō potest agere cōtra vēditorē actione ex empto vt res tradatur (nisi aliter conuentū sit) quia venditor rem ipsam pro pignore retinere potest, nisi pretium soluatur.d.l Iulianus.§.offerri ff.de acti.emp. Aut emptor numerauit pretium:& tunc, aut venditor habet rē venditā,& competit actori actio ex empto, ad rem tradendam. Aut venditor non habet rē, & agit emptor cōtra eū ad interesse, quanti scilicet sua interest, quòd res tradita nō est.l.j.in prin ff.de actio.emp. Secundo casu. quādo scilicet emptio & venditio celebratur per verba futuri temporis, distingue, Aut est à contrahentibus aliquid datum nomine arrarum: & tunc si communi consensu ab emptione discedítur, arra non amittitur. Si verò altero nolēte disceditur:& tunc si emptor discedit, amittit quod nomine arræ dedit. Si verò vēditor discedit, restituit duplum arræ.§. in his autē.hic tit.nostro. Aut nihil est datum nomine arrarū,& impune disceditur.arg l.ij C.quando liceat ab emp.disced.

Secundò † contrahitur emptio & vēditio aut in scriptis, aut sine scriptis. In scriptis fit, quando cōuentum est, quòd non aliter valeat, quàm si desuper facta sit scriptura, quo casu contractus dicitur perfectus, postquàm scriptura redacta est in mundum §.in his autē.hic tit.nostro. Et ante illā absolutionem scripturæ vterque potest pœnitere. Si tamē ab initio simpliciter contrahitur, & posteà fit scriptura tātùm ad probationē contractus, quo casu contractus etiam sine scriptura valet.l.contrahitur ff.de pign. Si verò sine scriptis celebratur emptio, statim est perfecta quo ad obligationē, nec etiam est locus pœnitentiæ, vtcunque merx tradita non sit, nec prætium solutum, nisi data sit arra: tum enim locus est pœnitentiæ, ita tamen quod si emptor à contractu recedit, arram amittit: si verò venditor, restituat duplicatam 4

5 Tertiò† contrahitur emptio vel purè, vel in diem, vel sub cõditione. Purè fit, quãdo neq; dies, neq; cõditio adijcitur, sed simpliciter cõtrahitur. In diẽ verò, cũ adiecto die, quo emptio perfici debet, cõtrahitur. Sub conditione, cùm in aliquẽ casum differtur emptio. De quibus vide §. omnis stipulatio. cum seq. ☩ de verb. obl. Dicitur autẽ & illa cõditionalis emptio, quando exprimitur, quòd siquis meliorẽ conditionẽ adiecerit, res sit inẽpta, vt ff. per tot. de in diẽ adiect.

6 Quartò† cõtrahitur emptio, aut simpliciter, aut adiectis pactis. Simpliciter contrahitur, quando vẽditor tenetur tãtùm ad tradendam rem, emptor verò ad numerandũ pretium. Adiectis pactis contrahitur, quando vltra traditionem rei & pretij numerationẽ, alia quoq; requirũtur, vt hoc modo, Vendo tibi domum meã sub illo pacto, vt si tu posthac vendere volueris, mihi vendas: Vel hoc modo. Vendo tibi sub hoc pacto, vt quandocunq; libuerit, à te redimere possem. De quibus C. per tot tit. de pact. int. empt. & vendi.

Pretium & merx, materia emptionis.

Causa efficiens contractus istius, est consensus contrahẽtium. l. j. in fi. ff. de contrah. empt. Causa materialis est pretium in pecunia numerata, & merx, siue res, quæ venditur. d. l. ex empto. in princ. ff de actio. emp. Effectus est parere obligationem ad tradendam rem venditam, & pretium numerandum, quæ obligatio † parit duas actiones. Actionem ex empto, & actionem ex vendito.

7

Duæ actiones ex hoc contractu. Ex empto actio, quas alias contineat.

Actio ex empto datur emptori, qua agit cõtra vẽditorem vt rem venditã tradat. Et hæc complectitur tres alias actiones. Primò, actionem de euictione, qua agit emptor contra vẽditorem, si non fuerit dominus rei venditæ, & res euincatur. Secundò actionem redhibitoriã, qua agit intra sex menses ad rescindendum contractum, si vendita est res habens vitium latens. Tertiò, actionem præscriptis verbis, si venditor placitis non steterit, d l. ex empto. ff. de actio. empt.

Actio ex vendito competit venditori ad ea consequenda, quæ ei emptor præstare tenetur. In qua actione veniunt primùm, pretium, quanti scilicet ea res vendita est. Secundo, vsuræ pretij post diẽ traditionis: nam cùm emptor re fruatur, æquissimum est, eum vsuras pretij soluere. l. Iulianus. §. ex vendito. ff. de actio empt.

Hic cõtractus celebratur inter omnes personas non pro-

8 hibitas. Prohibetur† autem in illis, quæ habẽt aliquam potestatem

testatem in persona emptoris vel venditoris. Hinc sequitur, patrem non posse emere à filio, & econtrà, nisi in castrensi & quasi castrensi peculio. l. j. ff. de contrah. empt. Item tutorem à pupillo, curatorem ab adulto, & econtrà, nisi alterius tutoris authoritas accedat. Idem dic de procuratoribus, negotiorum gestorũ, œconomo Ecclesiarũ l. si in emptione. § fi. ff. de contrah. empt.

Vendi verò † non possunt res sacræ, sanctæ, religiosæ, publicæ, venenum, malum frumentũ, quod pro exercitu principis, vel ad vsum Reipublicæ comparatum sit. Item liquores, arma, & similia, barbari, Spadones seu Eunuchi violenter facti liberi à parentibus, perpetua hæreditas viuentis, &c. vt colligitur ex tit. C. quæ res vendi non poss. 9 *Quæ res vendi possit.*

Qando autem † quęritur, ad quem spectet commodum & periculum rei venditæ, distingue, Aut venditio est facta alternatiuè, vt, Vendo tibi Stichũ aut Pamphilũ: & tunc interitus prioris spectat ad venditorem : periculũ verò posterioris ad emptorẽ l. si in emptione. §. si emptio. ff. de contr. emp. Aut est facta venditio super vna re certa. & tũc aut expressè conuentũ est, ad quẽ periculũ pertinere debeat: & pertinet ad illũ, qui in se suscepit. l. si in venditione. in prin. ff. de per. & cõmo. rei vendi. Aut nihil est cõnuentũ, & subdistingue. Aut venditio est conditionalis: & tũc pendente conditione, spectat periculum ad venditorẽ. l. necessariò. § quod si pendente. ff. de peric. & com. rei vend. Aut est pura vẽditio, vel per cõditionis euẽtũ purificata: & subdistingue, Aut res vendita est verè tradita, aut omnino non est tradita, aut est tantũ quasi tradita. Primo casu subdistingue, Aut tẽpore traditionis res est sine vitio: & periculũ superueniẽs spectat ad emptorẽ. l. j. C. de peric. & com. rei ven. Aut tempore traditionis res erat vitiosa: & distingue, Aut loquimur de vitijs naturalibus, siue accidentalibus rerũ animatarũ, vt puta de morbis animalium, siue corruptis moribus seruorũ: & tunc, aut est vitium parens: & spectat periculum ad emptorẽ. Aut est vitium latens, vt quia venditur seruus, qui est fur: & tunc si ex illo vitio perit res vendita, periculum venditoris est l. fin. C. de peric. & com. rei vend. Aut non loquimur de vitijs naturalibus rerũ animatarũ, sed de vitijs quarumcunq; rerũ, quæ fortè rei venditæ ex facto emptoris vel venditoris insunt, vt quia venditor vẽdit rem alienã, quæ potest euinci: 10 *Periculum & commodum rei vẽditę ad quẽ spectet.*

& di-

& distingue, Aut causa euictionis precedebat contractum, id est, ante emptionem potuisset res euinci:& pertinet periculum ad venditorē. Aut causa euictionis sequuta est emptionem, vt quia emptor post cōtractā actionem fortè obligauit rem emptam, ita quòd ab eo possit euinci.& periculum emptoris est.d.l.j. §. author C.de peric.& commo. rei vēdi. Secūdo casu, quādo scilicet res vēdita perit ante traditionem, distingue, Aut perit per venditorem, quia eius culpa, mora, vel calliditate factum est, quò minùs res traderetur: & periculum pertinet ad venditorē. l.quod si neque. ff.de peric.& commo.rei vend. Aut stetit per emptorē, quo minùs traditio fieret:& periculū spectat ad emptorē. l.lectos.ff.de peric.& commo.rei ven. Aut vterque, tā emptor, quàm venditor fuit in mora vel culpa, quò minus traditio fieret. & tūc ad eum spectat periculum, cuius culpa vel mora nouissima traditionē impediuit.l.illud.ff.de peric. & cōmo.rei vē. Aut neuter erat in mora vel culpa: & tūc si res vēdita perit, periculum emptoris est.l fi.C de peric.& commo. rei vend. Tertiò casu, quādo scilicet res vēdita nō est verè tradita, sed quasi tradita, puta quia liquores per emptorē gustati sunt. grana mēsurata, animalia signata: & distingue, Aut vēditæ res sunt per modum certarū specierum, vel certa corpora, vt quia quis emit vniuersum, quod in horreis positū erat, vel emit illā & illā amphorā vini expresse designatā: & spectat periculum ad emptorem. Aut venditæ sunt quædam res è multis eiusdē generis ad mensurā tantum, vt si quis simpliciter emeret in cella vinaria decē vrnas vini mensurandas ex numero vasorum illic existētium: & tunc si perit vinum antequam mensuretur, pertinet periculum ad venditorem. l.ij.C.de peric.& commo. rei ven. Et quæ de periculo dicta sunt, tu quoque refer ad commodum: ad quem enim spectat commodum, ad eundem spectat quoque periculum.

Quando res ab emptore euincitur quale remedium emptoris.

11 Quando † autem res aliena, vel alteri obligata venditur, & postea ab emptore euincitur, quæritur, de quibus modis emptori subueniatur? Et distingue, Aut expresse cōuētū est, de re euicta, venditorem nulla actione teneri. Aut conuentum est, re euicta vēditorē actione de euictione tantū nō teneri. Aut conuentū est, re euicta venditorem de certo modo tantū teneri. Aut omnino nihil conuentū est. Primo casu distingue, Aut venditor vendidit bona fide, nesciens scilicet.

licet rem alienam vel alteri obligatam:& tunc si euincitur, non tenetur neq; de pretio restituendo, neque ad interesse. Aut venditor vendens sciuit rem esse alienam,& sic fuit in dolo:& tūc re euicta tenetur emptori ad pretium, non obstante illa remissione: non enim debet simplicitas emptori obesse,& venditori dolus prodesse.l. tenetur.§. fi. ff de act. emp. Secundo casu, quando scilicet conuentum est, venditorem actione de euictione tantū non teneri, distingue, Aut quæritur de pretio restituendo:& tūc subdistingue Aut emptor sciens emit rem alienā vel obligatam:& ea euicta, non potest repetere pretium.l.si fundum.C. de euict. Aut nesciuit rem alienam:& tenetur venditor restituere pretium Aut quæritur de interesse præstando,& non tenetur vēditor:per remissionē enim euictionis videtur quoq; remissum interesse.l.empto:ē.§.qui autē ff de act.emp. Tertio casu, quando scilicet conuētum est de re euicta, venditorem de certo modo tantū teneri:& tunc seruatur quod est conuentū. Pactum enim est regulatum secundum voluntatem contrahētium modò absit dolus. Quarto casu, quando scilicet omnino nihil actū est de euictione. distingue, Aut euincitur possessio, aut proprietas rei venditæ. Si possessio, tūc nō cōpetit actio emptori contra venditorē ad pretium restituendū: quia res pro non tradita habetur. sed potest emptor agere ad rem tradendā, vel secundū quosdā ad interesse.l. ratio possessionis.in prin.iuncta gl.ff.de act.em. Si verò proprietas euincitur, tūc aut euincitur de facto:& vēditor nō tenetur, nisi promiserit emptori stare de euictione facti,l. ij. in prin.ff.de hæ.vel act.ven. Aut euincitur de iure,& sic causa cognita:& subdistingue. Aut sentētia per quā euincitur, fuit iniquè lata per errorē:& nō tenetur vēditor.l.si per imprudētiā.ff.de euict. Aut sententia fuit iusta:& subdistingue, Aut fuit vendita res euicta cū vniuersitate, puta quia vēdita fuit tota hæreditas, in qua erat prædiū alienum, quod euinci poterat:& tūc si nominatim fuit actū de illo prædio:& tenetur venditor. Si verò nominatim de eo actū nō erat, nō tenetur vēditor, per l.j.C.de euict. Aut res euicta fuit vēdita singulariter, nec est facta mētio euictionis:& tūc si emptor in tpe, ante sentētiā scilicet, denūtiauerit vēditori de euictiōe, & tenetur vēditor de euictione.l.si rē, quā.§.fi. ff. de euic.

Postremò † de rescindenda vēditione dicemus, quo casu distin- 12 De rescis.

denda vēditiōe Vbi molestißima distinctione author noster enerat. distingue Aut venditio est ab initio nulla, aut ex post facto annullanda. Primo casu aut est nulla ratione rei: vt si scienter empta res est sacra, sancta, religiosa, publica, liber homo, &c. & non opus est rescissione. Aut est nulla propter defectū substantialium cōtractus: & subdistingue, Aut loquimur de substantialibus extrinsecis emptionis, qualia sunt merx, & pretium: & tunc, quia vitia sunt apparentia, quoque non opus est rescissione: sed contractus ab initio non valuit. §. pretium autē. hic tit. nostro. Aut loquimur de defectu substantialiū intrinsecarum. qualis est consensus, & tūc aut deficit consensus propter dolum, qui dedit causam cōtractui, & quoque non opus est rescissione: sed emptio fuit ab initio nulla. l. & eleganter. in princi. ff. de dolo. Aut defuit consensus propter metum, qui potuit cadere in constantem virum: & rescinditur emptio per actionem quod metus causa: vt C. & ff. per totum titulum, de eo, quod met. cau. Secūdo casu, quando scilicet emptio ab initio valet, sed ex postfacto annullatur: & subdistingue, Aut respicimus personas contrahentium, vt si minor contraxit, & læsus est: & rescinditur emptio per restitutionē in integrū, vt C. per totum, si aduersus venditio. Aut non respicimus personas contrahētium, sed ad ipsum contractum: & tunc, aut vendita est res habens vitium latens. & rescinditur venditio intra sex mēses, per actionem redhibitoriam. l. ex empto §. redhibitionē cum simi. ff. de act. emp Aut res vendita non est vitiosa: & tunc, si quis deceptus est vltra dimidium iusti pretij, agit vel ad supplementum pretij, vel ad rescissionem cōtractus. l. ij. C. de rescind. vend. c. cum causa. x̄. de empt. & vend.

Arrarum nomine.) Arra datur duobus modis. Primò, vt sit argumentum emptionis, quo casu potest vterque recedere ab emptione cum amissione arrarū. Secūdò, datur pro parte p̄tij: quo casu neuter à cōtractu, altero nolēte, recedere pōt.

13 §. *Diuersæ scholæ.*) Conuētio erat, † vtrū etiā esset emptio & vēditio, si species solueretur pro specie. Et quidā vt Sabinus & Cassius, tenuerunt quòd sic, & probauerunt ex versibus Homericis, quos habes hic in tex. Sed contrariam opinionem, scilicet quòd nō esset emptio, sed permutatio tenuit Proculus: primo ex illa ratione, quòd in emptiōe requirantur duo, merx scilicet, & pretiū: sed quādo datur species pro specie, vt vinum pro frumento, nō potest constare,

An sit emptio, cū species p specie soluitur

quod-

quodnam ex his sit merx, & quod sit pretium. Præterea habet & ipse pro se versus Homericos, in sexto Illiados,

Iupiter eripuit mire huic præcordia Glauco,
Qui cum Tityde demens crepitantia mutat
Arma subæratis auro visenda corusco,
Proque nouem centum, pro ferro tradidit aurum.

Quia autem Proculus habet pro se rationes firmiores, & quoque versus Homericos, meritò eius sententia præualet: quia vbi super vna re variæ sunt opiniones, statur illi, quæ habet plures vel fortiores rationes.

VERS. *Vtique tamen.*) Quando res vẽdita est surrepta. & constat vbi sit, dantur tres actiones. Primò rei vẽdicatio. Secundò condictio, qua scilicet, agitur contra personã illius qui surripuit. Tertiò actio furti. Hæ autem actiones dantur dominis tantũ. Quia autẽ emptor ante traditionẽ rei non est dominus, quæritur ergo si res empta surrepta fuerit, quibus actionibus possit repeti? Et dic venditori tanquam domino competere prædictas actiones, quas cedit emptori, & emptor virtute illius cessionis illis vti potest. 14 *Si res venditasurrepta sit, quot actiões dentur.*

De Locatione & Cõductione. Tit. XXV.

1 *Locatio generalis duplex est, temporalis & perpetua, quæ vocatur emphyteusis.*
2 *Locatio & conductio est personæ siue rei pro mercede in pecunia numerata, vel conuenta, ad vsum facta concessio.*
3 *Locationis temporalis in expressam & tacitam subdiuisio.*
4 *Duæ ex hoc contractu oriuntur actiones, actio ex locato, & actio ex conducto.*
5 *Quibus ex causis conductor possit expelli.*
6 *Actio ex conducto quando competat conductori.*
7 *Quas ob causas conductori debeat remitti pensio.*
8 *Emphyteusis definitio, definitionisq; explicatio.*
9 *Emphyteusis & locatio temporalis quid differant.*
10 *Differentia inter emphyteusim & feudum.*
11 *Emphyteusis duplex est, ecclesiastica & priuata.*
12 *Omnes contractus sunt iuris gentium, præter stipulationẽ, literarum obligationem, donationem propter nuptias, & emphyteusim: qui sunt iuris Ciuilis.*
13 *Ad quem spectet periculum rei emphyteuticæ, si perit.*
14 *Emptio & locatio in quibus conueniant.*

Secundus

Ecundus contractus, qui consensu contrahitur,
1 est locatio & conductio.quę†est duplex. Quędam
Locatio duplex. enim est temporalis, quæ scilicet fit ad certũ tempus,& illa retinuit nomen locationis. Quædam verò est perpetua, & illa aliud nomen sortita est, & dicitur emphyteusis. Primũ de locatione tẽporali dicemus. Est au-
2 tem † locatio & conductio, personæ vel rei pro mercede
Locatio quid. in pecunia numerata; vel cõuenta ad vsum facta concessio. Dico, pro mercede ad differentiam commodati.quod quoque est concessio, sed gratuita. In pecunia numerata, dico: quia si conueniatur, vt vna res detur vsui pro alia, veluti si vsui darem tibi equos hodie ad opus faciendum,vt tu mihi cras alios equos vtendos dares, non esset locatio, sed contractus innominatus,facio,vt facias. §.præterea.hic tit.nost. Dico, ad vsum, ad differentiã emptionis & venditionis, in qua res non conceditur ad vsum tãtum,sed dominium trãs-
3 fertur,si videns & tradens est dominus Est † duplex locatio temporalis,expressa & tacita. Expressa est, quando verbis expressis conueniunt de re aliqua constituta, certa mercede locanda. Tacita, quando conductor finito tempore locationis retinet rem locatam, sine aliqua alia & noua conuentione Vtriusque tamen eadẽ est natura:nã in tacita cẽsetur repetitũ id,de quo in expressa locatione conuentũ erat.

Causa efficiens istius locationis est consensus: quàm primùm enim de mercede pro re vsui danda cõuentũ est,efficit ille consensus contractum,qui locatio dicitur.Causa materialis est merx,& res quæ locatur Effectus est parere ob-
4 ligationem, quæ † obligatio parit duas actiones, actionem ex locato,& actionem ex conducto.

Hic cõtractus quas pariat [s actiones. Actio ex locato datur locatori, qua petit mercedem promissam, quam si conductor non soluit, potest expelli.Item † expellitur, si dominus rem conductam proprijs vsibus necessariã probauerit. Tertiò, si domũ reficere voluerit. Quartò, si conductor malè in re locata versetur. Extra illos casus
Quibus casibus cõductor re conducta expellatur. cõductor expelli non potest.l ędem.C.eo. Pro mercede autem sunt locatori omnia illata & inuecta tacitè obligata. l, certi.C.eod.Secundò agit locator hac actione ad restitutionem rei locatæ, in qua consequitur quoque restitutionem destructorum.l.cùm conductorem C.eodem In hac actione præstantur dolus,lata,& leuis culpa, Ideo si res cõducta dolo vel

lo vel culpa conductoris periret, periculum conductoris esset. l. in iudicio. C. eo. Sub culpa comprehenduntur primò imperitia, secundò, error: vt si fulloni vestes poliendæ datæ essent: quas mutaret: tertio ex negligentia, &c.

6 Actio ex † conducto datur conductori alicuius corporis vel rei ex his ferè causis, vt puta, si re non liceat vti, quam conduxit, quia possessio totius agri, vel partis eius non præstatur conductori, aut domus non reficitur, &c. & potest agere conductor ad remissionem mercedis. In quo tamẽ distingue, Aut conductor impeditur vti re locata, impedimẽto locatoris: & tenetur locator ad interesse, quanti scilicet conductoris interfuit re conducta vti non potuisse Aut impeditur impedimento tertij cuiusdam: & subdistingue, Aut locator potuit prohibere ne impediatur cõductor, nec prohibuit: & iterũ tenetur ad interesse, si nõ prohibuit Aut non potuit prohibere: & remittitur pensio, seruata iusta proportiõe. Itẽ agit conductor pro remissiõe pẽsionis propter sterilitatẽ, vbi scilicet recõpensari nõ potest cũ vbertate residui tẽporis. l. licet. cum simil. C. eo Remittitur quoq; † cõductori pẽsio propter vim fluminũ, graculorum, sturnorũ, aut hostiũ, vel si vredo fructum corruperit, aut Solis feruore nõ assueto id acciderit, vel ager terræmotu ita corruerit, vt nusquã sit, vel domus sine culpa cõductoris incẽdio perierit. Et breuiter propter omnẽ vim, cui resisti nõ potest, agit cõductor ad remissionem mercedis, siue pẽsionis. l. ex cõducto. ff. eo. Itẽ agit cõductor hac actione cõtra locatorẽ, si seruũ furẽ, vel vitiosum, &c. vel vasa vitiosa sciẽter siue ignorãter locauerit. l. sed addes. §. j. ff. eo. Qui aũt possint locare & cõducere, itẽ q̃ res locẽtur, vides ĩ. de empt. Et tantũ de locatiõe tẽporali, nũc de perpetua, quę emphyteosis dicitur, dicem⁹. 7

Altera actio vocatur ex conducto. Varij casus in quibus remissionẽ pẽsionis conductori fieri conuenit.

DE EMPHYTEOSI.

8 Emphyteosis † est contractus per quem dominus, retento dominio directo, & Ciuili possessione, transfert in Emphyteotam vtile dominium, & naturalem possessiõem rei immobilis, ad hoc vt singulis annis ipse vel hęredes eius, domino, suisque hæredibus annuam pensionẽ soluant. Et habet nomen à Gręco emphyteosin, quod implantare significat. Fitque cõmuniter in scriptis, nisi consuetudo regionis aliter teneat. l. j. & ibi Bartol C. de Iure emphyteo. Dico in definitione, dominum directum transferre vtile dominium

Emphyteosis.

dominiũ in emphyteotã,&c. ad differentiam emptionis. in qua trãsfertur per traditionẽ tam vtile quàm directum dominiũ, modò tradens fuerit dominus. In emphyteosi autẽ directum dominium nõ trãsfertur,sed tantùm vtile.Secundò ad differentiã locationis temporalis, in qua neq; possessio,neq; dominiũ transfertur. Sunt & † aliç differẽtiç inter locationẽ & emphyteosim, quòd locatio semper fit ad certũ tẽpus:emphyteosis autem cõmuniter in perpetuũ. Item quòd cõductor rem locatã alteri locare potest,locatore etiã irrequisito.l.nemo. C.eo. Emphyteota verò emphyteosim alienare non potest, nisi dominũ requisierit,an ipse velit emere:& si dñs directus vsq; ad tres menses distulerit,tũ potest emphyteota vẽdere cui vult,modo detur dño directo, quinquagesima pars(*der abzug*)l.fi.C.de Iure emphyteo.Dico in definitiõe rei immobilis: quia emphyteosis in rebus mobilibus constitui nõ põt,sicut nec feudũ.Et sic iterũ differt à locatione,quç tã in rebus mobilib⁹,qùã immobilibus fieri potest.Dico,vt singulis annis pensionẽ soluãt, ad differentiam feudi,propter quod vasallus nullam soluit pensionem domino directo,sed cũ suis fideliter seruit. Est & † alia differentia inter emphyteosim & feudũ,quod emphyteota emphyteosim,etiã domino inuito,statuato modo de quo suprà diximus,alienare potest: vasallus autem sine consensu domini fundum alienare non potest,vt per to.tit de proh. feu.alie.per Frid.& Lotha Dico,vel hæredes eius,ad differẽtiam vsusfructus, qui nõ transit ad hæredes.sed vnà cũ persona vsufructuarij desinit : emphyteosis etiam ad hæredes emphyteotç transit, modò soluant annuum Canonem.Est autem † emphyteosis duplex,ecclesiastica , & priuata. Emphyteosis ecclesiastica constituitur , quando œconomis videtur congruum esse quædam bona,quæ fortè alioqui non sunt satis culta, in emphyteosim dari . Et hæc amittitur, si emphyteota intra biennium canonẽ non soluerit.c.potuit. x.de locato Priuata emphyteosis est,quando aliquis priuatus vel secularis transfert vtile dominium alicuius rei in emphyteotam. Et hæc emphyteosis amittitur, si emphyteota intra triennium annuum canonem nõ soluerit.l.ij.C.de Iure emphyt. Constituitur autem vtraque emphyteosis , aut in perpetuum,vt s.neque emphyteotç. neque hæredibus eius auferatur,quãdiu pensio prçstetur. Aut cõstituitur inter certas

Margin: 9 *Discrimina hui⁹ cõtractus locationis.* — 10 *Emphyteosis a feudo.* — 11 *Emphytheosis duplex.*

inter certas personas,id est, vsque ad tertium, vel quartum gradum,&c.aut ad certum tempus,quod tamen raro fit.

Causa efficiens propinqua istius contractus,est consensus contrahentium. Causa autem remota est Ius Ciuile:nam † omnes alij contractus à Iure gentium sunt introducti,exceptis quatuor, stipulatio, literarum obligatio, donatio propter nuptias,& contractus emphyteoticus: illi enim à Iure Ciuili introducti sunt,vt gl.in §.Ius autem gentium in ver. penè.s.de Iure nat.gent.& Ciuili. Primùm enim tãtum steriles fundi concedebantur in emphyteosim, vt maiori fide & diligentia colerentur,posteà ex constitutione diui Zenonis,quæ est pars Iuris Ciuilis dispositum est,in idem seruandum esse in fertilibus fundis, vt scilicet pro annua pensione concederentur.§.adeò.hic tit.no.Effectus est,parere obligationem ex qua deinde nascitur actio, quæ vocatur condictio ex lege,scilicet diui Zenonis, quæ illum contractũ introduxit, quo petitur Canon,ab eo, cui res in emphyteosim data est,& agitur ad alia obseruanda, de quibus actum est in glo.in verb.propriam.§.adeo.hic tit.nostro.

12 Cõtractus iuris ciuilis

Actio ex hoc cõtractu.

Quando autẽ † quęritur ad quẽ pertineat periculũ,si res emphyteotica perit, distingue, Aut est cõuentũ ad quẽ spectare debeat: & spectat ad eum,qui in se suscepit. Aut nihil est cõuentũ:& tunc,Aut perit tota res,& periculũ est domini directi Aut pars rei perit,etiã maxima, & spectat ad emphyteotam, adeò quòd nihilominus tenetur ad pensionẽ.

13 Periculum rei emphyteoticæ ad quẽ spectet

ENARRATIO TEXTVS.

Si alieno arbitrio.) Vt si inter locatorẽ & cõductorẽ ita cõuenerit: Quanti Titius æstimauerit, tãti sit res locata:valet locatio, si mõ Titius arbitrator iustã mercedẽ æstimauerit.

§. *Locatio & conductio.*

Sicut enim † emptio & venditio consensu cõtrahuntur, Ita quoque locatio: & sicut in emptione substantialia contractus sunt pretium & merx,ita quoque in locatione substantialia contractus sunt,merces, & res, quæ locatur. Præterea sicut in emptione pretium arbitrio tertij committi potest,ita quoque in locatione merces. Postremò sicut in emptione pretium debet esse in numerata pecunia,alioqui esset permutatio, ita quoque in locatione merces: alioqui esset contractus innominatus,facio vt facias.

14 Variæ similitudines emptiõis et locationis.

Sed eo nomine.) Quia sicut in emptione pretiũ debet esse

certum, vel ex alterius definitione certificandum, ita quoque merces in locatione debet esse certa, vel certificanda.

Ac si naturalis esset contractus) Omnes alij contractus ex Iuris dispositione habent quædam substantialia, quæ omissa vitiant contractus: emphyteosis autem constat ex sola priuata conuentione contrahentium.

§. *Item quæritur.*) Si materia est artificis, tunc sine controuersia contrahitur emptio: si verò materia est conductoris, locatio est: quia tunc conducit tantum operam artificis.

VERS *Conductor autem*) In locatione primum seruantur illa, de quibus expressè actū est. Deinde autē, quia locatio est contractus bonæ fidei, multa veniunt præstanda ex æquo & bono, de quibus etiam expressè conuentum non est: qualia sunt, quòd locator potest petere interesse, si merces non soluatur. Item tenetur locator reficere fenestras, ostia, tecta, & parietes domus, si sine culpa conductoris perierint.

De societate. Tit. XXVI.

1 *Societas est duorum, pluriumve conuentio honeste cōtracta, ad vlteriorem quæstum, & commodiorem vsum.*
2 *Dupliciter contrahitur societas, expresse & tacite.*
3 *Expressa societas quot & quibus modis fiat.*
4 *Societas in æternum contrahi non potest.*
5 *Si in societate non est aliter conuentum, seruatur lucri & damni æqualitas secundum proprietatem geometricam.*
6 *Quando & quæ actio oriatur ex societate.*
7 *In societate præstatur dolus, lata & leuis culpa.*
8 *Quibus modis soluatur societas.*

Ertius contractus, qui consensu contrahitur, est societas. Dicitur † autem societas, duorum pluriúmve conuentio honestè contracta, ad vberiorem quæstum, & commodiorem vsum. Dico, plurium: quia contra naturam istius contractus est, quòd vnus tantū contrahat. Dico, honestè contracta: quia malorū nulla est societas. Itaque si duo conuenerint de lucro cōmunicando ex prohibita causa, vt furto, vel simili maleficio, societas non esset. l. si à reo. §. fi. cum simili. ff. de fideiuss. Dico ad vberiorem quæstum, ad differentiam

1 *Societas.*

tiam eorum, qui simul habitant in eadē habitatione, qui licet largè loquendo pro socijs haberi possint, re ipsa tamen socij non sunt: ideoque non cōpetit directa actio pro socio, sed vtilis tātū, vt Spec. in tit. de iud. § generalia. ver. hoc etiā. Contrahitur † autem societas bifariàm, expresse & tacite. 2

Expresse contrahitur, quando duo vel plures consulto & deliberatè, de rerū earum communicatione cōueniunt. Et illa † fit quatuor modis. Primò de omnibus bonis, in qua veniunt ipso Iure omnes res corporales, quo ad dominium & possessionem. Deinde hæreditates, legata, donationes causa mortis: nomina (*geldtschuld*) tamen non veniunt ipso Iure, sed alter alteri cedit actiones. l. j. ij. & iij ff. eo. Non quoque veniunt in hac societate, quæ ex prohibitis causis, furto, vel alio maleficio accesserūt. Delictorum enim fœda & turpis communio est l. si fratres. §. fi. cum legibus seq. ff. eod. Secundò, simpliciter sine mentione omnium bonorum: & tūc veniunt solùm illa, quæ ex quæstu, id est, opera personali quæruntur. Vt si quod lucrum ex emptione, venditiōe, locatione, conductione, &c. descendit. non autem hæreditates, legata, & donationes, mortis causa, &c. quia illa non ex quæstu, nec opera, sed ob meritum quoddam accedunt. l. coiri. cum seq. ff. pro socio. Tertiò fit societas alicuius certæ negotiationis, vt vini, frumenti, olei &c. Et tunc veniunt solū ex illa negotiatione quæsita, & nihil præterea, vt hic in princ. titul. nostri. Quartò contrahitur societas in vna aliqua re: & tunc vltra rem illam societas non extenditur, vt in equo vel alia re emenda. l. v. ff. pro socio.

Societas expresse cō 3 tracta.

Tacite cōtrahitur societas, vt si duo fratres maiores xxv. annis negotiati fuerint, & posuerint quid in commune, videtur tacitè societas contracta, in his scilicet negotijs, in quibus est communio. Secus tamen in hæreditate paterna communi, quia societas non est, nec competit actio pro socio, sed communi diuidundo, vel familiæ erciscundæ. Vt Bart in l. cùm duobus. §. Papinianus. ff. pro socio

Tacite cō. tracta societas.

Potest autem societas contrahi, vel ad certum tempus, vel vsque ad mortem alicuius ex socijs. Item purè, vel sub conditione. l. j. ff. eo. In æternum † autem societas nullo modo cōtrahitur. l. nulla. ff. eod. Est autem de natura istius contractus, quod seruetur id, de quo expresse partes cōuenerūt. Si autem † nihil conuentum est, seruatur æqualitas damni 4 5

Huius contractus natura.

& lucri secundum proportionem geometricam, hoc est, si Titius & Seius contraxissent societatem,& Titius posuisset ducentos aureos, Seius verò centum,tunc spectarent ad Titium duæ partes lucri,vel damni,ad Seium verò vna.

Causa efficiens societatis est, consensus contrahentium: quàmprimum enim placuit de ineunda societate, perfecta est societas,licet in commune nihil sit collatū.l.qui admit-
6 titur.ff.eo.Effectus est,parere obligationem,ex qua † nascitur actio post societatem finitam,quæ vocatur actio pro socio. In societate tamen vectigalium, in qua propter varios alios contractus neutri prodest à societate recedere, datur actio pro socio.etiam societate durante l.actione.§ nõnunquam.ff.eo. Agitur autem hac actione ad collationem rei, lucri, damni faciendam iuxta distinctionem suprà traditā. Vt si sit in omnibus bonis. agitur ad collationem omniū bonorū,& sic deinceps.Et datur hæc actio socio & hæredibus eius cõtra socium,& eius hæredes, estq; directa,id est, communis *einer hat den andern Vorzunemē*. ab vtraq; par-

Huius contract⁹ quæ actio.

7 te.§ ex quibusdā. infrà de pœna teme.litigan. In hoc † aūt contractu præstatur tantùm dolus, lata & leuis culpa, hoc est, quòd in re cõmuni socius tenetur tantā diligentiā adhibere quantā adhibet in reb⁹ proprijs.Leuissima tamē culpa nō præstatur:imputet enim sibi, qui negligentem socium elegerit.l.cum duobus.§.venit.ff.eo. §.fin.hîc titu.nostro.
8 Soluitur † autem societas. Primò morte naturali vnius ex socijs,adeò,quòd si plures sint in societate,& vnus moriatur, tota societas soluatur,nisi nouo consensu reintegrauerint, vel conuentū esset inter eos, societatem etiam post mortem alicuius ex socijs durare.l. actione. §.morte ff.eo. §.soluitur.hîc tit.nostro. Secundò morte Ciuili,vt maxima capitis diminutione, veluti si quis ex socijs esset deportatus,vel in seruitutem redactus. l.verum.§. societas.ff.eo. Tertiò,publicatione omnium bonorum. d.l.actione §.publicatione ff. eodem. Quartò, morte naturali rerum, quæ sunt in societate.Quintò,morte Ciuili rerum in societatem collatarum,veluti si conditionem mutauerint,& ex prophanis sacræ, vel religiosæ factæ fuerint, d.l.verum §.fin.ff.eo. Sextò renuntiatione tempestiua. d.l. verum.§.fi. ff.eo. Septimò,contrario consensu.§. manet,hîc ti.nos.Octauò,cessione bonorū.§.item si quis hic ti.no.Nono,finito negotio.

Soluēdæ societatis modi.

§. De

§. *De illa sane.*

Ita intellige hunc §. Titius & Seius conuenerunt, vt duæ partes lucri perueniant ad Titium, & damni tantùm tertia pars, & econtrà ad Seium duæ partes dãni, lucri verò tertia valet cõuentio: & tũc cõputatione facta. si omnibus expensis deductis lucrum superfuerit, Titio cederẽt duæ partes lucri & Seio tertia. Si autem nihil lucrati sunt, sed sunt in dãno, tunc vna pars dãni spectat ad Titium, & duæ partes ad Seiũ. Ratio hic est in textu, quia sæpe tam pretiosa alicuius est opera, vt ex industria sua omne lucrũ societati accedat.

De mandato. Tit. XXVII.

1 *Mandatum quid sit, & vnde dictum.*
2 *Mandatũ contrahitur per verba, rogo, volo, peto, cõmitto.*
3 *Expositio definitionis mandati.*
4 *Quot, & quibus modis contrahatur mandatum.*
5 *Ex mãdato duæ oriũtur actiones, actio mandati, directa, & obliqua.*
6 *Quid sit præstandum in mandato.*
7 *Quando mandatum finiatur.*
8 *Duo mandata sunt inutilia, consilium, & turpe mandatum.*
9 *Fines mandati non debent a mandatario excedi.*
10 *Quando res dicatur integra.*
11 *Contractus nominati ab initio uoluntatis, ex postfacto sunt necessitatis.*

Vartus contractus, qui consensu contrahitur, est mandatum. Dicitur † autem mandatum contractus, quo quis honestum officium & lege permissum, gratuito, tacitè vel expressè expediendum suscepit. Et dicitur mandatum, quasi manu datum: contrahitur † enim per hæc verba plerunque, rogo, volo, peto, committo, &c. l. j. ff. mand. Dico † in definitione, officium: quia hic contractus propriè est beneuolentia, quam reddit amicus amico, & ab amicitia primò sumpsit originem. Dico, honestum: quia in rebus turpibus & inhonestis non est obligatorium mandatum: vt si quis mandaret cõmittere furtũ, vel adulterium. §. illud quoque. hic ti. nostro. Dico lege permissum: quia vtcunq; mãdatum sit honestum, tamẽ si est cõtra leges, quoque non est obligatorium: veluti si quis mandaret filiofamiliàs dari pecuniam

[Margin: 1 *Mãdatum.* 2 3 *Amicitiam esse huic contractui originem.*]

mutuo,non valeret mandatũ:esset enim contra Senatuscõsultum Macedonianũ.l.j. cum simil.C. de Senatusc.Maced. Dico,gratuitò:quia si merces interuenit mãdatũ nõ est,sed locatio operarum.§.fi.hic tit.nostro.Remunerãdi tamẽ causa potest mãdator mãdatori aliquid dare,& manet nihilominus mãdatũ.l.si remunerãdi.ff mãdati.Dico,tacitè, quia quãdo me præsente patior quẽ gerere negotia mea,mandare videor.d.l.si remunerandi §.si passus ff.mand.Dico,expediendum suscepit:quia si quis administrat negotium in absentia alicuius sua sponte sine mandato suscepto, mandatũ non est,sed quasi contractus:ideoq; non oritur actio mãdati,sed actio negotiorum gestorum.§.igitur. Ĩ.ti. proximo.

4 Contrahitur autem † mandatum sex modis.Primò,mea tantùm gratia,veluti si mandem,vt negotia mea geras, vel pro me fideiubeas. Secundò, alieni tantum gratia, veluti si mãdo tibi,vt Titij negotia geras.Tertio gratia mea & aliena,puta, vt mea & Titij negotia geras. Quartò, gratia tua & mea, veluti si mandem,vt credas procuratori meo pecuniam sub vsuris.Quintò,tua & aliena gratia ,veluti si mando,vt Titio sub vsuris pecuniam credas.Si autem mandarẽ, vt ei crederes pecuniam sine vsuris , esset mandatum tantũ gratia aliena.Sextò.gratia mea,tua & aliena,veluti vt pecuniam mihi & Titio sub vsuris credas. Si autem tua tantum gratia sit mandatum, vt hoc modo. Titi, rogo te , vt des pecuniam sub vsuris:mandatum non est,sed consilium, nec oritur actio mandati . Potest autem mandatum contrahi inter præsentes vel absentes,per nuntium vel epistolam. Item purè, in diem,à die,vel sub conditione.

Quot modis mandatum cõtrahatur.

Causa efficiens istius cõtractus est consensus. Effectus est, si mandatum à mandatario est susceptum, quod parit obligationem:si autem ab eo susceptũ nõ est,nihil parit:est enim ab initio liberum,mandatum suscipere,vel nõ suscipere,susceptum tamen obligat suscipientem,iuxta regulam. Cõtractus nominati ab initio sunt volũtatis ,ex postfacto autem

5 necessitatis.sicut.C.de act.& obl.Obligatio † autem illa parit duas actiones,actionẽ mandati directã, & actionẽ mandati contrariã.Actio mãdati directa,datur mãdati,qua petit rẽ ex mãdato suo emptã,vnà cũ fructibus:vel si mãdatũ expeditũ nõ est agit ad interesse: veluti si Titio mãdassem,vt Lypsiç in nũdinis mea negotia gereret:quia acceptasset mãdatum

Huius contractus actiones.

datũ, nec tamen gessisset, cõpeteret mihi actio mãdati directa cõtra eũ in quantũ mea interest, negotia gesta non esse. Si autẽ nihil interest, nulla datur actio, etiam si mãdatũ susceptũ expeditũ nõ est l. si procuratorẽ. §. mandati actio. ff. mand. Actio mandati contraria datur mandatario, eiusq; hę redibus contra mandantem, eiusq; hæredes postquàm man datũ impleuit, qua petit quod mandantis nomine expẽdit, in qua veniunt quoq; vsurę. Veluti si mãdatarius empturus nomine mandãtis, acciperet ad hoc pecuniã mutuo sub vsuris agit quoque hac actione ad vsuras contra mandantem. Item datur hæc actio procuratoribus, & fideiussoribus. §. si quid autem. suprà de fideiussor. Item datur ei, qui pro alio promittit animo nouandi.

Quando † autẽ quęritur, quid præstetur in mandato distingue. Aut est tale mandatũ. in quo requiritur exactissima diligentia, vt in causis forensibus, quæ mandantur procuratori: & tenetur procurator præstare leuissimam culpam l. à procuratore. C. mand. Aut est tale mandatum, in quo requiritur exacta diligentia, vt soluere pecuniã, ędificare domum, &c. & tenetur mandatarius præstare leuem culpam. l. in re mandata. C. mandati. Idem dic de illis, quæ requirũt modicam diligentiam, vt portare literas, vel simile quiddam: nisi mandatarius in se receperit custodiam vel mercedem: tunc enim teneretur etiam de periculo rei. quod nota contra vectores & nuntios. l. eum, qui. §. si epistolam. ff. de furt. De casu autem fortuito non tenetur. 6 *In mãdato quid præstetur.*

Finitur † autem mandatum primò, si re integra mãdatarius reuocauit. Dicitur autem re integra, si eo tempore renuntiet is, quo mandati integrum ius explicandi eandem rem per se vel per alium reseruatum sit. Si tamen mandatarius post negotium susceptum aduersam valetudinem, capitales inimicitias, aut similes causas prætendere possit, tunc quoque renuntiatio habet locum. l. si mandauero. §. fi. cum trib. legib. seq. ff mand. Secundò, morte mandatarij re integra. Tertio morte mandantis re integra. Si tamẽ post mortem mandantis mandatarius mandatum fuerit executus, & ignorauerit mandantem mortuum, subueniretur ei ex æquitate. §. rectè. hic ti. nostro. 7 *Quomodo finiatur mãdatum.*

EXPOSITIO TEXTVS.

Aut si volente.) Id est, si Titius fideiussisset pro Sẽpronio, creditor

creditor autem, qui eum fideiussorem accepisset, egit cum eo ex fideiussoria causa, Titius autem mãdet, vt cum Sempronio reo principali agat suo periculo, mandatum dicitur contractum gratia tua & mandantis.

Stipuleris.) Exemplum. Caius dedit Seio centum aureos, & vult alium delegare, qui pro eo promittat, ita vt fiat nouatio, Seius autem creditor recusat, ideoque Caius, principalis debitor mandat Seio creditori suscipere promissionem à delegato, suo periculo: hoc mandatum vtique fit mandantis & mandatarij gratia.

8 §. *Tua tantũ gratia.*) Mandatũ † inutile est duplex consilium, & turpe mandatũ Mandatũ tua tantũ gratia est consiliũ, ideoq; nõ obligatoriũ, quum ex cõsilio nemo teneatur. In hoc tamẽ distingue, Aut loquimur in cõtractibus: & tũc si consiliũ sit bona fide, & nõ tenetur consulens, modò mandatarius alioqui fuisset facturus etiã si nõ fuisset cõsultum. Si autẽ non fuisset alioqui facturus: & tenetur cõsulẽs. l. si remunerandi. §. planè. ff. mãdati. Aut est consiliũ fraudulentũ, vt puta, quia cõsulens sciebat quẽ breui cessurũ bonis, & mandauit vt quis illi daret pecuniã mutuò: certè cõsulẽs hoc casu tenetur actione de dolo. l. quòd si cùm scires. ff. de dolo. Aut loquimur in delictis: & tũc aut delictũ est sequutum: & tenetur consulẽs illi, in cuius perniciẽ cõsuluit. eius enim ope factũ esse intelligitur. l. qui seruo. ff. de furtis. Aut delictũ non est secutũ: & tũc, aut loquimur de grauioribus delictis, qualia sunt, magna furta, item cædes, & similia: & punitur consulens extraordinariè. i. nõ est certa pœna in iure expressa, quæ debet imponi illi, qui consuluit vt quis delinqueret, sed punitur, arbitrio iudicis. Et est ratio, quia in leuioribus spectatur exitus, non voluntas: secus autem in grauioribus. l. in eum. ff de extraor. crimi. Aut loquimur de leuibus, vt de iniuria verbali, &c. & non tenetur consulens. l. item apud Labionem. §. si curauerit. ff. de iniurijs.

De mãdato inutili.

Non tamen vllam) Consulens tamen tenetur illi, in cuius perniciem consuluit. d. l. qui seruo. ff. de furtis.

§. *Is qui exequitur mandatum.*

9 Regula est, fines † mandati diligenter custodire debere, nec ab eis recedi. In hac distinguẽs, Aut mandatũ est generale, nec habet determinatam & certam formam: vt mãdo alicui, vt emat mihi librum, nec tamen exprimo pretium: & valet

Regula generalis in mandato.

& valet emptio pro quocunque pretio res empta sit. l.præterea ff mandati. Aut mandatum habet specificam & determinatam formam puta,quia mando tibi , vt domum meã vendas pro centum aureis : & tunc si mandatarius maioris vendiderit.valet vẽditio,quia maiori summæ inest minor. Si verò minoris,non valet,& possum domum meam,non obstante venditione vendicare,nisi emptor sit paratus reliquũ,quod deest summæ addere.l.dilig&ẽter. ff.eo.Sic quoq; si mando vt emas mihi rem pro cẽtũ aureis,maioris emere nõ licet,minoris verò sic:quia maiori summæ inest minor.

Integra res sit.)Res dicitur† integra multis modis. In procuratore ad litem dicitur integra ante litem cõtestatã,vt colligitur ex l.nulla.C. de procu.In procuratore autẽ ad negotia integra res est,si nõdum fecit præparamenta necessaria. Exemplum : Si tibi mandassem, vt ædifices mihi domum quandiu lapides & ligna parata non sunt,res integra est , & potest mandatum reuocari à parte mandantis.&c. 10 **Res integra quod modis dicatur.**

§. *Mandatum non suscipere.*

Regulariter † omnes contractus nominati ab initio sunt volũtatis,ex postfacto autem necessitatis. l. sicut.C. de act. & oblig.In mandato tamen,est speciale, quia mandatarius etiam mandato suscepto re integra pœnitere potest , & renuntiare.Ratio istius specialitatis hæc est , quod ex mandato tum demum datur actio directa postquam cœpit interesse mandantis:sed re integra,mandantis nihil interest , ergo nulla competit actio,& per consequens habet locum reuocatio:quæ ratio cessat in aliis contractibus. 11 **Singulare in mãdato.**

Nulla mercede constituta.)Si enim incerta fuerit constituta merces,fit contractus innominatus,do vt facias,& competit actio præscriptis verbis.

De obligationibus,quæ ex quasi cõtractu nascuntur. Tit. XXVIII.

1 *Quasi contractus dicitur,quando quis obligatur ignorans.*
2 *Ex obligatione quasi contractuum sex oriuntur actiones.*
3 *Actio negotiorum gestorum oritur,quando quis sua sponte aliena negotia necessario in alicuius absentia vtiliter gerit.*
4 *Actio negotiorũ gestorũ est duplex,directa, & cõtraria,*
5 *Ad quid teneatur negotiorum gestor.*

6 Actio

6 *Actio tutelæ quare dicatur ex quasi contractu oriri.*
7 *Actio tutelę quando datur, & quod sit duplex.*
8 *Actio communi diuidundo quid sit, & quotuplex.* (*uidenda.*
9 *Familię ercifcũdæ actio est, quæ datur pro vniuersitate di-*
10 *Actio familię ercifcundæ est duplex, directa, & vtilis.*
11 *Actio ex testamento quæ sit.*
12 *Condictio indebiti quare dicatur oriri ex quasi cõtractu.*
13 *Enumeratio actionum, quæ datur in confitentem in simplũ, in negantem vero in duplum.*

Diximus suprà causam actionis personalis esse obligationem, obligationis autem causas, cõtractus, quasi contractus, delicta, quasi delicta. De contractibus hucusque dictum est, nunc de quasi contra-
1 ctibus dicemus Dicitur † autem quasi contractus, quando quis obligatur ignorans. Dico, ignorans, ad differentiã verorum contractuum, in quibus consensus est de substantia: sed in quasi contractibus, licet vtrinq; non sit consensus, leges tamen interim consentiunt nomine ignorantis, præsumentes neminem tam stultum, quin velit conditionẽ suam etiam absens meliorem fieri. ꝟ igitur. hic titu. nostro.

Quasi contractus.

2 Oriuntur † autem ex obligatione quasi contractuum sex actiones.

Actio
- Negotiorum gestorum.
- Tutelæ.
- Communi diuidundo.
- Familiæ ercifcundæ.
- Ex testamento.
- Condictio indebiti.

ℭ DE ACTIONE NEGOTIORVM gestorum.

3 Actio † negotiorũ gestorũ oritur, quando quis sua sponte aliena negotia necessaria in alicuius absentia vtiliter gerit. Dico, sua sponte: si enim alterius gerit negotia rogatus, non datur actio neg. gest. sed actio mandati Secundò, ad differentiã tutelæ, in qua tutores quoq; gerunt aliena negotia, non tamen sua spõte, sed ex necessitate, ideoq; specialis actio ad hoc est prodita scilicet actio tutelæ. Dico, aliena, ad differentiam propriorum negotiorũ, ex quorũ gestione nulla datur actio Dico, necessaria: quia si quis tantùm vtiliter gerit sine necessitate, hac actio non datur, sed permittitur expẽsarum ablatio,

Actio negotiorũ gestorum.

ablatio, si sine lęsione prioris status auferri possunt. l. sed an vtrò. §. is aũt. & l. ex duobus. ff. de neg. gest. Dico, in alicuius absentia: nam si gero alterius negotia in eius præsentia, videor ab eo habere mandatum, ideoq; hæc actio nō cōpetit, sed actio mandati. l. remunerandi. §. si passus. ff mād. Dico, vtiliter gerit: vtcunque enim effectus non sequatur, tamen si quis vtiliter gerit, datur hęc actio Exēplum: Si medicus curaret absentis cuiusdā filiũ, nec posset restituere pristinę sanitati, ita quòd filius moreretur, tenetur nihilominus pater medico actione negotiorũ gestorũ. Et habet hęc actio quoque locũ, si tantùm vnũ negotium gestum sit, secundũ glo. hic, in verb. negotiorũ. Est autem † actio negotiorũ gestorũ duplex, directa, & cōtraria. Directa datur ei, cuius negotium gestum est, eiusq; hæredi contra gestorem, vt reddat rationē administrationis, & reficiat si quid malè administrauit. Cōtraria datur ipsi gestori, eiusq; heredi, quia repetit, si quid impendit de suo. Cessat tamen hæc actio contraria in multis casibus. Primò ratione affectionis, vt si vitricus ex paterna affectione præstitisset priuigno alimenta, vel maritus vxorem ægrā ex maritali affectiōe curasset, &c. l. si paterno. C. de neg. gest. Secundò, si quis prohibuisset quem eius negotia gerere. l. fin. ff. de neg. gest. Vide Io. de Plat. hic. 4 *Actio negot. gesto. duplex.*

Quando † autem quæritur, ad quid teneatur negotiorũ gestor, distingue, Aut loquimur de gestis: & tunc si nullus adfuit, qui potuit commodiùs gerere, regulariter tenetur de dolo, lata, & leui culpa. l. tutori. C. de neg. ge. Si autem adfuit diligentior, qui potuisset commodiùs gerere, tenetur gestor de leuissima culpa. §. sicut. hic titu nost. Interdum tamē tantùm tenetur de dolo: vt si aliquis videret mea bona distrahi, coactus affectione meis negotijs gerendis se obtulit, l. iij. §. interdũ. ff. de neg. ge. Aut loquimur de neglectis negotijs, & tunc, aut accessit vt gesturus omnia: & indistinctè tenetur de neglectis. Aut accessit vt gesturus aliqua: & tunc aut diligentior aderat, qui volebat omnia gerere: & quoque tenetur negligens de omnibus. Aut nemo aderat: & tenetur tantùm de susceptis, non autem de neglectis. Vide Ang. hic. 5 *Neg. gest. de quo teneatur.*

ℭ DE ACTIONE TVTELÆ.

Secunda est actio tutelæ, quæ † ideo dicitur ex quasi contractu orta, quia inter tutorē & pupillũ oritur obligatio, pupillo etiā ignorāte & nō cōsentiente, imò inuito. Quia aũt nihil 6] *Tutelæ actio quare sit ex quasi contractu.*

nihil inter se contraxerunt, neque ex delicto, aut quasi delicto obligati sunt, dicitur hæc actio ex quasi contractu procedere, & oritur † hæc actio, tutela finita. Est autem duplex,
7 directa, & cotraria. Directa datur pupillo contra tutorē finita tutela, vt reddat rationē suæ administrationis. Contraria verò datur tutori cōtra pupillū qua repetit, si quid in rē pupilli impēdit, vel pro eo fuerit obligatus. Idē dic de actione tutelæ, quę datur cōtra eū, qui gessit tutelā nomine alterius tutoris, &c. Quid aūt, & quotuplex sit tutela, supra dictum est. Præstat autem tutor regulariter dolum, latam culpam, & leuem culpam l. quicquid. C arbitrium tutelæ.

ℭ DE ACTIONE COMMVNI diuidundo.

8 Tertia est † actio cōmuni diuidūdo, quæ cōpetit pro rebus singularibus diuidendis, vel pro his, quæ in rei communi expēsa sunt, vel si quis solus ex re cōmuni fructus perceperit. Veluti, si duobus fundus esset legatus, & vnus solus ex eo fructus percepisset: certè obligatus esset alteri. Quia aūt neque cōtraxit, neq; deliquit, neque quasi deliquit, ex quasi cōtractu obligatio orta est. Est aūt duplex hæc actio, directa, & vtilis. Directa datur iis, qui habent rerū dominiū in re cōmuni: vtilis verò illis, qui habent quasi dominū: veluti his, qui emerunt rem communem bona fide à nō domino. De hac actione infrà dicemus, de actionibus mixtis.

Actio communi diuidundo.

ℭ DE ACTIONE FAMILIÆ erciscundo.

9 Quarta † est actio familiæ erciscūde, quæ cōpetit pro vniuersitate, veluti pro hæreditate diuidenda. Quia verò hæredes inter se nihil cōtraxerunt, ex quasi contractu videntur obligati, vt diuidāt. Differt aūt hæc actio à superiori, quòd illa datur pro rebus singularibus diuidēdis, hæc aūt pro vni-
10 uersitate. Et est † quoq; dupelx: Directa, & vtilis. Directa datur hæredibus, siue ex testamēto, siue ab intestato sint hæredes. Vtilis verò est, quæ datur bonorum possessoribus, quia de iure ciuili hæredes non sunt: & de hac infra dicemus.

ℭ DE ACTIONE EX TESTAMENTO.

11 Quinta est † actio ex testamento, quæ competit legatarijs, eorumque hæredibus pro legatis, contra hæredes grauatos. Licet enim legatarij cum hæredibus nihil contraxerint, tamen hæredes adeundo hæreditatem, cum omnibus

legata

legatarijs & creditoribus quasi contrahere videntur.

ℭ DE CONDICTIONE INDEBITI.

Sexta est † condictio indebiti, quæ ideò dicitur oriri ex quasi cōtractu, quia quando quis soluit quod nō debet, putās tamē se debere, potiùs distrahere, quā cōtrahere videtur, ideoque ex quasi contractu obligat accipientem, quod postea reddere tenetur. Quid autem sit indebitum, & quando habet locum cōdictio indebiti, supra dictū est de indebito. 12

ENARRATIO TEXTVS.

§. Ex quibusdam.

Sunt quædam † actiones, quæ dantur in confitētem, in simplum, in negantem autē in duplum: quia inficiando lis crescit, quales sunt actio damni, iniuriæ, ex lege Aquilia, actio depositi ex quatuor causis, incendio, naufragio, ruina, &c. & actio ex testamento, quę competit pro legatis ad pias causas. §. furti. ỹ. de actionib. In illis actionibus dicit textus hic, si quid indebitè soluatur, nō potest repeti per cōdictionem indebiti. Exēpli causa: Si quis ageret contra me, quòd penes me deposuerit centū aureos in incendio, licet depositū nō sit penes me, sed penes alium: ego autē vereor, si negem depositū, & ipse me vicerit, quod condēnatio fiat contra me in duplum propter inficiationē, ideoque ante condēnationem soluo depositum: iam quæritur si postea constiterit actorē nihil penes me, sed penes aliū deposuisse, vtrum ego illud simplum, quod indebitè solui, per condictionem indebiti repetere possim? Et deciditur quod non: videor enim tacitè transegisse cum deponēte, & potuit fieri si litigassem quòd fuissem damnatus in duplo, quare debeo contentus esse, quòd solutio simpli me liberauit. 13

Ex lege Aquilia) Vt si quis alterius seruū me præsente interfecisset, & ego accuser, licet nō fecerim, tamē quia vereor quòd cōdemnatio fiat in duplū si negarē, do illi simplum, posteà vtrūque cōstiterit me non fecisse, tamē illud simplū indebitè solutū repeti nō potest: quia ex quibus causis lis inficiando crescit, ex ijsdem indebitè solutum non repetitur.

VER. *Quæ certa constituta*) Erant enim olim quatuor genera legatorum, per vendicationē, per damnationem, per sinendi modum, & per præceptionem: sed illa hodie sunt sublata. Vide quæ dixi supra in §. sed olim. de legat.

Per quas personas nobis obligatio acquiritur. Tit. XXIX

1 *Peculium filiorumfamilias quomodo diuidatur, & quantum pater in illo habeat iuris.*

ic Titulus differt à superiori, per quas personas res nobis acquiruntur, quod ille loquitur de acquirendo rerum dominio, hic autem de acquirenda obligatione.

Peculiū filiorūfamil. quotuplex.

1 Peculium † filiorumfamiliàs est quadruplex, scilicet profectitium, aduentitium, castrense, & quasi castrense. In profectitio habet pater proprietatem & vsumfructū, in aduentitio habet filius dominium, & pater vsumfructum, in castrēsi vel quasi castrensi, pater nihil habet: ideoque si filius ex peculio castrensi vel quasi castrensi contraxerit obligationem sibi acquirit: si autem ex peculio aduentitio cōtraxerit, proprietas obligationis pertinet ad filium, exercitium verò actionis ad patrem. In peculio profectitio omnis obligatio indistinctè quæritur patri.

Quibus modis tollitur obligatio Tit. XXX.

1 *Obligationes tolluntur duobus modis, ope exceptionis, & ipso iure.*
2 *Quomodo, & quibus modis tollantur obligationes ope exceptionis.*
3 *Solutio est actualis satisfactio per ipsū debitorē, si est habilis persona, vel per aliū eiꝰ nomine creditori idoneo facta.*
4 *Acceptilatio quid sit, & vnde dicta.*
5 *Acceptilatio fit duobus modis, simpliciter, & per aquilianam stipulationem.*
6 *Quodlibet eodem genere solui debet, quo est colligatum.*
7 *Nouatio est prioris obligationis in posteriorē transfusio.*
8 *Nouatio est duplex, propria & impropria.*
9 *Propria nouationis in verā & in quasi nouationē subdiuisio.*

Vibus modis obligationes ex contractibus, & quasi contractibus constituantur, ex superioribus colligi potest: nunc autem dicendum erit qua ratione obligationes ex illis duabus causis contractæ, tolli possint. Obligatiōes enim ex delicto vel quasi de-

ictoꝛ

licto ortæ, non tolluntur simili modo, vt infra dicemus. Tolluntur † autem illæ obligationes duobus modis, aut ope exceptionis, aut ipso iure. 1

Ope exceptionis † dicuntur tolli, quando naturalis obligatio tantum sublata est, ciuili remanente, ex qua adhuc competit actio, quæ tamen per exceptionem eliditur. Fit autem hoc multis modis, videlicet per omnes exceptiones peremptorias iuris. Et primo ratione pacti, vt si creditor facit debitori suo pactum de non petendo, liberat eum à naturali obligatione. Quia autem ciuilis obligatio per hoc nudum pactum tolli non potuit, competit creditori adhuc actio contra debitorem, quem debitor per exceptionem pacti de non petendo, elidit. Et sic obligatio ope exceptionis tollitur Secundò, ratione doli, vel metus: vt si quis dolo, vel metu inductus est ad promittendum per stipulationem propter dolum vel metum, naturaliter non obligatur, quia defuit consensus. Propter promissionem tamē adhuc durat ciuilis obligatio, quæ tribuit stipulatori actionem: sed illa eliditur ope exceptionis doli, vel metus, &c. Idē dic de exceptionibus non num. pec iurisiurādi. & iuramēto voluntario, & omnibus aliis exceptionibus perēptoriis iuris, quæ elidūt ciuilē obligationem, non ipso iure, sed ope exceptionis Tertiò, rei iudicatæ ratione, vt si quis me conueniret in iudicio pro centū, & iudex ferret pro me sententiam absolutoriā, quę trāsiret in rē iudicatā, per illā esse liberat' à naturali obligatione: ciuilis tñ remaneret, à qua liberarer opponendo exceptionem rei iudicatæ l iij ff. de exceptio. Quartò rōne tēporis, vt si emissem bona fide à creditore hypothecā aliquā, posset debitor, cuius est hypotheca, à me vendicare. Tamē si possideo eā triginta annis, liberor: ita ꝙ si me cōueniret exceptiōe præscriptionis me defendere possem. Quintò, per chirographi exceptionē: nā creditor restituēdo debitori chirographū, aut instrumētū, videtur ei tacitè facere pactionē de nō petēdo. l. Labeo ait, ff. de pactis. 2

Exceptiōis ope quomodo dicūtur tolli obligationes.

Ipso iure dicitur tolli obligatio, quādo omnino extinguitur, nec aliquę reliquię, neq; naturalis, neq; ciuilis obligationis durant: & fit multis modis. Primò, solutione. Secundò, acceptilatione. Tertiò, nouatione & delegatione, Quartò, contrario consensu. Quintò, compensatione. Sextò, confusione, Septimò, oblatione, depositione, & consignatione

Obligatio quando dicatur tolli ipso iure.

pecuniæ

pecuniæ debitæ. Octauò, interitu speciei debitæ sine culpa debitoris. Huc refer omnes exceptiones perẽptorias facti, siue intentionis, siue litis finitæ. Primũ dicemus de solutione.

3 Est aũt† solutio, actualis satisfactio per ipsum debitorẽ, si est habilis persona, vel per alium eius nomine, creditori idoneo facta. Dico, si est habilis persona, quia prodigus, furiosus, pupillus, &c. licet debeant, nõ tamẽ sine tutorũ vel curatorũ authoritate soluere debẽt. Dico, vel per aliũ eius nomine: quia tutores, & curatores, nomine pupillorũ, & minorũ soluunt. Item procuratores, & quilibet administratores. Itẽ quilibet pro alio soluere potest. Dico, creditori idoneo: quia pupillo, & similibus, nõ potest fieri solutio, sed tutoribus & curatoribus. De quo vide §. at ex contrario. cum § sequen. iuncta gl in verb. soluerit. s̃. quibus alien. licet, vel non. Dico, actualis, propter res incorporales, quæ sicut tradi non possunt, ita nec solui. Dico, satisfactio, quia omnis satisfactio, siue fiat pignoribus, siue fideiussoribus, volente creditore, pro solutione habetur. l. satisfactio. cum gl. ff. de solu. Et sic solutione est sublata omnis obligatio, adeò quòd non opus sit soluẽti se defendere exceptione. Si tamen exceptionẽ solutionis obiecerit, non dicitur exceptio Iuris, sed facti, siue intentionis, siue litis finitæ, vt ỹ. de exceptionibus dicemus.

4 **Acceptilatio.** Acceptilatio,† est quidam distractus obligationis, in quo ad similitudinẽ stipulationis interrogatio debitoris præcedere, & responsio creditoris sequi debet ad hoc vt debitor à naturali & Ciuili obligatione liberetur. Et habet nomen ab acceptũ ferre, quasi creditor dicat, Habeo pro recepto, quod mihi debebas, etiã si nulla solutio intercesserit. Dico, in definitione, distractus, ad differentiam stipulationis, quę quoq; fit per interrogationẽ & respõsionẽ: sed ea tẽdit ad obligandũ, hæc vero ad liberandũ. Dico, ad similitudinẽ stipulationis, ad differentiã nudi pacti de nõ petẽdo, per quod tollitur tantùm naturalis obligatio, Ciuili remanente integra, à qua tamen ope exceptionis reus quoque liberatur. Dico, interrogatio debitoris, & respõsio creditoris: quia in hoc distractu debitor interrogat creditorẽ: Quod ego tibi promisi, habésne acceptum? Creditor respõdet, Habeo acceptũ. i. habeo pro recepto, licet nihil solutũ sit. Dico, debitorẽ ab vtraque obligatiõe liberari: quia acceptilatio est propriè imaginaria solutio. Sicuti ergo ꝑ verà, & actualę solutionẽ, oĩs tollitur

obligatio,

obligatio, ita quoque per illā imaginariam solutionem tollitur obligatio verbis contracta. Fit autē† acceptilatio duobus modis, per simplicem acceptilationem. & per Aquilianam stipulationem. Simplex acceptilatio locum habet in sublatione obligationis, quę ex stipulatiōe orta est: ea enim, quia solennibus verbis est contracta, contrarijs solennibus verbis tolli potest: quia nihil tam naturale, quàm vnūquodque eodem genere dissolui, quo colligatum est. l. nihil tam naturale. ff. de regu. Iur. Acceptilatio autem, quæ per Aquilianam stipulationem fit, habet locum in alijs obligationibus, quæ ex contractibus Iuris gentium sumpserunt originem: Illæ autem, quia aut re aut consensu contrahuntur, nudis verbis tolli nō possunt. Quodlibet † enim eodem genere dissoluitur, quo est colligatum. Trāsfundantur autem illę obligationes primùm in Aquiliana stipulatione, & postea fiat acceptilatio. Aquiliana stipulatio fit hoc modo: Si Titius mihi deberet centum ex causa mutui, & esset quoq; obligatus ex causa emptionis, illæ obligationes tolli non possunt per acceptilationem, quia re & consensu sunt contractæ. Si tamen ego ita stipulor à Titio debitore, Titi, promittis mihi ex causa stipulationis omne id, ad quod ex quibuscunque alijs causis mihi obligatus es? Si Titius promittit, iam omnes illæ obligationes siue re, siue consensu contractæ fuerint, transfusæ sunt in stipulationem, adeò quòd iam non habeantur pro obligationibus, re, & consensu contractis, sed verbis. Iā itaque post illam obligationē transfusam Titius debitor interrogat creditorem, Habésne acceptum, quod hodierno die per Aquilianam stipulationem tibi promisi? Si creditor respōdet, habeo, acceptūq; tuli, &c. Titi' debitor oīo est liberatus: primum enim oēs obligationes sunt trāsfusæ in Aquilianā stipulationē, obligatio aūt ex illa stipulatione contrarijs verbis per acceptilationem. s. sublata est.

5

6

Formæ Aquilianæ stipulationis.

Tertius modus, quo obligatio ipso Iure tollitur, est nouatio. Dicitur† autem nouatio, prioris obligationis in posteriorē transfusio. Et habet nomen à nouādo. Est † autem duplex, propria, & impropria. Propria nouatio est, quæ obligationem primam simpliciter tollit, & transfundit in secundam. Et ea † quoque est duplex, vera nouatio, & quasi nouatio. Vera nouatio est, quando quis eandem rem quæ sibi debebatur, ab eodem debitore aliquid addendo vel

7

8

Nouatio.

9

T mi-

minuendo, æquè principaliter ſtipulatur, vt hoc modo, Titi, promittis mihi vſumfructum fundi tui? Si ipſe promittit, poſteà ſtipulor, Titi, promittis mihi totum fundum tuum? Et ipſe promittit: iam quæritur, vtrum prima ſtipulatio, quæ continet minus ſit transfuſa in poſteriorem? Circa quod dic, illam ſtipulationem fieri bifariam. Aut enim expreſsè agitur, quòd ſecunda ſtipulatio fiat animo nouandi: & tūc trāsfunditur prima in ſecundam. Si verò non agitur expreſsè de nouando, non fit nouatio, ſed agitur ex vtraque ſtipulatione Et hoc verum, quando quis ſtipulatur ab eodem debitore. Si autem noua perſona in ſecundam ſtipulationem acceſſerit veluti ſi debitor delegaret aliū, qui per ſtipulationē promitteret ſtipulatori quod ipſe debebat, fieret nouatio per delegationem, quia acceſſit noua perſona. l. fi. C. de noua Quaſi nouatio eſt, quæ fit per ſtipulationem pœnalem, hoc modo: Titi, promittis mihi ædificare domum, & ſi non ædificaueris intra annum, promittis nomine pœnæ centū? Iam quæritur, vtrum cum iſta pœna, ædificare domum, adhuc ſit in obligatione, vel vtrum per ſtipulationem pœnalem illa obligatio ſit nouata: & diſtingue. Aut eſt expreſsè actum de vtroque ſoluendo: & vtrunq; debetur. Aut eſt tātum de pœna actum: & prior obligatio eſt nouata. Aut nihil eſt actum: & tunc in dubio quoque debetur ſolum pœna Vide Doct. in l. ita ſtipulatus. ff. de verb. obl Impropria nouatio eſt, quando prima obligatione manente, adijcitur ſecunda obligatio, quod fit per litis conteſtationem & ſententiam. Per litis conteſtationem enim in multis cauſis hæredes incipiunt eſſe obligati, qui antè obligati nō erant. Sic quoque per ſententiam adiicitur noua obligatio priori, quia vltra primam actionem oritur quoque actio ex ſententia, quæ vocatur, in factum.

Cōtrarius conſenſus. Quartò tollitur obligatio ipſo Iure per contrarium conſenſum. Quod habet locum primo in obligationibus, quæ conſenſu contrahuntur, traditione rei, vel ſolutione pretij nondum ſecuta: & ſic re integra &c. Secundò, habet locū in quibuſdam maleficijs, vt in iniuria, quæ diſſimulatione tollitur, quo ad ius partis. Vide glo. hic in verb. quæ conſenſu.

Compenſatio. Quintò tollitur per compenſationem, de qua. j. in §. *Confuſio.* Compenſationes. de actionibus.

Sexto tollitur confuſione, quod fit, ſi debitor fit heres creditoris,

ditoris, vel creditor heres debitoris: tunc confunduntur eorum bona, & tolluntur obligationes, quę inter eos contractæ erant. l. debitori. C. de pact. cum simili. in glo. ibi allega.

Oblatio. Septimò tollitur oblatione, depositione, consignatione, vt hoc modo: Si debitor pecuniam debitam, quam creditor recusat accipere, consignat, & deponit in publico, ipso Iure liberatus est ab obligatione sortis & vsurarum. l. acceptam. cum gl. C. de vsur.

Interitus speciei. Octauò tollitur, si species debita sine culpa debitoris interierit. l. si ex legati. ff. de verb. oblig.

Nonò tollitur transfusione: vt cùm debitor deportatur, vel aliud delictum committit, propter quod omnia bona publicantur: tunc transfunduntur obligationes in fiscum, ita vt debitor ipso Iure liberetur, & fiscus teneatur creditoribus, vt successor. l. si debitori. in prin. ff. de solu. Vide glo fi. hic tit. nostro. Et huc refer omnes exceptiones litis finitæ.

VERS. *Quicquid te mihi*

Non opus est, creditorem vti omnibus istis verbis, quæ sunt in textu, sed satis est interrogare de sua obligatione.

§. *Quo genere.*

Acceptilatio enim à Iure Ciuili est introducta: contractus autem ex consensu & re, sunt Iuris gentium: & Ius Ciuile non potest tollere, quæ sunt Iuris gentium. §. fi. de legi. agna. tut. Ergo &c.

❡ FINIS LIBRI TERTII Institutionum Imperialium.

CLARISSIMI VIRI D. MELchioris Kling I. V. Doctor. in Quartum Imperialium Institutionum Librum Dictata.

De obligationibus, quæ ex delicto nascuntur. Tit. I.

1 *Delicta sunt duplicia priuata & publica.*

2 *Delictorum priuatorum quatuor sunt species, furtum, rapina damnum & iniuria.*

1 *Delicta duplicia.* X quatuor causis, quibus obligationes nascuntur, duæ sunt absolutæ, contractus s. & quasi contractus: restant posteriores duæ, delicta, & quasi delicta Sunt † autem delicta duplicia, priuata, & publica. Priuata persequimur ciuiliter, & criminaliter. Ciuiliter quando petimus. vt pœna nobis adiudicetur. Criminaliter, quando agimus, vt reus luat pœnam in corpore vel præstet quid fisco. Sunt † autem quatuor species priuatorum delictorum. Furtum, Rapina, Damnum, Iniuria. De publicis infrà audiemus in ti. fi. de priuatis autem dicemus ordine. & primùm de furto.

2 *Quatuor species priuatorum delictorum.*

DE FVRTO.

1 *Furtum quid sit & vnde dictum.*
2 *Definitionis furti explicatio.*
3 *Ex furto duæ oriuntur actiones, condictio furtiua, & actio furti.*
4 *Condictio furtiva datur habenti ius, non autem dominium rei surreptæ.*
5 *Actione furti hodie agitur ad pœnam corporalem.*
6 *Actio furti cui, & contra quem competat.*
7 *Domino rei surreptæ datur vendicatio rei.*
8 *Furtum quinque solidorum secundum ius feudorum puniendum pœna laquei, minus vero virgis expiandum.*
9 *Impunita furta quæ dicantur.*
10 *Suscipiẽs rẽ furtiuam scienter, hodie tenetur actione furti.*

Est

EST autem † furtum contrectatio fraudulosa rei alienæ mobilis, corporalis, vel etiam vsus eius, possessionísve. quæ fit animo lucri faciendi, inuito domino, quod iure naturali est prohibitū cōmittere. Et habet nomē à furuo, id est, nigro eò quòd clàm, & obscurè fit, & plerūq; nocte: vel à fraude, vel à ferendo .i. auferendo: vel à græco verbo pherein, q̄ ferre siue portare significat, vnde etiam ipsi phores quasi ablatores deduxerūt. l. j. ff. de furtis. §. furtū hic tit. nostro. Dico in definitione, contrectatio: quia sine actuali contrectatione furtum non dicitur fieri, licet voluntas, vel verba, vel scriptura interueniant. Sola enim cogitatio, vel scriptura, furē non faciunt l. j. ff. de furtis, Dico, fraudulosa: quia si quis credat aliquem facilè permissurum contrectare res suas, contrectando non committit furtum. Item, si quis putat sibi licere clanculum surripere res suas proprias, & surripit rem alienam, putans propriam, surripiendo non committit furtum. §. quia tamen. j̄ de vi bon. rap. Dico rei alienæ: quia in re propria quis non potest cōmittere furtū. Secus si habet cum alio rem cōmunem, vt l. si socius ff. de fur. Dico, mobilis: quia immobilia propter sui immensitatem contrectari non possunt. §. quod autem. s̄ de vsuc. Si tamen quis cretam de fundo alieno abstulerit, furtum committit, nō quia fodit cretam, sed abstulit. l. si certæ ff. de furtis. Dico corporalis: quia res incorporales sicuti nec tradi, nec possideri possunt, ita nec contrectari. l. seruus. §. incorporales ff. de acqui. rer. domi. Dico, vsus, possessionísve: quia si creditor vtitur pignore, & depositarius deposito, furtum committunt. §. furtum autem hic titul. nostro. Dico, animo lucrifaciendi: propter eos, qui res alienas contractant, non tamen animo furandi: furtum enim non cōmittunt. §. item si is. s̄. de vsuca. & præscript. Dico, domino inuito: quia quando fit volēte domino, etiā si surripiēs putat inuito domino fieri, furtū non est. §. placuit. cū §. seq. hic tit. nost. Dico quod iure naturali prohibitum est committere: quia ius naturale dicit: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Hinc est, quòd Scythæ, qui iure scripto carent, nullum delictum grauius puniunt, quàm furtum, vt apud Iustinum. De furti diuisione hic nihil dicemus, licet olim in furtum manifestum, & non manifestum diuideretur, tamen illa diuisio hodie non habet locum, sed eadem ratio

1 Furtum:

 est de

3 est de furto quocunque modo contracto. Oriuntur † autē
Actiones ex furto duæ actiones. Condictio furtiua, & actio furti.
ex furto. Condictio furtiua datur domino eiusq; hæredi, cōtra furem, eiusque hæredē si aliquid de furto ad eos peruenit, vel lis cum fure contestata sit ad persecutionem rei ablatę, siue
4 eius æstimationē. Si † tamē is cui res surrepta est, dominus non sit, sed habuerit forte ius in re, puta ius pignoris, datur ei condictio certi, &c. Venit autem in hac actione res ipsa, etiam impensis, & diligentia furis melior facta. Hoc verum, si extat res: si autem nō extat, venit æstimatio rei quāti plurimi fuerit à tempore furti, etiā si res sine culpa furis perierit: semper enim fur moram facere videtur. l. in re. §. si ex causa. ff. de condict. furt. Et hæc actio est ciuilis.

Actio autem furti est criminalis, & datur ad pœnam: o-
5 lim in quadruplum & duplū: hodie † autem, quia illa distin-
Actio fur- ctio sublata est, agitur hac actione, vt fur luat pœnā in corpo-
ti crimi- 6 re. Datur † autem hæc actio omnibus, quorum interest
nalis. ex honesta & probabili causa, vt puta domino, quasi domi-
Quibus no, &c. de quibus in textu. Mitigatur tamen pœna pro-
competat. pter minorem ætatem. Competit verò contra furem, siue pubes, siue impubes fuerit, dumtamen sit doli capax l. impuberem. ff de furtis Deinde contra eum, qui furi prębuit opem, siue consilium ad surripiendas res. Sed hoc est verum, si furtum esset secutum, alioqui non datur l. si is. ff. de furtis. Et hæc actio non datur, contra hæredes furis, quia est pœnalis. § non autem. infrà, de perpet. & temp a-
7 ctionibus. Datur † quoque domino, cui res surrepta est, rei
Rei vēdi- vendicatio, qua vendicat rem suam, à quocunque fuerit pos-
catio et ad sessa. Item actio ad exhibendum, qua agit contra possiden-
exhibendū tem, vt detur inspectio rei possessæ.
etiam 8 Pœna † autem furti de Iure consuetudinario, est pœna la-
competūt. quei, quæ secūdum iura feudorum habet locū, si quis fuerit furatus valēs quinq; solidos: si min⁹ furatus fuerit, virgis castigatur. §. si quis quinq; solidos. de pace tenē. & eius violat.
Furtum 9 Impunita † furta sunt, quæ fiūt permittēte Iure, quale fuit
impunitū. furtū Iudęorū in Ægypto. Itē si quis furaretur res Turcarum, siue aliorum Barbarorum. l. nō solum. C. de commer. & merca Item si quis surripit res aleatoris. l. j. ff. de aleato. Hæc & similia puniri non possunt: qui enim facit aliquid lege permittente, non peccat. l. Graccus. C. de adulteriis.

EXPO-

EXPOSITIO TEXTVS. §. *Oblatum furtum.*

Si rem furtiuam dedit alicui cuſtodiendam, is autem, qui cuſtodiam ſuſcepit, timet ne apud eũ inueniatur, ideoq; offert tertio cuſtodiendam, apud quem ſi concepta fuerit, habet contra offerentẽ actionem oblati furti. Hodie †ſuſcipiens rem furtiuam ſcienter, & celãs, tenetur actione furti. 10 *Receptator.*

Rem apud ſe.) Hodie non poteſt quis cogi, vt permittat quẽ ſcrutari in domo ſua, vtrum ibi ſint res furtiuæ, ſiue furto ſubtractæ. Expedit enim patrifamilias ne ſecreta patrimonij ſui pandantur. Hoc tamen fallit, quando eſſet ſuſpicio contra aliquem, & apparẽt iudicia, quod res eſſet in domo alicuius: quia tunc poteſt implorare officium Iudicis, vt detur familia pro quærendo furto Ita tamen, vt quærens primum iuret de calumnia. Vide Ioan. de Plat. hic.

Præſtæ actiones.) Id eſt, quæ ex requiſitione oriebantur, ab vſu communi receſſerunt. Si verò furem ſuſceperit, & celauerit, fur non eſt, ſed receptator: & punitur eadem pœna qua fur. Vide totum tit. ff. de recept.

An neutro.) Et videtur quòd neutro teneatur, quia delictum eſt factum cum conſenſu & voluntate domini. Furtũ autem fit, quando quid contrectatur inuito domino, ſed tamen contrarium hic deciditur.

Contra eum dari.) Datur enim actio in duplum ad intereſſe pro ſeruo corrupto, & quoque furti actio in duplum. *Affectus punitur ſine effectu.*

Conſilium corruptoris.) Hic vides puniri affectum ſine effectu ſecuto. Punitur enim Titius hic de ſeruo corrupto, cũ tamen corruptus non ſit, quod videtur eſſe contra regulã, Cogitationis pœnam nemo patitur. l. cogitationis. ff. de pœnis. Sed dic illũ affectum per ſigna exteriora hic fuiſſe demonſtratum: ideoque punitur.

§. *interdum.*) Agit pater contra furem tantùm, vt fur puniatur etiã de iure veteri. Non enim poterat petere duplũ, vel quadruplum: quia liberi hominis nulla eſt æſtimatio. Prętereà, duplum & quadruplum petebat is, qui erat dominus rei ablatæ: ſed pater non eſt dominus filij, cùm ſit liber homo. l. cum hæredes. §. fin. ff. de acqui. poſſ.

Non tenetur.) Id eſt, ſi furtum non eſt ſecutum: ſi verò ſecutum eſt, tenetur. vt ſuprà diximus, de mandato.

§. *Hi qui* Quia ex delicto filij, contra patrem, & ſerui contra dominum, non competit actio furti.

Filius patri surripiens.

Quia nec ex alia ulla causa.) Res à filio patri surrepta fit furtiua,& sic vitiosa,ideoq; vsucapi nō potest ab alio possessore,qui emit eam à filio. Pater tamen non potest agere cōtra filium actione furti: quia est actio famosa,quæ inter patrem & filium non habet locum. Sicuti quoq; vxor si furata sit marito, non tenetur actione furti, sed actione rerum amotarum. Itaq; si filius habet castrense vel quasi castrense peculium,vnde possit soluere,datur patri contra eum actio in factum.l.si quis vxori.§.j.& ij.ff.de furt. Quod hic dicitur,dominum non habere actionem furti contra seruum fu rem,procedit,si sint leuiora furta:tunc enim publicè vindicanda non sunt.Si verò sint magna furta, agitur contra eos criminaliter.l.respiciendum.§.furta.ff.de pœnis.

Cuius interest.) Ratione honestæ causæ,vel ratione custodiæ,vel ratione possessionis,vel iuris realis.

Agere posse.) Quia eius interest ratione iuris,quod habet in pignore.

De furto facto fulloni, & commodatario

In personam.) Scilicet debitoris. Hic nota commodius esse agere actione reali quàm actione personali.

§. *Quæ de fullone.*) Sicuti fullo, & sarcinator propter custodiam,quam præstant,habent cōtra furem actionem furti, si sunt soluendo,ita quoq; commodatarius,quia eius interest ratione custodiç. In hoc tamen differunt, quòd si fullo, vel sarcinator,soluendo sunt domino,nulla competit actio contra furem. In re commodata autem sublata, habet Dominus electionem,vel agere contra commodatarium actione commodati,vel contra furem actione furti. Vna tamen electa,ad alteram redire non potest. Ratio autem istius differentiæ est,quia commodatum fit gratia vnius tantùm scilicet commodatarij, ideóque ex liberalitate domini cōmodantis,fauemur ipsi domino, vt habeat electionem contra quem agere velit. Sed cum fullone, & sarcinatore fit locatio ratione vtriusq;: quare si fullo custodiam suscepit,& est soluendo,ipse agit actione furti re sublata.

Commodatam acceperit) Id est, semper dominus habet electionem, siue commodatarius sit pro parte soluendo, siue si in solidum soluendo.

§. *Furti actio.siue dupli*) Pœna autem criminalis furti,de iure nouo est,quòd fustigetur Auth.sed nouo iure.C.de seruis fugitiuis.Hoc fallit,si sit famosus, qui scilicet sępius furatus

sit, vel

sit, vel alioqui magnum furtum cōmiserit, vt gl. in d. Auth. sed nouo iure. & tunc suspenditur. Secundò fallit, quādo furtiuedo frangit publicam pacem: tunc enim pro furto quinque solidorū suspenditur. Ita loquimur. §. si quis quinq; solidos. de pace tenenda in vsib. Feud. Tertiò fallit, si per statuta & consuetudines prouinciarum aliter est dispositum.

De vi bonorum raptorum. Tit. II.

1 *Rapina est cōtrectatio rei alienæ mobilis, vi, et dolo malo facta.*
2 *Actio vi bon. rapt. introducta est ab edicto prætoris, cuius tria sunt capita.*
3 *Actio vi bon. rap cui, & contra quem detur.*
4 *Rapina & furtum quot, & quibus modis differant.*

Apina,† est contrectatio rei alienæ mobilis, vi, & dolo malo facta. Explicationē generis, & quarundam differentiarum, vide s. de fur. Dico in definitione, rei mobilis: quia immobiles rapi non possunt, sicuti nec occupari, sed propriè inuadi dicuntur. Dico, vi, ad differentiam furti, quòd clam fit. Dico, dolo malo: quia si quis rem alienam rapuerit, putans suam esse, errore ductus, hac actione non tenetur, sed aliter punitur, vt audiemus in textu. 1 *Rapina.*

Oritur autem ex hoc delicto actio, quę vocatur vi bonorum raptorum. Et est† inducta per edictum prætoris, quod habet tria capita. Primum caput est, quando coactis, id est, coadunatis hominibus est datum damnum. Secundū, cùm non coadunati sunt homines, sed simpliciter res aliqua dolo malo per vim rapta est. Et istis duobus capitibus pœna est quadruplum intra annum vtilē, post annū verò simplū. In quadruplo autem comprehēditur persecutio rei. l. ij. ff. de vi bonorum rapt. Tertium caput est, vbi est damnum datū in turba, ad hoc principaliter nō congregata, sed ad rapiētis cursum & clamorem aduentitia. Eius pœna est duplum intra annum vtilem: post annum, simplum, vt colligitur ex d. l. ij. & l. prætor ait §. erit. ff. eod. Datur† autem hęc actio ei, cuius interest, res raptas non esse, eiusq; hæredibus: de quo interesse, vide quæ suprà dixi de furtis. 2 *Huius deli cti actio.* 3 *Cui compe tat, & adversus quē.*

Et datur contra raptorē. & eum, qui præbuit opem, & auxilium. Illi verò qui publicas vias obsident, & rapiunt, vltimo sup-

mo supplicio afficiuntur, secundum consuetudines regionum. Vide Bar. in l. capitalium.§.famosos.ff.de pœnis.

EXPOSITIO Textus.

Et est intra annum vtilem) Pro anno vtili, intelligite quadriennium.l.superuacuam C.de tempo.in integ resti.

4 VERS. *Quadruplum*) Vides† hic esse duas differẽtias inter furtũ & rapinã. Prima, quòd in duplo, vel in quadruplo furti non inest rei persecutio: sed in quadruplo rapinę inest rei persecutio, ita quòd pœna rapinæ in effectu tantùm triplum est, Secunda differentia non distinguitur vtrum sit raptor manifestus, vel non manifestus; semper enim in quadruplo punitur.

Furti, & rapinæ discrimina.

Quam qui clã amouet) Ratio quòd raptor mitius punitur, quã fur manifestus hæc est, quòd raptor se exponit periculo mortis inuadendo. fur autem nõ sic. Secundò, quòd furtum est frequentius, quàm rapinà, debet itaq; seueriùs puniri propter exemplum.l.aut facta.§.fi.ff.de pœnis

VERS *Quod non solum*) Nota hic, quòd rapina habet locum in rebus mobilibus, inuasio autem in rebus immobilibus. Si quis autem dolosè inuadit res immobiles, tenetur eas restituere cum fructibus.

De lege Aquilia. Tit. III.

1 *Damnum quid hic significet, & vnde dictum.*
2 *Tria sunt actionis iniuria damni, capita. & nu. 3.*
4 *Differentia inter præsentem ac sequentem titulum.*
5 *In quibus personis imperitia non excuset.*
6 *Quando ex vna re, duæ oriuntur actiones, criminalis scilicet & ciuilis, vna intentata, potest & altera intentari.*
7 *Actio directa inquantum differat ab vtili.*

1 Amnum, † de quo hic loquimur, dicitur propriè, quando quis dolo, culpa, siue iniuria seruũ, siue quadrupedẽ alterius occiderit, vulnerauerit, vel alioqui res eius fregerit, ruperit, aut vsserit. Et habet nomẽ à demo, quasi sit adẽptio, siue diminutio patrimonij.l.iij. ff.de dã.infec. Dico, dolo siue culpa: quia si quis seruũ alienũ, insidiatorẽ siue quadrupedẽ ad sui defensionẽ vel casu occiderit, hac lege non tenetur: quia quod quis ad corporis siue vitæ suæ defensionem facit, iustè facit.l.vt vim ff.de

Damnum hic.

ff de iust. & iu. Secundò dico, dolo & culpa, propter infantes & furiosos. qui cùm non habeant animi iudicium, non possunt dici damnum dare. Sub culpa comprehende imperitiam, siue negligentiam, vt si quis foueam lupis fecerit, eo loco quo frequenter homines ire solent: vel si quis equos cõmiserit ei, qui propter imperitiam non potuit gubernare, siue retinere. Itẽ si quis stipulam suam, siue spinam incẽdit, & ignis latius euagatus, vicini segetem, siue vineam læsit, quoque tenetur hac actione, nisi subita vis venti id effecerit. l. qui occidit. §. in hac. ff ad leg. Aqui. Dico, iniuria, ad differẽtiam quadrupedum siue animalium irrationabilium, quæ dicuntur pauperiem facere, & non damnum, cùm in eis non sit iniuria: sensu enim carent: vt ꝭ si quadr. paup. fec. dicatur. Seruum, dico: quia si quis liberum hominem occiderit, tenetur leg. Cornelia, de sicarijs, & punitur ferro. §. item lex Cornelia. j. de pub. iud Dico, seruum vel quadrupedem vulnerauerit: iterum ad differentiã liberi hominis: qui enim liberũ hominẽ vulnerat, tenetur actione iniuriarũ, de qua in tit. seq. Dico, res eius fregerit, &c. quia omnia dãna, quibuscunq; modis fiant in rebus nostris, huc referenda sunt.

Oritur autẽ actio ex hoc delicto, quæ dicitur damni iniuria, quæ est introducta ab Aquilio Tribuno, & † habet tria capita Ex primo capite tenetur is, qui alienũ seruum, alienamve quadrupedem, quæ pecudum numero venit, quales sunt muli, asini, oues, boues, &c. iniuria occiderit. In seruo tamen occiso distingue Aut est occisus casu: & occidens nõ tenetur. Aut dolo: & tũc occidẽs tenetur leg. Corne de sicarijs, & tanquã homicida punitur gladio. Et si lege Aquilia prius actũ sit, nihilominus potest etiã agere lege Cornelia de sicarijs. l inde Neratius §. si dolo ff ad leg. Aqui. Aut est occisus culpa & locum habet actio legis Aquiliæ, & quoq; extraordinariè punitur occidens. In actione l. Aquiliæ primùm venit æstimatio occisi quanti plurimi eo anno vendi potuisset. Secundò, omne damnũ, quod ex illo facto occidit, veluti si seruus esset hæres institutus & priusquàm iussu domini hæreditatem adiret occideretur teneretur occidens non tantùm de seruo occiso, sed etiã de damno priuatæ hæreditatis. § illud hic tit. nostro. Secundũ caput nõ est in vsu. 2 *Huius edicti actio.* *Quid in hac actione veniat.*

Ex tertio † capite, competit actio pro omni damno cæterarum rerũ, vt puta si quis seruum, vel eam quadrupedem, 3

quæ

quæ pecudum numero venit,vulnerauit,vel eam quadrupedem. quæ pecudum numero non est , veluti canem, vel feram bestiam occiderit. Prætereà , si damnum est datum in aliis omnibus rebus,quæ anima carent,quod fit rumpẽdo, frangendo, vrendo, &c.competit hæc actio. In hoc tamen distingue, Aut quis dedit damnum suo corpore in aliud corpus,veluti si sua manu seruum vulnerauerit:& datur directa actio legis Aquiliæ.Aut datur damnum à non corpore in corpus , veluti si quis pecus alienum ita incluserit, vt fame perierit & necaretur. Vel de corpore datur damnum in non corpus, veluti si quis tibi annulum de manu excussserit.vt in aquam caderet.His duobus casibus datur vtilis actio.l.Aquiliæ,& quoque actio in factum. Aut datur damnum de non corpore in non corpus,veluti si quis misericordia ductus debitorem meum incarceratum soluerit,vt liber fieret:& habet locum actio in factum subsidiaria . Vide gl. fi.hic.Obligatur autem is,qui damnum dedit,ex tertio capite, ad æstimationem rei,quanti ea res triginta diebus proximis fuerit.

EXPOSITIO TEXTVS.

Si *aliter periculum effugere non potest.*) Aut si cum moderamine inculpatę tutelæ.Differt † hic titulus à titu sequen.

4 *Discrimen huius ti.cũ seq.* quòd in hoc accipitur iniuria pro omni eo,quod est factum non iure , siue per dolum, siue per culpam fiat:in titulo autem sequenti accipitur pro contumelia in qua venit tãtum dolus,non culpa.Secundò,quod actio l . Aquiliæ datur ad damnum resarciendum regulariter , in hac actione autem iniuriarum agitur ad vindictam.

VERS. *Nam si id.*) Vides itaque duo requiri ad hoc. vt quem casus fortuitus in hac actione excuset. Primò, ludens iaculis sit talis,qui consueuit similia facere.Secundò, quòd faciat loco consueto,alioqui non excusatur.

Neque proclamauit..) Hũc textum nota ad hoc,si vicinus timet ne ex ædibus suis alteri vicino damnum accidat,propter ædes eius malè emandatas, vt primò denuntiet vicino ædes esse emendandas ; vt damnum euitetur. quod si vicinus contempserit, & posteà ex ædibus denuntiantis damnum datum est, non tenetur : quia alter potuit præcauere. Hoc quoque colligitur ex l. qui foueas.ff.eod.tit.

Vbi im- [s VERS. *Imperitia quoque culpæ.*) Quod † dicitur imperitiam

tiã culpæ annumerari, procedit in medico & artificibus, qui artẽ aliquam profitentur. Item in iudice, qui propter imperitiam malè iudicat: eo enim ipso quòd se locat pro iudice & assessore, videtur se asserere peritum, & ideo tenetur de imperitia. l. si iudex. ff. de varijs & extraordin. cogn. In alijs enim, si se peritos non asserunt, hoc non procedit. *peritia cul pæ ascribatur.*

Sed quanti id in eo anno.) Ita tamen quod æstimatio fiat, quanti res cõmuniter valuerit, non ex singulari affectione.

Longe aliquando pluris) Vt si quis occidisset cæcum, qui ante annum cæcus non fuerat, occidens in plus teneretur, quam in æstimationem damni: tenetur enim præstare æstimationem sani hominis, cùm mutilatum occiderit.

Qua ratione.) Hæc actio quoq; alia ratione est pœnalis, quia per inficiationẽ crescit in duplũ. §. in duplum J. de act.

VERS. *Ideoq; constat.*) Nisi hæres inde factus sit locupletior, vtputa, quia tu occidisti bouem, & hæres tuus comedit carnes eius, gl. in d. l. inde Neratius. ff. ad leg Aquil.

§. *Liberum autem est.*) Nota ex hoc textu optimam regulã. Quãdo † ex eodẽ delicto oriuntur duæ actiones, ciuilis & criminalis, quòd vna intẽtata altera quoq; potest intẽtari. Et est liberum actori à qua actione velit incipere. In hoc tamen distingue, Aut vtraque actio tendit ad vindictam & tunc vna peracta, altera non competit. Exempli causa: Si liber homo iniuria esset occisus, tenetur occidẽs primũ actione iniuriarũ: deinde quoq; de homicidio ex lege Corn. de sicarijs. Hę ambę actiones tendunt ad vindictam: quare vna electa, altera non habet locum, debet tamen accusatio primùm eligi. l. prætor edixit. §. si dicatur. ff de iniur Aut vna tendit ad persecutionem rei familiaris, & altera ad vindictã: & tũc licet in eodẽ libello non possint simul intentari, iuxta l. interdum. ff. de publ. iud. tamen vna peracta, altera nihilominus durat, vt in terminis nostris. Primum enim agi potest ciuiliter ad æstimationem serui occisi ex l. Aquilia: qua actione finita, potest nihilominus intentari publica accusatio legis Corneliæ de sicarijs. Idem dic de furto, rapina & similibus. Ex rapina enim cõpetunt duæ actiones. Prima est quadruplum, in qua inest persecutio rei raptæ. Secunda est criminalis, de qua iam diximus quæ tendit ad vindictã. Ita loquitur text. noster hic, & l. prætor ait. §. hoc edicto. ff. de vi. bon. rap. & l. vnica. C. quando ciui. act. cri. præiud. 7 *Actio vti-*

6 *Duę actiones simul intentatę.*

§. Ce-

tilis & directa. § *Ceterum placuit*) Licet differētia† sit inter actionem directam & vtilem, quantum ad verba, in effectu tamen nulla est differentia. Idem enim consequitur agens actione vtili, quod consequitur actione directa: nam vtrinq; emendatio damni præstatur: vt colligitur ex l antepe. ff. de nego. gest. Dicitur autem propriè directa actio, quæ cōpetit ex verbis & mēte leg. xij. tab. vtilis verò dicitur, quādo non expresse cōstat ex verbis leg. xij. tab. Sed Iurisconsulti ex interpretatione introducūt. l. pe. ff. si quad. paup. fec. dic. Actio in factū subsidiaria legis Aquiliæ est à prætore in subsidiū l. Aquiliæ introducta, vbi lex xij. tab. expresse nōprouidit: nec alij Iuriscons. per interpretationem dederunt vtilem actionem.

De iniurijs. Tit. IIII

1 *Iniuria hic proprie dicitur, quando quis dolo malo liberi hominis corpus, dignitatem vel famam lædit.*
2 *Iniuria fit quatuor modis, re, verbis, literis, & gestis.*
3 *Impuberes, & furiosi, licet poßint pati iniuriam, facere tamen non poßunt.*
4 *Actio iniuriarum vnde, & quando nascatur.*
5 *Actio iniuriarum quibus, & contra quos cōpetat. & nu. 6.*
7 *Contra quēcunq; actio de dolo, ratione personæ, locū habet, contra eundem & actio iniuriarum intentari potest.*
8 *De iniuria potest quis vel ciuiliter, vel criminaliter agere.*
9 *Pœna æstimari debet pro dignitate personæ eius, qui iniuriam paßus est, & pro facti atrocitate.*
10 *Iniuriæ atrocitas ex quatuor perpenditur, ex ipso facto, loco, persona, & ex loco vulneris.*
11 *Alterutra actione electa, actor ea debet esse contentus.*
12 *Qui non teneantur actione iniuriarum.*
13 *Actio iniuriarum tollitur septem modis.*
14 *Conuentus actione iniuriarum, si soluit ante condemnationem id, in quod poterat condemnari, non fit infamis.*
15 *Differentia inter sententiam iniquam, & iniustam.*

1 *Iniuria hic*

Niuria, vt hic † sumitur, dicitur propriè, quando quis dolo malo liberi hominis corpus, dignitatem vel famam lędit. Dico, dolo malo: quia si quis ioco, aut certando, vel etiam inuitus quem lędit, non tenetur hac actione. leg. illud relatum. §. j. & l, si cum seruo. ff. eo. Secundò dico, dolo, ad diffe-

rentiam damni legis Aquiliæ, vbi quoq; locum habet
ſima culpa.hic autē tantū dolus. Dico,liberi hominis:
im qui ſeruum læſerit, habet locū actio legis Aquiliæ.
,lęſit:nā ſi liber homo occiditur,agitur propriè l. Cor-
ſicarijs,& inſtituitur publicum iudicium.
t autem † iniuria quatuor modis,re, verbis, literis, & 2
. Re, quoties manus inferuntur : quod ſit, quando Quot mo-
ſe pulſatum aut verberatum , vel domum ſuam vi in dis fiat in-
am dicit.Et actio ex hac iniuria deſcendens, eſt ciuilis, iuria.
on prætoria : competit enim ex lege Cornelia. ideoque
rpetua,id eſt xxx annis,vt gl.hic in §. ſed & lex Cor-
in verbo, introduxit. Huc refer, ſi quis domum ab-
s ſignat , vel liberum hominem pro ſeruo fugitiuo
, vel ſtuprum etiam in ancillam alicuius committit,
n inferiorem vicinum aliquid proijcit, vel in ſuperio-
vicinum fumum immittit.l.ſi iniurię.l.ſi ſtuprū.l ſi in-
rum cum ſimil.ff.eo. Et iſto caſu tenetur actor proba-
eſſe facta animo iniuriandi : omnia enim iſta ſine in-
fieri poſſunt. Verbis fit iniuria, cùm alicui conuicium Cōuicium.
veluti, ſi quis fur nominatur.Huc quoque refer. ſi quis
uſſores idoneos reprobat , vel fideiuſſores in iniuriam
toris interpellat. l. ſi creditor.ff. eo Et in iſtis duobus
bus quoque requiritur,ea eſſe facta animo iniuriandi.
ris fit iniuria,cùm quis librum,carmen , vel hiſtoriam
nfamiam alicuius pertinentem, ſcripſerit , vel componi
uerit Nec refert ediderit nomine ſuo, vel alieno,an ad-
o nomine eius in quem ſcripſit necne. Idem dic de eo,
talem ſcripturam curauit emendam vel vendendā.Et cō
t pro hac iniuria publica accuſatio , imponiturque pœ-
apitalis l.vnica C.de famo.lib.Geſtu fit iniuria.vt ſi quis
ur veſte lugubri.vel ſqualida ad iniuriā alicuius. vel bar-
,capilloſque demittit.vel alioqui faciem quis mutet,ſi-
inguam in contumeliam alicuius extedat.Et in hac quoq;
requiritur.quò d actor probet, eum animo iniuriādi fe-
e.In alijs enim ſpeciebus iniuriarū regulariter probatio
onitur reo,videlicet, vt probet ſe non animo iniurian-
eciſſe.Et iniuria,quæ verbis,& geſtu fit,eſt à prætore in-
ducta. ideoque annalis, nec poſt lapſum anni de ea agi
eſt.l.ſi non conuicij.cum ſimil.C.de.iniurijs.gloſ.in di-
§. ſed & lex Cornelia,in verb. introduxit. hic titul . no-
ſtro.

ſtro. Poſſunt autem facere iniuriam,& hac actione conueni-
3 ri omnes, qui iniuriam pati poſſunt. Hoc † tamen fallit in fu-
rioſis,& in impuberibus, qui licet patiantur iniuriam, ipſi ta-
men iniuriam propriè facere non poſſunt. Nam iniuria ex
effectu facientis conſiſtit.

Huius delicti actio.

4 Oritur † autem ex hoc delicto actio, quæ vocatur actio
iniuriarũ: quæ tum demum naſcitur, ſi iniuriam paſſus eam
ad animum reuocauerit. Si enim quis aduertit,& non repu
tat pro iniuria, ſed ridet, nec curat, actio iniuriarum nõ na-
ſcitur. Vel etiam ſi eſſet rata, tamen per diſſimulationem
aboleretur, niſi corpus læderetur. §. fi. cum ibi no. hic tit.

Quibus cõpetat.

5 noſtro. Et datur † hæc actio primùm illi, qui ſeipſum paſſus
eſt iniuriari. Secundò datur patri, qui per liberos ſuos in-
iuriam paſſus eſt, licet filiofamiliàs pro ſua perſona quoque
actio iniuriarum competat, iuxta l. filiusfamilias. ff. de actio.
& obli. pater tamen habet exercitium actionis. Tertiò

Actiones pro iniuria vxori illata.

datur marito propter iniuriam illatam vxori, non au-
tem econtrà: vxores enim à viris, non viri ab vxori-
bus, defendendi ſunt. §. patitur. hic titul. noſtro. Et pro
iniuria illata vxori competunt tres actiones. Primò pa-
tri vxoris, Secundò, marito eius. Tertiò, ſocero, ſi maritus
adhuc erat in poteſtate: nec vnius actio per aliam conſumi-
tur. l. j. in fi. ff. eo. Quartò, datur hæredibus, ſi facta eſt iniu-
ria cadaueri, oſſibus,& epitaphio defuncti, vel ſi quis famæ
defuncti inſidietur. l. oſſa ff. de relig. & ſum. fu. & d. l. j. §. ſi
fortè. ff. eod. Quintò, datur domino pro atroci iniuria illa-
ta ſeruo: vel ſi atrox non fuerit, in contumeliam tamen do-
mini facta ſit, adhuc competit actio. §. ſeruis autem. hic tit.
6 noſtro. Et datur † primò contra eum, qui fecit iniuriam.
Secundò, in eum, qui dolo malo curauit vt fieret. Tertiò,
in eum qui mandauit alicui vt faceret iniuriam. Quar-
tò in eum, qui conduxit aliquem ad hoc. Quintò, in
eum qui perſuaſit alicui aliàs nolenti, vt ſibi obediret ad in-
iuriam faciendam. §. non ſolum. hic tit. noſtro. l. non ſolum.
in prin. & §. ſi mandato, cùm ſeq. ff. eo. Contra impuberes ta-
men & furioſos, vt ſ. diximus, non datur: quia hîc requiritur
dolus qui non poteſt eſſe in furioſo & impubere infantiæ
7 proximo. Et in † ſumma, contra quemcunque actio de dolo
ratione perſonæ locum habet, contra eundem habet quoque
locum actio iniuriarum. Hinc ſequitur contra vniuerſitatem
aliquam

uam, siue senatum, actionem iniuriarum propriè inten-
non posse, quia vniuersitas de facili dolum non potest
mittere. l. sed si ex dolo. §. sed an municipes. ff. de dolo.
tra hæredes quoque & hæredibus hęc actio non datur,
lis fuerit contestata. l. iniuriarum actio. ff eodē. Condē
is autem hac actione infamatur. § ex quibusdā ĩ de pœ
eme. litig. Qui vult vitare infamiam, defendat se per
curatorem: tunc enim sententia fertur non contra ipsum
cipalem, sed contra procuratorem. l. j. C. de sentē. & in-
). om. iu. De omni † iniuria potest quis vel ciuiliter vel 8
inaliter agere. Ciuiliter agit, quando petit pœnam sibi
idicari: & datur actio in tantum, in quantum iniuriam
us ad animum reuocauerit: vt cùm dicit in libello, se
le tot vel tot aureos amittere, quàm talem iniuriam pa
cet in tali æstimatione plerunque iudicis taxatio atten-
ur. Criminaliter agit, quando petit iniuriantem puniri
orpore, vel ad pœnam pecuniariam fisco applicandam:
unc iudex potest pœnam imponere ex arbitrio, adeò
od suum arbitrium vsque ad mortem extendere possit,
ndum. gl. in §. in summa. in ver. extraordinaria. hic
nostro: modò facti qualitatem diligēter perpendat, quod
t, si considerat dignitatem eius, qui iniuriam passus est: 9
ea enim augetur, siue minuitur, pœna: Alioqui pœna
runque augetur, si iniuria est atrox, quod † fit quatuor 10
dis. Primò, ex ipso facto, vt si quis fustibus cæsus esset.
undò, ex loco, vt si in foro, vel in conspectu prætoris in-
ia facta est. Tertiò, ex persona, vt si quis magistratum
uria affecerit. Quartò ex loco vulneris, vt si quis in o-
o percussus esset, &c. Si † tamen ciuilis vel criminalis 11
io electa fuerit, actor vna contentus esse debet, nec po-
t redire ad aliam: vtraque enim tendit ad vindictam. l.
etor edixit. §. si dicatur. ff. eo. nisi vna cum iniuria quo-
e damnum datum esset: tunc enim etiam post criminalē
ionem posset quis agere ad damnum, vt gl. & Doc. in §.
ic tit. nostro. Excusatur † autem quis ab actione. Primò 12
ione officij, vt si quis in magistratu constitutus quid ex-
uitur, vel paulò durius quem alloquitur, siue iubeat in-
rcerari, non videtur hoc facere causa iniuriæ. Iuris enim
cutio non habet iniuriam l. iniuriarum actio. ff. eo.
undò, si veritatem dicit is qui iniuria afficit aliquem,

V sed

De omni iniuria, & ciuiliter et criminaliter agi posse.

Dignitatē in infligendà pœna attendi.

Grauitas iniuriæ, ex quibus perpendenda sit.

Nō admitti ĩ hac actione variationem.

ſed in hoc diſtingue, Aut Reipub. intereſt hoc ſcire, veluti ſi quis obijceret alicui, eum eſſe ſpurium, vel damnatum de homicidio, &c. ſi vera ſunt, non teneretur obijciens: Reip. enim intereſt eius infamiam notā eſſe, ne ad teſtimonia vel dignitates admittatur. Aut reipub. non intereſt ſcire, veluti ſi quis obijceret alicui, quòd eſt cæcus vel claudus, &cet. & tunc tenetur obijciens. l. eum, qui nocentem. cum ibi, not. per Bar. ff. de iniur. Tertiò, ſi quis facit iniuriam cauſa vindicandæ Reipub. vt ſi ſcutum illius perforaret, qui malè ſe geſſiſſet in bello, non teneretur, quia fieret ad vindictam maieſtatis publicæ. l. quod reipub. ff. eo. Quartò, ratione artis, vt ſi quis Aſtrologus vel diuinator conſultus, dicit quē furem, non tenetur actione iniuriarum, ſed aliâs tanquàm illicitam artem exercens, punitur. l. item apud Labeonem §. ſi quis Aſtrologus. ff. eod.

31 *Iniuriarum actio vt tollatur.* Tollitur † autem hæc actio iniuriarum ſeptem modis. Primò, diſſimulatione, quòd ſcilicet iniuriam paſſus comedit, bibit, riſit, & iocosè conuerſatus eſt cum iniuriante. §. fi. cum glo. hic tit. noſtro. Secundò, per pactum l ſi tibi. §. quædam. ff. de pact. Tertiò, per tranſactionem. Quartò per iuſiurandum delatum iniurianti, ſi iurat ſe non feciſſe iniuriam, vel feciſſe, non tamen animo iniuriandi l. non ſolùm. §. j. ver. proinde. ff. eo. Quintò per lapſum vnius anni. l. ſi nō conuicij. C. eo. Sed hoc verum eſt, quod tollitur ope exceptionis, non tamen ipſo Iure: quia ſicut tempus nō eſt modus inducendæ obligationis, ita nec tollendæ, vt dixi in §. at ſi ſtipuleris ī. de verb. oblig. In tribus tamen caſibus perpetua eſt hæc actio, ſcilicet quando quis eſt verberatus, pulſatus, vel domus ſua per vim introita. §. ſed & lex Cornelia. cum ibi not. ỹ. eo. Sextò, per ſatisfactionem, vt ſcilicet non
34 poſſit amplius ad vindictam agi, licet ad dānum Et † hic nota optimam cautelā, quòd quando agitur cōtra aliquem actione iniuriarum, & timet de condēnatione, eſt conſultū, vt ſoluat ante condēnationem id, in quod damnari poſſit, & ſic euitat infamiam: ſoluitur enim per ſententiam interlocutoriam ab obſeruatione iudicij, quæ interlocutoria habet vim ſententiæ definitiuæ. Vide Bar. in l. infamē. ff. de publ. iudic. Septimò, tollitur morte illius, qui paſſus eſt iniuriam, ante litem conteſtatam, & morte iniuriantis poſt litem conteſtatam. l. ſi eam. §. qui iniuriarum ff. ſi quis cau.

EXPO-

¶ EXPOSITIO TEXTVS.

Cum enim prętor.) Differentia † inter ſententiā iniuſtā & iniquam eſt. Iniqua dicitur, quando quis ſcienter iniquè iudicat: & tum facit litem ſuam, & tenetur in ſolidum. Iniuſta ſententia dicitur, quando ignoranter, & per imperitiam iniuſtè iudicat, tūc non tenetur in ſolidum, ſed in quantum bono viro videtur, nec etiam efficitur infamis. Vide Ioan. de Plat. hic. 15 *Sētentia iniuſta & iniqua.*

Pugno pulſatus.) Differentia inter pulſare, & verberare, hæc eſt. quia verberare fit cū dolore, & fuſtibus: pulſare autem, ſine dolore, vt pugnis. *Pulſare verberare.*

§. *In ſumma.*) Vel criminaliter vel Ciuiliter, vna tamen intentata non poteſt redire ad aliam, cùm vtraque tendat ad vindictam.

Per procuratorem.) In actione tamen iniuriarum Ciuiliter intentata admittitur procurator, etiam mandatum generale habens l. licet. §. d. actionem. cum glo. ff. de procurat. l. ſed ſi vnius. §. procuratorem autem. ff. eodem.

De obligationibus, quæ ex quaſi delicto naſcuntur. Tit. V.

1 *Quaſi delictum dicitur. quando quis non ex dolo, neque lata culpa, ſed forte ex imperitia, vel negligentia ſua, vel ſuorum conueniri poteſt.*

2 *Iudex quando, & quomodo male iudicando litem ſuā faciat.*

3 *Paterfamilias inquantum teneatur, ſi quis ex domo ſua, ſiue deijciendo, ſiue effundendo, læſus eſt.*

4 *Si quid appenſum eſt, quod nocere poſſet, licet non nocuerit, tamen appendens tenetur ad decem aureos.*

5 *Caupões, ſtabularij, exercitatores nauiū. ſi quid per illorū miniſtros rebus illatis dāni datum fuerit, tenentur in duplum.*

6 *Ex quaſi maleficiis oritur actio in factum.*

De obligationibus, quæ ex cōtractibus, quaſi contractibus, & delictis, dictum eſt. de illis autē quæ ex quaſi delictis proficiſcūtur, dicendum erit. Dicitur † autem quaſi delictum propriè, quando quis neq; ex dolo, neque lata culpa, ſed fortè ex imperitia, ſiue negligentia ſua, vel ſuorum conueniri poteſt. 1 *Quaſi delictum.*

2 *Iudex male iudicās.* Eius ponuntur hic in tex. tria exempla. Primum † est de iudice, quòd is malè iudicando litem suam facit: in quo distingue. Aut is iudex fuit paterfamiliâs, aut filiusfamil. Primò casu subdistingue, Aut sciens, vel ex proposito malè iudicauit: & tunc aut loquimur de Ciuilibus causis: & iterum distingue, Aut est iudici aliquid datum vel promissum, vt malè iudicaret: & damnatur læsæ parti in triplum eius quod accepit, & in duplum illius quod promissum est, authent. nouo Iure. C. de pœna iudi. qui malè iudic.

Aut neq; datum, neq; promissum quid est, sed alioqui dolo, & ex proposito alteram partem læsit: & datur cōtra eum actio in factū, siue de dolo ad expēsas & æstimationem litis, fitque infamis. l. fin. C. de pœna iudic. qui malè iudic. Aut loquimur de criminalibus causis: & cōfiscātur omnia eius bona, quòd malè iudicauit: depositoq; cingulo & dignitate in exilium mittitur. d. Auth. nouo Iure. §. si quis autem. in Authent. vt litig in exord. lit. iur. colla. ix. Et hoc membrū distinctionis non pertinet ad nos, quia illi iudices verè delinquunt. Aut malè iudicauit, non tamen ex dolo, sed per errorem, aut imperitiam: tunc, aut pars læsa appellauit à sententia: & non tenetur iudex, si pars succubuit in causa appellationis, quia eius sententia manet firma, argu. l. à proconsulibus. C. de appel. Si verò læsus in causa appellatiōis obtinuit, siue non appellauit. punitur iudex. Pœna autem est in arbitrio iudicis, qui debet habere rationem sumptuū, & damnorum, læsæ partis. Dic tamē, aut iudex errauit circa facillimas leges, quas scire debebat, qualis est authenti. cessante. C. de legiti. hære. & grauius punitur. Aut circa difficillimas leges errauit, vt de intellectu legis, Gallus. ff. de lib. & posthu & mitius punitur secundum gl. Aut iudex fuit filiusfamiliâs: & distinctiones suprà traditæ quoque locum habent: distingue tamen, Aut is filiusfamiliâs habitauit in domo patris: & pater conueniri potest de eo, quod per imprudentiam iudicauit, quatenus est in peculio filij secundum quosdam. Aut seorsum habitauit: & ipse filius conuenitur, non pater. §. si filiusfamiliâs. cum gl hic tit. nost.

Error circa faciles et difficiles leges.

3 *Iniuria ex deiectione.* Secundū† exemplum est, si ex alicuius domo, vel propria ipsius, vel conducta, vel in qua gratis etiam habitat, quid deiectum effusūmve fuerit, & alicui noceret: & tenetur inhabitans pro deiecto, siue effuso à familia sua, vt ab vxore, liberis,

is, & ministris, &c. Quo casu distingue. Aut deijciendo, *& effusione.*
effundendo, dãnum datur in rebus: vt si quis effunderet
iam putridã sub die, & læderet vestes alicuius, teneretur
pliciter ad duplũ dãni, &c. Si de nocte factũ fuerit, distin-
:. Aut fit in loco, per quẽ frequẽter iter fieri solet: & quo-
enetur deijciẽs siue effundens. Aut alio loco: & nõ tene-
Aut dãnũ est datũ personę alicui⁹ liberi hominis: & sub-
ingue, Aut deijciẽdo vel effundẽdo est vulneratus: & dã-
ur effundens, siue deijciens, in quantũ iudici ęquũ vide.
, scilicet ad expensas factas in curatione, in mercede
dicorum & in operis quibus caruit & cariturus erat. Aut
r homo deijciendo est occisus: & pœna quinquaginta
eorum statuta est, non tamen pro æstimatione occisi:
a liberi hominis nulla est æstimatio: sed vt non impu-
fiat, hæc pœna statuta est, quæ datur actori, quia hæc a-
o est popularis. §. ob hominem liberum. & ibi Ioan. de
t. hic tit. nost Idem dic de eo quod appensum est. Hoc
amen adde, si appensum nocere possit, licet nondum no- 4] *Si ex appenso damnum fiat.*
erit, tamen pœna decem aureorum statuta est in appen-
tem. Si verò nocuerit, dic secundum distinctionem pro-
nè traditam. Et licet paterfamiliâs hoc casu teneatur ex
to vxoris liberorum, & ministrorum, tamen si filiusfami
seorsum ab eo habitauerit, & quid ex domo eius deie-
m fuerit effusũmve, &c. pater conueniri non potest, sed
filius, dicto §. si filiusfamiliâs. hîc tit. nostro.
Tertium exemplum † est, si illi, quos caupones, stabularij 5
e exercitatores nauium negotijs suis prępo nunt, in rebus
tis damnum dederint, vel furati fuerint, ipsi caupones,
bularij, siue ipsi exercitatores nauiũ, ex quasi maleficio
ueniri possunt. Et datur actio cõtra eos in duplũ, propter
quòd malorũ hominũ opera vsi sunt. Distingue tamen,
primùm cõstat, quisnã ex seruis dederit damnũ, & pote-
damnũ passus contra eum actione noxali agere, in qua
liberũ cauponi, stabulario, &c. vel seruum dare pro noxa,
eum retinere, vel noxam alioqui resarcire, vt j. per totũ
de noxalib. act. Aut non constat, quis fecerit: & agit dã-
n passus contra cauponem, nautam, stabularium actione
factum ad duplum. Vide Azo. super hoc tit. Ex † omni- 6] *Actio in factũ ex omnibus ma*
s ergo quasi maleficijs oritur actio, quæ vocatur in fa
:& datur regulariter etiã hæredibus, non autem cõtra hę-

V iij rædes,

[marginal note: i. actiones oriuntur.] redes, quia est pœnalis. §. fin. in glo. hic. tit. nostro.

De actionibus. Tit. VI.

1 *Quare doctores iuris sint tam diligentes in coniūgendis cōtinuationibus titulorum.*

2 *Continuatio omnium titulorum a secundo libro incipiendo vsq; ad præsentem titulum.*

3 *Actio est ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur.*

4 *Actio & officium iudicis quid differant.*

5 *Quando, & quos liceat extra iudicium persequi.*

6 *Actiones sunt duplices, reales, & personales.*

7 *Actiones reales, quæ sint, & quotuplices.*

8 *Actiones personales, quę dicantur & quæ illarum origo.*

9 *Ex delicto tripliciter oriuntur actiones, ex facto proprio familiæ & ex lasciuia animalium.*

10 *Ex quasi delicto oritur actio in factum.*

11 *Actiones, quæ ex contractibus oriuntur, quædam dantur in non contrahentem, quædam in contrahentem tantum.*

12 *Actiones contra non contrahentem quædam dātur peculiotenus, quædam in solidum.*

13 *Actionum contra contrahentem aliæ sunt mixtę, aliæ mere personales.*

14 *Actiones insolidum quę sint, & quomodo diuidantur.*

1 OVI Iura † docent, solent in coniungendis continuationibus titulorū, & rubricarum, plerunq; diligētes esse, tum propter faciliorem intellectum materię propositæ, tum quoque quòd Rubricarum authoritas maxima est, & sæpè pro legibus allegari soleat, nisi sint Rubricę Decretorum: quæ cùm sint factæ docendi tantum causa, ab eo, quí ius condendi leges non habuit, pro Authenticis non habentur, nec etiam quicquam probare possunt. Sicuti de istis omnibus copiosissimè Iason, hic in princ. scribit. Nos autem quia principalem titulum istius libri, quàm breuissimè enarrare decreuimus, rationem continuationis quoque non intermittemus: & vt sequentia facilius intelligantur, ducemus continuationem, non à proximo titulo præcedē-
2 ti, sicuti fieri solet, sed ab initio secundi libri, Primum † itaquæ sua

que ſcias ea, quæ ab initio ſecundi libri vſq; ad hunc tit. dicta ſunt, continere cauſas actionum. Secundus liber cum principio tertij, vſque ad titulum de oblig. habet cauſas actionum realium, eodem ferè ordine, quo hoc titulo tractantur. Certum enim eſt, quòd primus titulus ſecundi libri tractat modos, quibus dominia rerum conſequimur: dominium autem tribuit actionem realem, quæ vocatur rei vendicatio: & eſt omnium præcipua, de qua tractatur in §. omnium. verſic aut cum eo. hic titul. noſtro. Sequentes tituli in ſecundo libro de ſeruitutibus, de vſufructu, de vſu & habitatione, tractant res incorporales, vt ſeruitutes reales, & perſonales: ſeruitutes autem tribuunt actiones quæ vocantur negatoria. & confeſſoria, de quibus habes in §. æquè hic titul. noſtro. Prætereà titulus de vſucapionibus, tractat de materia quaſi dominij, ex quo non oritur rei vendicatio, ſed actio Publiciana, de qua in §. namque hic titul. noſtro. Poſtremò requiritur materia ſucceſſionis, ex qua oritur actio, quæ vocatur petitio hæreditatis, illa habet duplicẽ cauſam. Aut enim oritur ex teſtamento, aut ab inteſtato. Actio ex teſtamento eſt duplex. vniuerſalis & ſingularis. Actio vniuerſalis, oritur ex titulis de teſtamentis, de hæredibus inſtuendis, de ſubſtitutionibus, de fideicommiſſis vniuerſalibus. Actio ſingularis oritur ex titulis, de legato, de fideicommiſſo ſingulari. Petitio verò hæreditatis ab inteſtato oritur ex materia titulorum, de hæreditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur, de ſenatuſconſul. Tertulliano, de ſenatuſconſul. Orficiano, de ſucceſſione cognatorum. Titulus verò de bonorum poſſeſſionibus, pertinet ad interdicta adipiſcenda. Et tantùm de ſecundo & principio tertij libri.

Series atque ordo huius operis.

Tertius liber à titulo de obligationibus, vſque ad hunc titulum, continet cauſam actionum perſonalium, quæ eſt obligatio. Obligationis autem cauſæ ſunt quatuor, contractus, quaſi contractus, delicta, quaſi delicta. Contractus fiunt quatuor modis, re, verbis, literis, & conſenſu. Ex contractibus, qui re contrahuntur, oriuntur actiones, condictio certi. condictio indebiti, actio commodati, depoſiti, & pignoris: de quarũ cauſis eſt titulus, quibus modis re contrahi. obl. Et habetur in §. item Seruiana. §. rei perſequendæ. §. omnes autem. & §. actionum quædam, hic tit. noſtro. Ex contractu verbali oritur actio ex ſtipulatu, de cuius materia

Cauſæ obligationis.

 eſt ti-

est titulus, de verbo. oblig. & d. §. omnes autem. hic. tit. nostro. Ex literarum obligatione oritur actio de non numerata pecunia. de quo est tit. de litera. obli. Ex consensu oriuntur actiones ex empto, vendito, locato, conducto, pro socio, mandati: de quibus sunt tituli de emptione, locatione, societate, & mandato. & d. § actionum quædam. hic tit. nost. Ex quasi cōtractu oriuntur actiones negotiorū gestorū, tutelę, cōmuni diuidūdo, familię erciscūdę: de quibus est titulus de obligationibus, quæ ex quasi contractu nascūtur.

Actio de non numerata pecunia.

Principium quarti libri tractat de delictis priuatis, & quasi delictis. Ex delictis oriuntur quatuor actiones, furti, vi bonorum raptorum, legis Aquiliæ, & iniuriarum, de quibus in singulis titulis. Ex quasi delicto oritur actio personalis in factū, de quo in ti. de quasi delicto. Et sic habes quòd omnia supra dicta causæ actionum sunt. Sicuti ergo aurorā matutinā sequitur pluuia ita dominium, & quasi dominiū, & obligationem sequitur actio. Et cohæret hic tit. cum superioribus, sicuti cohærēt causæ & effectus: quia autem omnes causæ absolutæ sunt, nunc de effectu earum, hoc est, de actionibus, dicemus.

Quot & quę actiones ex delictis.

3 Actio, † est Ius persequendi in iudicio quod sibi debetur, vt hic, in princ. tit. nostri. Genus istius definitionis, Ius est, Dico autem Ius, ad differentiam rerum corporalium, quæ in Iure consistere nō possunt, vt s. de rebus corporalibus diximus. Secundò ad differentiam officij iudicis, quod non est species iuris, sed potius exercitium quoddam; nec potest propriè dici actio. In hoc tamen distingue. Aut consideramus officium iudicis, prout personæ iudicis cohæret: & tunc nullo modo potest dici actio: nā actio competit partibus, qua ius suum consequuntur. Aut consideramus officiū iudicis, vt à partibus petitur, & imploratur in locum deficientis actionis, qualis est petitio restitutionis in integrum, item petitio excusationis à tutela &c. largè loquendo potest dici actio. Si enim hoc casu specificum nomen non habet, tum appellatur persecutio. l. pecuniæ versi. persecutionis. ff. de verb. sig. Persecutio autem quoq; dicitur actio. l. actionis verbo. ff. de verb. signi. Ergo tale officium iudicis

Officiū iudicis & actio.

4 largè potest dici actio. Sed † strictè & propriè loquēdo, omnino differunt actio & Officium iudicis. Primò, certū est, quòd actio regulariter præsupponit ius aliquod, vel obligationem.

onem.l.licet.§.ea oblig.ff de procura. Officium autem iudicis propriè neque dominium,neque obligationem præsupponit: nam non debetur,quod officio iudicis petitur,sed quasi debetur, vt deprehenditur in petitione restitutionis in integrum,&c l.qui per collusionem.§.pretij.ff.de actio. emp.Bar.in l.fi.ff de iniurijs glo.in l.si seruũ.§. fin in verb. posse.ff.de verb.obli.Hinc est,quòd pars læsa simpliciter implorat officium iudicis,& iudex non ex debito,sed ex mera gratia,& misericordia subuenit,secundum gl super. rub. ff. de interrog.actio. Secundò differunt, quòd in his,quæ veniunt iure actionis,pars per interpellationem, etiam extraiudicialem constituitur in mora:l.qui Romæ.§.cohæredes iuncta gl.in verb.intestato.ff.de verb.obl.Et gl.in l.vinũ in ver.cùm petitũ esset.ff.si.cer. peta. In his autẽ, quæ officio iudicis veniunt per.interpellationem extraiudicialem, pars non constituitur in mora.l.cum postulassem. in princ. ff.de dam.infec.&c Ratio diuersitatis colligitur ex prima differẽtia, quòd scilicet officium iudicis nullam præsupponit obligationem:& vbi nulla est obligatio, ibi quoque nulla est petitio:vbi autem nulla est petitio, ibi quis non potest in mora constitui.Ergo &c.l.si pupillus.ff. de ver. obli. Dico in definitione,persequendi, ad differentiam exceptionum, quę dantur reis,non vt persequantur,sed vt se contra actores defendant,secundum gl. hic in ver. persequendi, Dico autem,in iudicio,ad differentiam † eorum,quæ persequimur extra iudicium:quales sunt fures nocturni & diurni, milites 5 deserentes militiã,publici latrones,& malefactores, debitores fugitiui, quando iudicis copia haberi non potest, dummodo tamen creditor vltra viginti horas eum nõ retineat, alias diceretur habere priuatum carcerem,contra dispositionem Iuris. C. de priuatis carcer. per totum. l. iiij.ff. ad.l. Aquil,C.per totum,quando licet vnicuique &c. & in summa omnes, qui ad perpetuam obedientiam adstricti sunt, quales sunt vxores,liberi, serui, extra iudicium propria authoritate capere,& persequi possumus secundum glo.hic,& Iason.in verb.iudicio.

Dico,quod sibi debetur.Primò ad differentiã officij iudicis, per quod non petimus quod nobis debetur, sed quod quasi debetur,vt s̃.diximus.Secũdò,ad differentiã accusationum criminalium & publicorum iudicorum,in quibus nõ perse-

Quod officio iudicis petitur nõ debetur

persequimur quod nobis debetur, sed ad vindictam agimus, vt quis puniatur. Potest quoque positum esse ad differentiam actionum realium, in quibus nihil debetur, sed petimus id, quod prius nostrum est, secundum gl. hic, quæ tamen in hac parte reprobatur. Licet enim in actione reali propriè nulla sit obligatio, tamen subest quædam quasi
6 obligatio, vt glo. hic decidit. Sunt † autem actiones duplices, reales & personales.

7 Reales † sunt, quibus rem persequimur, contra quemcunque possessorem: & sunt aut præiudiciales, aut non præiudiciales. Non præiudiciales diuiduntur in vendicatorias, & reuocatorias. Vendicatoriæ sunt, quibus res nostras vendicamus. Et sunt duplices. Quædam dantur directè ad res vendicandas, quædã verò sunt præparatoriæ vendicationis. Quæ directè dantur, sunt duplices: aut enim dantur pro rebus corporalibus, aut incorporalibus. Pro rebus corporalibus dantur duæ, rei vendicatio, quæ datur domino, & actio Publiciana, quæ datur quasi domino. Pro rebus incorporalibus quoque dantur duæ, confessoria, & actio negatoria. Præparatoriæ vendicationis sunt duæ, actio ad exhibendũ, & actio rescissoria. Reuocatoriæ actiones reales sunt duplices: quædam enim dicuntur propriè reuocatoriæ, quædam verò auocatoriç. Reuocatoriç dicuntur, quibus traditio rei, quæ in fraudem alicuius facta est, reuocatur: & sunt quinq;. Pauliana, Fauiana, & quasi Fauiana, Caluisiana, & Interdictũ fraudatoriũ: Auocatoriæ sunt, quibus auocantur res, quç locatoribus vel creditoribus tacitè obligatæ erant: quales sunt actio Seruiana, & quasi Seruiana, Saluianum interdictum. Actiones autem reales præiudiciales dicuntur, quibus de statu alicuius personæ contenditur. Et sunt tres. Prima datur domino & seruo. Secunda patrono & liberto. Tertia parenti & filio.

Actiones reales.

8 Actiones † personales verò dicuntur, quibus agimus contra eũ, qui est nobis obligatus ad faciendũ aliquid, vel dandum, & semper aduersus eundẽ habent locũ: & illæ oriuntur ex obligatione. Obligatio verò actionẽ personalẽ pariens, oritur ex quatuor causis, ex delicto, quasi delicto, contractu,
9 quasi contractu. Quæ † ex delicto oriuntur, subdiuiduntur. Quædã oriuntur ex delicto, siue facto proprio cuiusdam, quædam verò ex facto seruorũ, siue lasciuia animalium suorum.

Actiones personales.

rum. Illarum autem, quæ ex facto proprio oriuntur, quędam sunt pœnæ persecutoriæ tãtùm, quædam verò mixtę. Pœnæ persecutoriæ tantúm dicuntur, quibus pœnam persequimur debitam ex aliquo delicto priuato: & illæ dantur vel in simplum, vel in duplum, vel in quadruplum, vel ex arbitrio iudicis. In simplum dantur actiones pœnales, quarum sunt tres. Prima datur aduersus eum, qui quid ex albo prætoris corrupit. Secunda aduersus eum, qui patronũ vel parentem in ius vocauit, cùm id non impetrasset. Tertia aduersus eum, qui vi exemit eum, qui in ius vocaretur. In duplum datur actio furti nõ manifesti, & actio serui corrupti. In quadruplũ verò datur actio furti manifesti, actio quod metus causa, actio de ea pecunia, quæ ad hoc data est, vt quis calũniæ causa negotiũ alicui faciat. Ex arbitrio iudicis agitur actione iniuriarũ. Mixtæ verò dicuntur, quibus tã rem, quàm pœnam persequimur simul. Et illæ quoq; dãtur, aut in simplũ, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplũ. In simplũ datur actio leg. Aquiliæ, de damno dato, si modò reus confitetur se damnum dedisse. In duplum dãtur, primò actio depositi ex quatuor causis, vt si quis deposuerit causa tumultus, ruinę, incẽdii, vel naufragij. Secũdò, actio ex testamento cõtra eos, qui relicta sacrosanctis ecclesijs dare distulerint. Tertiò actio legis Aquiliæ de dãno dato. Intellige autem illas tres actiones, tũ demum in duplũ dari, si reus negauerit: contra confitẽtẽ enim dãtur in simplum. In triplũ datur actio cõtra eos, qui maiorem veræ æstimationis quantitatem inserunt, vt litium executores ampliorem sportularum summam inde exigere possint. In quadruplum verò datur actio vi bonorum raptorum. Et in istis omnib' actionibus mixtis, rei persecutio cõtinetur sub ipsa pœna. Nec enim datur specialis actio ad rẽ persequendã. Et tantũ de actionibus, quæ oriuntur ex facto proprio cuiusq;. Actiones verò, quæ ex facto seruorũ, siue animalium suorum lasciuia oriũtur, sunt duæ, actio noxalis, & actio, si quadrupes pauperiẽ fecisse dicatur. In istis habet dominus electionẽ, vt det vel seruũ, siue quadrupedẽ pro noxa, vel damnũ resarciat. Et tãtũ de actionibus ex delicto. Ex quasi† delicto oritur actio in factum, de qua supra in tit. proximo. 10

Mixtæ actiones.

Actiones† quæ ex cõtractibus oriuntur, subdiuiduntur. 11
Quædam enim dãtur nõ tãtum cõtra ipsum contrahẽtem, sed

Actio peculiotenus

sed etiam contra eum, qui habet contrahentem in potestate, patrē scilicet, & dominū. Et illarum † quędam dātur peculiotenus contra patrē & dominū, vt est actio de peculio. Quædam verò dantur contra patrem & dominū ex cōtractu filij, vel serui insolidū, cū limitatione tamē: & sunt quinque, actio quòd iussu, tributoria, de in rem verso, institoria, & exercitoria. Quædam † verò actiones dantur contra ipsum contrahentem tantùm, & illarum quędam sunt mixtę, quædam merè personales. Mixtę dicūtur, quæ sunt tam reales, quàm personales: & sunt tres. Familię erciscundę, communi diuidundo, & finium regundorum. Merè personales sunt duplices, quædam dantur contra reum, non in solidum, sed in quātum facere potest: & sunt quinque: actio de dote, qua agit mulier contra maritum. Item si quis egerit cum parente vel patrono suo. Actio pro socio. Item si quis conuenitur ex donatione sua, & quando agunt creditores cōtra eū, qui cessit bonis. Actiones † autem, quæ dantur insolidum, dicuntur in quibus reus condemnatur ad totum id quod petitur. Et sunt duplices: Aut enim bonæ fidei, aut stricti Iuris. Actiones bonæ fidei dicuntur, in quibus ex æquo & bono multa veniunt, de quibus non est actum: & sunt decem & septem. Ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, tutelæ, commodati pignoratitia, familiæ erciscundæ, communi diuidundo, præscriptis verbis, quæ de æstimato proponitur, quæque ex permutatione competit, & petitio hæreditatis. His adde actionem pro socio, licet non detur in solidum. Stricti Iuris actiones dicuntur, in quibus nihil venit, nisi de quo expresse est actum, vt sunt actio de constituta pecunia, actio in factum ex iureiurando descendens. Actio ex stipulatu, condictio certi, ex mutuo, depositi. Et breuiter, omnes aliæ actiones personales, quæ suprà inter actiones bonæ fidei numeratæ non sunt. Et tantùm de contractibus.

(Margin: 12, 13, Mistę actiones., 14)

Ex quasi contractu oriuntur sex actiones, de quibus diximus suprà de obligationibus, quæ ex quasi contractu nascuntur. nunc ordine de singulis suo loco dicemus, & de realibus primum.

ℂ DE ACTIONIBVS REALIBVS.

1 *Actio realis est, per quam rem nostram, ab alio possessam, petimus.*

2 Posses-

2 *Possessor quis hic dicatur.*
3 *Actiones reales quomodo diuidantur.*

Icitur autem actio realis propriè, per quã rem nostram. quæ ab alio possidetur, petimus. Quod dico in definitione, rem nostram: tũ primùm intellige de domino, qui petit rem suam. Deinde de quasi domino, qui petit rem nondum vsucaptam. 1 *Actio realis.*
§. namq; hic.tit.nost. Tertiò de eo, qui ius aliquod habet in re quadam; vt seruitutem, & id amisit. §. æquè hic tit.no. Quartò de eo qui habet ius pignoris, vel hypothecę in re alicuius. § item Seruiana hic tit nost. Quod dico in definitione, ab alio possidetur: fit ad differentiam actionis personalis, quę non respicit possessores rerum, sed personas ex cõtractu quasi contractu, delicto, vel quasi delicto obligata. Hæc autem actio propriè inhæret rei, & sequitur possessorem, qualiscunq; etiam fuerit. Quod autẽ dico possessor: tu 2
intellige primùm qui naturaliter & ciuiliter possidet. Secũdò de eo, qui naturaliter tantùm possidet. Tertiò de eo, qui desiit dolo malo possidere. Quartò de eo, qui quasi possidet res incorporales, & iura: vt seruitutes, iurisdictiones, decimas, & similia. Et breuiter intellige de omnibus, qui restituendi habent potestatem, vel dolo desierunt habere potestatem restituendi, & c.l. officium. ff. de rei.ven. Diximus autem actiones reales esse duplices, quasdam dari directè ad res vendicandas, & illas subdiuidi. Aut enim dantur pro rebus corporalibus, quales sunt rei vendicatio, & actio Publicia. De rei vendicatione primùm dicemus.

ℂ DE REI VENDICATIONE.

1 *Rei vendicatio est actio realis, quæ datur domino contra quemlibet possessorem, ad rem suam vendicandam.*
2 *Vendicatio rei est duplex, directa, & vtilis.*
3 *Actor in hac actione tenetur probare se esse dominum rei petitæ, & reum esse possessorem.*
4 *Quomodo debeat probari dominium rei petitę.*
5 *Quot, & quibus modis probetur possessio rei.*
6 *Reus alienans rem dolo ante litem contestatam, conuenitur actione in factum ad interesse.*
7 *Reus, si tempore primæ citationis primum desiit poßidere, presumitur in dolo.*

8 *Forma*

8 *Forma libelli rei vendicationis.*

1 *Rei vẽdicatio.* E I vendicatio† est actio realis, quæ datur domino contra possessorem quemlibet, ad vendicandam rem suam corporalẽ. Genus istius definitionis est actio. Dico autem realis, ad differentiam actionum personalium. Dico autem domino, ad differentiam actiõis Publicianæ, quæ datur quasi domino ad vẽdicandam rem suam, quam nondum vsucepit. Secundò ad differentiam actionis confessoriæ, & negatoriæ, quæ quoq; non datur dominis, sed illis qui habent Ius in re alterius, puta seruitutem realem: & sic capitur hic dominus propriè & strictè. Dico, contra possessorem, ad differentiam actionum personalium. Secundò, ad differentiam rerum incorporalium, quæ non possidentur, sed quasi possidentur. Est
2 autem duplex rei vendicatio, directa, & vtilis Directa † datur illi, qui habet plenum dominium in re aliqua, vel saltẽ dominium directum: qualis est dominus feudi, siue emphyteusis. Vtilis autem rei vendicatio competit illi, qui habet vtile dominium alicuius rei, qualis est vasallus vel emphyteuta. l. j. §. fi. ff. si ager vectig. vel emph petatur.

Causa istius actionis est dominiũ propriè & strictè sumptum. In libello autem rei vendicationis medium concludendi est, quòd actor est dominus rei petitę, & reus est pos-
3 sessor. Tenetur † ergo actor probare illa duo copulatiuè, nẽ
Conclusio libelli ĩ rei vendicatio. pe se esse dominum, & reum esse possessorem, aliàs rei vendicatio non procedit. Quibus autem modis illa duo pro-
4 bentur, dicemus. Et † primò de probatione domini, quæ est difficilis, circa quam distingue. Aut loquitur de rebus, ex quarum qualitate constat, quòd ante occupationem, si-
Probatio dominij. ue apprehensionem actoris fuerint in bonis nullius, quales sunt feræ bestię, gemmæ, lapilli in littore maris inuenti, item insula in mari nata, &c. de quibus loquitur. §. ferę igitur bestiæ. cum seq. ĩ. de rer. diui. Et dominium illarum rerum probatur directè per probationem occupationis, siue apprehensionis, per regulam. Quæ nullius in bonis sunt, occupanti conceduntur. Et hæc probatio est facillima. Aut loquimur de rebus, ex quarum qualitate colligi non potest quòd anteà nullius fuerint, sed certum est eas dominũ habuisse, quales sunt fundi, domus, animalia mansueta, pecunia

nia numerata,& omnes species,siue res opera hominum factæ,& in esse productæ, de quibus loquitur. l.adeo. §.cùm quis.ff.de acqui.rer.do.& §.cum ex aliena.cum multis seq. I. de rer. diuis. Et in istis distingue. Aut probatur quod quoque in nullius bonis aliquandiu fuerint,quod fit tribus modis.Primò,si prior dominus habuerit illas res pro derelicto,vt ff.per to.pro derel.Et hoc casu probatur dominium per solam apprehensionem,siue occupationem.

Secundò,si res erat tributaria, & vacauit biennio, præsumitur quoque habita pro derelicto, probaturque dominiũ per apprehensionem & possessionem biennalem. l. qui agros.C.de om.agro deser. lib. xj. Tertiò, si officio iudicis fiunt proclamata, vel affiguntur publica edicta hoc modo: Si quis velit dicere illam vel illam rem suam esse, comparreat intra certum terminum, &c. Et si nemo comparuerit intra illum terminum,censetur quoque res habita pro derelicto, & occupans eam postea eius dominium per apprehensionem probet, secundum Ias. hic, qui multa ad hoc allegat.Istis tamẽ tribus casibus probatur tantùm vtile dominium,non autẽ directum.Aut probari non potest,quòd aliquãdiu in nullius bonis fuerint, & dic.Aut quærimus de probatione dominij vtilis:& tunc,si quis dicit, & probat se rem immobilem decem annis inter præsentes,& viginti inter absentes cum titulo, & bona fide possedisse,dominium vtile probatum est,secundum gl.& doct.in l.traditionibus. C.de pac. Aut quærimus de probatione dominij directi:& dic.Aut loquimur de rebus mobilibus: & probatur dominiũ, si possessio cũ tit. & bona fide per trienniũ cõtinuum probata fuerit.d.l.traditiõibus, &c. Aut loquimur simpliciter de quibuscunq; rebus: & probatur dominiũ bifariã. Primò,per præscriptionẽ tãti tẽporis, cuius initij nõ extat memoria, secundum Bal. & Doc. in d.l.traditionibus.Secũdò per allegationẽ alicuius tituli, vt si quis dicat rẽ sibi donatam,venditã, legatam. Itẽ quòd habeat ex successione alicuius,vt hæres.&c.Sed hoc casu requirũtur tria copulatiuè. Primum ipse titulus,vt emptio,legatum,donatio.Secundò, quòd res fuerit tradita.Tertiò,quòd tradens fuerit dominus l. cũ res,iũcta gl. & quę ibi notantur per Doct.C.de prob. Vides Spec.in tit.de loc.§.fin.vers.lvj. Nec satis est probare titulũ & traditionẽ,si non probetur,tradentẽ dñm fuisse:

Probatio dominij vtilis.

nemo

nemo enim plus iuris in alium transferre potest,quàm ipse habet, iuxta vulg. reg in vj. Et hæc de probatione dominij à parte actoris in rei vēdicatione dixisse sufficiat. Nunc dicemus quid actor teneatur probare à parte rei. Requiritur ergo ad hoc, vt rei vendicatio locum habeat, vt probet reū rem petitā possidere,aut dolo desiisse possidere.

5 Probatur autem † possessio multis modis. Primò si reus insistit in ipsa re.l.j.& iij.cum simil.ff.de acquir. possess.

Probatio possessiōis. Secūdò,si fructus illius rei colligit. Tertiò,si ei respondetur de pensionibus,secundum Bart.& Doct.in l.qui vniuersas.§.quod per colonum.ff.de acquir. possess. Quarto,si fecit fundum coli.gl.in.l.iij. C. fin. regun. Ne autem actor

Admonitio actoris. accipiatur,primùm debet reum conuenire, & interrogare, an possideat illam rem, vel an dolo desierit possidere, quia velit eam vendicare.l.qui petitorio.ff.de rei ven.Et si reus in iudicio fateatur se possidere, vel desijsse possidere, iam actor tutus est,& potest contra eum agere, modo tamen probet dominium. Nec refert,siue reus possideat,siue non: nihilominus dāmnatur dominio probato,quia per cōfessionem obtulit se liti.l.fin autem in prin.ff de rei ven. Si autē negauerit,dicemus quid iuris. Primò, quādo reus negat se dolo desiisse possidere,actori probādū est eum possedisse,& se denunciasse, ne alienaret illam rem, quia velit eam vēdicare:quo probato,probatum est rem desiisse dolo possidere.Bart.in d.l.qui petitorio.ff.de rei ven.In hoc bene distingue. Aut reus alienauit rem vendicandam post litem contestatam, & conuenitur nihilominus reī vendicatione.& d.l.qui petitorio. Aut alienauit † ante litem cōtesta-

6 tam dolo,& non competit rei vendicatio contra eum. sed actio in factum ad interesse,vt colligitur ex tit C.de alien. iu. mut. caus. fact. Ita tenet quoque Panor. in c. j. extrà de alien. iud. mut. cau. facta. Quidam † tamen arguunt,

7 si reus tempore primæ citationis possederit,& postea desierit possidere, quòd præsumatur in dolo. Allegat ad hoc Iason Baldum in capitulo finali. extrà de iudi. Secundò quando scilicet reus post aptum actoris libellum negat se possidere, distingue. Aut bona fide negat, id est, nesciens se possidere: & nihil efficit negatio, etiam si possideat.secundum Bart.in l.fi. ff. de rei vendic. Aut mala fide negat,id est,sciens se possidere. & subdistingue, Aut negat quali-

qualitatem possessionis. vt quia dicit se emisse à vero domino: & tunc si actor probat alium titulum, putà quòd reus possessionē consequutus est à furioso pupillo, vel simili: & punitur reus in translatione possessionis. Aut negat ipsam possessionē: & tunc si negat partē possessionis, & ab actore de mendacio conuincitur, adiudicatur illa pars, quā negauit, actori. Bald. in l. cogi. C. de pe. hæredit. Si verò negat totā possessionē, & ab actore conuincitur, tenetur iudex ad petitionem actoris, eum mittere in possessionem rei, tanquā vacantem, dominio etiam nondum ab actore probato. d. l. fin. ff. de rei vendica. Et huc refer totum titulum supra de rerum diuisio. Libellus in rei vendicatione, quo ad substantialia, potest ita proponi præmissis præmittendis.

LIBELLVS IN REI vendicatione.

Corā † vobis D. iudex, cōparet Titius, & proponit Sempronium fundū Tusculanū possidere, vel dolo desijsse possidere. Quia autem fundus iure dominij directi vel vtilis ad actorē spectat, & reus habet facultatē restituēdi. Ideoq; petit actor se declarari dominū illius fundi, & reū ad restitutionē, vnà cū fructibus à tanto tempore perceptis, quiq; à diligēti patrefamiliàs, vsq; ad finē illius controuersiæ percipi potuissent. Hoc procedit cōtra possessorē malæ fidei. Bonæ fidei enim possessor nō tenetur de fructibus percipiēdis, sed tantùm de perceptis & extantibus. Vide gl. §. si quis à nō domino. in ver. cogitur restituere. i. de rer. diuis. Quos actor deductis omnibus impēsis ad eius culturā factis, pro tot vel tot aureis taxat, salua tñ iudicis taxatione, condemnari, eūq; cōdemnatū ad restitutionē prædictorū compelli, & cogi. Et hæc vera sunt, quādo petitur res vnà cum fructibus. Si verò simplex res peteretur, fieret talis cōclusio libelli, Petit itaq; actor se declarari dominū rei petitæ, & reū ad eius restitutionē condēnari, dānatūq; ad restitutionē cogi & cōpelli.

Malæ fidei & bonæ fidei possessor, de quibus fructibus teneantur.

¶ DE ACTIONE PVBLICIANA

1 *Actio publiciana est actio realis, qua petim' id quod nobis ex iusta causa a non domino traditū, sed nondū vsucaptū est.*
2 *Actio Publiciana a quo, & quare sit introducta.*
3 *Vendicatio rei, & Publiciana in quibus conueniant, & in quibus non, & nume. 4.*
5 *Ad quasi dominium quinque requiruntur.*

6 *Agens Publiciana duo necessario probare tenetur, traditionem scilicet, & titulum.*
7 *Causę actiōis Publicianę sūt duplices, propīqua et remota.*
8 *Reus conuictus actione Publiciana tenetur restituere rem cum omnibus fructibus, damnis & expensis sicut & in rei vendicatione.*
9 *Actiões reales extinguūtur p vsucapionē, & p̄scriptionē.*
10 *Libellus actionis Publicianæ quomodo debeat formari.*
11 *Experiens primo rei vendicationem, nec potest probare dominium, potest postea nihilominus intentare Publicianam, si soluit reo expensas.*
12 *Actor ignorans num sit dominus vel quasi dominus rei petitæ, potest alternatiue concludere.*
13 *Tutius est intentare iudicium possessoriū, quā petitorium.*

Ecunda actio realis, quæ pro rebus corporalibus repetendis datur, est Publiciana. Est† autem actio Publiciana actio realis, qua petimus id quod nobis ex iusta causa à nō domino bona fide traditū est, & nōdum vsucaptū. l. 1. ff. de Publ. in rē actio. Et habet † nomē à Publicio prætore, qui eam introduxit. Causa impulsiua hæc erat, cùm de iure ciuili nulla actio extaret, qua quis rem amissam, quæ bona fide, & ex iusta causa tradita erat, nec tamē vsucapta (rei enim vēdicatio soli domino datur) Publicius æquitate motus, hanc actionē introduxit, ne quis suo iure, id est, quasi dominio temerè priuaretur. §. nāque si cui. hîc tit. nostro. Sed dico in definitione actio realis, ad differentiā actionum personaliū. Quod aūt sit realis, inde patet, quia datur quasi domino ad petendā rē sibi ex emptione, donatione, vel alia iusta causa traditā, & nōdum vsucaptam contra possessorē quēcunque. Inde patet quoque ex eo, quòd Imperator eā connumerat inter actiones reales prætorias. Dico, ex iusta causa. ad hoc enim, vt hæc actio locū habeat, requiritur iusta causa, hoc est, quòd præcedat aliquis titulus ad trāslationē dominij aptus: quales sunt tituli emptionis, donationis, dotis, legatorū. & c. l. ij. & iij. ff. de Publicia actio. Dico, à non domino: quia si à verò domino res tradita esset, & postcà amissa, cō peteret nō Publiciana actio, sed rei vēdicatio. Dico, bona fide: nā qui sciens rē alienā emit, is nō facilè habet vsucapiendi causam, ideoq; eam sē amissam hac actiōe recuperare nō potest. Vbi enim vsucapio,

Margin notes: 1 *Actio Publiciana.* 2

capio & præscriptio locũ non habent, ibi quoque non oritur actio Publiciana, & econtrà. l. traditionē. & quæ ibi notantur. ff. de Publiciana in rem actio. Dico, traditum: quia sine traditione, vel quasi traditione, regulariter possessio nõ procedit. Vbi autē nulla est possessio, ibi quoque nulla oritur vsucapio, vel præscriptio. Et vbi nulla est vsucapio, ibi quoque non habet locum Publiciana. Ergo vbi nulla traditio vel quasi, non est locus Publicianæ. vt Sorites fit perfectus. Dico nondũ vsucaptũ: quia si res mobilis possessa vsucapta, vel immobilis præscripta esset. nõ cõpeteret actio Publiciana, sed rei vēdicatio: quia per vsucapionē rerum mobiliũ transfertur directũ dominium, & per præscriptionem immobiliũ trãsfertur vtile dominiũ d. l. traditionibus. cum ibi not. C. de pact. Sed de istis singulis infra latiùs dicemus.

3 Vides iam† rei vendicationē & actionē Publicianam in quibusdã conuenire. Primò, sicuti rei vendicatio datur vero domino, ità Publiciana quasi domino. Secũdò, sicut rei vendicatio datur cõtra eum, qui possidet, vel desijt dolo possidere: item qui habet restituendi facultatē, ita quoq; Publiciana. Tertiò, sicuti in rei vēdicatione possessor tenetur de dolo, culpa seu mora, itē de dãnis, fructibus, & expensis restituendis, ita quoque in Publiciana. Et breuiter in omnibus ferè conueniunt, iuxta l. cum qui. §. in Publiciana. ff. de Pub. in rem actio. *Publiciana in quib. cũ rei vendicatione cõueniat.*

4 Differunt† tamē quoq; in quibusdã. Primò, rei vēdicatio nõ datur ad res incorporales. l. vēdicatio. ff. de rei vendic. Actio aũt Publiciana datur tã ad res corporales, quàm ad incorporales. Si enim seruitus, quę est res incorporalis, à non domino esset alicui constituta, &, priusquam præscriberetur, amissa, competeret pro ea recuperanda actio Publiciana. l. si ego. §. si de vsufructu. ff. de Publicia. in rem actio. Et est ratio diuersitatis, secundũ Ias. quia pro rebus incorporalibus cõstitutis per veros dominos cõpetunt actiões speciales, scilicet cõfessoria & negatoria. Si verò à nõ dominis cõstituuntur seruitutes, & postea amittũtur, nulla extat specialis actio, ideo extēditur ad eas actio Publiciana. d. l. si ego. Secũdò differũt. q; rei vēdicatio datur etiã cõtra titulo possidētē. l. officiũ. ff. de rei vēdic. Publiciana aũt nõ datur cõtra titulo possidentē, vt colligitur ex l. siue. §. si duobus. iũcta gl. ff. de publ in rē actio. nisi talis titulus esset procuratus in odium agentis: tum *Earundem discrimina.*

X ij enim

enim possessor esset in mala fide: vel nisi possessor haberet titulu à fure, vel ab alio, qui tenuisset rē cū vitio. Istis enim casibus cōpeteret Publiciana, etiā cōtra titulo possidentem, secūdū Iaso. & Doct. hic. Ratio aūt, quòd Publiciana nō datur regulariter cōtra titulo possidētē, hęc est, quòd possidēs cū titulo habet duo, titulū scilicet, & possessionē: agēs autē Publiciana cōtra titulo possidentē habet tātū vnū, nēpe nudū titulū, quia possessio est amissa: & sic in possidēte cū titulo sunt duæ rationes, in altero verò tātum vna. Vbi autē sunt plures ratiōes, ibi quoq; debet esse fortiꝰ Ius. §. si verò cū ibi not. I. de adop. Causa istiꝰ actiōis est quasi dñium. Sicuti enī in rei vēdicatione requiritur, actorē esse dñm, ita quoque in hac actione requiritur actorē esse quasi dñm. Requi-

5 rūtur † aūt ad quasi dominiū vt ex superioribus colligi potest, quinque. Primò, traditio rerū mobilium, corporaliū, vel quasi traditio rerū immobilium, vel incorporalium l. traditionē. ff. de publ. in rē actio. l. seruꝰ §. incorporales. ff. de acqui. rer. do. In titulis tñ pro legato, & pro hęrede, nō est necessaria traditio, cū etiā sine ea quæratur dominiū: appręhēsio tñ necessaria est, secundū glo. in l. Celsus. in verb. existimarēt ff. de vsucap. Secūdò, q ex titulo habili ad trāslationē dominij traditio facta sit, vt ex emptione, donatiōe, dote, &c. vt suprà diximus. Tertiò, q à nō domino acceperit. Quartò, quòd bona fide acceperit ab eo, quē putauit dñm, quiq; habebat facultatē disponēdi de rebus suis, vt non pupillus, nec furiosus, &c. & crediderit per traditionē se dominū factū. l. eū qui à furioso. §. Prætor. ff. de Publi. in rē actio. Quintò, quòd credat se tēpore agēdi dñm nō esse, vel du-

6 bitet, propterea quòd nōdū vsuceperit. Sed tñ † hæc quinq omnia de necessitate probāda nō sunt, sed tātū duo, nempe traditio, & titulus: reliqua tria nō itē. Primò enim probare non tenetur rem à nō dño traditā, secundū Ange. hic. Neq; etiā bonā fidē ꝓbare tenetur: illa enim pręsumitur donec cōtrariū probetur. Pręterea hæc & similia cōsistunt in intellectu, & relinquūtur alicuius cōsciētię, nec possunt cadere in sensum testis, secūdū glo. hic, in verb. dicit. Et præ-

7 dicta quinq; requirūtur à parte actoris. † Dic aūt breuiꝰ, causam actionis Publicianæ esse duplicē, propinquā & remotā. Propinqua est quasi dominium. Causæ remotæ sunt causę dominij, vt traditio, titulus, bona fides, &c. Sicuti causa pro-

Quæ ad quasi dominiū requirātur.

Necessitas in probatione.

sa propinqua rei vendicationis est dominium, & causæ remotæ sunt modi acquirendi rerum dominia, &c. Materia istius actiōis tota dependet ex titulo de vsucap. & pręscrip.

A parte autem rei requiruntur illa ipsa, quæ suprà de rei vendicatione enumerauimus, videlicet quòd reus possideat, vel dolo desierit possidere. Item quòd habeat restituēdi facultatē. Sicuti autē † rei vendicationis effectus est, quòd 8
reus testibus, instrumentis, vel propria confessione conuictus, tenetur rem restituere cum omnibus fructibus, damnis, & expēsis. ita quoque in actiōe Publiciana dicendū est.

9 Extinguūtur † autem prædictæ duæ actiones per vsucapionem, & præscriptionem: nam si res mobilis spatio triennij & immobilis inter præsentes decēnio, & inter absentes viginti annis bona fide, iusto titulo possessa fuerit, extinctæ sunt actiones reales: quia dominium, vel quasi dominium, quæ sunt causæ istarum actionum, per vsucapionem, & præscriptionem in possessorem translata sunt.

Interitus rei vendicationis et Publicianæ.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE Publiciana.

Licet † domus, quam Titius possidet, actori ab eo, quem 10
credidit dominum esse ex iusta causa, emptionis scilicet, tradita sit, ab eoque aliquandiu possessa, ita quòd in causa præscribendi fuerit, tamē cùm ipse abesset, illa domus à Titio apprehensa, & occupata est, qui eam iā possidet, nec vult restituere, licet restituendi habeat facultatem. Petit ergo actor per vestram sententiam declarari, eam domum Iure quasi dominij ad se pertinere, & Titium possessorem ad illius restitutionem condemnari, condemnatumq; oportunis Iuris remedijs ad restitutionem compelli, & cogi.

Nota † hic obiter, si quis intentauit primò rei vendicationem, & in ea succubuit, quia dominium nō potuit probare quòd nihilominus adhuc potest intentare Publicianā, & econtrà, modò soluat aduersario suo expensas. l. minor. 11
§ si seruus. ff. de euictionib. Secundò nota. † licet regulariter 12
libellus incertus non valeat, nec etiam admittatur, tamen quando actor incertus est, an sit dominus vel quasi dominus illius rei, quam petit, potest alternatiuè concludere, videlicet peto me declarari dominum, vel quasi dominū: & valet libellus, secundum Innocen. in c. cōstitutus x. de restitutio. in integrum. Et tantum de actionibus realibus, quæ

Qui succubuit in altera harū actionum, nihilominus ad alteram habet regressum.

dantur pro rebus corporalibus. Et prædicta procedūt in iudicio petitorio, hoc est, quando actor petit se declarari dominum, vel quasi dominū, & est paratus probare dominiū vel quasi. Secus si intentaretur iudicium possessorium, hoc est, si quis diceret se fuisse in possessione alicuius rei, & spoliatum esse: tum intentatur interdictum vnde vi, vel remedium ex canone, reintegranda. ij. q. iij. Et hoc casu satis est probare possessionem, & spoliationem. cap. in literis. extrà
13 de resti. spol. Et tutius † est intentare possessorium, quàm petitorium propter probationes: multò enim facilius probatur possessio, & spoliatio, quàm dominium, vel quasi.

DE ACTIONIBVS REALIBVS, quæ dantur pro rebus incorporalibus.

Actiones Reales, quæ dātur pro rebus incorporalibus, hoc est, seruitutibus, & alijs iuribus, sunt duæ, confessoria, & negatoria.

DE ACTIONE CONFESSORIA.

1 *Confessoria est actio realis, qua agimus contra impedientem nos vti iure, siue seruitute competenti nostræ personæ, vel rebus nostris ex re alterius.*
2 *In quibus conueniat hæc actio cum superioribus, & in quibus non, vt num. 3.*
4 *Res incorporales bifariam petūtur, sicut & res corporales.*
5 *Actio confessoria est duplex, directa, & vtilis.*
6 *Ius, quod in re alterius habemus, quomodo probandum.*
7 *Reus conuictus actione cōfessoria, cogitur vna cū restitutione interesse, fructuum, & damnorum, ab impedimento abstinere, & cauere actorem vlterius, neq; per se, neq; per hæredes, ac successores suos impeditum ire.*
8 *Quibus modis probetur possessio seruitutis in re aliqua.*
9 *Actio confessoria tollitur illis ipsis modis, quibus seruitutes amittuntur, pro quibus competunt.*
10 *Libellus actionis confessoriæ quomodo formandus.*

1 Confessoria, † est actio realis, qua agimus contra impedientem nos vti iure siue seruitute competenti nostræ personæ, vel rebus nostris ex re alterius. Et dicitur cōfessoria, quia proponitur verbis affirmatiuis. Dico in definitione, actio realis. Primò quia datur illi, qui habet affine dominij, id est, ius in re. Secundò, quia rei, hoc est, fundo siue domui

Actio confessoria.

domui inhęret,& rem sequitur à quocunq; cœperit possideri l.via cōstitui §.si fundus.ff.de seruit.rustic.prędior. Dico, iure: quia hæc actio non tantùm competit pro seruitutibus, sed pro quolibet iure incorporali,secundū Ioan.Fab. hic,& Spec in §.ij.in tit. de restit. spol. Hinc est quòd si quis me impediret in receptione decimarū,vel redituū ex re aliqua, vel impediret me vti iurisdictione, cōpeteret actio cōfessoria cōtra impedientē Dico,seruitute,propterea ꝙ hęc actio pro omnibus seruitutibus,tā realibus,quàm personalibus datur.Dico,nostræ personæ,propter vsumfructum,vsum,& habitationem,quæ sunt seruitutes personales, & personis inhærent quęq; cum personis intercidūt. Dico,rebus nostris, propter seruitutem vrbanorum & rusticorum prædiorum, quæ non personis,sed rebus, hoc est, fundis, siue domibus debentur.Dico autem,ex re alterius. Primò, quia res alicuius propria ei non seruit.Secundò,quia seruitus est relatio, & versatur inter duo extrema,fundamentū s. & terminum. Fundamentum est res aliena seruiens : nam in ea consistit seruitus Terminus verò est res,siue persona dominans quò respicit illa seruitus.Conuenit autem† hæc actio cum superioribus,quòd sicuti rei vendicatio datur domino,& Publiciana quasi domino,ita quoq; hæc datur illi, qui habet ius in re,quod est affine dominii.Differt tamē†ab eis,quòd illæ dātur pro rebus corporalib. hęc autem pro rebus incorporalib.Sicuti autē res corporales possunt peti bifariam, in iudicio petitorio,& iudicio possessorio,vt dixim',ita†quoque res incorporales.de quibus hic loquimur, petūtur bifariam. Aut enim petitur earum proprietas, aut quasi possessio. Proprietas petitur in iudicio petitorio , in quo scilicet actor petit declarari illam seruitutem iure ad se pertinere:& tum propriè locū habet hæc actio confessoria. Est † autem hæc actio duplex,directa,& vtilis. Directa datur illis,qui habent directum dominium in prædijs,siue domibus, quibus debetur seruitus . Et datur contra eum, qui est directus dominus illius rei,ex qua seruitus debetur . Vtilis verò datur illi,qui habet vtile dominium,siue ius aliquod in illa re,cui debetur seruitus: quales sunt, creditor pignoris,vsufructuarius,emphyteota,vasallus,secundum Ioan.de Plat.hic.

Seruit' versatur inter duo extrema. 2 3 4 5 *Cōfeßoria duplex.*

Causa istius actionis est ius,quod in re alterius habemus. Hoc aūt †ius probatur per cōtractus inter viuos vel per vl- 6

timã voluntatẽ, iuncta patientia domini illius rei seruientis; quæ loco traditionis habetur. Item per præscriptionem, modò is, qui agit, sit dominus directus, vel vtilis fundi illius dominantis. Si enim esset quasi dominus, cõpeteret actio Publiciana, vt §. diximus Effectus istius actionis est, ꝙ reus
7 cõuictus † ad petitionẽ actoris, & implorationem officij iudicis cum restitutione interesse, fructuum, & damnorũ abstinere cogitur. l. loci corpus. §. in cõfessoria. cum §. seq. & l. & si fortè. §. fin. ff. si seruit. vend. Præterea tenetur reus conuictus præstare cautionem, quòd in futurũ nec ipse, nec hæres eius, nec successores eius impedituri sint actorẽ vti tali seruitute. l. harum cum similib. ff. si seruit. vendic.

Et prædicta vera sunt, quãdo quis agit iudicio petitorio, id est, quãdo dicit, hoc ius vel hãc seruitutẽ in re alterius sibi competere, virtute alicuius cõtractus, siue actus, & quasi traditam per patientiam domini. hoc casu tenetur illa probare. Secus autẽ si ageret iudicio possessorio. i. si diceret se in quasi possessione alicuius seruitutis in re alterius fuisse, & de facto eiectum, siue in ea turbatum, & sic spoliatũ se proponit, & agit ad restitutionem quasi possessionis. Quo casu non competit actio cõfessoria, sed pro spoliatione vtile interdictũ, vnde vi, vel vtilis actio in factũ, surrogata in locũ illius interdicti, vel vtilis actio ex constitutione. l. si quis in tãtã. C. vnde vi. de quibus dicemus. J. de interd. Et hoc casu teneretur tantũ probare, se in quasi possessione fuisse, & per reũ eiectũ. Pro turbatione aũt possessionis quasi istius cõpeteret interdictũ, quasi vti possidetis. l. sicuti. §. Aristo. ff. si seruit vẽdic. Vide Specu. de restit. spolii n § nunc dicemus.

8 *Probatio possessionis seruitutis.* Quãdo aũt † quæritur, quibus modis probetur hæc possessio, distingue, Aut loquimur de seruitutibus negatiuis, vt est, altius non tollere ædificia: & probatur per vnum solũ actum: vt si actor dicat, se prohibuisse ne altius tollatur ędificium vicini, & aduersarium acquieuisse probationi. Bar. in l. j. C. de. seruit. & aqu. Aut loquimur de seruitutibus affirmatiuis, quales sunt ire, agere, licere: item aquã ducere per alterius fundum. & in istis subdistingue: Quædam sunt, in quibus potest vsus esse per modum facultatis vel amicitiæ, vt ire per fundum: cuilibet enim datur facultas per alterius fundum eundi, nisi prohibeatur. l. iij. §. planè. ff. de acq. rer. do. & de his non dicitur. Quædam sunt, in quibus visus nõ potest

potest esse per modum facultatis: vt si quis ducat aquã per fundum tuum, tunc per primum actũ inducitur quasi possessio. l. j. in prin. & §. quod autem ff. de aqua quot. & æsti.

Tollitur autẽ† actio confessoria illis ipsis modis, quibus amittuntur seruitutes, pro quibus competũt, quos vide suprà de seruit. & vsufruc. 9

ℭ LIBELLVS IN ACTIONB Confessoria.

Conueni† cum Titio, & emi ab eo pro tot aureis ius, vt per fundum suum Tusculanum ad fundum meum Seianũ, quorũ cõfinia cohærent, aquam ducere liceret. Et ipse post seruitutis istius constitutionem passus est ducere aquam in fundum meum, & ita per suam patientiã hoc mihi ius quasi tradidit. Quumq; aliquandiu in libera & quieta possessione ducendi aquam per fundum suũ fuissem, & id mihi virtute dicti contractus, & quasi traditione liberè licere putassem, familia Titij eius iussu me impediuit, & adhuc impedit, quò minùs mihi aquã ducere liceat, propter quod impedimentũ tãti mea interest, &c. peto itaq; per vestrã sentẽtiam declarari, eam seruitutem ducendæ aquæ per fundum Tusculanum Titij, fundo meo Seiano competere, Titiũq; condemnari, vt post præstationem interesse, mediante vestro officio caueat, se, hæredes, & successores suos in futurũ non esse impedituros, me vti iure meo constituto. &c. 10

Hic libellus ita esset formandus, si quis iã fuisset in quasi possessione seruitutis per contractum, & quasi traditione cõstitutæ, & iterum amissæ. Secus autem si seruitus tantùm promissa esset, & non quasi tradita: tum enim ageretur cõtra promittentem actione personali ex stipulatu, præscriptis verbis, vel ex empto, secundum Iason. hic. 11

ℭ DE ACTIONE NEGATORIA.

1 *Actio negatoria quid sit, & vnde dicta.*
2 *In seruitute non altius tollendi, tam actio confessoria, quam negatoria locum habet.*
3 *Actio negatoria pro omnibus iuribus & seruitutibus cõpetit*
4 *Quæ necessario in hac actione requirantur.*
5 *In actione negatoria onus probandi incumbit reo.*
6 *Quot, & quibus modis reus poßit probare seruitutem sibi in rebus actoris esse constitutam.*
7 *Forma libelli actionis negatoriæ.*

Actio

1 *Actio Negatoria.* ACtio † negatoria est actio realis, qua agimus, res nostras non seruire rebus siue personæ illius, qui contendit sibi ius in eis cõpetere l.ij.cum ibi no.ff si seruitus vẽd. Et dicitur negatoria, quia plerunque negatiuè proponitur, licet interdũ proponatur verbis affirmatiuis, effectus tamẽ semper est negatiuus : vt quum dico ius mihi esse altius tollendi ædes meas, idem est, acsi dicerẽ prohibente vicino, ius ei non esse prohibendi me, ne altiùs tollã. Ita quoque licet confessoria plerunque proponatur verbis affirmatiuis, tamen interdũ quoque proponitur negatiuis verbis: vt cùm dico vicinum meum non posse altiùs tollere ædes suas, per hæc verba ago actione confessoria, mihi competere ius in
2 ædibus vicini, ne ipse altius tollat. Et sic † nota hic obiter, in seruitute altius non tollendi, vtranq; actionẽ locum habere, tam confessoriam, quàm negatoriam Confessoria locum habet, quãdo ago mihi ius esse in ædibus vicini mei, ne ipse altiùs tollat. Negatoria autem, quando contendo aduersarium ius nõhabere in ædibus meis, quo impediat ne altiùs tollã: & sic ago tantùm pro libertate mea retinẽda, quæ mihi cõpetit de iure cõmuni. Cùm enim aër sit cõmunis res, vnicuique liberum est eo vti, nisi ex cõuentione prohibeatur: ideo nego vicino meo ius cõpetere, quo me prohibere cupit, ne altiùs ædificem l. altiùs C. de seruit. l. cum eo. cum simil. ff de seruit. vrban. præd. Dico actio realis : quia datur domino illius rei, quę cõtenditur esse libera, & in qua negatur seruitus. Dico, res nostras, ad differentiam actionis confessoriæ, qua agimus rem alienã nobis seruire. Reliquæ partes definitionis omnes positę sunt ad differentiam actionis
3 confessoriæ. Nota † quoque hanc actionem nõ tantùm pro seruitutibus, sed quoque pro alijs iuribus cõpetere, veluti si quis neget ex rebus suis deberi decimas, reditus, vel census.
4 *In negatoria requisita.* Ad hoc † autẽ vt hæc actio locũ habeat, requiruntur duo. Primùm quòd actor habeat dominiũ. vel ius aliquod in ea re, in qua negatur seruitus. Secũdò, quòd reus prætendat in ea re sibi esse constitutã seruitutem. Et licet in omnibus actionibus onus probandi regulariter imponatur actori : & nõ reo: ideo ꝙ si actor in probatiõe defecerit, reus, & si nihil omnino pstiterit, absoluitur, iux vulg. l. q. accusare. C. de
5 *Naturæ negatoriæ.* edẽ. In hac † tñ actiõe diuersũ seruatur, quia actor nõ tenetur probare intẽtionẽ suę actionis, videlicet rẽ suã non seruire

uire rebus alienis, sed satis est vt probet se dominũ istius rei esse. Hoc enim casu eius intẽtio est fundata per probationẽ dominij, propter præsumptionẽ iuris, ꝙ prӕsumit quaslibet res esse liberas: quæ præsumptio trãsfert onus probandi in reũ, vt scilicet ꝓbet in rebus actoris ius sibi constitutũ esse. Et hoc ideo, qa actor agit negatiuè, reus autẽ excipit affirmatiuè: affirmatio verò probãda est, & nõ negatio. l. actor. C. de probatio. Vide gl. in l. sicuti. §. sed si quæratur, in ver. possessoris. ff. si seru. vẽd. Bar. in. l. in ædib. C. de ser. & aqua.

Probat † ergo hoc casu reus seruitutẽ sibi cõstitutã in rebus actoris multis modis, vt per pactiones, stipulationes, cõtractus, per vltimã voluntatẽ, &c. §. si quis velit. s̃ de seruit. Item, per præscriptionẽ, quæ habetur loco constituti. In hoc iure. § ductus aquæ. ff. de aqua quot. & æstiua. l. si quis diuturno. in prin. ff si ser. vẽd. Et sic reus in actione negatoria in effectu nihil differt ab actore in actione confessoria. 6

¶ LIBELLVS IN ACTIONE negatoria.

Licet † fundus Titianus iure dominij vel quasi, quo ad Sempronium liberè, & sine aliquo onere, vel seruitute ad me pertineat, tamẽ quia Sẽpronius contendit in eo constitutã esse seruitutẽ fundo suo, eaque vtitur, licet ego negem, & vtendo res meas facit deteriores, peto ergo per vestram sententiam declarari, Sempronio non esse ius vtendi aliqua seruitute in rebus meis, sed fundum meum, quo ad ipsum esse liberum. Et tantum de actionibus realibus, non præiudicialibus, quæ dantur directè ad res vendicandas. Nunc de præparatorijs rei vendicationis dicemus. 7

¶ DE ACTIONIBVS Præparatorijs.

1 *Actiones præparatoriæ quæ sint, & quotuplices.*

Dicũtur † autem præparatoriæ actiones ideo, quia prӕparant viam alijs actionibus, quando res ob aliquod impedimentum vendicari, & haberi nõ potest: & sunt duæ, actio ad exhibendum, & actio rescissoria. 1 *Cur dicantur prӕparatoriæ actiones.*

¶ DE ACTIONE AD EXHIBENDVM.

1 *Actionis ad exhibendum definitio, definitionisq́; expositio.*
2 *Quibus actio ad exhibendum dari soleat.*
3 *Actio ad exhibendum in quibus rebus competat.*
4 *Quomodo & vbi exhibitio rei fieri debeat.*
5 *Quӕ requirantur in actione ad exhibendum.*

6 Reuе

6 *Reus conuictus hac actione, condemnatur ad rei exhibitionem, cum omnibus accessionibus & vtilitatibus.*
7 *Libellus huius actionis quomodo sit formandus.*

1 Actio† ad exhibēdum, est actio realis, quæ datur cuilibet, cuius interest pecuniariter, ad hoc vt res mobilis exhibeatur in publicū, deturq́; experiūdi copia. & habet locū cōtra quēcunq; possessorem. l. ij. ff. ad exhib. Dico, actio realis: quia persequitur rē, à quocūq; fuerit possessa naturaliter & ciuiliter, vel naturaliter tantum, siue etiā detēta per se vel per aliū. Imò datur contra quēlibet, qui tempore sentētię habet restituendi facultatē. l. cùm seruus. ff. ad exhiben. Licet ergo text. in. l. iij. §. est autē. ff. an exhiben. dicat, quòd sit actio personalis, tamē id potest intelligi, quòd delictum interdū præbet causam huic actioni. Sicuti videmus in seruo, qui noxā dedit, & posteà absconditur, iam agitur vt is seruus exhibeatur, & sic delictū istius actionis, hoc casu causa est. Tamē quia semper persequitur ipsam rē, à quocunq; fuerit possessa, potest dici realis. præsertim cùm propter rei vendicationē sit precipuè inducta. l. j. ff. ad exhib. Dico, pecuniariter: hoc intellige ad differentiā affectionis. Licet enim alicuius intersit ex affectu quòd res exhibeatur, tamē si inde non sentit cōmodū pecuniariū, non habet locum hæc actio. Dico, cuius interest pecuniariter: quia hæc
2 actio† multis datur Primò datur domino, qui præparat vt possit rem suā à possessore suo vendicare: & hoc casu idem ferè operatur quod interrogatio, qua actor interrogat reū, an non possideat rē. de qua suprà in rei vendicatione dictū est. Estq́; maximè necessaria, propter res, quę iure accessionis alicui acquirūtur. Vt si mea gēma inclusa esset tuo auro, non possum vendicare priusquàm eximeretur: ago itaq; ad exhibendū, vt separetur gemma ab auro, & posteà vendicetur. l. gemma ff. ad exhiben. Et hoc casu est preparatoria rei vendicationis directę. Secundò datur ei, qui habet seruitutē in re aliqua: vt si quis haberet vsumfructū equi, & hoc casu est præparatoria rei vēdicationis vtilis. Tertiò datur ei, qui habet ius in re, scilicet ius pignoris, vel hypothecæ: & tunc est præparatoria Seruianæ vel hypothecariæ. Quartò datur ei, qui petit omnes seruos alicuius exhiberi, vt noxiū seruū agnoscat. Nam quando testes dicūt se nō agnoscere personā, vel rem nominaliter, sed si eam viderent, cognoscerent, res

Quib' hęc actio detur

siue

siue persona debet eis ostendi, l. si criminis. C. ad exhib. Quo casu est præparatoria actionis noxalis Postremò datur cuilibet, cuius interest pecuniariter rē exhiberi l. iij. per totum fere. ff. ad exhiben Dico, res mobilis ad differentiam rerum immobilium, quæ sine alicuius exhibitionis propositione se exhibēt. Ita q; † pro rebus mobilibus tantùm locū habet: 3
circa quas distingue. Aut promissa est exhibitio ipsi actori per reum: & tunc non habet locum hæc actio, sed actio ex stipulatu propter promissionem: quia factum est deductum in obligationem. l. vbi autē. §. qui id. ff. de ver obl. Aut non est promissa exhibitio: & tunc, aut quærimus de tabulis testamenti alicuius, siue codicillis exhibēdis, quas fortè aliquis detinet: & subdistingue, Aut ipse testator adhuc viuus, vel eius hæres post mortem testatoris agit pro exhibendis tabulis: & habet hæc actio locū. l. iij. § si ipse. ff. de tabulis exhibendis. l. iij. ff. quēad. test am. aper. l. iij. §. si quis, ff. ad exhib. Aut alius quidam præter testatorem & hæredem, cuius interest tabulas exhiberi, vtputa legatarius, &c. agit, & non competit hęc actio, sed interdictū de exhibendis tabulis d. l. iij. § si ipse testator. ff. de tabul. exhiben. & d. l. iij. §. si quis ff. ad exhib. Aut quærimus de aliis rebus mobilibus, quàm tabulis testamenti vt seruo, equo, pecude, &c. Et subdistingue, Aut loquimur de instrumentis: & varię competunt actiones, secundum varietatem contractuū celebratorum. Exemplum: Legatarius agēs contra hæredem, vt exhibeat instrumenta, quibus probatur origo rei legatæ, habet actionē ex testamento. l. instrumenta. C. de fideicom. Sic quoq; emptori agenti contra venditorem, competit actio ex empto ad exhibitionem instrumentorum, quibus proprietas & approbationes finiū probentur. l. Titius hæres. ff. de act. emp. Plura exempla vide apud Azo. in summa sua. C. ad exhib. Dico, vt exhibeatur in publicum: quia res coram magistratu exhiberi debet, l iij. §. hoc interdictū. ff de tab exhib. l. in publicum. ff. de seruis fugi. Ita † enim exhibitio fieri debet, 4
quòd actor rem exhibitam tangere & apprehendere possit: & si instrumentū est exhibendū, ita exhibeatur, vt actor facultatē legendi & describendi habeat. Est autē exhibitio facienda in eo loco, vbi res fuit tēpore litis contestatæ. Si verò actor velit alibi exhiberi, tenetur in se suscipere periculū & omnes expēsas, exceptis illis, quę in inuestigādo siue curādo co-

Hæc actio ad immobiles res tātū spectat.

Qualiter sit exhibitio faciēda

do consistunt. Et res est exhibenda in ea causa, in qua fuit cùm iudiciũ susciperetur. Dico, detur experiũdi copia: quia priusquã res exhibeãtur, pleræq; actiones intẽtari non possunt, cùm illa exhibitio ad prępar atione rei vendicationis, aliarumq; actionũ fiat. Dico, & habet locũ cõtra quęcunq; possessorẽ: quia † in hac actiõe principaliter requirũtur duo copulatiuè. Primò, quòd reus possideat, & habeat facultatẽ restituẽdi. Secundò, quòd actoris intersit pecuniariter, vt dictũ est. Sed ad probationẽ istius interesse nõ requirũtur testes, vel instrumẽta, sed satis est actorẽ curare, sed non calũnię causa exhibitionẽ postulare. l. thesaur*. ff. ad exhibẽ.

5 *Duo pręcipue hanc actionem requirere.*

Causa materialis est istius actionis, dominium quasi dominium, ius in re, contractus, & delictum. Quando dominium, & quasi dominium est causa, tunc preparat viam rei vendicationi directæ, & actioni Publicianæ. Quando Ius in re est causa, vt est Ius vsusfructus, tunc est præparatoria rei vendicationis vtilis. Contractus quoque potest esse causa, sicuti videmus in pignore: & tũc est præparatoria actionis Seruianæ. Delictũ quoq; potest esse causa: & tunc præparat viam actiõi noxali, sicut suprà diximus. Causa finalis est, vt res exhibeatur. Effectus est, quòd † reus conuictus condẽnatur ad exhibitionẽ rei, cũ omnibus accessiõibus, & vtilitatibus. Et si dolo noluerit exhibere, iurat actor cõtra eum in litem, id est, iurat quòd sua tantũ interfit, rẽ nõ exhiberi. l. nõ ignorabit. C ad exhib. Si verò culpa rei intercessit, quo minus res exhiberetur, teneretur ad interesse. l. si optione. cũ l. seq ff. ad exhibend. Vide Azo. in summa. C. ad exhibẽd.

6 *Actionis ad exhibẽdum effectus.*

Libellus in actione ad exhibendum.

7 In hac † actione libellus est formandus eo ipso modo, quo formaretur, si principalis actio, propter quã exhibitio petitur, intẽtaretur: & hoc ideo ne iudex putet exhibitionẽ sine causa postulari. In principali tamen causa non proceditur, priusquam exhibitio fiat. Sed certa forma libellãdi in hac actione præscribi non potest, cùm multarũ actionum, vt diximus, sit præparatoria, quarum quęlibet habet suum proprium mediũ concludendi. Ponamus itaque vnũ exemplũ, vt scilicet sit præparatoria actionis noxalis, hoc modo, Domine iudex, vicinus meus habet plures seruos, quorum vnus ædes meas clanculũ ingressus est, & viginti aureos furtim subtraxit. Quia autẽ illis, qui egredientẽ cũ pecunia

cunia subtracta viderunt, notũ eius nomẽ non est, & tamen si inspectioni detur, furẽ demõstrare & agnoscere possent, peto pronuntiari, vicinũ meũ teneri ad exhibitionẽ omniũ seruorũ suorum, vt testes cognoscere, furemq; indicare possint, & mihi deinde noxalẽ actionẽ cõtra dominũ furis intẽtare liceat. Hoc modo quoq; in alijs actionibus formãdus esset libellus, vt si rẽ tuã velis exhiberi, proponeres ad similitudinẽ rei vẽdicationis, te dominũ illius rei, & Titiũ possessorem, qui tamẽ neget tuã esse, petas itaq, eũ condemnari, vt exhibeat, tuq; posthac rei vẽdicationẽ intẽtare possis.

¶ DE ACTIONE RESCISSORIA.

1 *Actio rescissoria est, qua agitur ad rem vsucaptam, quasi vsucapta non esset.*

2 *Actio rescissoria tribus competit, præsenti contra absentem, absenti contra absentem, & absenti contra præsentem.*

3 *Quando præsens agit contra absentem, non attenditur causa absentię.*

4 *Præsens contra absentem tum demum hac actione agere potest. si absens neminem domi idoneum reliquit, & qui a præsente potuisset conueniri.*

5 *Quando hęc actio detur absenti contra absentem, & quando absenti contra præsentem. & num. 6*

7 *Absentia est quintuplex, necessaria & probabilis. probabilis tantum, necessaria tantũ, voluntaria cum contumacia.*

8 *Exempla necessarię & probabilis absentiæ.*

9. *Appellatione vinculorum quid veniat.*

10 *Absentibus ex probabili & necessaria causa succurritur actione rescissoria.*

11 *Probabiliter abesse dicuntur, qui causa studiorum absunt, & illis quoque competit actio rescissoria.*

12 *Qui dicantur necessario abesse, & quando illis detur actio rescissoria.*

13 *Voluntarie, sed sine contumacia absunt, qui causa sui commodi absunt, & illis non competit hac actio.*

14 *Absens voluntarius & contumax dicitur, qui citatus per iudicẽ nõ cõparet, & is nec agens, nec appellans auditur.*

15 *Quibus, & contra quos datur actio rescissoria & num. 16.*

17 *Actio rescissoria datur tam pro rebus mobilibus quam immobilibus.*

18 *Actio rescissoria duo complectitur remedia, rescindens scilicet*

ctare, donec absens redeat, sed si sperat breui reuersurū, expectare tenetur: sin minus, vt si est captus absens ab hostibus, & non tenetur expectare præsens, sed datur curator bonis absentis, contra quem poterit procedere ordinariè, vsque ad definitiuā sententiā & executionē. l. ab hostibus. §. ego autem. ff. ex quib. cau. maio. Vide Ias. hic in §. rursus. & Bar in l. ignorare. ad finē. C. de restit. milit. Secūdò † datur absenti cōtra absentē: vt si me absente Titius rem meā bona fide emeret, & post traditionē quoq; abesset, donec vsucapionē cōpleret: si postea ambo reuertimur, cōpetit mihi contra Titiū actio rescissoria, qua ego, vt officio iudicis restituar in integrū, & vsucapio rescindatur: egoq; rē meam vtiliter vēdicare possim. Tertiò † datur absenti cōtra præsentē: veluti si Titius bona fide emeret à Seio rē Sempronij, & præsens vsucaperet, quia fortè Sempronius abfuit per triēniū, datur Sēpronio reuerso actio rescissoria cōtra præsentē. 5 6

Sed in istis casibus duobus, quando scilicet absens agit contra absentē, vel absens cōtra præsentem, non quælibet absentia excusat ad hoc, vt vsucapio possit rescindi. Dic ergo † absentiam esse quintuplicem. Prima est necessaria & probabilis. Secunda probabilis tantum. Tertia necessaria tātū. Quarta voluntaria sine contumacia. Quinta voluntaria cum contumacia secundū glo. & Bart. in l. fi. ff. de restit. in intigr. & Iason. in §. rursus. hic tit. nostro. Exempla † necessariæ & probabilis absentiæ multa colligi possunt: vt primò: si quis abest, propter Rempublicam cuiuscunque Ciuitatis, vt causa militiæ, siue legationis. l. sed & si per Prætorem. §. fi. ff ex quib. cau maio. Secundò, si abest causa aduersæ valetudinis. l. quæsitū. ff. de re iudic. Tertiò, si captus est ab hostibus. l. ab hostibus, & l. ait Prætor. §. itē ei. ff. ex quib. cau. maio Quartò, si captus est à prædonibus, aut potētioribus vi, & detinetur in vinculis. l. succurritur. ff. ex quibus causis maio. Appellatione † autem vinculorum, non tantū veniunt carceres, & compedes: quia etiam is in vinculis esse dicitur, qui ita obligatus est, vt sine dedecore in publico apparere non possit, vt dicit Ias. in §. rursus. col. xj. hic tit. nostro. & colligitur ex glo. c. si qui testium. in verb. paupertate. x. de testibus. Et illis † omnibus qui hoc modo absunt, & dominia rerum per vsucapionem amittunt, succurritur per restitutionē in integrū, daturq; actio rescissoria,

7 Absentia multiplex
8
9 Appellatio vinculorūquid contineat
10

ria, qua agunt ad res vsucaptas, quasi vsucaptæ non essent. Et hoc verum, si domi non reliquerint procuratorē, nec defensorem, qui nomine eorum potuisset agere, & vsucapionē impedire. Quid autem Iuris sit, si domi relictus est procurator, & tamen absens est læsus: vide quæ notantur per Bart.

11 & Doct. in l. fi. ff. de rest. in integ. Exēpla † probabilis absentiæ tantū hæc sunt, vt si quis abest causa studiorum, hoc est probabile, sed non necessariū, quia nemo cogitur, & cęt. Et is rediens quoq; restituitur, si domi non reliquerit procuratorē, qui potuisset vsucapionē impedire. Vide quæ not. in l. cōtumacia. §. contumax. ff. de re iudi. & l nec non in princ.

Absentiæ probabilis exemplum.

12 ff. quibus ex cau maio. Exemplum † absentiæ necessariæ tātùm, vt si quis esset relegatus, & circa hoc dic, Aut quis expulsus est vi è ciuitate, siue aufugit propter iustum metum: & dic, Aut illius bona sunt publicata: & agitur contra fiscū. Aut sunt per sententiam alicui priuato adiudicata: & sentētia est ipso Iure nulla, quia sententia contra absentē nō contumacē lata, nō valet. l. de vnoquoque. ff. de re iud. Si verò nemini sunt adiudicata, sed vsucapta per aliquem, vsucapio rescinderetur per hāc actionem. Aut quis est relegatus propter aliquod delictū: & is simpliciter nō restituitur, nisi domi non potuisset relinquere procuratorem. l. Papinianus. ff.

Exemplum necessariæ.

13 de mino. Exemplum absentiæ † voluntariæ sine contumacia est, vt mercatoris, vel alterius cuiuspiā, qui abest sui cōmodi causa: & is rediens, non habet rescissoriā actionē contra eum, qui res suas vsucepit. Plerunq; enim habent domi procuratorem negotiorū, secundum Ias. in d. §. rursus. in xj.

Exemplum voluntarię.

14 col. hic tit. nostro. Exemplum † absentiæ voluntariæ cū cōtumacia est, vt si quis tacitus & monitus per iudicē, tamen abest, & is quoque nō habet actionem rescissoriam, nec auditur appellans regulariter. Vide Bar. in d. l. fi. ff. de restit. in integrum. Et regulariter quotiescunq; quis ex necessitate, & non ex voluntate abest, nec potuit per alium res suas domi curare, subuenitur ei per restitutionem in integrum. l. sed & si per prætorē. §. fi. in fi. ff. ex quibus causis maior. Et vbicūq; iudici ęquum videbitur, poterit absentē restituere ex clausula generali, nisi contrariū Iure cautum sit. Vide Ioan. Fab. hic. Secundò dico simpliciter. qua agitur: quia † hæc actio 15 non tantum datur læsis per vsucapionē, verùetiam rerum successoribus, & illis, quorum interest, vt colligitur ex l. primus.

Cōpetit etiam successoribus.

mus. in prin. ff. de minor Et datur † non tantùm cōtra eum, 16
qui immediatè sentit lucrū ex vsucapione, verūetiam contra eius successores, & contra tertium, ad quem res peruenit maximè quando actio præcedens est realis. l. cum miles. ff. ex quibus causis maio. Dico, ad rem vsucaptam simpliciter: quia † hæc actio datur tam pro rebus mobilibus, quàm im- 17
mobilibus vsucaptis. Quando pro mobilibus competit, vtilis est, & non directa, quia res mobiles vsucapiuntur: vsucapione autem transfertur directum dominium. l. traditionibus. C. de pact. Et prætor directum dominium restituere nō potest, quare etiā directam actionem dare non potest. Dat itaque hoc casu actionem, quæ per vsucapionem amissa erat post rescissionem vsucapionis vtiliter. Quando autem pro rebus immobilibus detur, directa est, & nō vtilis: nam res immobiles præscribuntur: præscriptione autem dominium directum non tollitur, sed vtile. Quare rescissa præscriptione, adhuc competit actio directa, quæ ante præscriptionem completam competebat, licet sic sortiatur cognomen, & appelletur rescissoria. Vt si ante completam præscriptionem competiisset rei vendicatio, post rescissam præscriptionem adhuc competit: sed appellatur rei vendicatio rescissoria. Et sic de similibus, secundum omnes doct. hic.

Pro quibus rebus detur.

Complectitur † autē hæc actio duo remedia, remedium 18
rescindens, & remedium rescissorium. Remedium rescindēs propriè dicitur officium iudicis, quod dat restitutionem in integrum, rescinditque vsucapionē, quæ, quasi obstaculum, impediebat actionem, & ponit rē in statu, in quo erat prius quàm vsucapio cōpleretur. l. quod si minor. §. restitutio. ff. de minori. & hoc petitur infra quadriennium. Remediū rescissorium, est illa actio, qua quis post vsucapionis rescissionem adit ad ipsam rem, quæ vsucapta erat. Et hæc † actio 19
interdū est realis, interdum est personalis. Realis est, quando ante completam vsucapionem realis actio competebat: vt si rei vendicatio competebat, post rescissionem vsucapionis adhuc intentatur rei vendicatio, sub nomine actionis rescissoriæ. Personalis verò, quando competebat personalis actio ante completā vsucapionē: veluti, si Titius fuisset mihi obligatus ex mutuo, & actio esset extincta per prescriptionē, quod fit per triginta annos, rescinderetur primū illa prescriptio per remediū rescindēs, & daretur postea actio per-

Duo remedia hac actione contineri.

Et personalem et realem hāc actionē esse.

sonalis ad mutuum meum persequendum sub nomine a-
ctionis rescissoriæ.Hinc sequitur, actionē rescissoriā nō esse
propriā speciē actionis per se,sed potiùs adiectionē actionis
præcedentis,siue potiùs cognomen: sequitur enim omnino
eius naturā.Vide.Io.Fab.in §.rursus.in v.col.hic ti. nostro.
Causa efficiens istius actionis, est læsio propter iustā ab-
sentiam,vel aliam iustā causam,quæ Prętori iusta videri po
test,vt iusta ignorantia.l.j.ff.quibus ex cau. maio. Quibus
probatis,restituitur actor in integrū per officium iudicis re-
scindens vsucapionem.Causa materialis nulla est: quia nul-
la subest materia per se existens , ex qua hęc actio nascatur,
sed Prætor tātùm ex æquitate dat eam.Ideo dicitur datiua,
& non natiua.Causa finalis est,vt vsucapio rescindatur.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE Rescissoria.

20 Quidam† contendunt materiā istius actionis per vnū li-
bellum cōiunctim expediri nō posse,sed requiri duos libel-
los proponi separatim , quòd scilicet primò proponatur li-
bellus in officio iudicis rescindēte,in quo petatur restitutio
in integrū.& vsucapionis rescissio:quibus impetratis propo-
nēdus sit alius libellus,illius scilicet actionis,quę per vsuca-
pionem sublata erat,sub nomine tamē actionis rescissoriæ.
Quorundā verò opinio est,satis esse proponi vnū libellum,
qui cōtineat vtrūq;,vel saltē esse liberū,cōiunctim vel sepa-
ratim agi.Et hanc opinionē tenet Ias.hic in fi.§.rursus.Nos
formabimus libellos separatim,ex quibus quoq; facilè col-
ligi potest ratio proponēdi coniūctim.Non autem possunt
præscribi certæ regulæ,siue formæ libelli in actione , cùm
21 variarū actionū naturā habet.Is autē† qui aptè libellū cōci-
pere velit,primum obseruet qualis fuerit actio quæ per vsu-
capionē extincta erat,& narret in principio libelli impedi-
mentū,siue causam propter quā in integrum restitui cupit.
Deindè petat in libello eo ipso modo , quo peteretur in a-
ctione quæ p vsucapionē extincta est,siue sit realis,siue per-
sonalis.In personali tñ cōcluditur ad dādū,vel ad faciendū,
in reali verò ad declarationē dominij,vel quasi.Forma itaq;
libellum in officio rescindente separatim hoc modo.
Cùm ergo Reip.causa abessem , neminéq; domi,qui ne-
gotiū meum expediuisset,reliquissem,vendidit Sempronius
rē,quę mea erat,& tradidit Titio , qui eā vsucepit antequā
redi-

redirem, nec enim vsucapionem interrũpere potui propter iustum impedimentũ. Cùm autem Iura absentibus, vel aliàs iusta causa impeditis, subueniãt, eosq; in integrũ restitui iubeant, peto per officium vestrum, me restitui in integrum, dictamq; vsucapionem rescindi, & me ad agendum pro dicta re admitti, perinde ac si vsucapta nunquàm fuisset.

Postquàm autem per officium rescindens restitutio in integrũ impetrata fuerit, vsucapioq; rescissa, potest deinde illa actio intentari, quæ per vsucapionem sublata erat, sub nomine tamen actionis rescissoriæ, hoc modo.

Licet Titius rem, quæ mea erat, cùm ego reipubli. causa abessem, emisset, & vsucepisset, dominiumq; illius rei per vsucapionem in eum translatum esset, egoque impediebar illam rem vendicare: tamẽ quia illa vsucapio per officiũ iudicis rescindens rescissa est, & sic obstaculũ, quod agere impediebat, sublatum, ideo peto per vos declarari, dictã rem ad me pertinere iure dominij, vel quasi, eãq; mihi restitui, ac si vsucapta nunquàm fuisset. Et hæc est actio realis.

Eòdem autem modo formatur in actione personali, vt tamen præmittatur causa obligationis, & in fine actionis rescissoriæ petatur ad dandum, vel faciendum. Qui verò cõiunctim illa velit proponere, poterit vtrunque libellum in vnum simul connectere, & quoque admittitur, secundum Iaso. Et tantùm de actionibus realibus, nõ præiudicialibus vendicatorijs: nunc de actionibus realibus non præiudicialibus reuocatorijs dicemus.

❡ DE ACTIONIBVS Reuocatorijs.

1 *Duæ sunt actionum reuocatoriarum species, reuocatoriæ & auocatoriç.*

2 *Reuocatoriæ quæ sunt, & quotuplices.*

SVnt autem † actiones reuocatoriæ duplices. Quædam enim dicuntur propriè reuocatoriæ, quædam verò auocatoriæ. Reuocatoriæ dicũtur, quibus traditio rei, quę in fraudem alicuius facta est, reuocatur. Dico in definitione, traditio, ad differentiam actionum rescissoriarum, quibus agitur, vt vsucapio completa rescindatur: his autem actionibus agitur principaliter, vt traditio. per quam dominium alicuius rei translatum erat, vel transferri debebat in fraudẽ alicuius, quasi facta non esset, reuocetur. 1 *Reuocatoriæ actiones duplices.*

Sunt autem quinque.
- Pauliana.
- Fauiana.
- Quasi Fauiana.
- Caluisiana &
- Interdictum fraudatorium.

DE ACTIONE PAVLIANA.

1 *Actio Pauliana quid sit, & a quo introducta.*
2 *Quibus, & contra quos competat hæc actio.*
3 *Quotiescunq; actus aliquis geritur a duobus in fraudē tertii, potest actus ille per vtilem actionē Paulianā reuocari.*
4 *Quomodo fraus in alienatione probetur.*
5 *Quando creditores poßint reuocare alienationem bonorum a debitore factam.*
6 *Alienatio in fraudem legis fieri dicitur, quando actus geruntur inter personas prohibitas.*
7 *Pauliana actio est duplex directa, & vtilis.*
8 *Duę sunt causę actionis Paulianæ, delictū, & quasi cōtractus*
9 *Actionem Paulianā non mere esse realem, neque mere personalem, contra communem opinionem defenditur.*
10 *Actio Pauliana est triplex, perpetua, tēporalis, & indifferēs.*
11 *Forma libelli actionis Paulianæ.*

1 Actio Pauliana. ACtio† Pauliana, est actio realis, qua creditores priuati reuocant id, quod debitor in fraudē eorū verè alienauit, & tradidit, quasi nūquàm traditū fuisset Et habet nomen à Paulo Iuriscōsulto, qui eā primùm introduxit, secūdū opinionē Vltramōtanorū. Quòd dico in definitione, actio realis, fit ideo, primū, quia Imperator eā connumerat inter reales, vt habetur in §. item si quis in fraudem. hic tit. nostr. Secundò quòd habet magnam cognationem cū superioribus proximis §§. Sicuti enim per rescissoriam rescinditur vsucapio completa, ita per Paulianam reuocatur traditio verè facta. Alioqui si quis rigidè & districtè singula velit excutere, probare posset, eā esse personalē, quia oritur ex
2 fraude, & sic ex delicto, &c. Quod dico, creditores, tu † primū extende ad eum quoq;, qui rem aliquam vni vendidit, nec tamē tradidit, & posteà in fraudē primi emptoris eandē rē alteri quoq; vēdidit, & tradidit. Certum est, quòd cōditio secundi emptoris est potior propter traditionē, adeò quòd primus emptor illā rē vēdicare non potest. l. quoties. C. de rei vend. l. siue autem. §. si duobus. ff. de Publi. in rem

actio

actio. Tamen si illa traditio secundo emptori in fraudem primi facta est, reuocatur per vtilē actionē Paulianā,ac si res tradita nō esset:cū distinctione tamē,de qua infrà. Secūdò, extēde,si creditor alicui cesserit omnia iura, quæ habet cōtra debitorē quēdā,certū est,ꝙ illa cessione nō obstāte,creditor cedēs ab eodē debitore possit petere æs alienū(ꝓpter actionē directā,quā cedēs retinet)nisi cessionari⁹ cū debitore fuisset litē cōtestatus,vel nisi partē debiti suscepisset, vel nisi cessionarius denūtiauerit debitori,ne solueret cedēti iuxta l iij.C.de nouatio.Iā aūt si creditor cedēs liberaret debitorē in fraudē cessionarij, priusquàm cessionarius cū debitore potuisset litē contestari, vel partem debiti suscipere, vel debitori denūtiare ne solueret cedenti .poterit cessionarius illā liberationē à creditore debitori in fraudem eius factā,per vtilē actionē Paulianam reuocare. Tertiò extende: nā certū est quòd creditores habētes hypothecā expressam in bonis debitorum , præferuntur alijs creditoribus chirographarijs,qui scilicet hypothecā non habēt,licet sint priores,iuxta l.eos.cum multis similibus.C.qui prior.in pignor. habeantur. Tamē si illa hypotecatio posteriorum creditorum fieret in fraudem creditorum priorum, & posteriores creditores essent participes fraudis i.scirent primam obligationē,& debitorē alioqui nō esse soluēdo,&c.posset illa hypotheca per creditores priores reuocari per vtilē actionem Paulianā . Alios autem casus, vtrū scilicet alienatio à patre in fraudem liberorum,& alienatio liberorū in fraudem parentū facta possit reuocari,vide per Angel.hic. Tu breuiter conclude,quotiescunq; † actus aliquis geritur à duobus in 3
fraudē tertij,ita quòd fraus vtriusq; īteruenit,potest is actus regulariter per vtilē actionem Paulianam reuocari. Ita decidunt Doct.in d.§.item si quis in fraudē.hic.tit.nostr. Dico,priuati:quia inter creditores priuatos. & fiscum debitorē existentem, aliquid interest : nā in debitore ciuitatis siue fisci,satis est fraudem interuenisse à parte alienantis,licet accipiens sit in bona fide:semper enim reuocari potest,nō distinguendo,siue alienatio facta sit ex causa lucratiua,siue onerosa.l.ij.C.de debit.ciuilib.lib xi Secus est in priuatis creditoribus:quia ad hoc vt traditio reuocetur per eos.requiritur quòd fraus intercesserit à parte vtriusq;, tā alienantis, quā recipiētis.Distingue tamē,Aut debitor alienauit titulo

Qui creditores alijs præferātur

actionem sed est ipso iure nulla.l.si libertus.& ibi Bar ff.de iure patro. Dicitur † autē tū fieri in fraudē legis,quando actus geruntur inter personas prohibitas:vt si tutor contrahit cū pupillo.siue alterius tutoris authoritate, vt aliâs fit, ad excludendā legis prouidentiā, vt si temerè fundus dotalis alienaretur.l.nō dubiū.C.de legi. Secus si fieret tantū in fraudē alicuius hominis, vt creditoris:tum enim, licet ipsa alienatio per se valeat,potest tamē reuocari per hanc actionē.Dico in definitiōe,verè alienauit,ad differentiā alienationis simulatę,& imaginariæ,&c.quę est ipso iure nulla.l. nuda ff.de cōtr.emp Dico simpliciter alienauit: quia nō distinguitur,siue alienatio fiat per actus inter viuos,siue in vltima voluntate,vt legādo,vel fideicōmittēdo Primo tamē casu cōpetit actio Pauliana directa. Secūdo verò casu cōpetit vtilis l.qui aūt §.itē si necessarius,iūcta gl.ff.quæ in frau. cred. Vide Ias.in d.§ itē si quis in fraudem.hic titu.nostro. Dico,tradidit:nā in alienatione efficaci traditionē interuenire necesse est. Sine traditione enim dominiū nō transfertur.§.per traditionē.cū similib s.de rer.diui,Ideo si res tradita nō esset,non opus esset reuocatione. Dico,quasi traditū nō esset:in hoc enim casu fingitur in odiū debitorū,qui dolosè alienāt,ꝙ traditio facta nō sit,quę fictio vincit veritatē. Et in hac parte æquiparatur actio Pauliana rescissorię: in illa enim fingitur,rem vsucaptā nō esse,cùm tamē re vera vsucapta sit.Sic in hac fingitur,rē alienatā non esse, cùm tamen re vera sit tradita & alienata:quæ alienatio ipso Iure quidem valet,potest tamen reuocari à creditoribus. Et hoc adeò verum est,quod etiam in reuocatione pretium nō restituitur,siue ab eo,qui accepit alienatā, siue ab hæredibus eius petatur:nisi pretium extet,vel esset in vtilitatē debitoris versum:tū enim restitueretur emptoribus, cū hac actione nemo fraudetur.l. si debitor.l. ex his.&. l ait prætor. §. hæc actio ff. quæ in frau. cred. An autem emptores possint retinere rē alienatā,si parati essent satisfacere creditoribus, vide Doct.in d.§.item si quis in fraudem.hic tit.nostro. 6 *Quando alienatio in fraudem legis fieri dicatur.*

Est autem † hæc actio duplex,directa,& vtilis.Directa datur veris creditoribus,qua reuocāt id, quod per actus inter viuos in fraudē eorum alienatum est. Vtilis verò datur ex idētitate rationis,etiam his, qui re vera creditores nō sunt, vt si eadē res duobus est vendita,& in fraudē primi secūdo tradita, 7 *Pauliana directa & vtilis.*

tradita.de quo diximus s̃. super ver.creditores. Item datur ꝑ reuocatiõe eorũ,quę in vltimis volũtatibus alienata sunt

8 Causæ actionis † Paulianæ sunt maleficiũ, & quasi contractus. Ex maleficio tũ demũ dicitur nasci, quãdo fraus à patre vtriusq;,tã alienãtis, quã recipientis interuenit. Est enim fraus, siue dolus,delictũ.l.itẽ exigit.ff.de dolo.l.j. iũcta gl. in verbo,crimine.ff.de fideiuss.tut.Ex quasi contractu dicitur nasci,quando solus intercedit tantũ à parte alienãtis:nec recipiens est particeps doli. Hoc enim casu non potest dici quòd nascatur ex cõtractu,&c. quia recipiens rẽ alienatã cũ creditoribus nihil cõtraxit.Ex maleficio quoque non potest dici orta:quia in eo requiritur dolus recipiẽtis,qui hic deficit. Ex quasi maleficio quoq; non potest iudicari orta:quia ne culpa quidẽ recipiẽtis accessit.Cũ tamẽ necesse sit,vt hęc actio habeat aliquam causam Recipiens enim est obligatus creditoribus.Concludendũ ergo erit,hãc actionem ex quasi contractu ortam esse,ad similitudinẽ indebiti,quod ignorãter solutũ est. Tenetur enim recipiẽs ex quasi cõtractu.§.itẽ is cui s̃.de oblig.quæ ex quasi cõtra nascũt.Et in quasi contractibus obligatur quis,etiam si nõ cõsentiat,per vulgaria.

Quomodo ex delicto nascatur.

9 Et ex † prædictis inferemus cõtra cõmunem opinionem hanc actionẽ non esse merè realẽ,nec merè personalẽ. Merè realis non est,quia realium actionũ causæ sunt,dominium, quasi dominium,Ius in re,&c.Sed causa actionis Paulianæ nõ est dominiũ,nec quasi dominium,nec etiam Ius aliquod reale,sed maleficiũ, & quasi contractus causæ sunt, ex quibus oritur obligatio,quæ deinde parit actionem personalẽ. Merè personalis quoque non est:quia hæc prosequitur rem alienatam.& agit contra possessores,vt alienatio rei reuocetur.Necesse ergo erit, eam non esse merè personalem,cùm personales tantum personas obligatas prosequantur,nõ autem rerum possessores.l.j.§. si hæres, iuncta gl.cũ multis simili.ff ad S C.Trebel.Cõclude igitur secũdũ Ias.hãc actionem Paulianam esse actiõem personalem in rem scriptam, de quibus suo loco dicemus.Et inde quoque nunc sequitur, hanc actionem non esse datiuam, sed natiuã: quia nascitur ex maleficio,vel quasi contractu, vt dictum est.Effectus est, quòd possessores tenentur cedere bonis hoc modo in fraudẽ alienatis,de quibus s̃.An aũt hoc verũ sit in primis possessoribus tantũ,vel an extẽdatur ad alios possessores,id est,

Paulianam neque mere realẽ,neque mere personalem esse.

eos,

eos qui non ab ipso debitore, sed à primo emptore & vltra acquisierũt, vide Ias. in d. §. si qs in fraudẽ. hic ti. nost. Dic tñ breuibus, quãdiu durat fraus & dolus, tãdiu durat hæc actio: qa posita causa sequitur quoq; effect⁹: Est aũt † hęc actio interdũ perpetua, interdũ verò tẽporalis, interdũ indifferens. 10 *Pauliana quotuplex.* Perpetua est, quotiescũq; quid ex causa lucratiua ad aliquẽ dolosè puenit: id enim põt vsq; ad annos triginta reuocari. l. ait ptor §. hęc actio. ff. q̃ in frau credi. secũdũ intellectũ Bar. ibi, & Ias. hic §. nostr. Tẽporalis verò est. quãdo res corporalis peruenit ad bonorũ possessorẽ ex causa onerosa: tũ enim intra annũ ytilẽ. i. quadrienniũ, reuocatio admittitur. d. l. ait prætor. §. annus. Incipit autẽ is annus currere à tempore factæ excussionis, vel à tẽpore, quo incipit notorium fieri, debitorẽ nõ esse soluendo. Indifferens verò est in alienatione rerũ incorporaliũ, vt si debitor in fraudẽ creditorũ aliũ debitorẽ suum liberaret: tunc enim ad reuocandam illam liberationem datur tantum tempus, intrà quod illa actio debitoris durasset. d. l. ait prætor §. si conditionalis. ff. quæ in frau. cred Et hęc actio datur hęredibus creditorum, & contra hæredes eorum in quos bona sunt alienata.

Libellus in actione Pauliana.

Postquàm † aliquandiu cùm Titio fuissem negotiatus, 11 suoq; nomine magnam pecuniæ summam exposuissẽ, ita quòd in ducentis aureis mihi manserit obligatus, quos ab eo consequi nõ potui. Licet autẽ hoc debitũ notũ ei fuerat, viresq; patrimonii sui perspectas habebat, quòd scilicet non sufficeret ad satisfaciendũ credito meo, cùm tamen experiretur me vehementiùs vrgere ad crediti solutionẽ, domum, quæ tum extabat. ex qua tum potuisset satisfieri, in fraudem & præiudicium meum alienauit, vendidit, & Sempronio tradidit, qui vnà cum eo erat particeps fraudis, & sciebat bona sua non sufficere credito meo. Quia autem contra dictũ Titium debitorẽ meũ egi actiõe personali, & obtinui, quòd mihi in dictis ducentis florenis condemnaretur, iussuq; iudicis in possessionẽ bonorum eius mittebar. sed comperi post excussionẽ, bona eius credito meo non sufficere. Quare peto domum illam in fraudẽ meã alienatã, quã nunc possidet Sempronius, vel dolo desijt possidere &c. in bona Titij debitoris mei, ac si alienata nunqnam fuissent, restitui, meque in eius possessionem mitti, vt inde mihi satisfieri possit.

Et

Et hic libellus procedit, quãdò alienatio facta est ex causa onerosa: si verò ex causa lucratiua facta fuisset, non esset necesse in libello meminisse fraudis recipientis alienationem: satis enim esset fraus alinantis.

❡ DE ACTIONE FAVIANA.

1 *Actio Fauiana est, qua patronus id, quod libertus in fraudem suam vere alienauit, quasi alienatum nõ esset, reuocat.*

2 *Actio Fauiana in quibus differat a Pauliana.*

3 *Fraus liberti alienantis sua bona quomodo probetur.*

4 *Actione Fauiana agitur etiam ad fructus præteritos & perceptos post litem contestatam.*

5 *Actio Fauiana cessat ex quatuor causis.*

Actio Fauiana.

Actio Fauiana [1] dicitur, qua patronus, id quòd libertus in fraudem suam verè alienauit, quasi alienatũ nõ esset, reuocat. Et habet nomẽ ab authore Definitionẽ hîc nõ explicabimus, idẽ enim in effectu cõtinet, quod definitio actionis Paulianæ. Ius enim, quod in superiori habet creditor, in hac habet patronus: & sicuti creditor reuocat alienata à debitorib. vt sibi satisfiat, ita quoque patronus reuocat. Differt [2] tamen hæc actio ab actiõe Pauliana:

Discrimẽ.

primum, quod in actiõe Pauliana creditor nõ tenetur quẽlibet ex possessoribus pro rato cõuenire, sed poterit eligere quẽ velit, & cũ cõuenire insolidũ. quatenus ad eũ peruenit. In Fauiana aũt, si libertus res suas in plures alienauit, tenetur patronus oẽs cõuenire ĩ partẽ debitã, & sic pro rato. l. j. §. si plurib. ff. si quid in frau. pat. Secũdò differt, ꝙ in actiõe Pauliana creditor reuocãs nõ tenetur restituere pretiũ, si res in fraudẽ suã vẽdita est: in Fauiana aũt patronus reuocans tenetur pretiũ restituere. Et est ratio, quia creditor reuocãs, agit de damno vitando, patronus aũt de lucro captando. In reuocatione tamẽ patroni, datur emptori electio, vtrum malit rẽ emptã habere iusto pretio, si fortè primũ prouiliori empta fuisset, an verò ab ipsa re discedere velit pretio restituto. d. l. j. §. si quis in fraudem. ff. si quid in fraud. pat.

Requiruntur aũt ea ipsa, quæ in actione Pauliana, nempe fraus liberti alienantis in alienatione per actus inter viuos. In alienatione aũt per vltimã voluntatẽ, à neutra parte dolus requiritur. d. l. j. §. dolũ. & §. si alienatio. ff. quæ in fraud. patro. Liberti [3] aũt fraus probatur illis ipsis modis, quibus debitoris fraus. Primò si libertus sciuerit se habere patronum.

Probatio fraudis liberti.

rum. Secundò, quòd sciuerit post alienationem patronum suum nō posse habere tertiam partem bonorum suorū, secundum ea, quæ habentur in §. sed nostra. ĩ. de succ. lib. Secundo requiritur missio in bonorum possessionē liberti. Tertiò excussio, de quibus in proxima actione diximus.

Datur autem hæc actio patronis, & eorum hæredibus, si plures sunt, singuli reuocant virilem portionem, & vno deficiente accrescit reliquis. l. quodcunque. ff. si quid in frau. pat. Et datur cōtra recipientes alienationē, eorumq́ꝫ heredes vsque ad xxx. ann. Est enim perpetua actio, & personalis in rē scripta. d. l. j. §. hæc actio. ff. si quid in frau. patro. Et agitur † in ea non tātùm ad ipsam rem, sed etiā ad fructus præteritos & perceptos post litem contestatam. d. l. j. §. fi. & l. ij. ff. si quid in fraud. patron. Et si res non restituitur, iuratur contra possessorem in litem. l. tenetur. ff. eod. 4 *Quid in ea veniat.*

Cessat † autē hæc actio Fauiana ex quatuor causis. Primò si patronus post excussionem potest habere tertiā partem ex bonis liberti. l. si patronus. §. si libertus. ff. si quid in frau. pat. Secundò, si patronus nō potest habere tertiā: ideo quia libertus in vita donauit quędā bona amicis bene meritis. l. viuus. ff. eod. Tertiò: si res in fraudem alienata non extat. Quartò, si libertus res suas donaret in fraudem patroni, vt donatari⁹ eas alteri vēderet, qui vsucaperet. l. si id. ff. e. 5 *Quando expiret.*

¶ DE ACTIONE CALVISIANA.

Actio Caluisiana est indifferēs: cōpetit enim tā creditori ad reuocandam alienationē in fraudē suā à debitoribus factā, quàm patrono ad reuocandā alienationē à liberto in fraudē suā factā, secundū gl. hic. Quādo cōpetit creditori, in effectu est actio Pauliana: quando verò patrono competit, in effectu est actio Fauiana. Quare nihil de ea dicemus.

¶ DE ACTIONE QVASI FAVIANA.

1 *Actio quasi Fauiana est, qua filius arrogatus id quod a patre adoptiuo in fraudem eius alienatum est, quasi alienatum non esset reuocat.*

2 *Pater adoptiuus bona filii arrogati alienare non potest.*

3 *Impubes arrogatus, si pubes factus senserit sibi non expedire in patris adoptiui potestate esse, potest patrem cogere, vt ipsum emancipet.*

ACtio quasi † Fauiana dicitur, qua filius arrogatus id, quod à patre adoptiuo in fraudem eius alienatū est, quasi 1 *Quasi Fauiana.*

quasi alienatū non esset, reuocat.l.fi.ff.si quid in frau. pat. Dico in definitiōe, filius arrogatus: qa iure cautū est, si quis patrēfamiliâs impuberē arrogauerit, qui tenetur cauere, si eū posteà emācipauerit, vel sine causa exhæredauerit, oīa bona, quæ ab arrogato acceperat, se restituturū, & præterea quoque quartā partē suorū bonorū.§.cùm aūt impubes cū seq. ꝭ.de adop. Iā si pater adoptiuus in fraudē filij arrogati alienaret sua bona, ita quòd post emancipationē vel exhæredationē arrogati in bonis eius quarta pars extare nō possit, cōpeteret filio actio quasi Fauiana, q̃ reuocaret vsq; ad quartā partē d.l.fi.ff si quid in frau.pat. Et hæc vera sunt in bo-

2 nis ipsius patris alienātis. Secus † si pater adoptiuus arrogati bona alienaret. Hæc enim alienatio est ipso iure nulla, tāquā à legibus interdicta.l.cum nō solū.§.aut.cū § §.sequē. C.de bonis, quæ liberis. quia pater in bonis arrogati habet nudū vsumfru.§.ecce.ꝭ.de acq per arrogati. Ideo vti frui tenetur, salua rerū substātia Si tamē pater adoptiuus in præiudiciū filij arrogati, velit omnino alienare, bona cautela esset: quòd filius prius cogat patrē, vt eū emācipet. Licet enim

3 regulariter pater cogi nō possit, vt filiū emācipet, tamē † si impubes est arrogatus, & pubes factus senserit sibi nō expedire in patris adoptiui potestate esse, poterit patrem cogere vt eum emācipet.l. nonnunquā, cū l.seq.ff de adop. Post emancipationem autē vēdicaret bona sua à patre: quia per emancipationē ius patriæ potestatis, vnde vsusfructus debebatur, sublatū est.§.præterea.ꝭ.quib.mod.ius pa. po. sol. Et licet tex. in d.l.fi.ff.si quid in frau. patr. loquatur tātùm de filio arrogato, non autē de naturali & legitimo, tamen Bar. in l. nō vsq;.ff.si quis à parente manu. extēdit eū quoque ad filios naturales & legitimos, & distinguit hoc modo: Aut pater alienat in fraudē liberorū ex titulo lucratiuo: & potest alienatio reuocari per querelā inofficiosæ donationis. Aut alienatio est facta ex titulo oneroso, vt ex causa emptionis: & tūc, si facta est pro minori pretio, in eo, quod vltra valet res, quā prætiū, quoq; reuocari potest alienatio per querelā inofficiosæ donationis Si verò iusto pretio facta esset alienatio, distinguit Aut ex pretio est satisfactū creditoribus patris: & nō habet locū reuocātio etiā quo ad legitimā, qa legitima debetur, deducto ære alieno. Aut inde non est satisfactū creditoribus, sed est fraudulenta alienatio: & reuocatur

Quomodo pater adoptiuus cogatur emācipare.

reuocatur vsque ad legittimā portionē. Idē dic de alienatione liberorum in fraudē parentū facta: debetur enim & parētibus ex bonis liberorum legitima. Explicationem aliarum partium definitionis pete ex actione Pauliana Fraus enim in hac actione quoque probatur, primò quòd pater sciuerit se arrogasse filium impuberem. Secundo quod sciuerit in bonis eius quattam debitam deprahendi non posse.

DE INTERDICTO FRAVDATORIO.

1 *Interdictum fraudatorium quando habeat locum.*

INterdictum † fraudatorium propriè datur, quando quis rem non suam, sed alienam in fraudem alicuius alienat. 1

Exemplum, Titius est impubes, & pupillus, habēs debitorem Seiū, tutor pupilli habet creditorem Caium, & mandat Seio debitori Titij impuberis, vt ex credito ipsius impuberis satisfaciat Caio suo creditori. Hoc casu creditum impuberis in fraudem suam est alienatū in creditorē tutoris sui: quęritur an habeat locū actio Pauliana? Et dic quòd non, sed competit interdictum fraudatorium, si modò creditor tutoris fuerit particeps doli, id est sciebat, sibi satisfieri ex credito pupilli. l. pupilli debitor. ff. de solut. Et tantum de actionibus reuocatorijs. Nunc de auocatorijs dicemus.

De Actionibus auocatorijs.

1 *Actiones Auocatoriæ quid sint, & quotuplices.*
2 *Actiones Auocatoriæ quomodo differant a Reuocatorijs.*

ACtiones † Auocatoriæ dicūtur, quib9 res nobis tacitè vel expressè obligatas à quocūq; possessore auocam9. 1 *Actiões auocatoriæ*

Et sunt tres. Actio Seruiana, quasi Seruiana, & Saluianū interdictū Hę habēt † magnā cognationē cū superioribus reuocatorijs. In hoc tamē differūt, q reuocatorię nō dātur quādiu extāt res post excussionē. vnde potest satisfieri creditoribus: hę autē simpliciter dātur, etiā si cōductor alioqui sit soluēdo. Secūdò, in superioribus requiritur fraus, hic nō. Tertiò, in superioribus reqritur, vt creditor missus sit in possessionem ex decreto iudicis, hic satis est, res illatas esse. 2 *triplices.*

DE ACTIONE SERVIANA.

1 *Actio Seruiana quid sit, & vnde dicta.*
2 *Quando locator debeat scire, quæ res sint illatæ vel inuectę.*
3 *Quando quis contradicendo potest actum aliquem impedire, nec impedit, & præsumitur consentire.*

4 *Pensio pro re locata debet esse in numerata pecunia, vel in alia re, numero, pondere, vel mensura consistente.*
5 *Conductor destruens sua negligentia rem locatam, cogitur eam restituere.*
6 *Prouisio hominis tollit prouisionem legis.*
7 *Quid sit actori in hac actione probandum.*
8 *Forma libelli actionis probatę.*

1 *Actio seruiana.* ACtio Seruiana.† est actio realis, qua locator ad res, quę à cōductore scienter in rē locatā, vt perpetuò illic essent inuectę, & illatæ, sibiq; pro pensione, & rei deteriorationc, tacitè obligatæ sunt, agit, & à quocunq; possessore quasi pignus auocat, & donec ei satis fiat, retinet. Et habet nomen, secundū quosdā, à seruando, quòd per eam seruentur locatores indēnes: Vel habet nomen à seruio, sicut Publiciana à Publicio. Genus istius actionis est, actio realis. Dico autē actio realis, quia datur dño rei locatæ, & contra possessorē rerū inuectarū. Nā si locator pro pensione & deterioratione rei locatæ nō potest cōsequi ius suū, & possessio rerū illarū peruenit ad tertium, poterit locator etiam ab illo tertio possessore eas auocare, & loco pignoris, donec ei integrè satisfiat, retinere. Dico in definitione, locator: quia ad hoc vt hæc actio locū habeat, requiritur, rem locatā esse, nec pensionē solutā. Dico scienter, propterea quòd etiam locator scire debet, quę res sint illatæ, vel inuectæ: quæ autem locatore ignorante inuectæ fuerint, obligatæ non sunt. In
2 *Locator quas res scire debeat esse inuectas.* hoc tamē distingue. Aut † loquimur in colonis, qui scilicet prædia rustica cōducūt: & procedit quod iam diximus. Illi enim nihil possunt inferre, quod nō sit exhibitū inspectioni locatoris, qualia sunt aratra, ligones, vomeres, & similia cultui agrorū deputata. Aut loquimur in inquilinis, hoc est, q. prædia vrbana conducunt causa inhabitandi, & nō est necessaria sciētia locatoris in rebus illatis, sed indistinctè omnia inuecta & illata tacitè obligata sunt ipsi locatori. Solent enim illi inferre pecuniā numeratā in cistis reconditam, vel simile quiddam quod non exhibetur. l. certi iuris. C. de loc. Dico, perpetuò, ad differentiā illarum rerum, quæ inferuntur, vt tantùm ad tempus illic maneant: sicuti solent facere mercatores, qui inferunt donec vendant. Requiritur ergo res eo animo illatas esse, vt illic maneant, quandiu colonus vel inquilinus inhabitauerit, alioqui non essent tacitè obligatæ

gatæ.l.debitor. ff. de pigno. Dico in definitione illatæ vel inuectæ:nã res conductoris nõ illatæ,pro pensione locatori tacitè obligatę nõ sunt,vt colligitur ex l.ij.& iij.ff.in quib. cau.pign.vel hypoth.contra.Et hoc non tantum procedit in rebus coloni.in quibus dominiũ habet,sed etiã in rebus alienis ab eo bona fide possessis & illatis, nam & illæ tacitè obligatæ sunt.l.si ab eo.ff.de pign. Res tamẽ vsui quotidiano deputatę eo referri nõ debẽt.Hinc est,quòd vestes, supellex,libri necessarij,quibus quis opus habet,& similes res pro pensione tacitè obligatæ non sunt.l. obligatione.ff.de pign.Si tamẽ cõductor res alienas in rẽ conductã intulerit, & dominus rerũ illarũ sciuerit res suas inferri, videtur tacitę obligatiõi cõsentire;quotiescunq; † enim quis cõtradicendo potest actũ aliquẽ impedire,nec impedit,sed tacet,præsumitur cõsentire.Nec necesse est probare,quòd tacẽs dolo tacuerit:vtcunq; enim tacuerit,eius taciturnitas pro consensu habetur, secundũ gl.approbatã in l.item quia conuentiões. in verb. illata ff. de pact. Item si inquilinus domum conductam, vel eius partẽ locauerit tertio, bona illius tertij inuecta quoq; sunt tacitè obligata ipsi locatori.In colono tamẽ qui prædiũ rusticũ conducit,hoc nõ obseruatur,licet fructus naturales à fundo separatos & adhuc illic existẽtes,loco pignoris locator retinere, & colonũ, donec pẽsionẽ soluat, ne exportet, prohibere possit. Industriales aũt fructus locator retinere loco pignoris nõ poterit,secũdũ Bar. in l. assiduis.vers.quæro an habeat.C.qui pot. in pig. hab. Minoris tñ bona pro pẽsione dño obligata nõ sunt secũdũ Doc.hic.

Quæ res non censeãtur tacitè locatori obligatæ.

3

Dico in definitione pro pẽsione &c.quia† sicut in emptione debet esse prætium in pecunia,ita in cõtractu locationis merces, siue pensio quoque in pecunia cõstitui debet, vel secũdũ quosdã in alia re,quæ numero,pondere vel mensura consistit,aliàs esset societas vel permutatio,vel facio vt des, & per consequens nõ competeret hæc actio.Hinc est,quòd Doct.disputant,vtrum res coloni partiarij illatæ & inuectæ quoque sint tacitè obligatæ pro pẽsione &c Et concludunt communiter secundum Ias.hic,quòd sic.Dico,pro deterioratione rei : quia ex natura locationis & conductionis est rem conductã retinere integrã,si verò † ex negligentia cõductoris destructa fuerit , tenetur emendare , etiam si expresse in ipsa locatione de hac nõ est actum.l.cùm conductorem

4 *Similitudo emptiõis et locationis.*

5 *Conductor p negligen. rẽ destruens.*

ctorem.C.de locat.§.cõductor ꝟ.de locat Si ergo quid fuerit deterioratum, nec refectum,oẽs res illatæ pro illa deterioratione tacitè obligatæ sunt,donec reficiatur.d.l.ij.& iij. ff.in quib.causis pign.vel hypot.taci.contrah. Potest autem locator propria authoritate, etiam sine decreto iudicis,donec pensio soluatur,res inuectas includere.l. est differentia. & ibi Bar.ff.in quib.cau.pig.vel hypot.taci contrah. Potestque eas locator retinere nõ tantũ pro pẽsione,siue pro deterioratione , verũ etiã pro alio debito chyrographario secundum Angel.hic,qui ad hoc allegat l.vnicam.C.etiam ob chyrogra.pecu.pig. ret.poss.Si tamẽ expressa hypotheca,vel pignus locatori constitutũ esset, res illatæ & inuectę tacitè

Authoritas propria locatori.

6 non obligarẽtur,quia prouisio † hominis tollit prouisionẽ legis.l.fi.C.de pact.conuẽ.res enim illatæ & inuectę ex prouisiõe legis,scilicet.l.ij.& iij. ff.in quibus cau.pig.vel hypo. &c.ipsi locatori tacitè obligatę sunt.Expressa aũt hypotheca ex contrahentiũ cõuentione cõstituitur, quare etiam derogat tacitè obligationi,quæ ex ipsa lege tantùm orta est.Dico,tacitè: nam si conductori bona expresśe obligata essent, diceretur hypotheca expressa,nec haberet locum hęc actio, sed quasi Seruiana,de qua ꝟ. Dico,à quocunque possessore: quia hæc actio est realis,& persequitur rẽ à quocunq; fuerit possessa.Si tamẽ tertius possessor habeat titulũ & bonam fidem,videtur tutus esse ab hac actione,cùm etiam Publiciana non detur contra titulo possidentem, vt suprà diximus.

Causa remota istius actionis est ipse contractus locationis(sic enim docendi causa placet causas quęrere) non enim ignoramus ex locatione oriri actionẽ personalem . nihilominus tamen quoq; causam præbet huic actioni , licet impropriè . Hæc enim non potest oriri , nisi causa locationis præcedat , & sic est potiùs antecedens quàm causa . Causa propinqua est ipsa obligatio realis , qua res inuectæ tacitè obligantur locatori.Causa propinquior est,quòd conductor non soluit pensionẽ, vel quòd propter eius habitatiõem res conducta facta est deterior:si enim neutrum illorum accide-

7 ret,nec actio Seruiana cũ effectu intẽtari posset.Probet†itaq; actor primò,se illã rem locasse conductori pro certa mercede.Secundò, conductorem res,ad quas agit locator,eo animo inuexisse,vt perpetuò illic manerent,& hoc eo sciente,si scilicet prædium rusticũ locatum est, si verò vrbanum prædium

Locator agens quid probet.

prædium locaretur, probat simpliciter res illatas. Tertiò, probat conductorem habuisse dominium, vel quasi dominium in rebus illatis, vel saltem quòd alioqui in bonis eius fuissent, vel quòd fuissent alienæ, cum consensu tamen domini inductæ, vt diximus.

ℂ LIBELLVS IN ACTIONE Seruiana.

Cùm locassem † Titio domum meã ad trienniũ, vt singulis annis pro pensione solueret x. aureos, intulit in eã rem res suas quas habebat, quęq; Iure dominij vel quasi dominij ad eum pertinebãt, & inferẽdo pro pensione ipsius domus, siue deterioratione mihi tacitè obligatæ sunt. Quia autem Titius conductor pensionẽ promissam non soluit, & res eius per illationẽ pro ea tacitè mihi obligantur, peto possessionẽ illarũ rerũ mihi adiudicari, donec de pẽsione fuerit satisfactũ. Et hic libellus procedit, si prædium vrbanũ conductum esset, si verò prædium rusticum conduceretur, addendũ esset res esse illatas, sciẽte locatore, sicuti suprà diximus. 8

ℂ DE ACTIONE QVASI Seruiana.

1 *Actiò quasi Seruiana quid sit, & quare sic dicta.*
2 *Hypotheca & pignus quid differant.*
3 *Actor quid teneatur probare in hac actione.*
4 *Forma libelli huius actionis.*

Actio quasi † Seruiana siue hypothecaria dicitur, qua creditor ad rei possessionem, quæ sibi Iure pignoris vel hypothecę expressè obligata est, agit ad hoc, vt id retinere vel alienare possit, si à debitore non fuerit redẽptũ. Et dicitur quasi Seruiana, quia per eã nõ ita plenè prouidetur creditorib⁹, sicuti per Seruianã prouidetur locatoribus. Locator enim potest propria authoritate res sibi tacitè obligatas capere & includere, quod creditori in expresso pignore nõ licet, si id creditor nõ detinet. Dicò in definitiõe hypothecaria, quia Bar. in l. fi. ff. de Sal interd. dicit idem esse actionẽ quasi Seruianã & hypothecariã. Dico, creditor, ad differentiã actiõis Seruianę, q̃ nõ datur Ciuiliter creditori, sed tãtũ locatori, cui res illatę tacitè obligatę sunt. Dico possessionẽ rei: nã licet hęc actio sapiat naturã iudicij petitorij, vt Bar. in l j. ff. de Saluia. inter. auocat tñ nudã possessionem rei oblig. siue poti⁹ detẽtionẽ. l. si cũ vẽditor. ĩ prin. ff. de euic. 1 *Quasi Seruiana.*

Dico, iure pignoris vel hypothecæ: nã quantũ ad hãc actionẽ attinet, nihil interest inter pignus & hypothecã, datur enim pro vtroq;. Alioqui† tñ est differẽtia, q̃a pign⁹ propriè
2 dicitur quod traditur, hypotheca verò quod nõ traditur: sed ex sola cõuẽtione cõstituitur, & sic in pignore trãsfertur possessio siue detẽtio in creditorẽ: in hypotheca verò non, sed manet penes debitorẽ. Secundò differũt, ꝙ pignus propriè cõstituitur in rebus mobilibus, hypotheca verò indifferẽter in rebus mobilibus & immobilibus secundũ tex. hic. iuncta gl. in §. itẽ Seruiana. in verb. maximè. Dico. expreſsè obligata est, iterũ ad differentiã actionis Seruianæ, quæ datur pro rebus tacitè obligatis. Dico, retinere possit: quia causa finalis pignoris & hypothecæ hæc est, vt creditori sit saluũ creditũ suum, ꝑpterea retinet pignus. § creditor. ĩ. quib. mo re contrah. oblig. Dico alienare: nã si debitores pignora noluerint redimere, possunt à creditoribus vẽdi, modo id pactionibus cautũ sit: si aũt nihil cautũ est de alienatione, poterit adhuc vendi elapso biẽnio post vnã denuntiationẽ. Vide glo. in §. contra in verb. certus modus ĩ. quibus alie. licet vel non.

Pignoris & hypotecæ discrimen.

Causa materialis istius actionis, est pignus siue hypotheca. Causa efficiens, est ipsa expressa cõuẽtio, quæ tribuit mihi ius in rebus obligatis, & illud ius reale mihi cõstitutũ postea prosequor. Si autẽ nõ esset cõstitutũ, sed tantũ promissum vt cõstituatur, tunc oritur actio personalis ex stipulatu, ad hoc vt cõstituatur. Causa finalis est, vt creditor res hypothecatas retineat, vel alienet, si debitor noluerit redimere.

3 Quando autem† quæritur, quid in hac actione teneatur actor probare, distingue secundum Doc. hic. Aut actor agit contra principalem debitorẽ, aut contra tertiũ possessorem. Primò casu, quãdo scilicet agit contra principalẽ debitorẽ, qui scilicet obligauit rem iure pignoris. vel hypothecæ. & possidet eã, sufficit probari pignoris obligationẽ & possessionẽ debitoris, licet nõ probetur quòd debitor sit domin⁹ rei oppignoratæ: quia ipse debitor nõ potest negare se esse dominũ, alioquin enim argueretur mẽdacij. Tutiùs tamen est in ipsa actione allegare debitorẽ dominũ pignoris, vel saltem id in bonis eius esse, ex quo deinde præsumitur dominium. Secundo casu, quãdo scilicet agitur cõtra tertium possessorem, distingue. Aut tertius possessor habet causam à debitore principali: aut non habet causam. Primo casu non

Quid probandum in hac actione

non sufficit probare solum possessionem debitoris, sed necesse est probare debitorem fuisse dominū illius rei oppignoratæ, vel saltem quòd in eius bonis fuerit tēpore oppignorationis. Et est ratio, quia actor qui habet hypothecā, habet tantum ius in re ad auocandū, scilicet nudam possessionem d.l. si cùm venditor. in princ. ff. de euictio. quod ius hypothecæ nō potest ei tribuere occasionem vsucapiendi, multò minus dominium. Tertius autē possessor, qui à debitore causam habet, causam, titulū, bonā fidem, & quoque possessionem, habet vsucapiendi occasionem, & potest fieri dominus, & sic plus habet in re hypothecata, quā creditor. qui tantùm habet ius pignoris, quare etiā ab eo qui minus habet, impugnari non debet, nisi is probet debitorem fuisse dominum, & rem alienatā sibi realiter & cū effectu, ab eo scilicet, qui potuit obligare, obligatam, quod ius sine eius facto nō potuisset tolli, vt colligitur ex l. si creditor. §. quæritur. ff. de distract. pigno. Secundo casu, quando scilicet quis agit hypothecaria contra eum, qui nullam causam habet à debitore principali, tunc actor tenetur probare debitorem fuisse dominum, vel quasi dominum rei hypothecatæ.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE quasi Seruiana.

Titius† accepit à me mutuo centum aureos, pro quibus obligauit mihi expresśe iure pignoris aureū poculum, cuius ipse erat dn̄s, vel quasi dominus, vel saltē habebat in bonis suis, vel possidebat. Quia autē mutuum nō soluit, egoq; detentionem illius poculi expresśe obligati non habeo, peto eam, donec fuerit satisfactum, mihi decerni. Et hic libellus procedit, si ipse debitor possidet pignus: si verò alienasset in tertium, illa alienatio quoq; narranda & inserenda esset. ♦

¶ DE SALVIANO INTERDICTO.

1 *Saluianum interdictum quid sit, & quando habeat locum*
2 *Saluianum interdictum quid a Seruiana & quasi Seruiana differat.*

Saluianum interdictum est, quod indifferenter datur tā locatoribus pro rebus inuectis & illatis, taciteq; obligatis, quàm alijs creditoribus hypothecarijs pro pignoribus expresśe obligatis, secundum Bar. in l. j. ff de Sal. inter. Si ergo detur locatori pro rebus inuectis & illatis, dic quòd s. de actione Seruiana diximus: Si verò detur alijs creditori- 1 *Interdictū Saluianum*

bus pro rebus hypothecatis & expræſſè obligatis, dic quod
2 diximus de actione quaſi Seruiana. Differt † tamen Saluianum interdictum ab illis actionibus, quòd illud eſt iudicij poſſeſſorij, id eſt, in eo probatur ſola poſſeſſio: hæ autē ſunt iudicij petitorij. de hoc interdicto habem' ī. de interdictis. Et tantum de actionibus realibus nō præiudicialibus, nunc de actionibus realibus præiudicialibus dicemus.

¶ DE ACTIONIBVS REALIBVS Præiudicialibus.

1 *Actiones præiudiciales ſunt actiones reales, quibus de ſtatu alicuius perſonæ contenditur.*

2 *Actionum præiudicialium tres ſunt ſpecies.*

1 Actiones † præiudiciales, de quibus hic loquimur, ſunt reales, quibus de ſtatu alicuius perſonæ cōtenditur. Et dicuntur præiudiciales, quia præiudicāt alijs quæſtionibus inter actorē & reum, quæ decidi non poſſunt, quādiu cauſa ſtatus non fuerit diſcuſſa: quod intellige de ſententia definitiua, quæ fieri non poteſt, illa quæſtione pendente. Alioqui etiam inter actorē & reum poſſunt lites ſuper alia cauſa inchoari, modò tamen ante diſcuſſionem quæſtionis de ſtatu nulla feratur ſententia. l. ordinata. ff. de libe. cauſa. Dico autē in definitione, actiones reales: quia dantur pro rebus incorporalibus, pro iure ſcilicet, quod alicui competit ex perſona ſua propria: quòd ſcilicet agit pro iure ingenuitatis vel filiationis, &c. vel competit ex perſona alterius, vt quia quis agit pro iure ſeruitutis ſibi in perſona alicuius cōpetenti Dico de ſtatu alicuius perſonę, ad differentiam aliarum actionum præiudicialium, quæ ſcilicet ſunt præiudiciales, fortè ratione contingentiæ alicuius, vt quia ita cōtigit, quòd ſententia lata in vna cauſa, facit præiudicium in alia: hæc actio eſt quidem præiudicialis, non tamen agitur de ſtatu alicuius perſonæ, ſicuti hic dicemus. Sunt autem
2 † Actiones præiudiciales tres: prima eſt quæ datur domino & ſeruo. Secūda, quæ datur patrono & libero. Tertia, quæ datur parenti & filio. Sunt autem omnes reciprocæ.

Quæ ſunt præiudiciales, & cur ſic dicātur.

¶ DE PRIMA PRÆIVDICIALI actione.

1 *Prima ſpecies eſt, quæ datur domino contra ſeruum, qui eſt in quaſi poſſeßione, & contra.*

2 *Quid differat hæc actio a vendicatione rei, & confeſſoria atque*

atque negatoria.
3 *Vnde constet vter illorum sit reus vel actor.*
4 *Quibus actio prima praeiudicialis competat.*
5 *Huius actionis in directam & vtilem diuisio.*
9 *Adscriptitij & censiti quibus datur actio vtilis,qui dicatur,*

PRimam † itaque diximus esse,quãdo dominus agit cõtra seruũ Stichũ, qui est in quasi possessione libertatis, & contendit seruum suum esse,vel econtra.Stichus qui est in quasi possessione seruitutis,agit contra dominum, & contendit se liberum esse:& hæc actio propriè dicitur liberalis causa,de qua vide.ff.&.C.per totum,de libera causa.Et sic hæc actio primum illis datur,qui dicunt se dominos,cõtra eos qui sunt in quasi possessione libertatis . Deinde datur quoq; illis,qui sunt in quasi possessione seruitutis cõtra dominos,qui eos retinere volũt in seruitute. Habet autem hæc actio tãtum locum contra seruum viuũ:defuncto enim nõ potest moueri quæstio de statu propter liberos,nisi fiat propter peculium. Differt † autem hæc actio primùm à rei vendicatione,quæ quoq; datur domino pro vendicando seruo suo.Nam seruus est res corporalis,& rei vendicatio datur pro rebus corporalibus.Ergo &c.quia rei vẽdicatio tũc demum locum habet pro seruo vendicando, quando seruus ab alio possidetur vt seruus,nec mouet quæstionẽ de statu libertatis,sed constat eum seruum esse,tum demum poterit dominus vendicare seruum à possessore , tanquam rem suã in qua dominiũ habet.Sed hæc actio cõpetit propriè,quando agitur de statu serui,& quæritur vtrum sit seruus, vel liber:tunc enim dominus nõ agit ad seruum,sed ad ius scilicet seruitutis. Et hoc casu est hæc actio præparatoria rei vẽdicationis.Differt autẽ ab actione confessoria & negatoria, quę quoque dantur pro rebus incorporalibus,quia illæ locũ habẽt pro iuribus debitis ex bonis & rebus alicuius, vt pro iure viæ,itineris,actus,aquæ ductus, stillicidij &c. Hæc autem actio datur pro iuribus competentibus in persona alicuius,vt quòd dico te esse seruum meum,hic prętendo me habere ius in tua persona,non tantùm in rebus tuis. 1 2

Hæc prę iudicialis quid differat à rei vẽdicatione, confessoria & negatoria.

Vt autẽ † cõstare possit,vter illorũ sit actor vel reus,attẽdẽdũ est Aut quis est in quasi possessione libertatis:negatq; se seruũ esse,& vicẽ rei obtinet:is aũt qui contendit eũ seruũ esse,vicẽ actoris obtinet,& tenetur id probare, & si in pro- 3

Quomodo cognoscatur quid sit actor vel reus.

batione defecerit actor, reus nihil tenetur præstare, sed simpliciter absoluitur. l. qui accusare. C. de eden. Si quoq; reus in se onus probandi volens susceperit, & defecerit, nihil obest: sed adhuc absoluitur, non tamen pronũciatur liber esse: ideoq; actor quãdocunq; vult, poterit mouere cõtrouersiã de statu, & probare eũ seruũ esse. Si autẽ reus probauerit se liberũ esse, quod tamen nõ tenetur facere, non simpliciter absoluitur ab impetitione actoris, sed pronũciatur quoq; ꝙ liber sit, quæ sententia cõstituit ius, quòd postea facilè non poterit moueri quæstio de statu l. circa. ff. de prob. Cõpetit

4 † autẽ hæc actio nõ tantũ illi qui in seruitutem trahitur, sed etiã eius parẽtibus, fratribus, sororibus, cæterisq́, cognatis, quibus fit iniuria, si ex eorũ familia aliquis in seruitutẽ trahitur. Et si furioso mota fuerit quæstio de statu, admittitur quilibet extraneus. Vide Azo. in summ. sua. C. de lib. causa.

Quibus hęc actio competat.

5 Est aũt † hęc actio duplex, secundũ gl. hic. & quosdã Doc. directa, & vtilis. Directa datur domino & seruo, sicut diximus. Vtilis verò datur domino & colono adscriptitio siue censito: illi enim licet sint liberi homines, habẽt tamẽ magnam cognationẽ cũ seruis. Nã adscriptitius † propriè dici-

Hęc præiudicialis duplex.

6 tur, qui per scripturã &c. ita se obligat ad certum aliquẽ locũ, vel fundũ colendũ, quòd inde nec velit, nec possit decedere, sed medietatẽ fructuũ vel partẽ, secundũ quod conuentũ est, annuatim domino reddere: & is se, suos liberos, & successores vsque in infinitum obligat. Cẽsitus autẽ est, qui annuatim certam pensionẽ domino soluit, secundum Ang. & Ioan. de Plat. ĩ. de iure pers. in prin & gl. in l. ij. C. in quibus causis colo. lib. xj. Si ergo nunc quis exigeret ab aliquo cẽsum vel pẽsiones, cõtendens eum suum censitũ, vel adscriptitium esse, & is neget. Similiter si quis esset cõstitutus in quasi possessione illius iuris, quòd præstando scilicet solueret pensionẽ, nec dominus velit remittere, competit vtrique actio præiudicialis vtilis, qua dominus petit declarari, Stichum suum adscriptitium vel cẽsitum esse. Econtrà Stichus petit declarari se non esse adscriptitium, nec censitum.

Colonus ascriptitius.

ℂ LIBELLVS IN ACTIONE præiudiciali directa.

Seia ancilla seruiebat mihi, & durante seruitute, peperit Stichũ, qui licet ratione seruitutis, qua Seia mater eius obligata mihi erat, meo dominio & potestati subijceretur, ta-

men

men negat se seruum meum esse, vnde peto me dominum declarari, eumque compelli vt præstet seruitia.

In alia quoque actione qua Stichus agit contra dominum ad liberalitatem, eodem modo libellus formãdus est, quòd scilicet primò narretur de ratione libertatis, & deinde petatur se esse liberum hominem. Idem dic de libellis in actionibus adscriptitiorum & censitorum.

¶ DE SECVNDA PRÆIVDIcıali actione.

Secunda actio præiudicialis datur patrono cõtra libertũ, qui est in quasi possessione ingenuitatis, & negat se libertum eius esse, & econtrà datur liberto existẽti in quasi possessione libertinitatis contra patronum, qua petit se declarari ingenuum, & econtrà. Huc refer quæ circa actionem præcedentem diximus.

¶ DE TERTIA ACTIONE Præiudiciali.

1 *Quando pater hac actione possit agere contra filium negantem se eius esse filium.*
2 *Quomodo & quando cõpetat hęc actio filio contra patrem*
3 *Quibus modis probetur filiatio per filium contra patrem.*
4 *Filiatio probatur tantum præsumptiue & non vere.*
5 *Quomodo pater probet filium non esse suum.*

Tertia † actio prçiudicialis est, quę datur patri & filio: 1 & in hac distingue. Aut pater vult agere cõtra filiũ, q̃ negat se filiũ: & tũc, aut filius gerit se pro patrefamil. dicẽs se non esse eius filiũ, & datur hæc actio præiudicialis, qua petit eũ declarari filiũ &c. Aut filiusfamilias detinetur ab alio quodã, q̃ asserit eũ suũ filiũ esse, & subdistingue. Aut detinetur ab eo volẽs, & iterũ habet locũ actio prçiudicialis: Aut inuitus & nolẽs detinetur ab alio, & agit pater contra detẽtorẽ rei vẽdicatione, adiecta causa de iure Quiritum, vel agit interdicto de liberis exhibẽdis. l. j. §. per hanc. ff. de rei vẽd. l j. ff. de li. exh. Aut filius † agit cõtra patrẽ negãtẽ se patrẽ illius esse: & tũc aut est natus post solutũ matrimoniũ, 2 vel est natus matrimonio cõstãte. Primo casu distingue: Aut matrimoniũ est solutũ per diuortiũ, & mulier postea prægnãs capitur: hoc casu ipsa mulier intrã. xxx. dies cõtinuos post diuortiũ numerãdos ipsi marito, vel eius patri, in cuius potestate est maritus, denunciare debet se ex eo esse prægnan-

Tertia prçiudicialis quibus competat.

gnātē.Et tūc si maritus cōtra denūciauerit mulieri, vel eius parēti,&c.eā ex se nō esse grauidā, vel miserit custodes, qui eā custodiant,iuxta S.C.Plaut.tūc nō tenetur partū deinde agnoscere,nisi probetur suus esse,quod fieret in actione prę iudiciali.Idem dic;si mulier neglexisset denuntiationem.Si verò maritus nō contrà denuntiauerit eā ex se nō esse prægnantem,neq; etiam miserit custodes, tenetur partū agnoscere vt suum,& si nō agnouerit,extraordinariè punitur,nisi probet patrem suum nō esse.iuxta l.j.§ permittit. cū seq. & l.siue cōtra.§.quia Plautianū ff.de libe.agnos. Et si iudiciū inter partū & patrem susceptū fuerit,pater autem decedat antequàm feratur sentētia,mittitur filius in possessionē bonorū patris ex edicto Carboniano: si modò in pupillari ætate fuerit,vt scilicet differatur quęstio de statu, donec pubes factus probauerit se filiū illius fuisse d.l.siue cōtra in fi. ff.de liber.agnos. Aut matrimoniū est solutū morte mariti: & tūc si pater mariti adhuc viuit, & nō vult agnoscere partū pro nepote suo,distingue.Aut auus dicit matrē illius partus nō fuisse vxorē filij sui,vel partum è filio suo nō esse susceptum,& sic nō esse suū nepotē,& agitur cōtra eū actione præiudiciali.d.l. siue contra.§.quia Plautianū.ff.de libe. agnos.Aut auus fatetur relictā fuisse vxorē filij sui,dicit tamen partum conceptum & natum fuisse post matrimoniū: & tunc agitur nomine partus contra auum ex Senatusconsulto,quod sub diuo Adriano factum est.d.l.siue contrà. §. quia Plautianum.ver.quod si hoc ipsum ff.de liber.agnos.

3 Quandò† autem quæritur, quibus modis probetur filiatio à patre filij cōtra patrē:dic quòd filius primò probat illū qui negat se suum filiū &c. contraxisse matrimonium cum matre sua:secundò quod vnà cohabitauerint:tertiò,quòd cōstante matrimonio vel soluto matrimonio.ꝟ.ix.vel x.menses.&c.ex ipsius vxore natus sit.Quartò, quòd fuerit nominatus & reputatus pro filio c.trāsmisse.x.qui filij sunt legit. Quintò,quòd ipse tractauerit eū vt filium.l.nō nudis.C.de proba.Quibus probatis,præsumitur filius.l. si vicinis.C.de nuptijs.Præsumptiuè† enim tantùm , non verè probatur filiatio.l Lucius.ff.de condi.& demonstr. & illa præsumptio si est pro filio,trāsfert onus probādi in patrē,videlicet quòd probet eum non esse filiū.Fit autem † illa probatio negatiua hoc modo.Primò,si probauerit se absfuisse per v. vel vj. annos,

Filius si cōtēdat se esse quomodo id probet.

4

5

annos, & reuersum inuenisse infantem domi. Secūdò etiam si continuè domi fuerit, & probauerit grauem aliquā infirmitatem: vel aliam similē causam ex qua constet eum cum vxore non concubuisse. probatū est, eum qui domi ex vxore natus est, non esse filium suū. l. filiū. ff. de ijs quæ sunt sui vel alieni iuris. Si autem quis esset in quasi possessione filiationis, & nolit filius esse, poterit cōtra patrē agere actione prejudiciali, & petere vt decernatur se nō esse filiū. Et hoc casu pbatio illius negatiuæ ipsi neganti incōberet, quia actor est. Sunt & alij casus, in quibus ex idētitate rationis locum habent actiones præiudiciales, vt si quis neget se esse maritū, vel econtra ipsa negaret se esse vxorem. Item, si quis dicat quem esse fratrem vel consanguineum suum secundum Bar. d. l. siue contra. §. quia Plautianum. ff. de leg. agnos.

De actionibus personalibus.

1 *Actio personalis dicitur, qua agimus contra eū qui nobis est obligatus ad faciendum aliquid vel dandum.*

2 *Actiones reales & personales quid inter se differant*

3 *Obligationis, ex qua actio personalis oritur, quatuor sunt causæ, contractus, quasi contractus, delictum, quasi delictum.*

4 *Actiones quę ex delicto nascūtur sunt duplices, quædā facti proprij, quædā ex facto seruorū, vel lasciuia animalium.*

5 *Actiones proprij facti quomodo subdiuidantur.*

6 *Actiones prouenientes ex facto seruorum vel lasciuia animalium quot sint.*

7 *Actiones quæ ex contractu oriuntur, quot & quibus modis diuidantur.*

ACtio personalis † propriè dicitur, qua agimus contra eū qui est nobis obligatus ad faciendū aliquid vel dādū. Et semper aduersus eundem locum habet. l. actionum genera. §. in personam. ff. de act. & obli. Dico † in definitione, obligatus, ad differentiam actionis realis, in qua nō versatur obligatio propriè loquendo, sed persequimur ius, vel res nostras, hic autem non agimus ad res, sed tantùm contra personam obligatam, vt præstet, quod promisit. Dico, ad faciendum: iterum ad differentiam actionis realis, in qua neq; datio neq; factum versatur, sed tātùm petimus, vt res nostra nobis restituatur: in hac autē aut factum, aut datio versatur. Vt si quis promisisset mihi ædificare domum per

1 *Actio personalis.*

2 *Discrimen personaliū & realium actionum.*

per stipulationē, promisisset factū quod teneretur præstare: si autē nollet, competeret mihi actio ex stipulatu, qua agerē contra eius personam, vt faciat quod promisit. Dico in definitiōe, dandū: iterū ad differentiā actionis realis, in qua nō agitur vt res detur, cū dare propriè significet dominiū trāsferre. §. sic itaque. ī. e. Is aūt qui agit actione reali, ad id cuius dominiū vel quasi, iā habet, agit, & est spoliatus possessione: non potest ergo petere, vt dominiū quod prius habet, in eum trāsferatur: sed vt res sua sibi restituatur. In actione autem personali agimus ad dominij translationē: vt si quis mihi promisisset per stipulationem 100. aureos, ago contra eū non tantū vt tradat, sed vt det, id est dominiū in me trāsferat. Dico, & semper aduersus eundē locum habet: iterum ad differentiam actionis realis, quæ datur contra quemuis possessorem: Actio autē personalis tantū cōtra eum datur, qui obligatus est, vel contra eius hæredem, nisi sit actio pœnalis. Causa actionis personalis est obligatio, vt colligitur ex
3 definitiōe. Obligationis † autē causæ sunt quatuor: contractus, quasi contractus, delicta, quasi delicta: de quibus oībus suprà diximus. Et sic causa propinqua actionis personalis est obligatio, causa verò remota sunt cōtractus q̄si cōtract⁹.

Quot sint causæ obligationis.

Sunt autem actiones personales duplices, quędam oriuntur ex delicto, quædam ex contractu. Quæ ex delicto oriuntur, subdiuiduntur: quædam oriuntur ex delicto siue facto proprio cuiusdam, quædam verò ex facto seruorū, siue lasciuia animalium. Illarum † autē quæ ex facto proprio oriun-
4 tur, quædam sunt pœnæ persecutoriæ tantū, quædam verò mixtæ. Pœnę persecutoriæ tantū dicuntur, quibus pœnā persequimur debitam ex aliquo delicto priuato. Et illæ dantur vel in simplum, vel in duplū, vel in quadruplum, vel ex arbitrio iudicis. In simplum dantur actiones pœnales, quę habētur in §. pœnales. hic tit. nostro. quales sunt actiones in factū contra corruptores albi prætoris. Itē cōtra eos, qui parētes vel patronos sine venia in Ius vocant. Itē cōtra eos, qui in Ius vocatos vi eximunt. In duplum dantur actio furti nō manifesti, & actio serui corrupti. In quadruplum verò datur actio furti manifesti, actio quod metus causa, actio de ea pecunia quæ ad hoc data est, vt quis calumniæ causa negotiū alicui faceret. Ex arbitrio iudicis agitur actiōe iniuriarum. Mixtæ verò dicuntur, quibus tam rem, quàm pœnam persequi-

Actiones personales duplices.

quimur simul. Et illę quoque dantur aut in simplum, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplū. In simplū datur actio leg. Aquiliæ, de damno dato, si modò reus confitetur se damnū dedisse. In duplū datur actio depositi ex quatuor causis: vt si quis deposuerit causa tumultus, ruinæ, incendij, vel naufragij. Secundò actio ex testamento contra eos, qui relicta sacrosanctis ecclesijs dare distulerint. Tertiò, Actio l. Aquiliæ, de damno dato. intellige autem illas tres actiones tum in simplū dari, si reus negauerit. cōtra cōfitentē autem dantur tantum in simplum. In triplū datur actio cōtra eos, qui maiorē veræ æstimationis quantitatē libello inserūt, vt litiū executores ampliorē sportulaiū summam exigere possint. In quadruplū aūt datur actio vi bonorū raptorū. Et in istis omnibus actionibus mixtis rei persecutio cōtinetur sub ipsa pœna, nec enim datur specialis actio actori, ad ipsam rē persequendā. Actiōes † aūt, quæ ex facto seruorum siue animalium lasciuia oriuntur, sunt duę, actio noxalis, & actio si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Et in istis habet dominus electionē, vel seruū siue quadrupedem pro noxa dare, vel damnū datū resarcire. Et tantū de actionibus, ex delicto. 6 *Actio noxalis, et si quadrupes pauperiē fecisse dicatur.*

Actiones autē † quæ ex contractibus oriūtur, subdiuidūtur: quædā enim dātur non tantū contra ipsum contrahentem, sed contra eum, qui contrahentem habet in potestate, patrem scilicet vel dominū. Et illarum quædā dantur peculiotenus cōtra patrem & dominum, vt est actio de peculio. Quædam verò dātur contra patrē & dominū, ex contractibus filij vel serui in solidum: & sunt quinque, quod iussu, tributoria, de in rem verso, institoria, & exercitoria. Quædam verò actiones dātur contra ipsum contrahentē tantū: & illarū quædā sunt mixtę, quædā verò merè personales. Mixtæ dicūtur, quæ sunt tam reales quā personales, & sunt tres, familiæ erciscūdę, cōmuni diuidūdo, & finiū regundorū. Merè personales sunt duplices, quædā dātur cōtra reū nō in solidū, sed in quantū facere potest, & sunt quinq;: actio de dote, qua agit mulier contra maritū. Itē si quis egerit cū parente, vel patrono suo, actio pro socio. Itē si quis quęritur ex donatione sua, & quando agunt creditores contra eū, qui cessit bonis. Actiōes aūt quæ dātur in solidum dicūtur, in quibus reus cōdemnatur ad totum id quod petitur, & sunt duplices: aut sunt bonæ fidei, aut stricti iuris. Actiones bonæ fidei di- 7 *Actiōes ex contractibus*

cuntur

cuntur,in quibus ex bono & æquo multa veniũt,de quibus non eſt actum,& ſunt 17.Ex empto,vẽdito,locato,cõducto, negotiorũ geſtorũ,mãdati,depoſiti,pro ſocio,tutelæ,cõmodati,pignoratitia,familiæ erciſcũdæ,cõmuni diuidũdo,præſcriptis verbis, q̃ de ęſtimato proponitur, quæ ex permutatiõe cõpetit,petitio hęreditatis,actio de dote.Stricti Iuris actiões dicũtur in quibus nihil venit, niſi de quo expreſsè actũ eſt,vt ſunt actio de cõſtituta pecunia,actio in factũ ex Iureiurãdo deſcẽdẽs,actio ex ſtipul.Et breuiter,oẽs aliæ actiones perſonales,quæ ſuprà inter bonæfidei actiões numeratæ non ſunt,de quibus omnibus & ſingulis ſuo loco dicemus.

ℭ DE PRIMA ACTIONE pœnali.

1 *Primæ actionis pœnalis definitio , definitioniſque expoſitio.*

2 *Album prętoris quid,& quotuplex fuerit.*

3 *Caſus in quibus hodie pœna corrumpentis album prætoris habet locum.*

4 *Corrumpens album per ſimplicitatem,imperitiam,ruſticitatem,vel a prætore iuſſus,non tenetur hac pœna.*

5 *Duo vel plures corrumpentes album,quilibet tenetur inſolidum in 50.aureos.*

6 *Pœna pro albo corrupto ſecundum* Do. *applicatur actori & non fiſco.*

7 *Hæc actio duplex eſt,directa & vtilis.*

1 PRima actio † pœnalis popularis eſt,& cõtra eum qui id quod in albo prætoris propoſitum eſt,vel per ſe,vel per aliũ dolo malo corruperit , ſiue ſuſtulerit in 50.aureos datur.dico popularis: quia cuilibet de populo conuenit l.ſi quis.de Iuriſ.om. Iu.l.j.ff.de pop.actio.Quod dico,in albo prætoris:intellige † primũ,quòd albũ prætoris erat murus ſiue paries dealbatus in eminẽti loco,ſecũdũ gl.in §.pœnales,in verb.ex albo,hic ti.noſtro.& gl.in d.l.ſi quis in vero albo.& erat triplex ſecundũ Ioã.Fab.& Iaſ.in d.§. pœnales, Vnũ erat in quo deſcribebãtur nomina decurionũ,& magiſtratuũ. & de iſto loquitur tit.ff de albo ſcri. Alterũ erat in quo edicta tẽporalia & ſpecialia ponebãtur,vt de citationibus,vt de vocãdo aliquẽ in Ius:&ſecundũ quoſdã corrũpens tale albũ tenetur hac actione,communis tamen opinio eſt, ꝙ puniatur pœna arbitraria.Tertiũ erat in quo ponebantur & ſcribebãtur generalia edicta, continentia publicã & generalem

Prima actio pœnalis quę popularis eſt.

2 *Album prętoris.*

lē æquitatē, vt de pactis & similibus edictis prætorū generalibus, quæ habētur sub suis titulis, in ff. & C. & in corrūpēte tale albū propriè habet locū hæc actio. Tu †modo extēde pœnā illius actionis etiā ad alios casus, vt si quis corrūperet id quod cōpositū est in publico, vt perpetuò illic esset. Exēplū: Si figura alicuius siue arma, vel insignia propter proditionē siue falsitatē essent depicta in publico, ad perpetuam sui ignominiā corrūpēs ea, hac actione cōuenitur: si tamen in proditoris laudē quid in publico scriptū vel pictū esset, posset quis impunè corrūpere: reipu. enim interest huiusmodi picturas tolli. l. eorū. & ibi Bar. ff. de pœn. Idem dic si quis libros armarij cōmunis corrūperet, vel si surripiret processū alicuius existentē penes acta cōmunis, vel repositū in archiuis publicis &c. Qua aūt pœna puniatur corrūpens, vel delens tabulas publicas, itē qui subtrahit scripturas vel instrumenta aliena, vel ea amouet, corrūpit, lacerat, vel in ignem mittit, similiter qua pœna puniendi sint, qui abscindunt sigilla à literis imperialibus, & de aperiēte literas alienas siue ostēdēte aduersario, vel pādente vnius literas alij &c. vide apud Ias. in d. §. pœnales. Dico in definitione, per se vel per alium, idē est, si quis mādauerit quid fieri, ac si ipse faceret. Et de hoc dicto, an. s. mādās delictū fieri, puniatur eadē pœna, vide copiosissimè Ias. in l. si quis ff. de iurisd. om iu. Dolo malo, in definitiōe dico: nā si quis per simplicitatē, †imperitiā, rusticitatē, vel à prætore iussus corruperit albū, nō tenetur. d. l. si quis ver. doli mali. Et sic vides quòd volūtas & proposita distingūt facta. l. diuus. ff ad leg. Cor. de sicarijs. l. fœdissimā. C. ad leg. Iul. de adu. Dico, in 50. aureos: quia illa pœna expressè cōstituta est pro tali delicto, & licet iura variēt super illa pœna: nam quædā habent 50. quædam verò 500. aureos, tamē interpretatio debet fieri in 50. cùm in pœnis mitior interpretatio sit accipiēda. c. in pœnis extrà de reg. iur. in vj. l. si præses. ff. de pœnis. Si autem duo † vel plures dolosè corruperint, vel corrūpi mādauerint, quilibet tenetur in 50. nec præstatio vnius liberat aliū. Si verò vnus dolosè, alter autem ex simplicitate vel imperitia corrumperet, dolosus tantū teneretur d. l. si quis in fi. Applicatur †autem illa pœna actori & non fisco secundum omnes ferè Do. in d. l. si quis. & in d. §. pœnales & si corrūpens nō poterit soluere pœnam 50. aureorum, punitur in corpore, iuxta illud.

Qui

[Margin notes:]
3 *Qui casus comparari hodie possint corruptioni albi prætoris.*
4
5
6 *Hæc pœna cui applicetur.*

Qui nō habet in ære, luat in corpore: vt d.l. si quis. §. in ser-
7 uos. Est autē † hæc actio duplex, directa & vtilis. Directa da-
Hæc actio duplex. tur ex verbis ipsius legis, scilicet cōtra eum qui edictū iam propositū corrupit, vel sustulit. Vtilis verò datur ex mente & sententia legis, contra eos scilicet, qui dum edictum proponeretur, vel ante propositionē corrupit, vel sustulit. d. l. si quis, in ver. sententiam. iunctâ gl. ibi. ff. de iurisd. omn. iud.

Causa istius actionis est delictū. s. ipsa corruptio siue sublatio Albi. Probatur autem nihil aliud, quàm reū corrupisse, vel sustulisse album. Est autē hęc actio tantū annalis, nec datur contra hæredes corrumpentis. l. fi ff. de popu. Actio.

DE SECVNDA ACTIONE pœnali.

1 *Secunda actio pœnalis est, quæ datur in 50. aureos contra eum, qui patrem vel patronum in ius vocauerit.*

2 *Sub nomine patris qui hic intelligantur.*

1 *Qui patrē vel patronū sine venia in iꝰ vocat, hac actione conuenitur.* SEcunda † actio pœnalis est, quæ datur, in 50. aureos contra eum, qui patrem vel patronum sine veniâ in ius vocat: dico 50. aureos, quia illa pœna expressè cōstituta est à lege pro tali facto. Remittitur tamē pœna primò, si filium vel libertum pœnituit citationis, & actionē remisit. Secundò, quando patronus vel parens citatus non venit. Tertiò, quando non inuitus citatus est. l. quamuis. ff. de in ius voc. Istis tamen casibus pœna 50. flo. non committitur. Dico, patrem vel patronū, quia licet multæ personæ prohibitæ sint in ius vocari, vt consules, præfecti, proconsules, & aliæ de quibus in l. ij. cū seq. ff. de in ius vocan. tamen in solis parētibus & patronis locum habet pœna legalis 50. flor. & in alijs personis prohibitis in ius vocari, habet locum pœna extraordinaria & arbitraria secundū glo. in ver. cū non impetrasset. in d. §. pœnales. hic tit. nost. & per l. j. §. effractores. ff. de effracto. & expil. Distingue tamen in filijs, aut sunt in potestate parentum, & nō possunt eos vocare in ius, etiam cum venia. l. fi. C. de in ius vocan. nisi pro castrensi vel quasi castrensi peculio, & tunc cum venia eos in ius vocare pos-
Nomen patris quos hic cōprehendat. sunt l adoptiuum. cum glos. in princip. ff. de in ius vocand l. lis nulla. ff. de iud. glo. in d. §. pœnales in verb. cùm id non impetrasset. Aut loquimur de filijs emancipatis, & tum propriè habet locum hæc actio. Quæ autem † diximus
2 de patre, tu intellige de parentibus vtriusque sexus, vsque

in

in infinitũ.l.iiij.§.parentẽ. ff.de in ius vocand Itẽ,de parẽtibus naturalibus & legitimis, legitimis tãtum, naturalibus tantũ,vitrico,nouerca,socero,socru,& similibus, qui loco parẽtũ habentur,de quibus vide §. ergo nõ omnes. cum simil ꝭ de nup.l.parentes.l.patris.l adoptiuũ.cũ simi ff.de in ius vocan. In incestuosis tamen nõ habetlocum hæc actio, secũdũ Doct.in d.§.pœnales.quia inter eos nulla est appellatio parentũ & filiorũ. Similiter extende hoc ad cõpatres, quia illi habẽtur pro parentibus spiritualibus.c.tua.cum simili.extrà.de cog.spiri.Secundo,ad defensores ciuitatũ,quia ciuibus sunt loco parentũ. Tertiò ad præceptores,qui inuiti à discipulis quoq; nõ debẽt realiter in ius vocari:vocatione tamen verbali citari possunt,secundum Ioan. de Plat.in d.§.pœnales.quem sequuntur ibi Ang.& Ias. Pœna autem quinquaginta flo.quoq; cedit patri & patrono agẽti, non autẽ filio secundũ Doct.in d §.pœnales.Et differt hæc actio à superiori proxima,ꝙ in illa requiritur dolus. Ignorãtia aut tẽ,siue rusticitas, excusat quẽ à pœna. In hac autem actione cõmittitur pœna,etiã si quis sine dolo citauerit patrẽ: quia reuerẽtia erga parẽtes per ius naturale inducta est,& ignorãtia illius iuris neminẽ excusat.l.regula.ff.de iur. & fac. ign.

Discrimen huius & superioris pœnalis.

DE TERTIA ACTIONE Pœnali.

1 *Tertia actio pœnalis contra quem, & inquantum cõpetat.*
2 *Quando is, qui citatum vi eximit, non teneatur hac actione.*

Tertia Actio† pœnalis in factũ datur cõtra eũ, qui citatũ in ius per se, vel ꝑ aliũ violẽter exemit,quò minus veniret,inquãtũ actori in litẽ iurauerit.Dico,citatũ simpliciter:quia hęc actio quoq; locũ habet,si ꝗs exemerit eũ, qui per calũniã citatus est l.sed eximẽdi §. itẽ si quis. ff.ne quis eũ,qui in ius voca.vi exi.Dico,violẽter:ꝗa satis est interuenire vim,etiã si dolus abfuerit.l iij §. quod prætor.ff. ne quis eũ,&c.Dico,eximit:ꝗa verbũ eximẽdi,generale est, significãs quoquo modo auferre:vt si quis exemerit quem, seu morã fecerit,quo minus in ius veniret,& sic actionis dies exierat,vel res tẽpore amitteretur,videretur exemisse,licet corpus nõ exemerit.d.l.sed eximendi. Dico, in quãtum actor in litẽ iurauerit:quia punitur eximẽs quãti actor iurauerit,sua interesse,citatũ in ius nõ venisse.Et hoc casu,si ꝑpter exemptionẽ actor per lapsum temporis actionẽ tempo-

1 *Hæc tertia pœnalis cui & aduersus quẽ cõpetat.*

Verbum Eximere.

Aa ralem,

ralem, vel rē mobilē, quæ spatio triennij vsucapitur, amisit, iurat primum in litē quanti sua interſit reum nō veniſſe, vt quia fortè magnis ſumptibus adduxit aduocatos, &c. Deinde autē per actionē reſciſſoriam petit ſe ex clauſula generali in integrū reſtitui, vſucapionēque reſcindi, ac ſi impleta non eſſet: & tunc intentat contra reū primā actionē. Si verò neq; actiones, neq; res propter exemptionē præſcriptæ eſſent, iurat actor in litē contra eximentem ad intereſſe, & poſtea agit contra citatum. l. fi. ff. ne quis eum, qui. Et ſi plures fuerunt, qui quem exemerunt, ſolutione vnius, alij non

2 liberantur. d. l. fi. iuncta glo. ibi. Ceſſat † autem pœna iſtius actionis. Primò, ſi talis citatus eſt, qui citari non debebat, vt parens, vel patronus. l. j. §. Officilius, ff. ne quis eum, qui in ius vocat. Secundò, ſi quis citatus eſt in aliū locum, quàm quo debebat citari l. ij. verſ. eadē æquitas. ff ne quis eū, &c. Tertiò, ſi is exemptus eſt, qui habet ius reuocādi domum, vt legatus, &c. l. ij. in fin. iuncta gloſſ. ff. ne quis eum, &c. Quartò, ſi eſt citatus ad pedaneum iudicem. l. iij. §. ſi quis ff. ne quis eum. Et tantū de actionibus pœnalibus, quæ vocantur actiones in factum, ex edicto prætoris deſcendentes. Sunt aliæ actiones pœnales prætoriæ, de quibus vide glo. in d. §. pœnales. in verb. innumerabiles. hic tit. noſtro.

Quomodo extinguatur hæc pœna.

¶ DE ACTIONIBVS MERE pœnalibus in duplum.

1 *Actiones mere pœnales in duplum ſunt duæ, actio furti non manifeſti, & actio serui corrupti.*

2 *Furtum quomodo hodie puniatur.*

1 Actiones † merè pœnales in duplum ſunt duæ. Actio
2 furti non manifeſti, & actio ſerui corrupti. De actione furti nō manifeſti, ſuprà diximus. Nota † tamen obiter, quòd hodie ex furto regulariter non oritur actio, ſed publica accuſatio, quia fures ſuſpenduntur. Licet enim de iure communi caueatur, ne quis propter furtum occidatur, aut membrum amittat: tamen hodie de iure conſuetudinario pœna furti eſt pœna laquei, & ſic capitalis pœna, ſicut quoque patet ex § ſi quis quinque ſolidos. in tit. de pace tenen. vbi dicitur, ſi quis quinque ſolidos furatus fuerit, laqueo finiat vitam. Doctores tamen reſtringunt illum text. quòd locum habeat in furibus, qui furando quoque publicæ pacis fractores exiſtunt.

Hodierna furti punitio.

Furtum quinque ſolidorum capitale crimen.

De

DE ACTIONE SERVI corrupti.

1 *Actio serui corrupti, proprie competit in illum, qui animum serui alicui dolo persuadendo corrupit, vt deterior fiat.*
2 *Actio serui corrupti datur quoque contra illos, qui liberos nostros corrumpunt.*
3 *Persuadere, hic plus significat, quam compellere, vel cogere aliquem vt sibi pareat.*
4 *Quomodo serui fiant deteriores.*
5 *Actio corrupti serui est duplex, directa, & vtilis.*
6 *In quantum condemnetur victus hac actione.*

Actio serui † corrupti propriè datur cōtra eū, qui serui alterius animum dolo malo persuadendo corrupit, vt deterior fieret. Dico, seruū simpliciter: quia nihil refert siue bonū seruū fecerit malū, siue malū persuadendo fecerit deteriorē: vtroq; enim casu corrupisse dicitur. l. j. §. sed vtrū. ff de ser. cor. Extēde † illā actionē, quòd etiā habeat locū, si quis filiū, vel filiāfamiliâs persuadendo corrupit: datur enim vtilis actio: quia nostra interest, animū liberorū nostrorum non corrūpi. leg. vt tantum. §. de filio. ff. de seruo corrup. Tū autē nō agitur ad duplū, quia liberi hominis nulla est æstimatio, sed ad interesse ex affectione patris, delato iuramēto, iudicis tamen taxatione præcedente. Vt si quis haberet filiā bene institutā, quam cū leui dote, vt 140. aureis fortè possit in matrimoniū collocare. Posteà verò accedit adolescens, animū eius ita corrūpit, quòd etiā cum dote 300. aureorum vix possit alicui nubere. Decidunt doct. in §. in duplum. hic tit. nostro corruptorem animi virginis teneri ad præstationē illorum 300. aureorū. Deinde datur hæc actio quoque corrupto. Exemplum: Adolescens quidam boni ingenij mittitur cū viatico à parentibus causâ studij ad vniuersitatē, & illic ex persuasione quorundam leuium hominū, viaticum suū ludendo, potando, & scortando profundit: decidunt communiter Doct. si parens suus illic neque per se, neq; per procuratorem præsens fuerit, quòd is adolescēs possit agere contra persuadentes actione vtili ad duplū æstimationis dāni sui: licet Ias in § omnes autē, & Ioā. de Plat. hic tit. nostro dicāt, hoc de rigore iuris vix posse obtineri. Dico, alterius: si enim quis seruū suum propriū corruperit, contra seipsum non posset agere. Dico, animū: si enim quis

Cōtra quē detur hæc actio. 1

2

Si scholasticus profundat viaticū suū deceptus.

corpus serui corrumpit, vt vulnerãdo tenetur directa actione leg. Aquil. de dãno dato. Si autẽ seruo suaserit, vt in tectũ ascenderet, vel in puteum descẽderet, & is ascẽdendo vel descendendo ceciderit, crusq; vel aliud quid fregerit, vel perierit, vtili actione leg. Aquiliæ conueniri potest. Ita quoque dic, si corpus filij vel filiæfamiliâs vulnerando corruptum fuerit, vel interficiendo, cõpetit actio iniuriarũ realis, vel publica accusatio ex l. Corn. de sicarijs Sic quoque si virginis corpus est c[illegible]ruptũ, in foro Ciuili datur publica accusatio ex l. Iul: de adul. & stup. Dico, dolo malo: si quis enim lusus gratia seruo alterius quid suaserit, & is inde deterior fieret, non tenetur suadẽs. l. dolo malo. ff. de seruo corrupto. Ita quoq; dic, si quis seruũ alienũ recepit, vt custodiret, vel humanitate, vel misericordia, vel alia probabili, atque iusta ratione, nõ tenetur hac actione, licet alioqui dolo malo, recipiẽs teneatur. Dico, persuasiõe: quia licet aliâs ex consilio & persuasiõe quis regulariter non teneatur. §. tua tantũ. ꝟ. de mãdato. tamẽ hic tenetur. Primò, quia cõsiliũ est fraudulentũ. Secũdò, quia hoc cõsiliũ, siue persuasio est per se delictũ, nec adhibetur illa distinctio, an aliâs esset facturus néne: q̃a si quis malo seruo persuaserit, quẽadmodũ delinqueret, quoq; tenetur. Imò & si seruus animo erat fugiturus, vel furtum facturus, & aliquis laudator eius propositi extiterit, tenetur: nõ enim oportet laudando augere malitiã. d. l. j. §. sed vtrũ. ff. de seruo corrupto. glo. in §. ope. in verb. nõ tenetur ꝟ. de oblig. quæ ex del nascũ. Persuadere† aũt in hac materia significat plus, quã cõpellere, atq; cogere aliquẽ, vt sibi pareat. d. l. j. §. persuadere. ff. de ser. corru. Quod dico corrũpit, tu extende quoque si recepit, hoc est, si abscondẽdi causa seruo vel in suo agro vel in alieno loco, ædificióve refugiũ præstiterit. d. l. j. §. ꝙ autẽ. ff. de seruo corru. Dico, vt deterior fieret: quòd fit† multis modis: vt si quis suadeat seruo, vt iniuriã faceret, vt furtũ, vel fugeret, vel vt alienũ seruũ solicitaret, vel peculiũ intricaret, vel amator existeret, vel errori aut malis artibus esset deditus, vel in spectaculis nimius, vel seditiosus, &c. d. l. j. in fin. iuncta l. fi. & l. corrũpitur. ff. de seruo corru. Et corrũpẽs nõ tãtùm tenetur domino serui, sed etiam alijs, quibus ex sua persuasione dãnum datũ est. Nota tamẽ hic obiter, si seruo suasi, vt chyrographũ debitorũ corrũpat, certũ est, suadentem teneri. An autẽ tunc teneatur, si postea ex consuetudine

3 *Persuadere hic.*

4 *Qualiter seruus fiat deterior.*

dine primæ persuasionis quoque rationes, instrumēta, & similia corruperit, subtraxerit, vel deleuerit? Et dic simpliciter, quòd corrūpens ex hoc non tenetur, nisi specialiter persuaserit l. Neratius § si seruo. ff. de ser. corrup. Est autē † duplex, directa & vtilis. Directa datur vero domino cōtra eū, qui animū serui sui persuadendo corrupit. Vtilis verò est, quæ primo quoque domino vero datur cōtra eum, ex cuius persuasione corpus serui corruptum est, licet cōmodius detur vtilis actio legis Aquiliæ. l. dolo, cum l. seq. ff. eo Secundo datur vsufructuario, vel bonæ fidei possessori. l. si quis seruum. § si in seruo. ff. eo. Tertio, datur patri contra eū, qui filiam, vel filiūfamiliâs corrupit. l. vt tantū. §. de filio. ff. eod. 5 *Hæc actio duplex.*

Causa istius actionis est persuasio, quæ, vt diximus, habetur hic pro dolo. Pœna † autē est duplum: tanti enim condemnatur corrumpens in duplum, quāti seruus ob id, quòd corruptus est, fit deterior. Et in hoc iudicio venit quoque æstimatio rerum, quas seruus secum abstulit: quia omne dānum duplicatur. l. in hoc iudicio. & l. si quis seruum in fi. ff. eod. Est quoq; perpetua, & datur hæredibus illius, cuius seruus corruptus est, non autem contra hæredes corrumpētis. l. sed & hæres & l. hæc actio. ff. de seruo corrupto. 6 *Quantitas pœnę hui'.*

ℭ DE ACTIONIBVS POENAlibus in quadruplum.

Prima actio quadrupli, est actio furti non manifesti: & de ea hic nihil dicemus: suprà enim in tit. de oblig. quæ ex delict. nascunt. eius materia tradita est. Et hodie de iure consuetudinario illa distinctio inter furtum manifestū & non manifestum, non est in vsu, sed regulariter pro quolibet furto imponitur pœna laquei, vt suprà diximus. *Consuetudine sublatā esse distinctionē furti.*

ℭ DE ACTIONE QVOD metus causa.

1 *Actionis quod metus causa definitio, definitionisq; expositio.*
2 *Actio hæc contra quemcunq; datur, qui ex metu illato sensit commodum, licet ipse metum non intulerit.*
3 *Quando quid datum metus causa non poßit repeti.*
4 *Quousq; se exporrigat hæc actio.*
5 *Maioritas est duplex, ea, quæ est sine authoritate Publica, & quæ habetur ex officio Publico.*
6 *Alienare quid significet.*
7 *Actio quod metus causa oritur ex vi compulsiua.*

1 *Actio quod metus causa, quæ sit.* Actio quòd † metus causa, est actio personalis in rem scripta, quæ datur illi, qui per metum in constantem virum cadētem, ad alienandum, vel dādum rē aliquā pulsus est. Dico, personalis: quia hæc actio primùm contra personā illius, qui metū intulit, datur ad interesse, quod æstimatur officio iudicis, excusso iuramento in litem. l arbitrio. §. ideo. ff de dolo. Et si is, qui metu rem aliquā extorsit, ipsam iussu iudicis statim restituerit, vltra nō punitur. Si autem recusauerit, & per sententiā diffinitiuā ad restitutionē condēnatus fuerit, punitur in quadruplo. § itē actio hic tit.

2 *Quare sit in rē scripta.* nostro. Dico, in rē scripta, quia datur† cōtra quēcunque, qui ex metu illato sensit cōmodum, licet ipse metū non intulerit. l. metum. §. si. ff. quod met. cau. Ideo etiā non necesse est probare, quòd certa persona metū intulerit, sed sufficit impersonaliter probare metū illatum esse. Nam cùm metus in se habeat ignorantiā, quis non potest adstringi, vt designet, quis ei metum intulerit. Sæpe enim fit noctu, vel in aliqua multitudine. l. si cum exceptione. §. in hac. ff quod met cau. Dico, per metum in cōstantem virum cadentem: quia non omnis metus sufficit, sed vel met⁹ mortis, vel cruciatus corporis, vel amissionis omnium bonorū, vel simile quiddam, quod arbitrio iudicis committitur. l iij. iiij. v. & vj. ff. quod met. causa. Nec distinguitur, vtrum quis timuerit mortem vel cruciatum corporis ex suo præcedenti delicto, nécnē. Nā & si adulter in adulterio, vel fur in furto deprǽhēsus dederit

3 *Datum per metū quod repeti non potest.* † aliquid ne occideretur, habet locum hæc actio, nisi Iure potuisset occidi, vt pater cum filia, vel maritus post trinam denuntiationem cum vxore adulterum depræhenderit, vel quis furem, qui se telo defenderet, posset occidi, iuxta. l. Gracchus. & Authē, si quis. C. de adul. l. furem iuncta gl. ff ad leg. Cornel. de sicar. Quare si illi aliquid darent ne occiderentur, per hanc actionem non possent repetere. l. nec timorē. §. proinde. ff eod Et intellige † definitionem non tantùm

4 in metu illato personæ nostrę propriæ, sed quoque personis filiorum siue coniunctorum nostrorum. Vt si quis timeret, ne filia sua stuprum pateretur, & daret aliquid ad supprimendā filiam, posset repetere per actionem, quod metus causa. Et per illum quoque metum intellige reuerentialem,

5 & maioritatis. In hoc tamen distingue, Quædam est † maioritas absque authoritate & potestate publica, vt mariti in vxorem

vxorem, patroni in libertum, & patris in filium: & tunc ex tali metu actus rescinditur per officium iudicis. l. penul. ver. & hoc modo. ff. de furtis l. j. §. quæ oneraandæ. cum gl. & not. ff. quarum re actio non datur. Idem dicendũ est, si quis rogatu Principis contraxit, qui aliâs contracturus non esset: nã rogamina Imperatorum mandata sunt, secundum gl. in Cle. j. in verb. exhortamur. de testib. Quędam est maioritas, siue reuerentia, quę habetur ex officio publico, vt est maioritas magistratuum: & tũc si metu, & vi illorum quid cõtractum est, competit hæc actio l. iij. §. cæterũm. ff. eo. l. fin. C. eo. Dico, ad alienandum: quia † alienare, est verbum generale, comprahendens omnes actus, quibus res nostræ abducũtur, siue fiat per pignora, vẽditiones, donationes, &c. secũdum gl. j. in titu. de alie. feud. paterni. Ideo habet locũ hæc actio, si dedit aut fecit aliquid, vt quia vendidit, vel donauit rem, quam alioqui non fuisset venditurus. Si autem promisit quid, nec tamen actualiter pręstitit, conuentus habet exceptionem, quod metus causa. Dico, compulsus est: si enim volens fecisset, non cõpeteret hæc actio. Et sic † nota actionem. quod metus causa, oriri ex vi compulsiua. Nam pro vi ablatiua datur actio vi bonorum raptorum: pro vi expulsiua, interdictum, vti possidetis, in rebus immobilibus, & in rebus mobilibus, vtrobi: pro vi autem inquietatiua interdictum, quod vi aut clàm. Vide Azo in summa sua. C. de ijs, quæ vi, metúsve causa gesta sunt. 6 *Alienare generale verbũ.* 7 *Huius actionis ortus.*

Causam istius actionis vides esse metũ illatum, &, vt diximus, actor nihil aliud cogitur probare, si res alienata à tertio possessa fuerit, quàm metum illatum esse impersonaliter Et duobus testibus de metu deponentibus, plus creditur, quàm mille testibus, qui deponerent de spontanea voluntate. Ad hoc allegatur Inno. in c. super. extrà de renuntiat. Et vide Iason. hic. Datur autem hæc actio intra annum in quadruplum, post annum in simplum.

¶ DE ACTIONE IN FACTVM de Calumniatoribus.

1 *Actio de calumniatoribus contra quem proprie competat.*

2 *Procurator, vel aduocatus, agens negotium domi per calumniam, quoque conuenitur hac actione.*

3 *Hæc actio non datur contra dantem pecuniam, sed contra eum, qui accepit, vt alteri negotium facceret, dans autem*

amittit pecuniam datam.

4 *Quibus proprie competat hæc actio.*

5 *Hac actione punitur affectus licet effectus non sequatur.*

1 *Aduersus quem.* Actio in factum de † calumniatoribus propriè datur contra eum,qui pecuniam accepit, vel aliquod aliud cõmodum sensit,vt innocẽti alicui in iudicio negotiũ per calumniam faceret,vel non faceret.l.j.in prin. ff.de calum. Dico,pecuniam accepit:quia hic nõ spectatur exitus donec scilicet calumnia fiat,sed solùm voluntas:ideo ex sola receptione pecuniæ,licet calũnia secuta nõ sit,actio oritur.l.& generaliter.§.si igitur.ff.de calum. Dico,vel sensit aliud quoddam cõmodũ,quia non est necesse propterea in promptu pecuniam numerari,sed satis est, reum quocunq; modo commodũ sensisse.l.quinetiã.cum l.seq.ff.de calum. Dico,innocenti: quia si nocens transigẽdo aliquid daret ne accusaretur,non haberet locũ hæc actio.l.si ab eo.ff.eo.Dico,alicui simpliciter:quia non distinguitur siue in pecuniarijs causis, siue in publicis criminibus calumnia fiat:vtroq; enim casũ habet locum hæc actio.In criminalibus calũniator quoq; tenetur l.Iulia.repetund.d.l j.§. hoc autem iudicium.ff.eo.Secundò,habet† locũ hæc actio,etiam, si procu-

2 *Secũdus locus huius actionis.* rator,vel aduocatus.propter aliquod commodũ, negotium domi per calumniã ageret,in eo scilicet,quòd per calumniã pateretur se ab aduersario vinci,per nota in.d l.j.§.sed & cõstituti.ff.eo. Dico.in iudicio: quia si extra iudiciũ dedi tibi pecuniam,ne faceres mihi calumniã,id est,ne spoliares, vel verberares me,&c.non habebit locum hæc actio , sed actio quod metus causa,secundũ Ioan.Fab.& Ioan.de Plat.hic,vt colligitur ex gl.super rub.ff.de calum.Dico, per calumniã, nam si aduersarius accepisset pecuniã,vt non ageret,vel accusaret me,non tamẽ per calumniam accepisset, sed animo transigendi,quoq; cessat hæc actio.d.l.j.§.sed & cõstitutio. ff.de calumni.Dico,faceret,vel non faceret: quia hæc actio

3 † primùm datur contra eum,qui commodum aliquod sensit,vt negotium alteri faceret:is tamen,qui dedit pecuniam, nòn cõuenitur,sed amittit suam pecuniam,quam dedit propter calumniam:nec potest repetere , quia est in eadẽ causa turpitudinis,d.l.& generaliter.§.illud erit.ff. de calumn. Et

4 datur † hæc actio etiam illi,qui pecuniam dedit,vt sibi nõ fieret negotium per calumniam . Et in hoc distingue, Aut

tertius

tertius quidam dedit pecuniam alicui,ne mihi fieret calumnia:& tunc si me mandante,& ratificante,hoc factũ est,ego dedisse intelligor,ideoq; cõpetit mihi actio contra recipientem,& non ei,qui dedit pecuniam: hoc enim casu pecunia honestè data est,turpiter tamẽ recepta:qua etiam repetitur. Si uerò tertius motu proprio dedit pecuniam, ne mihi fieret calumnia,ipse agit ad simplum illius quod exposuit,ego autem ad quadruplum pro pœna.

Causa istius actionis est delictum, calumnia.f Et,vt suprà diximus,obiter nota,quòd † hic punitur affectus,licet effectus non sequatur. Punitur enim recipiens pecuniam, licet calumnia secuta non sit. Datur autem hæc actio tã in eum, qui dedit, quàm in eum, qui accepit quid,vt alteri calumnia fieret,intra annum vtilem in quadruplum, post annum in simplum.d.l.j.in princ.Et si tu recepisti pecuniã ab alio, vt mihi calumniam faceres, & à me quoq; recepisti pecuniam,ne faceres:teneris mihi in octuplũ,d. l. & generaliter §.illud.ver.quare.ff.de calum.& illud quadruplũ siue octuplum solùm pœna est , & extra illam pœnam datur quoque repetitio simpli illius,quod datũ est.d.l.si quis ab alio. ver. si autem ff eodem.Hæredi autem hæc actio non datur:quia sufficere ei debet,quòd eam pecuniam, quam defunctus dedit,ne fieret calumnia,repetere potest. In hæredem autem calumniatoris competit in id,quod ad eum peruenit. Nam licet crimina morte delinquentium extinguantur,turpia tamen lucra etiam ab hæredibus extorqueri debent.l. in hæredem.cum l.seq.ff eo de calum.

5 *Affectũ puniri absq; effectu.*

❡ DE CONDICTIONE EX LEGE, contra ministros Publicos.

1 *Triplum huius pœnæ de iure Authent. cedit fisco,& simplũ damnum passo.*

HÆc Condictio† ex lege datur contra executores,vel nũcios publicos in quadruplum,qui sportularum nomine plus,quàm eis debetur,exegerint . Dico,condictio ex lege:quia hæc actio non habet proprium & specificũ nomen:ideo dicitur condictio ex lege,in qua de ea fit mentio, vt ex § quadrupli.ver.itẽ ex lege.hic tit.nostro.& ex §.hoc quoq;.in Authẽ.vt legitur col.ix.Dico,executores,vel nuntios, quia multa sunt synonima , quibus ministri magistratuum significantur.vt executores,nuntij,apparitores,viatores 1

res,&c. Dico,publicos:quia priuatis,& nō iuratis minist ris nō facilè creditur,nec illi sportularum nomine quid exigere possunt,citando quem,&c. Et extende hanc actionē etiā ad eum casum.s.si nuntij publici asserunt se habere commissionem pignorandi aliquem,vel personaliter capiendi.cùm tamen à magistratu eis non sit commissum,& propterea timore illius aliquid datū sit,quòd illi ministri nedum teneātur in quadruplum illius,sed etiam puniri possunt extra ordinem officio iudicis,quia incidunt in crimen cōcussionis. l.j.& ibi gl.ff.de concus.Si tamen is,qui dedit pecuniā,sciuisset ministros sine iussu Potestatis fecisse, potuisset de facto resistere.l.prohibitū.& ibi Bar.de iure fisci.lib.x.Dico in quadruplum:quod totum pœna est,& extra illud quadruplum adhuc quoque versatur persecutio simpli dati, scilicet sportularum nomine,vt colligitur,hic ex tex.d.§.quadrupli.
2 Hodie† tamen de iure Authen. triplum illius quadrupli cedit fisco,& simplum damnū passo.§ & hoc quoque.in Authen.vt litig iurent.colla.ix.Et ita decidit.Iason.

Causa istius actionis est delictum, exactio scilicet illius, quod non debetur.Et tantum de Actionibus quadrupli.Ex arbitrio autem iudicis agitur in actione iniuriarū,quę qualis sit,vide quæ s. diximus de iniur. Et hæc de actionibus merè personalibus dixisse sufficiat. Sequitur de Mixtis.

ℂ DE ACTIONIBVS MIXTIS.

1 *Actiones mixtę,quid sint,& quotuplices.*
2 *Actio depositi quando detur in duplum.*

1 Actiones† mixtæ dicuntur,quibus tam rem,quàm pœnā ex aliquo delicto debitā,simul persequimur.Et illę subdiuidūtur,Aut enim dātur in simplū,aut in duplū, aut in triplū,aut in quadruplū.In simplum datur actio legis Aquiliæ,de dāno dato,si modò reus cōfiteatur se dānū dedisse.Et de hac quoq; nihil dicem',suprà enim tractata est. In duplū dātur primò,actio depositi.Secūdò,actio ex testamēto,cōtra eos,qui relicta sacrosanctis Ecclesijs dare distulerint.Tertiò,actio l.Aquiliæ,de dāno dato.Actio† depositi,tū demū datur in duplū,& pœnalis est,quādo quid vel causa tumultus,ruinæ, incendij, vel naufragij causa deponitur, & depositarius negat id penes se depositū esse:si tamē cōuincitur,tenetur duplū reddere. Et sic causa istius actionis est delictū,mēdaciū.s.alioqui est actio nō pœnalis, sed ex con-
2

Actiões mixtę,quæ sint.

tractu

tractu descendēs, & datur in simplū. Quid aūt sit depositū, & quæ inde oriātur actiones, suprà dictum est de deposito.

DE ACTIONE EX TESTAMENTO. pro relictis sacrosanctis ecclesijs.

1 *Actio ex testamento datur in duplum contra eum, qui negat ex hæreditate, quam ipse adiuit, ecclesiæ quid legatum esse, vel si fatetur, sine iusta causa tamen differt solutionem.*

2 *Contra quos, & quibus competat hæc actio. & nu. 3.*

4 *Legatum statim debetur à die aditæ hæreditatis.*

5 *Actio legis Aquiliæ contra negantem datur in duplum, contra confitentem autem in simplum.*

HÆc actio † ex testamento, datur in duplū contra eum qui negat ex hæreditate, quā ipse adiuit, ecclesiæ quid legatum esse, vel si fatetur, sine iusta tamē causa illius legati differt solutionē. Dico ad duplum: quia simplū habetur pro re legata, & aliud simplū pro pœna, & veniunt quoque fructus, siue vsuræ legatæ. Dico, contra eum simpliciter: quia hæc † actio primùm datur contra hæredem ex testamento, siue sit directus hęres siue fideicommissarius. Deinde datur contra executores testamenti negantes legata pijs locis relicta esse, vel differentes solutionem. Tertiò, datur contra eum, qui est hæres ab intestato: nam etiam ab intestato in presentia duorum testium pijs locis relinqui potest. Et de hac extensione vide Doct. in §. maleficijs hic tit nost. Dico, qui negat: quia primùm propter negationē datur hæc actio: Si tamen actor à principio negauerit, & postea fateretur, releuat eum illa confessio, ad euitandam pœnam dupli, modò actor agat contra eum ex negatione, & non procrastinatione, & sic ex sua confessione velit probare hoc. Si autem ex dilatione, siue procrastinatione ageret, tunc siue neget, siue fateatur, eius nihil refert: incidit enim in pœnam dupli propter dilationem. Dico, adiuit: quia si quis esset hęres institutus, vel ab intestato, & hæreditatem tamen non adiret, non incideret in hanc pœnam, vtcunque legata pijs locis non soluerentur. Dico, ecclesiæ, quia hæc actio primū † datur ipsi ecclesiæ: deinde singulis personis ecclesiæ, quibus quid legatum est. Tertiò, extēditur ad legata pauperū, fisci, reipub. & pro redemptione captiuorū: cum ecclesia enim & illa æquiparātur: & in æquiparatis idem est Ius, per gl. in l. si qs seruo alieno suaserit. in verb. corrūpi. & ibi Bar.

1 *Hęc actio contra quē detur ī duplum.*

2 *Aduersus quos instituta sit.*

3 *Ecclesia in hac actione prior.*

C. de

C de fur. Doc. in d. §. ex maleficijs. latissimè. Ias. tamen impugnat illā extēsionem per aliquas rationes. Dico, sine iusta causa: si enim hæres iustā causam retardationis probare poterit, nō incidit in pœnā dupli. Dico, differt: quia legatū

4 † statim debetur à die aditæ hæreditatis, scd'm Bar. in l. vnica. C. de ca. tol. Illa ergo dies interpellat loco ecclesię. Quare si hęres vsq; ad iussum magistratus solutionē differt, incidit in pœnā. l. magnā. C. de cōt. & cō. sti. Dico, solutionē, qa legatari' potest hæredē arctare ad iurandū, vel absoluendū.

Legatum quando incipiat deberi.

Causa istius actionis est delictum, mendacium scilicet, vel dolus in differendo solutionem.

5 Tertia † actio in duplū est actio legis Aquiliæ de damno dato, quæ tum demum in duplum datur, si reus negauerit se damnū dedisse, contra confitentem agitur in simplū.

ℭ DE ACTIONE CONDICTITIA.

1 *Actio Condictitia, in quantum & contra quem detur.*

2 *Actio condictitia vnde originem traxerit, & quid hodie in illa iuris.*

3 *Sportulæ dicuntur salaria, quæ dantur nuntijs iudicis.*

4 *Transitio ad actiones, quæ ex facto seruorum, siue lasciuia animalium oriuntur.*

5 *Actiones quę ex facto seruorum, aut animalium lasciuia oriuntur, quæ sunt.*

1 IN triplū † datur actio cōdictitia ex lege, cōtra eos qui dolosè maiorē verę æstimationis quātitatē libello inserunt, vt litiū executores ampliorē sportularū summā inde exigere possint. Dico, condictitia ex lege: quia hæc actio non habet propriū nomen, sed datur ex lege quadā veteris Codicis, quæ iam non extat. Dico, dolosè: si enim per errorem, vel temeritatē, non augendi sportularū summā, actor suam petitionem maiorē fecisset, non haberet locum hæc actio, secundum glo. in verb. in libello. §. tripli. hic tit. nostro. Dico, maiorem veræ æstimationis quantitatē: quia olim † dabantur executoribus Citationū salaria, secundū quantitatem summæ in libello petitæ, & reus tenebatur soluere illa salaria: vt in d. §. tripli. & in auth. generaliter. la j. C. de episc. & cleric. Si ergo actor in libello maiorem veræ æstimationis quātitatē inserebat, ob id quòd reus cogeretur pręstare executoribus maiorē summā nomine sportularum, tenebatur ad triplum illius, quod per executores plus exigebatur. Hodie

Cōtra quos & in quantum detur.

2

Huius condictionis origo.

dic tamen hoc non est in vsu, sed sportulæ soluuntur secundum consuetudinem iudiciorum, vel lõgitudinem itineris, secundum d gl in verb. in libello. & auth. sed hodie. De episcop. & cleri. Quod dico, executores: tu intellige de ministris, quibus citationes committũtur, de quibus tractat. §. nofter hic. De alijs speciebus executorum, vide Ias. in §. tripli. in prin. hîc tit nostro. Dico, nomine sportularũ: quia sportulæ dicuntur † salaria, quæ dantur nuntijs iudicis Sed hæc 3
actio hodie non est in vsu, quare volumus breuiores esse. *Sportulæ.*

In quadruplũ † datur actio vi bonorum raptorũ, de qua 4
§. eo. Et tantũ de actionibus, quæ ex delicto, siue facto alicuius proprio oriũtur: sequitur de illis, quæ ex facto seruorum, siue lasciuia animaliũ originẽ trahũt. Actiões † autem, quę 5
ex facto seruorũ, siue animalium lasciuia oriuntur, sunt duæ, actio noxalis, & actio, si quadrupes pauperiẽ fecisse dicatur.

ℭ DE ACTIONIBVS NOXALIBVS.

1 *Actiones noxales quæ sint, & quare sic dictę.*

2 *Dominus serui delinquentis habet electionem dandi seruum pro noxa, vel resarciendi damnum: sed fallit in quibusdam casibus, vt num. 3.*

4 *Actio noxalis interdum est ciuilis, interdum vero prætoria.*

5 *Quibus, & contra quos actio noxalis competat.*

Actiones † noxales, sunt actiones personales in rẽ scriptæ: & dantur ex delicto serui contra dominũ, vt suffe- 1
rat litis ęstimationẽ, vel det seruũ pro noxa. Et dicũtur noxales, quia ipsum delictũ serui, noxa dicitur, corpus autẽ nocẽs, hoc est seruus, dicitur noxa, vt ʃ. de nox. act. in prin. Dico, actiones personales: quia oriũtur ex obligatione, obligatio autẽ ex delicto. Dico, in rẽ scriptæ: quia istæ actiões sequũtur seruũ, à quocũq; fuerit possessus, trãsit enim cum suo vitio. Si verò seruus fuerit manumissus, ipse tenetur, & extinguitur noxę deditiõe. §. omnis. ʃ. de nox. act. l. noxalis autẽ. ff. eo. Dico ex delicto serui: quia sicuti dominus obligatur ex cõtractu serui, quatenus est in peculio, ita quoq; obligatur ex eius delicto, inquantẽ corpus serui æstimari potest, vltra enim nõ tenetur. Dico, vt sufferat ęstimationẽ damni, vel det seruũ pro noxa: quia † dñs cuius seruus deliquit, habet illã electionẽ in solutione, ꝙ potest vel dãnũ resarcire, 2
vel seruũ dare pro noxa, vt liberetur. Licet actor in suo libello non debeat petere alternatiuè æstimationẽ, s. vt seruum, sed

sed tãtùm æstimationẽ:quia,seruus non est in obligatione, licet sit in solutione.§.dominus.ĩ de noxa act. Hoc tamen
3 fallit, quòd scilicet dominus nõ habet electionẽ.† Primò, si

Vbi cesset prædicta facultas.

sciuit,& prohibere seruũ potuit,ne delinqueret, nec tamen prohibuit:tũ enim tenetur in solidũ.l.ij.C.e.Secũdò si quis mãdauit alteri, vt certum seruũ sibi emeret mandari & is posteà mandatario furtũ fecerit,tenetur mãdans in solidum emendare dãnũ.l.si seruus cõmunis.§.quod verò.ff. de fur. Tertiò, in delictis publicis, vel etiam priuatis, criminaliter tamẽ intẽtatis:ibi enim punitur seruus delinquẽs in corpore,secundũ dispositionẽ iuris.l pe in fi C.eo.l.j.§. cùm seruus.ff.de ijs,qui deiece.vel effu. Quartò,si domin⁹negauerit seruum esse in sua potestate,l·quoties.§.prætor ait.ff.e.Hęc autẽ actio non habet propriũ nomen, sed potius est adiectio,vt actio noxalis furti, actio noxalis vbi bonorũ raptorũ,&c. Hinc est, quòd interdũ est ciuilis, interdũ prætoria.
4 Ciuilis est, † si seruus fuerit fur non manifestus,vel dederit dãnũ ex lege Aquilia,vel realiter iniuriã cõmiserit, quia illæ actiones ciuiles sunt. Prætoria verò est,quãdo seruus cõmisit furuũ manifestũ, vel bona alicuius rapuit,vel cõuiciũ alicui dixerit,quia illæ actiones principales per se prætoriæ sunt,quarũ naturã sequitur actio noxalis,tãquam accessoria.
5 Datur autẽ hæc actio hæredi,& in hæredẽ,nõ tamen iure

Quibus, et cõtra quos competat.

successionis,sed iure possessionis &dominij Exemplũ: vt si dominus serui haberet plures filios hęredes,post eius mortẽ tãtùm is conueniretur actione noxali,qui dominium & possessionẽ esset consecutus in seruo, reliqui autẽ vt hæredes non tenerentur. Extinguitur autem hæc actio. Primo, si seruus fuerit manumissus. Secundò, si fuerit mortuus.l. electio.§.si is,quẽ.ff. e. nisi dominus sciens non prohibuerit: tum enim ipse tenetur in solidum:& hæres quoque,si cum domino lis fuerit contestata.l.si plurium.in fi.ff eodem.

¶ DE ACTIONE, SI QVADRVPES pauperiem fecisse dicatur.

1 *Actio,si quadrupes pauperiem fecisse dicatur,quando,& cõtra quem detur.*
2 *Actio si quadrupes, &c. habet locum tantum in mansuetis animalibus,in feris autem bestijs non.*
3 *Actio si quadrupes,&c.est duplex,directa,& vtilis.*
4 *Actio si quadrupes, &c. datur contra quemuis possessorem quadru-*

quadrupedis.

ACtio, si † quadrupes pauperiem fecisse dicatur, datur cōtra eū,cuius quadrupes ex lasciuia, feruore,vel feritate contra naturā sui generis,nullius hominis instinctu aut culpa interueniente dānum dederit. Et dicitur pauperies,dānū sine iniuria faciētis datū Animalia enim cùm careant ratione,nō possunt dici iniuriā facere.l j.§.ait prætor.ff.e.& §.cæterum.ῑ.e.Dico contra naturā sui generis:primum ideo,quia† hæc actio locū habet pro dāno in mansuetis animalibus dato , quæ de sui natura regulariter nemini nocēt. Si autē à fera bestia alicuius dānum detur,non habet locū eius hæc actio , præsertim directa . vt si quis vrsum foueret,& is euadēdo daret damnum,nō tenetur is,cuius fuit vrsus,modò culpa eius nō euaserit,statim enim postquā fera euasit,nāscitur libertatē naturalē, & desinit in prioris dominio esse.§.feræ igitur bestiæ.cū seq.ῑ.de rer diui.Ædiles tamen prohibuerunt,ne quis canē,verrē, aprum,vrsum, vel similē bestiā ibi habeat,quà vulgò soleat iter esse.Si verò contra fuerit factū,& liber homo perierit,damnatur dominus in ducētis aureis.Si autem libero homini nocuerit, in tantū condemnatur,quantū iudici æquū videbitur,habita scilicet ratione expensarū in curatione factarū ,& operarum amissarū.l.ex hac ff.eo.Cęterarū verò rerū damnum datum vel factū,in duplū resarcitur, & nihilominus potest agi vtili pauperie.§.fi.ῑ.eo. Secundò dico,contra naturam sui generis,quia si secundū suā naturā damnū dederit,vt si canis canē alicuius comederit, vel pecora tua glāde vel herba aliena pascerentur,nō habebit locū hæc actio, sed actio de pastu pecoris.l.Quintus.§.j.ff ad leg.Aquil.l.qui seruādarum. §.si glās ff.de præscri.ver Dico,nullius hominis instinctu, aut culpa.Si enim animal ad dandū damnum dolo , culpa, imperitia,siue imbecillitate alicuius hominis fuerit cōmotū,cessat hæc actio,& habebit locū aut actio in factum aut actio legis Aquilię.§ impetu.ῑ.de leg.Aqui.Et sicut in proxima actione noxali liberatur dñs dando seruum pro noxa, ita quoq; hoc casu domin⁹ quadrupedis liberatur.dādo quadrupedē pro pauperie,modò tamē dolus absuerit Est† autē duplex,directa,& vtilis. Directa datur ex verbis,& mēte legis,quādo scilicet quadrupes dederit dānū.Vtilis verò datur ex mēte legis tātum .quando scilicet bipes dedit dānū, &c.

1 *Qua ratione detur.*

2

3 *Dominus præstando animal pro noxa liberatur.*

Causa

Causa istius actionis est obligatio, quæ oritur ex delicto,
4 pauperie scilicet. Et sicut † actio noxalis datur contra quemuis possessorem, qui noxam dedit, ita quoq; hęc actio contra quęuis possessorē quadrupedis, transit enim quadrupes cū suo vitio. Et hinc est, quòd datur hęredibus, & contra hęredes, iure scilicet dominij, & possessionis, non autem iure successionis. Extinguitur autem hæc actio morte quadrupedis, &c. Et tantùm de actionibus, quæ ex delicto descendunt. Dicemus nunc de ijs, quæ descendunt ex contractu.

Similitudo huius cum noxali.

ℭ ACTIONES. QVÆ EX contractibus oriuntur.

1 *Actiones, quę ex contractibus oriuntur, quomodo diuidantur.*

1 Quæ autē † ex contractibus oriuntur actiones, subdiuiduntur. Quædam enim non tantùm dantur cōtra ipsum contrahentē, sed contra eū, qui contrahentem habet in potestate, patrem & dominum. Et illarum quædā dantur peculiotenus contra patrem & dominum, vt est actio de peculio: quædam in solidum, vt infrà.

Actionum ex contractu diuisio.

ℭ DE ACTIONE DE PECVLIO.

1 *Actio de peculio est, qua petimus a patre vel domino, vt soluat pro filio viuente, vel seruo nobis ex contractu obligato, quatenus est in peculio.*
2 *Actio de peculio est a prætore contra ius ciuile introducta.*
3 *Pater & dominus etiam ignorantes vel inuiti ex contractu filij & serui tenentur.*
4 *Ex filij contractu hodie duæ oriuntur actiones.*
5 *Pater cōuentus ex contractu filij mortui tenetur in solidum.*
6 *Pater & dominus quid in delictis filij & serui differant.*
7 *Pater filio viuente de castrensi peculio non tenetur, de aduentitio autem sic.*
8 *Actio de peculio est stricti iuris.*
9 *Actori quid sit probandum in actione de peculio.*
10 *Forma libelli actionis de peculio.*

1 Actio de peculio † est, qua petimus à patre vel domino, vt soluat pro filio viuente, vel seruo nobis ex contractu obligato, quatenus est in peculio. Hæc actio secūdū cōmunem opinionē Doc. non est propriè distincta species actionū, per se, sed potius adiectio, siue qualitas actionū ex quibus oritur. Agitur enim contra dominum, vel patrem, ex eo contractu, qui celebratus est cum filio vel seruo, adiș-

Actio de peculio.

adiecta illa qualitate, vt soluat eatenus, quatenus est in peculio. Quod autem dico in definitione, petimus à patre vel domino, vt soluat pro filio vel seruo, &c. est † omnino contra Ius Ciuile. Per id enim expresse dispositũ erat, quòd pater pro filio, dominus pro seruo, & ecõtrà, cõueniri nõ possent, vt habetur per tot. tit. ne filius pro patre. Sed prætor ex mera æquitate hanc actionẽ introduxit, cõsiderans quod pater vel dominus interdũ expresse vel tacitè filio aut seruo peculiũ concedit, quod censetur quoque quasi propriorũ filiorũ, vel seruorũ patrimoniũ. Ideò si cõtrahunt, videtur cõtrahere cũ cõsensu & volũtate eorũ, qui concesserunt peculium. Hinc est † quòd pater vel dominus ex cõtractu filij vel serui tenetur, etiã ignorãs & inuitus imo prohibens cum eo cõtrahere. l. si quis seruũ. in fi. ff de pecu. Dico, à patre, vel domino: quia hodie † ex cõtractu filij & serui oriũtur duæ actiones, Vna est, quæ datur cõtra ipsum filiũ, vel seruũ cõtrahẽtẽ in solidũ ex suo cõtractu adeò quòd si in solidum non fuerit soluẽdo detrudi possit in carcerẽ, nisi se liberauerit cedẽdo bonis. l. cũ & filijsfamiliâs. C. qui bonis cedere possunt. Alia actio datur, cõtra patrem vel dominũ, nõ tamẽ in solidũ, sed eatenus, quatenus est in peculio, vt hic. Deducit tamẽ pater conuentus, vel dominus de peculio in primis æs alienũ, quod sibi debetur, vel illorũ, qui sunt sub sua potestate, vel gubernatione, modò tamẽ aliũde debitũ suũ cõsequi nõ possit nec indẽnitati suæ consulere. l. si noxali. §. idẽ rectè. & §. quod aũt ff de peculio. Dico in definitiõe, pro filio viuente: quia si † pater conueniretur pro filio mortuo, teneretur hodie nõ tantùm quatenus esset in peculio, sed in solidum, maximè in aduẽtitijs, castrẽsibus, & quasi castrensibus peculijs, quæ hodie post mortẽ filij occupat, non vt peculia, sed vt hæreditatem Si ergo vult esse hæres, satisfaciat creditoribus, per vulgaria. &c In peculio tamẽ perfectitio etiã multũ immutatum est, ideoque mortuo filio conuenitur pater in eo, quatenus est peculio. Vide glo in l. pater qui castrense. in verb. testamento. ff. de castrensi peculio. Dico ex contractu obligato: quia pater & dominus propriè tenentur de peculio. si filius vel seruus contraxerit, vel quasi cõtraxerit, vel si gesserit alicuius negotia sine mandato l. si filiusfa ff. de neg. gest In† delictis differẽtia est inter patrẽ & dñm: quia si seruus deliquit, vel noxã resarcire potest, vel seruũ dare pro noxa.

2] Ius prætorium hac introduxisse cõtra ius ciuile.

3] Pater ex cõtractu filij ignorãs 4] & inuitus tenetur.

Et quæ ex cõtractu filij oriatur actiones.

5] Si pater ex contractu filij mortui conueniatur.

6

vt ꝓ audiemus de noxali actio Hoc non est in filio, qui non potest dari pro noxa, si deliquerit. Sed pater interdum ex delicto filij conueniri potest, quatenus est in peculio. Vide gl. hic in verb. ipso Iure, & quæ notant Doc. Dico, quatenus est in peculio. ad differentiã actionũ de in rẽ verso. quod iussu exercitoriæ, institoriæ, tributoriæ, quæ quoq; dãtur contra patrẽ & dominũ, ex contractu filij vel serui, nõ autem peculiotenus, sed in solidũ: de quibus infrà. Actio autẽ de peculio non datur cõtra patrẽ, &c. in solidũ, sed quatenus peculium patitur. Et in hoc inspicitur tẽpus sententiæ, quantum scilicet tunc fuerit in peculio. Nam & si ab initio litis nihil, aut parũ in peculio extiterit, tamẽ si id postea tẽpore sentẽtiæ fuerit auctũ, tenetur pater, &c. de aucto peculio Sed creditor tenetur probare peculiũ extare, & ex eo satisfieri posse vel in totũ, vel in partẽ. Si quoq; actor semel actionem intẽtauerit, & succubuerit, quia tũc multum nõ erat in peculio, iterũ agere poterit peculio aucto Vide Ioã de Pla. hic. Quæ autem huc vsque diximus. tu intellige de peculio profectitio, hoc est, de eo, quod filiusfamiliâs, vel seruus, ex rebus pa-

7 tris, vel domini, acquisiuit. De castrẽsi + enĩ, vel quasi castrẽsi, pater nõ tenetur filio viuẽte, sed ipse filius cõuenitur tanquã paterfamiliâs, cũ in eis habeat plenũ dominiũ, tã proprietatẽ, quàm vsumfructũ, pater aũt admiuistrationẽ. l iiij. cũ simili. §. actionũ ff. de castrẽ. pecu Mortuo verò filio cõuenitur pater in illis, non tamẽ vt in peculijs, sed vt in hæreditate filij: si modò filius nõ reliquerit descendẽtes, vt diximus. In peculio autẽ aduentitio cõuenitur pater hodie, vt legitimus administrator: habet enim in ijs vsumfructum, filio retinente proprietatẽ. l. j iũcta glo. cũ simi. C. de bonis mat.

De quo peculio hæc actio sit intelligenda.

Causa efficiens istius actionis est prætor, qui, vt suprà diximus, naturali æquitate motus, introduxit hanc actionem contra Ius Ciuile. Causa materialis est Ciuilis obligatio, habens effectum naturalis obligationis, nec naturalis & Ciuilis obligatio simul, ex quibus aliquando oriuntur actiões, &c. Veniunt aũt ex contractibus, quasi cõtractibus, &c. Sed pater, & dominus cum creditore filij, vel serui, neque cõtraxit, neque quasi cõtraxit, sed tenetur solùm, quia prætor tanquam Ciuilis magistratus. ex quadam præsumptione, præsumens scilicet patrem &c contractui filij consensisse, hoc ita constituit. Quare concludendum est, hanc actionem oriri

contra

contra communes regulas ex sola Ciuili obligatiõe. Et inde sequitur, eam esse natiuam, & non datiuam, quia ex Ciuili obligatione nascitur: estque † stricti Iuris, & non bonæ fi- 8
dei, secundum Bartol. in l. j. ff. de pecul. Vide Iason. hic. Pro- *Stricti iu-*
bat † autem actor primò contractum cũ filio & seruo, &c. 9 *ris est.*
quomodo principalis obligatio orta est. Deinde extare *Probatio-*
apud patrem peculium, vnde aliquo modo possit satisfieri. *nes actoris*

LIBELLVS.

Postquàm † compertũ habebã, Titiũ filiũ Sempronij ex 10
eius concessione habere peculium, quo possit negotiari, cõtraxi cũ eo, putans patrẽ contractui cõsentire, vendidique ei centum modios frumenti triginta aureis: quos tamẽ ab eo exigere non potui. Quia autẽ Sempronius in potestate eius tenet & possidet hoc peculiũ, peto eũ in prædicta summa triginta aureorũ mihi cõdẽnari, q̃tenus vires peculij patiãtur.

Quædam verò dantur cõtra patrẽ & dominũ ex contractu filij vel serui in solidũ. Et sunt quinq;, Actio quod iussu, exercitoria, institoria, tributoria, & de in rem verso. *Quæ actiones contra patrem & dominũ dãtur in solidum.*

DE ACTIONE, quod iussu.

1 *Actio quod iussu, datur in solidũ cõtra patrẽ & dominum illis, qui cum filiofamilias vel seruo eorũ iussu cõtraxerunt.*
2 *Iussu quibus modis fieri possit.*
3 *Actio quod iussu, duplex, directa, & vtilis.*
4 *Actiones illæ quinque, quæ dantur cõtra patrem in solidum, non sunt proprie actiones, sed adiectiones.*

Actio quod † iussu, datur in solidum contra patrem & 1
dominum, illis, qui cum filiofamiliâs, vel seruo, eorũ iussu contraxerũt. Dico, contra patrẽ & dominũ: quia dominus, vel pater, videntur ipsi cõtrahere, quãdo iubent alíũ cũ seruo vel filiofamiliâs, cõtrahere. Sequitur enim contrahens fidẽ iubentis, ideo etiã tenetur in solidũ. l. j. in prin. ff quod iussu. Dico, cũ filiofamiliâs: quia nihil refert, siue sit filius naturalis, & legitimus, siue legitimus tãtũmodò sit in potestate. Dico, iussu, ad differentiã actionis de peculio, quæ datur cõtra patrẽ & dominũ ex contractu filij vel serui, etiã si cõtraxerint eis scíẽtibus. Iussu † aũt multis modis potest 2
fieri, verbis, nuntio, epistola, subscriptione, ratihabitione, vel alio quocunq; modo, quo quis contractũ celebratum ratũ habet. l. j. §. j. & §. si ratũ. ff. quod iussu. Itẽ si dominus vel pa- *Iussus quibus modis fiat.*

Quâ ratione, et quibus competat.

 ter

ter dederit seruo vel filio plenã ac liberã potestatẽ omnia
3 faciendi, quæ ipse pater facere poterit. Est autẽ † duplex hæc actio, directa & vtilis. Directa datur, quando quis cõtrahit cũ seruo vel filiofamilias iussu illius, qui eum habet in potestate. Vtilis verò datur, quãdo quis cõtrahit cũ libero homine iussu illius cui bona fide seruit, secundum Ioan. Fab.

Causa istius actionis est obligatio, obligationis aũt cau-
4 sa cõtractus. Et nota † istas actiones quinq; nõ esse propriè actiones per se, sed adiectiones potiùs: vt si seru⁹ emit iussu domini, datur actio ex empto cõtra dominũ: quia ipse iussit, & sic de alijs. Et hæc actio est perpetua. l. Macedoniani. C. ad S.C. Maced. Idẽ dic de reliquis quatuor. Licet enim sint prętorię, nihilominus tñ sunt perpetuę & trãsitorię ad hęredes, si modò principalis actio, cui illæ cohærẽt, talis fuerit.

Hę quinq; actiones an sint propriè actiones.

ℭ DE EXERCITORIA.

1 *Actionis exercitoriæ definitio, definitionisq; expositio.*

1 ACTIO exercitoria † datur in solidum cõtra dominũ, qui consensit seruũ suũ, vel alienũ, magistrũ naui præponi, ad hoc quòd cũ eo eius rei gratia, cui præposit⁹ erat, contractum fuit. §. si igitur. versicu. exercitoria. j. quod cũ eo qui in alie. potest. Et dicitur exercitoria, quia exercitor appellatur præponens, ad quem quotidianus quæstus nauis pertinet. Præpositus autẽ appellatur magister, cui gubernatio nauis permittitur. l. j. § magistrum. ff. de exercito. actio. Dico, in solidũ, ad differentiã actionis de peculio, quæ tantùm datur cõtra dominũ ex cõtractu serui, quatenus est in peculio. Dico, contra dominũ: quia cũ eo quis cõtraxisse videtur, qui contrahit cũ eius præposito. l. j. in prin. ff. quod iussu. Dico, qui cõsensit: quia si tantùm scit seruũ suũ negotiari, nõ tamẽ cõsentit, nõ tenetur actione exercitoria in solidum, sed actione de peculio. Requiritur ergo expressus, vel tacitus domini cõsensus. Tacitus, vt quia sciuit, & aliquid fecit, vnde ei⁹ cõsensus colligitur, puta quòd accipiebat merces. l. j § . si is qui in ver. sed, si sciente. ff. eo. Et in hoc quoque differt ab actione de peculio, in qua nec cõsensus, nec scientia requiritur, vt suprà diximus. Dico, seruũ suũ vel alienũ, ad differẽtiã actiõis, quod iussu, in qua quis tenetur tãtùm ex cõtracta serui proprij. Dico magistrũ naui pręponi, iterũ ad differẽtiã actionis de peculio, quæ nõ datur ex certa negotiatione serui: hæc autẽ habet locũ qñ quis certo generi negotia-

Actio exercitoria, & cur sic dicta.

negotiationis præponitur.Dico eius rei gratia:si enim ex alia causa,quàm cui prępositus est,cōtraxerit,non tenetur dominus,licet teneatur ex eius delicto in naui commisso,quia vtitur opera malorū hominū d.l.j.§.magistrum.& ibi gl.in verb.detur actio.ff.eo. glo in verb.eius rei.ꝩ quod cum eo.

¶ DE ACTIONE INSTITORIA.

1 *Actio institoria quæ sit,& vnde dicta.*

2 *Institor est,qui vniuersali negotiationi est præpositus,Procurator vero,qui vni certo negotio præest.*

Actio institoria † datur contrahētibus in solidum,cōtra eum,qui seruū suum,vel aliū quendam tabernę vel negotiationi vniuersali propter quæstum præposuit, ad id,quod cum eo eius rei causa, cui præpositus est,cōtractū fuerit.Et appellatur institoria,quia qui negotiationibus præponūtur,institores dicūtur.§. si igitur. versi.institoria.ꝩ. quod cū eo,&c.Dico,in solidū,ad differentiā actiōis de peculio,& tributoria,de qua ꝩ Dico,seruū suū vel aliū quēdā: quia nō attēditur cōditio præpositi, vtrū maior vel minor sit,liber vel seruus,masculus vel fœmina. l. sed & si quis.§. parui.ff.de institor.Actio.Si tamē institor fuit liber homo, tenetur & ipse ex suo cōtractu, nō tātùm præponens.Dico, tabernæ, ad differentiā exercitoriæ actiōis,quæ datur cōtra eum,qui seruum naui præposuit.Dico,vel alij negotiationi: quia nihil refert cuicunq; negotiationis generi quis præponatur,& quocūq; loco,siue certo.siue incerto,semper enim institoria cōpetet.l.cuiuscūq;.§.ij.iij.& iiij. institor.ff.eod. Et si plures fuerint domini præponētes, quilibet tenetur in solidū.Dico,vniuersali. Si † enim vni negotio tantum esset præpositus,non diceretur institor, sed procurator ad negotia,& cōpeteret actio mādati.l.cuicunq;. §.Labeo.iūcta gl. ff eo.Dico, propter quæstū: quia requiritur quòd negotiatio sit quæstuosa ad aliquod lucrū extrinsecus,scilicet quærendú.l. si cū villico.ff eo.Ad exēplum tamē institoris quoq; obligatur dominus.l.in eū.in prin.ff.eo.Quod dico,pręposuit: tu simpliciter intellige, siue quia ipse præponat,vel pręponit Iure,vt per procuratorē,tutorē,&c.d.l.cuicunque. in fi.ff.eo.Dico,eius rei causa:si enim quis cū institore alterius causa, quàm cui præpositus est, contraheret.non obligaret dominiū,vt diximus in actione proxima.Dico,cōtractū fuerit:quia domin' indistinctè obligatur ex cōtractu institoris

1 *Actio institoria, & cur sic dicta.*

2 *Discrimen institoris, & procuratoris.*

ſtitoris ſui,ita quòd cõueniri poteſt.Ipſe tamẽ domin⁹ præponens ex contractu inſtitoris contra alium,nõ poteſt agere,niſi inſtitor ſit eius ſeruus,vel ſi eſt liber homo,cedat ipſi præponenti actiones Et ad hoc poteſt cõpelli actione mãdati,vel negotiorũ geſtorum, vel niſi inſtitor abfuerit, vel ſine hærede moreretur:tunc enim in ſubſidium competeret domino actio. l.j in fin.cum ſeq.& ibi Bart ff.eod.

ℭ DE ACTIONE TRIBVTORIA

1 *Actio tributoria quibus cõpetat, & unde ſortita ſit nomen.*

2 *Dominus quam habeat prærogatiuam in actione tributoria præ aliis creditoribus.*

1 *Quibus competat, & cur ſic dicta.*

Actio tributoria† datur illis qui domino ſciẽtẽ,& nõ cõtradicente,contraxerunt cum ſeruo in merce peculiari cõtra dominũ, vt pro rato contribuat inter ſe & alios creditores,quod eſt in merce,vel inde receptũ,& min⁹ diſtributũ eſt. Et dicitur tributoria:quia cuilibet ex creditoribus debet pars peculij de eo quod ſupereſt , tribui. Dico, domino ſciẽte,& nõ contradicẽte: quia ſi eo ignorãte ſeruus in merce peculiarij cõtraxit, nõ habet locũ tributoria, ſed actio de peculio . Et hoc caſu dominus prius deduceret omne id, ꝙ ſibi debetur.l.iij.verſ.quod ſi ipſum ff. de trib. Item detraheret ſi quid deberetur perſonis ſibi ſubiectis, & de reſiduo quod ſuperfuerit,ſatis fit creditorib⁹.l.j.in prin. ff eo.hoc autẽ priuilegium nõ haberet,ſi ageretur tributoria:tũ enim tanquã extraneus creditor venit in tributũ.i.diuiſionẽ illius mercis pariter cũ alijs creditoribus . Et ſic in actione tributoria dominus eſt paris cõditionis cũ alijs creditoribus,nec habet aliquã prærogatiuã.d.l.j.& §.is quoque

2 *Priuilegiũ domini in hac actiõe præ alijs creditoribus.*

§ quod cũ eo &c.Hoc tamen † priuilegium habet dominus præ alijs creditoribus, ꝙ petit ſibi debitũ ex quacũq; cauſa debeatur,tã ex perſona ſua quã eius, qui in poteſtate cõſtitutus eſt.Sed alij creditores petũt ſolũ creditũ cõtractũ ex merce,nec præferuntur domino,vt prius eis ſoluatur,niſi recepiſſẽt pignora:tũ enim is qui pignus habet,domino præferri poteſt.l.procuratoris.§ ſed eſt quæſitum.ff.eod Et hoc verũ eſt,quòd is,qui pignus habet,alijs omnibus præferatur, etiã ſi res pignoratæ emptæ eſſent ex pecuniis aliorũ creditorum.d.l.procuratoris.§. planè . Dico merce peculiari: ſi enim ex merce dominica contraxiſſet ſeruus , competeret actio inſtitoria & tributoria.l.ſed & ſi pupillus.§.penul.ff. de

de instit.act. Dico. cõtra dominũ: quia requiritur ꝙ sit cõtractũ per eũ, qui est in potestate alterius verè, vel præsumptiuè, vt seruũ propriũ, vel alienũ etiã, seu liberũ hominem bona fide possessos, seu eũ, in quo quis habet vsumfructum d l.j. §. potestatis. ff de trib actio Si autẽ nec verè, nec præsumptiuè in potestate fuerit. nõ datur hæc actio, sed vel exercitoria, si negotiatio naualis fuerit, vel actio institoria, &c. vt s. dictũ est. Dico, tribuat: quia s dictũ est hoc casu distribui inter creditores serui, quicquid extiterit de merce peculiari. Tenẽtur tamẽ creditores cauere, si post illam distributionem alij creditores posteà apparuerint, se remissuros tantũ, ꝙ & illi possint habere suã partẽ. d. l. procuratoris. §. tributio cũ l. seq ff. eo. Alias differentias inter actiones, tributoriam, de peculio, exercitoriã, & institoriã audiemus in textu in §. cæterùm. infrà quod cum eo, qui in alie. potesta.

¶ DE ACTIONE DE IN REM VERSO.

1 *Actio, de in rem verso, datur contra dominum, quatenus in rem eius versum est, quando seruus eius eo ignorante, siue etiam inuito contraxit.*

2 *Quid veniat in his quinque actionibus sub appellatione domini & serui.*

3 *In rem domini versum dicitur, quod in rem necessariam domini versum est.*

4 *Actiones, tributoria, et de in rem verso, nõ dãtur in solidũ.*

5 *Actiones illæ quinque. quę in solidum dantur contra dominũ ex contractu serui. quomodo debeant discerni.*

Actio de in rem verso † datur contra dominũ, quatenus 1 in rẽ eius versum est, quando seruus eo ignorãte, siue etiã inuito cõtraxit. Quod dico, † dominũ: tu extende 2 ad patrẽ Omnia enim, quæ in his quinq; actionibus de seruis & dominis dicta sunt, extendi quoq; debẽt ad filios, filias, nepotes & neptes, &c. qui in potestate patris vel aui sunt, & eis nescientibus, siue etiã inuitis, cõtraxerunt. Dico, quatenus in rẽ eius versum est. Primò ad differentiã actionis de peculio: in quo agitur cõtra dominũ vel patrem, quatenus est in peculio. Deinde ad differentiã actionũ ex iussu, exercitoriæ, & institorię, quæ dantur cõtra dominũ in solidum, hæc autẽ quatenus in rẽ eius versum est. Dicitur † au- 3 tem id in rem eius versum esse, quod seruus, &c. cõuertit in rem necessariam domini: vt si acciperet pecuniam mutuò, ad

Nomen domini, et serui, in his quinque actionibus quid contineat.

ad satisfaciendum creditoribus domini.l.iij.§. in rē. ff.eod. vel vt demum domini vrentē reparet, vel meliorē faceret. Secus si ornaret expensis voluptarijs:vt picturis,&c.quia tū nō dicitur versum in rē domini,nisi ex mandato vel volūtate domini id fieret Secundo differt ab exercitoria & institoria actione:quia illæ dantur,quando certum genus negotiationis est determinatum:hæc autem,quando nullum est determinatū Dico,eo ignorante:iterū ad differentiā actionum quod iussu,exercitoriæ.& institoriæ.quæ s dātur quādo ex voluntate vel consensu domini contractum est in merce nauali vel terrestri: hæc autem quando domino inuito vel ignorante seruus cōtraxit,secundū.Io.de Plat. hic. Et regulariter toties actio de in rem verso dari potest,quoties procurator actionem mandati vel negotiorū gestorum actionē haberet. d l.iii. § in rē verso.& regulariter.ff.eo.&

4 de actionibus.Et nota † hic obiter actionem tributoriam, & de in rem verso,nō dari in solidum,sed tributoriam dari ad distributionem,vt dictum est:de in rem verso verò quatenus est in rem domini versum.Ioan.de Plat.refert hic distinct Iac.Butri.ex qua breuibus potest †depræhēdi differētia istarum quinq; actionum inter se,hoc modo:Aut cōtractus est celebratus per seruum super re dominica, vel paterna:& tunc aut fuit negotiatio naualis: & habet locū exercitoria Aut non fuit naualis:& datur institoria Aut contractus celebratus est,non ex re domino vel patris,sed ex re peculiari.& tunc si seruus contraxit domino sciente, & iubente, datur actio quod iussu. Aut solùm domino sciente, non autem iubente:& habet locum actio tributoria . Aut contraxit domino ignorāte,vel inuito:& tunc,aut aliquid est versum in rem domini: & datur actio de in rem verso. Aut nihil est in rem eius versum:& datur actio de peculio.

Tributoria et de in rē verso in solidum [5 non datur.

ACTIONES QVAE DANtur contra ipsum contrahentem.

1 *Continuatio sequentium cum præcedentibus.*
2 *Actiones quę contra ipsum contrahentem dantur,sunt duplices, mere personales.& mixtæ.*
3 *Actionum mixtarum in tres species subdiuisio.*
4 *Actiones mixtę quid differant ab actionibus personalibus in rem scriptis.*

Dictum

Dictum est suprà † de actionibus personalibus, quę dan 1
tur non tantũ contra ipsum contrahentẽ, verũ etiam
contra eũ, qui habet contrahentẽ in potestate: nũc de
illis dicemus, quę cõtra ipsum cõtrahentẽ dãtur: & illarum† 2
quædam sunt merè personales, quædã verò mixtæ. Actiones
mixtæ, de quibus hic loquimur, sunt tã reales quã persona-
les. Sunt † aũt triplices: Quædã enim mixtæ dicuntur ideo, 3
quia sunt rei persecutoriæ, & pœnæ persecutoriæ simul, de
qbus in §. seq. hic tit. nostr. de quib' s. diximus. Quędã verò
mixtæ dicuntur ideo, quia nõ potest discerni, vter in eis sit
actor vel reus: & sunt tres actiones, familiæ erciscundæ, cõ-
muni diuidũdo & finiũ regundorũ. Itẽ quod ab interdicta,
vt vti possidetis, & vtrobi. Quædam verò ideo dicuntur mi-
xtæ, quia sunt tam reales quàm personales, vt prædictæ tres
actiones, secundũ Io. de Plat. & Ias. in §. quædam actiones.
hic tit. nostr. Et illæ licet dicantur mixtæ, reales s. & perso-
nales, hoc tamẽ tantũ debet intelligi considerato fine & ef-
fectu illarum: de sui enim origine siue causa, sunt merè per-
sonales: quia oriuntur ex quasi contractu. §. item si inter ali-
quos. s. de oblig. quæ ex quasi cõtractu nas. Differũt † itaq; 4
illæ tres actiones mixtæ ab actionibus personalibus in rem
scriptis, quòd illæ sunt personales origine, & tamen ex pro-
pria ipsarum natura habent effectũ actionũ realiũ. Actiones
autem personales in rem scriptæ sunt continuè personales,
id est tã origine quàm fine, & tamen ex quadam æquitate,
& non ex propria ipsarum natura conceduntur cõtra quos-
cunq; possessores: vt potest deprehẽdi ex actione ad exhibẽ
dum. Alias differentias vide apud Iason. in d. §. quædam a-
ctiones. Dixi autem actiones mixtas esse tres, familiæ ercis-
cundæ, communi diuidundo, & finium regundorum.

Hę mixtæ quotuplices

Discrimen harum mixtarum a personalib' in rẽ scriptis.

¶ DE ACTIONE FAMILIÆ Erciscundæ:

1 *Actio familiæ erciscundæ quę sit & quare sic dicta.*
2 *Actio familiæ erciscundæ quid differat ab actione communi diuidundo.*
3 *Quę res diuidi non poßint.*

Actio familiæ† erciscundæ datur contra hæredem, qui 1
sine iusta causa cohæredi negat diuisionẽ rerum hęre-
ditariũ de sui natura diuisibiliũ, quas pro indiuiso pos-
sidet, vt diuidat præstetq; interesse: vt colligitur ex l. ij. ff. eo.
Et

Hęc actio quę sit, & cur sic dicta.

Et dicitur familiæ erciſcundæ.i. hæreditatis diuidēdæ. Familia enim hæreditatē ſignificat.§ acceſſit.iuncta gl.in ver familiæ.ff.de teſt.& erciſco, ſignificat diuido. Dico,cōtra hæredē: quia hæc actio nō habet locū niſi inter hæredes,interdum tamē datur quoq; cōtra eū,qui nō eſt hæres,vt ſi pater habēs duos filios,vnū inſtituat hæredem in modica quātitate,& alteri faciat inoffcioſam donationem,vltra dodrantem etiā.i.nouem vncias,vel partes hęreditatis,is,qui hęres inſtitutus eſt,poteſt actione familiæ erciſcundæ cōtra fratrē ſuum donatariū ad diuiſionē & ſupplementū legitimē agere l.ij.ff.de inoffi.don. Deinde datur quoq; cōtra eū,cui cohæres vēdidit ſuā partē.l.hęredes §.ſi teſtator.ff.eo.licet nō detur cōtra titulo poſſidentē, ad ſimilitudinē petitiōis hæreditatis. Dico, ſine iuſta cauſa: quia ſi hæres iuſtè recuſaret diuiſionē,vt quia lapſi eſſent xxx.anni,& pręſcriptum eſſet, hæc actio nō cōpeteret,ſecundū gl in d.§.quædam actiōes. in verb familiæ. Dico, cohæredi: quia hæc actio non datur niſi inter cohæredes, vel eos , inter quos dolo factū eſt,quò minus ſint cohęredes,vt iam dixi de inofficioſa donatione. Ante omnia autē iudex inquirere debet,an ſint cohæredes. alioqui ceſſat hæc actio.d.l.j.in fin.ff.eo. Dico,ad diuiſionē rerū hæreditariarū,ad differentiā actionis cōmuni diuidundo, quæ cōpetit etiā pro diuidēdis alijs rebus communibus

2 particularibus.l.quibus.ff.pro ſocio. Et ſic† differūt familiæ erciſcundæ,& cōmuni diuidūdo, quòd illa datur pro vniuerſitate,& ſic hæreditate,hæc aūt pro ſingulis rebus diuidendis. Itē illa tantū ſemel cōpetit, hęc autē ſępius. Dico,de ſui natura diuiſibiliū:vt primò ſunt res corporales,quæ cōmodam recipiunt diuiſionē,vt domus, numerata pecunia, ſupellex. Si autem † res corporalis diuidi nō poteſt,vt quia eſt

Familiæ erciſc. & cōmuni diuidūdo differētia.

3 *Si res ſit ſpecies quę diuidi non poßit, quid Iuris.*

ſpecies certa,puta equus bos, &c adiudicatur tota res vni, qui grauatur in dāda pecunia alteri,vt fiat æqualitas.§ quędā actiones.cū ſimil.hic tit.noſtro.§.ſi familiæ ff.de offi.iudic. Idē dic de nominibus debitorum , quæ quoq; non veniūt in actione familiæ erciſcūdæ, quia lex.xij.Tab.alioqui fecit diuiſionē, quòd.ſ.quilibet hæredū pro ſua portiōe habeat actiones hæreditarias, actiuas, & paſſiuas.l ea quæ.C. eo. Idē quoq; Iuris eſt in alijs rebus incorporalib', vt ſeruitutibus,quæ ſui natura ſunt indiuiduę.l.ſtipulatiōes nō diuiduntur.in prin.ff.de ver.obl. excepto vſufructu,qui diui-

ctus est, & venit in iudicio familiæ ercifcundæ. l. sed & si vsucap.§.vsusfructus cū legibus seq.ff eod.Dico,pro indiuiduo possidēt.Si enim à testatore,vel partibus,facta esset diuisio,nō haberet amplius locū diuisio in iudicio,sed standū esset diuisiōi testatoris,vel partiū.l j.ff eod. Dico,prestetq; interesse:quia in hac actiōe veniūt quoq; fructus.l.inter cohæredes.§.fructus.ff.eo. Item sumptus bona fide facti.l.iiij. §.planè. iuncta l.seq.ff.cōmuni diuidundo.l.his consequenter.§.sumptum.ff eo.Item veniunt damna data ab vno herede.l.& puto.§.sed & si dolo.cum l.seq.ff.eod.Est autē duplex, directa, & vtilis.Directa datur hæredibus de Iure Ciuili. Vtilis verò datur bonorum possessoribus de Iure prætorio, & quoque illis, quibus hæreditas restituitur ex S. C. Treb.vt fideicommissarijs hæredibus.l.sed & eius.ff.eo.

Causa istius actiōis est obligatio,obligatiōis aūt illius causa est quasi cōtractus,hæredes enim inter se quasi cōtraxisse videntur.§.item si inter aliquos. s.de obl.quæ ex quasi cōtra.

¶ DE ACTIONE COMMVni diuidundo.

1 *Actio communi diuidundo quibus, & quando prestetur.*
2 *Nemo inuitus in communione materię cogi potest.*
3 *Res dupliciter fiūt cōmunes, ex societate scilicet, & legato.*
4 *Actio communi diuidundo quot, & quibus modis differat ab actione familię erciscundæ, & actione pro socio. & nu.5.*
6 *Actio communi diuidundo duplex est, directa & vtilis.*

ACtio † cōmuni diuidundo inter eos,qui res corporales particulares,de sui natura diuisibiles ex aliqua causa habēt cōmunes,& pro indiuiso possident,datur ad diuisionem, personalesq; prestatiōes. Dico,res particulares, ad differentiā actiōis familiæ erciscūdæ,in qua agitur ad diuisionē rerū vniuersaliū,vt s.diximus.Dico,corporales:quia Iura incorporalia,vt seruitutes,in hac actiōe nō veniūt,vt l. arbor.§ aquarū.ff.cō.diui. & in hoc cōuenit cum fam.ercis. Tu vide quæ dixi circa proximā actionē. Dico,de sui natura diuisibiles:si enim res diuidi non potest,adiudicat iudex vni totā rē,alteri pretiū suæ partis.l.ad officiū.§.cùm aūt.C. eo.Dico,ex aliqua causa:quia si reus solus possidet rē cōmunē,nec vult diuidere,tenetur actor exprimere causam cōionis.Est enim hæc actio quasi quædā rei vendicatio,& cōpetit omnibus casibus,in quibus rei vēdicatio locū habet,non 1 *Quibus et quando cō petit.*

tamen

tamen econtrà. Si autem vterque possidet, nõ est necessaria causæ cõmunis expressio, sed sufficit expressio volũtatis, vo-
2 lenti in cõmunione perseuerare. Nemo enim † inuitus in cõmunione manere cogi potest l.fi.cũ simili.C.eo.exceptis tamẽ quibusdã casibus, quos vide in gl.d.l.fi.C.eo. Dico, cõmunis simpliciter: quia nihil refert ex qua causa res cõmunis sit, an cũ societate, vel sine societate: vtroq; enim casu actio cõmuni diuidũdo datur. Ex † societate aũt dicitur cõ-
3 munis, quãdo ea duo pariter eandẽ rẽ emunt: sine societate verò, quãdo eadẽ res duobus legata esset.l ij.ff. eo. Dico, p indiuiso: quia si extra iudiciũ diuisæ essent, nõ haberet locũ hæc actio. In certis aũt casibus præsumitur facta diuisio, vt si duo fratres tenuerũt bona tanq̃ diuisa, pro quibus quilibet per se soluit collectas & onera, præsumitur facta diuisio. gl. in l.si maior.C.eod. Dico, possident: quia ad hoc vt hæc actio cõpetat, sufficit possessio rei cõmunis, mediante tamen aliquo iure reali. Hinc est, quòd si duo fuerint in possessiõe rei ex causa pignoris cõuentionalis vel prætorij, possunt inter se diuidere res cõmunes oppignoratas, saluo tamẽ iure debitorum.l.cõmuni diuidũdo.§.inter eos ff. eo. Duo autẽ bonæ fidei possessores sine iure reali non diuidunt, secundũ Io.de Pla. Dico, ad personales præstatiões: quia in hac actione veniunt sumptus facti, fructus. Item negans diuisionem tenetur, si res communis eius culpa vel dolo facta est deterior. l.si maior.§.idem eorũ. C.eo. Et in hoc conuenit cum actione familiæ ercisc̃ũdæ, conuenit quoque cum ea quo ad præscriptionẽ, &c. sed de ea sunt opiniones variæ. Sunt autẽ
4 multæ † aliæ differentiæ inter actionẽ familiæ ercisc̃ũdæ, & cõmuni diuidũdo. Primò, q illa datur tantùm hæredi, hæc aũt cõsortibus alicuius rei ex quacunq; causa sit cõmunio. Secundò, illa datur pro rebus vniuersalibus, hæc autem pro particularibus. Tertiò, illa tantùm semel regulariter intentatur, hæc aũt sæpius. Quartò, ex illa veniũ etiam res depositæ, cõmodatæ, & similes, licet non sint hæreditariæ, in hac aũt non. Quintò, illa datur etiam non possidenti, hæc autẽ regulariter tantùm datur possidẽti. Sextò, in illa statim mota lite, prohibetur alienatio rerum, in hac aũt non, nisi post
5 litem contestatam. Deinde † differt quoq; ab actione pro socio. Primò q actio pro socio non datur, nisi præcesserit tacita vel expressa cõuentio societatis.l.vt si pro socio.cum duabus

Nemo cogitur inuitus in communione manere.

In quib. differat ab actione familiæ ercisc.

duabus legibus sequentib. ff. pro socio. Actio autē cōmuni diuidūdo datur, etiā si ex incidenti res fiat cōis. d l. ij. ff. eo. Secūdò actio pro socio nō semper datur ad diuidendū, sed quandoq; ad cōmunicandū. l. societatē. ff. pro socio. cōmuni verò diuidundo simpliciter datur ad diuidendū. Conueniunt tamen quo ad personales præstationes, &c. Vide Io. de Pla. Est † autē duplex hæc actio, directa, & vtilis. Directa datur illis, qui habent alicuius rei corporalis dominiū directū, d. l. per hoc. ff. eo. Vtilis verò datur illis, qui habēt vtile dominiū, vel quasi dominiū. vide Azo. in summa sua. C. eo. 6 *Est duplex.*

Causa istius actionis est obligatio, obligationis autem causa est quasi contractus.

DE ACTIONE FINIVM regundorum.

1 *Actio finiū regundorū quid sit, & quib. dari soleat. & n. 2.*
3 *Termini quibus rationibus probentur.*
4 *Euellens terminos criminaliter punitur.*
5 *Limites iurisdictionum qui esse soleant.*
6 *Quę sit differentia inter actionem regundorum finium & communi diuidundo.*

Actio finium † regundorum datur illis, qui habēt prędia rustica confinia contra vicinum possessorem, ad constitutionem nouorū terminorū, vel restitutionem antiquorum, & ad præstandū interesse. Dico illis, qui habēt prædia: quia † hæc actio primum datur dominis prædiorū directis & vtilibus: deinde datur quoque emphyteutæ, vsufructuario, proprietario, creditoribus pignorū, & similibus. l. iiij. §. finiū, ff. eo. Dico, prædia rustica, ad differentiam prædiorum vrbanorum, quę non sunt confinia, sed vicina, & cōmunibus parietibus plerunque disterminātur, nec competit hæc actio. d. l. iiij. §. hoc iudiciū. ff. eo. nisi ædificiū esset loco termini, quia tunc idem iudicatur de ædificio, quod de termino, & habet locum directa actio, scilicet finium regūdorum. l. ij. ff. eo. Dico, confinia, iterum ad differentiā prædiorū vrbanorum, quæ non dicūtur confinia, sed vicina. d. l. iiij. §. hoc iudiciū. ff. eo. Dico, ad constitutionem nouorum terminorum: quia si prędia terminis distincta nō fuerint, accedat iudex personaliter, vt res demōstretur: & tunc sumptibus partiū per agri mensorē diuidat: terminosque secūdum illius declarationē ponat. l. si irruptione. cum similib. ff. eo. 1 *Quibus, et cōtra quos competat.* 2

Iudex

Iudex autē debet ſequi antiquos terminos, niſi noui apparuerint legitimè cōſtituti.l.in finalibus.cū ſim.ff.e.Et ſuper
3 † his admittitur probatio per libros antiquos, teſtes ſeniores & quoq; famā, vt notatur in c.cū cauſam.extrà de prob.
Probatio terminorū Vbi autē eſſet obſcuritas, & cōmodè terminari non poſſet ſecūdū antiquos terminos, poteſt iudex ex prædio alterius alteri adiudicare, eū dānando in pecuniā dandā ei, cui pars prædij ablata eſt.l.ij.in fi.iuncta l.ſeq.ff.eo.In his tamen iudicijs finalibus per inſpectionē oculorū terminandis nō requiritur ſolēnitas ordinis iudiciarij:pōt enim procedi ſine libello, & ſine litis cōteſtatione, altera parte ceſsāte, vel abſente.l.iij C.eo.Dico ad reſtitutionē antiquorū: quia ſi termini euulſi fuerint, agi pōt ad reſtitutionē.Euellens † autē
4 criminaliter puniri pōt l. iiij.§.ſi dicatur.ff.eo.Et competit hæc actio nō tantū pro rebus incorporalibus, verū etiā pro iuribus, incorporalibus, cuiuſmodi ſunt iuriſdictiōes.c.ſuper eo.extrà, de parro. Poſsūt enim domini hac actione agere, vt ponātur limites, & ſeparentur territoria. etiā inuitis illis qui prædia poſſidēt.Regulariter† tamen iuriſdictionū limi
5 tes ſolēt eſſe flumina, mōtes, paludes, vel etiam certæ arbores ibi natæ, quæ ſolent cōmunes eſſe.id eſt, vtriuſq;.Et huiuſmodi limites iuriſdictionū prouinciarū, diœceſum, parochiarū, &c.non præſcribuntur etiā longiſſimo tempore, ſi modò poſſunt probari per antiquos libros, teſtes ſeniores, famam.vel alia adminicula.d.c.cum cauſam.extrà de prob. Alioqui tamē præſcribuntur alij fines ſpatio xxx.annorum. l.fin.ff.eo. De maleficijs autē in medio duorum confinium commiſſis, dic quòd is præfertur. corā quo lis conteſtatur, ſeu qui primo præuenit, de quo vide Io de Pla.hic.Dico, ad preſtandum intereſſe:quia in hac actiōe etiam ratio habetur illius quod intereſt: ideoq; ſi quis aliquā vtilitatē ex eo loco perceperit, quem vicini eſſe apparet, cōueniri poteſt.Poſt litē conteſtatā fructus quoq; veniūt, ante litis autē conteſtationem fructus percepti nō veniūt, ſi modò bona fide percepti & cōſumpti fuerint:ſi autē mala fide perceperit, condici
6 poterūt.d.l iiij. §.in iudicio.cum ſeq.ff.eo.† Differt autem
Quid differat a communi diuidundo. hæc actio ab actiōe cōmuni diuidūdo. quòd in cōmuni diuidūdo cauſa poſſeſſiōis & proprietatis regulariter non cumulantur, in finiū aūt regūdorū actiōe iudex ſuper finibus aditus cognoſcit de omnibus : primò de cauſa poſſeſſionis,

ſecundò

secũdò de causa proprietatis. & deinde per se vel ꝑ agri mẽsorẽ expensis partiũ litẽ terminabit, fines diuisorios apponẽdo. l. si quis super iuris. C. eo. Causa istius actionis est obligatio, obligationis autem illius causa est quasi cõtractus.

De actionibus merè personalibus.

1 *Actiones mere personales quomodo diuidantur.*

ACtiones autem † merè personales, quæ dantur contra ipsum cõtrahentẽ, sunt duplices: quædã dantur in solidũ, quædã verò in quantũ reus facere potest. Posteriores sũt quinq;. Prima actio de dote, qua mulier agit cõtra maritũ. Secũda, si q̃s egerit cũ parẽte vel patrono suo. Tertia, actio pro socio. Quarta, si quis cõuenitur ex donatiõe sua. Quinta, quando agũt creditores contra eũ, qui cessit bonis. 1 *Actionum personaliũ diuisio.*

ℂ DE ACTIONE DE DOTE

1 *Duæ erant actiones de dote, actio rei vxoriæ, & actio ex stipulatu.*
2 *Priuilegia quæ mulieribus competant in dote.*
3 *Actio ex stipulatu quę hic dicatur.*
4 *Dos constituta in pecunia numerata, vel rebus mobilibus, repetenda est primum post annum, si vero in immobilibus statim debet reddi.*
5 *Deductio a dote, quãtũ fieri posśit, quando & quomodo fiat.*
6 *In deductione, quantum fieri posśit duo sunt obseruanda, quãtitas temporis, & quantitas rei.*
7 *Deductio in quibus casibus cesset.*

CIrca actionẽ† de dote notabis, quod olim fuerũt duę actiones, quæ cõpetebãt pro dote actio rei vxorię, & actio ex stipulatu. §. fuerat. ĩ. eo. Hodie autẽ actio rei vxoriæ transfusa est in actionẽ ex stipulatu cũ omnibus suis qualitatib⁹, qua petitur & repetitur dos. Et priusquã ad isti⁹ actionis definitionẽ perueniamu⁹, de eius priuilegijs pauca dicemus. Et primò† quod datur actio ex stipulatu, siue dos sit certa, siue incerta, item siue sit per stipulationẽ promissa, siue sit simpliciter, siue etiã omnino nõ ꝓmissa: fingit enim ius stipulationẽ interuenisse, etiã si nulla interuenerit. Retinet quoq; hæc actio naturã actionis rei vxoriæ, in cuius. s. locũ surrogata est, ideoq; censetur inter actiones bonæ fidei licet alioqui sit stricti iuris. d. §. fuerat. nisi extraneus dederit dotẽ, & stipuletur eam sibi reddi; tũ enim esset stricti iuris, secundum

1 *Duę olim actiões de dote.*
2 *Priuilegia actionis de dote.*

secuudũ Iaſ in d.§. fuerat. Secũdò, habet mulier tacitã hypothecã in rebus mariti pro dote ſua, & ecõtrà, maritus in rebus vxoris Et hoc adeò verũ eſt, quod etiã ꝓcedat, ſi res dotalis fuerit euicta, per tex. in l. vnica. §. j. in. ver. vel rebus dotalib. euictis. & ibi Bart. C. de rei vxo. act. Idẽ quoque iuris eſt in donatiõe propter nuptias, & in bonis paraphernalib⁹ per tex. in l. vbi adhuc in prin. C. de iure do. gl. ſuper rub. de pac. conuẽ. Et hoc priuilegiũ nõ cõpetit ipſi mulieri, ſed actioni ex ſtipulatu, id eſt, nõ eſt perſonale priuilegiũ, ideoq; trãſit ad quẽcunq; mulieris ſucceſſorẽ in dote. Tertiò, habet mulier priuilegiũ prælatiõis, ꝗ. ſ. pręfertur omnib⁹ alijs creditorib. mariti. d. §. fuerat. & l. aſſiduis. C. qui pot. in pig. hab. Hoc tamẽ verũ eſt de illis creditoribus, qui aut nullam omninò, aut tantũ tacitã hypothecam in bonis haberẽt: ſecus aũt in his, qui habẽt expreſſam hypothecã & priorẽ, ſecundũ doc. in d. l. aſſiduis. Itẽ procedit hoc priuilegiũ, ſi dos fuerit actualiter numerata: ſecus ſi tãtùm in inſtrumẽto aliquo per maritum confeſſata, ſecundũ gl. & Doct. in d. l. aſſiduis. Et hoc priuilegiũ eſt perſonale, cõpetit enim ipſi mulieri, & nõ actioni, ideoq; ad nullũ alium ſucceſſorẽ tranſit, exceptis deſcendentibus, ſecundũ Bar. in l. j. in j. col. ff ſolu. matr. Nec amittũt mulieres hæc priuilegia per tranſitum ad ſecundas nuptias, ſecundum Bart. in l. nupta. ff. ſol. matrim.

Quos creditores mulier antecedat.

3 Eſt autẽ actio † ex ſtipulatu, de qua hic loquimur, qua vxor repetit dotẽ à marito, vel eius hæredibus ſoluto matrimonio, & condẽnatur maritus in quantũ facere poteſt. Dico, de qua hic loquimur. quia alioqui actio ex ſtipulatu, quę oritur ex verborũ obligatione, eſt ſtricti iuris: hæc autem, quia ſurrogata eſt in locũ actionis rei vxoriæ, eſt bonæ fidei. d. § fuerat. ỹ. eod Et hoc verũ, ſi ipſa mulier repetit dotem. Secus ſi extraneus quidam dediſſet dotẽ pro muliere, & ſtipulatus fuiſſet eam ſibi reddi: ex hac ſtipulatione oritur actio ex ſtipulatu, quæ eſt ſtricti iuris. Dico, ſimpliciter, qua repetit dotem: quia ſi dos † fuerit in pecunia numerata, vel rebus mobilibus, repetitur poſt annum, & non ante. l. j. §. exactio. C. de rei vxo. acti. Et interim mulier alenda eſt ab hæredibus mariti, ſi non habet vnde viuat. gl in d. §. exactio. in verb. reſtituendis. & ibi Doct. niſi hæredes eſſent parati ſtatim reſtituere dotem, quia hoc tempus indultum eſt in fauorẽ hæredũ. l. ſi ita relictum. §. Pegaſus. ff. de leg. ij.

Quomodo hic vſurpetur.

4 *Quãdo repetatur dos mobilis, & quando immobilis.*

Secun-

Secundo nisi conuolauerit ad secundas nuptias: alioqui si hæredes post annum interpellati, differrent solutionē, propter moram posset peti interesse. Si verò dos fuerit in rebus immobilib', vt prędijs, statim debet reddi. §. exactio. Dico eius hęredibus: quia actio ex stipulatu, qua dos repetitur, est transitoria ad hæredes. Quod autē † ad deductionem in quantū scilicet facere potest, attinet, distingue. Aut extāt liberi cōmunes mariti & vxoris: & illi quoq; in tantū condēnātur, in quantū scilicet facere possunt. Aut extāt alij hęredes: & nō fit illa deductio. l maritū. cū gl. ibi, sed hoc hęredi. ff. solut. mat. Dico, in quantū facere potest: quia in illa cōdēnatiōe deduci debet, nē egeat marit'. In qua re† cōsiderāda sunt duo, quantitas tēporis, & quātitas rei. In quantitate rei inspiciuntur facultates, & conditio personæ mariti. Si enim maritus artificio suo quid poterit acquirere. fit deductio operarū suarum gl. fi. in l si maritus in id. ff. solu. matri. Circa quantitatē temporis debet attēdi, cuius ætatis sit maritus, vt scilicet deductio non tantùm fiat pro vno anno. Cessat† autem hæc deductio primùm, si maritus fuit in dolo, vel lata culpa. Secundò, quādo vxor quoq; esset pauper, & nihil haberet præter illam dotē, quæ tota esset necessaria ad ipsius sustentationem. Tertiò, quando res dotalis extat: in istis enim casibus condēnatur maritus in solidū. Vide Ias. in §. itē si de dote. j. eod Impensæ autem ad perpetuā rei vtilitatem factæ ipso iure minuunt dotem: secus autem in alijs, quæ fiunt ad custodiam, cōputantur enim illæ inter fructus. l. penulti. & vlti. ff. de impen. in rebus dotal. factis. Causa istius actionis est stipulatio, vera vel ficta. Ius enim fingit stipulationem interuenisse, licet non interuenerit.

5 *Deductio in quātum facere potest.*

6 *Quę ī hac deductione sint consideranda.*

7 *Quandò cesset hæc deductio.*

Impensæ quæ minuāt dotem.

ℭ ACTIO QVANDO FILIVS agit contra patrem.

1 *Pater conuentus a filio, vel patronus a liberto, & econtra, tenetur in quantum facere potest.*

2 *Quotiescunque reus ab actore ali debet, deducitur in quantum facere potest.*

SEcunda Actio † quæ datur in quantū reus facere potest, & quando filius agit contra patrem, vt libertus contra patronum. Et hæc actio non est propriè actio per se, sed quædam adiectio actionū. Qualicunq; enim actione filius, vel libertus velit parentē, vel patronū conuenire, habent ipsi

1 *Quādo hābeat hæc actio locū.*

hoc beneficium, quod deducitur ne egeant. Quòd aūt hīc dico contra patrem, tu intellige de parentibus vtriusq; sexus vsq; in infinitū:vt notatur in l. patronus. ff. de re iud. Ratio aūt istius actionis est primùm,reuerentia paterna. Secundo,illa exceptio,dolo petis.quòd statim restituturus es. Est enim regula,quòd filius tenetur alere patrem egentē .l. si quis à liberis. §.vel si parens.ff.de lib.agno. Si itaq; pater non esset soluendo, & tamē filius exegerit ab eo solidū, ita quòd pater egeret postea, teneretur filius eum alere & sic restituere quod exegisset. Repellitur ergo primùm per illā exceptionem.dolo facis, quia petis quod es restituturus. Et ex hac ratione habes,ꝙ idem Iuris sit, si pater ageret cōtra filium suum, siue filius sit in potestate, siue emancipatus: tenetur enim pater filios egentes alere.d.l. si quis à liberis. Secundò, si frater conueniat fratrem, quia frater maximè vtrinq; coniunctus,tenetur fratrē alere, qui eget. Ita tenet glo.j.in l.j.& ibi Doc.C.de alend liber. Et Ioā Fab.in §.sed & si quis.j̄.de actio. Tertiò,si ecclesia conuenit patronum: quia egentē patronum tenetur alere.c.quicunque fidelium. xvj.q. vij. Idem dicunt de vasallo & domino. Et breuiter

2 †cōcluditur, quòd quotiescunq; reus ab actore ali debet, si eguerit,toties habet locū illa deductio, in quantum scilicet facere potest. Quod autē dictum est de patrono, tu quoque intellige de parentibus & liberis patroni. l. patronus. ff. de re iud. Prędicta tamen omnia vera sunt, nisi is,qui voluerit vti illo priuilegio,fuerit ingratus.l.fi.C.de alend liber.

Generalis regula de deductione in quantum facere pōt.

ℭ DE ACTIONE PRO SOCIO.

1 *Actio pro socio quando habeat locum.*

TErtia actio,quę nō datur in solidū,sed in quantū reus facere potest,est actio pro socio.§.sed & si quis j̄.eo. & l.sunt qui in id.cū simil.ff.de re iudi. Quid autē sit societas,& actio pro socio, suprà de societate dictū est partim,& j̄ latius dicetur de contractibus bonæ fidei.Hęc autē

1 † deductio primùm habet locū,siue sint socij omniū bonorū,siue vnius negotiationis tātùm l.verū.in prin. ff. pro socio.Secūdò.siue socius agat actiōe pro socio,siue alia quacunq, actione,dum tamē occasione societatis orta sit actio, secundū omnesDoc.in d.§.sed & si quis.Et extendunt doctores illam actionē quòd procedat, etiā si duo, aut plures studiosi habitauerint in iisdē ædibus, & vnus esset debitor alterius

Deductio ī hac actione quando habeat locū.

alterius occasione illius societatis, quoque deductio locũ habeat, & conueniri nõ possit, nisi in quantũ facere possit.

¶ ACTIO QVANDO QVIS EX donatione sua conuenitur.

1 *Donator conuentus a donatario, tenetur in quantum facere potest.*

2 *Donatio ob causam proprie non est liberalitas, sed potius permutatio.*

Qvarta actio, † quæ datur in quãtũ reus facere potest, habet locũ, quãdo quis ex donatione suã inter viuos pura & simplici cõuenitur: §. sed & si quis. hic fit. nostro. l. inter eos §. is quoq;. & l. exheredatũ. ff. de re iudic. Dico, ex donatione sua: quia si quis conuenitur ex donatione alterius, vt filius ex donatione patris, non habet locum hoc beneficiũ, sed tenetur in solidum: non enim transit hoc beneficiũ ad hæredes. l & si fideiussor. §. si maritus cum l. seq. ff. de re iudic. Sicut quoque alius hæres propter ingratitudinem donatarij erga donatorem ipsam donationem reuocare non potest, licet ipse donator reuocare potuisset l. fi. C. de reuo. dona. Dico, inter viuos: quia in donatione causa mortis non est necesse vti illo beneficio, quia donator conueniri non potest: habetur enim illa donatio pro vltima voluntate, quæ est ambulatoria vsque ad mortem. l. mortis causa donatio. cum multis simili. ff. de donat. cau. mort. Dico. pura & simplici, quia hoc beneficiũ nõ habet locum in donatione ob causam. Est enim ratio illius actionis ne donator ex sua liberalitate inops factus periclitetur. l. ne liberalitate. ff. de re iudi. Et donatio † ob causam nõ est propriè liberalitas. l. j. & ibi glo. & Bart. ff. de dona. Vnde quod ob causam donatur, est potius permutatio, quàm donatio l sed & si lege. §. consuluit. in fi. de pe. hære. Et nemo potest dicere, quòd in permutatione habeat locũ hoc beneficium in quantũ facere potest. Tu autem distingue secundũ Ioan. Fab. & Ias. Quandoq; datur ob causam concernentẽ fauorem eius à quo datur, vt do tibi centum aureos, vt instituas filium meũ: & hæc donatio est quasi quædam permutatio, nec habet locũ hoc beneficiũ. Quandoque verò datur ob causam respicientẽ solum fauorẽ recipientis, & non dantis. Exemplum: Do tibi decẽ aureos, vt tibi emas Ius ciuile: & tunc, quia est mera liberalitas, habet locũ hoc beneficium.

Donator conuentus habet donationem in quantum facere potest 1

Donatio ob causam nõ est propriè liberalitas. 2

❡ ACTIO QVANDO CREDITORES agunt contra eum, qui cessit bonis

1 *Debitor, qui cessit bonis, conuentus a prioribus creditoribus, tenetur in quantum facere potest.*
2 *Alienans & dissipans bona sua in fraudem creditorum, quomodo conueniatur.*
3 *Debitores quando dicantur in mala fide esse.*
4 *Cessio bonorum non tollit obligationem, sed parit tantum exceptionem.*

1 *Quãdo locũ habeat.* QVinta actio † habet locũ, quando priores creditores post debiti liquidationẽ contra eũ, qui propter debitũ pecuniariũ ciuile bona fide cessit bonis, & post cessionẽ peruenit ad pinguiorẽ fortunã, in quantũ facere potest, agunt. §. fin. hic tit. nostro. l. iiij. ff. de cess. bonor. Dico in definitione, priores creditores: quia cedens bonis habet hoc beneficiũ tantùm, si ab illis creditoribus conuenitur, quibus ante cessionem obligatus erat. Creditores enim post cessionem agunt contra eũ in solidum, vt colligitur ex l. iij. C. de bo. auth. iud. possid. Et sic cessat illa communis regula, quòd priores creditores præferuntur posterioribus. l. licet. C. qui pot. in pig. hab. Dico, post debiti liquidationẽ: quia in cessione bonorum requiritur quòd priùs agnoscat debitum, & cõfiteatur vel in iudicio vel extra: quod etiã potest fieri per epistolam vel nuntiũ. l. pen. & vlti. ff. de ces. bono. De iure tamen C. sola professio voluntatis de cessione sufficit. l. in omni. C. qui bon. ced. poss. Dico contra eum: quia hoc beneficium cessionis datur tantùm ipsi debitori, non autẽ eius fideiussoribus: quia qui alios pro debito obligat, hoc maximè prospicit, vt cùm facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab his, quos pro eo obligauit, ius suum cõsequi. §. fi. de repli. Dico. propter debitum pecuniariũ: quia si quis esset obligatus ad factum, non liberaretur cedendo bonis, quãdiu corporis habilitas ad faciendũ extiterit, secundum Doc in d. §. hic tit. nost. Dico, debitũ ciuile: propterea quòd in delictis cessio bonorũ non liberat delinquentem, etiam si ciuiliter agatur ex crimine. Hinc est, quòd si actio iniuriarũ fuerit ciuiliter intentata, & reus condẽnatus in summã pecuniæ, cessio quoque nõ liberaret, vtcunq; reus nõ sit soluẽdo: quia pœna pecuniaria vertitur in pœnã corporalẽ, iuxta illud, Qui nõ habet in ære, luat in corpore. l. j. in fi. ff. de pœnis,

Requisitũ in cessione bonorum.

nis. Dico, bona fide: nā si † quis in fraudē creditorum bona sua alienasset, vel dissipasset, ne inueniatur soluēdo, nō prodest ei cessio, sed cōuenitur in solidū: & si solidum soluere non potest, detruditur in carcerem expensis creditorum, qui tenentur ei suppeditare alimenta, secundū Doc. in d. §. fi. hîc tit. nostro. Deindè † si occultat bona sua, nec indicat creditoribus vel iudici, quoq; est in mala fide, nec prodest ei cessio, secundū Bar. in l. penult. ff. de cess. bonorū. Conceditur enim hoc beneficium propter impotentiā soluendi quando scilicet creditores instant, vt detrudatur in carcerē. l. j cùm ibi nota. C. qui bo. ced. poss. Postquā aūt bona indicauerit, & cedere paratus fuerit, habet locū deductio, ne egeat: alimēta enim denegari non possunt, habita tamē ratione status debitoris vel cōditionis. l. qui bonis. ff. de cessio. bonorū. Tertiò, si tēpore quo contraxit, sciebat se nō esse soluendo, quoque dicitur in mala fide, nec habet hoc beneficium locū. l. pe. & ibi gl. in verb. insidiaretur. ff. de iure dot. Quartò dicitur in mala fide esse, qui spe cessionis cōtraxit secūdum Doc. & præsertim Ias. d. §. fi. hîc tit. nostro. Dico, in quantū facere potest: quia primus effectus cessionis est, ne debitor condemnetur in solidum, vt diximus. Secūdus est, ne detrudatur in carcerem. d. l. j. C. qui bon. ced. poss. Si aūt esset detrusus in carcerē, propter illā pœnam corporalē esset omnino liberatus à debito. Alioqui † per cessionē neq; ciuilis, neque naturalis obligatio tollitur, sed tātùm exceptio paritur. Si tamē debitorem pœnituerit, poterit reuocare cessionem re integra, bonis scilicet à creditoribus nōdum occupatis. l. quem pœnitet. ff. de cessio. bono.

2 Qui alienat in fraudem creditorū, nō potest cedere bonis.

3 Cur permittatur cessio bonorum.

Effectus cessionis.

4 Cessio an tollat obligationem.

¶ DE ACTIONIBVS, QVÆ dantur in solidum contra ipsum contrahentem.

1 *Actiones bonæ fidei quæ sint, & quare sic dicantur.*
2 *Actiones stricti iuris dicuntur, in quibus nihil venit, nisi de quo expresse actum est.*
3 *Actiones bonæ fidei, & stricti iuris quid inter se differant.*
4 *Actiones bonæ fidei quot sint, & vnde oriantur.*

Actiones autē, quæ dātur in solidū, subdiuiduntur, Aut enim sunt bonæ fidei, aut stricti iuris. Bonæ fidei† dicuntur non ideo, quòd alij contractus hic nō numerati sint malæ fidei, cū in omnib' cōtractibus bona fides requira-

Actiones 1 bo. fid. et cur nomen hoc sortitæ sint.

ad satisfaciendum creditoribus domini.l.iij.§. in rẽ. ff.eod. vel vt demum domini vrentẽ reparet, vel meliorẽ faceret. Secus si ornaret expensis voluptarijs:vt picturis,&c.quia tũ nõ dicitur versum in rẽ domini,nisi ex mandato vel volũtate domini id fieret Secundo differt ab exercitoria & institoria actione:quia illæ dantur,quando certum genus negotiationis est determinatum:hæc autem,quando nullum est determinatũ Dico,eo ignorante:iterũ ad differentiã actionum quod iussu,exercitoriæ.& institoriæ,quæ s dãtur quãdo ex voluntate vel consensu domini contractum est in merce nauali vel terrestri: hæc autem quando domino inuito vel ignorante seruus cõtraxit,secundũ.Io.de Plat. hic. Et regulariter toties actio de in rem verso dari potest,quoties procurator actionem mandati vel negotiorũ gestorum actionẽ haberet. d l.iii. § in rẽ verso.& regulariter.ff.eo.& de actionibus.Et nota † hic obiter actionem tributoriam,

4 *Tributoria et de in rẽ verso in solidum [s non datur.* & de in rem verso,nõ dari in solidum,sed tributoriam dari ad distributionem,vt dictum est:de in rem verso verò quatenus est in rem domini versum.Ioan.de Plat.refert hic distinct Iac.Butri.ex qua breuibus potest †depræhẽdi differẽtia istarum quinq; actionum inter se,hoc modo:Aut cõtractus est celebratus per seruum super re dominica, vel paterna:& tunc aut fuit negotiatio naualis: & habet locũ exercitoria Aut non fuit naualis:& datur institoria Aut contractus celebratus est,non ex re domino vel patris,sed ex re peculiari.& tunc si seruus contraxit domino sciente, & iubente, datur actio quod iussu. Aut solum domino sciente, non autem iubente:& habet locum actio tributoria. Aut contraxit domino ignorãte,vel inuito:& tunc,aut aliquid est versum in rem domini: & datur actio de in rem verso. Aut nihil est in rem eius versum:& datur actio de peculio.

ACTIONES QVAE DANtur contra ipsum contrahentem.

1 *Continuatio sequentium cum præcedentibus.*
2 *Actiones quę contra ipsum contrahentem dantur,sunt duplices, mere personales.& mixtæ.*
3 *Actionum mixtarum in tres species subdiuisio.*
4 *Actiones mixtę quid differant ab actionibus personalibus in rem scriptis.*

Dictum

Dictum est suprà † de actionibus personalibus, quę dantur non tantũ contra ipsum contrahentẽ, verũ etiam contra eũ, qui habet contrahentẽ in potestate: nũc de illis dicemus, quę cõtra ipsum cõtrahentẽ dãtur: & illarum† quædam sunt merè personales, quædã vèrò mixtæ. Actiones mixtæ, de quibus hic loquimur, sunt tã reales quã personales. Sunt † aũt triplices: Quædã enim mixtæ dicuntur ideo, quia sunt rei persecutoriæ, & pœnæ persecutoriæ simul, de qbus in §. seq. hic tit. nostr de quib' s. diximus. Quędã verò mixtæ dicuntur ideo, quia nõ potest discerni, vter in eis sit actor vel reus: & sunt tres actiones, familiæ erciscundæ, cõmuni diuidũdo & finiũ regundorũ. Itẽ quod ab interdicta, vt vti possidetis, & vtrobi. Quædam verò ideo dicuntur mixtæ, quia sunt tam reales quàm personales, vt prædictæ tres actiones, secundũ Io. de Plat. & Ias. in §. quædam actiones. hic tit. nostr. Et illæ licet dicantur mixtæ, reales s. & personales, hoc tamẽ tantũ debet intelligi considerato fine & effectu illarum: de sui enim origine siue causa, sunt merè personales: quia oriuntur ex quasi contractu. §. item si inter aliquos. s. de oblig. quæ ex quasi cõtractu nas. Differũt † itaq; illæ tres actiones mixtæ ab actionibus personalibus in rem scriptis, quòd illæ sunt personales origine, & tamen ex propria ipsarum natura habent effectũ actionũ realiũ. Actiones autem personales in rem scriptæ sunt continuè personales, id est tã origine quàm fine, & tamen ex quadam æquitate, & non ex propria ipsarum natura conceduntur cõtra quoscunq; possessores: vt potest deprehẽdi ex actione ad exhibẽdum. Alias differentias vide apud Iason. in d. §. quædam actiones. Dixi autem actiones mixtas esse tres, familiæ erciscundæ, communi diuidundo & finium regundorum.

[margin: 1; 2; 3 *Hę mixtæ quotuplices*; 4 *Discrimen harum mixtarum a personalib' in rẽ scriptis.*]

DE ACTIONE FAMILIÆ Erciscundæ:

1 *Actio familiæ erciscundæ quę sit & quare sic dicta.*
2 *Actio familiæ erciscundæ quid differat ab actione communi diuidundo.*
3 *Quę res diuidi non poßint.*

Actio familiæ† erciscundæ datur contra hæredem, qui sine iusta causa cohæredi negat diuisionẽ rerum hęreditariũ de sui natura diuisibiliũ, quas pro indiuiso possidet, vt diuidat præstetq; interesse: vt colligitur ex l. ij. ff. eo. Et 1 *Hęc actio quę sit, & cur sic dicta.*

Et dicitur familiæ erciſcundæ.i. hæreditatis diuidẽdæ. Familia enim hæreditatẽ ſignificat.§ acceſſit.iuncta gl.in ver familiæ.ℨ.de teſt.& erciſco, ſignificat diuido. Dico, cõtra hæredẽ: quia hæc actio nõ habet locũ niſi inter hæredes, interdum tamẽ datur quoq; cõtra eũ, qui nõ eſt hæres, vt ſi pater habẽs duos filios, vnũ inſtituat hæredem in modica quãtitate, & alteri faciat inofficioſam donationem, vltra dodrantem etiã.i.nouem vncias, vel partes hęreditatis, is, qui hęres inſtitutus eſt, poteſt actione familiæ erciſcundæ cõtra fratrẽ ſuum donatariũ ad diuiſionẽ & ſupplementũ legitimè agere l.ij.ff.de inoffi don. Deinde datur quoq; cõtra eũ, cui cohæres vẽdidit ſuã partẽ.l.hęredes §.ſi teſtator.ff.eo.licet nõ detur cõtra titulo poſſidentẽ, ad ſimilitudinẽ petitiõis hæreditatis. Dico, ſine iuſta cauſa: quia ſi hæres iuſtè recuſaret diuiſionẽ, vt quia lapſi eſſent xxx.anni, & preſcriptum eſſet, hæc actio nõ cõpeteret, ſecundũ gl in d.§.quædam actiões. in verb familiæ. Dico, cohæredi: quia hæc actio non datur niſi inter cohæredes, vel eos, inter quos dolo factũ eſt, quò minus ſint cohęredes, vt iam dixi de inofficioſa donatione. Ante omnia autẽ iudex inquirere debet, an ſint cohæredes, alioqui ceſſat hæc actio.d.l.j.in fin.ff.eo. Dico, ad diuiſionẽ rerũ hæreditariarũ, ad differentiã actionis cõmuni diuidundo, quæ cõpetit etiã pro diuidẽdis alijs rebus communibus

2 particularibus.l.quibus.ff.pro ſocio. Et ſic† differũt familiæ erciſcundæ, & cõmuni diuidũdo, quòd illa datur pro vniuerſitate, & ſic hæreditate, hæc aũt pro ſingulis rebus diuidendis. Itẽ illa tantũ ſemel cõpetit, hęc autẽ ſępius. Dico, de ſui natura diuiſibiliũ: vt primò ſunt res corporales, quæ cõmodam recipiunt diuiſionẽ, vt domus, numerata pecunia, ſupellex. Si autem † res corporalis diuidi nõ poteſt, vt quia eſt ſpecies certa, puta equus, bos, &c. adiudicatur tota res vni, qui grauatur in dãda pecunia alteri, vt fiat æqualitas.§ quędã actiones.eũ ſimil.hîc tit.noſtro, §.ſi familiæ.ℨ.de offi.iudic. Idẽ dic de nominibus debitorum, quæ quoq; non veniũt in actione familiæ erciſcũdæ, quia lex.xij.Tab.alioqui fecit diuiſionẽ, quòd.ſ.quilibet hæredũ pro ſua portiõe habeat actiones hæreditarias, actiuas, & paſſiuas.l ea quæ.C. eo. Idẽ quoq; Iuris eſt in alijs rebus incorporalib', vt ſeruitutibus, quæ ſui natura ſunt indiuiduę.l.ſtipulatiões nõ diuiduntur.in prin.ff.de ver.obl. excepto vſufructu, qui diui-

Familiæ erciſc. & cõmuni diuidũdo differẽtia.

Si res ſit ſpecies quę diuidi non poßit, quid Iuris.

duus

duus est, & venit in iudicio familiæ erciscundæ. l. sed & si vsucap. §. vsusfructus cũ legibus seq. ff eod. Dico, pro indiuiduo possidēt. Si enim à testatore, vel partibus, facta esset diuisio, nō haberet amplius locũ diuisio in iudicio, sed standũ esset diuisiōi testatoris, vel partiũ. l j. ff eod. Dico, prestetq; interesse: quia in hac actiōe veniũt quoq; fructus. l. inter cohæredes. §. fructus. ff. eo. Item sumptus bona fide facti. l. iiij. §. planè. iuncta l. seq. ff. cõmuni diuidundo. l. his consequenter. §. sumptum. ff eo. Item veniunt damna data ab vno hærede. l. & puto. §. sed & si dolo. cum l. seq. ff. eod. Est autē duplex, directa, & vtilis. Directa datur hæredibus de Iure Ciuili. Vtilis verò datur bonorum possessoribus de Iure prætorio, & quoque illis, quibus hæreditas restituitur ex S. C. Treb. vt fideicommissarijs hæredibus. l. sed & eius. ff. eo.

Causa istius actiōis est obligatio, obligatiōis aũt illius causa est quasi cõtractus, hæredes enim inter se quasi cõtraxisse vidētur. §. item si inter aliquos. s. de obl. quæ ex quasi cõtra.

¶ DE ACTIONE COMMVni diuidundo.

1 *Actio communi diuidundo quibus, & quando pręstetur.*

2 *Nemo inuitus in communione materię cogi potest.*

3 *Res dupliciter fiũt cõmunes, ex societate scilicet, & legato.*

4 *Actio communi diuidundo quot, & quibus modis differat ab actione familię erciscundæ, & actione pro socio. & nu. 5.*

6 *Actio communi diuidundo duplex est, directa & vtilis.*

ACtio † cõmuni diuidundo inter eos, qui res corporales particulares, de sui natura diuisibiles ex aliqua causa habēt cõmunes, & pro indiuiso possident, datur ad diuisionem, personalesq; pręstatiões. Dico, res particulares, ad differentiã actiõis familiæ erciscũdæ, in qua agitur ad diuisionē rerũ vniuersaliũ, vt s. diximus. Dico, corporales: quia Iura incorporalia, vt seruitutes, in hac actiõe nõ veniũt, vt l. arbor. § aquarũ. ff. cõ. diui. & in hoc cõuenit cum fam. ercis. Tu vide quæ dixi circa proximã actionē. Dico, de sui natura diuisibiles: si enim res diuidi non potest, adiudicat iudex vni totã rē, alteri pretiũ suæ partis. l. ad officiũ. §. cùm aũt. C. eo. Dico, ex aliqua causa: quia si reus solus possidet rē cõmunē, nec vult diuidere, tenetur actor exprimere causam cõionis. Est enim hæc actio quasi quædã rei vendicatio, & cõpetit omnibus casibus, in quibus rei vēdicatio locũ habet, non tamen

1 *Quibus et quando cõpetit.*

tamen econtrà. Si autem vterque possidet, nō est necessaria causæ cōmunis expressio, sed sufficit expressio volūtatis, vo-
2 lenti in cōmunione perseuerare. Nemo enim † inuitus in cōmunione manere cogi potest l. fi. cū simili. C. eo. exceptis tamē quibusdā casibus, quos vide in gl. d. l. fi. C. eo. Dico, cō-munis simpliciter: quia nihil refert ex qua causa res cōmunis sit, an cū societate, vel sine societate: vtroq; enim casu actio cōmuni diuidūdo datur. Ex † societate aūt dicitur cō-
3 munis, quādo ea duo pariter eandē rē emunt: sine societate verò, quādo eadē res duobus legata esset. l i). ff. eo. Dico ꝑ indiuiso: quia si extra iudiciū diuisæ essent, nō haberet locū hæc actio. In certis aūt casibus præsumitur facta diuisio, vt si duo fratres tenuerūt bona tanq̃ diuisa, pro quibus quilibet per se soluit collectas & onera, præsumitur facta diuisio. gl. in l. si maior. C. eod. Dico, possident: quia ad hoc vt hæc actio cōpetat, sufficit possessio rei cōmunis, mediante tamen aliquo iure reali. Hinc est, quòd si duo fuerint in possessiōe rei ex causa pignoris cōuentionalis vel prætorij, possunt inter se diuidere res cōmunes oppignoratas, saluo tamē iure debitorum. l. cōmuni diuidūdo. §. inter eos ff. eo. Duo autē bonæ fidei possessores sine iure reali non diuidunt, secundū Io. de Pla. Dico, ad personales præstatiōes: quia in hac actione veniunt sumptus facti, fructus. Item negans diuisionem tenetur, si res communis eius culpa vel dolo facta est deterior. l. si maior. §. idem eorū. C. eo. Et in hoc conuenit cum actione familiæ erciscūdæ, conuenit quoque cum ea quo ad præscriptionē, &c. sed de ea sunt opiniones variæ. Sunt autē
4 multæ † aliæ differentiæ inter actionē familiæ erciscūdæ, & cōmuni diuidūdo. Primò, ꝙ illa datur tantùm hæredi, hæc aūt cōsortibus alicuius rei ex quacunq; causa sit cōmunio. Secundò, illa datur pro rebus vniuersalibus, hæc autem pro particularibus. Tertiò, illa tantùm semel regulariter intentatur, hæc aūt sæpius. Quartò, ex illa veniū etiam res depositæ, cōmodatæ, & similes, licet non sint hæreditariæ, in hac aūt non. Quintò, illa datur etiam non possidenti, hæc autē regulariter tantùm datur possidēti. Sextò, in illa statim mota lite, prohibetur alienatio rerum, in hac aūt non, nisi post
5 litem contestatam. Deinde † differt quoq; ab actione pro socio. Primò ꝙ actio pro socio non datur, nisi præcesserit tacita vel expressa cōuentio societatis. l. vt si pro socio. cum duabus

Nemo cogitur inuitus in communione manere.

In quib. differat ab actione familiæ erc isc.

duabus legibus sequentib. ff. pro socio. Actio autē cōmuni diuidūdo datur, etiā si ex incidenti res fiat cōis. d l. ij. ff. eo. Secūdò actio pro socio nō semper datur ad diuidendū, sed quandoq; ad cōmunicandū. l. societatē. ff. pro socio. cōmuni verò diuidundo simpliciter datur ad diuidendū. Conueniunt tamen quo ad personales præstationes, &c. Vide Io. de Pla. Est † autē duplex hæc actio, directa, & vtilis. Directa datur illis, qui habent alicuius rei corporalis dominiū directū, d. l. per hoc. ff. eo. Vtilis verò datur illis, qui habēt vtile dominiū, vel quasi dominiū. vide Azo. in summa sua. C. eo. 6 *Est duplex.*

Causa istius actionis est obligatio, obligationis autem causa est quasi contractus.

ℭ DE ACTIONE FINIVM regundorum.

1 *Actio finiū regundorū quid sit, & quib. dari soleat. & n. 2.*
3 *Termini quibus rationibus probentur.*
4 *Euellens terminos criminaliter punitur.*
5 *Limites iurisdictionum qui esse soleant.*
6 *Quę sit differentia inter actionem regundorum finium & communi diuidundo.*

Actio finium † regundorum datur illis, qui habēt prędia rustica confinia contra vicinum possessorem, ad constitutionem nouorū terminorū, vel restitutionem antiquorum, & ad præstandū interesse. Dico illis, qui habēt prædia: quia † hæc actio primum datur dominis prædiorū directis & vtilibus: deinde datur quoque emphyteutæ, vsufructuario, proprietario, creditoribus pignorū, & similibus. l. iiij. §. finiū, ff. eo. Dico, prædia rustica, ad differentiam prædiorum vrbanorum, quę non sunt confinia, sed vicina, & cōmunibus parietibus plerunque disterminātur, nec competit hæc actio. d. l. iiij. §. hoc iudiciū. ff. eo. nisi ædificiū esset loco termini, quia tunc idem iudicatur de ædificio, quod de termino, & habet locum directa actio, scilicet finium regūdorum. l. ij. ff. eo. Dico, confinia, iterum ad differentiā prædiorū vrbanorum, quæ non dicūtur confinia, sed vicina. d. l. iiij. §. hoc iudiciū. ff. eo. Dico, ad constitutionem nouorum terminorum: quia si prędia terminis distincta nō fuerint, accedat iudex personaliter, vt res demōstretur: & tunc sumptibus partiū per agri mensorē diuidat: terminosque secūdum illius declarationē ponat. l. si irruptione. cum simulib. ff. eo. 1 *Quibus, et cōtra quos competat.* 2

Iudex

secūdò de causa proprietatis.& deinde per se vel ꝑ agri mēsorē expensis partiū litē terminabit, fines diuisorios apponēdo.l.si quis super iuris.C.eo.Causa istius actionis est obligatio, obligationis autem illius causa est quasi cōtractus.

De actionibus merè personalibus.

1 *Actiones mere personales quomodo diuidantur.*

Actiones autem † merè personales,quæ dantur contra ipsum cōtrahentē,sunt duplices: quædā dantur in solidū,quædā verò in quantū reus facere potest. Posteriores sūt quinq;.Prima actio de dote,qua mulier agit cōtra maritū.Secūda,si q̄s egerit cū parēte vel patrono suo.Tertia, actio pro socio. Quarta,si quis cōuenitur ex donatiōe sua. Quinta,quando agūt creditores contra eū,qui cessit bonis. 1 *Actionum personaliū diuisio.*

¶ DE ACTIONE DE DOTE

1 *Duæ erant actiones de dote,actio rei vxoriæ , & actio ex stipulatu.*
2 *Priuilegia quæ mulieribus competant in dote.*
3 *Actio ex stipulatu quę hic dicatur.*
4 *Dos constituta in pecunia numerata , vel rebus mobilibus, repetenda est primum post annum,si vero in immobilibus statim debet reddi.*
5 *Deductio a dote,quātū fieri poßit,quando & quomodo fiat.*
6 *In deductione,quantum fieri poßit duo sunt obseruanda,quātitas temporis,& quantitas rei.*
7 *Deductio in quibus casibus cesset.*

Circa actionē† de dote notabis,quod olim fuerūt duę actiones,quæ cōpetebāt pro dote actio rei vxorię,& actio ex stipulatu.§.fuerat ĩ.eo Hodie autē actio rei vxoriæ transfusa est in actionē ex stipulatu cū omnibus suis qualitatib9,qua petitur & repetitur dos. Et priusquā ad isti9 actionis definitionē perueniamu9. de eius priuilegijs pauca dicemus.Et primò†quod datur actio ex stipulatu, siue dos sit certa,siue incerta,item siue sit per stipulationē promissa, siue sit simpliciter,siue etiā omnino nō ꝓmissa:fingit enim ius stipulationē interuenisse,etiā si nulla interuenerit. Retinet quoq; hæc actio naturā actionis rei vxoriæ, in cuius.s. locū surrogata est,ideoq; censetur inter actiones bonæ fidei licet alioqui sit stricti iuris.d.§.fuerat.nisi extraneus dederit dotē,& stipuletur eam sibi reddi: tū enim esset stricti iuris, 1 *Duę olim actiōes de dote.* 2 *Priuilegia actionis de dote.*

secundum

secuudũ Iaſ in d.§. fuerat. Secũdò, habet mulier tacitã hypothecã in rebus mariti pro dote ſua, & ecõtrà, maritus in rebus vxoris Et hoc adeò verũ eſt, quod etiã ꝓcedat, ſi res dotalis fuerit euicta, per tex. in l. vnica. §. j. in. ver. vel rebus dotalib. euictis. & ibi Bart. C. de rei vxo. act. Idẽ quoque iuris eſt in donatiõe propter nuptias, & in bonis paraphernalib⁹ per tex. in l. vbi adhuc in prin. C. de iure do. gl. ſuper sub. de pac. conuẽ. Et hoc priuilegiũ nõ cõpetit ipſi mulieri, ſed actioni ex ſtipulatu, id eſt, nõ eſt perſonale priuilegiũ, ideoq; trãſit ad quẽcunq; mulieris ſucceſſorẽ in dote. Tertiò, habet mulier priuilegiũ prælatiõis, qꝫ. ſ. præfertur omnib⁹ alijs creditorib. mariti. d. §. fuerat. & l. aſſiduis. C. qui pot. in pig. hab. Hoc tamẽ verũ eſt de illis creditoribus, qui aut nullam omninò, aut tantũ tacitã hypothecam in bonis haberẽt: ſecus aũt in his, qui habẽt expreſſam hypothecã & priorẽ, ſecundũ doc. in d. l. aſſiduis. Itẽ procedit hoc priuilegiũ, ſi dos fuerit actualiter numerata: ſecus ſi tãtùm in inſtrumẽto aliquo per maritum confeſſata, ſecundũ gl. & Doct. in d. l. aſſiduis. Et hoc priuilegiũ eſt perſonale, cõpetit enim ipſi mulieri, & nõ actioni, ideoq; ad nullũ alium ſucceſſorẽ tranſit, exceptis deſcendentibus, ſecundũ Bar. in l. j in j. col. ff ſolu. matr. Nec amittũt mulieres hæc priuilegia per tranſitum ad ſecundas nuptias, ſecundum Bart. in l. nupta. ff. ſol. matrim.

Quos creditores mulier antecedat.

3 Eſt autẽ actio † ex ſtipulatu, de qua hic loquimur, qua vxor repetit dotẽ à marito, vel eius hæredibus ſoluto matrimonio, & condẽnatur maritus in quantũ facere poteſt. Dico, de qua hic loquimur. quia alioqui actio ex ſtipulatu, quę oritur ex verborũ obligatione, eſt ſtricti iuris: hæc autem, quia ſurrogata eſt in locũ actionis rei vxoriæ, eſt bonæ fidei. d. § fuerat. ỹ. eod Et hoc verũ, ſi ipſa mulier repetit dotem. Secus ſi extraneus quidam dediſſet dotẽ pro muliere, & ſtipulatus fuiſſet eam ſibi reddi: ex hac ſtipulatione orietur actio ex ſtipulatu, quæ eſt ſtricti iuris. Dico, ſimpliciter, qua repetit dotem: quia ſi dos † fuerit in pecunia numerata, vel rebus mobilibus, repetitur poſt annum, & non ante. l. j. §. exactio. C. de rei vxo. acti. Et interim mulier alenda eſt ab hæredibus mariti, ſi non habet vnde viuat. gl in d. §. exactio. in verb. reſtituendis. & ibi Doct. niſi hæredes eſſent parati ſtatim reſtituere dotem, quia hoc tempus indultum eſt in fauorẽ hæredũ. l. ſi ita relictum. §. Pegaſus. ff. de leg. ij. Secun-

Quomodo hic vſurpetur.

4 *Quãdo repetatur dos mobilis, & quando immobilis.*

Secundo nisi conuolauerit ad secundas nuptias : alioqui si hæredes post annum interpellati, differrent solutionē, propter moram posset peti interesse. Si verò dos fuerit in rebus immobilib᷑, vt prędijs, statim debet reddi. §. exactio. Dico eius hęredibus: quia actio ex stipulatu, qua dos repetitur, est transitoria ad hæredes. Quod autē † ad deductionem in quantū scilicet facere potest, attinet, distingue. Aut extāt liberi cōmunes mariti & vxoris: & illi quoq; in tantū condēnātur, in quantū scilicet facere possunt. Aut extāt alij hęredes: & nō fit illa deductio. l maritū. cū gl. ibi, sed hoc hęredi. ff. solut. mat. Dico, in quantū facere potest: quia in illa cōdēnatiōe deduci debet, nē egeat marit᷑. In qua re† cōsiderāda sunt duo, quantitas tēporis, & quātitas rei. In quantitate rei inspiciuntur facultates, & conditio personæ mariti. Si enim maritus artificio suo quid poterit acquirere. fit deductio operarū suarum gl. fi. in l si maritus in id. ff. solu. matri. Circa quantitatē temporis debet attēdi, cuius ætatis sit maritus; vt scilicet deductio non tantùm fiat pro vno anno. Cessat† autem hæc deductio primùm, si maritus fuit in dolo, vel lata culpa. Secundò, quādo vxor quoq; esset pauper, & nihil haberet præter illam dotē, quæ tota esset necessaria ad ipsius sustentationem. Tertiò, quando res dotalis extat: in istis enim casibus condēnatur maritus in solidū. Vide Ias. in §. itē si de dote. ī. eod Impensæ autem ad perpetuā rei vtilitatem factæ ipso iure minuunt dotem: secus autem in alijs, quæ fiunt ad custodiam, cōputantur enim illæ inter fructus. l. penulti. & vlti. ff. de impen. in rebus dotal. factis. Causa istius actionis est stipulatio, vera vel ficta. Ius enim fingit stipulationem interuenisse, licet non interuenerit.

5 *Deductio in quātum facere potest.*

6 *Quę ī hac deductione sint consideranda.*

7 *Quandò cesset hæc deductio.*

Impensæ quæ minuāt dotem.

ℭ ACTIO QVANDO FILIVS agit contra patrem.

1 *Pater conuentus a filio, vel patronus a liberto, & econtra, tenetur in quantum facere potest.*

2 *Quotiēscunque reus ab actore ali debet, deducitur in quantum facere potest.*

SEcunda Actio † quæ datur in quantū reus facere potest, & quando filius agit contra patrem, vt libertus contra patronum. Et hæc actio non est propriè actio per se, sed quædam adiectio actionū. Qualicunq; enim actione filius, vel libertus velit parentē, vel patronū conuenire, habent ipsi

1 *Quādo habeat hæc actio locū.*

hoc beneficium, quod deducitur ne egeant. Quòd aũt hęc dico contra patrem, tu intellige de parentibus vtriusq; sexus vsq; in infinitũ:vt notatur in l. patronus. ff. de re iud. Ratio aũt istius actionis est primùm, reuerentia paterna. Secundo, illa exceptio, dolo petis, quòd statim restituturus es. Est enim regula, quòd filius tenetur alere patrem egentē. l. si quis à liberis. §. vel si parens. ff. de lib. agno. Si itaq; pater non esset soluendo, & tamē filius exegerit ab eo solidũ, ita quòd pater egeret postea, teneretur filius eum alere & sic restituere quod exegisset. Repellitur ergo primùm per illã exceptionem, dolo facis, quia petis quod es restituturus. Et ex hac ratione habes, ꝙ idem Iuris sit, si pater ageret cõtra filium suum, siue filius sit in potestate, siue emancipatus: tenetur enim pater filios egentes alere. d. l. si quis à liberis. Secundò, si frater conueniat fratrem, quia frater maximè vtrinq; coniunctus, tenetur fratrē alere, qui eget. Ita tenet glo. j. in l. j. & ibi Doc. C. de alend. liber. Et Ioã. Fab. in §. sed & si quis. j. de actio. Tertiò, si ecclesia conuenit patronum: quia egentē patronum tenetur alere. c. quicunque fidelium. xvj. q. vij. Idem dicunt de vasallo & domino. Et breuiter

2 † cõcluditur, quòd quotiescunq; reus ab actore ali debet, si eguerit, toties habet locũ illa deductio, in quantum scilicet facere potest. Quod autē dictum est de patrono, tu quoque intellige de parentibus & liberis patroni. l. patronus. ff. de re iud. Prędicta tamen omnia vera sunt, nisi is, qui voluerit vti illo priuilegio, fuerit ingratus. l. fi. C. de alend. liber.

Generalis regula de deductione in quantum facere pôt.

ℭ DE ACTIONE PRO SOCIO.

1 *Actio pro socio quando habeat locum.*

TErtia actio, quę nõ datur in solidũ, sed in quantũ reus facere potest, est actio pro socio. §. sed & si quis j. eo. & l. sunt qui in id. cũ simil. ff. de re iudi. Quid autē sit societas, & actio pro socio, suprà de societate dictũ est partim, & j latius dicetur de contractibus bonæ fidei. Hec autē

1 † deductio primum habet locũ, siue sint socij omniũ bonorũ, siue vnius negotiationis tãtùm l. verũ. in prin. ff. pro socio. Secũdò, siue socius agat actiõe pro socio, siue alia quacunq; actione, dum tamē occasione societatis orta sit actio, secundũ omnes Doc. in d. §. sed & si quis. Et extendunt doctores illam actionē quòd procedat, etiã si duo, aut plures studiosi habitauerint in iisdē ædibus, & vnus esset debitor

Deductio ĩ hac actione quando habeat locũ.

alterius

alterius occasione illius societatis, ꝙ quoque deductio locū habeat, & conueniri nō possit, nisi in quantū facere possit.

ℂ ACTIO QVANDO QVIS EX donatione sua conuenitur.

1 *Donator conuentus a donatario, tenetur in quantum facere potest.*

2 *Donatio ob causam proprie non est liberalitas, sed potius permutatio.*

QVarta actio, † quæ datur in quātū reus facere potest, habet locū, quādo quis ex donatione sua inter viuos pura & simplici cōuenitur: §. sed & si quis. hic fit. nostro. l. inter eos §. is quoq; & l. exheredatū. ff. de re iudic. Dico, ex donatione sua: quia si quis cōuenitur ex donatione alterius, vt filius ex donatione patris, non habet locum hoc beneficiū, sed tenetur in solidum: nōn enim transit hoc beneficiū ad hæredes. l & si fideiussor. §. si maritus cum l. seq. ff. de re iudic. Sicut quoque alius hæres propter ingratitudinem donatarij erga donatorem ipsam donationem reuocare non potest, licet ipse donator reuocare potuisset l. fi. C. de reuo. dona. Dico, inter viuos: quia in donatione causa mortis non est necesse vti illo beneficio, quia donator conueniri non potest: habetur enim illa donatio pro vltima voluntate, quæ est ambulatoria vsque ad mortem. l. mortis causa donatio. cum multis simili. ff. de donat. cau. mort. Dico, pura & simplici, quia hoc beneficiū nō habet locum in donatione ob causam. Est enim ratio illius actionis ne donator ex sua liberalitate inops factus periclitetur. l. ne liberalitate. ff. de re iudi. Et donatio † ob causam nō est propriè liberalitas. l. j. & ibi glo. & Bart. ff. de dona. Vnde quod ob causam donatur, est potius permutatio, quàm donatio l sed & si lege. §. consuluit. in fi. de pe. hære. Et nemo potest dicere, quòd in permutatione habeat locū hoc beneficium in quantū facere potest. Tu autem distingue secundū Ioan. Fab. & Ias. Quandoq; datur ob causam concernentē fauorem eius à quo datur, vt do tibi centum aureos, vt instituas filium meū: & hæc donatio est quasi quædam permutatio, nec habet locū hoc beneficiū. Quandoque verò datur ob causam respicientē solum fauorē recipientis, & non dantis. Exemplum: Do tibi decē aureos, vt tibi emas Ius ciuile: & tunc, quia est mera liberalitas, habet locū hoc beneficium.

1 Donator conuentus habet donationem in quantum facere potest

2 Donatio ob causam nō est proprie liberalitas.

¶ ACTIO QVANDO CREDITORES agunt contra eum, qui cessit bonis

1 *Debitor, qui cessit bonis, conuentus a prioribus creditoribus, tenetur in quantum facere potest.*

2 *Alienans & dissipans bona sua in fraudem creditorum, quomodo conueniatur.*

3 *Debitores quando dicantur in mala fide esse.*

4 *Cessio bonorum non tollit obligationem, sed parit tantum exceptionem.*

1 *Quādo locū habeat.* QVinta actio † habet locū, quando priores creditores post debiti liquidationē contra eū, qui propter debitū pecuniariū ciuile bona fide cessit bonis, & post cessionē peruenit ad pinguiorē fortunā, in quantū facere potest, agunt. §. fin. hic tit. nostro. l. iiij. ff. de cess. bonor. Dico in definitione, priores creditores: quia cedens bonis habet hoc beneficiū tantùm, si ab illis creditoribus conuenitur, quibus ante cessionem obligatus erat. Creditores enim post cessionem agunt contra eū in solidum, vt colligitur ex l. iij. C. de bo. auth. iud. possid. Et sic cessat illa communis regula, quòd priores creditores præferuntur posterioribus. l. licet. C. qui pot. in pig. hab. Dico, post debiti liquidationē: quia in cessione bonorum requiritur quòd priùs agnoscat debitum, & cōfiteatur vel in iudicio vel extra: quod etiā potest fieri per epistolam vel nuntiū. l. pen. & vlti. ff. de ces. bono. De iure tamen C. sola professio voluntatis de cessione sufficit. l. in omni. C. qui bon. ced. poss. Dico contra eum: quia hoc beneficium cessionis datur tantùm ipsi debitori, non autē eius fideiussoribus: quia qui alios pro debito obligat, hoc maximè prospicit, vt cùm facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab his, quos pro eo obligauit, ius suum cōsequi. §. fi. de repli. Dico propter debitum pecuniariū: quia si quis esset obligatus ad factum, non liberaretur cedendo bonis, quādiu corporis habilitas ad faciendū extiterit, secundum Doc in d. §. hic tit. nost. Dico, debitū ciuile: propterea quòd in delictis cessio bonorū non liberat delinquentem, etiam si ciuiliter agatur ex crimine. Hinc est, quòd si actio iniuriarū fuerit ciuiliter intentata, & reus condēnatus in summā pecuniæ, cessio quoque nō liberaret, vtcunq; reus nō sit soluēdo: quia pœna pecuniaria vertitur in pœnā corporalē, iuxta illud, Qui nō habet in ære, luat in corpore. l. j. in fi. ff. de pœnis,

Requisitū in cessione bonorum.

nis. Dico, bona fide: nã si † quis in fraudẽ creditorum bona sua alienasset, vel dissipasset, ne inueniatur soluẽdo, nõ prodest ei cessio, sed cõuenitur in solidũ: & si solidum soluere non potest, detruditur in carcerem expensis creditorum, qui tenentur ei suppeditare alimenta, secundũ Doc. in d. §. fi. hic tit. nostro. Deindè † si occultat bona sua, nec indicat creditoribus vel iudici, quoq; est in mala fide, nec prodest ei cessio, secundũ Bar. in l. penult. ff. de cess. bonorũ. Conceditur enim hoc beneficium propter impotentiã soluendi. quando scilicet creditores instant, vt detrudatur in carcerẽ. l. j cùm ibi nota. C. qui bo ced. poss. Postquã aũt bona indicauerit, & cedere paratus fuerit, habet locũ deductio, ne egeat: alimẽta enim denegari non possunt, habita tamẽ ratione status debitoris vel cõditionis. l. qui bonis. ff. de cessio. bonorũ. Tertiò, si tẽpore quo contraxit, sciebat se nõ esse soluendo, quoque dicitur in mala fide, nec habet hoc beneficium locũ. l. pe. & ibi gl. in verb. insidiaretur. ff. de iure dot. Quartò dicitur in mala fide esse, qui spe cessionis cõtraxit secũdum Doc. & præsertim Ias. d. §. fi. hic tit. nostro. Dico, in quantũ facere potest: quia primus effectus cessionis est, ne debitor condemnetur in solidum, vt diximus. Secũdus est, ne detrudatur in carcerem. d. l. j. C. qui bon. ced. poss. Si aũt esset detrusus in carcerẽ, propter illã pœnam corporalẽ esset omnino liberatus à debito. Alioqui † per cessionẽ neq; ciuilis, neque naturalis obligatio tollitur, sed tãtùm exceptio paritur. Si tamẽ debitorem pœnituerit, poterit reuocare cessionem re integra, bonis scilicet à creditoribus nõdum occupatis. l. quem pœnitet. ff. de cessio. bono.

Margin: 2 — 3 — *Qui alienat in fraudem creditorũ, nõ potest cedere bonis.* — *Cur permittatur cessio bonorum.* — *Effectus cessionis.* — 4 — *Cessio an tollat obligationem.*

ℂ DE ACTIONIBVS, QVÆ dantur in solidum contra ipsum contrahentem.

1 *Actiones bonæ fidei quæ sint, & quare sic dicantur.*

2 *Actiones stricti iuris dicuntur, in quibus nihil venit, nisi de quo expresse actum est.*

3 *Actiones bonæ fidei, & stricti iuris quid inter se differant.*

4 *Actiones bonæ fidei quot sint, & vnde oriantur.*

Actiones autẽ, quæ dãtur in solidũ, subdiuiduntur, Aut enim sunt bonæ fidei, aut stricti iuris. Bonæ fidei† dicuntur non ideo, quòd alij contractus hic nõ numerati sint malæ fidei, cũ in omnib⁹ cõtractibus bona fides requira-

Margin: *Actiones 1 bo. fid. et cur nomen hoc sortitæ sint.*

quiratur.l.bonā fidē C.de actio & obli.Dicuntur itaque bonæ fidei propterea,quòd in eis ex bono & æquo multa veniūt,de quibus nec actū nec cogitatū est,& iudex suū officiū latiùs extēdit in eis ad ea,quæ vidētur sibi bona & ęqua. Vt si domus locatur, tenetur conductor de omnibus ruptis & fractis in illa domo,etiā si de eis nihil est actū in cōventione,secūdū gl in § actionū aūt. in ver.bonęfidei & ibi Doct.
2 j.co. Actiones† aūt stricti Iuris dicuntur,in quibus tantùm id venit,de quo expressè actū est.l.quicquid astringendæ.ff. de ver obl.Sunt autē † multę differentię aliæ inter actiones bonæ fidei,& stricti Iuris. Primò,si in cōtractibus bonæ fidei quis restituerit mihi rē deterioratam,nō liberatur à prima actiōe,sed adhuc agitur ad totā rē propter deteriorationē:quia res deteriora reddita non censetur reddita. l.iij.§.si reddita ff cōmodati.In cōtractibus aūt stricti Iuris dādo rē deterioratam liberatur à prima actione:agitur tamen cōtra eum propter deteriorationem,actione de dolo,vel in factū. l.& eleganter.§ nō solū ff.de dolo. Secūdò,si dolus dat causam contractui bonæ fidei, contractus est ipso Iure nullus. d.l & eleganter.in princ ff. de dolo. Contractus autē stricti Iuris propter dolū non sunt ipso Iure nulli, sed rescindūtur per actionē,vel per exceptionē de dolo,vt colligitur ex d.l. & elegāter.§.non solū.ff de dolo. Tertiò, in actionibus bonæ fidei veniunt vsuræ ex mora. l.in minorū. C in quibus caus.rest.in integr. nō est neces.In contractibus autem stricti Iuris,s.in mutuo,nō veniūt vsuræ,nisi per stipulationem sint promissæ.l.iij.C.de vsuris.l.quia tantundem.ff.de neg. gest. Quartò,in contractibus bonæ fidei veniunt fructus ex mora.l videamus.la ij ex causa,cū seq.ff.de vsuris.In cōtractibus aūt stricti Iuris distinguēdū est. Nā si peto rē,quæ aliquādo fuerit mea, tūc quoq; veniūt fructus ex mora.Si aūt peto eā,quæ primò nō fuerit mea,non veniunt fructus,nisi post litis cōtestationē.d.l.videamus.§ si actionem. Quintò, in actiōibus bonę fidei iuratur in litē de actiōe s.l.in actionibus.ff.de in lit.iuran. In actionibus autē stricti Iuris non. Postremò in actiōibus bonę fidei veniūt fructus Iure actionis,vsuræ verò officio iudicis secundū Ias.in d.§.actionum. In actionibus autē stricti Iuris fructus, vsuræ,& omnes alię accessiones solum veniunt officio iudicis mercenario. Reliquas differentias vide in glo.d.§.actionum.in verbo bonæ fidei

Actiones stricti Iuris, & bonę fi.quomodo differant.

fidei.& ibi doctores omnes,hic titulo nostro.

4 Actiones † autẽ bonę fidei numerantur hic in tex. xvij. possunt autem ita facile deprehendi: Tres oriuntur ex contractibus qui re contrahuntur, vt commodati, depositi, & pignoratitia. Sex ex cõtractibus, qui cõsensu contrahuntur, vt actio ex empto,vendito.locato.conducto, mandati.pro socio. Quatuor ex quasi cõtractibus. vt negotiorũ gestorũ, tutelæ,familiæ ercisc.communi diuidundo. Duæ ex contractibus innominatis,vt actio præscriptis verbis, quę præponitur ex æstimato,vel permutatione. Postremò petitio hæreditatis,& actio de dote. Textus autẽ ita numerat actiones bonæ fidei hic,ex empto,vendito, locato,conducto negotiorum gestorum,mandati,depositi,pro socio tutelæ.commodati,pignoratitia,familiæ ercisũdę.cõmuni diuidundo, præscriptis verbis,quæ scilicet de æstimato & permutatione cõpetit,hæreditatis petitio.& actio de dote. His addunt Doctores sex actiones contrarias,scilicet actionem negotiorum gestorum, contrariam mandati, contrariam depositi, tutelæ,commodati,& actionem pignoratitiam cõtrariam. Nos hic explicando sequimur ordinem textus. Quia autem maiorem partem actionũ bonæ fidei suprà explicauimus,illas hic breuitatis causa intermittem⁹. Materia ex empto & vendito tractata est in titu.de empt.Item actiones de locato & conducto,in tit.de loc.& conduc.Negotiorum gestorum,in titu.de obligatio.quæ ex quasi contrac.nascũ.Actio mandati in tit.de mandato Actio depositi, in ti.quib mo. re contra.oblig.Actio pro socio.s in ti.de socie.De tutela quoque satisdictum est in j.lib.Actio commodati & pignoratitia s.de contra.qui re contrah.& de actione Seruiana,& quasi Seruiana. Actiones familiæ ercìscundæ, & communi diuidundo quoq;. s.de actio.mixtis tractatæ sunt.Sequitur ergo actio præscriptis verbis, in ordine nondum explicata.

Numerus actionũ bonæ fidei,& quot ex singulis contractuum speciebus oriantur.

ℭ DE ACTIONE PRÆSCRIptis verbis.

1 *Actio prescriptis uerbis est, per quam agimus prescripto uerborum, quibus contrahentes usi sunt.*
2 *Actio prescriptis uerbis quid differat ab actione ex stipulatu.*
3 *Actio prescriptis verbis unde oriatur.*
4 *Actio prescriptis uerbis semper est stricti iuris,nisi quãdo datur de ęstimato, & ex permutatione est bonę fidei.*

5 *Actio præscriptis verbis ex æstimato, cõtra quem cõpetat.*
6 *Actio præscriptis verbis, quæ oritur ex permutatione, cui, & contra quem detur.*
7 *Permutare dictio, conuenit omnibus contractibus, in quibus aliquid hinc inde datur.*
8 *Permutatio, & emptio, quomodo differant.*
9 *Permutatio est, cũ datur species ꝓ specie: quãdo vero datur gen' ꝓ specie, vel gen' ꝓ genere, est cõtract' do vt des.*
10 *Quid conducat nosse diuersitatem inter permutationem & contractum, do vt des, vel emptionem.*

1 *Quid sit, et quid differat* [2 *ab actione ex stipulatu*, & [3 *quomodo oriatur.*

Dicitur autem† actio præscriptis verbis, per quam agimus ex præscripto verborum, quibus contrahẽtes vsi sunt. Et differt ab actiõe ex stipulatu, quòd actio præscriptis † verbis regulariter oritur tantùm ex nuda conuentiõe: actio autem ex stipulatu ex conuentione solenni, quãdo scilicet interueniũt interrogatio & respõsio. Oritur autẽ † hæc actio multis modis. Primò, ex omnibus pactis, quæ incontinẽti apponuntur cõtractibus nominatis, præsertim bonæ fidei. Vt si vendidi tibi domum sub hoc pacto, ne alteri vendas, quàm mihi: si posteà alteri vendideris, datur mihi cõtra te actio præscriptis verbis ad interesse.l.ij. C.de pac.inter empt.& ven.l. si sterilis.§.si tibi fundũ. cum multis similib.ff.de pac.emp. Secundò, oritur ex omni contractu, in quo iustè dubitatur, quę detur actio. Tertiò, quoties actiones extiterint, quarum appellationes nullo Iure Ciuili proditæ sunt. Plura enim sunt negotia, quàm vocabula.l.ij. & iij.ff.de præscr.ver. Quartò, quãdo res æstimata vendẽda traditur &c.l.j. ff.de æsti.act. Quintò oritur ex quatuor cõtractibus innominatis, quales sunt permutatio, do vt des, facio vt facias, do vt facias.l.naturalis.per tot.ff.eod. Ex quarto autẽ contractu innominato, scilicet facio vt des, nõ oritur actio præscriptis verbis, sed actio de dolo.d.l.naturalis. §.quod si facio.ff.eo.l cùm proponas. C de dolo. Illa † tamen actio præscriptis verbis, licet multas habeat causas, ex quibus oritur, vbique tamẽ est stricti Iuris exceptis duobus casibus. Primò, quando præponitur de æstimato. Secundò, quãdo competit ex permutatione.d.§.actionum autem.hic tit.nostro. Et de his duobus casibus hic breuiter dicemus.

4 *Semper est stricti iuris, preterquam duobus casib.*

5 Actio præscriptis verbis † de æstimato proponitur cõtra eum, qui rem alicuius ęstimatam vendendam accepit, vt vel ipsam

ipſam rem incorruptā, vel eius ęſtimationē reddat. Et habet hic contractus, ex quo actio præſcriptis verbis oritur, magnā cognationē, cū alijs cōtractibus. Primum enim videtur quòd ex eo cōpetat actio ex vēdito propter æſtimationem rei: habetur enim loco pretij. Secundò, videtur ꝙ cōpetat actio ex locato, vel cōducto, quaſi quis rē vēdendā locauerit, vel operas alterius cōduxerit. Solet enim huiuſmodi venditoribus rerū alienarū dari merces, quæ locationē conſtituit. Tertiò, videtur, quòd detur actio mandati, maximè ſi quis mādaſſet rē ſuā æſtimatā vēdi, nec promittit mercedē venditori, &c. Itaq; propter illā ambiguitatē, quòd ſ. nō conſtabat de certo nomine contractus, decidit Iurecōſultus Vlpianus æſtimatoriā pręſcriptis verbis actionē dari. l. j ff. de ęſti. ac. Eſt aūt duplex, directa, & vtilis. Directa datur, quādo quis rem æſtimatā gratuito ſuſcepit vendendā. Vtilis verò, quando ſuſcepit vendendā, vt pro ſuo labore, in vendenda re habeat mercedem. Licet enim merces in contractibus propriè cōſtituat locationē, hoc tamen caſu non impedit, quò minùs detur actio pręſcriptis verbis, & nō locati, capitur enim merces pro quadam remuneratione. l. fi. iuncta gl. de æſti. ac. Cauſa iſtius cōtractus, eſt Ius Ciuile: eſt enim à Iure Ciuili introductus. l. j. ver. eſt enim negotiū. ff. de ęſti. ac. Coincidit tamē cum contractu, do vt des, qui eſt Iuris gētium, ſecundum gl. in verb. Ciuile. in d. l. j. ff. de æſti ac. Periculū aūt rei æſtimatæ regulariter pertinet ad eum, qui rem æſtimatam ſuſcepit. d. l. j. §. æſtimatio. ff. de æſti. actio.

Actio † præſcriptis verbis quæ oritur ex permutatione, datur illi, qui dedit rē ſuam certā, contra eū. qui illam accepit, & promiſit aliā rem certā pro ea dare, ad hoc vt cōtractum pro ſua parte quoq; impleat. Primum notabis permutationē eſſe contractū innominatū, quia non habet ſpeciale nomen cōtractus, ſicuti emptio, & vēditio. Eſt enim † permutare, verbum generale, quod conuenit omnibus cōtractibus in quibus aliquid hinc inde datur, ſecundū glo. ſuper rub C. de rer. per. Sicut quoq; de tranſactione dicimus, quæ quoq; eſt contractus innominatus: cōuenit enim nomē, trāſactio, omnibus contractibus, per quos ab actiōe receditur ſecundum Bart. in l. j. §. conuentionis. ff. de pac. Dico in definitione, qui dedit, &c quia illā actionē quis nō poteſt intētare, niſi contractum pro ſua parte adimpleat, & rē certam dederit: ex

6 *Præſcriptis verbis ex permutatione.*

7 *Permutare verbum generale.*

ex sola enim conuẽtione de permutãdo quis nõ agit, quia est nuda, vestitur itaq; rei interuẽtu. l. ex placito. & l. rebus. C. de rer. permu. Dico, rẽ suam: quia ad perfectionẽ permutationis, quo ad effectũ requiritur, quòd permutans sit dominus, alioqui tenetur de euictione, licet dominium probare nõ teneatur, cũ quæstio dominij deducatur in iudiciũ non principaliter, sed incidẽter, secundũ Io. de Pla. in d. §. actio-

8 nũ. Dico, aliam rem, ad differentiã † emptionis, in qua non datur res pro re, sed pretiũ pro re, quæ tradi debet Si tamẽ in initio cõtractus conuentũ est, vt tu dares rẽ, ego pecuniã darẽ, nõ esset emptio, sed cõtractus innominatus do vt des. De natura enim cõtractus empti non est, vt vẽditor obligetur ad rẽ dandã, sed tradendam, secundum Bar. in l. j. C. de rer. permu In hoc tamẽ conueniunt, quia sicuti in emptione non transfertur dominium ex traditione rei, si pretium nõ est solutũ, nec fides de eo habita. §. venditæ. ĩ. de rer. di. ita quoque in permutatione, si res ab altera parte nõ tradatur, nec est habita fides de ea tradenda nõ trãsfertur dominiũ rei ab vna parte traditæ. Alias differẽtias, & conuenientias inter emptionẽ, & permutationẽ, vide in gl not. & approb. in l. ij. in ver. obtinere. C. de rer. perm. Dico, rẽ certã,

Permutatio, & emptio.

9 quia ad hoc † vt sit permutatio, requiritur quòd detur species pro specie, siue indiuiduũ pro indiuiduo: vt, do tibi hãc vestẽ, si tu mihi das illã. Si enim datur genus pro genere, vt si do tibi vrnã vini, vt tu des mihi modiũ frumẽti. Vel species pro genere, vt si do tibi hũc meũ Codicẽ, vt tu des mihi aliqđ aliud Digestũ vet⁹, nõ est ꝑmutatio, sed do vt des,

Præcipuum in permutatione.

10 Est † autẽ magni effectus hãc diuersitatẽ inquirere, quia ex permutatione oritur actio bonæ fidei: ex do autẽ vt des, actio stricti Iuris. Sicuti quoq; magni effectus est inquirere, an sit emptio vel permutatio. Si enim est emptio, est contractus nominatus, in quo nõ habet locũ pœnitẽtia. l. sicut. C. de ac. & obli. Si autem est permutatio, tũc est contractus innominatus, in quibus locũ habet pœnitentia ante perfectionẽ contractus. Vide gl. & ibi Bar. & Doc. in l. j. C. de rer. perm. Dico, ad hoc vt cõtractũ impleat pro sua parte: quia hæc est proprijssima cõclusio in hac actione. Alioqui enim solent ex permutatione oriri plures & diuersæ actiões ad diuersa quoq; tendẽtes. Quandoq; enim, vt dictũ est, agitur ad impletionẽ cõtractus, & sic vt res cõuẽta tradatur: & tũc

Vtilitas discriminis inter permutationẽ & contractũ, do vt des & emptionem.

si

si interuenit stipulatio, agitur actiõe ex stipulatu.d.l.ex placito.C.de rer permu. Aut non interuenit stipulatio: & tunc si actor impleuit cõtractũ pro sua parte, potest agere actione præscriptis verbis, vel actione in factum, quæ est eadem, vel condictione ob causam ad repetendum id, quod datum est, dummodò sit repetibile, vel ad interesse. Et sic potest in libello cõcludere alternatiuè bifariam. Primò, vt adimpleat contractũ, vel det interesse. Secundò, vt impleat contractũ, vel restituat rem acceptam. Vide docto.in l.j.& ij.C.de rer. permu. Doct.in §.actionum autem.hic tir nostro.

¶ DE PETITIONE HÆREDITATIS.

1 *Petitio hæreditatis cui, & contra quem competat.*

2 *Res feudales, siue emphyteuticæ nõ veniunt in petitiõe hær.*

3 *Hæredi qui semel apprehendit hæreditatem, non competit amplius petitio hæreditatis.*

4 *Actor agẽs petitione hæred. quid teneatur probare. & nu.5.*

6 *Petitio hæreditatis est actio personalis in rem scripta.*

Petitio † hæreditatis datur ei, ad quẽ res hæreditariæ alicuius defuncti de Iure ex testamento, vel ab intestato spectãt cõtra eum, qui eas sine titulo possidet. Dico, res hæreditariæ, simpliciter. Primò, quia datur pro rebus corporalibus & incorporalibus, & pro omnibus Iuribus hæreditarijs & actionibus. Seruitutes tamẽ predijs hæreditarijs debitæ non petuntur illa actione, sed vel negatoria vel confessoria. Secũdò, quia datur hæc actio, siue quis hæres sit in solidũ, siue pro parte etiã minima l.licet minimã.ff.eo. Tertiò quia sub rebus hæreditarijs cõpræhendũtur res defuncti, item res ab eo possessæ, & quoq; res detẽtæ, quæ s. remãserunt in hæreditate tẽpore mortis defuncti, vt sunt res depositæ, cõmodatæ, &c. quæ licet nõ sint in effectu hæreditariæ, inueniuntur tamẽ in hæreditate. l.itẽ videndum.§.fi.iuncta l.seq.ff.eo. Nõ tamen est necesse quòd in libello omnes res specificentur, quia in huiusmodi iudicijs vniuersalibus sufficit generalis petitio. l.si mater.ff.de excep.rei iud. Quartò, dico, res hæreditariæ, ad differentiam † rerũ feudaliũ, & emphyteuticarũ, quæ regulariter non veniunt in petitione hæreditatis: hinc est, quod si pater habet res hæreditarias & feudales, estq; obstrictus ære alieno, & filius vult liberari ab illo ære alieno, poterit abstinere ab illa hæreditate, & assumere feuda, secũdũ Do.hic. Dico, alicuius defuncti: quia † ad hoc vt hæc

1 *Cui & aduersus quẽ competat.*

2 *Feudũ & emphyteusis non veniunt hac actione.*

3

Quę requirantur, vt hæc petitio locum habeat.

hæc actio locũ habeat, requiritur quòd actor illas res hereditarias prius non apprehenderit. Si enim semel apprehendit,& statim à possessione cadit,non habet petitionẽ hæreditatis ad eas recuperandas : quia illæ res post apprehẽsionẽ non censentur ampliùs defuncti , sed res hæredis,ideoq; datur aliud remediũ , vt puta vel rei vendicatio , vel Publiciana, vel interdictũ,vnde vi.Secũdò dico.defuncti:quia viuentis nulla est hæreditas.l.j.& ibi gl.ff.pro hær. propterea necesse est,actorẽ probare illum esse defunctũ,cuius hęreditatẽ petit, quod fit per famã publicam, vel alias rationes,de quibus vide Doct.in l.si quidem.C.sol.ma. Doct.hic.Dico, de Iure,quia si competeret hæreditas ex aliquo statuto,siue consuetudine contra Ius cõmune,hoc statutum siue cõsuetudo debet declarari.Dico,ex testamẽto,vel ab intestato:quia illæ duæ rationes sunt causæ istius actionis, & si testamentũ est conditũ,debet in libello exprimi,si non est conditũ, sed decessit ab intestato,quoque debet exprimi in libello.Dico,spectant simpliciter : quia nihil refert,siue quis succedat defuncto per se,siue per mediam personam Secundò dico: spectãt:quia † si actor agit ex testamento,debet probare per

4 *Huius actoris probandi necessitas.*

ostensionem testamenti non aboliti nec cancellati,hæreditatẽ Iure institutionis ad se pertinere l.fin.C.de edi.di.Adritol.Si verò ab intestato spectat ad actorem, tenetur probare se esse proximiorem cognatũ,vel agnatũ. auth.post fratres. C.de leg.hær.Tertio dico,spectant:quia non est necesse ponere in libello , quòd adiuerit ipse actor hæreditatẽ tanquã hæres.Petendo enim declarat suam voluntatem,& per illam declarationem fit aditio. Bar.in l.gerit.ff.de acquir.hær.Di

5 *Hęc petitio contra titulo possidentem nõ datur.*

co,sine titulo : quæ † petitio hæreditatis non datur contra titulo possidẽtẽ,nisi sit titulus procuratus,vel putatiuus. Et est ratio, quia qui agit petitione hæreditatis,habet nudum titulum Possidens autem ex titulo,habet quoque possessionem:melior ergo est eius conditio,secundũ Bar.in l.pro hęrede.ff. de pet. hær. Datur itaque contra eum, qui dicit se possidere pro hærede, cùm non sit:vel pro possessore,vt qui tantùm possidet,nec habet suæ possessionis titulum. l.regulariter & l. pro hærede. ff. eo. Et licet possessor regulariter non teneatur titulũ allegare suæ possessionis, tamen in hac actione cogitur respondere, quo titulo possideat.l.cogi.C. de pet.hær.& l.j.ff.de inter. actio. Et tamen cautela,si quis posse-

possederit res hæreditarias ex titulo, quod actor intentet rei vendicationē, quia in ea non fundat se ex solo titulo, sed ex dominio suo mediãte persona defuncti. Petitur aũt in hac actione quòd iudex declaret actorem hæredem esse, quo facto, restituũtur res hæreditariæ nõ iure actionis, sed officio iudicis. d. l. licet minimã. ff. eo. Et in hac restitutione veniũt etiã fructus percepti & percipiendi, quia fructus augent hæreditatē. De his & similibus vide l. itē veniunt §. j. item non solùm. cum seq. ff. eod. Et in hoc differt à rei vendicatione, in qua fructus vendicantur per se à malæ fidei possessore, vide Bart. in d. l. item veniũt ff. eo. Alias quoque differentias inter rei vendicationem & petitionē hæreditatis, item inter interdictũ quorum bonorũ, vide apud Doc. hic. & dicetur ĩ. de interdic. latius. Dicitur † autē hæc actio personalis in rē scripta, quia est quidē realis, habet tamē aliquot præstationes personales, secũdũ Bart. in l. sed & si §. petitio. & ibi tex. quoque. ff eo. vide gl cũ ibi not. in §. hæres quoque. in ver. intelligitur. ĩ de obli. quæ ex quasi cõtr nascũtur. Actio de dote est suprà tractata. Et tantũ de actionibus bonæ fidei. 6 *Est personalis in rē scripta.*

ℭ DE ACTIONIBVS stricti iuris.

Actiones stricti iuris sunt, in quibus nihil venit, nisi de quo expresse actũ est. Differentias inter actiones stricti iuris & bonæ fidei, vide ĩ. de actio. bonæ fidei. Dicuntur autē omnes actiones stricti iuris, quæ non sunt comprehensæ sub actionibus bonæ fidei, quales sunt condictio certi specialis ex mutuo, condictio certi generalis ex alijs contractibus, actio de constituta pecunia. actio in factũ exiureiurando descendens, actio ex stipulatu, &c. condictiones certi speciales & generales sunt suprà tractatæ de mutuo.

ℭ DE ACTIONE DE CONSTItuta pecunia.

1 *Actio de constituta pecunia quid sit, & cui competat.*
2 *Constitutum non potest fieri ex ciuili obligatione tantum.*
3 *Constituente aliquo se soluturum pro alio, liberatur principalis, & transfertur omnis obligatio in constituentem.*
4 *Nudum pactũ quare in constituto pariat actionē, cum tamē alias ex nudo pacto regulariter nulla oriatur actio.*
5 *Constituere se possunt omnes, qui alioqui obligari possunt.*
6 *Constitutum potest fieri in qualibet re, quæ in obligationem deduci*

deduci potest.

7 *Libellus quomodo in actione de cõstituta pecunia formãdus.*

1 *Quæ sit, et cui competat.* ACtio de † cõstituta pecunia est actio personalis, qua agimus cõtra eũ, qui per nudũ pactũ se constituit soluturũ id, quod priùs ex nudo pacto, vel alius quidã ex quacunq; causa debebat. Materia isti' actiõis freques est, maximè inter mercatores. Dico in definitione, per nudũ pactũ: quia si per stipulationẽ quis se cõstituisset soluturũ, hæc actio nõ haberet locũ, sed cõdictio certi, vel actio ex stipulatu l. si quis certũ ff. si cer. pet. & ĩ de verb. obl. in princ. Dico, se cõstituit: quia si cõstituisset tertiũ, vt solueret id, quod Sẽpronius debebat, nõ valeret cõstitutũ, quia esset omnino factũ alienũ. Si aũt quis cõstitueret Titiũ, vt solueret quod ipse restituens deberet, valeret cõstitutũ, teneretur q; constituẽs: quia intelligitur promisisse factũ propriũ. l. qui aũt. §. j. iuncta gl. in verb. sed & si quis ff. de cõst. pec. Dico, quod vel ipse ex nudo pacto: quia in constituto requiritur quòd prius debitũ sit ex naturali & ciuili obligatione simul, aut ex naturali obligatione tãtùm, quę ex nudo pacto prouenit, secũdum gl. hic in verb. cõstituerint. Sed in hoc distingue, Aut loquimur de eo, qui cõstituit se soluturũ id, quod ipsemet prius debebat: & tunc si debebat naturaliter tantùm, vt ex nudo pacto, &c illud cõstitutũ est magnæ vtilitatis, quia orta est actio, quã priùs nõ habebat creditor. Si verò debebat naturaliter & ciuiliter simul, tũc nihil operatur hoc cõstitutũ, nisi quod creditor habet plures actiões. cũ ex priori obligatione potuisset etiã sine constituto experiri. Aut loquimur de eo, qui cõstituit se soluturũ, quod tertius debebat: & tũc non refert ex qua obligatione debeatur, modò

Singulare requisitum in constituto.

2 † non sit ciuilis obligatio tãtùm: quia super illa constitutũ fieri nõ potest, nisi constituẽs sciat esse tantũ ciuile debitũ, de quo se soluturũ cõstituit: tũ enim quoq; valeret, quia donare videretur. per l cuius per errorẽ. ff de reg. iur. Dicò, vel

3 alius debebat: quia † quis potest se constituere soluturũ quod alius debet & per hoc principalis debitor liberatur, trãsferturq; obligatio in cõstituentẽ, eiusq; hæredes l. j. C. de cõst. pec. Dico, ex quacũque causa, quia in cõstituto, quód fit pro alio debitore, nõ attendimus, siue is naturaliter tantùm, siue is naturaliter & ciuiliter simul debeat: sed id tãtùm, vt obligatio trãsferatur per constitutũ in cõstituentem. d l. j. C. eo

Causa

Causa actionis de constituta pecunia est obligatio. Istius autē obligationis causa est nudū pactū. §. nostro hic. Et licet † de iure ciuili regulariter nulla oriatur actio ex nudo pacto Iuris gentiū §. sed cum nulla §. quinimò. ff. de pac. hoc tamen fallit secundum communē opinionē in cōstituto. in quo ex nudo pacto oritur actio. Et est ratio, quia hoc nudum pactū apponitur super debito iam naturaliter contracto, ideò potius operatur productionē actionis, quàm si apponeretur super debito cōtrahēdo. Et hoc fit propter geminationē promissionis, quòd scilicet per nudum pactum idem bis promittitur. Sunt & alij casus speciales, in quibus oritur actio ex nudo pacto, quos vide in glo. hic in verb. nulla. & copiose per Iaf. Possunt † autem se cōstituere omnes, qui alioqui obligari possunt Hinc sequitur quòd pupillus, furiosus, mulier. & similes personę se pro alio soluturos constituere nō possunt. Et nota † quoque obiter constitutū non tantum fieri in constituta pecunia, sed in qualibet alia re quæ in obligationē deduci pōt Quibus autē modis cōstitutio tollatur, vide ī per totū, quibus modis tol. obli. 4 5 6

Qui possit constituere.

ℭ LIBELLVS IN ACTIONE de constituta pecunia.

Cùm Titius † & ego essemus in eadē negotiatiōe, ipseq; opus haberet pecunia, rogauit me vt centū aureos ei mutuo darē. quos ita à me accepit, promittens ad proximas Calēd Maij soluturū. Calēdis autē aduenientibus creditam pecuniā numerare non poterat, ideoq; Seius per nudum pactū illos aureos se soluturū constituit: quia autem ex illo cōstituto Seius efficaciter mihi obligatus est, peto eum condemnari ad dandum vel soluendum centum aureos. 7

Et hic libellus procedit, si quis se cōstituit soluturū quod alius debet: facilè autē poteris mutare narrationem in casu, quo quis se cōstituit id, quod ipsemet debebat priùs.

ℭ DE ACTIONE IN FACTVM ex Iureiurando.

1 *Actio in factū ex iureiurando cui, & contra quē detur.*
2 *Iuramentum delatum reo ab actore quādo pariat actionem in factum.*
3 *Iuramentum nisi in continenti pręstitum fuerit, non valet.*
4 *Quando reus super iuramento delato pœnitere possit.*
5 *Reus uolens probare actorem male iurasse.*

Actio

1 *Quãdo locũ habeat.*

ACtio in factũ † ex iure iurãdo est,qua agit is,qui postulante aduersario suo incõtinenti iurauerit informiter quid sibi deberi, vel eũ res suas possidere. Dico in definitione,agit,quia hęc actio propriè locũ habet,quando iuramentũ est delatũ à reo ipsi actori, vt iuret. f. sibi quid à reo deberi.Tunc enim oritur actio in factũ ex illo iureiurãdo,nec quæritur vltrà vtrum reus actori aliquid debeat, sed tantũ an actor iurauerit sibi quid deberi,& si constiterit de iuramẽto, dãnatur reus.Et sic habet hoc casu iuramentum effectũ naturalis obligationis, de quo & alijs multis nota. effectibus iuramenti, vide Ias. hic. Si aũt † actor ipse in iudicio reo detulerit iuramẽtũ, reusque iurauerit se actori nihil debere, & quæritur vtrum ex illo iuramẽto oriatur reo actio in factũ.Et distingue,Aut reus iurauit in actione persõnali,id est, se nõ esse obligatũ ipsi actori:& tũc iuramẽtum parit tantũ exceptionem, qua reus se defendit contra actorem, si denuò ad eãdẽ obligationẽ egerit. Aut reus iurauit in actione reali: & tunc si iurauit simpliciter negatiue,scilicet rẽ nõ esse actoris, & quoq; ex illo iuramento nõ oritur actio,sed tantũ exceptio. Si verò iurauerit affirmatiuè, scilicet,rem, quam actor petit, suam esse:tunc si ea res aliquo casu ad actorẽ peruenerit,habet reus ex iuramẽto actionem in factũ contra actorẽ possessorẽ:non tamen contra quemlibet possessorem,sed tantùm contra eum,propter cuius delationẽ iurauit.gl.hìc in verb.deberi. Dico, postulante aduersario:quia si actor iurasset nemine postulante, nec deferente,ex tali iuramẽto planè nulla oriretur actio:sibi enim tantùm iurasset.l.ij.§.eũ cũ quo.ff.de iureiur Dico,incontinẽti,ideo † quòd in quolibet iuramẽto delato, tacitè inest conditio,scilicet vt iuretur incontinenti,aliàs nihil prodest. Itaque is,cui defertur iuramentũ,cautus esse debet,ne dicat, volo deliberare,vtrũ velim iurare,nécne:quia tunc propter interuallũ, iuramentũ non valeret, nisi fuerit de nouo delatum,quod reus non facilè faciet,si senserit actorem suã intẽtionem probare non posse. Item propter illã deliberationẽ possit reus pœnitere, & iuramentum delatũ reuocare,quòd tũ esset præiudiciale actori maximè,si suæ intẽtionis nullas alias haberet probationes:per Iusiurandũ enim delatũ probaret.Hoc tamen potest dicere actor,se velle iurare,sed petat dilationẽ,vt deliberet quid iuret,secundũ Bart. in l. non erit

2 *Iurãte reo quid illi pariat iuramentum.*

3 *Tacita cõditio in delatione iuramenti.*

erit. §.fi.ff.de iureiur. Dico,iurauit:quia hæc actio propriè non oritur, nisi ab actore fuerit iuratū, vel iuramētum post delarionem à reo ipsi actori remissum. Hoc enim perindè habetur,ac si fuisset iuratū. distingue tamē,Aut fuit † iuramentū ab actore acceptū:& tūc reus pœnitere nō potest,ita vt iuramentū reuocet. Si verò pœnituerit, habetur pro remisso l.non erit.§.fi.iuncta l.seq. ff de iureiur.Aut iuramētū ab actore delatū nō est acceptū:& tūc potest reus pœnitere ante acceptationèm, & per consequēs iuramentū impunè reuocare.l.si quis iusiurandū.C. de reb. credi. gl. in l. manifestæ turpitudinis. ff. de iureiur.Iuramento autē præstito non amplius quæritur,vtrū reo quid debeat,sed an iuratū sit:agitur enim tūc nō ex priori contractu,sed ex iuramento.Et hoc adeò † verū est, quod etiam si reus voluerit probare actorē,reū malè iurasse,nō tamē auditur: quia periurium habet Deū regulariter vltorē, & iudex credit iuranti.l. ij.C.de rebus cred. Dico,informiter:vt quia actor iurauit simpliciter quid sibi deberi, nec tamē adiecit causam ex qua debeatur : tūc enim immediatè ex illo iuramento oritur actio in factū, propter quendā quasi contractū delationis & acceptationis iuramenti.Si autem actor formiter iurauerit, adiectaque aliqua causa, vt si iurasset ex causa mutui sibi deberi,tūc datur actio vtilis ex mutuo,vel ex alio cōtractu celebrato, quæ nata est ex hoc iuramēto : habetur enim iuramentū pro veritate,l.si duo.§. si quis iurauerit cū §.sequen.ff de iureiur.Sed hæc differentia de iuramento formiter vel informiter facta procedit in actione personali. Si enim actor iuret in actione reali rē suam esse, cōpetit tam vtilis rei vendicatio,quàm actio in factum ex iureiurando, siue formiter,siue informiter iurauit,id est,siue adiecerit,siue non adiecerit,ex qua causa res sua sit.Dico, quid sibi deberi,propter actiones personales,in quibus maximè solet iurari.Dico reum rē suam possidere, propter actiones reales, in quibus quoque iuratur: pronomē enim, Suū,præsupponit dominū, vel ius in re possessa,&c.Et nota obiter ex iuramento actoris,non tātùm ipsi actori actionē dari, sed etiā reo deferenti iuramentū:vt si iurasset se emisse domū à reo pro centū,ex hoc iuramento actoris competunt duæ actiones.Primùm ipsi actori actio ex empto,qua agit ad traditionē. Deindè datur quoq; aduersario vtilis actio ex vendito,

4 *Quando pœnitere liceat reo.*

5 *An audiatur reus qui conatur probare malè ab actore iuratum fuisse.*

Pronomen suum.

Quæ actiones ex hoc iuramento fluant.

qua agit ad pretium.d.l.si duo.§.si quis iurauerit.& § Marcellus.ff.de iureiurand.

Causa isti' actiõis est ipsum iuramentũ, quod habetur ꝑ quodã quasi cõtractu,propter rei delationẽ,& actoris acceptationẽ. Hinc est q' hæc actio recẽsetur inter ꝑsonales. & habetur ꝑ actiõe natiua:qa nascitur ex iuramẽto,qđ habetur pro quodã q̃si cõtractu. Quot aũt sint species iuramẽti, hic nõ dicetur. ſ enim de fideicõmisso vniuersali in §.fi.dictũ est Hęc aũt actio propriè loqtur de iuramẽto iudiciali, quod scilicet pars parti defert in iudicio iudice approbante.

ℂ LIBELLVS IN ACTIONE in factum, ex iureiurando.

Non potest certa forma libelli in hac actione tradi, cùm multiformiter iurari possit. Iuratur enim in actiõe personali dupliciter,informiter & formiter. Et quodlibet iuramentũ habet propriã formã libelli. Deinde quoq; iuratur in actiõe reali formiter & informiter. Itaq; in formatiõe libelli narra primũ qualiter iuraueris: & secũdũ varietates factorũ narrãda est cõclusio,vt scilicet agẽdo realiter cõcludas rẽ tibi restitui. Agẽdo verò ꝑsonaliter, rẽ tibi tradi vel dari,&c.

ℂ PRINCIPALES ACTIONVM diuisiones.

ℂ DIVISIO SECVNDA.

Secunda principalis Actionum diuisio est,quòd sunt aut Ciuiles aut prætoriæ.

Ciuiles dicuntur, quæ ex legibus Ciuilibus introductæ sunt:& sunt hæ sequentes.

1 Rei vendicatio
2 Actio ad exhibendum.
3 Cõfessoria & Negatoria.
4 Actiones præiudiciales.
5 Petitio hæreditatis.
6 Familiæ erciscundæ.
7 Communi diuidundo.
8 Finium regundorum.
9 Condictio certi.
10 Actio ex stipulatu.
11 Actio ex mutuo.
12 Condictio indebiti.
13 Condictio ex lege.
14 Actio commodati.
15 Depositi.
16 Pignoratitia.
17 Ex empto.
18 Ex vendito.
19 Locato.
20 Conducto.
21 Mandati.
22 Pro socio.
23 Præscriptis verbis, quæ ex æstimato, & permutatione competit.
24 Furti non manifesti.

25 Legis

25 Legis Aquiliæ.
26 De pauperie
27 Actio iniuriarum ex leg. Cornel.

Prætoriæ dicuntur, quæ à Iure Prætorio introductę sunt: & sunt hæ,

Resciſſoria.
1 Seruiana.
3 Quaſi Seruiana.
4 Pauliana.
5 Fauiana.
6 De conſtituta pecunia.
7 De peculio.
8 Negotiorum geſtorum.
9 Actio Tutelæ.
10 Exercitoria.
11 Inſtitoria.
12 De in rem verſo.
13 Quod iuſſu.
14 Quod metus cauſa.
15 De dolo.
16 Furti manifeſti.
17 Serui corrupti.
18 Vi bonorū raptorum.
19 Actio iniuriarum ex iniuria verbali.
20 Vtilis legis Aquiliæ.

Alias vide apud Spec. in tit. de actione ſeu petit. §. poſtremo. Differentias autem inter Ciuiles & Prætorias audiemus ĵ. de. perpet. & temp. actio.

¶ TERTIA DIVISIO.

Quædam ſunt perpetuæ, quædam temporales.

¶ QVARTA DIVISIO.

Quædā ſunt tranſitoriæ ad hæredes, quædā verò nō itē. De iſtis duabus ĵ. dicemus, in tit. de perpet. & temp. actio.

¶ QVINTA DIVISIO.

Quædam ſunt famoſæ, quædā verò non item. De hac diuiſione audiemus in §. ex quibuſdā. ĵ de pœn. temē. litig.

¶ SEXTA DIVISIO.

Quædam ſunt directæ, quædam vtiles. Directæ dicūtur, quæ oriuntur ex ipſis verbis legis. Vtiles verò, quæ ex mente legis: vt ſi grus fecit pauperiem, non poteſt dari directa actio, ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur, quia grus eſt bipes. Datur itaque vtilis ex mente illius legis. *Directa vtiles.*

¶ SEPTIMA DIVISIO.

Quædā ſunt directæ, quædā contrariæ. Et de his ſ. diximus, vt de actione depoſiti, cōmodati directa, & contraria.

¶ OCTAVA DIVISIO.

Quædam ſunt ſingulares, quædā vniuerſales, quædā verò generales. Singulares ſunt, quādo petūtur res ſingulæ, vt in mutuo, commodato, & ſimilibus contractibus. Vniuerſales ſunt, quæ de ſui ſignificato multa in ſe cōtinent, vt petitio *Singulares Vniuerſales, Generales.*

hæreditatis,actio de dote,actio de peculio, secundum Bar. in l.j.ff.de edēdo.Generales sunt, quæ habent sub se multas species ad instar generis dialectici,quales sunt actio pro socio,actio negotiorū gestorū,tutelæ,ꝓ reddēda rõne administrationis,&c.Et omnes actiones generales sunt personales. Quæ autē sit differentia inter vniuersales & generales, & quomodo in vnaquaq; concludatur,vide Ias in l.j. iūcta glo,magna. ff de edendo.l.pro socio arbiter.ff. pro socio.

NONA DIVISIO.

Factitia hęc diuisio est, & vetus impostura.

Quædam sunt natiuæ,quædam datiuæ.Natiuæ dicuntur, quæ aliquam causam habent,ex qua nascuntur,vt sunt,quæ oriuntur ex dominio,vel alio quodā iure.Item quæ oriuntur ex contractibus,& delictis . Datiuæ sunt , quæ non habent causam, ex qua oriantur, sed dantur tantum à lege ex quadam æquitate. vt est condictio ex lege,actio in factum, vel præscriptis verbis,in quibusdam casibus. Vide Ias in §. rursus.in fi.ferè.ī.eod.

De posteriore autem diuisione,quòd scilicet quædā sunt arbitrariæ,quædā nō,infrà dicemus circa tex.in §. prætereà. ī. eod. De alijs diuisionibus, quales sunt pœnæ persecutoriæ rei persecutoriæ mixtæ,quæ dantur in simplum,duplū, triplum,vel quadruplum,&c.dictum est ī. de actio. person. Et hæc de actionibus hoc modo dixisse sufficiat.

SEQVITVR textus explicatio.

§. planè.

Plures actiones furti propter odiū furū.

Rei recipiendæ.)id est, is,cui res furto subtracta est, agit primū,vt fur propter illud delictū puniatur :deinde quoque habet rei vendicationē, qua vēdicat rē suā furto subtractā. Postremò;licet dominiū rei furtiuę vero domino per furtum nō sit ablatum, tamen quoq; agere potest cõtra furē actione personali,ad dādam illā rem,& hoc est speciale in odium furum,quo magis pluribus actionibus teneantur.

VERS. *Marito res vxorię.*

Actio. rei vxoriæ.

Id est,olim pro exigenda dote dabatur actio,quæ vocabatur rei vxoriæ actio,& hæc est nunc translata in actionem ex stipulatu . Licet autem actio ex stipulatu simpliciter sit stricti iuris,tamen quòd hoc casu sit subrogata., est in locū actionis rei vxoriæ,quæ fuit bonæ fidei,censetur & ipsa esse bonæ fidei in hoc casu: quia subrogatum sapit naturam illius,in cuius locum subrogatum est.

§. Præ-

§ Preterea.

DE ACTIONIBVS ARBITRARIIS.

1 *Actiones arbitrariæ quæ sint, & quare sic dictę.*
2 *Actiones arbitrariæ sunt duplices, reales, & personales.*
3 *Sententia incerta quando valeat.*
4 *Petitio incerta quando valeat.*
5 *Cōpēsatio quid sit, quare introducta, & quādo habeat locū.*

ACtiones arbitrariæ † dicuntur actiones stricti iuris, in quibus præter naturā actionis propositę exercetur officiū iudicis mercenarium actioni deseruiens propter aliquod accidens extrinsecū secundū Bart. in l. vnica. C. vbi cōue. qui cer. lo. da. pro. Et dicūtur arbitrarię, nō ideo quòd sit propriū nomen actionis, sed quia ex arbitrio iudicis dependet, inde dicūtur arbitrariæ. Dico, stricti iuris: quia nullæ actiones bonæ fidei sunt arbitrariæ. Quotquot autem arbitrariæ sunt, omnes sunt stricti iuris: & omnes actiones stricti iuris, quæ dātur ad restitutionē, siue exhibitionē rei, siue sunt reales, siue personales, sunt arbitrarię, sicuti ĩ in diuisione latius dicemus. Dico, pręter naturā actionis propositæ, ad differentiā actionis bonæ fidei, in quibus iudicis officiū mercenariū etiā seruit, nō autē præter naturam actionis, sed secundū naturā. In actionibus enim bonæ fidei veniūt vsuræ, & interesse. propter morā ex natura actionis, & iuratur quoque ex natura actionis in litē. In actiōe autē stricti iuris ista fieri nō possunt, sęcundum naturā actionis propositæ, Tamen quādo æquitas suadet, iudex præter naturam actionis habet etiā interesse vtriusq; partis accidentaliter, prout viderit expedire ex natura negotij. Exemplū: Si egissem cōtra te rei vendicatione, tuq́; mihi ad restitutionē rei fuisses condēnatus, & sentētia trāsijsset in rē iudicatam, mea quoq; interesset rē restitui statim post condēnationē, nec tamen restituisti, possum à te petere illud interesse. Sed petitio illius interesse nō depēdet ex natura rei vendicationis, sed est accidens extrinsecum, quod principali actioni nō inhæret: ideo imploro officiū iudicis, vt ex arbitrio suo condemnet mihi reum in id, quanti mea interest, rem restitutā nō esse. Dico officium iudicis mercenarium: quia nobile officium iudicis actioni non inseruit, vt ĩ. dicemus de offic. iudic. Dico propter accidens aliquod extrinsecum: quia illud, quod in actionibus arbitrarijs petitur, non debetur ex natura

1 Quę dicantur arbitrarię.

Omnes arbitrarias esse stricti iuris.

Exemplum arbitrar. ę.

2 actionis propositæ,ſed quia extrinſecus accedit. Sunt † autem actiones arbitrariæ duplices, reales, & perſonales. Reales arbitrariæ ſunt actio ad exhibendum, rei vendicatio, Publiciana, Seruiana, & quaſi Seruiana. Et dicuntur ideo arbitrariæ, quia ſi reus iuſſus eſt exhibere, nec exhibet, vel rẽ reſtituere, & non reſtituit, condemnatur ex arbitrio iudicis ad intereſſe. Perſonales arbitrariæ ſunt oẽs actiones ſtricti iuris, quæ cõpetunt ad rẽ reſtituendã. l. qui reſtituere. in fin. ff. de rei ven. quales ſunt actio noxalis, interdictum vnde vi, actio quod metus cauſa, actio de dolo, actio qua id petitur, quod certo loco promiſſum eſt, ſi in eo loco nõ præſtatur.

Arbitrariæ duplices.

Cauſæ actionis arbitrariæ ſunt, contẽptus iudicis, & contumacia. Si enim quis à iudice iuſſus fuerit ſoluere, &c. & contẽnit, imploratur contra eũ officium iudicis, vt ex arbitrio eius quoq; condẽnetur ad intereſſe. Effectus eſt, quod in eis plerunq; duæ ſententiæ proferuntur, vna de re reſtituenda exhibenda, vel ſoluenda, alia, qua cõtemptor illius ſententiæ condemnatur ad pœnam, vel intereſſe.

§. *Curare autem.*

3 Quod ſententia † certa valeat, non eſt dubiũ: an autem incerta valeat, dubitari poteſt. Tu dic ſecundum Bar. in l. ij. C. de ſen. quæ ſine cer. quan. profe. Aut certa quãtitas reperitur in actis probatorijs, & fidẽ facientibus, vt in inſtrumentis, cõfeſſionibus, vel in dictis teſtium: & valet etiam incerta ſententia, quia poteſt referri ad acta. Aut in actis probatorijs non reperitur certa quantitas, ſed tantũm in actis aſſertorijs. vt in libello, vel poſitionibus: & tunc ſententia propter incertitudinẽ eſt nulla. Vide Doc. hic. & præſertim Iaſ.

Certa & incerta ſententia.

4 *Etiam ſi de incerta quantitate.*) Quando † quæritur vtrũ petitio incerta in libello valeat, diſtingue ſecundũ Bar. in l. ij. C. de ſent. quæ ſine cer. Aut proponitur actio vniuerſalis, vt petitio hæreditatis, vel actio de dote: item actio generalis, vt actio tutelæ, pro ſocio, negotiorũ geſtorum: & procedit incerta petitio, ſicuti quoq; incerta ſententia. Aut proponitur actio ſingularis, vt eſt actio ex mutuo, &c. & tunc, aut eſt obligatio ſimplex, id eſt, nõ alternatiua: & ſubdiſtingue, Aut in libello non poteſt declarari certa quantitas, ſed declaratur in ſententia, vt quando petitur intereſſe, quod dependet ex arbitrio iudicis: & procedit petitio incerta. Aut in libello poteſt exprimi certa quantitas: & nõ valet incerta peti-

Petitio incerta in libello an valeat.

petitio. Aut non est obligatio simplex, sed alternatiua, vt hoc modò: Promittis mihi Stichum aut Pamphilū: Et tunc si electio est debitoris, vt det quem ipse vult: & valet incerta petitio. Si verò electio est creditoris: & tunc, quia potuit dare certum libellum, non valet incerta petitio. Vide Iaso. hic in versi. alia ergo.

§. *Compensationes.*) Cōpensatio † est debiti, & crediti interesse contributio. l. j. ff. de compē. Et ideo introducta est, quia nostra interest potiùs non soluere, quàm solutam repetere. l. iij. ff. eod. Habet autem tunc compensatio locum, quando ab vtraq; parte debetur quantitas, vel aliquid promissum est in genere, & eiusdem generis vtrinq;. l si constat. cū similibus. C. de compēsa. Secus autem in debito speciei: quia compensatio non admittitur. Fit autem tum cōpensatio, quando à parte fuerit opposita, non autem ipso Iure, per textum nostrum hic. In delictis autem fit compensatio ipso Iure, sicuti videmus in delictis, & similibus. 5 *Compensatio quid sit.*

Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium esse dicitur.

Tit. VII.

§. *Illud proprie seruatur.*) Breuiter, hoc S.C. cessat, quando pecunia mutuo accepta, est versa in vtilitatem filiifamilias, vel patris: quia nemo debet locupletari cum alterius iactura. l. nam hoc natura. ff. de condic. indebiti. *Hoc edictū quādo cesset.*

De noxalibus actionibus.

Tit. VIII.

VERS. *Veluti furti.*) Et sic vides, actionem noxalē nō esse proprium nomen actionis, sed potiùs adiectionem, vt cùm dico, actio furti noxalis, actio iniuriarum noxalis, &c.

De his, per quos agere possumus.

Tit. X.

1 *Procurator est qui aliena negotia mandato domini gratis administrat.*
2 *Procurator paciscens de quota litis fit infamis.*
3 *Procuratores sunt duplices, ad negotia, & ad lites.*
4 *Procuratores ad lites quoque sunt duplices, quidam constituuntur in causam alienam, quidam vero in suam.*

N hoc titulo tractatur de personis, quę alieno nomine in iudicijs cōuenire & cōueniri solent: quales sunt procurator, actor, coniuncta persona defensor, excusator, syndicus, curator, tutor, & cæt. Quia autē hic titulus principaliter est de procuratoribus,
1 de illis pauca dicemus. Dicitur † aūt procurator is, qui aliena negotia mandato domini gratis administrat. l. j. in princ. ff. de procu. Dico mādato: quia si quis sine mandato alicuius negotia gerit, nō est procurator, sed negotiorū gestor: vt habetur per tot. tit. ff. & C. de neg. gest. Dico domini. ad differentiam tutorum vel curatorum collegiorum, & similium, qui cùm propriè non sint domini rerum, quibus præsunt, sequitur quòd etiam procuratores cōstituere nō possint. Constituūt aūt vel actores vel syndicos. l. nec ciuitatis. ff. de procu. l. neq; tutores. C. de procur. Dico, gratis: quia si primùm de certa mercede præstāda cōuentū fuisset, non esset cōstitutus procurator, sed operarum locator. nec esset mandatū, sed locatio: quia mandatū est de sui natura gratuitum. l. j. in fi. ff. mandati. Hoc tamen intelligi debet, vt procurator à principio negotij nihil certi exigat pro negotio gerēdo Secūdò, quòd nō paciscatur de quota litis l. salarium. ff mand l. itē. C. de proc. Mandato tamen suscepto, & negotio expedito tacitè potest pro remuneratione laboris sui salarium accipere. d. l. salariū. ff. manda. d l. itē. Quòd au-
2 tem † dici solet, procuratores infames esse, intellige de illo,
3 qui paciscitur de quota litis. Sunt † tamē procuratores duplices, procuratores ad negotia, & procuratores ad lites. Procurator ad negotia is dicitur, qui ex mandato alicuius extra iudiciū negotia exequitur, quales sunt ministri mercatorum, &c. & de ijs non loquitur tit. noster. Procuratores autem ad litem dicuntur, qui ex alicuius mandato eius negotia in iudicio exequuntur, & de illis loquitur tit. noster.
4 Sunt autem † duplices: Quidam enim constituuntur in rē, siue causam alienam, quidam verò constituuntur in rē suā. l procurator. ff. de procu. l. iusiurandū la j. §. fi. ff. de iureiuran. Procuratores ad litem in causa aliena dicuntur, qui ex mandato alterius in iudicio eius nomine agunt vel defendunt. Ab actoribus constitui propriè dicuntur procuratores: à reis verò constitui propriè dicuntur confessores. De cautionibus & satisdationibus eorum dicetur in titu. seq.

Procurator.

Infamis procurator.

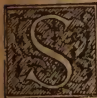
Item procuratores ad litē duplices.

Causa

Cauſa iſtius procuratoris ad litē in cauſa aliena eſt mandatum conſtituentis. Niſi enim corā in iudicio, vel per ſcripturam publicam, vel priuatā cōſtituantur, ita quòd de mādato conſtet, regulariter nō valet conſtitutio, vt colligitur ex Cle. j. cū glo. de procur. vel ſi non habet mandatū cautio de rato efficit quòd admittitur. Mandatū autem per quod procurator conſtituitur, eſt triplex, ſpeciale, generale, & mādatum cum libera: de quibus vide c. qui ad agendum. x. de procu. lib. vj. Procurator in rem ſuam propriè dicitur is, cui ex aliena cauſa vtiles actiones creduntur, quas nomine ſuo intentat, directis penes cedentem remanentibus. Et nos explicauimus in titu. de procur. in proceſſu.

De Satiſdationibus. Tit. XI.

1 *Satisdatio eſt ſecuritatis redditio per idoneos fideiuſſores.*
2 *Satiſdare in iudicio qui non cogantur.*
3 *Fideiuſſores dicuntur idonei duobus modis circa facultates & facilitatem conueniendi.*
4 *Satisdatio quot & quibus modis fiat.*
5 *Satisdatio in Iure ſiſti, quandiu duret.*
6 *Procurator quādo et quomodo in iudicio ſatisdare teneatur.*
7 *Satisdatio de iudicatū ſoluendo continet in ſe tres clauſulas, de iudicato ſoluendo, de reo defendendo, & de dolo malo abſuturo.*

Atiſdatio,† eſt ſecuritatis redditio per idoneos fideiuſſores. l. j. ff. qui ſatiſd. co. Dico, ſecuritatis redditio: quia ſi aduerſarij noſtrę promiſſioni ſtare noluerint, tenemur illorū deſideria adimplere. d. l. j. Dico per fideiuſſores: qa hic propriè nō fit cautio per pignora. Qui † enim immobilia poſſidēt, quę loco pignorū habētur, in iudicio ſatisdare nō cōpelluntur l. ſciendū in prin. ff. qui ſat. cog. Si tamen reus conuētus nō habens immobilia, iurauerit ſe non poſſe ſatiſdare fideiuſſoribus, ſtatur ſuæ Iuratoriæ cautiōi. §. ſed hodiæ, cū ſimil. hic tit. noſtr. Dico, idoneos: quia fideiuſſores, per quos huiuſmodi ſatiſdationes fiunt, debent † eſſe idonei. duplici ratione. Primò, circa facultates, deinde circa facilitatem conueniendi. Circa facultates dicūtur idonei, ſi ſunt locupletes. l. ij in princ. ff. qui ſat cog. Facilitate conueniendi dicuntur idonei, quando non ſunt priuilegia

Margin: 1 *Quid ſit ſatiſdatio.* 2 3 *Fideiuſſores debent eſſe idonei.*

priuilegiatæ personę, vt mulieres, vel minores, item clerici, vel scholastici, qui tantùm coram suis iudicibus cōueniūntur. Auth. habita. C. ne filius pro pat. c. si diligenti. extrà de foro comp. Itē qui non sit potens, nec rixosus, vel calūniator, quòd facile possit cōueniri, &c. secundū Bar. in d. l. ij. ff. qui sat. cog.

4 *Satisdationes fiunt bifariam.* Fiunt † autē satisdationes bifariā. Aut enim fiūt per ipsos principales, aut per eorū procuratores. Circa principales distingue, Aut loquimur de actore: & olim tenebatur ad duas cautiones, de quibus vide gl. in §. sed hodie. in ver. nulla hic tit. nostro. Sed illæ hodie non sunt in vsu. Aut loquimur de reo: & hodie tātū tenetur satisdare iudicio sisti, hoc est, quòd velit expectare in iudicio vsq; ad finem litis. d. §. sed hodie hic titul. nostro. Et promittit in hac satisdatione reus, quòd velit sistere in iudicio. Fideiussor autē eius promittit se curaturū quòd sistat reus: aliâs promittēdo factum alienū nō obligaretur. §. si quis aliū ī. de inutil. stip.

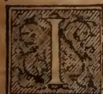
5 *Quā diu duret.* Quādo † autē quæritur, quandiu duret hæc satisdatio, distingue, Aut quis fideiussit vsque ad certum tempus: & tenetur vsque ad illud tempus, & nō vltra. Aut promisit simpliciter: & tunc, aut super promissione confecta est publica scriptura: & perpetuo tenetur. Aut est cōfecta scriptura priuata, & subdistingue. Aut actor negligit agere: & tenetur fideiussor rei tantū ad duos menses. Aut agit continuè: & tenetur fideiussor vsque ad sententiam, quæ potest differri vsque ad trienniū. l. properandū. C. de iudic. Vide glo. hic in d. §. sed hodie. in ver. ad terminum. Cōmittitur autē illa satisdatio ad interesse. l. ij. §. fi. ff. qui satisda. cog. l. fi ff. si quis in ius voca. non ierit. Et licet hodie principalis conuentus non teneatur satisdare de iudicato soluēdo. d. §. sed hodie, hoc tamen intelligitur pēdente iudicio. Verū post latam sententiam tenetur de iudicato satisdare, etiam hodie secundum Bar. l. si debitori. ff. de iud arg. l. debitoribus. ver. hi qui tibi. ff. de re iudi.

6 *Satisdatio. procuratorū iudicio sisti.* Circa satisdationes † procuratorum quoq;, distingue, Aut loquimur de procuratore actoris: & tunc si cōstat, eū habere mandatum, vel si actor præsens in iudicio eius personam legitimauerit, nihil satisdat. Si verò de mandato dubitatur, cauet de rato. Est tamen in electione procuratoris, an velit cauere de rato, vel probare mandatū. Item cauet de defendēdo in causa recōuentionis. Si autem cōstituerit, eum non habere mādatū, nō admittitur etiam cum cautione de rato,

nisi pro cōiuncta persona l. sed & hæ. ff. de procur Aut loquimur de procuratore rei: & dic quòd tenetur satisdare de iudicato soluēdo. Nec distinguitur hic an habeat mādatum vel nō, an possideat immobilia, vel nō possideat: indistinctè enim tenetur cauere de iudicato soluēdo. Quæ † satisdatio 7
cotinet tres clausulas, de re iudicata soluēda, de reo defendē do, & de dolo malo absfuturo. Circa hāc cautionē tu ita dic, Aut reus principalis est absens: & fit illa satisdatio per alios idoneos fideiussores. Aut est præsens: & potest ipse promittere sub obligatione rerū suarū in iudicio, vel extra, actori de re iudicata soluēda, & releuatur procurator à satisdatione. §. fin autē. hic tit. nostro. Et operatur illa satisdatio tanti, quòd mādatū procuratoris morte domini nō finitur. l. si defunctus. ff. de procura Durat autē tantū in vna instantia: quia si fuerit appellatū, nō tenetur procurator in causa appellationis ex prima satisdatione l. cū apud. ff. de iud. solui.

De perpetuis & temporalibus actionibus. Tit. XII.

1 *Actiones reales tollūtur vsucapione & præscriptiōe: personales vero si sunt ciuiles, durant triginta annos. & n. 2.*
3 *Actiones prætoriæ quādo sint perpetuæ, & quādo tēporales.*
4 *Actiones quæ dicantur transitoriæ, & quę non.*
5 *Actio per litis contestationem perpetuatur.*

IN hoc titulo habes duas actionū diuisiones. Primò ꝙ quedā sunt perpetuæ, quędā verò tēporales. Perpetuę dicūtur, quę lōgiori tēpore viuūt, in quib' distingue, Aut loquimur † de actiōibus realibus: & dic ꝙ 1
vsucapione & præscriptione tolluntur, si s. *Actionum realiū interitus.*
possessor iusto tēpore, & cōtinuo possederit. Nam si qs vult vēdicare rē mobilē, durat illa actio per trienniū. Si verò immobilē, per decēniū inter præsentes, & xx. inter absentes. De his vide quæ diximus s̄. de vsuc. & præscr. Aut loquimur † 2
de actiōibus personalibus: & subdistingue, Aut loquimur de *Quā diu personales durent.*
ciuilibus, & durāt triginta annis. l. sicuti. cū simil. C. de præscript triginta, vel quadraginta anno. Hoc tamen fallit in actione, quæ datur pro iniuria reali: hæc enim licet sit per legē Cornel. introducta, & iuris ciuilis, tamen anno tollitur secundum quosdā. Vide de hoc gl. hic, in ver. cōstitutionibus.

bus in fin. & gl. in §. sed & lex Cornelia. ꝭ. de iniurijs. Item fallit in actione in factum repetendarũ, de qua vide Ioã. de
3 Plat. hic. Aut loquimur† de prætorijs actionibus: & tũc aut loquimur de rei persecutorijs: & quoque sunt perpetuæ, id est. durãt triginta annis, vt hic in prin ver. aliquãdo. Hoc tamẽ fallit, Primò, in actione rescissoria, quæ durat anno vtili intẽtata tamẽ intra annũ vtilẽ perpetuatur l. in honorarijs. §. sed cũ rescissa. ff. de actio. & oblig. §. rursus. ꝭ. de actio. Secũdò fallit in actionibus ex ædilitio edicto prouenientibus: nam redhibitoria datur intra annum. & actio quanti minoris datur intra sex mẽses, de quibus vide quę diximus in §. proponebant. ꝭ. de iure nat. gen. & Ciuili. Tertiò fallit in actione Pauliana, quæ datur intra annũ vtilem. Quartò fallit in actione de dolo, quæ debet inchoari, & terminari intra biẽnium, nec perpetuatur per litis contestationẽ. l. fin. C. de dolo. nisi dolosus sit factus locupletior ex dolo: tunc enim tenetur perpetuò. l. Sabinus. cum simi. ff. de dolo. Alias fallentias vide apud Io. de Pla. hic Aut quæritur de pœnæ persecutorijs, & illæ sunt annales, vt hic in prin. Annus autem nõ intelligitur cõtinuus, sed vtilis, secũdũ gl. hic in ver. intra annũ. Fallit tamẽ hoc in actiõe furti manifesti, quæ est prętoria, & tamẽ perpetua propter frequentiã illius delicti vt hic in text. Itẽ si delinquẽs est fact᷒ locupletior ex delicto priuato, quoq; ꝑpetuatur actio. l. j. in prin. ff. de vi. & vi ar.

§. *Non autem.*) In hoc est alia actionum diuisio, Quædã enim sunt trãsitoriæ ad hæredes, quędã verò nõ sunt trãsitoriæ ad hæredes. Transitoriæ † ad hæredes sunt omnes
4 actiões reales, & quoque personales ex cõtractibus, & quasi contractibus peruenientes. Nõ transitoriæ ad hæredes sunt omnes actiones pœnales. In his tamẽ distingue. Aut agitur de delicto criminaliter, scilicet ad pœnam corporalẽ, vel ad pœnã adẽptionis bonorũ, vel aliã pœnã fisco applicandam: & tunc contra hæredẽ nõ competit actio ex delicto defuncti, non distinguẽdo an sit delictũ priuatũ vel publicũ, item an lis sit cõtestata vel non contestata: quia hoc casu crimen morte extinctũ censetur. l. fi. C. si reus vel accus. mort. Si tamen sentẽtia esset lata, in qua quis damnaretur ad amissionem bonorum, vel pœnam pecuniariã, fieret executio contra hæredẽ, si reus fuerit mortuus. l. ex iudiciorũ. ff. de accu. Et sunt alij quoque casus, in quibus dantur actiones contra

hæredes,

hæredes,etiã in criminalibus criminaliter intentatis,vt læsę maiestatis,hæresis,repetundarum, peculatus, & de residuis: de quibus vide gl.hic in verb.ex maleficijs. Aut agitur ciuiliter de crimine: & tunc, aut quæris an detur actio hæredi contra delinquentem: & respõde quod sic,vt hic in verb.hęredibus. Hoc tamen fallit. Primò, in actione iniuriarum, vt hic Secundò,in actione in factum contra filium vel libertũ vocantẽ patrem vel patronũ in ius sine venia. Tertio,in actionibus popularibus, nisi lis per defunctum sit cõtestata secundũ gl.hic,in verb. iniuriarũ.Aut quæris an dentur cõtra hæredes defuncti:& regula est quòd nõ,per textũ nostrũ hic:nisi lis † sit contestata:per litis contestationẽ enim perpetuatur actio,fitq; trãsitoria ad hæredes. Item nisi quid ex delicto defuncti ad hæredem peruenerit.l.in hæredem.ff.de calũniatoribus. Hoc tamẽ quoq; fallit in quibusdã casibus, quos vide hic in glo.in verb.competeret.& in Ioã.de Plat. 5 *Litis cõtestatio actionem perpetuat.*

§. *Superest.*) Hic nota optimã cautelã.Si quis cõuenitur actiõe famosa,& timet quòd cõuinci possit,soluat quòd debet ante cõdemnationẽ,& euitat infamiã. Illã cautelam dat Bar.in l.infamẽ.ff.de publ.iudi.& repetit eã hic Io. de Plat. *Cautela ad eludendam infamiam.*

De Exceptionibus. Tit. XIII.

1 *Continuatio huius tituli cum præcedentibus.*
2 *Exceptio dicitur actionis exclusio.*
3 *Actio & exceptio in quibus conueniãt, & in quibus differant. & num.4.*
5 *Exceptiões sũt triplices,dilatoriæ,perẽptoriæ,et anomalæ.*
6 *Dilatoriæ exceptiones quæ sint,& quomodo subdiuidantur.*
7 *Exceptio dilatoria solutionis est,quæ differt siue impedit solutionem in totum,vel pro parte.*
8 *Exceptio dilatoria solutionis ex quibus causis oriatur.*
9 *Condemnatus in actione personali non tenetur iudicatum soluere ante lapsum quatuor mensium.*
10 *Exceptio dilatoria solutionis quando opponi soleat.*
11 *Exceptio declinatoria iudicij quæ sit,& ex quibus rationibus colligatur.*
12 *Exceptio declinatoria iudicij debet opponi ante litem contestatam.*
13 *Exceptiones peremptoriæ quæ sint,& quotuplices.*
14 *Exceptiones peremptoriæ bifariam opponuntur,in vim dilatoriæ,*

latoria, & in vim peremptoriæ.

15 *Exceptiones facti quot a Doctoribus soleant numerari.*
16 *Causa matrimonialis nunquam transit in rem indicatam.*
17 *Lites sopitæ legitimis transactionibus, non debent nec Imperiali rescripto resuscitari.*
18 *Exceptio transactiõis vt valeat, quæ necessario requiratur.*
19 *Exceptio præscriptionis, an sit Iuris vel facti.*
20 *Exceptio iurisiurandi quando impediat ingressum litis.*
21 *Iuramento iudiciali tollitur tã obligatio Ciuilis quã iudiciales.*
22 *Rationes quare exceptio iurisiurandi sit litis finitæ. (lis.*
23 *Exceptio solutionis & exceptio acceptilatiõis, quare sint exceptiones facti, & num. 24.*
25 *Exceptio cõfeßiõis vt valeat, quæ de neceßitate requiratur.*
26 *Liberi vel liberti accusantes parentes vel patronos criminaliter repelluntur.*
27 *Omnis exceptio litis finitæ impedit ingressum litis.*
28 *Exceptiones litis finitæ dicuntur, cum actori nulla competit actio de Iure.*
29 *Exceptiones perẽptoriæ quæ sint, & quando debeant opponi.*
30 *Iuramentum voluntarium, ex quo oritur exceptio peremptoria, Iuris est, quod pars parti defert extra iudicium.*
31 *Exceptio doli mali quæ sit, & quotuplex.*
32 *Exceptio quod metus causa quæ sit, & quando habeat locum.*
33 *Exceptio erroris datur illi, qui promisit quod credidit se debere, cum non deberet.*
34 *Exceptio non numeratæ pecuniæ quæ sit, & quando debeat opponi.*
35 *Exceptio pacti de non petendo quare elidat actionem Iuris.*
36 *Exceptio rei iudicatæ quando sit litis finitæ, & quando peremptoria Iuris.*
37 *Obligatio naturalis tantũ quãdo, & quare pariat actionem.*
38 *Exceptiões perẽptoriæ Iuris quãdo oppõi & probari debeãt.*
39 *Exceptiones anomalæ quæ dicantur.*
40 *Infamis an poßit esse procurator. (infamis.*
41 *Procurator an propter illud ipsum quod sit procurator, fiat*

Exceptio Actionis, & Excep.

1 Actenus de † actiõibus, quæ à parte actorũ proponuntur, dictũ est, nunc autem de exceptionibus quibus rei cõtra actores se defendunt, dicendũ erit. Dicitur † autẽ ex-
2 ceptio

ceptio nihil aliud, quã actionis exclusio. Dico, exclusio: quia sicuti actiões sunt arma actorũ, ita quoque exceptiões sunt arma reorũ, quibus intentionem actoris repellunt. Hinc est quòd reus excipiendo dicitur actor: in multis † enim côue- 3
niũt actio & exceptio Primum, sicuti actor tenetur probare suã intentionem, ita quoq; reus probat suã exceptionẽ. l. j. ff. eo. l. in exceptionibus. ff. de proba Secũdò conueniũt, nam sicuti libellus generalis non procedit opposita exceptione generalitatis. l. fi. C. de ann. excep & habetur in c. j. x. de libel. obl. ita quoque generalis exceptio non admittitur, quia censetur inepta. Tertiò conueniunt, nam sicuti in actione, quæ proponuntur per viam accusationis, debet inferri locus, & tẽpus. l. libellorum. ff. de accusatio. ita quoque quando deducitur per viam exceptiõis. Sunt † quoq; qui- 4
dã casus, in quibus differt exceptio ab actione. Primò quòd actio debet fieri in scriptis, vt habetur in d. c. j. x. de libe. obl. exceptio autem non fit de necessitate in scriptis, l. scire oportet. §. oportet. ff. de excusat. tut. Iudex tamen ex officio faciat eam redigi in scriptis. c. quoniam contra falsam. x. de probatio. Secundo differunt, quia actio debet continere cõclusionem, secundum Bart. in l. j. ff. de eden. In exceptione autem hoc non requiritur, sed sufficit eam simpliciter proponi, secundum Bart. in d. l. j. ff de excep. Licet enim excipiens dicatur agere, & sic sub nomine actionis cõprehenditur exceptio. Hoc tamen procedit non propria significatione, sed impropria, & larga. Et ideo si statutum meminit actionis, non potest intelligi quoq; de exceptionibus, quia verba statutorum debent propriè intelligi, secundum Bar. in d. l. j ff. de except. Exceptiones † autem sunt triplices, di- 5
latoriæ, peremptoriæ, & anomalæ. l iiij. ff eo. §. appellãtur. hic tit. nostro. gl. & Panor. in c. exceptionem. x. de Legistæ in l. exceptionem. C. de prob. & l. si quidem. C. de excep.

Exceptiones quotuplices.

Dilatoriæ † exceptiones, dicuntur exceptiones tempo- 6
rales, quę scilicet tantùm ad tẽpus nocent, temporisque dilationem tribuunt. Et dicuntur dilatoriè, à differendo, quia negotium differunt. Sunt autem duplices. Quædam dicitur dilatoria solutionis, quædã verò declinatoria iudicij. Ita diuidit Spec. in tit. de exceptio. §. exceptionũ. ver. dilatoriæ.

Dilatoria

Dilatoria † solutiõis propriè dicitur, quæ differt siue im 7
pedit solutionẽ in totũ, vel pro parte. Exemplũ: Si promisi tibi

tibi decem post biennium, & tu statim post mensem petis, repello te per exceptionē, scilicet non teneor ad solutionem ante lapsum biennij, quia ita ab initio cōuentū est. arg. l. cedere diem. ff. de ver. sign. Et oritur † hæc exceptio ex multis

8 *Ex quibus caussis oriatur.* caussis. Primò. ex ipso cōtractu, vt quod promisi tibi in diē, & tu petis statim. l. continuus. §. cùm ita. versic. nā & quod in diē. ff. de verb obli. Secundò, ex pacto: vt quia ab initio purè obligatus eras, & posteà feci tibi pactū de non petendo vsque ad certū tēpus. l. iiij. §. tēporales. ff e. Tertiò, oritur ex

9 legis dispositione, vt quia † condēnatus sum in actiōe personali, ideo nō teneor iudicatū soluere, ante lapsum quatuor mensium, vt notatur in l. ij. cum si. ff. de re iud. Item quādo vxor vel eius hæredes soluto matrimonio repetunt dotem, non tenetur maritus reddere ante annū, à die soluti matrimonij, qua defendit se per exceptionē dilatoriā solutionis. Huc quoque refer exceptiones, quibus quidā se defendunt à solutione solidi, quales sunt dominus, & pater, quando agitur cōtra eos de peculio filij vel serui. Secūdò, maritus, quando vxor repetit dotem. Tertiò parens, & patronus, quando cōueniūtur à filijs & liberis. Quartò, quādo agit socius cum socio. Quintò, si quis conuenitur ex sua donatione. Sexto, is, qui cessit bonis: nā illi omnes habent exceptionē ex lege, qua se defendūt, ne scilicet teneantur soluere solidū, sed quātum facere possunt. Et sic differtur solutio pro parte. §. sunt præterea. cum §. seq. s. de actio. l. sunt qui in id, cum multis simil. ff. de re iud. Et ita in effectu decidit Spe. in tit. de exe. §. nūc videndū. in prin. Si autē quis obijceret sex exceptiōes posteriores nō esse dilatorias, sed peremptorias, ideo quòd pro parte perimant actionē: respōde, quòd non perimant actionē pro parte, sicuti videmus in eo, qui cessit bonis, qui licet primò iuuetur ab exceptione, ne condēnetur in solidum, si tamen posteà peruenit ad pinguiorē fortunā, semper conueniri potest, in quantum facere potest. Et sic differt hęc exceptio tantū partē solutionis, nō perimit, sed de hac quæstione forte infrà dicemus. Opponitur † autem hæc exceptio di

10 *Quādo opponēda sit.* latoria solutionis ante litē cōtestatam: & probatur tunc demū, quando actor suam intentionem fundauit. Si autem actor suā intentionē nō fundauerit, nihil obest reo exceptionis obiectio. Per eam enim, licet sit affirmatiua actori, intētio fundata non est. l. si quidem. C. eo. l. exceptionem. C. de pro-

proba. gl. in c. exceptionem. extrà, de except. Sed super hac quæstione, quando scilicet exceptio dilatoria solutionis opponi debeat, sunt variæ opiniones Doct. de quibus vide Panor. in d. c. exceptionem extrà, eod.

Declinatoria † iudicij dicitur, quæ forum mutat, & illa colligitur ex multis rationibus. Primò ratione iudicis, qui est incõpetẽs, suspectus, bãnitus, infamis minor x x v. anno. damnatus lege Iulia repetundarum, surdus, mutus, furiosus, mulier, à dignitate propter delictum amotus, quòd propter calũniã in aliqua causa tulit sententiã. Itẽ quòd est Iudæus, hæreticus, &c. Alias similes exceptiones vide apud Spec. in ti. de iud. de leg. § excipi põt. & in tit. de recusa. Illæ aũt exceptiones, quib⁹ iudex recusatur, sunt proponẽdæ, nõ tãtùm ante litẽ cõtestatã, sed etiã ante omnes alias dilatorias: nam proponẽdo alias corã iudice, videor personam eius approbare, nec deinde eũ reprobare possum, secũdũ Panor. in d. c. exceptionem. nisi pars ignorauerit iudicem esse incõpetẽtẽ: tũ enim etiã post sententiã poterit opponere. l. fi. iuncta gl. C. eo. Secundò colliguntur ex persona actoris: vt quia est infans, pupillus, vel adultus, & vult agere sine tutoris, vel curatoris authoritate, ꝓdigus, surdus, mutus, nõ edẽs libellũ, &c. de quibus vide Spec in ti. de actore. Tertiò colliguntur exceptiones ex ꝑsona rei, vt quia est parẽs vel patronus actoris, & cõuenitur sine venia, quòd est cõsul, vel aliquis summ⁹ magistratus. Itẽ clericus cõuentus corã iudice laico. Idẽ dic de medicis, Doctoribus Iuris, & professorib⁹ artiũ liberaliũ, qui cogi nõ possunt, esse in iudicio, de quibus vide Spec. in tit. de reo. Quartò colligitur ex persona procuratoris, vt quia est mulier, minor, accusatus de crimine, nec purgatus, redẽptor litis, excedens fines mãdati, furiosus, prodigus, surdus, mutus, mẽte captus, &c. de quibus vide Spec. in tit. de procu. §. rõne. Quintò colliguntur ex rescripto, vt quia est falsum, surreptitium, cãcellarũ rasum, quòd litera nõ est vniformis, &c de quibus vide Spec. in ti. de rescrip. præsentat. §. primo igitur. cũ seq. Idẽ dic de exceptionibus, quæ colliguntur ex mãdato procuratoris. Idẽ de illis, quæ colligũtur ex ipsa citatione, de quibus vide Spec. in tit. de citat. Sextò colligũtur ex ipso loco iudicij, vt quia nõ est tutus propter incursum hostiũ, vel latronũ, vel etiã propter imminentem pestem. Cle. pastoralis. vers. esto igitur. de sent. & re iud c.

11] *Exceptio declinatoria iudicij.*

Ee acce

accedens.la.ij.extrà, vt lite non contest.& ibi Panor. Item quòd in alio loco soluere tenetur.§.huic autem.s.de actio. c.vnico.x.de plus petitio. Septimò colliguntur ex ipso tẽpore, vt quia quis citatus ad diẽ feriatã,vel tẽpore messis, siue vindemiarũ,vt ff.& C.per totum,de ferijs.& x.de ferijs. Octauò colliguntur ex causa,vt quia aliquis conuenitur super pluribus actionibus personalibus coram diuersis iudicibus.c.dispendia. x.de rescriptis. in vj. Nonò colliguntur ex libello, vt quia non habet medium concludendi,vel est generalis,&c.vide Spec.in tit.de except. §. exceptionum igitur.versic.dilatoriarũ & Panor.in d.c.exceptionem Clẽ pastoralis.versi.esto igitur.de sent. & re iud.c.accedens.la.j.& ibi Panor.extra,vt lite nõ cõtest.Et illę † declinatoriæ iudi-

12 *Quãdo sit opponẽda.* cij opponendæ sunt,& probãdæ ante litẽ contestatã,ad hoc vt litis ingressum impediãt.l.ita demũ.C.de procu.l.fi.C.de except l.exceptionẽ. C.de proba.l.non ignorat.cum multis similibus C.qui accusa. nõ possunt. Et potest iudex reo terminũ statuere,intra quẽ oẽs simul proponat.c.pastoralis x. de excep.Si tamẽ post litẽ cõtest.quãdocunq; exceptio dilatoria incœperit competere,tunc poterit post lit.contest. Vide de hac materia, quæ notantur in c.pastoralis.extra.eod.

13 *Peremptoriç exceptiones.* Exceptiones † verò perẽptoriæ , siue perpetuæ dicuntur, quæ actionẽ perimunt,seu elidunt.§.appellantur.hic tit.nostro.Et sunt duplices:exceptiones perẽptoriæ facti,siue intẽtiõis,& exceptiones perẽptoriæ Iuris, Exceptiones Peremptoriæ facti dicũtur,quę de facto perimũt intentionẽ actoris,quãdo scilicet actori de Iure nulla cõpetit actio,sed tantũ agit de facto,vt quãdo reus neq; naturaliter neq; Ciuiliter ei obligatus est: vel est quidẽ obligatus, sed tantũ naturaliter,nõ aũt Ciuiliter:quia ex illa naturali obligatiõe nulla oritur actio de Iure. Igitur quoq; nõ est opus exceptiõe Iuris, sed satis est opponere de facto,vt s.diximus.Opponũ-

14 *Peremptoriç quot modis opponantur.* tur † autẽ illæ exceptiones bifariã,in vim scilicet dilatoriæ, & in vim perẽptoriæ.Quãdo in vim dilatorię opponuntur ante litẽ cõtest.opponẽdæ & in continẽti probãdæ sunt,ad hoc vt litis ingressum impediant. Quãdo verò in vim perẽptoriæ opponũtur, opponi & probari debent post litẽ contest.vide gl.& Doc.in c.exceptionẽ.extrà,eo.& quæ notãtur in l.fi.C.eo. Enumarãtur† autem à doctoribus multę excep-

15 tiões facti.Prima est,rei iudicatæ.Nam si sententia est lata

quæ

quæ transiuit in rē iudicatā, per eā sublata est Ciuilis obligatio, etiā si fuerit iniqua Igitur actor denuò agēs per exceptionē rei iudicatæ, repellitur. Ad hoc autē vt hæc actio cōpetat, requiruntur tria. Primò, quòd sentētia sit lata à iudice cōpetenti, qui scilicet habuit Ius iudicādi. l. iiij. §. condēnatū de re iudic. l. ij. in fin. ff. de pœnis. Si aūt à nō suo iudice fuerit lata sentētia, ipso Iure nō tenet. c. at si clerici. cū simil. x̄. de iudicijs in antiquis. c. seculares. x̄. de foro compet. eo lib. De defectu enim Iurisdictionis semper potest opponi, vt notatur in cle. j. de sequestra. possess. & fruct. Secundò requiritur, quòd sententia sit lata Iuris ordine seruato, & sic quòd non sit contra Ius constitutionis. l. prolatam. C. de sentē. & inter. om. iud. l. ij. C. quādo prouoc. nō est necesse Si autem non contra Ius constitutionis, sed contra Ius litigatoris lata esset sententia, nec ab ea intra decē dies appellatùm, trāsiret in rē iudicatā, & valeret. c. cùm inter. x̄ de re iud. Tertiò, quòd ab ea nō sit appellatū intra decem dies. His tribus concurrentibus, competit exceptio rei iudicatæ, quæ est intentionis & facti tā in Ciuilibus, quàm in criminalibus. c. de bis. x̄. de accus. Hoc tamen fallit in causa matrimoniali, quæ nunquam transit in rem iudicatam, quin possit retractari comperta veritate. Nec obstat in eis exceptio rei iudicatæ. c. lator. x̄. de senten. & re iudic. & sic habes quoque explicatam primam partem gl. magnæ in verb finita. *Causa matrimonialis nunquā trāsit in rem iudic.*

Secūda exceptio facti, quę litis ingressum impedit, est trāsactionis, per tex. nostrum hic, & concordat. l. eleganter. §. si quis ff. de condict. indeb l. fratres tui. C. de transac. l. neq; ff. de in Ius vocan. Et est ratio, quia lites † legitimis transactionibus sopitę, etiā imperiali rescripto resuscitari non debent. l. causas. cū simi. C de transact. Sed in † hac exceptione tria requiruntur. Primò, quòd fiat trāsactio inter personas, quæ possunt trāsigere, vt nō inter pupillos, siue adultos, sine tutoris, vel curatoris authoritate, non cū filiofamiliâs super peculio profectitio, nō pater cū filio, nō dominus cū seruo. l. interpositas. §. sed quoniā. C. de transactionibus. Idem dic, si esset facta super rebus, super quibus nō potest transigi, vt sacris, sanctis, religiosis. Itē super libero homine, &c. vt s̄. de rerum diuisione. §. nullius. cum simil. Secundò, quòd sit facta bona fide. Si enim dolus intercesserit, & quis exceptione transactionis se defendere voluerit, replicatur contra

17 *Vis transactionis.*
18 *In exceptione transactionis requisita.*

exceptionem de dolo. l. tres fratres.cum multis simil. ff.de pactis. Item, si metu fuisset coactus quis ad transigendum, quoque rescinderetur trãsactio. d.l.interpositas.in princip. C.de transact.Tertiò, quòd non fiat post rem iudicatã:quia talis transactio non valet.d.l.eleganter. §. si post rem.ff.de condic.indebit. nisi negetur iudicatũ esse, vel ignorari potest an sit iudicatum.l.post rem iudicatam. ff.de trãsactio.

19 Tertia exceptio litis finitæ,siue facti,est exceptio prǽscriptionis. Sed super † hac quæstione,an scilicet exceptio præscriptionis sit exceptio Iuris vel facti,& sic an opposita ante litẽ contestatã impediat litis ingressum, nécne, sunt cõtrariæ opiniões.Primò enim videtur quòd sit exceptio Iuris, debeatq; probari postquã actor suã intentionẽ fundauerit, & sic post litem cõtestatã,per text.ad literã in l. emptor.C. de præscriptio.long. tempo. Et habet hæc opinio optimas rationes. Primò, quia licet per vsucapionẽ dominiũ rerum immobilium ipso Iure trãsferatur.l.traditionibus. C.de pactis. tamen per præscriptionẽ non tollitur dominiũ rerum immobiliũ ipso Iure,sed ope exceptiõis,secũdum gl.& quæ ibi not.in verb.dominia rerũ. ꝟ de vsucapio.in princ.Cùm ergo per præscriptionẽ dominiũ ipso Iure nõ sit sublatũ,tamẽ sequitur quòd pro re præscripta adhuc cõpetat actio de Iure,quæ non per exceptionem facti,sed ipso Iure elidenda est, & sic opposita litis ingressum non impedit,per textum nostrum hîc,& cap j.de litis contest. in vj.Secũdò,sicut tẽpus non est modus inducendæ obligationis,ita nec tollendæ,l.obligationũ ferẽ.§.placet.ff.de actio.oblig.l.seruitutes. ff.de serui.§.at si ita.ꝟ.de verb.oblig.Si ergo tempore,& sic præscriptiõe obligatio ipso Iure nõ tollitur, sequitur quòd etiã actio,quæ non per exceptionẽ facti , sed Iuris elidenda est,& sic post litis contestationẽ Iure adhuc duret.Et hanc opinionẽ tenet gl.hîc,& in d.c.j.de litis contest.in vj.Contraria tamen opinio, videlicet quòd exceptio præscriptionis sit litis finitæ,& ante litẽ contestatã opposita,impediat litis ingressum,videtur verior. Hoc probatur,quia omnes exceptionis litis finitæ sunt exceptiones facti, impediuntq; litis ingressum.per tex.nostrum hîc.& tex.d.c.j.de lit.contestat. in vj.Præscriptio autẽ est introducta ad hoc,vt sit litium finis.l.fin.ff pro suo. Ergo exceptio præscriptionis tanquam litis finitæ impedit litis ingressum. Et sunt textus expressi in

Exceptio præscriptionis an sit iuris vel facti.

Tẽpus nec tollendæ, nec inducendę obligationis modus est.

in l.j. in fi. ibi, vel longo silentio sopita. ff. ad S.C. Tertul. l. transacta ff. de verb. signi. & expressiùs in l. sicut. in fin. & l. omnes. in fin. C. de præscrip. xxx. vel xl. anno. l. licet. per argumenta à cõtrario sensu. C. de Iure delib. Pro vitãda ergo contrarietate, ita distingue secundum Doct. Aut exceptio præscriptionis præponitur ad merita & iustitiã, vt dicatur, actorem ius non habere, & me absolui debere scilicet ab actione, quia præscripsi, vel actio est perempta, & tunc quia opponitur in vim peremptoriæ, non impedit litis cõtestationem Et in hoc intelligẽda sunt Iura pro prima opinione adducta. Aut exceptio præscriptionis opponitur ad processum impediendum, vt si dico actorẽ agere non posse, nec litẽ esse cõtestandã, quia actio est perẽpta præscriptiõe: & tũc quia opponitur in vim delatoriç, impedit litis ingressum, & dicitur litis finitæ: & in hoc casu intelligenda sunt Iura adducta pro secunda opiniõe. Ita tenet Cynus in d. l. emptòr. C. de præscript. longi tẽporis. Bal. in l. edicto. versi. xiij. oppono. C. de edicto diui Adriani tollendo. Bart. in d. l. fin. & multis alijs locis. ff. pro suo. Petrus de Anchara. & Philip. Franc. hic Aret. in § æquè. versi. octauo. eodem tit.

Nec obstat quod suprà dictũ est, dominium per præscriptionem non tolli: quia secundũ Ange. in d. §. æque respõdetur, quòd etiam si vera esset opinio quorundam tenentiũ ipso Iure non tolli dominium per præscriptionem, tamen certum esset quòd acquiratur quasi dominium, & tollantur per eam saltem hoc casu actiones reales. Idẽ responde ad l. obligationum ferè. §. placet. cum simil. ff. de actio. & oblig. quia illa Iura planè loquuntur in diuerso casu. Nam cùm in his ex conuentione partiũ debeatur ad tempus, merito quoq; in illa obligatione non debet attendi tempus, neque in inducenda vel in tollenda obligatione, sed solùm quod inter partes conuentum sit. Secus autem est in præscriptione, vbi nulla præcedit conuentio partium, sed fit ex negligentia nõ petentis, iũcta possessione præscribentis. Ideo si quis per triginta annos possideret rem aliquam, obligatio & actio extincta est, non solùm propter lapsum temporis, sed quia ipse possedit per illud tempus, & aduersarius neglexit petere. Et ita in effectu respondet Ange. *Præscriptio quid pariat.*

Quarta† exceptio ante litem contestatam opposita litis ingressum impediẽs, est exceptio iurisiurãdi: & quia in hac quo *Exceptio 20 iurisiurandi.*

quoq; sunt opiniones cōtrariæ,tu distingue,Aut reus excipit de iuramento actoris, vt quia actor iurauit amplius non agere vel petere:& hæc sine cōtrouersia est litis finitæ,ne s. aperiatur via periurijs.c.veniens.§.cū igitur. extra, de accusat Spec.in titu. de excep. §. dicto de dilatoriis.vers. si verò aliqua.Ang Aret.& Ioan.de Plat.in d.§. æquè. s. de actio. & Doc.hic.Aut reus excipit de proprio iuramento.vt quia iurauit se nō esse obligatū,vel rē petitā esse suā:& subdistingue, Aut loquimur de iuramento voluntario, quod scilicet pars defert parti exta iudicium,& ex eo oritur exceptio iuris quę nō impedit litis ingressum:nā propter cōsensum deferentis & iurantis tollitur naturalis obligatio per hoc iusiurandum.l. Stichum. §. naturalis. ff. de solut. & ibi Bart. Quia autem illa dilatio fit extra iudicium,manet iurans nihilominus obligatus ciuiliter: quæ obligatio parit quidem actionē, licet non cū effectu exactionis. Eliditur enim post litem contestatā per exceptionem iurisiurandi in vim peremptoriæ oppositam . Et in hoc casu potest intelligi. d. §. æquè.in ver.obligatus.hic tit.nostr.Et patet quoque respōsio ex hoc ad opinionē Angeli.Aut loquimur de iuramento necessario,quod scilicet iudex in defectum probationum defert partibus in iudicio : & dic ꝙ ex eo oritur exceptio litis finitæ,quia tale iuramētum habet vim rei iudicatæ,secūdum Bar.in d.l.Stichum.§. naturalis. Ideo sicuti per rem iudicatam tollitur ciuilis obligatio.d.l.Iulianus.cū ibi not. ff.de condi. indeb. ita quoq; per iuramentum necessarium, quia fit in iudicio ex delatione iudicis, secundum Bar.in d.
21 §.naturalis.Aut loquimur † de iuramēto iudiciali,quod scilicet pars parti in iudicio defert,iudice approbante: & tunc quia in hoc concurrunt consensus partium propter dilationem,& quoq; authoritas iudicis approbantis,tollitur vtraq; obligatio naturalis propter cōsensū, ciuilis propter authoritatē iudicis: ideo quoq; oritur ex eo exceptio litis finitæ.

Iuramentū iudiciale quā obligationem tollat.

22 Et est ratio,†Primò quia post huiusmodi iuramētum delatum & præstitum,Prætor non dat actionem,cū nulla subsit obligatio.l ait prætor.la ij.& l.nam & posteà ff de iureiur. Et regula est,quòd nemo sine actione experitur.l. si pupilli.§.videamus.ff.de neg.gest.Secundò,hoc iuramentum habet vim transactionis.l.ij.ff.de iureiur. ergo sicuti exceptio transactionis est litis finitæ,ita quoque iusiurandum.Tertiò, iusiu

Quare exceptio iuramenti iudicialis sit litis finitę.

iusiurandum habet maiorem authoritatē, quā res iudicata. d.l.ij.ff de iureiur.ergo cùm ex re iudicata oriatur exceptio litis finitæ,multò magis ex iureiurādo.Quartò omnis controuersiæ finis est iuramentum.c.& si Christus.§. Iacobus. extrà,de iureiuran. ergo exceptio iurisiurādi est litis finitæ. Quintò , dato iureiurando tantùm quæritur, an sit iuratū, nec alia quæstio admittitur l.nō erit. §.dato.ff. de iureiu.§. si quis postulante ī.de actio. In continenti autē debet hæc exceptio probari. Si enim dubitetur,an sit iuratum,obiecta nō impedit litis ingressum.d.l.nam posteà, cùm ibi not. ff. de iureiur.Bar in l.cùm quærebatur.§.proinde.la ij.ff.iudi. sol. Prædicta autem omnia vera sunt,si iuramētum est licitum & honestum,nec super re turpi præstitum. c. quemadmodum c.quanto.cum multis simil.extrà,de iureiur. Alias fallētias vide apud Io.de Plat.in d §.æquè. hic tit.nostr. De hac exceptione vide Legistas in d.l.ait prætor. & d.l. nam posteà.cum multis similibus.ff.de iureiur.& in l.cùm quærebatur.§.proinde.la ij.ff iudic. solui. Canonistas in d. c. & si Christus.extrà,de iureiur.Doct.hic in d.§.æquè.

Quinta† exceptio facti est exceptio solutionis.l. cū quærebatur.§.pinde.ff iudicatū solui.qa solutiōe eius,quod debetur,omnis tollitur obligatio.ī.quib⁹ modis tol obl.in prin. 23.& 24. *Exceptio solutionis.*

Sexta est † exceptio acceptilationis.d.l.cùm quærebatur. §.proinde . Sicuti enim stipulatio fit per interrogationē & responsionem ad obligādum naturaliter & ciuiliter.ī. & ff. de ver obl. per tot. Ita quoq; fit acceptilatio per interrogationem & responsionem ad liberandum à ciuili & naturali obligatione.Est enim quasi quædam imaginaria solutio.§. item per acceptilationem ī.quib.mod.tol. oblig 25 *Exceptio acceptilationis.*

Septima est exceptio† confessionis, quando scilicet quis confessus est, aduersarium ei nō esse obligatum ex illa causa.Et in hac requiruntur tria.Primò, quòd fiat confessio in iure . Confessi enim in iure pro iudicatis habentur, & post confessionem in iure factam , nihil amplius quæritur. l. vnica.C.de confes.l.post rē.ff.de re iudi.l.j.& ibi Bar.ff.de cōfes.Et dicitur in iure fieri,quādo fit coram iudice,vbicunq; sit,siue sedeat pro tribunali, siue domi, siue in balneo sit. l. voluit.§.quod ait.ff.de interro. act.Secūdò quòd fiat aduersario præsente.Tertiò quòd aduersarius acceptet eam.De hac materia vide copiosissimè Doct.in d.l. vnica. C. de confes. 26 *Exceptio cōfeßionis & quot in ea requirātur.*

Octaua est exceptio renũtiationis,quãdo scilicet quis liti renuntiauit.l.postquàm liti.C. de pac. De hac materia vide Doct.in d.l.postquam liti.

Exceptio ex concordia de crimine. Nona est exceptio proueniẽs ex pacto,vel cõcordia facta in criminalibus,eo casu,quo põt trãsigi,secũdũ Bal. & Doc. in l.trãsigere C.de trãsa.Et hoc maximè procedit in iniurijs, quæ remissione & dissimulatione tollũtur.§.fi.cũ simi.s. de iniu. Sed hæc exceptio cõcurrit cũ exceptione trãsactionis.

26 *Exceptio quę datur parentibus et patronis* Decima est † exceptio, quæ datur parentibus & patronis contra liberos & libertos, proponentes actiones famosas: nam hac actione simpliciter repelluntur l. non debet. ff. de dolo.Huc refer omnes exceptiones præiudiciales: veluti, tu non es hæres, igitur non poteris agere familiæ erciscundæ. l.j.ff.famil.ercis. Itẽ,tu es adulter, igitur non poteris agere ad separationem thori.c.si cum multis simil extrà,de adul. Itẽ,es filiusfamilias,seruus, vel non legitimè natus:de quibus s.in rationibus dubitãdi.Alias exceptiones similes vide apud Ang in d. §. æquè. hic ti. nostro. & Philip. Fran. hic.

Sed tu obserua,ne decipiaris,quia quas enumerat,nõ sunt omnes litis finitæ.Insertæ enim sunt quædã dilatoriæ,vt dilatoriæ solutionis,item cessionis bonorum,& similes, quas ideo recẽsuerunt,quia impediunt litis ingressum. Illa autem propositio non est vera: Omnis exceptio,quæ impedit litis ingressum,est litis finitæ, vel peremptoria facti siue intetio-

27 nis,cũ idẽ faciant omnes dilatorię Hæc vera est: Omnis † exceptio litis finitæ impedit litis ingressum:ideo vt tu possis

28 iudicare,quæ propriè sint exceptiones litis finitę,hoc modo *Quæ propriè sint exceptiones litis finitę.* conclude : Quandocunque † concludi potest, quòd actori nulla competit actio de iure, certũ est quòd sit exceptio litis finitę,& impedit litis ingressum,modò possit in continẽti probari:nam sine actiõe nemo experitur.l.si pupilli.§.videamus.ff.de neg.gest. Sed nulla competit actio, si reus cũ actore neq; contraxit, neque quasi contraxit, nec deliquit, nec quasi deliquit. §. sequens s. de oblig. Aut quidem contraxit,sed obligationes sunt sublatæ, ita quòd nec naturaliter,nec ciuiliter actori obligatus est,vt qa trãsegerũt,vel reus soluit,vel liberatus est per acceptilationem:vel est quidẽ obligatus,sed tantum naturaliter,non autem ciuiliter:quia tunc quoque nulla competit actio , vt est in exceptione Macedoniani,& Velleiani,vt ff.eo.tit. Hoc casu omnes exceptio-

ceptiones cōtra huiusmodi actores sunt litis finitæ. Item si actoris non interest ratione dominij, vel quasi dominij, nec ratione alicuius iuris, nec ratione Reipublicæ, nec ratione populi, vt in actionibus popularibus: & tūc quoq; nulla cōpetit actio: igitur datur exceptio litis finitæ, siue facti, siue intentionis. Et tantū de exceptionibus peremptorijs facti.

Exceptiones perēptoriæ† iuris dicuntur quibus eliditur actio illius, cui cōpetit quidē actio de iure, sed nō cum effectu exactionis. Vt est in illis casibus, quando reus nō est naturaliter obligatus actori, sed tātū ciuiliter: hoc enim casu licet ciuilis obligatio pariat actionē, illa tamen cùm non habeat effectū exactionis, eliditur per exceptionē peremptoriam iuris. Et post litis contestationem huiusmodi exceptiones opponēdæ sunt: nō enim impediūt litis ingressum, per textum nostrum hic, & per tex. in c. j. de lit. contest. in vj. 29 *Exceptiones peremptoriæ iuris.*

Prima† itaq; exceptio iuris, est exceptio iurisiurādi ex iuramēto volūtario, nō aūt necessario, vel iudiciali orta, iuramentū enim volūtariū est quod pars parti defert extra iudicium: & sic in quo est cōsensus vtriusq;, deferētis & iurātis, propter quē tollitur naturalis obligatio. l. Stichū. §. naturalis ff. de solut. & ibi Bart. Quia autē fit extra iudicium, per id obligatio ciuilis nō tollitur, ideo competit de iure quidem actori ius agēdi, sed nō cū effectu exactionis. Eliditur ergo eius actio per exceptionē iurisiurandi. d. §. æquè. hic tit. nostro. Et vide quæ diximus. s. de exceptione iurisiurandi. 30 *Prima exceptio iuris.*

Secunda † est exceptio, qua repellitur is, qui agit ad id, quod dolo promissū est, vt hic in princ. tit. nostri. Nā licet dolus impediat naturalem obligationem, quia tamen promissio fit, inde oritur ciuilis obligatio, ex qua adhuc agi potest, sed eliditur actio per exceptionem. l. j. §. ideo. ff. de except. do. ma. Et licet hæc exceptio secundum gl. & Bar. in l. qui se debere. ff. de condic. caus. data, &c. sit quintuplex, tu breuibus dic quantū ad propositum attinet, Aut dolus dedit causam contractui bonæ fidei: & tūc contractus est ipso iure nullus. Et sic per cōsequens hoc casu exceptio doli mali est exceptio intentionis siue facti. l. & eleganter. in princ. cum simil. ff. de dolo. Aut dolus dat causam contractui stricti iuris: & tunc oritur quidem actio, sed actor exceptione doli repellitur, ne scilicet dolus doloso patrocinetur. Idem dic, si dolus coincidit. d. l. j. §. ideo. ff. de excep. do. ma. De 31 *Exceptio doli mali.*

hac materia, quando s. dolus dat causam contractui, vel coincidit, vide quę notantur in d.l. & eleganter. ff. de dolo. in l. si quis cum. ff. de verb. obl. glo. & Doc. in §. actionum autem. in ver. bonæ fidei. cum multis similibus s̃. de actio.

32 *Exceptio quod metus causa.* Tertia † est exceptio, quod metus causa, qua s. repellitur is, qui petit quod metu promissum est. l. si donationis. C. de his, quæ vi metúsve causa. Nam & metus impedit naturalē obligationē, igitur ex sola Ciuili hîc agitur. Requiritur autē quòd sit talis metus, qui cadat in constantissimū quēque, vt metus mortis, cruciatus corporis, capitaliū minarū, potētię, &c. d. l. si donationis & l. si per vim. iuncta l. fi. C. de his, quę vi metúsve causa. Propter vanū enim metū nulla datur exceptio. l. metū. C. quod met. caus. c. de muliere. x̃. de sponsa.

33 *Exceptio erroris.* Quarta † exceptio de errore, quæ s. datur illi, qui promisit quod credidit se debere, cū non deberet. Obligatur enim Ciuiliter propter promissionē. Cùm autem error impediat cōsensum l. si per errorē. ff de iurisdi. om. iud. sequitur quoq; quòd nulla subsit naturalis obligatio, si cōsensus deficit. Vide princip. tituli nostri, iuncta glossa in ver. promisisti.

34 *Exceptio non numeratæ pecuniæ.* Quinta † est exceptio non numeratæ pecuniæ, quæ datur illi, qui spe futuræ numerationis confessus est se debere certam quantitatem, quam tamē non accepit: hic obligatur Ciuiliter propter confessionē, siue chirographum, C. per totum tit. de non nume. pecu. & s̃. per tot. de lit. obli. Quia tamen numeratio non accessit, naturalis obligatio orta non est: & agitur tantùm ex Ciuili, quæ eliditur per hanc exceptioēm. §. idē Iuris. hic tit. nostro. Et opponitur hæc exceptio intra biennium. l. contractibus. C. de nō nu. pec. Si enim intra biēnium hæc exceptio fuerit opposita, incumbit onus probādi ipsi actori, quòd probet scilicet pecuniam esse numeratam. Post biennium verò opposita, incumbit onus probandi ipsi reo, quòd probet scilicet negatiuam, nempe pecuniam non esse numeratam, vt notatur in d. l. in contractibus.

35 *Exceptio pacti de nō petendo.* Sexta † est exceptio pacti de non petendo, quæ ideo elidit actionem Iuris, quia per pactum de non petendo, eliditur tantùm naturalis obligatio, & Ciuilis remanet. Sicuti enim nudum pactum, non parit efficacem obligationem ad agendum. l. Iurisgentium. §. sed cum nulla. cum simili. ff. de pact. ita quoque nō potest eam tollere ipso Iure, sed tantùm ope exceptionis. Hoc tamen fallit primò in omnibus contractibus,

bus,qui consensu cōtrahuntur:quia illæ obligationes nudo consensu re integra tolluntur,§.fi·§.quib.mod tol. obl. l. si vnus,§.pactus ne peteret.vers.idem dicemus.ff.de pact. Secundò fallit in actionibus famosis ex maleficijs descendentibus,vt furti,iniuriarum,& similium : quia istis casibus per tale pactum obligationes & actiones ipso iure tolluntur. l. si tibi §.quædam.iuncta glo.in ver.tolluntur.& l.si vnus. §. pactus ne peteret. ver.sed si pactum. ff. de pactis.

Septima† est exceptio rei iudicatæ,in qua dic, Aut est lata sententia condemnatoria,quæ transiuit in rem iudicatā, & ex ea oritur actio.l actori.C de reb.cre.l miles,§.fi. ff. de re iud. Aut lata est sententia absolutoria:& tunc,aut reus non simpliciter absoluitur, sed pronūtiatur, eum quoq; esse dominum rei petitæ:& illa sententia si transit in rem iudicatā, parit exceptionem litis finitæ,per text. nostrum hic· Et ita intellige iura § de excep.rei iud.producta Aut est simpliciter absolutoria.vt quia reus absoluitur ideo,quia actor nihil probauit,&c. & tūc datur exceptio rei iudicatæ, quæ nō est litis finitæ, sed perēptoria iuris. Tollit enim talis sententia tantū ciuilē obligationē,naturali remanente,ex qua naturali oritur quidem adhuc actio de iure , sed eliditur per exceptionē rei iudicatæ.§ itē si in iudicio.hic tit.nostro.Potest † autē obiici,cū per illā sententiā absolutoriā tollatur ciuilis obligatio,& remaneat tātum naturalis.l Iulianus.ver.licet.ff.de cōd.indeb. & naturalis obligatio nō possit parere actionē, quomodo ergo post illā sententiā ex sola naturali obligatione de iure quis agere possit?Respōde, quod obligatio naturalis sola nō possit producere actionē,verū est in ea, quæ semper fuit sola,nec alquando iuncta cum ciuili, vt in nudo pacto , & similibus . Secus si naturalis obligatio fuit iuncta cū Ciuili.Tū enim licet Ciuilis tollatur,tamen naturalis adhuc est efficax ad conseruandā actionē ex vtraq; obligatione productā,sicuti potest ostendi per simile. Ciuilis obligatio est tanq̄ pater actiōis, naturalis verò tanquā mater.Sicuti ergo mulier,quæ fuit iuncta viro,etiā eo mortuo potest conseruare & producere partū , ita quoque naturalis obligatio post Ciuilē sublatā efficax est ad cōseruandam actionē,quæ ex vtraque producta est. Et sicuti mulier nunq̄ viro iuncta nihil parit.ita sola naturalis,quę nunquā fuit Ciuili iuncta,quoq; nihil parit.Ita respondet Bar.in l.Iulianus.

36 *Exceptio rei iudicatæ.*

37 *Naturalis obligatio quando actionē producat.*

ver.secundò dixi.ff.de cond.indeb. quem sequũtur ibi Pau. de Castr.Ias.& alij. Aut si illa solutio nõ placet, poteris alio modo respondere ad d.§.item in iudicio. hic titul. nostro, quòd scilicet ideo in eo casu post rem iudicatã datur actio, quia reus decepit actorẽ, vt consentiret absolutioni. Quare si actor iterum agit post absolutionem, eliditur quidem eius actio per exceptionem rei iudicatæ: sed contra illam actionem datur quoque replicatio doli, per text.in l.cùm à te.& quæ ibi not.ff.de dolo.Bartol.in l eleganter. §.si dolo. ff.de dolo.De hac quæstione vide copiosissimè quæ not.in d.l.Iulianus,verum debitorem.ff.de condic.indeb.Et ita intelligit Ang.d.l.item si in iudicio.

Ratio autem diuersitatis inter istas duas exceptiones rei iudicatæ ex sententia absolutoria hæc est:quia primo casu, quando scilicet sentẽtia non est simpliciter absolutoria, sed quoq; ꝓfertur super dominio, videtur actor cõsentire quòd dominiũ maneat penes reũ,si nõ appellat:& per illum consensum tollitur naturalis obligatio,sicuti per sententiam ciuilis tollitur.Secus autẽ in secũdo casu,quãdo scilicet sententia est simpliciter absolutoria:ideo quia fortè actor nõ probauit.Hoc enim casu actor non appellando nõ videtur cõsentire in dominiũ rei,cũ in sententia de dominio nulla sit facta mentio. Quare tollitur tantũ Ciuilis obligatio, naturali manente,& cõpetit hoc casu exceptio perẽptoria Iuris.

38 Opponuntur † autẽ & probantur exceptiones perẽptoriæ Iuris vsque ad sententiã,non autẽ post sententiã. l.perẽptorias.C.sent.rescin.non pos. In certis tamen casibus opponuntur etiam post sententiam vt primo,si sententia est lata contra minorem.Poterit enim is restitutionẽ in integrũ petere,& exceptionẽ peremptoriã etiã post sententiã opponere.l.minor xxv.annis.omissam.ff.de minorib.Secũdò,si cõtra militẽ armatę militiæ sententia lata est ipso Iure,etiam sine restitutione,adhuc potest opponere exceptionem perẽptoriã: quia milites magis debent scire arma, quàm leges l. j.C.de iur.& fac.ign. Idem dic de exceptionibus dilatorijs, quibus quis se defendit, nec teneatur soluere solidum.Item exceptionem falsi procuratoris,& similes. Item de nullitate processus &c.de quibus & multis alijs, quæ post sentẽtiam opponi possunt,vide gl.in d.l.j.in ver.vti.& ibi Doct.C.de

Annomalæ

39 Iur.& fac.ign.Exceptiões anomalæ † dicũtur,quę omnino non

non ſequuntur normā peremptoriarū nec dilatoriarum, ſed participant cū vtraq; ſicuti videmus in exceptiōe nō numeratæ pecuniæ,& non numeratę dotis,quæ ſunt pemptorię, quia perimūt,ſiue elidunt intentionē actoris,vt diximus. Et quoque ſunt dilatoriæ: omnes enim tēporales ſunt dilatoriæ,& ecōtra.l.exceptiōes.§ tēporales.ff.eo.§ tēporales.hic tit.noſt. Debēt enim illę exceptiōes intra bienniū opponi. d.l.in cōtractibus.C.de nō nu.pe. Idē dic de exceptione ordinis,quòd ſcilicet reus principalis primò debet conueniri, nō fideiuſſor. Idē de exceptiōe ex epiſtola diui Adriani,quę interdū opponitur ante litē conteſtatā,interdū nō De quib' vide Bar.in d.l.exceptiōes.ff.e.& in l ſi dubitetur.ff.de fideiuſ.doc.in d.l.ſi.C.e.doc.in §.appellantur.cū ſeq.hic ti.noſt.

¶ SEQVITVR Textus explicatio.

§. *Eas vero.*

Quando † quęritur, vtrū infamis poſſit eſſe procurator, diſtingue ſecundū Bal in l. reum.C.de procurator. Aut infamis vult eſſe procurator illuſtriū perſonarū,vt Epiſcoporū, ducum,pręlatorū,&c.& non admittitur.c.quia epiſcopus v. q.iij. Aut vult eſſe procurator aliarum perſonarum: & ſubdiſtingue,Aut eſt infamis infamia Iuris,vt dānatus per ſententiam:& tunc aut eſt condemnatus per ſententiā capitalem,vel aliam criminalem, & non admittitur. Idem quoq; eſt,ſi talis cauſa pēderet in iudicio. d.l.reum.cū ibi nota.C. de proc. Si verò eſt damnatus in actiōe Ciuili, quę infamat, de quibus vide.§.ex quibuſdā. ȷ̄ de pœna tem.lit.& poterit eſſe procurator. Aut eſt infamis infamia facti, vt quia apud bonos & graues viros nullā habet ęſtimationem:& poterit eſſe procurator. Idem dic de infamia canonica,qua notantur potatores,& ſimiles. Et in iſtis poſterioribus mēbris loquitur §.noſter. Et eſt ratio ſecundū Ioannē Fabri,quia procuratoris officiū eſt onus. l. ſi quis procurationē.C.de decur. lib.x. Infamia autē non debet quē liberare ab onere. 40 *Infamis an poßit eſſe Procurator.*

Quando † autē quæritur,an propter hoc ipſum quis fiat infamis, quòd eſt procurator, dic breuibus , Aut procurator pactus eſt de quota litis,vel eſt redēptor litis:& fit infamis.l.litē.C de procur.l.ſi remunerādi.§.Maurus.ff.mādati Si verò nō eſt pactus de quota litis, ſed ſuſcepit officiū gratuitò:& nō eſt infamis,quia eſt licitū officiū, etiā ſi pro remuneratione laboris aliquid acceperit.d.l.item.& l.ſalarium.ff.mandati. 41 *Qui procurator eſt an ob id fiat infamis.*

De

De Replicationibus. Tit. XIIII.

1 *Replicatio est exceptionis exclusio.*
2 *Replicatio potest in quacunque parte iudicij opponi.*
3 *Exceptio competens, an quoque poßit fideiussori dari.*

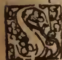
1 *Replicatio.* Eplicatio propriè † dicitur exceptiõis exclusio. Sicut enim exceptio excludit actionẽ, ita quoq; replicatio exceptionẽ. Et ideo nocet replicatio reo, sicut exceptio actori. Exemplũ: Si duo super lite transegerint, & alter dolo vel metu &c duct⁹ fuisset ad transigendũ adhuc poterit agere prima actione. Et si reus exceptiõe trãsactionis voluerit eũ repellere, datur actori replicatio doli, vel metus. &c. qua illã exceptionẽ elidit. Et sic habet se replicatio ad exceptionẽ, sicut habet se exceptio ad actionẽ. In hoc tñ est diuersitas, ꝙ exceptiões perẽptoriæ sunt ppetuę. l. iij. §. ppetuę. ff. de exc. Replicationibus aũt præscribitur, sicuti actionib. secundũ gl. & Bar. in l. ij. ff. de exce. Et potest † replicatio in quacũq; parte
2 *Vbi opponi queat.* iudicij opponi, secũdũ gl. in d. l. ij. §. j. ff. de exc. Et possent enumerari multæ replicatiões de dolo, metu, vi, errore pacti. Et ecõtra datur reo duplicatio, quã elidit replicationẽ actoris, actori triplicatio, reo quadruplicatio, & sic in infinitũ. Tẽp⁹ aũt ad replicãdũ, duplicandũ, triplicãdũ, &c. daturà iudice.
3 *Exceptio quę reo cõpetit an detur actori.* §. *Exceptiones autẽ.*) In hac quæstione, an scilicet † exceptio reò cõpetens, detur quoque fideiussori, distingue Aut sunt exceptiões, quę inhærẽt personæ debitoris, vt qa debitor est minor, vel cessit bonis, itẽ exceptiões in quantũ quis facere potest: & nõ dãtur fideiussoribus. Aut sunt exceptiones quæ inhærẽt ipsi rei, nõ personæ, vt exceptiones doli, ꝙ metus causa, rei iudicatæ, iurisiurãdi, pacti de nõ petẽdo, &c. & dantur fideiussoribus. Vide gl. hic, in ver. fideiussoribus.

De interdictis. Tit. XV.

1 *Continuatio tituli pręsentis cum praecedentibus.*
2 *Interdicta olim quę erant. & quid ab actionibus differebãt.*
3 *Interdicta num hodie differant ab actionibus.*
4 *Interdicta quomodo diuidantur.*
5 *Mutuũ inferre & sepelire quot & quib. modis poßit prohiberi.*
6 *Interdicta ad ius humanũ spectantia quomodo diuidantur.*
7 *Interdicta publicę vtilitatis quędam sunt probibitoria, quędam restitutoria.*

8 *Inter-*

8 *Interdicta publica sunt duplicia, vtilia, & directa.*
9 *Interdicta publica vtilia sunt, quę colliguntur ex mente, & interpretatione legis, & non ex ipsis verbis, quorum aliquot ponuntur exempla.*
10 *Interdicta publica directa dicũtur quę præcise ex ipsis verbis edicti prętoris dantur, quorũ hic numerantur septem.*
11 *Interdictum, ne quid in loco publico vel itinere fiat, quomodo sit intelligendum, & quousque se extendat.*
12 *Vię sunt duplices, vrbicæ & rusticę.*
13 *Viæ rusticæ rursus subdiuiduntur in publicas, priuatas, & vicinales, quarum replicatio habetur nu. 14. 15. 16.*
17 *Via quomodo sit deterior.*
18 *Interdicti, ne quid in loco, &c. in prohibitorium & restitutorium diuisio.*
19 *Interdictũ de loco publico fruẽdo, cui, & cõtra quẽ detur.*
20 *Interdictum de publica via reficienda, cui, & contra quem competat.*
21 *Interdictũ ne quid in flumine, &c. quid sit, & quotuplex.*
22 *Interdicti, ne quid in flumine, &c. explicatio.*
23 *Interdictum, vt in flumine publico nauigari liceat, cui competat, & quotuplex sit.*

Vprà in tit.† de actionibus dictũ est, quibus modis agitur sup proprietate, & sic petitorio: in hoc aũt tit. de iudicio possessorio tractandũ erit, quod scilicet fit per interdicta. Interdicta † erant olim quædã verba præceptoria, vel prohibitoria à prętore concepta, & disposita, cũ certis solẽnitatibus inter duos super possessione, vel quasi contendentes, vt hic in princ. tit. nost. Et differebãt ab actionibus, primò ꝙ actiones tã in Iure Ciuili, q̃ Prætorio ĩtroductæ erãt: interdicta aũt solũ à Iure Prętorio. Secũdò, ꝙ verba interdictorũ referebãtur solũ à Prætore ad duos inuicẽ litigãtes: vt vñ tu illũ deiecisti, de eo, qđ ibi habuit intra annũ, post annũ, de eo, quod ad te ꝑuenit, iudiciũ dabo l. j. in prin. ff. de vi & vi ar. & sic erant inter duos reddita. § exhibitoria. hic tit. no. Aliæ aũt actiones ꝓponebantur indefinitè, & quicunq; emerit, agat ex empto, secundũ glo. hic in prin. & Bart. super Rub. ff. de interd. 1 2 *Quæ erãt.* *An hodie ab actionibus interdicta differant.*

Hodie † aũt in effectu nulla est differẽtia inter interdicta & actiones: quia interdictum hodie dicitur actio Prætoria in factum, extra ordinem, id est, antiquam solennitatẽ, secũdum 3

dū gl.in §.fi. ꝧ.eo.& probatur ex tit.ff.eod.qui ſic habet: De interdictis ſeu extraordinarijs actionibus, quæ pro his competunt. Et quod nulla ſit inter actiones & interdicta hodie differentia, tenent gl.in rub. ff. de interd. Azo in eodem tit. Spec.in tit.de actio.§.poſtremò.Io.de Pla.& multi alij hic. Sed hoc impugnat Bar.ſuper rub.ff. de interdicto Io.Fab.& alij multi, hic tit.noſt.tenētes quòd etiā hodie ſit differētia inter actionem in factū,& interdictū,& probāt hoc modo:

Nota ſeu. Quia rubrica in ff.habet dictionē,ſeu,cum dicit De interdictis,ſeu extraordinarijs actionibus:ſed dictio,ſeu,ampliatiua eſt,per tex.in l.ſi quis ita ff.de auro & arg.leg. Ideò dicit ꝙ inter interdū & actionē in factū ſit differētia,ſicut inter obligationē & actionē quod ſ interdictū pariat actionē in factū.ſed tamen in effectu parum intereſt.Ab edicto autē differt interdictū, ſicuti genus à ſpecie. Edictū enim eſt nomē generis,cōtinēs duas ſpecies, interdictū & edictū in ſpecie, ſecundū gl.in l.Prætor §.interdictū.in verb.interdictū. ff. de noui oper.nunt. Et inter iſtas duas ſpecies poteſt diſcerni hoc modo, quòd interdictū plerūque ſit inter duos præceptiuè,quaſi inter duos dictū.Edictū autē in ſpecie ſit,quando Prætor in genere ex officio aliquid diſponit, vt ne quis in ius vocatū vi eximat.&c. ſecundū Bart.in l.j. in ij.col.ff. de noui oper.nūt.Itē poſſunt in eo diſcerni,quod omnia interdicta ſunt poſita in v.libro. ff. noui,& in viij. C. Edicta aūt nō ſunt in aliquē certū locū redacta ſed ſparſa ꝑ vniuerſū Ius ciuile:qualia ſunt de Albo corrupto.Itē ſi quis ius dicēdi nō obtēperauerit,&c. de quibus vide copioſiſſimè Specul. in tit. de actionibus. §. poſtremò. ver. nunc dicemus.

4 *Interdictorū ſumma diuiſio.* Sunt autem † interdicta duplicia: quædā enim reſpiciunt religionem,quædam verò ius humanum. Religionē reſpicientia ſunt,de mortuo inferendo, de ſepulcro ædificando, ne quid in loco ſacro fiat,vel immittatur:itē id, quod factū vel immiſſum eſt,tollatur,&c.l.ij.§.j.ff de interdi. Quæ humanū Ius reſpiciunt,ſubdiuiduntur.Quædam ſunt publicæ vtilitatis,quædā priuatæ.Publicæ vtilitatis ſunt,vt viā publica,item flumine publico vti liceat, & ne quid in eis fiat, &cæt. Interdicta priuatæ vtilitatis ſubdiuiduntur, Aut enim ſunt generalia,aut ſpecialia.Generale interdictum ad omnia poſſeſſoria pertinens, eſt interdictum, ne vis fiat ei, qui in poſſeſſionem miſſus eſt.Specialia verò ſunt,quæ de ſingulis

cau-

causis sunt introductæ. Et sunt triplicia Quædam enim dātur causa tuendi sui iuris, vt de liberis exhibendis, de liberto exhibendo, de tabulis exhibendis, &c. Quædam dantur officij tuēdi causa, vt de libero homine, vasallo, siue vxore, vel alia persona exhibēda, in qua ius habeo. Quædam verò dantur causa conseruandæ rei familiaris: & illa sunt duplicia. Quædam respiciunt causam proprietatis, quædā verò causam possessionis. Causam proprietatis cōtinet interdictum de itinere, actuq́; priuato. Quæ causam possessionis continent, sunt triplicia, adipiscendæ, retinendæ, & recuperandæ. Adipiscendæ sunt tria, quorum bonorum; quorum legatorum, & Saluianum interdictum Retinendæ sunt duo, vti possidetis, & vtrobi. Recuperandæ est vnum, scilicet interdictum vnde vi. De quibus omnibus & singulis ordine dicemus. Vide l. ij ff de Interdictis.

ℂ DE INTERDICTIS AD religionem pertinentibus.

Primùm dicemus de interdictis ad religionem pertinentibus. quorum primū est de mortuo inferendo, quod datur, vt quis nō prohibeatur inferre mortuum, & sepelire, quo liçet eum inferre & sepelire. Illa autē † prohibitio potest fieri tribus modis. Primò, si quis impediretur inferre in locū, &c. Secūdò, si arceretur in itinere. Tertiò, si alicui debetur ius viæ in locū sepulturæ, & impeditur, agit hoc interdicto. l. j. in princ. cum §. sequen. ff. de mort. inferen. Reliqua tria intelliguntur, prout verba sonant, de sepulcro ædificando in loco, quo alicui licet mortuum inferre. l. j. §. Prætor ait. ff de mort. infer. Itē, ne quid fiat in loco sacro, id est, incommodi, vel deformiter: de ornamento enim hoc non intelligitur. Et hæc tria sunt prohibitoria. Item de tollendo quod in loco sacro factum vel immissum est. l. ij. §. locorum. ff. ne quid in public. loco fiat, &c. & hoc est restitutorium. 5

ℂ DE INTERDICTIS IVS humanum spectantibus. 6

Quæ ad ius† humanū attinent, subdiuidūtur. vt diximus: Quędā enim sunt publicæ vtilitatis, quædam verò priuatæ. Publicæ† vtilitatis sunt, veluti via publica, & flumine publico vti liceat, & ne quid in eis fiat. quæ specificabimus in sequentibus. Et nota obiter, quòd illa interdicta promiscuè sunt prohibitoria, & restitutoria. Prohibitoria sunt, quando 7 Publicæ vtilitatis interdicta.

Ff prohi-

prohibetur ne quid fiat de nouo, vt ne quis ædificet in loco publico. Restitutoria sunt, quando quid nō iure in loco publico factum est, & tolli debet. Deseruiūt quoq; hæc interdicta tam publicis quàm priuatorum vtilitatibus: ideo si fortè opus fieret in publico, quod ad priuati alicuius damnum redundaret, quoque cōpeteret interdictum, ne quid in loco pub l ii. § interdictum la j. ff. ne quid in loco publico.

Interdicta vtilia & directa. [8] [9] Sunt† autem interdicta publicæ vtilitatis duplicia, vtilia scilicet, & directa. Vtilia† dicūtur, quæ colliguntur ex mēte & interpretatione legis, non autē ex ipsis verbis. Et hoc fit multis modis. Primò, si aliquid fit, vel factum est, in rebus cōmunibus. Secundò, in rebus vniuersitatis. Tertiò, in rebus singulorum, & sic priuatis, quod tamen extenditur ad res publicas. Exemplū de re cōmuni: Quando quis proijceret molē in mare, quo minus nauigari posset, cōpeteret quidē interdictū ex edicto Prætoris, ne quid in loco pub &c. quia tamen mare nō est res publica, sed cōmunis, nō datur directū interdictū ex verbis, sed vtile ex mente edicti. d. l. ij. §. si quis vers, aduersus. ff. ne quid in loco publ. Aliud exemplū: Quādo aliquid fit in rebus priuatorū, quod extēditur tamē ad res publicas, vt si quis velit ædibus suis applicare pergulā, quæ obesset prospectui publico. d. l. ij. §. cū quidā velū. ff. ne quid in loco pub. Itē si quis cloacā in suis ædibus cōderet, quę postea deflueret in publicū, Vel in fundo suo fossā quis faceret, & aqua ibi collecta in publicā viā decurreret. d. l. ij. §. si quis cloacā. cū. §. seq. Item si fœtore terræ etiā priuatæ locus fieret pestilētiosus, vt quia ibi fecit sulphurariā. d. l. ij. §. idē. Labeo. vers idē ait. ff. ne quid in loco pub. &c. Istis & similib⁹ casib⁹ quādo scilicet quid nō fit pcisè in publico loco, sed alibi, extēditur tamē per cōsequens in publicum locum, datur vtile interdictū, ne quid in loco publico.

10 Directa. Interdicta† publica directa dicūtur, quę præcisè ex verbis edicti Prætoris, pro his, quę fiunt in rebus publicis, dātur: & sunt septē. Ne quid in loco publico, vel itinere fiat. De loco publico fruēdo. De via publica & itinere publico reficiēdo. De fluminibus, & ne quid in flumine publico ripáve eius fiat, quo peius nauigetur. Ne q d in flumine publico ripáve eius fiat, quo aliter aqua fluat, quā in priori æstate fluxerit, vt in flumine publico nauigare liceat, & de ripa munienda.

11 Primū† itaq; datur, ne quid fiat aut reficiatur in publico, quod

quod vsui publico,vel priuatorum nocere possit.Dico vsui publico:quia hoc casu est populare, & datur quibuslibet.l. ij.§.hoc interdictū .ff.ne quid in loco publico,&c.Dico,priuatorū:quia si fortè opus in publico fieret,quod ad priuati damnū redundaret,cōpeteret illi priuato hoc interdictū. Quotiescunq; enim in publico aliquid fieri permittitur, ita oportet permitti,vt sine iniuria cuiusquā fiat.Tum aūt quis damnū pati videtur,si cōmodum amittit,quod ex publico habebat, qualecunq; illud sit, veluti si prospectus vel aditus sit inde factus deterior,vel angustior.l.ij.§. meritò. ff.eo. Extēditur autē hoc interdictū ad multas res, ad vias, itinera, areas,agros & insulas publicas. Ad res fisci autem non pertinet.quia illæ sunt priuatæ,& proprium patrimonium principis,dicta l.ij §.publici.cum sequen.ff.eod.

Viæ † aūt sunt duplices,vrbicæ,& rusticæ.Ad vrbicas hoc interdictum non pertinet.Si enim cōmeatus viæ vrbicę sit exēptus,vel via cōtracta,magistratus interuenit,& impedit ex officio.d.l.ij.§.hoc interdictū tantū. ff. eo. Viæ rusticæ † sunt triplices:publicæ,priuatæ,& vicinales.Publicæ † viæ dicuntur,quarū solum publicum est , & certis finibus latitudinis ab eo ius publicandi habuit præfinitū , quas Græci odous basilicos,Latinè prętorias vias,regias,siue cōsulares vias appellāt.d l.ij.§.viarum.ff.eod.Et si quid in tali via fieret, prohiberetur, aut restitueretur hoc interdicto. Priuatæ † verò dicuntur,quas agrarias appellāt: & accipiuntur bifariàm. Quædā enim sunt in agris,quibus imposita est seruitus, ita vt ad agrū alterius ducant: & illæ sunt priuati iuris, nec competit hoc interdictum,si aliquid in eis fit,sed fortè actio ex tertio capite leg.Aquil vel interdictū vti possidetis vel vnde vi &c de quib.ĩ.Quædā verò sunt, quæ ad agros ducūt,per quas omnib' cōmeare licet,in quas exitur de viā cōsulari,& sic post illas excipit via,vel iter,vel act' ad villā ducēs:quæ quoq; sunt publici iuris:ideóq; si quid in eis nō iure fit,quoq; hoc interdicto prohibetur, aut restituitur.d. l.ij.§.priuatæ.Vicinales † viæ sunt,quæ in vicis sunt,siue ad vicos ducunt:& illæ sunt duplices.Quędā enim cōficiūtur ex collatione priuatorum: & tunc quoq; sunt priuati iuris: ideo si quid in eis nō iure fit,nō datur hoc interdictum,sed vti possidetis,vel vnde vi,&c. Quædam verò reficiuntur ex collatione publica,& habēt vsum, vtilitatemq; cōmunem:

12 *Viæ aliæ vrbicæ,aliæ rusticæ.*

13. 14. *Viæ publicæ.*

15 *Viæ priuatæ.*

16 *Viæ vicinales.*

& illæ ſunt publici Iuris. Ideo ſi quid in eis nō Iure fit,competit hoc interdictum, ne quid in loco publico.d.l.ij.§.vi-
17 cinales ff.ne quid in loco publi.Cenſetur † autem via deterior fieri,ſi vſus eius ad cōmeandū corrūpitur,vt cùm plana fuerit,cliuoſa fiat,vel ex molli aſpera, anguſtior ex latiore, vel paluſtris ex ſicca d l.ij.§.deteriorē ff eo. Idē dic de itinere publico,area,inſula, vel agro publico, quòd ſcilicet ſi quid in eis fit,immittitur.vel ædificatur,quod vſui publico vel priuato nocere poſſit,per hoc interdictum prohibetur.

Via quando cenſeatur fieri deterior.

18 Eſt autem † hoc interdictū duplex,prohibitoriū & reſtitutorium.Prohibitoriū eſt, quādo quis prohibetur in loco publico quid facere,vel immittere de nouo,vel quod priùs factū erat reficere.l.ij.§.j.& §.ſi quis.ff.eo.E t eſt hoc interdictum perpetuum,& populare, condēnatioq; ex eo fit quāti actoris intereſt.d.l.ij.§. hoc interdictū perpetuū.ff eo.Reſtitutorium dicitur,quando agitur ad tollendum id, quod in via,itinere, vel loco publico iam factū eſt. Reſtituere enim hoc caſu dicitur,qui in priſtinum ſtatum reducit,ſiue tollit quod factum eſt, ſiue reponit quod ſublatum eſt. d. l.ij.§. reſtituere.ff. eod. Et hoc ſubdiuiditur in directum & vtile. Directum datur nō contra eum qui fecit,ſed qui facto vtitur.& Iure poſſeſſionis fruitur,ſiue ipſe opus fecerit,ſiue ex alia cauſa acquiſierit. Nec diſtinguitur, ſiue poſſideat, ſiue dolo deſierit poſſidere d.l.ij §.hoc interdicto.ff.eod. Vtile datur contra eum, qui fecit aliquid, per quod via publica corrupta eſt,& opus illud poſteà pro derelicto habuit. Et hinc eſt,quòd ſi arbor ex fundo tuo in viam ceciderit,vt itineri impedimēto ſit,viamque corruperit, & tu eam habeas pro derelicto arborem, nihilominus teneris de via publica reficienda,modò actor paratus ſit, arborem ſuis ſumptibus tollere.d.l.ij.§.vnde Offilius ff.eod. Et eſt hoc interdictum quoque perpetuum,fitque condemnatio quanti actoris intereſt id factum non eſſe.d.l.ij.§. reſtituas.cum ſeq.ff eod.

Interdictū prohibitorium.

Interdictū reſtitutorium.

19 Secundum † interdictū publici Iuris eſt de loco publico fruendo,& datur publicianis, & c quo agunt cōtra eos, qui impediunt, quo minus loco publico,vel vectigali,ſecūdum legem locationis frui poſſint.l.j.ff.de loco publi.fruend.

20 Tertium † interdictum eſt de publica via reficienda, & datur illi,qui viam publicam,vel iter aperit,purgat, ſiue reficit,& ſic ad veterem modum reſtituit, contra impedientes

hoc

hoc fieri:& est perpetuum, habetq́ue condemnationem in quantum actoris interest.l j. ff.de via publica reficienda.

Quartum † est, ne quid in flumine publico, ripáve eius 21 fiat, quo peius nauigetur. Dico, publico ad differentiam eorum, quæ fiūt in fluminibus priuatis. Inter illa enim & alias res priuatas nihil interest.l.j.§ hoc interdictum.ff.de flumi. Secundò ad differētiam illius, quod fit in insula, in publico flumine orta: illa enim aut est occupantis, aut eius, cuius ripam contingit: aut si in medio alueo, est eorū, qui prope ripas prædia possident.d.l.j.§.si insula. Tertiò ad differētiam illius, quod fit in alueo veteri, quod scilicet flumen dereliquit.d.l.j.§.si insula Illa enim omnia priuata sunt, & quod in eis fit prohibetur per interdicta ad Ius priuatū pertinentia, de quibus infrà. Est autē duplex, directum & vtile. Directum datur, quādo in fluminibus nauigabilibus aliquid fit, per quod statio vel nauigatio fit deterior: vt si vsus eius corrūpitur, vel fit difficilior, aut minor, aut rarior, aut si totum auferatur. Vtile verò datur, quando quid fit in publico flumine, quod tamen non est nauigabile per quod aqua exarescit, vel cursus eius impeditur.d. l.j.nō aūt. Et sunt illa interdicta quoq; prohibitoria, & restitutoria.d.l.j.§.superius.

Quintū † est, ne quid in flumine publico, ripáve eius fiat, 22 quo aliter aqua fluat, quàm in priori æstate fluxerit. ff. per tot.ne quid in flum.publico. Dico, publico: quia & illud interdictū ad priuata flumina nō pertinet, ex ratiōibus ī.adductis. Hic aūt nō distinguitur. siue flumina sint nauigabilia. siue nō, modò sint publica Dico, priori: quia instātis ęstatis fluxus fluminis dubitatior est.l j.§.is autem ff.ne quid in flu.pub. Dico, ęstate: quia semper certior est æstate naturalis fluminū cursus, quàm hyeme. Æstas aūt ad æquinoctiū autūnale refertur.d.l j.§.is aūt. Et in summa, is tenetur hoc interdicto, per quē fit quòd mutatur aquę cursus, vt si fiat depressior vel altior aqua, vel rapidior in incōmodū accolentiū. Causa impulsiua istius interdicti est, ne deriuationibus minus cōcessis, flumina exarescāt, vel mutatus alueus vicinis aliquā iniuriā afferat.d l.j. in princ.ff.eo. Et est interdictū hoc quoq; prohibitoriū & restitutoriū. Datur tamē interdum exceptio cōtra hoc interdictū, vt si quis ripam munierit aggeribus, aut aliā munitionē adhibuerit, vt agrum suum tueatur, & cęt. de qua vide.d.l.j. §.sunt autem.ff eod.

33 Sextum † est, vt in flumine publico nauigare liceat: quod datur illi, qui impeditur, quò minùs liceat ei nauigare, vel in ripa onerare vel exonerare. l vnica. in princ. ff. vt in publico flu. naui. lice. Quòd autē dico, in flumine publico, tu quoq; intellige de lacu, fossa, vel stagno pub. Est autē duplex, directum & vtile. Directū datur illi, qui prohibetur in illis pub. fluminibus siue aquis nauigare. Vtile verò datur illi, qui prohibetur pecus ad flumē publicū, ripàmve appellare. Item illi, qui lacum vel stagnum publicum conduxit, & prohibetur illic piscari. Dicta l. vnica. §. planè cū. §. sequenti. ff. eod.

Septimum est de ripa minuenda, quod datur illi, qui prohibetur reficere ripas, agri sui tuendi causa, dum tamen ea ita reficiat, ne fiat nauigatio deterior, sitque paratus cauere de damno infecto boni viri arbitratu vsque ad decem annos l. vnica. ff. de ripa munienda. Et tantum de interdictis ad publicam vtilitatem pertinentibus.

¶ DE INTERDICTIS.
privatæ vtilitatis.

1 *Interdictorum priuatorum in generalia & specialia diuisio.*
2 *Interdictum generale priuatum est, ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est.*
3 *Interdictorum specialium priuatorum tres sunt species, quę ordine explicantur.*
4 *Interdictū de liberis exhibendis quid sit, & quādo habeat locum.*
5 *Interdictum de liberto exhibēdo, cui, & cōtra quē cōpetat.*
6 *Interdicti de tabulis exhibendis explicatio.*
7 *Tabula dictio, quid importet.*
8 *Interdicta priuata specialia, quę dātur officij tuendi causa, sunt duo, de libero homine exhiben. & de vasallo exhib.*
9 *Interdictum de libero homine exhibendo quid sit, & cui, ac contra quem competat.*
10 *Exhibere, proprie est extra secretum habere.*
11 *Interdictorum priuatam vtilitatem spectantium diuisio.*
12 *Reficere, quid in interdicto priuato causam proprietatis respiciente, significet.*

1 Interdicta † priuatæ vtilitatis diximus esse duplicia: quædam enim sunt generalia, quædam verò specialia. Genera-
2 le † interdictum est, ne vis fiat ei, qui in possessionem missus

missus est. Et dicitur ideo generale, quia ad omnes, qui in possessionē missi sunt, pertinet. Datur itaq; cōtra eum, qui dolo malo impedit, quò minus is, qui iussu prætoris iustè in possessionē missus est, in ea esse possit. l. j. in princ. ff. ne vis fiat ei. Dico dolo malo. Primū ideo, quia si quis prohibuerit quē venire in possessionem, quā suā putabat, vel sibi obnoxiā, vel nō esse debitoris, nō tenetur hoc interdicto. d. l. j. §. si quis. ff eo. Secundò, propter furiosos, & pupillo doli nō capaces: licet enim illi prohibeant, non tamen tenētur, quia carent affectibus d l. j. §. hoc edicto. Dico, iustè: quia si quis est immissus ob falsum creditum, vel quia potuit exceptione remoueri, & posteà impeditur, nō datur hoc interdictū d. l. j § hæc verba Dico, immissus simpliciter: quia hoc interdictū habet locū in multis casibus, vt si quis est immissus causa rei seruandæ, vel causa legatorū, vel causa dāni infecti, vel ventris nomine. d l. j. §. sed siue. ff eo. Est autē hoc interdictum annale, ideo quoque nō datur cōtra hęredes, vel similes personas, nisi aliud ad eos peruenerit. Hoc fallit in immissione ex causa legatorū, & dāni infecti, in quibus casibus est perpetuū. d. l j. §. hanc actionē. cū gl. in ver. missione. ff. de interdictis. Et datur quanti creditoris interest possessionem habere. d. l j. § hæc verba ff. de interdic.

Interdicta specialia † priuatam vtilitatem concernentia, 3 sunt triplicia. Quædam enim dantur tuēdi sui Iuris gratia. *Tres species interdictorum specialium priuatorū.* qualia sunt de liberis exhibendis vel deducendis, de liberto exhibendo, & tabulis exhibendis. Quæ ideo dicūtur tuendi sui Iuris causa, quia in liberis habet pater Ius patriæ potestatis, in liberto habet patronus Ius patronatus. In tabulis, id est, testamēto, interest actoris, vt sciat an sit hæres institutus, vel an sit ei aliquid legatum, & sic vtrū Ius habeat intētare petitionē hęreditatis, vel actionem ex testamento. &c.

Interdictum † de liberis exhibēdis datur contra eum, qui 4 dolo retinet filium, vel filiamfa. inuitā, nec vult ad petitionem parentis exhibere. l. j. §. interdictū. ff. de lib. exh. Dico, *Interdictū de liberis exhibendis.* qui dolo retinet, Primò propter matres: quia si mater filiū ex causa retinuerit, datur exceptio ei contra patrem exhibitionem petentem. Sępè enim iustissimę causæ subsunt, cur filius potiùs apud matrem, quàm patrem moretur d. l. j. §. in hoc interdicto. ff de lib. exhi Secūdò, propter maritū, siue spōsum, itē, ꝑpter vxorē, &c. si enim filia alteri nupta esset,

qui eam honestè retineret, & pater virtute patriæ potestatis velit eam exhiberi, repelleretur per exceptionem, ne scilicet matrimonia bene cōcordantia Iure patriæ potestatis turbentur, ideoq; patri persuadeatur, ne patriā potestatē acerbè exerceat. d l. j. in fi ff. eo. Tertiò, propter eū, qui fortè misericordia ductus retineret filium alterius, & non dolo malo, &c. Dico, filium, vel filiamfamiliâs, ad differentiam emācipatorum: quia illi hoc interdicto exhibendi non petūtur, cū non sint in patria potestate. Secundò, ad differentiā matris, quæ non habet liberos in potestate, ideo hoc interdicto vti non potest. l j. §. hoc interdictum. ff. de lib exh. Dico inuitā: quia si filiusfamiliâs sua sponte esset penes extraneum, non haberet locū hoc interdictum. arg l. fi. ff. eod. competeret enim actio præiudicialis contra illum filium, de qua §. de actio. præiud. Dico, parentis: quia hoc interdictum datur patri ad exhibitionem filij vel filiæ, item auo paterno ad exhibitionem nepotis & neptis, &c Dico, simpliciter exhibere: quia reo planè ex nulla causa datur exceptio, qua se contra exhibitionem tueri possit, nisi sit mater, vel maritus, de quibus §. vel nisi iudicatum sit, eum, qui exhibendus est, nō esse in potestate petentis: tūc repelleretur petens exceptionē rei iudicatæ, etiam si fuisset pronuntiatū iniustè. d. l. j. §. pari modo. ff. de lib. exhi. Et hoc interdictū est exhibitoriū & præparatorium alterius, quod dicitur de liberis deducendis. Nam quando liberi in potestate cōstituti, qui retenti erant, exhibiti sunt, & aliquis prohibet, ne parentes possint eos deducere quò ius habent ducēdi, subuenitur eis per interdictū de liberis deducēdis, nisi is, de cuius deductiōe agitur, fuerit impubes, & dubitetur de patria potestate: tum enim cognitio vsque ad tēpus pubertatis differri debet. Sed tamen hoc casu personæ eorū, qui agunt, item genus causæ attendi debent. Vide de his. l. iij. §. Iulianus. ff. de lib exhi.

5 Secundū interdictū † est de liberto exhibēdo, quo agit patronus cōtra eū, qui libertū suū retinet, & impedit quò minus conuentas operas iniungere, & exigere possit, secundū gl. in §. summa ver. exhibitoria. in ver. indicere. hîc ti nostr.

6 Tertium † est de tabulis exhibendis. Datur autē hoc interdictū ei, cuius interest tabulas defuncti exhiberi, contra eum, qui dolo malo eas retinet, & exhibere negat. siue dolo desijt exhibere posse, ad id quāti actoris interest. l. j. in prin. ff de

Interdictū de tabulis exhibēdis.

ff. de tab.exhi. Dico, tabulis: quia † sub illa voce cōprehēdūtur primo testamenta, secundo codicilli, tertiò libelli & epistolæ fideicōmissariæ, & in summa, omnia quæ ad causam testamēti pertinēt, non distinguēdo siue testamentū valeat, siue aliqua ratione inutile aut inualidū sit, nec etiā refert siue sit vnū testamentum siue plura eiusdē testatoris. d.l. j. §. hoc interdictū cū seq ff eo. Quod dico, exhibēdis: tu intellige q fiat corā Prætore, vt ex authoritate ei' signatores admoniti veniant ad recognoscēda sigilla. Exhibere aūt hic significat materię ipsius apprehēdēdę copiā facere. l.iij. § hoc interdictū. ff. eod. Dico, ei, cuius interest: quia oēs, qui in testamento quid adscriptū habēt, agūt hoc interdicto, vt sunt hæredes directi, & fideicōmissarij, itē legatarij. d.l.iij. §. solent. ff eo. Dico, tabulas defuncti: quia hoc interdictū ad testamentū viuentis non pertinet. Ideò si ipse testator, dū viuit, tabulas suas esse dicat, & exhiberi desideret, agat ad exhibendū. vt exhibitas vēdicet d.l.j. in fi. & d.l.iij. §. si ipse. ff. eo. Secūdò dico, defuncti, ad differentiā scripturarū, quę fiūt super cōtractibus, ad illas quoque exhibēdas agitur actione ad exhibendū, & rei vendicatione. Dico, qui dolo: nā si quis cōfiteatur testamentū penes se esse, sed in præsentiarū exhibere non posse, non est in dolo, nec conuenitur hoc interdicto, iubendus tamē est exhibere intra certū tēpus. Datur itaque cōtra eū, qui negat se exhibere posse, aut oportere. d.l.j. §. si quis. Dico, dolo malo: quia si quis nec amoueret, nec celaret tabulas, sed eas tantū alij ideò tradiderit, ne interdicēti exhiberet, esset quidem in dolo, nō tamē omninò in malo dolo, cùm nō fieret animo & consilio opprimendi, ideò hoc interdicto non conueniretur. d. l.iij. §. si quis dolo. ff. eo. Dico, desijt exhibere, ad differentiam illius, qui dolo fecit, quò minùs tabulæ à principio ad eū peruenirent, secūdum gl. in d l.j. in verb. vt desinerēt. Secūdò, ad differentiā illius, qui sine dolo deleuit testamentū in totum, vel pro parte, si tamē adhuc legi potest. His casibus nō cōpetit hoc interdictū. Si autē ita deletū esset, vt legi nō posset, haberet locum, quasi dolo desijsset exhibere posse propter deletionē. d. l.j. in fi. ff. eod. Dico, quāti actoris interest, quia in hoc interdicto æstimatur interesse actoris secūdùm causæ qualitatem: vt si actor est hæres, fit alia æstimatio, quàm si esset legatarius. d.l.iij. §. condēnatio. Durat aūt post annum & datur hære-

7 *Nomen tabularū qd contineat.*

Exhibere quid hic significet.

hæredi,cæterisque successoribus. d.l. iij.in fi.ff.de tab.exhi.

8 Interdicta † priuata specialia, quæ dātur officij tuēdi causa sunt de libero homine exhibendo, de vasallo exhibendo.

Interdictū de libero homine exhibendo

9 Interdictū † de libero homine exhibendo datur cuilibet cōtra eum, qui dolo malo & sciens retinet hominem inuitū, de cuius libertate non dubitatur, ad hoc vt exhibeat, & est introductum causa tuendæ libertatis. cùm is parū differat à seruo cui non datur facultas recedendi.l.j.& ij.ff.de lib.ho. exhib. Dico in definitione, cuilibet: quia fauore libertatis hoc interdictum omnibus competit nisi fortè contra actorem præsumptiones extent.quòd soleat colludere, vel calūniari. Hinc est, quòd si mulier, vel pupillus pro cognato, parēte, vel affine hoc interdictum desideret admitteretur d.l. iij.§.hoc interdictū. Plures tamen actores non admitterentur, sed Prætor elegit eum, qui est magis idoneus. Dico, dolo malo. Primò, ad differentiam illius qui retinet eū, quem habet in potestate, suo enim iure vtitur. Idem dic de eo, qui retinet emancipatū, libertum, seu alumnū &c.d.l.iij.§ is tamen. ff de libero exhiben. Secūdò ad differentiā illius, qui retinet eum quem redemit ab hostibus, nec est pretiū pro eo oblatū, Si autem semel remiserit, pretio etiam non dato, & posteà velit iterū retinere, cōpeteret hoc interdictum d.l iij.§.si quis eum. ff. eo. Tertiò, ad differentiam illius, qui liberum hominē bona fide pro seruo emit, & retinet, l.iiij.ff eo. Dico, sciens: nam is, qui nescit apud se esse liberū hominem, caret dolo: vbi autē certioratus retinet, dolo nō caret.d.l. iij. §. is qui. Dico, hominem: quia non distinguitur, siue sit masculus, siue fœmina. pubes vel impubes, vnus siue plures, sui vel alieni iuris: hoc enim solùm spectatur, an liber sit.l.iij.§.hæc verba.ff. de lib homine exhiben. Dico, inuitum: quia qui volentem retinet nō tenetur, nisi calliditate quadam eum circūuenerit, seduxerit vel solicitauerit.d.l.iij.§.si quis volentem. Dico, de cuius libertate nō dubitatur: quia si dubium est, vtrum sit liber vel seruus, & sic quando mouetur status controuersia, non datur hoc interdictum, sed liberalis causa. d.l.iij.§.is qui. Dico, vt exhibeat: quia agitur vt liber homo retentus, in publicū producatur, & facultas videndi, tangendique hominis præbeatur.

Exhibere.

10 Exhibere † enim propriè est extra secretū habere.d.l.iij.§.is qui. versi. ait prætor.ff.eo. Et si stat per retentorem, quò minùs possit

possit hoc interdicto coueniri, vt quia abest, &c itur ad bona illius. d. l. iij. in fi. Quod aũt attinet ad interdicta de alijs personis exhibẽdis, nota talẽ regulã: Quicũq; habet aliquod ius reale in persona alicuius, propter quod cõpetat actio in rem, is potest intentare interdictum de illa persona exhibẽda, seu deducenda, ad similitudinem interdictorũ precedentiũ. vt dominus agit de vasallo seu ascriptitio exhibẽdo seu deducendo, ciuitas pro ciue. l. de iure. ff. ad municip. tutor ꝑ pupillo, maritus de vxore exhibenda, etiam si pater eam retineat. l. ij. ff. de lib. exhib. Hanc regulam tractat Bar. in d. l. ij. ff. de liber exhib. Quod autẽ dixi de iure reali, fit ad differentiam creditoris, qui quoque ius habet in persona debitoris, sed personale, non autẽ reale, sicuti pater, quia cedẽdo liberat se. Igitur quoque creditor non potest de debitore exhibendo agere, sed debet mitti in possessionem bonorum eiusdem. l. fi. §. fi. ff. de libe. homine exhiben.

Interdicta † priuatæ vtilitatis specialia, quæ causa rei familiaris conseruandæ dantur, sunt duplicia. Quædam respiciũt causam proprietatis, quædã verò causam possessionis. Causam proprietatis respicit de itinere. actuq; priuato, & habet duo mẽbra. Primũ datur contra eũ, qui turbat aliquem, qui hoc anno itinere, actu, vel via priuata, nõ vi, nec clam, nec precario vsus est. l. j. in prin. ff de iti. actuq; priuato. Dico, turbat, ad differentiam illius, qui vtentẽ seruitute omninò eijcit: contra illum enim datur vtile interdictũ vnde vi, vt infrà dicemus. Dico, hoc anno: quia hîc non quæritur, vtrum vtens non habuerit seruitutem iure impositam néne, sed tantũ an itinere, actu, vel via priuata hoc anno, modico tempore, id est, non minùs quàm xxx. diebus vsus est. Non enim necesse est semper ire, cùm plerunque itineribus vel via non vtamur, nisi cùm vsus exegerit. d. l. j. §. hoc interdicto. ff. eo. Si tamen quis propter inundationem nõ vsus sit itinere, actuque hoc anno, vel per vim prohibitus, cum superiore anno vsus sit, potest nihilominus petita restitutione in integrum hoc interdicto vti. d. l. j. §. si quis propter ff. eo. Et sic nota, quòd is qui xxx. diebus hoc anno iuit, ambulauit, seu egit: per hoc constituitur in quasi possessione iuris eundi, ambulandi, agendi, &c. Seruitus tamen nondũ est cõstituta per hos actus, sed incipit præscriptio currere: quę si interrupta nõ fuerit, seruitus constituitur. Dico, itinere, actu

11 *Specialia interdicta, quæ priuatam vtilitatem spectant.*

actu, vel via: nã licet hoc interdictum detur tantũ ꝓ seruitutibus rusticis, nõ aũt vrbanis, d.l.j.in princ.ff.eo. non tñ datur pro omnibus seruitutibus rusticis, sed tantùm pro istis tribus. Aliarũ enim seruitutũ quasi possessionem non acquirimus tam breui tpe, vt est ius aquæ ducẽdæ, & similiũ: quæ si interdũ permittãtur, cẽsentur ex quadam amicitia domini fundi cõcedi: igitur ducens prohiberi potest. Vide de hoc Bart.in d.l.j.ff.eo Dico, priuato, ad differentiã itineris, seu viæ publicæ, pro quibus dantur alia interdicta, vt de via publica, vel itinere publico reficiendo: de quibus suprà. Quòd dico, clam, intellige de eo, qui prohibitus vtitur.l.iij in prin.ff.eo. Quòd dico, vsus est, intellige, siue fiat per seipsum, vel per aliũ eius nomine, vt per hospitẽ, colonum, &c. Et datur hoc interdictum domino alicuius fundi, itẽ emptori, vsufructuario, vsurario & similibus. Et datur quanti interest illius, qui ire, vel agere prohibetur l iij.§.hoc interdictũ.ff eo. Et hoc membrum non pertinet propriè ad Ius proprietatis, sed tantùm ad Ius quasi possessionis, &cęt. Secundũ membrũ istius interdicti datur illi, qui hoc anno non vi, nec clàm, nec precariò vsus est via, actu, seu itinere priuato, habetq; Ius reficiendi contra impedientẽ refectionẽ d.l.iij.§.ait prætor.ff de iti.act.pri. Priores partes istius

12 definitionis, suprà tractatæ sunt. Verbum autem † reficere, hic significat ad pristinã formam, iter actum, seu viã reducere, hoc est, ne quis dilatet, deprimat, producat, seu exaggeret.d.l iij.§.reficere. Dico autẽ, Ius reficiendi, ad differentiã præcedẽtis membri, qui proximo interdicto omnes vti possunt, qui hoc anno vsi sunt. Hoc autem interdicto is tantũ vtitur, qui hoc anno vsus est, & quoque probare potest seruitutem Iure sibi deberi, & cõstitutã esse. Et ideo agẽs hoc interdicto tenetur duo copulatiuè probare. Primò, quòd hoc anno illo Iure vsus sit. Secũdo, quòd illa seruitus ei expressè debeatur.d.l iij.§.hoc autem à superiori.ff.eodem. Et ideo hoc interdictũ pertinet ad Ius proprietatis, quia actor nõ tantùm tenetur probare vsum & possessionẽ, sed ipsum Ius seruitutis, tale scilicet ex quo possit intentare confessoriam, vel negatoriam actionem. Est autem hoc interdictum transitorium ad hæredes.l.apparet.ff de itin.act.priua.

Verbũ reficere.

Interdicta autem, quæ dantur causa conseruandæ rei familiaris, respiciuntq; causam possessionis, sunt triplicia, adipiscen-

piſcendæ, retinẽdæ, & recuperandæ.

¶ DE INTERDICTIS ADIPISCENDÆ.

1 *Interdicta adipiſcendę quæ ſint & quotuplicia.*
2 *Interdictum quorum bonorum quid ſit, & vnde dictum.*
3 *Petitio hæreditatis, & interdictũ quorũ bonorũ nõ dantur contra titulo poßidentem. & quę ſit huius regulę ratio.*
4 *Interdictum quorum bonorum, duplex eſt, vtile & directum.*
5 *Interdictum quorum legatorum, quibus & contra quos detur, & quare inter edicta adipiſcendæ numeretur.*
6 *Quoties incertum eſt quæ actio potius teneat, poſſumus duas intentare, & proteſtari ex altera non conſequi, quod nobis debetur.*

INterdicta † adipiſcendæ dantur illis, qui de nouo conantur adipiſci poſſeſſionem rei, quam prius nunquam habuerunt. Ideo ſi quis adeptus poſſeſſionẽ eã amiſerit, hoc interdictũ ei inutile eſt. §. ſequens. ver. pro poſſeſſore. hic titu. noſt. Sunt autem interdicta adipiſcendæ tria, quorum bonorum, quorum legatorum, & Saluianum interdictum. Quorum † bonorum datur bonorum poſſeſſori de iure prætorio pro adipiſcenda poſſeſſione bonorum hæreditariorum corporalium contra poſſidentem pro hærede, vel pro poſſeſſore l. j. ff. quorum bonorũ. Et eſt in effectu nihil aliud, quàm petitio hæreditatis Quod enim eſt petitio hæreditatis de iure ciuili, hoc eſt quorum bonorũ de iure prætorio. Dicitur autem quorum bonorum, ideo, quia edictum prætoris his verbis incipit: Quorum bonorum ex edicto meo illi poſſeſſio data eſt, &c. Dico autem bonorum, in plurali: quia hoc interdictum nõ datur pro ſingulis rebus, ſed pro vniuerſitate, ſicuti petitio hæreditatis. l. j. ff. quorum bon. Quod dico, poſſeſſori, tu intellige pro vna voce, nempe pro hærede iuris prætoris, cui ſcilicet competit bonorũ poſſeſſio. Primùm ex edicto prætoris mortui, quę edicta appellantur, vt vnde liberi, vnde cognati, vnde vir & vxor, &c. Deinde cui illa bonorũ poſſeſſio per iudicem viuum decreta eſt, quæ decretalis appellatur, vt colligitur ex tex. iuncta glo. in d. §. ſequens. in verb. data eſt hic tit noſtr. Licet Angelus hic teneat hodie non eſſe neceſſe, quòd iudex bonorũ poſſeſſionẽ decernat, ſed ſatis eſſe corã iudice poſſeſſionẽ bonorũ agnoſcere, licet ſuã authoritatẽ nõ interponat. Dico

1 *Interdicta adipiſcẽdæ.*
2 *Sunt triplicia.*

Dico,pro adipiſcenda : quia hoc interdictum datur ei, qui poſſeſſionem nunquã habuit,ſed vult de nouo adipiſci. Qui enim poſſeſſionem habet, & turbatur in eà, agit interdicto vti poſſidetis,vel vtrobi:qui verò eam amiſit, agit rei vẽdicatione,vel Publiciana, vel interdicto vnde vi, &c. vt infrà dicemus. Dico,poſſeſſione, ad differẽtiam petitionis hæreditatis,quæ datur non pro adipiſcenda poſſeſſione,ſed proprietate rerũ hæreditariarũ,ſecundum gl.ſuper rub.C.quor. bon. Dico, bonorum hæreditariorum: quia non diſtinguitur ſiue actor ſit bonorum poſſeſſor ex teſtamento, vel ab inteſtato.l.ij C.quor.bono.Deinde quoque non refert,ſiue reus omnia bona hęreditaria poſſideat,ſiue partem eorum, ſiue vnam aliquam rem.Dico,corporalium: quia res incorporales,vt ipſa ſeruitutes,&c.in hoc interdicto non veniũt l.ij. ff. eo. Et in hoc iterum differt à petitione hæreditatis, quia in ea veniunt quoque res incorporales, vt iura,ſeruitutes,&c.l.item videdum.§.fi. cum ſimi ff.de peti.hęre.Quòd dico poſſidentem,tũ quoque extende ad eum,qui dolo deſiit poſſidere.l.j.ff.eod. Quòd dico, pro hærede,tu intellige de eo,qui dicit ſe hæredem,cùm ſciat ſe hæredem,non eſſe. Item intellige de eo,qui putat & credidit ſe hęredem,cùm tamen non ſit. Licet enim poſteriori caſu titulus pro hærede habeatur pro ſufficienti ad inducendam vſucapionẽ, vt ff.& C.per totum,pro hæred. priuſquam tamen vſucapio completa eſt, non habetur pro ſufficienti titulò.per tex.hic iuncta gl.& d.l j.ff.eod. Quod dico,pro poſſeſſore,intellige de eo,qui dicit ſe poſſidere pro rebus ſuis,nec tamen poterit allegare titulum ſiue cauſam ſuæ poſſeſſionis. Nam licet regulariter nemo teneatur allegare titulum ſuæ poſſeſſionis, tamen in petitione hæreditatis, & interdicto quorum bonorum,fallit regula.l.cogi.C.de pet.hęr.Sit ergo actor cautus,vt ante litem conteſtatam interroget reum ſimpliciter, an bona hæreditaria poſſideat, ſi neget ſe poſſidere,nec actor poſſeſſionem probauerit, ceſſat interdictum. Actore autem probante poſſeſſionem contra negantem, transfertur poſſeſſio ſine alia cognitiõe in eum, propter rei mendacium.l. fi.ff.de rei ven.Si autem reus fateatur ſe poſſidere,interrogandus eſt quo titulo poſſideat: ſi allegauerit titulum, tenetur eum probare cum omnibus ſuis qualitatibus. Vt ſi allegauerit titulum emptionis, tenetur oſtendere

à quo,

à quo ,& quanto pretio emerit:quod si probauerit, iterum cessat interdictum,Sicut[†] enim contra titulo possidentē nō datur petitio hæreditatis,ita quoq; nec interdictū quorum 3
bonorū.d gl. super rub.C.quorū bon.cum ibi notatis. Ratio autem quare illæ actiones nō dentur cōtra titulo possidentem,hæc est:quia agens ad bona hæreditaria, habet solum titulū hæreditarium, quo se fundat agendo: possidens autē res hæreditarias cum titulo habet duo , scilicet possessionem & titulum,& sic est eius causa potior merito: ergo ab eo,qui nudum titulum habet, vinci nō debet. Si autem titulum nō probauerit,vel responderit se possidere pro hærede,seu pro possessore, tum propriè competit hoc interdi- 4
ctum.Est[†] autem interdictū quorum bonorum duplex, directum & vtile. Directum datur bonorū possessori de iure prætorio.Vtile verò datur hæredibus de iure ciuili,secundū gl.super rub.& quæ ibi not.per Bar.Bal.& Sal.C. quor.bo.

Quare cō tra ti possidentē nō detur nec petitio hæredita.nec quorum bonorum.

Est duplex

Interdictum[†] quorum legatorum datur hæredi,& bo- 5
norum possessori contra legatarios,qui sine voluntate hæredum occupauerunt de facto legata, vt titulo pro legato ea possideant,vel dolo desinant possidere,ad hoc vt res legata restituatur,& præstetur interesse. Hoc interdictum dicitur ideo adipiscendæ,quia locum habet , si legatarius occupando pręuenit hæredem, qui rei legatæ nunquā habuit possessionem Si enim aliquo modo habuisset, & amisisset, cōpeteret interdictum recuperandæ. Quòd dico hæredi & bonorū possessori: tu extende quoq; ad hæredes eorū, non autem ad alios successores. Quòd dico contra legatarios, intellige de meris legatarijs.Si enim hæredi quid prælegatum esset,& id occupasset propria authoritate.cessaret hoc interdictum.Idem dic de donatario mortis causa, nisi rem legatam habeat,vt donatum, d l. j. §.si quis.ff.quorum leg. Deinde extende etiam ad hæredes legatariorum , & alios eorum successores, siue sint vniuersales. siue singulares.d.l. j.§.legatorum.ff e Dico,sine voluntate: quia si hæres post aditam hæreditatem , vel agnitam bonorum possessionem consenserit occupationi, cessat hoc interdictum. Si autem ante aditā hæreditatem consensisset occupationi nihil operatur is consensus,d l j §.quod ait prætor.la. ij.ff.eo. Quòd dico,de voluntate hęredū,intellige de omnibus hęredibus. Si enim vnus cōsentiret,alij verò nō, vnius consensus non impedi-

Quorum legatorum.

impediret interdictũ.d.l.j.§. si alter. Dico,de facto, qa nemo debet sibiipsi ius dicere,sed ab hærede iusto ordine petere,si quid debetur·d l.j.ver.etenim æquissimũ. Dico,legata simpliciter:quia hoc interdictũ datur indifferẽter pro quibuscũq; rebus legatis de facto per legatarium occupatis,siue sint corporales,siue incorporales. d l. j. §. quod ait prætor. Et in hoc differt à superiori , quod pro rebus incorporalibus non datur.l.fi.ff.quorũ bono. Dico, titulo pro legato: quia si dicat se possidere pro hærede, vel pro possessore, datur quorũ bonorũ, vel petitio hæreditatis. Quando tamen incertum est , an pro legato vel possessore , vel pro hærede possideat , potest vtrunq; intentari in eodẽ libello,tã petitio hæreditatis,quàm quorũ legatorũ:vt siue quis pro hærede vel pro possessore possideat , hoc interdicto teneatur.

6 Quoties enim † incertũ est, quæ actio potius teneat,possumus duas simul intẽtare, & protestari ex altera nos velle cõsequi quod nobis debetur.d.l.j.§.quia antẽ.ff.e. Dico, possideat:nã si quis missus est in possessionẽ legatorũ, causa cõseruandæ rei,non dicitur possidere,sed custodire:ideo non habet locum interdictũ præsertim quũ etiam eius rei authorem habeat prætorẽ, nisi fortè legatorum nomine per hæredem cautum esset.d l.j.§.quæsitũ. Quod dico desiit possidere.intellige si efficit, vt non habeat facultatẽ restituendi. Quòd autem res legata hoc interdicto restituatur , agaturque ad interesse, probatur expreßè per text.l. i .in princ. & per l.ij.§.ex hoc interdicto ff.quorum legatorum.

Quãdo duabus actionibus simul locus sit.

De Saluiano interdicto diximus supra , de actione Seruiana.Et tantum de interdictis adipiscendæ.

¶ DE INTERDICTIS retinendæ.

1 *Interdicta retinendę dicuntur,quibus agimus vt poßeßionẽ, quam habemus,retineamus.*

2 *Interdicta retinendæ quomodo diuidantur.*

3 *Interdictũ vti poßidetis quibus. & aduersus quos cõpetat.*

4 *Poßeßionem iustam ille habet,qui de domino probare potest.*

5 *Interdictũ vti poßidetis , non datur pro retinendis cloacis.*

6 *Interdictum vti poßidetis datur , cum illi,qui naturaliter ac ciuiliter simul,tum ei, qui naturaliter poßidet.*

7 *Agens ex interdicto vti poßidetis quid in libello debeat petere.*

8 In-

Interdictum vti poßidetis in directum & vtile diuiso.

INterdicta † retinẽdæ dicuntur, quibus agimus vt possessionem, quã habemus, retineamus. Melius enim est possessionẽ retinere. & ab alio conueniri, quàm actoris partes fouere. Nã si possessionẽ retinemus, & is qui contra nos petitorio agit, in probatione defecerit, manet res penes nos, etiã si nõ ad nos, sed ad ipsum petitorem iure dominij, vel quasi, &c. pertineat. §. retinẽdæ. hic tit. nostro. Sunt † autem duplicia. Aut enim dãtur pro rebus corporalibus, aut pro iuribus incorporalibus. Quæ verò pro rebus corporalibus dãtur, subdiuidũtur. Vnum datur pro retinẽda possessione rerũ corporaliũ immobiliũ: & dicitur vti possidetis. Aliud verò vt vtrobi, datur pro retinẽda possessione rerũ mobiliũ. 1 *Interdicta retinendæ.* 2 *Sunt duplicia.*

Interdictũ † vti possidetis, datur illi, qui iusto tẽpore res immobiles, quæ possideri possunt, non precariò, nec vi, nec clàm ab aduersario possidet cõtra turbãtẽ, ad hoc vt possessionẽ quietè retineat. Et est mixtũ quoddã: nã illi, quibus hoc interdictũ cõpetit, ĩterdũ actores & rei sunt vtrinq;. Quãdo enim cõtenditur de possessione, & incertũ est, vter litigantiũ possideat, cõpetit vtriq; hoc interdictũ. Vincit autẽ is, qui lõgiorẽ, & iustiorẽ possessionẽ probauerit. Licet autem, in hoc interdicto petitoriũ & possessoriũ nõ possint simul cõcurrere, quia priusquàm ad petitorium perueniatur, determinari debet possessoriũ, tamẽ ad probandã possessionẽ iustiorẽ, admittũtur positiones, & articuli de dominio. Et is tunc † quoq; cẽsetur iustiorẽ habere possessionẽ, qui de dominio probare poterit. c. licet causam. §. ex præmissis. extrà, de probat. Dico autẽ in definitione, iusto tẽpore: quia is, qui hoc interdicto agit, probare debet se possedisse duobus tẽporibus, nẽpe tẽpore turbationis, & quoq; tẽpore litis cõtestatæ. §. sed hodie. cũ multis simil. hic tit. nost. Et si re' cõtra actorẽ possessionẽ probãtẽ probare velit, probet actorẽ à se clàm, vi vel præcariò possedisse. d. §. sed hodie. Dico, res immobiles, ad differẽtiã interdicti vtrobi, quòd datur pro retinenda possessione rerum mobiliũ, vt ĩ. dicemus. Dico, quæ possideri posśũt, ad differentiã rerũ cõmuniũ, publicarũ, sacrarũ, sanctarũ, religiosarũ, quæ possideri non possunt, sicuti nec dominio nostro subijci. s̃. de rer. diuisio. in princ. Nota † quoq; obiter, quòd hoc interdictũ nõ datur pro retinẽdis cloacis, quia alia interdicta propterea proposita sunt. l. j. in prin. 3 *Vti poßidetis.* *Possessoriũ præit petitorio.* 4 5

princ.ff.eo.Dico,nō vi,nec clàm, nec precariò:quia clādestinā vel violētā possessionē quis retinere nō potest,sed debet restituere d.l.j.§.fi.ff.eod. Dico, ab aduersario:quia si à tertio quodā clam,vi,vel precariò possideret actor nihil interesset aduersarij.d.l j.§.fi.& l.ij ff.eo.§.hodie.h c tit.nost.
6 Dico possidet: quia † hoc interdictū primò datur ei,q naturaliter & Ciuiliter possidet.Secūdò ei,qui naturaliter tantùm possidet,vt vsufructuario, vsuario, vasallo,& similibus, qui cū turbātur in possessiōe naturali, tamē hoc interdictū retinent l fi.ff.eod Deinde dico,possidet,ad differentiā creditorū& aliorū,qui missi sūt in possessionē,nō vt possideāt, sed vt custodiāt.d.l.iij.§. creditores.ff.vti possidetis . Quòd dico,cōtra turbantē , tu intellige de quolibet impedimēto, per quod inquietatur quis , quo minus possessione rerum suarum vti possit. Quod multis modis fieri solet,de quibus in d.l.iij.§.hoc interdictū sufficit.ff.eo Dico,vt quietè retineāt:quia hæc est causa finalis istius interdicti.Ideo † actor
7 in libello primū petit reū condēnari,vt à præsenti turbatione desistat,& caueat de nō turbādo in futurū,præstetq; interesse,quāti scilicet actori intersit,liberā possessionē nō habuisse. l.si duo.§.fin.cū glo.ff.vti possidetis. Est † autē hoc
8 interdictū duplex,directū & vtile.Directū datur pro retinēda possessione rerū corporaliū immobiliū. & oritur ex verbis legis . Huc refer omnia , quæ suprà in definitione dicta sunt. Vtile verò datur pro retinenda quasi possessione iuriū incorporaliū. Dico,vtile:quia ex verbis legis non habetur, sed colligitur ex eius mēte. Dico,pro retinenda quasi possessiōe:quia res incorporales non possidētur,sed quasi possidētur.c.querelā.§ nos igitur. cū simil.x.de elect.Secundò,dico,pro retinēdæ quasi possessiōe:quia si quis velit agere pro retinendo Iure ipso, & non tantùm quasi possessione, non competeret interdictum, sed actio cōfessoria,vel negatoria, vt suprà diximus de actione confessoria. Dico, iurium incorporalium,ad differentiam præstationum personaliū: vt si es mihi obligatus,vt singulis annis des decem aureos , si in illa receptione turbor, non datur hoc interdictum,sed actio ex illo contractu, vnde obligatio orta est:nisi fortè aliquod Ius prætenderem in persona sic obligati:vt quia dico esse vasallū vel adscriptitiū meum. per ea. quæ notantur in l.ij.ff.quorum bonorum. Datur itaque pro turbata quasi possessione

Quibus datur.

Conclusio in libello.

Est duplex

Res immobiles tantū quasi possidentur.

possessione vsusfructus, vsus habitationis, Iurisdictionis, Iuris recipiendi seruitia inter aliquos homines, vt vasallos, & similes, per ea, quæ not. in cap. licet. §. ex præmissis. iuncta glo. in verb. possidetis x̄. de probat.

ℂ DE INTERDICTO vtrobi.

1 *Interdictū vtrobi, datur pro retinenda possessiōe rerū mobilium.*
2 *Interdictum vtrobi, in quibus casibus habeat locum.*
3 *Vis est quadruplex, cōpulsiua, expulsiua, inquietatiua, & ablatiua.*

INterdictum † vtrobi, datur pro retinenda possessiōe rerū mobilium. Et intellige vtrobi, apud quē illa res est, &cęt. Huc refer omnia, quę dicta sunt s̄. de interdicto, vti possidetis. In omnibus enim conueniunt excepto vno, nempe quòd illud datur pro retinenda possessione rerū immobiliū, hoc verò pro retinēda possessione rerū mobiliū. Habeat† autē hoc interdictum locum in duobus casibus. Primò si quis possidet rē mobilē, vt equū, & in eius possessióne turbatur. Secundò, quādo duo cōtendunt se possidere eandē rem mobilē, quod fieri potest: si ego habeo equū quē dico me verè possidere, tu autē obiicis, me à te habere ex causa depositi, commodati, vel simili: his enim casibus possessio non transfertur. Interim ergò priusquàm discutiatur, ex quā causa habeat, dubium est vter possideat, datur itaque vtrique, & is retinet possessionem, qui eam probauerit. 1 *Ad quid cōpetat.* 2 *Quibus casibus locū habeat.*

Causa istorum duorum interdictorum, est vis turbatiua. Est enim † vis quadruplex, cōpulsiua, expulsiua, inquietatiua, & ablatiua. Compulsiua dicitur, quando quis vi vel metu compellitur ad aliquid faciendum: & ex illa oritur actio quod metus causa. Expulsiua dicitur, quando quis per vim ex possessione rerum immobilium expellitur: & oritur ex ea interdictum vnde vi. Ablatiua dicitur, quando per vim res mobiles auferuntur; & ex illa oritur actio vi bonorum raptorum. Turbatiua, seu inquietatiua dicitur, quando quis turbatur in possessione rerū suarū: & ex illa oritur interdictum vti possidetis, & vtrobi. Vide glo. in c. ad audientiā. extra quòd metus causa. Causa finalis est, vt retineatur possessio, & desistat reus à turbando. Quibus autem modis in his interdictis feratur sententia, vide glo. & ibi Doct. in c. licet. in verb. possidetis. x̄. de probat. 3 *Quotuplex sit vis.*

DE INTERDICTIS retinendæ.

1 *Interdictorum retinendæ, quibus agimus ad retinendam quasi possessionem rerum incorporalium, quot sint species.*
2 *Interdictum de superficiebus quando, & quibus detur.*
3 *Conductor superficiei alicuius soli turbatus in quasi possessione, tutius & utilius agit ex interdicto de superficiebus, q̃ ex actione conducti, &c.*
4 *Interdictum de aqua quotidiana & æstiua quod dicatur.*
5 *Aqua quotidiana dicitur, quæ quotidie duci potest, Æstiua quæ tantum æstate duci solet.*
6 *Interdictum de aqua quotidiana & æstiua duplex est, prohibitorium & restitutorium.*
7 *Interdictum inter corriuales datur, quando inter duos est contentio de aquæ usu, utroq; suum esse contendentes.*

1 INterdicta † retinendæ, de quibus agimus, vt quasi possessionem iurium incorporalium specialium quorundam retineamus, hæc sunt de superficiebus, de itinere actuq; priuato, & via priuata, de aqua quotidiana & æstiua. Idē inter eos, qui ducunt aquam per eundem riuum: item inter eos qui ex eodem castello ducunt, de quibus in glo. in §. retinendæ. in verb. ingens. hic tit. nostro.

2 Interdictum † de superficiebus datur illi, qui nō vi, nec clā, nec precario, sed ex conuentione habet ius fruendi superficie in solo alterius, & in eius quasi possessione turbatur. Dico ex conuentione, vt quia cōduxit, vel emit. Licet † aūt hoc casu cōpetant quoq; actiones ciuiles personales pro retinēdo illo iure, vt actio ex cōducto, vel ex empto, directę & vtiles. (Directæ cōtra ipsos locatores, siue vēditores turbantes, vtiles verò contra tertium turbantem: tenerentur enim venditores, siue locatores. quib. hoc casu contra tertiū turbantē directa actio cōpetit, ipsi superficiario vtiles actiōes cedere, &c.) Tamē vtili⁹ & tutius est hoc interdicto quasi iurē agere ꝑpter cōmodū possessionis, vt scilicet, possessio retineatur. l. j. §. qui superficiē. ff. de superfi. Dico. in solo alterius: quia is, in cuius solo est superficies, nō op⁹ habet hoc interdicto: q̃a cōpetit actio in rē, quā habet pro retinēdo toto solo, vel habet interdictū vti possidetis. d. l. j. §. is aūt. ff. de supfi. Huc refer oīa, q̃ de interdicto vti possidetis, diximus. l. j. §. ꝑponitur. ff. eo. Secūdū est de itinere actuque

Interdictū de superficiebus. [3

ctuq; priuato,& de hoc supra diximus. Tertiũ est† de aqua 4
quotidiana & ęstiua,q̃d datur ei,q̃ nõ vi, nec precario hoc
anno duxit aquã quotidianã siue ęstiuã, ex aquis perẽnib⁹
fluentib.ad vsũ & cõmodũ suũ,ad hoc,vt quasi possessionẽ
illius iuris retineat. Dico,nõ vi,nec clã,nec p̃cariò: q̃a hoc
ĩterdictũ primũ datur illi,q̃ scit se habere ius ducẽdę aquę.
Secũdò,illi,qui putat se iure ducere:licet enĩ in facto errauerit,nihilomin⁹ datur hoc interdictũ.l.j.§.caput.& § Aristo.ff.de aqua quoti.& æstiua. Quòd dico,hoc anno,nõ est intelligẽdũ,quòd hoc anno quotidie duxerit,q̃a satis est vel vna die,siue vna nocte istius anni duxisse:per hoc enim acquisiuit quasi possessionẽ.d.l.j.§.quòd aũt.ff eo. Eodẽ tamẽ modo semper ducere debet,quo hoc anno duxit,& nõ ampliori.d.l.j.§.illud tamẽ.ff.eo.Dico,aquã simpliciter:q̃a hoc interdictũ quoq; procedit, si à capite vt fonte, flumine vel lacu ducatur,d l.j.§.caput. Nec distinguitur, siue aquæ sint calidæ,siue frigidæ,siue sint intra vrbẽ,siue extra vrbẽ.l.j.§.idẽ Labeo.§.siue aũt.ff.eo. Quòd dico,quotidianã,intellige † de ea aqua,quæ quotidie duci potest,hyeme vel æstate,licet aliquo momẽto tẽporis ducta nõ sit . Quòd dico, æstiuam,intellige de aqua, quæ quotidie duci potest,æstate vel hyeme:ducitur autẽ æstate tantùm, nõ quia nõ possit hyeme,sed quia nõ solet.d.l j.§.quod aũt scriptũ est.ff eo.Dico aquis perennibus : quia ex nulla alia aqua potest duci, nisi quę perennis est.d.l.j.§.loquitur.Dico,fluentibus:nam licet quædã aquæ sint perennes,duci tamẽ nõ possunt,vt sunt puteales , & quæ ita submersæ sunt , vt defluere extra meatus suos non possint.d.l.j.§.quanquam.Dico,ad vsum & cõmodum suum : quia hoc interdictum non tãtùm competit pro aqua ducenda ad agrum irrigandũ,sed ad quẽcunque vsum: ideo ad rustica vel vrbana prædia quis ducere potest.d.l.j.§.illud quæritur . Imò pecoris vel amœnitatis causa quoque aqua duci potest.l.hoc Iure.ff.eod Est autem † hoc interdictum duplex, prohibitorium & restitutorium. Prohibitorium est,quando quis prohibetur ne quid faciat, fodiat, serat,succidat,putet,&cæt.qua ex re illa aqua,quam actor hoc anno duxit, inquinetur, vitietur,corrumpatur, deteriórve fiat.d.l.j.§.Labeo.Restitutorium est,vt si cùm aquam duxisses, aduersarius te prohibuerit : deinde tu interim Ius aquæ ducendæ amiseris, præstatur per hoc interdictũ quod amisisti.

Interdictum de aqua quotidiana & æstiua.

5 *Aqua quotidiana.*

6 *Est duplex*

sisti.d.l.j.§.præterea illud sciendum.ff.eod.

7 Interdictum † inter corriuales datur, quando inter duos est contentio de aquæ vsu, vtroq; suũ esse contendente. Et hoc quoq; est ꝓhibitoriũ,& restitutoriũ.d l.j.§.si inter corriuales.ff.de aqua quoti.& æstiua.Idẽ de ijs,qui ducũt aquã nõ ex ipsis capitibus,& fontibus,sed ex castellis. hoc est ex riuis,siue receptaculis,quę aquã publicã suscipiũt.Et hoc ius interdum datur personis,interdũ prædijs Quod pręd ijs datur, extincta persona nõ extinguitur.Quod autem personis conceditur,cũ personis amittitur,ideoq; neq; ad aliũ dominiũ prædiorũ,neq; ad hæredẽ, vel qualẽcunq; successorem transit d l.j.§ ait pretor.cũ seq.ff.de aqua quot.& æsti. Differt autẽ hoc interdictũ à superioribus duobus, q superiora duo pertinent ad possessionẽ tẽporariã, & præparãt causam ad acquisitionẽ illorũ iuriũ, hoc aũt interdicto ad proprietatẽ retinẽdã agitur.Nemini enim cõpetit Ius aquę ducendæ ex castello publico,nisi sit ei assignatũ,& specialiter cõcessum per magistratus.d. l.j.§.permittitur.cum sequẽ.ff.de aqua quotid & æsti Et tantum de interdictis retinendæ.

Interdictũ inter corriuales.

ℂ DE INTERDICTIS RECVperandæ vnde vi.

1 *Interdictũ vnde vi.& quibus cõpetat, & vnde habeat nomen.*
2 *Latro,siue prædo,spoliatus debet restitui.*
3 *Interdictum vnde vi, datur secundario etiam pro rebus mobilibus existentibus in re immobili occupata.*
4 *Interdicta vnde vi,recuperãtur res omnes occupatę cũ fructibus perceptis & percipiendis, ac omni interesse deiecti.*
5 *Interdictum vnde vi,est duplex,directum,& vtile.*
6 *Interdictũ vnde vi, cõtinet iudiciũ Ciuile & nõ criminale.*
7 *Spoliatus quibus remedijs vti posit.*

1 INterdictum † recuperandæ vnde vi,est quod datur ei,qui vi non legitima ex possessione rerum immobiliũ eiectus est,ad hoc vt possessionem recuperet.§. recuperandæ.hic titu nostro . Et habet nomen à verbis prætoris , quæ talia erant.Vnde vi tu illum deiecisti,&c.l. j.ff.de vi & vi arma. Dico,vi non legitima:primùm ad differentiam illius violẽtiæ,quam quis iussu iudicis partitur, vt in executione sentẽtiæ,&c.l.qui restituere.ff.de rei vendic.Secundò ad differentiam illius,qui,cum eiectus est,possessionem amissam cum moderamine incontinenti,hoc est, quod ad alios actus extraneos

Interdictũ vnde vi.

traneos nõ reuertitur, recuperat. Cẽsetur enim hoc casu suã possessionẽ potiùs defendere, quã recuperare. l.iij. §.cũ igitur.& l.qui possessionẽ.cũ ibi no.ff de vi,& vi ar. Tertiò, ad differentiã illius, qui eijcit, & habet Ius commune pro se cõtra eiectũ, tũ enim nõ datur restitutio. c. ad decimas, cũ ibi no x.de rest.spol.in vj. Dico, ex possessione simpliciter. Primum ideo, quòd hoc interdictũ non tantùm habet locũ, si te eijcio ex possessione tua, sed etiam procedit, si te violẽter eijcio ex possessione mea, quam à me vi, clàm, vel precariò possidebas: nemini enim licet sibijpsi Ius dicere. §.recuperãdæ.cũ simil.hic tit.nost. Et † hinc est, quod dicitur, prædonẽ, siue latronẽ spoliatũ restituendũ esse. c.in literis.x.de resti spol.l.j.§.qui à me.ff.de vi,& vi ar. Secũdò dico, ex possessione simpliciter: quia hoc interdictũ datur ei, qui naturaliter & Ciuiliter possidebat: deinde quoque illi, qui naturaliter tantũ possidebat, vt vsufructuario, & simil. Postremò illi quoque, qui Ciuiliter tantũ possidebat, vt qui absuit, & in absentia eius possessio per aliũ occupata est, qui redeuntẽ nõ admittit.d.l.j.§.siue aũt corpore. ff. de vi,& vi arma. Tertiò dico, possessione, ad differentiã inquilinorũ, & colonorũ, qui cùm nullã habeant possessionẽ, neq; hoc interdictũ eis datur. Depositarijs tamẽ, & cõmodatarijs, & similibus datur hoc interdictum, quia eorum interest.d.l.j.Dico, rerum immobilium, ad differentiã actionis, vi bonorum raptorum & furti.quæ dantur pro amissione rerũ mobiliũ, vt suprà dictum est. Licet † autẽ hoc interdictum principaliter nõ detur pro recuperãda possessione reru mobilium, secundariò tamen, & in consequentiã quoque pro rebus mobilibus existentibus in re immobili occupata, datur. d.l.j.§.illud vtiq;.ff de vi & vi ar. Dico, eiectus est, ad differentiam illius, qui in possessione tantùm turbatur: ei enim datur interdictum retinendæ, vt suprà diximus. Dico, vt recuperet: quia hæc est causa finalis istius interdicti, & datur cõtra eũ, qui deiecit, vel qui mandauit, siue iussit, vt quis deijceretur: Item contra eum, qui eiectionẽ ab alio suo nomine factã ratã habuit. d.l. 1. §.deiẽcisse.ff.de vi,& vi armata. In hac † autem recuperatione venit primùm, vt res occupata restituatur, & alia quoque, quæ in ea continebantur, nec liberatur spoliator interitu rei: qui à tẽpore delicti est plus quàm frustrator, & fuit in mora.d. l. j. §. quòd autem. & §.rectissimè.

2 *Prædo restituendus.*

3 *Pertinet etiam ad res mobiles secundario.*

4

mē.cum similibus ff de vi,& vi arma Secūdò, veniunt fructus percepti,& percipiēdi, & omne interesse deiecti,quod scilicet haberet,si deiectus non fuisset. d.l.j. §.qui autem vi deiectus est ff de vi,& vi arma.

5 *Est duplex* Est autem † duplex interdictum vnde vi,directum,& vtile. Directum datur pro recuperanda possessione reru immobilium corporalium de quo diximus in definitiõe. Vtile verò datur pro recuperanda quasi possessione rerum incorporalium, vt si quis esset spoliatus reditibus,decimis,beneficijs, &c. Quòd autem in his fieri possit spoliatio & restitutio,sunt tex.in c.nullus.ij.q ij.c. ad decimas. cū multis simil in gl.ibi alleg x̃.de resti. spol.in vj. In directo probat actor se fuisse in possessione, & spoliatum esse. In vtili probat se fuisse in quasi possessione,& spoliatū esse. De hac diuisione vide copiosè Spe in §.j.& §.ij.in tit.de rest. spol.

6 *Ciuile est non criminale,nec famosum.* Hoc autē † interdictū vnde vi,continet iudicium Ciuile, non autem criminale, nec est famosum. Annale autē est de eo,quod non peruenit ad violentū:intellige tamen de anno vtili,non autem cõtinuo.d.l.j.§.annus. ff.de vi,& vi ar. Perpetuū verò est de eo,quod peruenit ad violentū.d l j in prin.ff.de vi,& vi ar.Ideo quoq; datur heredibus spoliati,& cõtra hæredes spoliātis in id,quod ad eos peruenit, dolóve malo factū est,quò minùs perueniret.d l j.§.fi. & l.ij ff.de

7 *Varia remedia,quibus spoliatus vti potest.* vi,& vi ar.Dic aūt † breuibus, multa esse remedia, quibus spoliatus vti potest. Primū est,vnde vi,de quo diximus, sed eius loco plerunq; solet intentari actio in factū, obseruatis tamē his,quæ diximus Secundū est cõdictio ex decretalī,sæpe x̃,de rest.spol.quæ datur cõtra eū, qui licet nõ spoliauerit,tamē rem spoliatam scienter à spoliatore accepit. Tertiū est cõdictio ex canone reintegranda.c. reintegranda.iij.q.j. quæ est generalis, & datur contra omnes possessores,secundū Spe.in §.j. ver.quar. in tit.de resti.spol. Quartū est auxilium constitutionis. si quis in tantā. C.vnde vi,quod datur simpliciter pro restitutione tā mobiliū, quàm immobilium. Quintū est edictū D.Marci,quod præcipit vt creditor debitorem suum in iudicio cõueniat, alioqui si pecuniā vel rem obligatam propria authoritate acceperit, acceptam restituat.& actionem amittat.l extat.cū similib. ff.quod met. causa Sextum est vi publica vel priuata, de qua dicemus.j. de pub.Iu.De his,& alijs vide Spe.in d.§.j.in ti.de rest.spo.

Nota

Nota obiter, interdicta adipiſcendæ, retinendæ, & recuperandæ, propriè dici interdicta, & iudicia poſſeſſoria. In adipiſcendæ, & recuperandæ poſſunt concurrere petitorium & poſſeſſorium, in retinendæ verò non.

De pœna temere litigantium. Tit. XVI.

1 *Temeritas litigantium, quot, & quibus pœnis puniatur.*

Emeritas litigantium † punitur tribus pœnis, pœna corporali, pecuniaria, & infamię. Corporalis pœna imponitur calumniatoribus, vel ſimilitudine ſupplicij, vel extra ordinē pro arbitrio iudicis, per tot. ti. de calum. ad Senat. Turpil. Pecuniaria pœna imponitur in multis caſibus. Primò, ſi liberi vel liberti vocant parentes vel patronos in Ius ſine venia, punitur illorum temeritas in quinquaginta aureis. Secundò punitur temere litigans in expenſis & ſumptibus, vt C. per to. de fruct. & lit. expen. Tertiò eſt pœna pecuniaria in omnibus actionibus dupli, tripli, & quadrupli, de quibus s̄. Infamia notantur in octo actionibus, de quibus in §. ex quibuſdam hîc tit. noſtr. Præter iſtas pœnas, partes & eorum aduocati tenentur de calumnia iurare, quòd ſ. credant ſe habere iuſtam cauſam: & ſi hoc caſu peierauerint, reſeruatur pœna Deo.

1 Tres pœnę temere litigantiū.

De officio Iudicis. Tit. XVII.

Fficium iudicis eſt duplex, nobile, mercenarium. Nobile eſt, quod verſatur circa ea, quæ ſunt meri & mixti imperij, & de hoc non loquitur tit. noſter. Mercenarium verò eſt, ſiue ſeruile, quod verſatur circa ea, quę ſunt ſimplicis Iuriſdictionis, & de hoc loquitur textus noſter.

Duplex officium Iudicis.

VERS. *Si vero.*) Id eſt, bonæ fidei poſſeſſor tenetur tantùm de perceptis & extantibus, non autem de conſumptis & percipiendis, niſi poſt litem conteſtatam: tum enim tenetur tam de percipiendis, quàm conſumptis.

5 *Stuprum quid sit, & quomodo diuidatur.*
6 *Incestus est consanguineorum abusus, & punitur grauiori pœna, quam adulterium.*
7 *Vis siue violentia quotuplex sit, & quomodo puniatur.*
8 *Homicidium quot modis fiat, & quomodo puniatur.*
9 *Magia, siue sortilegium quando, & quomodo puniatur.*
10 *Mathematica quatenus sit licita, & quatenus nõ. & n. 11.*
12 *Sepulchrorum violatio quomodo puniatur.*
13 *Plagium quid sit, & quæ eius pœna.*
14 *Crimen falsi quid sit: & quot, ac quibus modis committatur. & nu. 17 18. 19.*
15 *Testis falsus quot, & quibus modis puniatur.*
16 *Notarii falsi pœna hodie est, quod amittit manum.*
20 *Crimẽ ambitus quomodo cõmittatur, et quomodo puniatur.*
21 *Crimen repetundarum quid sit, & quæ eius pœna.*
22 *Crimen peculatus quid sit, & quomodo puniatur.*
23 *Sacrilegium quomodo committatur, & quæ eius pœna,*
24 *Seditio quæ sit, & quomodo puniatur.*
25 *Delicta extraordinaria quę sint, & quomodo puniantur.*
26 *Delicta quot, & quibus modis persequamur.*
27 *Accusatio quid sit, & quot in ea requirantur personæ.*
28 *Accusator criminalis tenetur se inscribere ad pœnã taliõis.*
29 *Inquisitio est, quando iudex personam actoris & iudicis simul obtinet.*

Publica iudicia, quæ & quot sint.

1 HVc vsque diximus de causis priuatis, quæ per actiones exercentur, nunc autem dicemus de delictis publicis. Dicuntur † autem delicta publica, quasi populica, quia cuilibet de populo, modò sit habilis persona, ad accusandum, competit eorum persecutio secundum gl. hic, in verb. publica. Sunt autem †
2 duplicia, ordinaria, & extraordinaria.

Ordinaria sunt, quorum pœnæ specificè & nominatim in iure expressæ sunt, quæq; ordine iuris scripti tractãtur.

Primũ † ordinariũ crimẽ est lęsæ maiestatis, vt quãdo qs
3 cõtra Imperatorẽ, vel Rẽpub. quibuscunq; modis quid molitur, vel ad hostes fugit. Et dicitur propriè crimẽ perduellĩõis, cuius pœna est vitæ amissio, & dãnatio memorię post mortẽ, ita ꝙ successorẽ nõ habet, qa fiscus eius bona occupat. per totũ ti. C. si qs Imper. maledix. & ad leg. Iul. maiest,
4 Secũdum est † adulterium, quod in nuptã cõmittitur, & impo

imponitur adultero pœna gladij. Adultera verò verberata in monasteriū detruditur. Authē. sed hodie. C. de adulterio.

Tertiū est †stuprū, quod in virginē, viduamq; honestè viuentē cōmittitur. Et est duplex, volūtariū, & violētū. Volūtariū est, quòd volēte & cōsentiēte virgine vel vidua fit, cuius pœna est publicatio dimidiæ partis bonorū in stupratore honesto. In humili verò coërtio corporis cū relegatiōe. §. itē lex Iulia. hic tit. nost. Violētū stuprū est, quādo virgines vel viduæ per vim opprimūtur, vel abducūtur non distinguēdo, siue volētes, siue nolētes abducātur. Et dicitur propriè rapt', cujus pœna est pœna capitis, quā parētes vel cognati ipsi sumere possunt à rapiente, si in flagranti crimine deprahēderint: vt C. per totū. de rapt virg. seu viduarum. 5 *Stuprum.*

Quartum † est incestus: & dicitur consanguineorum, vt ascendentium & descendentium, vel collateralium proximorum abusus. ca. lex illa. xxxvj. q. j. Et imponitur grauior pœna quàm pro adulterio, vt colligitur ex c. ij. extra de eo, qui cogn. consang. vxo. suæ. Vide l. si adulterium cum incestu. in princ. ff. ad leg. Iul. de adult. De peccato contra naturam vide in Authent. vt non luxurientur contra naturam. colla. vj. & l. cùm vir nubit in fœminam. C. de adult. 6 *Incestus.*

Quintū† est vis, siue violētia. Quæ est duplex, publica & priuata. Vis publica est, quando cū armis violētia committitur, cuius pœna est in liberis hominib' deportatio, in seruis verò occisio, si inscio domino vim cōmiserint, alioq. est damnatio in metallū. Vis priuata est, quæ fit sine armis, cuius pœna est adēptio tertiæ partis bonorū, & amissio dignitatis & famæ, per tot. tit. ff. & C. ad leg. Iul. de vi pub. & pri. 7 *Violentia.*

Sextum† est homicidium, quod fit bifariàm, aut per vim, aut veneno, vel arte magica. Vtroq; casu distingue, Aut interficitur extraneus, & pæna occidētis est hodie pœna gladij, per totum tit. ad leg. Corn. de sica. Aut interficitur vnus ex ascendentibus, vel descendētibus, puta mater, pater, vel filius, &c & pœna interficiētis est, quòd insutus culeo cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simia, in vicinū mare, vel amnem proijciatur. per totum titu. ff. ad leg. Pomp. de par- 8 *Homicidium.*

collo,vt custodiatur,&c. & de iure ciuili nulla extat pœna,
quia non peccant cotra tranquillitatem publicam , nec aliquem lædunt. Quia autem contra Deum peccant, imponit
ius canonicum pœnitentiam , extrà,per tot . de sortilegijs.
Aut vtitur arte magica ad finem mali , vt contra salutē hominum,vel vt pudicos animos ad libidinem prouocet : &
pœna gladij imponitur.l.eorum.C.de malef.& math:.Ma-
10 thematica † autem propriè loquendo, omni iure est licita.
distingue tamen, Aut loquimur de Astronomia, quæ scilicet tradit astrorum cursus & motus:& indistinctè est licita,
quia iura astronomis præmia præscripserūt l. j.cū simi.ff.de
va.& extra.cog. Aut † loquimur de Astrologia,quæ scilicet
11 ex syderū motu colligit prædictiones & diuinationes:& distingue,Aut quis ex astris prædicit inclinationes,vt fit in natiuitatib⁹,&c.& licita est astrologia.Aut prædicit quod necessariò & aliter fieri non possint,quàm astra ostendant: &
hoc est prohibitū. De hac materia vide totam causam xxv.
12 Octauū † delictū est violatio sepulchrorū: in quo distingue.Aut violātur sepulchra hostiū:& fit impunè. Aut violātur sepulcha ciuiū nostrorum:& subdistingue,Aut dirimuntur tātum ædificia,statuæ, siue epitaphia monumētis imposita:& datur actio ciuilis in factū,siue interdictū,quod vi aut
clā cōtra violatorē ei,cuius interest,& punitur violans pœna pecuniaria,nō minus centū aureis qui agēti cedunt.Aut
in violatione mortuorū corpora extrahūtur, & ossa diripiūtur,&c .& tūc si violator est humilis persona,afficitur vltimo supplicio:si autem honesta,deportatur in insulā,aut relegatur, vel dānatur in metallū.C.per tot.tit. de sepulch.viol.
Nonū † delictū est plagiū,quod propriè fit, quando quis
13 abducit,& celat patri filiū,domino seruū, & Reipu.' ciuem,
& eos sciens vendit,&c.Cuius pœna est,quòd plagiarius bestijs subijcitur,si est seruus vel libertus:si verò est ingenuus,
distin. Aut est vtilis persona:& punitur gladio. Aut nobilis:
& damnatur in metallum,vt per totū tit.ad le.Fla.de plag.
Decimū†est crimē falsi. Dicitur autē crimē falsi mutatio
14 veritatis dolosè facta,& cōmittitur quatuor modis , dicto,
scriptura,facto ,& vsu.Dicto cōmittitur,vt si qs dicat falsum
testimoniū ,vel taceat veritatē,vel aliquid acceperit, ne ferat
testimonium. Et hoc†casu pœna falsi testis est triplex, quia
15 tres lædit.Primò Deū,pro quo imponitur pœnitētia.Secūdò iu-

dò iudicē,propterea fit infamis.Tertiò proximū,cōtra quē testificatur,& punitur pro modo læsionis,&c.Est & hoc crimē falsi,si iudex sciēs malè pronūtiat:quo casu tenētur oēs, qui opē præstiterūt iudici.Itē qui falsis legibus vtitur allegādo.Scriptura fit falsum,quādo falsum scribitur,vel verū de-
letur:quo refer & hoc,si quis falso sigillo vtitur.Pœna †aūt 16
Notarij falsi est hodie,ꝙ amittit manū.Itē si quis sibi aliqd
in testamento adscribit.Facto †cōmittitur falsum,vt in mo 17
neta & mēsura.In moneta distingue,Aut quis habet potestatē cudēdi,& cudit falsam,& detrahit legittimū pōdus,& tenetur leg.Cor.de fals.Aut quis nō habet potestatē cudendi: & tūc si alicuius monetā non recognoscētis superiorē falsauerit,cōburitur,& oīa bona sua cōfiscātur.Aut falsat monetā eius, qui recognoscit superiorē:tunc deportatur, domus aūt,in qua cōmissum est,publicatur.Idē est,si quis monetā raserit,&c. Itē si quis sciens monetā ab alio falsatā exposuerit,fustigatur vel relegatur.Pœna autē falsæ mēsuræ est pœ-
na relegationis.Vsu† cōmittitur falsum,vt si quis vtatur in- 18
strumēto falso,vel gerat se pro milite,cū non sit, vel seruus pro libero homine.Itē si qs dolosè vtatur falso noīe, &c.Et
hi oēs possunt se liberare abstinēdo. Et † in summa falsum 19
cōmittitur,quoties veritas dolosè occultatur.Generalis aūt pœna falsi est deportatio.Vide tot.tit.ad leg. Corn. de fal.

Vndecimū†est crimen ambitus, qđ cōmittitur,qñ qs pe 20
cunia facit se eligi ad aliquā administrationē,vel dignitatē. Eius pœna est deportatio,per tot.ti.ad leg. Iul. de ambitu.

Duodecimum † est crimē repetundarum,quod habet lo- 21
cum,quando is, qui est in publico officio, propter munera facit aliquid,quod facere non debet,Cuius pœna est duplex, ciuilis & criminalis . Si ciuiliter agitur , condemnatur in quadruplum eius quod accepit.Si autem criminaliter,subdistingue , Aut exitus causæ adfert damnum in corpore : & tunc si sequitur mors,pæna est capitalis.Si verò non sequitur mors,scilicet illius, cōtra quem accepit munera,sed alia corporis læsio, & mittitur iudex in exilium, bonaque eius confiscantur.Aut exitus causæ affert dānū in bonis: & pœ-

hit, est iudex, & in administratione: & pœna est capitalis animaduersio. Aut is, q subtrahit, est priuat' aliqs: & pœna est deportatio. Tollitur tñ hæc accusatio spatio qnquēnij.

23 *Sacrilegiū* Decimūquartū † est sacrilegiū, qp propriè fit secundū legistas, quādo quis aufert sacrū de loco sacro. Et imponitur pœna pro qualitate personæ rei, temporis, ætatis & sexus, pleriq; in furcā suspēdūtur: hodie plerunq; solent membra eorū rota contundi. Si autē quis modicū de templo extulerit, damnandus est in metallum, vel in insulam deportādus est, si honestus est, vide totum titu. C. de crimine sacrilegij.

24 *Seditio.* Decimumquintū † est seditio, quod fit, quando quis mouet populum contra magistratum. Eius pœna sumitur pro qualitate personæ & dignitate. Aut in furca suspenduntur, aut bestijs subijciuntur, aut in insulā deportātur, vide to ti. C. de seditiosis. Et tantū de delictis ordinarijs: nunc de extraordinarijs dicemus.

25 *Extraordinariæ delicta.* Primum † extraordinariū delictum est incendium, in quo dic, Aut quis sciens & prudens quid combussit: & igne necatur. Aut insciús: & tunc si culpa vel negligentia intercessit, & tenetur resarcire damnum, vel castigatur leuius &c. Si verò casu fortuito accidit, meretur veniam. l. qui ædes & l. si fortuito. ff. de incend. ruina. &c.

Secundū est concussio, quo tenetur is, qui occasione alicuius dignitatis, vel officij, quod habet, aliquē premit. Eius pœna est extraordinaria, & arbitaria pro modo delicti Vide gl. in l. j. in ver ablatū. ff. de concussio. Tertiū est crimen præuaricationis. Dicitur autē præuaricari is, qui aliquē accusauit, & fictitias probatiōes adduxit omittēdo veras. Aduocatus quoq; preuaricari dicitur, qui partē aduersam adiuuat, prodita sua causa. Pœna vtrinq; est arbitraria & extraordinaria. l. j. iuncta glo. ff. de præuaricato. Quartū est crimen stellionatus, quod habet locum, quando quis varietatis & mēdacij reus est. Vt si quis vnā & eandem rem scienter pluribus oppignoraret. Habet autem hæc accusatio locū quādo alia actio specialis non extat: est enim generalis in criminalibus, sicuti actio de dolo, vel in factū in ciuilibus. Eius pœna est arbitraria, modò tamē in vili persona non excedatur dānatio in metallū, & in honestioribus relegatio. infamat tamen hoc crimen, per tot. tit. de crimine stellion.

Quintum est crimen abigeatus, quod fit, quādo quis dolo malo alienis insidiatur animalibus, & ea abducit: Eius pœna

pœna est damnatio in opus temporale vbi tamen frequens fuerit, gladio punitur, per tot. tit. C. de abigeis.

Sextum delictum est occultatio, siue receptio latronum, vel similium: & puniũtur occultatores eadẽ pœna qua illi, quos occultant. ff. per tot tit. de recep. Aliæ sunt, vt de termino moto, de effractoribus, de solicitatoribus alienarũ nuptiarum. Item de ea quæ data opera partum abegit. &c. de quibus omnibus vide totum tit. ff. de extraord. crimin.

Persequimur † aũt delicta, præsertim publica, tribus modis, per viam accusationis, inquisitionis, & denuntiationis. 26 *Tribus modis delicta persequi.*
Accusare † nihil aliud est, quàm reum criminis alicuius per libellum deferre, vel facere ad vindictam: quod in ciuilibus est actio, hoc in publico iudicio est accusatio. In ea autẽ requiruntur tres personæ, accusator, accusatus, & iudex. 27
Accusator † tenetur se inscribere ad pœnam talionis, hoc est, si non probauerit delictum cõtra accusatũ, puniretur eadem pœna qua accusatus, si fuisset conuictus. l. si C. de accusa. Cõuincitur contra accusatus manifestissimis probationibus, & luce meridiana clarioribus. l fin. C de prob. 28 *Accusator.*

Inquisitio † est, quando iudex personã actoris & iudicis simul obtinet, & ita ex officio contra aliquem inquirit. Hoc autem casu necesse est, contra quem inquiritur, de crimine esse diffamatum, & quòd fama traxerit originem à fide dignis viris, vt notatur in c. inquisitionis. x. de accus. 29 *Inquisitio.*
Denuntiatio tantùm fit in foro Ecclesiastico. *Denunciatio.*

¶ SEQVITVR ENARRATIO Textus.

Ordinantur.) Scilicet per accusationes, & per modum inquisitionis.

Nec omnino.) In Ciuilibus agimus, vt nos aliquid acquiramus: in publicis iudicijs autẽ tantùm agimus ad vindictã.

FINIS.

Klingius in Institutiones Iuris Ciuilis salnis quibusdam expungendis, nuper admissus est à Regio Censorum Collegio. Ea autem fideliter hic expuncta esse, præsenti subscri-

IVSTITIA ET PAX